

A.P. LOPUHIN

ISTORIA BIBLICĂ

2

OGORUL DOMNULUI
VOLUMUL XXXI

ISTORIA BIBLICĂ

VECHIUL TESTAMENT

de Profesorul
A. P. LOPUHN

TRADUCERE
de
Patriarhul NICODIM

Tomul al doilea

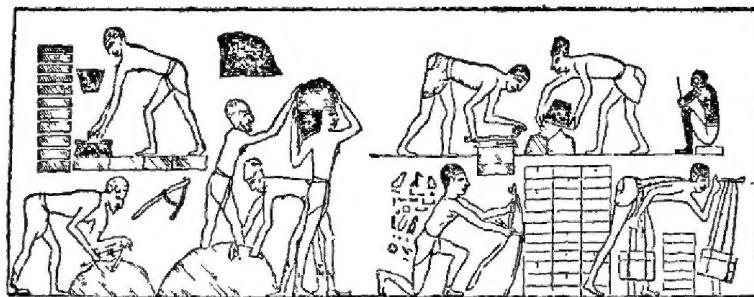
EDIȚIE ILUSTRATĂ

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICIȘII, BUCUREȘTI 1944

CARTEA ÎNTÂIA

Moise și vremea lui

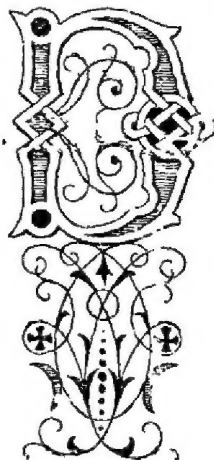

Fabricarea cărămizelor (după un monument egiptean)

CAPITOLUL I.

ISRAELIȚII ÎN EGIPT

în timpul strămutării lui Iacov în Egipt, țara aceasta avea deja o viață istorică de mii de ani.

În fruntea ei se perindase șaisprezece dinastii, care cărmuiseră succesiv soarta ei. Acum domnea dinastia a șaptesprezecea, cunoscută sub denumirea de păstorească sau a hicșilor. Ea, după cum s'a spus mai sus, aparținea unui neam străin, care năvălise cu puterea în Egipt și pusese mâna pe tronul faraonilor. Exact nu se știe, de unde se iviseră acești cuceritori și cărui neam aparțineau ei. Dar fără îndoială, Egiptul datorește această răsturnare de lucruri uneia din acele mișcări de popoare, care din când în când se ridicau din lundurile Asiei și valurile cărora se revărsau până departe spre apus. Egiptul trebuia să păzească cu mare grijă hotarele sale nord-estice de invazia popoarelor nomade și în acest scop se construiseră fortificații și un zid puternic, asemenea celui chinezesc. Dar neamurile nomade pătrundeau și după acest zid și cu învoirea guvernului egiptean se așezau în unghiul nord-estic al țării. Câtă vreme a fost puternică stăpânirea de stat, aceasta cu izbândă răstrângea incursiunile de dinafară și ținea în supunere pe cei așezați în Deltă. Dar reprezentanții acestor din urmă în fața acelor dinastii, care mulțămită slăbiciunii lor, lăsau stăpânirea din mâinile lor, țara se împărți în câteva părți independente, reprezentanții cărora slăbiră statul prin rivalitățile lor.

De aceasta s'au folosit hicșij, năvăliră asupra Egiptului și cu ajutorul străinilor din țară o coprinsă și puseră mâna pe tron. Primul timp al stăpânirii hicșilor s'a distins prin silnii, jafuri și ucideri; dar încetul cu încetul cultura țării supuse și arătă influența sa civilizatoare asupra cuceritorilor; aceștia se supuseră ei și curtea noiei dinastii, își luă un aspect curat egiptean, cu luxul și lustrul curții faraonilor. Sub unul din reprezentanții acestei dinastii, anume sub Apapi II, a și cărmuit Egiptul Iosif. Numai sub un faraon din dinastia păstorească s'a putut, ca un rob neînsemnat, eșit din păstoriei disprețuiți de egiptenii de baștină, să fie numit în postul de cărmuitor suprem al Egiptului. În vremea lui dinastia păstorească își atinse strălucirea ei cea mai înaltă și țara, după turburări, începu din nou să-și îndrepte starea ei de prosperitate internă. Dar în același timp printre prinții vechi egipteni, cari se aflau supuși lui faraon, începu să se observe mișcări politice, care tindeau la eliberarea țării de sub străini. Presimțind primejdia, dinastia păstorească, firește, se îngrija, ca să-și consolideze situația și proteja pe străini, împărțind acestora pentru așezare cele mai bune pământuri cu acel scop, ca să aibă într'înși aliați cei mai credincioși la vreme de nevoie. Prin asemenea politică se poate explica și acel fapt, că faraonul Apapi III a dat israeliților, noii veniți în Egipt, unul din cele mai bogate ținuturi.

Ținutul Gesem se întindea la hotarul nord-estic al Egiptului. Acolo și mai înainte se așezaseră diferiți nomazi, deoarece ei se deosebeau prin pășuni minunate. În timpul de față, din cauza unei pustiiri de veacuri, ținutul acesta ne înfățișează o pustietate tristă, acoperită de nisip, petrărie risipită și păcuriș. Dar semnele vechii sale rodnicii se pot vedea și acum pe malurile canalului tras de Lesseps dela Nil la canalul de Suez. Indată ce pătrunde apa undeva, pustia învie și înflorește minunată¹⁾. Infine, trebuie numai umezeala, ca să se transforme tot ținutul într'o câmpie roditoare și în pășuni luxuriante. Napoleon I observă cu tot dreptul, că sub un guvern înțelept Nilul cucerește pustiul, iar sub unul rău pustiul cucerește Nilul. Guvernarea vechilor faraoni se îngrija foarte mult de udarea țării, de care lucru mărturisește rețeaua de canale îndreptate în toate părțile. De aceea și Egiptul se distingea prin o fertilitate neobișnuită, de care nu ne putem da seama față de paragina de astăzi. Orașele și satele se zideau pe anumite ridicături, care împedecau revărsarea apelor. În șesuri și pe te-

1) Ebers, Durch Gosen, pag. 21.

renul de un nivel uniform numai şirurile de palmieri înalţi lăsau să se înţeleagă, că în umbra lor se ascunde un sătucean sau un oraşel. Un astfel de tablou prezintă astăzi Egiptul, şi tot un astfel de tablou de bună samă prezenta el şi pe vremea lui Iosif.

Egiptul în timpul acela stătea pe o înaltă treaptă de civilizaţie. Strălucirea curţii lui faraon, măreţia puterii militare, construcţiile imponente, ştiinţele şi artele îl făceau cu adevărat ţara minunilor şi-i duceau vestea în toate laturile lumii. Centrele principale ale vieţii lui erau oraşele: Memfis, Teba şi On sau Iliopolis, din care fiecare era centrul unei anumite laturi din viaţa statului. Memfisul era capitala ţării pe timpul lui Iosif; într'insul se afla reşedinţa faraonilor. El era situat pe malul stâng al Nilului, cu cincisprezece kilometri mai spre sud de Cairul actual, şi ocupa o întindere mare, aproape douăzeci de kilometri în centură. În lăuntrul zidurilor oraşului se aflau palate şi temple măreţe, şi în afara lor se întindeau grădini şi ceairuri, vederea cărorora depe zidurile oraşului era vestită prin farmecul său la greci şi la romani. Mulţumită situaţiei sale avantajoase într'un defileu al văii Nilului, el ţinea în mâinile sale tot comerţul ţării. Bazarele lui furnicau de negustori, sosiţi din toate părţile, iar pieţele erau pline de mulţimea poporului, ce venea să se închine în templele lui şi ca să ia parte la procesiunile religioase solemne. Ca reşedinţă a lui faraon, Memfisul în acel timp întuneca prin importanţa sa oraşul Teba, capitala regilor egipteni indigeni, dar acolo se aflau deasemenea vestite temple şi palate, şi mai ales acoloa continua să trăiască spiritul nemulţămirii politice contra dinastiei străine. Dar centrul propriu al vieţii religioase şi intelectuale era Onul sau Iliopolis „oraşul soarelui“, situat pe graniţa sudică a Gessemului. Aicea se afla cea mai vestită universitate a ţării, care atrăgea între zidurile ei pe înţelepţii din toată lumea. Templul său măreţ în cinstea soarelui se afla pe vremea lui Iosif în culmea autorităţii sale. Colegiile sacrificatorilor trăiau în încăperi deosebite, special destinate pentru dânsii în pridvoarele templului. Afară de ei la templu se mai aflau o mulţime de preoţi savanţi, care aparţineau facultăţilor religioasă, medicală şi istorică a templului, ce era sediul principal al ştiinţii, prin care era vestit Egiptul. Tot la acest templu se afla vestitul observatoriu şi sacrificatorilor-astronomi din Iliopolis datorăm noi calculul exact al lungimii anului. Sacrificatorul principal al lui se considera sacrificatorul principal al Egiptului şi după înălţimea rangului său stătea imediat după faraon. Din numărul sacrificatorilor acestui templu se alegeau cu preferinţă persoane pentru sfatul sacrificatorilor dela

curte. Cu fiica unuia din acești vestiți sacrificatori din Iliopolis s'a căsătorit Iosif, ceea ce l-a și pus pe dânsul în legătură cu clasa aristocratică a țării.¹⁾

Dinastia păstorească atinse în vremea lui Iosif cel mai înalt grad de înflorire și de putere. Dar deja sub Apapi II, către sfârșitul domniei lui, în Teba, se începu mișcarea vechilor prinți indigeni pentru neatarnare, și sub faraonul următor ea se transformă în răscoală fățișă, care-și puse de scop al său răsturnarea dinastiei străine. Se începu o luptă îndărătnică și îndelungată. Hicșii își apărau pas cu pas situația lor, dar sub presiunea forței au trebuit să se retragă mereu spre nord-est până ce însfârșit au fost isgoniți din Egipt. Se urcă din nou pe tron dinastia a optsprezecea, protopărintele căreia a fost Aames sau Amozis I./Ea își alese de capitală Teba, ca centru al independenței politice a țării, și a dat Egiptului o serie de faraoni mari, sub care el își atinse culmea puterii sale externe și a dezvoltării interne. Timpul domniei acestei dinastii se distinse cu deosebire prin puterea militară. Împilăți de atâta vreme de străini, acum egiptenii se sileau oarecum să-și răzbune contra tuturor străinilor prin apăsările și cuceririle lor. Mulțimi mari de hicși, care preferase robia pe malurile Nilului, izgoniți în pustiu, fură supuse la tot felul de împilări și la lucrări de construcție, impuse lor de noul guvern. Nemulțămindu-se cu această răzbunare din lăuntrul țării, faraonii se sileau să șteargă rușinea ce aduseseră țării stăpânirea străină, prin strălucirea cuceririlor în țările vecine. Legiunile egiptene începură să pătrundă trufașe peste granița de nord-est și să-și deschidă drum bătut spre centrul Asiei. În curs de câteva veacuri cronicile istoriei egiptene se umplură de povestiri despre expedițiile îndrăznețe și cuceriri pe toată întinderea dela malurile Nilului până la Eufrat, și fiii lui Israil, cari trăiau în ținutul Gesem, au fost martori fără să vrea ai mersurilor triumfale ale prinților și comandanților, ce se întorceau din expedițiile pline de izbândă. Pe aicea treceau pe nică pe ceas armate victorioase încărcate de prăzi și aducând cu ele mulțimi de robi, când cete de negrii, când cete de barbari din nord cu oarecare acopereminte stranii pe cap, îmbrăcați cu pei de hiară și cu fețele boite. Victoria asupra popoarelor din Si-

1) Din aceste vestite orașe astăzi n'au rămas decât ruine triste. Veacurile de războaie pustietoare ca un vifor pustitor s'au deslănțuit peste ele, iar barbarii civilizației moderne au tărit ultimele rămășițe ale monumentelor egiptene pentru înpodobirea piețelor și îmbogățirea muzeelor capitalelor europene. În locul Memfisului se află câteva bordeie săracicioase, după care e greu de determinat adevărata situație a vestitelor capitale a Egiptului.

ria, cucerirea unor orașe comerciale siriene sau vreo victorie asupra livienilor și a aliaților lor era prăsnuită zgomotos în toată țara și da pricină de vorbă tuturor. Glasul tunător al trâmbițelor și barabanelor de războiu ale acestor procesiuni și părăzi războinice au devenit evenimente obișnuite și mulți din fiii lui Israil se aflau în masele populare, care umpleau văzduhul cu strigătele de bucurie, care înăbușe chiar și cântările pașnice ale corurilor sfinte, care merg înaintea regimentelor în marș. Asemenea expediții îndrăznețe și depărtate au început să întreprindă deja al doilea faraon al dinastiei celei nouă - Amenofis I, dar ele deveniră o pasiune la fiul și succesorul său Totmes I. Sub acesta steagurile egiptene pentru prima oară străbătură până la Eufrat, iar la sud până în fundul țărilor africane, 'a peste o mie de kilometri dela țărmurile Mediteranei. Aceste expediții nu rămaseră fără înrăurire și asupra vieții interne a țării. Bogățiile prădate se îngrămădiră în Egipt și desvoltară luxul. Totodată expedițiile puseră pe egipteni în conflict cu celelalte popoare și croiră drumul pentru relațiuni comerciale mai întinse, cu atât mai mult, cu cât unele țări orientale, fiind expuse invaziei egiptenilor, stăteau pe o treaptă de civilizație înaltă, cum ne arată aceasta prada de războiu, pe care egiptenii o apucară dela ele. Carele de războiu, împodobite cu aur și argint, armăturile militare luxoase și armele artistic lucrate de tot felul, vasele de aur, argint și aramă, mobila de casă

Pradă de războiu (după un monument egiptean).

Recrutare militară (după un monument egiptean).

conchide după monumentele din acest timp.

Prăzile de războiu au îmbogățit țara, dar aceste bogății, natural, s'au concentrat în mâinile guvernului și a claselor înalte, unde ele au desvoltat un lux extrem. Pentru mulțimile poporului toate aceste strălucite expedițiuni au fost o grea nenorocire, deoarece au sporit contribuțiile de război și pentru alte nevoi ale statului, care în întregime erau puse pe umerii claselor de jos

de tot felul, ne arată, că în Hanaan și în Asia apuseană cultura se afla pe un înalt grad de desvoltare cu mult înainte de cucerirea lui de Isus Navi. Egiptenii au imprumutat multe dela popoarele cucerite de dânsii, cum se poate

ale poporului. Situația poporului simplu totdeauna a fost grea în Egipt. Încă cu mult înainte de strămutarea izraeliților în Egipt mizeriile Nilului răsunau de gemetele poporului apăsat și nu odată au izbucnit răscoale sângeroase împotriva împilatorilor. Nu de mult s'au descoperit multe statui mutilate ale lui Heops, ceea ce evident a fost urmarea uneia din asemenea răscoale ale poporului împilat contra acestui mare ziditor de piramide¹⁾. Dar negreșit răscoala atrase după sine o împilare și mai mare. Poporul în grupe a fost dus în mine, a fost silit să sape canale noi, să construiască noi piramide, pentru ca prin sudoarea de sânge a maselor populare să se spele jignirea adusă majestății lui faraon. Și de ce greutatea era însoțită zidirea piramidelor, se poate vedea din pilda zidirii marelui piramid. Pentru a transporta din portul de pe Nil la locul construirii piramidei piatra trebuitoare, 100.000 de oameni, cari erau schimbați la fiecare trei luni, timp de zece ani, ceea ce la un loc fac 4.000.000 de oameni, și după aceea însuși construcția s'a săvârșit în curgere de douăzeci de ani, și în fiecare an au lucrat 360.000 de oameni, așa că la acest mare monument au ostenit cam 7.000.000 de lucrători, întărindu-l nu atât cu ciment, pe cât cu sudori de sânge. Faraonii diferitelor dinastii, după calculele lor politice, dar parte și din capriciul voinței despotice, își strămutau reședința lor când într'un oraș, când în altul, și poporul era obligat să ridice clădiri noi pentru împodobirea acestor reședințe. Sub cravașa nemiloasă a supraveghetorului, lucrătorii trebuiau să muncească de dimineață până la sara, ca să-și procure o hrană mizerabilă pentru sine și familiile lor. Din acest timp ni s'a păstrat epistola unui scriitor către fiul său, în care se descrie situația grea până la imposibil de suportat a tuturor meseriașilor în genere, începând dela ferar până la cismar, și prin asta voește să ferească pe fiul său de a intra în clasa meseriașilor și să-l facă să învețe meșteșugul cărturăresc²⁾. Ebers pe baza monumentelor descrie astfel una din scenele vieții muncitorești din vechiul Egipt, de pe vremea lui Moise: „Sub un sicomor stufos un vânzător de lucruri de mâncare, de băuturi spirtoase și de acide pentru răcorirea apei și-a așezat masa sa și alături cu ea o ceată de barcagii și vizitii răcneau și se ciorovăiau pentru ceva. Marinarii stăteau lungiți pe bordul vapoarelor și pe malului la umbra palmierilor, alții sub razele arzătoare ale soarelui, de care ei se apărau, acoperindu-și fața cu o parte de pânză

1) Osburn, Monumental History of Egypt. Vol. I, pag. 275.

2) Maspero, Histoire ancienne, p. 123.

tură, care le servea de haină. Pe alături treceau arestații și robii, pârliti de soare și negrii, în șiruri lungi, unul după altul, curbați sub sarcinile grele, pe care trebuiau să le ducă la destinație în temple pentru jertfe sau la negustorii de diferite mărfuri. Petrarii târau dărăburi de piatră, aduse din pietrăria Henu sau Suan, dirijându-le pe taluși de lemn spre locul construirii unui nou templu sau palat. Lucrătorii udau tălpile cu apă, ca să nu se aprindă de mersul petroaelor. Toți acești lucrători erau mânați cu cravașa de către pristavi și cântau cântecele lor de muncă grea, dar glasul lor suna a apăsare și răgușit, și abea în timpul repausului de după un prânz sărăcăcios abea se mai însuflețeau puțin. Roiuri dese de muște cănești urmăreau aceste grupe suferinde de muncitorii, care cu răbdare tâmpitoare și apăsătoare suportau atât înțepăturile muștelor, cât și loviturile supraveghetorilor lor.

Asemenea situație a claselor de jos o croiau atât raporturile sociale, cât și înseși religia, care consta din grosiera zeificare a animalelor. Puțini din sacrificatorii superiori păstrau o taină religioasă deosebită despre existența unui singur Dumnezeu, „Tatăl și Fiul“, care este „astăzi, ieri și mâine“, „a Aceluia, care este“¹⁾, dar această taină ei o păstrau la dânsii, rezervând poporului să se mulțamească cu idololatria grosolană, care corespundea mai bine situației lor sociale mizerabile. Deaceia religia nu conlucra la ridicarea morală a maselor populare, ci mai curând înjosea conștiința lor morală. Ea nu inspira respectul de om, ca persoană, ci-l pogora sau până la nivelul animalelor, sau îl ridica până la egalitatea cu Dumnezeu. Faraonii se mândreau cu origina lor de la Dumnezeu, și chiar în timpul vieții lor li se închinau ca la zei, iar toată populația inferioară a țării era puterea animalică de muncă, ce servea spre satisfacerea capriciilor guvernului și ale clasei înalte a țării. Poporul nu putea întâlni compătimire nici din partea sacrificatorilor, cari, ca membrii ai unei caste privilegiate, erau de partea guvernului, care apucase în mâinile sale toate pământurile țării. Înjosit din punct de vedere social și împilat din punct de vedere politic, poporul își căuta satisfacția în imoralitate. Cu toată rezistența sa la muncă, egiptenii erau extrem de neînfrânați dela

1) Ebers, *Durch Gosen*, p. 528. După părerea lui Ebers numele Iehova are raport apropiat cu aceste numiri egiptene ale adevăratului Dumnezeu. În unele imne egiptene se întâlnesc expresii curat biblice despre Dumnezeu ca de ex. în imnul către zeul Amon:

Singur numai Tu, Tu ești făcătorul flăcărilor,
Și numai Tu crezi toate cele ce există.

.....
Numai El singur, e Singurul, și nu este altul egal lui.
Singurul, care locuiește în slănta slintelor.

patimile josnice. Educați sub influența imorală a cultului religios, care consta din divinizarea senzualității, poporul și însuși se dădea la viață imorală. Toate viciile protivnice firii erau la dânsul fenomene obișnuite ¹⁾. Marele sărbători religioase anuale se distingueau de obicei prin cel mai sălbatec desfrâu al senzualității, și astfel de sărbători imorale, ca cele din Bubastis și din Dender, erau așa de populare, încât la ele se adunau sute de mii de oameni ²⁾.

În niște astfel de condițiuni politice și sociale au trăit israeliții în Egipt. Dar ei ocupau o situație exclusivă în țară. Ca neam înrudit cu înaltul demnitar dela curte, și mulțămită în genere ocrotirii dinastiei păstorești, care dăduse din punct de vedere politic niște privilegii deosebite triburilor păstorești, care populau lătura de nord-est a țării, ei se bucurau de o poziție socială deosebită de masa populației egiptene indigene. Pe câmpiile slobode și rodnice ale Gesemului ei au crescut repede în ce privește numărul și bogăția. Familia lui Iacov se dezvoltă într'un trib întreg, care după numărul protopărinților săi se împărți în 12 sau 13 seminții, care-și păstrară conștiința unității lor de sânge. Întâetatea între ele după drept trebuia să aparțină seminției lui Ruvim, dar Iacov în binecuvântarea sa de pe patul de moarte îl lipsi de acest drept de întâiu născut, pentru că el „se suise în patul tatălui său și-l întinase” ³⁾. Întâetatea între dânsule, cum era și firesc, o ocupară în Egipt semințiile, ce aveau de protopărinți pe fiii lui Iosif: Efreim și Manase, dar între dânsule se ridică în deosebi seminția lui Levi, care mai mult decât celelalte însușindu-și laturile bune ale civilizației egiptene, ajunse la întâetatea morală în neamul lor și în urmă ocupă situația de cinste a clasei preoțești în mijlocul poporului său. Folosindu-se de o independență deosebită, israeliții își prelucrară forma lor de ocârmuire independentă, conform cu particularitățile ființei lor naționale. Fiecare seminție avea în cap un reprezentant deosebit sau un prinț și se împărțea în câteva grupe mai mici, dintre care fiecare avea căpetenia sa deosebită. Astfel israeliții prezentau o comunitate destul de organizată, unită prin legăturile de rudenie și de interes reciproc. Cu toate acestea, fiecare seminție avea și particularitățile sale deosebite în caracterul vieții. Seminția lui Ruvim, a lui Gad și a lui Simeon se țineau strâns de viața pastorală; semin-

1) Herodot, II, 46. Lev. XVIII, 3: „După faptele pământului Egiptului, în care trăiești, să nu vă purtați, zice legiuitorul, care mai jos și enumeră acele „fapte”, printre care la vers. 22 și 23 enumeră: grosolana împreunare cu animale și amestecul de sânge de tot felul.

2) Ebers, *Durch Gosen*, p. 483.

3) Facerea, XLIX, 4.

ția lui Veniamin se distingea prin caracterul războinic; seminția lui Levi se distingea prin caracter cetățenesc și dragostea de știință și de arte. Viața în țara străină a dezvoltat într'înșii simțul unirii între dânsii, și aceasta își găsi expresiunea în adunările reprezentanților poporului. La fiecare eveniment însemnat, ce se atingea de viața lor, reprezentanții sau capii semințiilor și a grupelor mai mici se adunau la sfat și discutau situația lor din împrejurările date.

De o astfel de neatârnavă se bucurau israeliții și sub raport religios. Trebuie de avut în vedere, că din timpul morții patriarhului Iacov, ca cel din urmă mare reprezentant al epocii patriarhale, pentru veacuri întregi au conținut orice contact direct cu Dumnezeu: n'au mai fost nici revelațiuni, nici vedenii, nici profeții, ~ adică toate acele mijloace prin care mai înainte se comunica omenirii voea lui Dumnezeu. În astfel de împrejurări pentru fiii lui Israel rămase singurul izvor al cunoașterii lui Dumnezeu tradiția părinților, de care fără îndoială se și țineau. Manifestările principale ale acestei religiuni patriarhale era și circumciziunea, jertfa și paza sâmbetei, și sunt urme, care ne arată, că israeliții le țineau riguros. Despre ținerea ritualului circumciziunii de către israeliți în Egipt noi avem mărturii directe (Eș. IV, 24-26; Is. Nav. V, 5). Ce se atinge de aducerea jertfelor, apoi paza lor ne-o arată cererea lui Moise de a se da drumul poporului în pustiu „ca să aducă jertfă Domnului Dumnezeu”, deși împreună cu aceasta există mărturia, că în această privință în urmă se întâlneau pedici serioase din partea slujitorilor de idoli din Egipt (Eș. VIII, 25-28). În fine, multe urme ne arată paza sâmbetei sau a zilei odihnii, așa că hotărârea despre strângerea manei în pustie vinerea câte două măsuri, ca ea să ajungă și pentru sâmbătă și deasemenea și înseși forma legiuierei despre sâmbătă în porunca a patra (adu-ți aminte de ziua sâmbetei) singure de sine presupun, că sâmbăta, ca așezământ, exista deja și se păzea de popor. După aceea în legiuirea din Sinai multe din legiuri ne arată limpede, că la popor existau multe din acele obiceiuri și așezămintele religio-morale, care în această legiuire numai s'au întărit și s'au lămurit. Astfel vedem destul de bine, că în timpul petrecerii în țară străină israeliții au păstrat adevărurile fundamentale ale religiunii părinților. Dar mai sunt și alte indicațiuni, care ne dau puțința să determinăm gradul vitalității într'înșii a religiei și nu numai în popor în genere, ci și în seminții a parte și chiar în persoane. Acestea sunt anume acele nume, care se dădeau de către părinți copiilor lor în timpul îndelungatei

petreceri în robia Egiptului. Se știe, ce importanță însemnată se dădea în genere în epoca patriarhală numelor. Orice eveniment mai mult sau mai puțin însemnat în viața duhovnicească, religios-morală sau familială, neapărat se răsfrângea asupra numelui, dat unei anumite persoane sau unui anumit loc. Câteodată potrivit cu situația uneia sau alteia dintre persoane în economia dumnezească, însuși Dumnezeu schimba numele oamenilor (cum se cunoaște aceasta din viața lui Avraam și a Sarrei și a lui Iacov), iar în cea mai mare parte darea numelor mai ales copiilor, servea de expresie directă a unei dispozițiuni duhovnicești a părinților, care exprimau prin darea numelor copiilor lor sau recunoașterea înaltei buneivoințe și prezența lui Dumnezeu, sau simplu sentimentele nădejdei și încercărei lor (ca de exemplu în numele fiilor lui Iosif, a lui Moise, etc.). În vederea acestora, acea remarcabilă împrejurare, că printre reprezentanții semințiilor neconținut se întâlnesc astfel de nume, ca Eliav (Dumnezeu este Tatăl meu), Elișur (Dumnezeu este tăria mea) Eliasaf (Dumnezeu este adunătorul meu) și altele de același fel, ne arată limpede, cât de adânc tradițiile părintești se înrădăcinaseră în inima fiilor lui Israil și cât de vie era într'înși amintirea părinților lor, și mai ales purtarea Lui de grijă pentru poporul cel ales. Remarcabilă este în această privință mai ales aceea, că asemenea nume cele mai adesea ori se întâlnesc în seminția lui Levi. Astfel sunt numele, Eliasaf (Dumnezeu este adunătorul meu), Elișofan (Dumnezeu este păzitorul meu), Țuril (Dumnezeu este stânca mea), Eliazar (Dumnezeu este ajutorul meu), Amram (ruda celui Preaînalt), Iohaveda (Dumnezeu este slava ei), etc. Singură această împrejurare ne arată îndeajuns, că seminția lui Levi se distingea prin un deosebit devotament tradițiilor părintești și păstra cu deosebită tărie credința părinților, și prin asta a meritat, ca anume ea să devină unealta Proniei pentru renașterea și înălțarea poporului.

Astfel, atât după locul așezării într'un ținut depărtat, cât și după caracterul întregii lor vieți sociale și religioase, israeliții trăiau izolați de cealaltă populațiune a Egiptului. Cu toate acestea timpul prin necesitate i-a apropiat de indigeni și urmele acestei apropieri s-au întipărit pe multe laturi ale vieții lor. Înalta civilizație a Egiptului încetul cu încetul și-a supus pe veneticii nomazi și aceștia încetul cu încetul se deprinseră cu viața așezată și se apucară de agricultură și de meserii. Odată cu aceasta în mediul lor pătrunseră știința și artele egiptene, urmele cărora apar vădit în toată viața lor istorică de după aceea. În Egipt ei au împrumutat cunoștințe matematice, geometrice și astronomice, și împreună

cu această învățătură arta de a făuri diferite lucruri de galanterie de aur, de argint, de lemn și de piatră; învățară să pregătească țășături scumpe de diferite culori, să sculpteze și să graveze petre prețioase. Dar o dobândire prețioasă pentru ei a fost arta scrisului, despre cunoașterea căria nu se vorbește în epoca patriarhală, pe când Moise după eșirea din Egipt a scris deja legi pentru popor, pe care poporul se obliga să le citească. Chiar în limbă au intrat multe cuvinte egiptene. Măsurile evreești se numesc cu nume egiptene. Nilul după obiceiul egiptean în textul biblic se numește simplu leor-râu; luna Adar amintește bine numirea egipteană luna Atair; adon, numirea sicriului legii și teba, numele sicrieșului, în care a fost mântuit Moise, sunt curat egiptene, și multe alte cuvinte și obiceiuri ne arată înrăurirea egipteană asupra israeliților. Din nefericire înrăurirea egipteană nu s'a mărginit numai asupra vieții externe, ci în decursul vremii s'a reflectat în parte și asupra vieții lăuntrice religio-morale. Așa unele hotărâri posterioare, ca și din unele fapte se poate cu siguranță deduce, că israeliții în parte au cedat și s'au dedat și la obiceiuri imorale, la care se dedea poporul de jos în Egipt, și chiar și-au însușit unele forme idolatre. Negreșit, o înrăurire deosebită asupra lor a putut să aibă nu acel ceremonial luxos religios, prin care se distinge viața religioasă a claselor înalte din Egipt, ci cele rituale de rând și grosolane a religiei populare din Egipt, martorii cărora li s'a întâmplat să fie adesa. În calitate de exemplu putem indica divinizarea vițelului de aur din pustie, precum și interzicerea directă din lege de a se aduce jertfe la idoli (Lev. XVII, 7) interzicere întărită în urmă și de Isus Navi, care spune deade dreptul: „lepădați zeli, cărora au slujit părinții voștri peste râu și în Egipt, și slujiți Domnului (Is. Nav. XXIV, 14)*. Astfel, petrecerea în țară străină i-a adus cu timpul la robia politică și amenința să expună pe izraeliți și în robia duhovnicească.

Câtă vreme israeliții după moartea lui Iosif s'au bucurat de pace și prosperitate, este tare greu de determinat. Dar se poate presupune cu probabilitate, că situația lor s'a schimbat în rău odată cu urcarea pe tron a noii dinastii egiptene indigene. „S'a ridicat în Egipt un nou rege, care nu cunoștea pe Iosif“, și tot odată n'a putut să recunoască nici drepturile descendenților săi la acele privilegii deosebite, de care ei se bucuraseră sub vechea dinastie. Numele lui Iosif, ca demnitar al dinastiei detronate, putea să-i fie necunoscut (sau simplu noul rege nu voia să recunoască meritele lui). Totodată se înțelege cu ce sentimente noul rege în

situația lui a putut să se refere către israeliți. Ei erau supuși privilegiați, se bucuraseră de o deosebită favoare la dinastia detronată, sub care ei stăpâneau unul din cele mai bogate ținuturi ale Egiptului, care predomină asupra căei de pătrundere în chiar inima țării. Ura și dușmănia față de dinastia detronată el firește o întinse și asupra neamului favorizat de dânsa. Dar la creșterea unei deosebite dușmăanii contra israeliților au putut influența și alte împrejurări politice: Lupta prinților egipteni cu dinastia și neamul păstoresc se produse cu deosebire în ținutul Gesem, unde hicșii, care se încuibaseră în lagăre întărite, multă vreme au respins asaltul egiptenilor. În această luptă nevrând au trebuit să ia oarecare parte și israeliții, și nu-i nimic improbabil, că ei erau de partea hicșilor, ca neam înrudit după particularitățile naționale și ca o dinastie, căria ei îi datorau așa de mult. Dela egiptenii indigeni ei nu puteau aștepta nimica, deoarece pentru dânsii fiecare păstor era „urâciune“ și toate triburile păstorești se aflau în dispreț. Această alianță a lor cu hicșii îi făcură dușmani politici ai egiptenilor, și când hicșii au fost izgoniți definitiv din țară, atunci israeliții au trebuit să plătească cu robia trădarea lor față de faraonii indigeni. Teama lui faraon, că israeliții, ca trib numeros și puternic, ar putea în caz de războiu să se unească cu dușmanul și să se înarmeze contra egiptenilor, avea temeiuri reale și era adevărată de istoria din trecut a Egiptului. Hicșii cuceriseră Egiptul anume cu ajutorul triburilor păstorești, care, asemenea israeliților, se așezase în țară cu voea lui faraon și ocupau ținuturile nord-estice ale Egiptului și „în timpul războiului s'au unit cu dușmanii“ (Eșire I, 9, 10). Și iată, în interese curat de stat se începu față de dânsii politica de apăsare și de împilare.

Mai întâi de toate, negreșit, noul guvern lipsi pe israeliți de acele avantaje și libertăți, de care ei se bucuraseră sub fosta dinastie. Dar după aceea ei trecu și la împilarea lor pozitivă și începu „să-i istovească prin munci grele“. În cazul dat nu era nevoie a născoci artificial aceste lucrări: ele se iviră ca o cerință firească în chiar laturea locuită de izraeliți. După isgonirea hicșilor din Egipt, se cerea pentru viitor a asigura țara contra incursiunilor străinilor sălbateci, și deaceea guvernul găsi cu cale să construiască câteva întărituri nouă la acest hotar, și la aceste munci grele au fost întrebuințați israeliții să muncească în dar. Munca era evident silnică: istoricul biblic povestește cu amărăciune despre aceste munci. „Egiptenii“ cu cruzime, spune el, sileau pe fiii lui israil la lucru și făceau viața lor amară la frământatul lutului și

facerea cărămizii, și la tot lucrul câmpenesc și la orice muncă, la care-i sileau cu cruzime" (Eș. I, 13 și 14). Astfel au zidit ei

Marea Piramidă Gizec în Egipt.

lui faraon Pitomul și Raamzesul, orașe pentru depozite. Numirea acestui din urmă dintre orașe, Raamzes, dădură prilej unor egiptologi să conchidă, că zidirea lor se referă la timpul dinastiei a XIX, pe timpul domniei lui Ramzes I sau II, care au avut loc cu două veacuri mai târziu. Această părere face să prelungim șederea israeliților în Egipt într'un așa period, care numai cu greu poate fi pus în acord cu datele pozitive crono-

logice și stârnește foarte puternice obiecțiuni; dar ea totodată nu poate cu temeinicie să se sprijine nici pe faptul citat chiar acum. Precum numele așa și numirea Raamzes erau destul de obișnuite în Egipt și nu se poate fi nicidecum sorocit exclusiv la domnia faraonilor cu acest nume. Când frații lui Iosif au apărut în Egipt pentru a se așeza acolo - va să zică cu un veac mai înainte - în ținutul Gesem exista deja o parte de loc sub denumirea de Raamzes, care le-a și fost dat lor pentru așezare (Fac. XLVII, 11). Descoperirile cele mai noi revarsă încă și mai multă lumină asupra acestui fapt. Din ele se vede, că faraonul noii dinastii avea un fiu cu numele Ramzes¹⁾. Iar în asemenea caz nu-i nimica de mirare, ci din contra e foarte firesc, dacă faraon pe unul din orașele din nou construit l-a numit cu numele fiului său. Tot așa și relativ de celălalt oraș, Pitomul, care deasemenea se întâlnește în cronicile, ce se referă la un period mult mai timpuriu decât acela, în care a avut loc domniile Ramzeșilor.

Cu fiecare domnie nouă creșteau și greutățile pentru popor, și nu numai pentru cel al lui israil, ci și pentru cel egiptean. Faraonii pare că ar fi vrut să se întrecă unii pe alții cu slava lor războinică și cu clădirile grandioase, cu care împodobeau reședințele lor, și cu cât era mai renumit un faraon, cu cât era mai vestită domnia lui, cu atât mai mult gemea poporul sub împilarea muncilor mai presus de putere și a impozitelor. Cel mai vestit faraon din acest period a fost Totmes III. Acesta a fost un Alexandru Macedoneanul al Egiptului; în timpul lungii sale dom-

¹⁾ Lepsius Königsbuch der alten Aegypter, tabl. XXIII, XXX-XXXIII,

niî de cincizeci de ani el a ridicat nenumărate monumente, temple măreţe şi fortificaţii. Egiptul şi aşa stătea în fruntea popoarelor. Oştirele lui pătrunseră până la marginile lumii cunoscute pe atunci.

Arcas înarmat pentru război (după un monument egiptean)

Bogăţii nenumărate au fost adunate în templele lui şi caravanele comerciale se întindeau spre dânsul din toate ţările. În inscripţiile de pe pereţii marelui templu din Harnac, după cum mărturiseşte Tacit, s'au însemnat „tributurile impuse popoarelor supuse. Greutatea aurului şi argintului, cantitatea de arme şi cuţite, cadouri de fildeş şi miresme plăcute pentru temple; cât grâu şi lucruri de tot felul trebuia să prezinte fiecare popor”. Nemulţămîndu-se cu acestea, Totmes III, ca să dea mai multă măreţie şi strălucire domniei sale şi, poate, ca să satisfacă slăbiciunea sa personală a iubirii de slavă, a întreprins nu mai puţine de 14

expediţiuni în diferite ţări, din care el neconţinut se întorcea cu pradă bogată şi cu turme de captivi. Legiunile sale nu numai că inundau ţările vecine, Palestina şi Siria, ci pătrundeau şi în Mesopotamia, ba chiar şi în India. După terminarea expediţiilor se cereau monumente grandioase şi temple pentru eternizarea lor, şi poporul trebuia să lucreze şi să muncească neobosit la construirea lor. Poeţii alcătuiau în cîntea lui poeme entuziaste, în care se cânta slava şi virtuţile lui, slăvind „pe împodobitorul pămîntului”, iar poporul gemea sub greutatea impozitelor şi a muncii, ce se cereau dela dânsul pentru crearea majestăţii cîntate. Războaiele nesfârşite cereau oameni şi bani, şi deaceia se spori până la imposibil slujba militară şi se întări strîngerea de bani. Cu ce silnicii şi născociri se făceau acestea din urmă, se poate vedea din scrisoarea, ce ni s'a păstrat din acest period. Într'însa se povesteşte cum „strîngătorul de dări se apropia în barca sa la pontonul unui anumit ţinut pentru adunarea părţii guvernamentale de grâu. Oamenii lui înarmaţi cu toge, şi negrii lui, cu ciomege de palmier în mîni, strigau: Unde-i grăul vostru? Şi nu se putea cu nimic înfrîna năvala lor. Dacă ei nu erau satisfăcuţi, atunci înşălcău pe bietul nenorocit, îl trînteau la pămînt, îl legau şi-l târau la canal şi-l aruncau în apă cu capul în jos; vecinii fugeau, ca să se îngrijască de propriul lor grâu. Pe femeia lui o legau şi o duceau împreună cu copiii ei cu

dânşii¹⁾). După obiceiul tuturor marilor faraoni, Tutmes III a întreprins o mulţime de construcţii grandioase: temple, palate, statui colosale, obeliscuri şi clădiri publice. De către el s'a zidit cel mai vestit templu din Egipt, aşa numitul „marele templu” din Harnac. Ruinele lui împreună cu coloşii din vecinătatea lui şi astăzi inspire o superstiţioasă mirare faţă de grandoarea lui. Şi la toate aceste construcţii s'a cerut muncă silnică şi în dar, care s'a şi impus israeliţilor şi celorlalte neamuri aduse în robie. Toate neamurile de obârşie străină şi de origine semită, care populau Delta, trebuiau cu sudori de sânge să clădească măreţia şi slava lui faron. Când nu se găseau la îndemână braţe de muncă se farmau partide de vânatoare pentru vânarea de negrii în Etiopia şi mii de aceştia se aduceau în lanţuri la muncă. Partidele acestea de vânatoare duceau pe lucrătorii sleiţi în minele de piatră, îi obligau să taie blocuri mari de granit şi cu sforţări uriaşe să le târască la locul construcţiei; îi sileau să sape canale nouă, ca să facă loc mai larg pentru preumblarea iahturilor faraonene, să facă cărămidă şi să frământă lut şi var pentru clădirile în construcţie, să ridice apă din Nil în canale pentru udarea câmpiilor, cum se poate vedea aceasta şi astăzi pe malurile Nilului, unde lucrătorii, desbrăcaţi, lucrează ca nişte maşini toată ziua sub soarele arzător. Cu un cuvânt, „la fiecare lucrare îi sileau cu cruzime,” sub loviturile de toiag a supraveghetorilor inevitabili, dar şi în toate timpurile viaţa claselor de jos ale poporului în Egipt a fost grea şi tristă. Voinţa despotică totdeauna a domnit pe malurile râului sfânt, şi pentru satisfacerea capriciilor sale a sacrificat zeci de mii de vieţi omeneşti. Chiar în secolul prezent la săparea canalului Mahmud au perit 30.000 de oameni, pe care i-au silit să sape canalul cu mâinile goale, fără lopeţi şi casmale – au perit de munca istovitoare sub loviturile supraveghetorilor fără milă. Fără îndoială tot prin asemenea munci neomenoase erau apăsaţi şi vechii israeliţi, şi gemetele şi strigătele lor se pot auzi în cântecele sfâşietoare de suflet ale felahilor, actualii parias ai Egiptului. Îndeplinind munca de rob, felahii cântă

Pe căpeteniile noastre
 Câinii să-i mănânce,
 Şi să-i hărtănească,
 Ei ne omoară prin foame,
 Prin foame ne istovesc,
 Ei ne bat pe noi,

1) Maspero, Du genre epistolaire chez les anciens Egyptiens. Lenormant, Manuel de l'histoire de l'Orient, vol. I, pag. 423.

Ei ne bat cumplit.
 Dar este Cineva și peste ei,
 Același va pedepsi cumplit,
 Da, cumplit îi va pedepsi¹⁾.

Cu toate că istoria robiei israeliților în Egipt se reflectează, așa zicând, în fiecare hieroglifă a vechilor monumente egiptene, dar prin o ciudată întâmplare până acum totuși pe aceste monumente nu s'a găsit nici un nume, care s'ar referi la evrei și i-ar numi și i-ar sămui pe ei cu unul cu vreuna din numirile însușite de ei. Învățații egiptologi își pun toate eforturile să descopără ceva asemănător cu numirea de „evrei“, „iudei“, sau „izraeliți“, și eforturile acestea au rămas aproape cu totul fără rezultat. Pe o inscripție Brugsch a citit numirea *Fenhu*, care se referea la niște captivi, care erau ocupați cu munca grea a transportului blocurilor de piatră din petrăria Rufu (Troia zice Strabon) la Memfis și la alte orașe. Cuvântul „Fenhu“ înseamnă „purătorii toiagului păstoresc“ și munca acestor captivi corespunde muncii silite, a israeliților din timpul robiei lor în Egipt. „Cu acest nume, spune Brugsch, se numeau neamurile păstorești și nomade de origine semitică, care trăiau în vecinătatea Egiptului și, trebuie să presupunem, se aflau cu Egiptul în același raport, ca și evreii²⁾“. Dar această numire, ca adjectivală, are un caracter prea general, ca să poată fi referită special la evrei, și pelângă aceasta nu are asemănare de sunet cu numirea acestor din urmă. Egiptologul Chabas a încercat să identifice alt neam de robi cu israeliții supuși la robie. Câțiva ani acum în urmă în unul din papirusele muzeului din Leiden a descoperit numirea unui neam, care se citește *aperiu*. Neamul acesta era ocupat cu transportarea pietrei pentru zidirea templului soarelui, ridicat de Ramzes cel Mare aproape de Memfis, și egiptologul afirmă, că „*aperiu*“ nu este altceva decât pronunția egipteană a cuvântului evreu³⁾. Dar pelângă dificultățile cronologice, legate de presupunerea existenței evreilor în Egipt în timpul acestei domnii, această părere se combate prin altă descoperire, care arată pe același neam *aperiu* în robie la egipteni sub Ramzes IV, adică la multă vreme după eșirea evreilor din Egipt⁴⁾. O asemănare mult mai apropiată de numirea evrei era cuvântul găsit în o tăbliță statistică din Harnac, zidit de Totmes

1) Nassau Senior, Jurnal în Egypt, 1856. Stephen, Incidents and travel in Egypt Now Iork, vol. I, p. 22.

2) Zeitschrift für Aegypt. Sprache 1867.

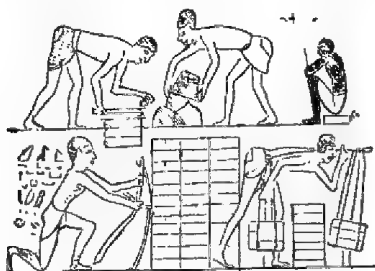
3) Chabas Mélanges, Sér. 2 p. 144.

4) Speaker's, Commentary, vol. I, pag. 466.

III. În tabela diferitelor naționalități, al 79-a se notează neamul heber sau *evu*, care sună tare apropiat de haberim sau cum ziceau noii evrei. Causa unei asemenea tăceri a monumentelor egiptene relativ de evrei se explică prin particularitățile referințelor egiptene către unele sau altele din faptele vieții istorice a țării. Egiptenii erau foarte sensibili pentru cinstea și slava țării lor, și de aceea dacă ei se sileau din toate puterile să eternizeze pe monumente acele fapte și evenimente istorice, care puteau servi spre proslăvirea Egiptului, apoi pe de altă parte se sileau în tot felul să ștergă tot ceea ce putea servi ca amintire despre niște fapte și evenimente de natură contrară. Prin asta între altele se explică și acel fapt însemnat, că cu toată stăpânirea îndelungată a hicșilor în Egipt, egiptologii numai cu mare greutate au putut găsi urme întregi ale acestui period, amintirea neplăcută a căruia a fost ștearsă de pe monumente de faraonii indigeni. Nu arareori au fost cazuri, când noul faraon dăra toate monumentele ridicate de faraonul predecesor, urât de dânsul pentru ceva, și ștergea de pe pământ amintirea lui. De aceea e așa de greu câteodată a trage o linie succesivă a domniei dinastiilor și faraonilor, și cu o deosebită greutate e înjugată cercetarea aceluia period, care se referă la domnia hicșilor. Deoarece cu șederea israiliților în Egipt și în deosebi cu ieșirea lor stau în legătură fapte și evenimente, care s'ar putea considera foarte înjositoare pentru mândria țării și pentru orgoliosii săi faraoni, apoi de aceea acești din urmă au și nimicit toate monumentele, care ar fi putut sluji ca amintire despre aceste evenimente neplăcute.

Dar istoria n'a putut fi biruită chiar nici de autocrația nemărginită a faraonilor. Dacă au fost șterse și nimicite monumente singuratece, care priveau acest period nefericit și rușinos pentru Egipt, apoi totuși mersul general al vieții și al raporturilor sociale și de stat ne prezintă un tablou atât de izbitor credincios istorisirii biblice, încât ajunge singur acest tablou general, ca să redăm această taină neplăcută a istoriei Egiptului. Dar și afară de asta ni s'au păstrat și monumente singuratece, care prin conținutul lor ne amintesc uimitor evenimente legate cu istoria petrecerii israiliților în Egipt și cu împilarea lor din partea guvernului lui faraon. Un papirus, care se referă la periodul examinat, reproduce viu înaintea noastră tabloul facerii cărămidei, care alcătuia o parte de muncă, impusă israiliților. „Doisprezece petrari, spune autorul papirusului, afară de oamenii, care se ocupau cu facerea cărămidei în orașele lor, au fost aduși aicea să lucreze la zidirea caselor. Să facă fiecare din ei numărul hotărât de că-

rămidă în fiecare zi. Ei nu trebuie să slăbească munca la casa nouă. Întru aceasta eu mă supun poruncii, dată mie de stăpânul meu¹⁾. Acești petrari și lucrătorii făcători de cărămidă, aduși din orașele lor pentru facerea unor case și care lucrau obligator „un anume număr“, dacă nu se identifică cu israeliții, apoi cel puțin ne arată totuși acea situație socială, în care se aflau și acești din urmă în timpul lucrului în Egipt. Pe locul fostului oraș Raamzes, construit de israeliți, se pot vedea cărămizi enorme, făcute din mărul Nilului, uscate la soare și amestecate cu pae, și chiar după părerea unui astfel de cercetător prudent, ca Ebers, nu va fi o îndrăzneală a crede, că aceste cărămizi au fost pregătite de mâinile israeliților²⁾. Dar un monument mai însemnat din cărămidă egipteană s'a descoperit în groapa de pe dealul Ad-el-Curnah, care se referă la timpul lui

*Cărătorii materialului de construcție
(după un monument egiptean).*

Totmes III. Acest monument ne prezintă un tablou, care reprezintă munca silnică a facerii de cărămidă și a construirii unor case. Lucrătorii sunt ocupați cu diferite feluri de muncă: unii cară cu căldările apă dintr'un iaz, alții rup lut dintr'un mal, alții fac cărămida, o cară cu osebite coromăse la locul clădirii și alții, în fine, sunt ocupați cu înșeși zidirea edificiului. În mijlocul ace-

stei gloate muncitoare se remarcă vădit supraveghetorii, dintre care unul aplică toiagul său pe spatele unui lucrător leneș, iar altul liniștit șede pe o piatră din apropiere, ținând totuși toiagul său într'un chip destul de amenințător³⁾. Inscricția, care însoțește acest tablou explică, că aceștia sunt captivii pe care i-a adus Totmes III pentru construirea templului zeului Ammon, și tot aicea se descrie rolul supraveghetorilor. „Supraveghetorul principal vorbește ziditorilor: toiagul e în mâna mea. Lucrați harnic cu mâinile. Nu vă leneviți, să nu rămâneți în urmă!“ Unii din acești captivi poartă trăsături destul de vădite ale tipului evreesc și au bărbii, care-i deosebea de egipteni. Pe cărămizi de obicei se punea pecetea faraonului, în timpul căruia se construia clădirea și Wilkinson observă, că „cărămizile, care purtau numele lui

1) Papyrus Anastasi, dosul Chabas, *Mélanges Egypt.*, ser. 2 pag. 133.

2) Ebers, *Durch Gosen*, pag. 75.

3) Vezi o parte din această închipuire la începutul capitoului prezent.

Tomes III, au fost găsite mult mai multe decât cărămizile din vremea altui faraon", iar alt egiptolog adaugă: „cărămida găsită în Egipt și referitoare la timpul acestei domnii, totdeauna are într'însa amestec de pae". În asta nu se poate să nu vedem confirmarea izbitoră a istorisirii biblice despre faptul, că israeliții trebuiau să procure pae pentru facerea numărului sorocit de cărămidă¹⁾. În genere monumentele egiptene adesea vorbesc de facerea cărămidei cu ajutorul muncii silnice a unor captivi, dar că prin acești captivi nu putem înțelege captivi de războiu, se poate conchide din aceea, că de acești din urmă totdeauna erau tare puțini aduși din expedițiile militare, așa că în cele mai strălucite expediții se observă cu îngrijorare abea zeci de aceștia. Probabil sub acești captivi trebuie să înțelegem diferiți străini, care locuiau între hotarele Egiptului, pe care egiptenii îi apuca cu forța dela locurile unde trăiau ei și-i aduceau la muncă, cum se petreceau aceasta și cu israeliții. Caracterul silnic al acestor munci de asemenea se dovedește prin prezența permanentă a supraveghetorilor înarmați cu toge. Pe tabloul din Boni-Hasan se închipuește, cum supraveghetorii pedepsesc pe muncitori. Unii din aceștia din urmă desbrăcați și lungiți la pământ, doi îi țin de mâni și unul de picioare, iar supraveghetorul fără cruțare revarsă loviturile pe spinarea goală. Tot la o asemenea pedeapsă sunt expuse pe alte tablouri și femeile. Ce se atinge de înseși supraveghetorii sau de șefii peste muncitori, apoi erau funcționari ai guvernului, sub supravegherea cărora se aflau anumite ținuturi, la rândul lor divizându-se în plăși mai mici, se aflau sub șefia unor supraveghetori mai mici. Pentru înlesnirea conducerii lucrătorilor, ei alegeau chiar dintre israeliți supraveghetori ajutori, pe care și puneau răspunderea pentru bunul mers al lucrărilor. Această măsură din urmă putea să aibă și însemnătate politică, deoarece producea împărțire în popor (între supraveghetori și lucrătorii de rând) și prin aceasta slăbea unitatea morală și puterea lui politică.

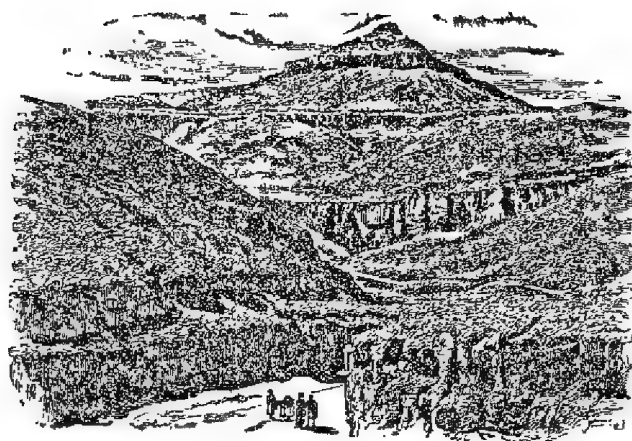
Totuși cu toată apăsarea și împilarea din partea guvernului, tânărul popor crescuse repede la număr și în putere; și sub impresia, poate, a expedițiilor orientale militare a egiptenilor prin pământul Gesem, într'însul se dezvoltă pasiunea războinică. Așa un grup din seminția lui Efram făcu incursiuni în țara filistenilor și captură vite. De sine se înțelege că asemenea înclinațiuni nu se putu să nu inspire teama guvernului, că acest popor războinic,

1) Eşire, V. 12. Mărturiile referitoare la asta sunt grupate complet în scrierea profesorului T. G. Ejeonschi, „Istoria poporului Israelit în Egipt". Sanct Petesburg, 1881, 158.161.

înfuriat din pricina împilărilor, poate să pricinuească mari dificultăți politice în caz de războiu, sau poate să iasă cu sila din țară și să o lipsească de puterea de muncă în dar. Văzind că munca, munca cea mai silnică nu este în stare să oprească creșterea tânărului popor, guvernul cel crud se hotără să recurgă la măsuri extreme, de care e capabil numai despotismul oriental. La început s'a dat poruncă tainică moașelor să omoare pe noii născuți de parte bărbătească. Dar această poruncă întâmpină protestul tăcut în simțul moral a reprezentantelor moașelor din vechiul Egipt, și rămase fără efect, „pentru că moașele se temeau de Dumnezeu și nu făceau cum le vorbise lor regele Egiptului“ (Eș. I, 15). Atunci faraon furios, repetă această poruncă pentru tot poporul și mai ales către slugile regale. Și iată la gemetele poporului sub greutatea muncilor se adăose gemetele mamelor. Dar în mijlocul acestor gemete a poporului izraelit se născu marele izbăvitor ~ Moise.

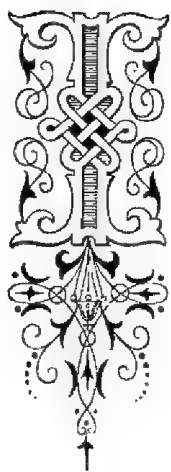

Valea orașului Teba.

CAPITOLUL II

TINEREȚA LUI MOISE

În timpul petrecerii israeliților în Egipt, între dânșii tribul lui Levi se remarcă drept unul din cele mai talentate și mai adaptabil la cultura egipteană. Și în genere toți israeliții nu rămăsese ră străini de această cultură și și însușise diferite meserii și cunoștințe. Dar tribul lui Levi mergea din acest punct de vedere înaintea tuturor și și însușise dela egipteni până și înalta lor înțelepciune — arta scrisului, pe care posedându-o, el firește ocupa o pozițiune excepțională între celelalte triburi. Ca mai talentat și mai cult, el odată cu aceasta întrupa mai desăvârșit în sine senzul istoric și religios al poporului; într'însul s'au păstrat mai vii tradițiile părinților, mai integral trăia credința strămoșilor și, ca într'un sicriu viu, se păstrase așezămintele lor. În acest trib se concentrase așa zicând sufletul poporului, și în timpul celei mai grele robii și înjosiri se ascundea scântee conștiinței naționale. Anume dela această vatră a sufletului poporului a și plecat pentru dânșul izbăvirea. În mijlocul tribului, trăia modest familia

lui Amram și Iohavedei. Ea prin nimic nu se remarcase, decât doar prin aceea, că mai puternic și mai în întregime decât alții păstrase credința părinților și se sileau mai mult ca alții să o înrădăcineze în copiii lor: fetița Mariam și băiețușul Aaron. Timpul acela era greu pentru tot poporul. Politica egipteană de împilare atinsese punctul său culminant. Despotismul faraonilor căuta mijloace mereu nouă, ca să împedecă creșterea tânărului popor și să zdrobească puterea lui morală, și nu se opri nici în fața oricărei neomenii. A fost edat chiar și edictul sângeros privitor la uciderea tuturor copiilor nou născuți, și când acest edict începu a se aplica, lui Amram i se născu al doilea fiu, aducând în loc de bucurie în familie, o strașnică durere. Copilul era neobișnuit de frumos și nefericita mamă în curgere de trei luni l-a ținut ascuns de ochii dornici de sânge a ispravnicilor lui faraon. Dar a-l mai ținea ascuns nu mai era cu putință, și ea se hotărî la un pas desnădăjdut, indicat ei poate de tradiția păstrată în neamul lor despre regele Sargon al Haldeei³⁾. Ea făcu un sicrieș de papură, îl unse bine cu asphalt și smoală, ca să nu intre apă, și punând copilul într'insul, cu rugăciuni și lacrimi, puse prețiosul sicrieș pe apă în unul din canalele Nilului, plin de sturhărie, încredințându-l Providenței și supravegherei ușoare a copilei de 12 ani, sora nefericitului copil. Trestia de papirus care se află astăzi numai mult mai la sud pe malurile Nilului Alb, în acel timp creștea și pe toate canalele late ale Deltei nordice, unde trăiau israeliții și unde se afla în noile palate ale Deltei reședința curții lui faraon. Cu frunzișul său trestia putea apăra copilul de razele dogoritoare ale soarelui, și totodată acoperind, râul, prezenta un loc îndămănos, unde damele dela curte se puteau scălda fără jenă din partea pudicității feminine. Cursul lin și adâncimea nu tocmai mare a apei prezenta sub ambele raporturi o mai mare îndămânare decât cursul lat și repede al Nilului înseși.

Acest mic eveniment, care a avut în urmă o importanță așa de enormă în istoria omenirii, s'a petrecut sub domnia faraonului Totmes I. După îndepărtatele sale expedițiuni, lui îi plăcea să-și

3) Pe una din plăcile bibliotecii regale din Haldeea se istorisește următoarea autobiografie a lui Sargon I:

„Eu, Sargon, marele rege al Agănei. Mama mea era din neamul posesorilor de pământ, dar eu n'am cunoscut pe tatăl meu. Eu am fost născut tainic în orașul Atjupirani, pe malurile Eufratului. Mama mea m'a pus într'un coș de papură, uns cu smoală și m'a dat drumul pe râu, și apa n'a putut să pătrundă la mine. Râul m'a dus până la locuința lui Acki, cărătorul de apă, și acesta în bunătatea lui m'a scos din apă și m'a crescut ca pe propriul său fiu. După aceasta m'a pus grădinar, și lăstep m'a dat binecuvântare și cu trecerea anilor m'am făcut rege”. Smith, *Chaldaean Genesis*, p. 299.

petreacă timpul de odihnă în castelele de pe graniță, ca de aicea cu mai multă îndămânare să întreprindă noi expedițiuni. El avea trei copii - dela prima soție: o fiică și dela a doua doi fii. Principesa Hat-asu era fiică iubită a lui faraon și de aceea a jucat mare rol în istoria Egiptului. După legile Egiptului, care cereau păstrarea curățeniei sângelui, ea trebuia să devină femeia fratelui ei mașter, prințul moștenitor, care s'a urcat pe tron după moartea tatălui său, sub numele de Totmes II. Dar acesta era scurt la minte și curând părăsi scena iar femeia lui, energică și înțeleaptă Hat-asu deveni cărmuitoare cu depline puteri a țării, deși și în calitate de epitropă a fratelui său mai mic Totmes III. Aruncând de pe sine vălul văduviei ea începu să se arate în toată strălucirea și măreția faraonilor, în calitate de regină cu depline drepturi, îmbrăcată în haine bărbătești, cu coroana și insignele regale. Căsătoria ei vădit a fost nenorocită și ea acum devenind regină, își răzbună pe amintirea bărbatului ei ștergându-i numele de pe toate monumentele și în locul lui punând numele său, la rând cu numele tatălui ei. Ea continuă energic cu ridicarea templelor și palatelor începute de tatăl ei, dar aceste lucrări nu putură satisface ambiția reginei. Ea organiză o expediție pentru descoperirea de pământuri nouă, și corăbiile ei pătrunseră departe pe țărmurile Africei, descoperind țări nouă și aducând tezaure nouă. Pereții templelor, construite în timpul ei, în inscripțiile lor istorisesc despre minunile întreprinderilor acestei vestite femei. După întoarcerea din expediție, ea fu întâmpinată cu paradă luxoasă. Tezaurile aduse se consacrară solemn zeului Ammon, sub protecția căruia se întreprinsesă expediția. Se statornici o nouă sărbătoare în cinstea lui, și regina își făcu eșiera la această sărbătoare în cele mai scumpe haine, cu „mantie de blăni de leopard cu incheietori de aur pe umere și toată mîrosea ca o roză în plină floare“. Lectica sfântă a lui Ammon sacrificatorii o purtau pe umerele lor, în sunetele muzicei și a imnelor, și enorma procesiune a demnitarilor curții, ostași și ceilalți slujbași și sacrificatori se îndreptară spre templu, printre ma-

Trestia papyrus din Palestina apuseană.

sele necuprinse de ochi ale poporului, care umpleau văzduhul de strigăte de bucurie.

Anume această vestită regină, când era încă principesă și trăia la tatăl său, plecând cu prietenele sale să se scalde, găsi în păuriș sicrieșul cu un copil plângând. Inima bună a principesei se înduioși de milă la vederea soartei nefericite al copilului lepădat. Ea înțelese, că aceasta este jertfă nevinovată a crudului edict al tatălui ei contra israiliților și nădăjduind în puterea iubirii părintești față de dânsa, se hotărî să mântue copilul și chiar să-l înfieze. Ea luă o mană dintre israelitence, care se dovedi apoi a fi chiar mama copilului, Iohaveda, și astfel Pronia îndreptă sicrieșul vieții pruncului către mărirea istorică și spre slava universală. Când pruncul creșcu, principesa l-a luat la sine în palat, îl înfiă oficial și-i puse numele Moise, „pentru că ea zicea eu din apă l-am scos”¹⁾.

Monumentele în măsură mare confirmă această istorisire biblică. Judecând după acțiunile libere ale acestei fiice a lui faraon, trebuie să presupunem, că ea se bucura de o deosebită influență asupra lui faraon, iar faptul acela, că ea în urmă inițiază pe această înfiată strânsură din disprețuitul popor israelit „în toată înțelepciunea egipteană”, violând astfel privilegiul de castă, cu râvnă păzit de sacrificatori, ne arată, că ea în acel timp se bucura deja de înrăurire asupra lui faraon. Pe temelul monumentelor se poate arăta satisfăcător, că în toată linia faraonilor, începând cu dinastia a treia, când pentru prima oară intră în întrebuințare această numire, până la cucerirea persană, pe o întindere de timp de peste șasesprezece veacuri se cunoaște numai o singură regină, care cârmuește independent țara. Numele ei se întâlnește pe monumente în formă deplină și anume Hat-asu. ~ Numit ~ amun, și anume în acel loc, unde se putea aștepta el după istorisirea biblică, în calitate de strănepoată a regelui, care nu cunoștea pe Iosif. Regina Hat-asu pe monumente neconținut se închipuește cu barbă, în sens că ea era regină cu depline puteri, asemenea de pildă Ecaterinei celei mari a Rusiei, pe care

1) Ex. II, 10. Iosif Flavie deriva acest nume dela cuvântul coptic *mo* — apă și *sese* — mântuit. E sigur, că această formă ebraizată a numelui egiptean, și forma primitivă egipteană a lui, după părerea majorității învățaților, este *Mesu*, care adesea se întâlnește pe monumentele egiptene și de scriitorii greci se redă ca *Mosis*. Traducătorii alexandreni, evident, s'au ținut de derivațiunea lui Flavie și redau acest nume *Μωϋσῆς*. Poate că regina în darea acestui nume copilului a avut în vedere să cinstească amintirea tatălui ei, în numele căruia Totmes sau după transcrierea grecească *Tot-Mosis* se aude numele Moise. Cercetarea specială a acestei chestiuni vezi-o la Th. G. Eleonschi, în disertațiunea sa „Istoria poporului israelit în Egipt”, Sanct Petersburg, 1884, pag. 222—230.

ea ne-o amintește după soarta sa și după caracter. Ea a ridicat două obeliscuri în Teba în amintirea tatălui ei, și din ele unul se află încă și astăzi, iar din unul sfărâmeturile stau împrăștiute împrejur. Obeliscul păstrat, al doilea după mărime și de bună samă cel mai frumos din lume, e tăiat întreg dintr'o stâncă de granit roș, construit cu îngrijire și acoperit cu reliefuri și hieroglife de o frumuseță neobișnuită. Inscripția de pe dânsul arată, că el e început în anul al cinsprezecelea de domnie al reginei Hat-asu și terminat în anul al șaptesprezecelea. Pe fiecare față a obeliscului se înseamnă, „că ea a domnit în numele tatălui său”. În inscripții ea se slăvește cu diferite titluri: „Femea regală”, „Regina Egiptului de sus și de jos,” și printre aceste titluri se întâlnește deasemenea și cunoscutul ei titlu biblic: „fiica lui faraon”. Intre ea și frații ei dela cealaltă femeie a lui faraon, dintre care primul a fost bărbatul său, exista o dușmănie de neîmpăcat, ce-și avea rădăcinile în inșeși firea lor. Ei erau protivnici chiar și după exterior. În timp ce trăsăturile feței reginei Hat-asu prezenta liniile frumoase și regulate a tipului grecesc, în fața fratelui său Totmes III, cum se poate vedea pe bustul său, ce se afla în muzeul Britanic, apar vădit trăsăturile răspingătoare ale tipului negru. Astfel a fost poate și bărbatul ei, despre care se știe foarte puțin și s'au păstrat numai urme slabe pe monumente.

Strămutat din locuința săracăcioasă a tatălui său în palatul principesei, Moise a fost educat după obiceiul egiptean. Ca copil, el, probabil, asemenea celorlalți copii egiteni, umbla fără nici un fel de haine, cu capul ras, esceptând numai o buclă, ce se pogora pe o parte a capului. Pelângă el erau multe slugi, care-l îngrijau și-l hrăneau cu grijă și delicat, îl țineau până la cea mai aleasă curățenie și-l deprindeau cu cele mai alese maniere ale cercurilor înalte. Cea mai mare parte a vieții sale o petrecea la curte. El cu preferință se afla în apartamentele mamei sale, care de bună samă alcătuia o parte a reședinței regale și fără îndoială înzestrate cu tot ce luxul avea mai artistic. La început îngrijau de dânsul negreșit slugile principesei; dar cu trecerea timpului au fost aduși și dascăli și se începu educația sa în înțelesul obișnuit al acestui cuvânt. Dar educația în realitate se începe mai înainte decât învățătura. Alcătuirea și particularitatea caracterului adesea se formează și se expune întotdeauna influenței împrejurărilor care de timpuriu înconjoară pe copil, care înconștient formează suflul lui și lucrează într'insul unele sau alte înclinațiuni. Vedeniile și sunetele, ce ni se prezintă în copilărie, se înrădăcinează adânc în suflet și formează acel strat de temelie, pe care apoi se clădește întreaga personalitate a omului. Dar ce-l

înconjura oare pe tânărul Moise când trăia cu regala sa mamă în apartamentele ei din palatul regal? Sunt temeuri să credem, că curtea în acel timp o însemnată parte a anului o petrecea în Memfis. Situația și vederea exterioară a Memfisului au fost deja descrise mai sus. Moise putea vedea de pe terasa reședinței regale, unde el era luat ca să se desfășoare de vântulețul de nord în timpul verei, tot marele oraș Fta, care se respira înaintea lui în toată bogăția podoabelor sale arhitectonice, cu toată populația sa și cu toată mișcarea neobosită a comerțului și industriei sale, a plăcerilor și a religiei. Gloatele zgomotoase neconținut străbăteau ulițele și piețele lui. Vapoarele greu încărcate pluteau în sus și în jos pe magnificul râu. Vintrelele lor viu colorate se oglindeau în valurile liniștite ale râului. Bărcile străbăteau ca săgeata în toate direcțiile. Ici și colo procesiuni sacre cu steagurile sus ridicate se mișcau în curțile templelor sau pe ulițele orașului. În văzduh răsună sunetul muzicilor, amestecându-se cu strigăte de tot felul ale birjarilor, negustorilor și barcagiilor. Pe cerul albastru dinspre apus în trăsături tăioase se desemnau formele purpurii ale celor trei mari piramide, monumente mărețe, mormintele celor mai puternici regi ce stăteau în calitate de sentinele la marginea acelei late dungi pustii unde se curma orice viață și se începea împărăția morții. Vasta scenă dinprejur fără îndoială trebuia să fi stârnit puternic în fiecare copil inteligent simțul de evlavie, de admirație și al misteriozității. Viața și mișcarea în oraș trezeau curiozitatea și dorința să lucreze și el însuși. Contrastul între orașul însuflețit și mușenia pustiei din apus trebuie să fi deșteptat curiozități adânci și chiar să fi pus marea enigmă a ființei minții ce abea se deștepta.

Pe măsură ce copilul creștea, cunoștința sa cu Memfisul și cu viața ce ferbea între zidurile lui trebuia să se mărească. El căpătă puțința să fie și pe uliți, probabil în vremea preumblărilor în caretă, și acolo el putea deja să vadă de aproape gloata ce se mișca, pe care până acum el o contemplase numai de departe. Din când în când i se îngăduia să se prîmble și cu luntrea pe râu. El era luat la marele templu Fta și-i arătau figurile tainice de pe pereți, scrierile hieroglifice tainice, ce acopereau aproape tot spațiul liber de figuri. El a văzut deasemenea curțile largi și minunatele coridoare ale templelor, și înăuntrul lor chipul liniștit al lui Osiris, ba poate deasemenea și chipul grosier și respingător al lui Fta. În curțile templului el se poate să fi întâlnit procesiunea cu cântări în cinstea lui Fta și Ra, alcătuită din sacrificatorii îmbrăcați în haine de în sau de bumbac și purtând sandali de papirus. El a putut deasemenea vedea, cum sacrificatorii

aduceau jertfe și înălțau rugăciuni, săvârșind turnări asupra chi-
purilor, sau înălțând înaintea lor tămăderi în cinstea lor. Din când
în când întâlnea el deasemenea și pe boul sacru, Apis, cum se
numea el, când era dus în procesiune solemnă pe ulițele prin-
cipale ale orașului, ca să se dea puțință a fi văzut de locuitori,
care eșind din casele lor, se închinău acestei întrupări a zeului
Fta. Religiunea egipteană se distingea prin o publicitate neobiș-
nuită și se silea pretutindenea și totdeauna să se înfățișeze ochi-
lor poporului, stârnind atențiunea lui. Cele mai mărețe clădiri erau
templele; după rege persoanele cele mai cinstite erau sacrificatorii;
sărbătorile religioase, însoțite de mari aglomerări de popor și
lungi procesiuni erau numeroase; la ele participau bărbații, feme-
ile, ba chiar și copiii. Moise de bună samă încă de timpuriu a
făcut cunoștință cu caracterul exterior cel puțin al cultului egip-
tean și el de bună samă nu arareori a avut prilej să asiste la
ritualele respingătoare ale idololatriei egiptene.

Dar în viața timpurie a lui Moise la Memfis au mai fost
și alte laturi de un caracter mult mai delicat. E imposibil de pre-
supus, ca fata lui faraon, angajând pe mama lui ca mănă, îme-
diat după înfierea lui, să fi rupt orice legătură dintre copilul în-
fiat de dânsa și propria sa familie regală. Principesa negreșit n'a
declarat, cum își închipue Filon ¹⁾, că el în adevăr era fiul ei.
Originea lui evreească era cunoscută atât lui însuși (Eș. XI, 11),
cât și egiptenilor ²⁾. De aici se poate conchide, că legătura dintre
Moise și familia lui s'a continuat și după ce el a devenit locuitor
al rezidenței regale, și că din când în când i se îngăduie să vadă
pe rudele sale, sau se îngăduia acestora să vie și să-l vadă la
palat. Deoarece Iohaveda se considera ca mănca lui Moise, apoi
ei, negreșit, i se îngăduia și oarecare familiaritate, cu totul con-
formă cu obiceiurile orientale. De aceea se poate crede, că Moise
se afla întrucâtva sub influența principesei și a curții, și întru-
câtva sub influența rudelor sale, a mamei și a tatălui, a fratelui
și surorii salei, și aceasta în tot cursul periodului petrecerii sale
celelalte de la început în Egipt. Contactul său cu familia sa a fost
important în cea mai mare măsură și anume din punct de vedere
al convingerilor sale religioase și al simpatizării sale cu conaționalii
săi. Dacă n'ar fi fost împrejurarea asta, atunci el ar fi fost crescut
și educat cu totul în religia egipteană și ar fi devenit idololatr.
Atunci el puțin s'ar fi interesat de frații săi, chiar dacă nu s'ar
fi rușinat să-i recunoască ca atare. În vederea însă a împrejurării

1) Vita Moisi, V, 1, p. 33

2) L. Flavie, Antt. II, 9, § 7.

arătate, principiile religiei patriarhale s'au întipărit adânc în sufletul său, de pe când el era încă copil, și a crescut ca adept tare al monoteismului, ca om care credea în făgăduințele date lui Avraam, Isaac și Iacov, și disprețuia idolii și idololatria. Venind în atingere cu conaționalii săi, el deasemenea simțea durerea la vederea suferințelor acelora și nădăjduia, că cu vremea soarta lor se poate schimba în mai bine. În loc să se transforme cu totul în egiptean, el era numai pe jumătate egiptean. În fundul sufletului său se păstra baza acelor sentimente curat evreești și a educației evreești, care-i dădura puțință să devină în urmă căpetenia poporului său. Dar și încrederea acestui din urmă niciodată nu s'ar fi deșteptat față de un om, care era educat complect în mediul și spiritul apăsătorilor săi.

După mărturia lui Iosif Flavie, pe când Moise era încă copil, el evită încă o primejdie, tot așa de mare, ca și aceea, care-l amenințase în pruncie. Fata lui faraon lua din când în când pe copilul înfiat de dânsa în încăperile tatălui său, voind să-i arate acestuia frumusețea și mintea copilului, ba poate și cu nădejdea să-l înduplece să designeze pe acest copil ca succesor al său. Odată ea dădu odorul său lui faraon în brațe cu o mică cuvântare, în care atrăgea atențiunea tatălui său asupra frumuseței mai mult decât omenești, spiritul său înalt și nobil, descoperind în același timp și speranțele ambițioase, pe care ea îndrăsnea să le nutrească relativ de dânsul. Monarhul, voind să-i arate că e gata să-i îndeplinească dorința, își scoase coroana de pe capul său și o puse pe capul copilului. Copilul însă ca și cum s'ar fi speriat de aceasta, se smulse din mâinile lui, luă coroana, ca și cum ar fi vrut să o privească, și după aceea o puse jos, se urcă cu picioarele pe ea și cerca să stea pe dânsa. Aicea se întâmplă să fie un scriitor sacru, care cu câțva timp înainte de nașterea lui Moise prezisese că trebuie să se nască un copil de evreu, care va sfărâma puterea Egiptului, și văzând ce a făcut acest copil, striga cu glas mare și spuse: „Iată, o rege, acel copil, pe care zeii ne-au poruncit să-l omorâm pentru propria noastră siguranță. Privește, cum adevăratește el prorocia, ~ el răstoarnă supremația ta și calcă în picioare coroana ta. Ucide-l dar! Și să înceteze egiptenii de a mai fi chinuiți de frică, iar evreii să înceteze de a se mai trufi cu nădejdiile lor.“ Principesa, auzind cuvântarea asta, se repezi la copil și apucându-l, fugi cu el afară. Regele nu voi să urmeze sfatul scriitorului; și astfel Moise scăpă de această de a doua primejdie ¹⁾).

1) Antiq. II, 9, § 7.

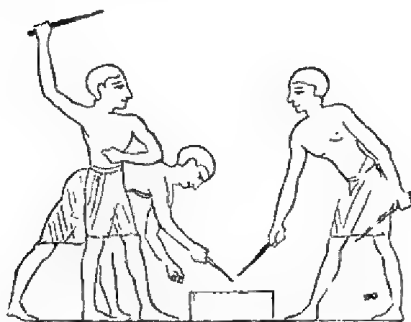
Atât în povestirea aceasta, cât și în altele se recunoaște, că Moise se distingea prin o frumuseță neobișnuită, nu numai în copilărie, ci și în tinereță și maturitatea sa. Filon istorisește, că exteriorul lui era totodată și frumos, și nobil plin, de modestie și în același timp de înaltă demnitate ¹⁾. I. Flavie spune, că nu s'a găsit un asemenea om, care la vederea acestui copil să nu fi rămas uimit de neobișnuita lui frumuseță. Când trecea el pe ulițe, atunci toți la întâlnirea cu dânsul fără să vrea priveau la el; oamenii muncitori conteneau lucrul lor și se uita mult după dânsul ²⁾. Se istorisește că el deasemenea era de statură foarte înaltă pentru vrâsta lui, foarte inteligent, puternic și capabil pentru cea mai grea lucrare. Ce se atinge de mintea lui, apoi ea era obișnuită și se manifesta în tot ce-i atrăgea atențiunea sa. Tuturor li se părea, că în acest copil se coprinde ceva mai mult ca omenească. Și pecând la israeliți involuntar încolțea nădejdea, care-i făcea să vadă în Moise amanetul împlinirii marelor făgăduințe, date lor cândva, egiptenii pe de altă parte priveau la el, în genere bănuitor, ca la omul de care ei ar trebui să se teamă, când el va ajunge vrâsta bărbătească.

Ca fiu al fiicei lui faraon, Moise firește primi în toată deplinătatea acea educație și cultură, care erau în obicei în Egipt. Educația aceasta se împărța în fizică și duhovnicească. În privința celei dintâiu egiptenii dădeau o mare atențiune, și pentru dezvoltarea trupului era în mare trecere gimnastica sau atletica. Una din formele ei principale era lupta. Pe monumente luptătorii se închipuesc în tot felul de poze, cum se pregătesc ei pentru luptă, cum se încaeră între dânsii, se încordează și se silesc să se doboare unul pe altul la pământ, și continuând lupta chiar și la pământ fiind. „Doi luptători“, zice Wilkinson, „de obicei se apropiau unul de altul ținându-și mâinile îndreptate înainte și fiecare se silește să apuce pe protivnicul său cât mai îndemănaș pentru ca să-l poată dobori. După regulile de luptă, era îngăduit a apuca de oricare parte a trupului pe adversar: de cap, de gât sau de picioare; și lupta adesa se continua încă și la pământ, după ce unul sau amândoi cădeau. Asemenea mijloc de luptă era cunoscut și la greci, la care ea se numea „anaclinopalia“. Nu se știe, de era și la ei același semn de recunoaștere de învins a înfrângerii sale în această luptă, ca la greci, anume prin ridicaarea degetului în semn de recunoașterea înfrângerii. La egipteni

1) Nota Mosia, p. 83.

2) Antiq. II, 9, § 6.

aceasta „probabil, se făcea prin cuvinte”¹⁾. Alt exercițiu era lupta cu toege. Mâna stângă se apăra cu un fel de scut, cu care ea se apăra dela degete până la cot și de care astfel se putea folosi pentru înlăturarea loviturilor. Mâna dreaptă avea deasemenea apărarea sub forma unei cutii deosebite, care acoperea articulațiunile. În acest caz se întrebuințau toege scurte nu mai mult de 70 cm. Luptătorii nu aveau nici un fel de apărătoare pentru cap decât peruca, pe care o purtau oamenii mai mult sau mai puțin bogați; dar una din regulile jocului era probabil aceea, că nimenea din luptători nu putea să lovească pe protivnicul său în cap. După aceea o plăcere mult iubită în Egipt era jocul de minge, mai ales între femei. El consta, probabil, din o simplă aruncare a mingii și prinderea ei. În această chestiune Wilkinson zice, că joaca de-a mingea nu se mărginea numai la copii, sau la cutare or cutare etate, deși simplă aruncarea și prinderea mingei aparținea mai mult părții femeiești. Ele aveau diferite moduri de joacă. Câteodată persoana, care nu avea reușită la prinderea mingei, era obligată să aducă în spinare pe altul, care continua să se folosească de această situație, până ce și el la rândul lui scăpa mingea, ce se arunca din partea opusă, unde se producea aceeași scenă, și încă cu distanța stabilită de jucători. Câteodată jucătorii își arătau iscusința în prinderea a trei sau mai multe mingi succesiv și încă cu mâinile încrucișate pe piept; dar era cunoscut și obiceiul de-a arunca

Jucători (după un monument egiptean)

simplu în sus și apoi prinderea. La ei deasemenea era jocul, cu care se ocupau după descrierea lui Homer Galie și Laodania în fața lui Alchinoe²⁾ și care consta din aceea, că unul din jucători arunca mingea așa de sus, cât putea, iar altul, sărind, era dator să o prindă din sbor, înainte ca piciorul său să se fi atins iară de pământ³⁾.

Dar mai era un joc, la care cu deosebire se cerea putere și îndămânare, și el consta în aceea, că doi protivnici se întreceau între dânsii aruncând cuțite sau lănci îndreptate spre tăetura unui

1) *Ancient Egyptians*, edit. 1878, Vol. II, p. 72, 73.

2) *Odiseea*, IX.

3) *Wilkinson, Ancient Egyptians*, Vol. II, p. 67.

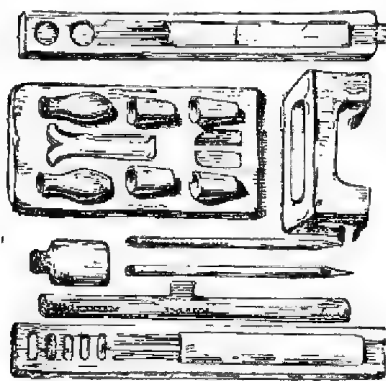
arbore; întrecerea consta în aceea, ca pe cât posibil mai exact să lovească în centru sau în marginea unei anumite ținte, cum se condiționa la început. Mai era încă un joc, unde se cerea o deosebită cercare a puterii, și altul consta în ridicarea unor burduri mari cu nisip și aruncarea lor peste cap. Biruitor se considera acela, care putea arunca așa cel mai greu burduf.

Acestea și alte jocuri erau cele mai obișnuite plăceri ale copiilor, și tinerilor în Egipt și se considerau ca folositoare pentru sănătate, precum și ca distracții plăcute pentru suflet. Moise, ne greșit, trebuie să fi participat la asemenea exerciții, și că el în adevăr a participat la ele, aceasta se adevărește de către Filon, care spune, că el curând a căpătat desgust către asemenea distracții¹⁾ și și-a arătat superioritatea față de ceilalți copii, preferind ocupații mult mai serioase. Totuși ne putem îndoi de veracitatea acestei mărturii, deoarece Filon în scrierea sa „Viața lui Moise” s'a călăuzit mai curând de părerea sa despre chipul cum trebuie să se poarte în tinerețe sa omul desăvârșit, decât să fi transmis oarecare tradiție egipteană sau iudaică referitoare la acest lucru. Filon în genere era înclinat spre ascetism și el natural a voit să arate că marele legiuitor al poporului său s'a ținut de aceleași păreri; dar cel puțin e îndoelnic, de a avut el în această privință vreo tradiție mai mult sau mai puțin autentică. Moise fără îndoială chiar în tinerețe a manifestat o dispozițiune serioasă în caracterul său, dar educatorii săi egipteni trebuie să fi considerat educația trupului lui nicidecum de mai puțină însemnătate decât educația sufletului lui, și fără îndoială s'au îngrijit ca el să se folosească de obișnuitul curs al exercițiilor gimnastice, și ca tăria corporală a lui să fie tot așa de dezvoltată ca și a celorlalți tineri de vârsta lui.

Alături de cea mai timpurie educație fizică mergea firește și educația, ce avea de scop dezvoltarea minții. Asemenea altor copii, Moise a trebuit să învețe a citi și a scrie. În Egipt aceste cunoștințe se dobândeau nu ușor. Egiptenii în acel timp aveau două feluri de scriere: unul cunoscut grecilor sub denumirea de hieroglifică, și altul cunoscut sub denumirea de ieratică. În scrierea hieroglifică sunetele silabice se prezentau prin închipuirea lucrurilor, care exprimau câteodată literile, câteodată silabele, câteodată cuvinte întregi, iar câteodată și concepții întregi. Numărul unor asemenea semne era foarte mare, probabil nu mai puțin de o mie. Unele din ele exprimau câteva sunete, când unul

1) Vita Mosis, p. 83.

și același sunet câteodată se exprima prin câteva simboluri. A învăța alfabetul egiptean era tot atât de greu, ca și a învăța pe cel chinezesc, și pentru asta se cerea cel puțin câteva luni, dacă nu și chiar câțiva ani. Pentru a ceti, neapărat trebuia să știi nu numai ce însemnare are fiecare simbol, ci și care din câteva însemnări putea să o aibă el anume în combinația, în care se înfățișa acest simbol. A scrie era încă și mai greu; pentru că de oarece

Obiecte ce servesc la scris (după un monument egiptean).

toate semnele prezentau niște lucruri, apoi pentru a scrie, se cerea neapărat să știi a desemna o mulțime de obiecte cu îngrijire și precizie. Cele mai obișnuite litere erau vulturul, care însemna litera *a*; bufnița *M*, găina *u*, rața *sa*, uliul *gar*, corbul *muf*. Scriitorul cu hieroglife, ca să fie înțeles, trebuie să fixeze bine, care anume se înțelege din aceste și din alte paseri, ca lăstunul, ibisul, etc. Adesea era nevoie de asemenea să se desemneze diferite

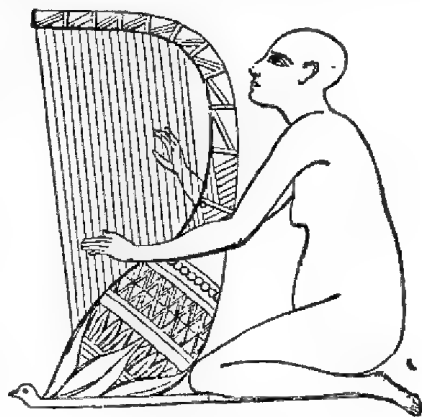
animale, ca leul, șapul sălbatec, boul, crocodilul, șacalul și epurele. Deci pentru a scri egiptenește se cerea o educație deplină în arte. Oarecare educație de felul acesta se cerea dela toți, dar dela cei ce trebuia să primească cea mai aleasă cultură, se cerea încă și mai mult. De la aceștia se cerea, ca ei să desemneze excelent, închipuind orice pasere, animal, insectă și floriceică cu mână sigură, repede și frumos. Pe vremea lui Moise la egipteni nu era încă cunoscută altă formă de scrisoare, care să fi fost mai ușor de scris. Scrisoarea ieratică era mai curând un fel de stenografie, bazată pe scrisoarea hieroglifică și te miră de se învăța sau se citea independent de aceasta din urmă și nu se știe de intra în sistemul generală de cultură. Și dacă e așa, apoi munca celui ce o învăța foarte puțin se ușura prin asta, pentru că formele ieraticе, nu s mai puțin numeroase decât hieroglificele, și în multe cazuri sunt așa de asemănătoare una cu alta, încât duc la neconținută confundare, punând în încurcătură pe cititor.

Cu toată izolarea egiptenilor pe vremea lui Moise, totuși în școlile egiptene se învățau și limbi străine, în afară de cea egipteană. Documentele scriitorilor din acel timp nu numai că arată prin exacta lor redare a cuvintelor semite, că scriitorii cunoșteau acele sunete străine, pe care ei le scriau, ci și mai mult decât

atâta: în acel timp și mai ales mai târziu, se considera deja ca modă a introduce cuvinte semite în limba egipteană. Precum toți romanii culti pe vremea lui Cicerone învățau limba greacă, ca și pe vremea lui Moise toți egiptenii culti trebuiau să cunoască dialectul semit, care nu-i în totul evreesc, în tot cazul era înrudit cu dânsul. Dacă-i așa, atunci Moise sub acest raport avea mai mare avantaj față de egiptenii de o etate cu dânsul, de oarece limba evreească era limba lui maternă, pe care el începuse să o vorbească înainte, ca mama lui să-l dea înapoi fetei lui faraon, și el o întrebuința în contactul său cu membrii familiei sale.

După citit și scris sau mai exact odată cu acestea, înainte ca ele să fi fost învățate la perfecție, se învăța și aritmetica. Știința numărării până la anumit grad se cerea pentru nevoile de toate zilele ale vieții. Egiptenii erau buni matematicieni. Anume ei au inventat semnele, pe care noi le numim arabice și care noi le întrebuințăm încă și astăzi pentru însemnarea primelor patru cifre. Numărătoarea ei o duseră cel puțin până la milioane. Tabla noastră a înmulțirii, după părerea unora din cercetători, e de origină egipteană¹⁾. Ei știau să facă calculele nu numai cu numere întregi, ci și cu fracțiuni, pentru care aveau tăblițe deosebite, cu ajutorul cărora calculele se făceau fără greutate. Acțiunile supreme aritmetice, probabil, lor nu li erau cunoscute, și se poate bănuî, că ei, ocupându-se cu discuțiuni mistice despre importanța și particularitățile unor anumite numere, cădeau atunci în închipuiri curat fantastic, care nu duceau la nici un rezultat folositor.

După mărturia lui Filon, în planul educației lui Moise, între altele, intra și învățarea muzicii atât a celei vocale, cât și a celei instru-

Cântatul din Arfa (după un monument egiptean).

mentale, a armoniei și ritmului. Că israeliții aveau oarecare cunoștințe muzicale, când ei au părăsit Egiptul, se vede din acea împrejurare, că după trecerea Mării Roșii, sora lui Moise, Mariamna, și alte femei proslăviră izbăvirea lor cu cântări și muzică. Că Moise, a învățat armonia și ritmul, aceasta e evident atât din cântările sale din Cap. XV al cărței Eșirea, cât și din

1) Wilkinson, *Ancient Egyptians*, Vol. V, pag. 492.

minunatul psalm, care ocupă o mare parte din cap. XXXII al cărtei Deutoronomul. Deci nu există temeiuri de a pune la îndoială mărturia lui Filon, pe care el a putut-o primi din unele tradiții sau poate să o extragă din planul general al educației generale a egiptenilor. Muzica fără îndoială era cunoscută în Egipt din cele mai depărtate timpuri. În vechile gropnițe, aproape de piramide, ce se refera probabil către timpul construirii acestora, noi vedem grupe de cinci, șase și chiar opt oameni, din care unii cântă din gură, iar ceilalți cântă din instrumente diferite. Arfa, lira, trișca, goarna dublă, chitara și tamburina foarte adesea se întâlnesc pe tablourile egiptene. Până la noi n'au ajuns nici un fel de partituri muzicale egiptene; de aceea e și imposibil de spus, ce fel era muzica lor; dar, probabil, în această privință ea se deosebea puțin de propria noastră muzică.

Cunoștința lui Moise în arta alcătuirii de poezie, se manifestă în propriile sale lucrări, fără îndoială împrumutată mai ales de dânsul din învățarea poeziilor egiptene. Egiptenii erau mari amatori de cântece. Aproape toți lucrătorii cântau la munca lor, și la culesul strugurilor, și la seceriși erau în circulație anumite melodii iubite, care răsunau în văzduh pe toate câmpiile, prin cuprinsul satelor și pretutindenea și probabil le cunoștea toată lumea. Poemile epice proslăveau isprăvile regilor, poemile lirice se alcătuiau întru slava zeilor, imnele funebre se cântau la înmormântare, iar cântecele vesele răsunau la sărbători. Din mărturiile lui Filon putem conchide, că învățarea versificării, în calitate de știință aparte, intra în cercul general al educației băeților, care se consacrau și se inițiau în taina feluritelor măsuri metrice egiptene, cum se consacră și băeții de astăzi mijloacelor de versificare modernă.

Educația primitivă a lui Moise, negreșit s'a făcut la curte, sub supravegherea unui pedagog deosebit sau al unui educator, care avea la îndemână sa diferiți învățători. Dar la sosirea maturității el, cum se poate crede cu siguranță, a fost dus la una din cele două universități mari ale vechiului Egipt. Fără asta el n'ar fi putut nici de cum să învețe toată înțelepciunea egipteană (Fap. VII, 22) și în genere cultura lui ar fi fost neterminată și necorespunzătoare cu situația sa. Sediile principale ale culturii superioare în acel timp era Iliopolis și Irmopolis. Unul în partea răsăriteană a Deltei, cam la 30 de kilometri spre nord de Memfis, iar celălalt în șesul văii Nilului, la jumătatea drumului dintre Memfis și Teba. Tradiția spune, că Moise a fost educat în Iliopolis. Această școală înaltă de înțelepciune egipteană era mult mai aproape de Memfis

decât Irmopolis, și a putut să aibă o putere mult mai atrăgătoare pentru tânărul israelitean din pricina legăturii dintre casa sacră a acestei școli și patriarhul Iosif (Fac. XLI, 45). Iliopolis sau On era unul din vechile orașe ale Egiptului și era slăvit sub două raporturi, și anume el era marele sediu al erudiției și centrul principal al divinizării soarelui. Ruine dintr'însul se păstrează până astăzi. El era situat la marginea terenului ce se lucra. Vasta curte cu ziduri de cărămidă stă încă și astăzi, deși într'o stare de cumplită ruină, și după o tradiție, care-și găsește ecoul în traducerea greacă a celor LXX, înseși aceste ziduri au fost construite prin munca silnică a israeliților. În curte, pe o piață acum ocupată de grădini se ridica marele templu al soarelui, care dăduse numele său și orașului. Ce importanță avea acest cult în Egipt, se poate înțelege din acea împrejurare, că dela el se derivase numirile principale, cu care se numise regii și reginele: Fa-Raon, fiul soarelui, Poti-Far, robul soarelui. Ce înfățișare avea acest templu din Iliopolis, se poate vedea din descrierea amărunită, pe care a lăsat-o Strabon, referitoare la clădirile lui, care existau încă pe vremea sa și mai ales din acea împrejurare, că un templu egiptean, care până în timpurile de astăzi își păstrează podoabele sale sculpturale și distribuția internă aproape fără de schimbare, și anume templul Ipsambul, este anume templul zeului Ra sau a soarelui. În Iliopolis, ca și în alte locuri, spre marea poartă de intrare ducea o alee de fînchi, și deasupra porții pe niște stâlpi uriași se desfășurau steaguri roși și albastre. Dinaintea și îndărătul porții stăteau, câte două în rând, chipuri de piatră a razelor soarelui, obeliscuri, dintre care unele există și astăzi. Tot aicea la rând era izvorul sfânt al soarelui, - rar fenomen în Egipt și pentru asta și cu atât mai scump și, probabil, și fosta pricină primitivă a alegerii acestui îndepărtat ungher al Egiptului pentru un așa de renumit sanctuar. Izvorul deasemenea există și astăzi, deși aproape înăbușit de plante acvatece luxuriante, care ascund vederea lui. La rând cu încăperile vastelor palate, la care ducea această poartă, se aflau case mari, care serveau de locuințe pentru sacrificatorii și profesorii înaltei școli. Iliopolis, se poate zice, era oarecum Oxfordul vechiului Egipt, templul erudiției lui în vremile vechi. Universitatea sau, mai bine zicând academia, ce se aciuase în apropierea templului soarelui. În centrul tuturor acestora se înălța înseși templul. Deasupra porții lui, probabil, era închipuirea soarelui nu în strălucirea vie a discului său natural și nu în minunata personificare ca Apolon al grecilor, ci într'o formă stranie și grosolană a unui monstru cu capul de uli. Dar iată intrăm în templu și pășim în imperiul întunerecului. Templu se îngustează treptat, prezentând trei încăperi: prima, mijlocia și cea mai de-

părtată. În prima încăpere se află figurile mărețe ale lui Osiris, în a doua sunt închipuite întreprinderile sălbatice ale regilor și eroilor, iar cea mai depărtată încăpere, sub figura sculptată a zeului Osiris și la rând cu jertfelnicul, ședea într'o cușcă aurită uliul sacru, sau stătea întins pe un pat de purpură bou' sacru negru Nucvis sau Urmer, și fiecare din ei era viu, aproape zeitatea întrupată a templului. De trei ori pe zi înaintea animalelor zeifi¹⁾ cate se aducea tămâiere și odată pe lună li se aduceau jertfe solemne¹⁾.

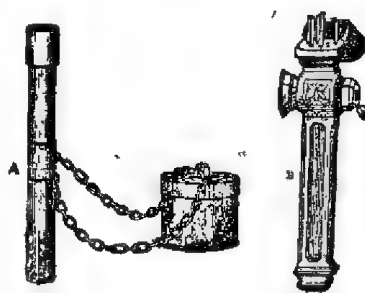
Locuitorii templului și clădirile de lângă el alcătuiau aproape un oraș întreg. Din templu coridoarele duceau în auditoriile pentru studenți și în camerele de locuințe ale profesorilor și sacrificatorilor de diferite grade și funcțiuni. După acestia, tot în încăperile templului se aflau locuințele slujitorilor templului, întreținătorii animalelor sacre, ușieru, cărăușii, cărătorii de apă și spălătorii, spălătoresele, bucătarii, precum și camerele pastoforilor, care pregăteau miresmele și mirurile. La biblioteci și camerele de scris se aflau mulțime de scriitori, care cu toții trăiau în încăperile templului. Afară de aceasta, tot aicea, în numărul membrilor acestei numeroase populațiuni, se aflau funcționarii casei de conturi, corurile de cântăreți, și în fine gloata zgomotoasă a școalei templului Eton, adică „Brazdele timpului“, din care Moise a intrat în școala înaltă și treptat a trecut în auditoriile diferitelor ei facultăți. Clement Alexandreanu a păstrat povestirea despre una din acele procesiuni religioase, care, probabil, adesea i-a fost dat lui Moise să le vadă la eșirea din acest locaș sfânt, și anume procesiunea în cinstea Izidei. Înainte mergeau cântăreții, cântarea cărora era acompaniată de muzica instrumentală; după ei, cu o ramură de palmier și cu un anumit instrument măsurător, mergea goroscopul care prezicea viitorul după stele, și apoi cântăreții sacrifi cu cerneluri, penite și cărți. Întâiul dintre ei era dator să știe pe de rost 36 din cele 42 cărți ale zeului Tot, care cuprindeau imne în cinstea zeilor și pravilele pentru rege; al doilea trebuia să știe pe de rost cartea, care trata despre astrologie; al treilea trebuia să fie specialist în hieroglifice, geografie, zidirea pământului, în fenomenele Nilului și în finețele măsurării și prinoaselor. După scriitori veneau slujitoarele speciale ale zeiței, purtând „toiagul cuvioșiei“, și vasul pentru aducerea băuturii. Dela principalul dintre ei, se cerea să cunoască temeinic tot ce se cerea pentru cinstirea idolului. După aceea veneau prorocii, cei dinainte cu vase sfinte,

1) Stanley, Lectures on the Jewish, vol. I, pag. 87—90.

iar ceilalți cu pâine. Prorocul principal era îngrijitorul templului și trebuia să știe pederost zece cărți sacrificatoarești. Apoi veneau pastorii sau medicii sacrii, îmbrăcați în costumele lor deosebite de paradă, care erau renumiți prin aceea, că știau pederost șase cărți medicinale. După aceștia urmau alții, etc.

În ce anume consta înțelepciunea, în care a fost consacrat Moise, nu e ușor de determinat, deoarece scriitorii sacrificatori, deși în simpatiile lor și în descrieri fac aluziune la aceasta, vorbesc așa de enigmatic și așa de stăruitor, ascund înțelesul cuvintelor lor, încât e greu de determinat după spusele lor. În această școală mai întâi de toate se studia fără îndoială geometria. Această știință își datora origina sa egiptenilor pentru care ea era extraordinar de necesară în vederea acelei împrejurări, că anual inundația Nilului spăla multe din liniile de graniță și făcea necesară o nouă măsurătoare și delimitare a ogoarelor. Măsurătoarea pământului ducea la ridicarea în plan generală, care te miră de putea fi executată fără trigonometrie, și de aceea se poate presupune, că în Egipt se studia în mare măsură și trigonometria. Dacă presupusa înălțime a piramidei se determina chiar dela început, atunci unghiul înclinării laturilor putea fi determinat numai cu ajutorul calculului trigonometric. Laturile înalte ale matematicii, negreșit, erau necunoscute egiptenilor, și chiar geometria a fost puțin dezvoltată până la vremea lui Euclid. De remarcat e totuși, că grecul, care pentru prima oară a făcut mult pentru geometrie, a fost din Alexandria, și din această pricină lesne se ridică bănuiala, că el a împrumutat tare multe din știința sa dela egipteni.

Din alte domenii ale științei, ce s'au dezvoltat în Iliopolis pe vremea lui Moise; au fost literatura, și în deosebi poezia, astronomia, dreptul, medicina și filosofia simbolurilor. Cultura literară se considera cerința cea mai dintâi pentru orice om cult din Egipt, și de aceea fiecăruia i se cerea să aibă un stil clar și curat. În acest scop se studia cu îngrijire operele de model ale vechimei atât poetice cât și proză, și sub conducerea profesorilor elevii se deprindeau a compune. Cu deosebire se lua aminte la scrisorile de corespondență, și scrisorile model ale celor mai buni

Veche cutie pentru scrisori (după un vechi monument egiptean).

autori se studiau cu îngrijire de către elevi. Nu se știe de se exercitau elevii cu compunerea de poezii; dar în genere e foarte probabil, că în cursul științelor intra și îndeletnicirea cu compuneri atât în proză cât și în versuri.

Egiptenii deja în fundul vechimii dobândiseră oarecare cunoștințe astronomice dela babiloneni, iar în urmă și ei însuși făcuseră progrese însemnate în știința astronomică. Astronomia era necesară pentru facerea calculelor și se lega strâns cu religia. Astronomilor egipteni le-a succedat cu o exactitate aproximativă să determine anul solar, pe care ei îl considerau de 365 de zile și un sfert. Ei știau, că luna își împrumută lumina dela soare, că soarele era centrul sistemului nostru și că învârtirea pământului în jurul lui era cauza zilei și a nopții. În Iliopolis, pe vremea lui Strabon, era un observatoriu, care probabil existase și în vechime, deoarece observațiile astronomice se scrisese pe pereții templului din Teba în cele mai depărtate timpuri. Egiptenii dădeau cea mai mare atenție atât eclipselor de soare cât și celor de lună, apariției și dispariției în genere a planetelor, determinării vremilor lor periodice și sinodice, și deasemenea alcătuirii tăblițelor stelelor fixe și distribuirii lor după constelațiuni. Ei cunoșteau înclinarea eclipticei, spre ecuator și găsiseră mijlocul să determine linia exactă a meridianului. Unii presupun chiar, că ei cunoșteau procesul egalității zilei cu noaptea sau a echinocțiului, dar dovezile în această privință sunt insuficiente. În genere totuși astronomia lor nu era deosebit de dezvoltată și în genere avea caracter mai curând empiric decât științific, mai mult practic decât teoretic. Brugsch spune, că „astronomia egiptenilor nu era acea știință matematică, care calculează mișcarea stelelor prin alcătuirea marelor sisteme ale cerului. Ea era mai degrabă adunarea observațiilor, pe care ei le făcuse asupra fenomenelor ce periodic se repetase pe cerul și pe pământul Egiptului, corelațiunile cărora între dănsese nu putuse scăpa atențiunii sacrificatorilor, care în nopțile senine egiptene observase în urma luminoaselor astre ale cerului lor. Cunoștințele lor astronomice se rezemau pe baza empirismului, iar nu pe baza cercetărilor matematice¹⁾. Toate cunoștințele acestea astronomice se și predau în Iliopolis. Și în genere cei ce învățau în această înaltă școală egipteană dobândeau în astronomie nu mai puține cunoștințe decât le câștiga astăzi grosul general al studenției în universitățile moderne.

Egiptologii cu destul temei conchid, că în Iliopolis se predau

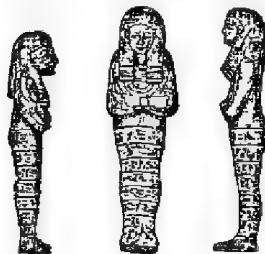
1) Brugsch, *Histoire d'Egypt*, part. I, p. 39.

și teoria, și practica științei dreptului. Egiptenii aveau o mare colecție de legi scrise, care alcătuiau o parte a cărților lor sacre și care, după credința lor, își trăgeau începutul lor din isvor divin. Aceste legi în cea mai mare parte erau minunate și se aplicau de judecători experienți și culți, care nici într'un caz nu-și îngăduiau a se abate dela dreptate, de oarece orce act de felul acesta, după credința egipteană, se considera răzvrătire contra divinității. Faraonii, cu toată nemărginirea autorității lor, nu aveau și niciodată nu și-au însușit dreptul de a înlătura legea; și judecățile, pe toată întinderea statului, ascultau și hotărau cazurile curente fără nici un amestec din partea autorității supreme. Clasa judecătorilor era numeroasă; și cei ce tindeau spre această situație trebuiau să treacă un curs premergător de cultură juridică. Că izvorul acestor științe juridice era anume Iliopolis, despre asta nu putem să spunem cu siguranță, dar în tot cazul presupunerea asta e probabilă în cel mai înalt grad.

Același lucru trebuie să-l spunem cu privire la medicină și despre chimie, știința coordonată ei. Medicina a atras la sine atențiunea egiptenilor din cele mai vechi timpuri; se studia de dânsii cu stăruință și nu cu puțin succes. Toată țara se supunea regulilor sanitare, în care privință nici regii însuși nu erau scutiți de a păzi aceste reguli. La egipteni existau scrieri tare vechi cu studii medicinale și către ele toți se raportau cu atât mai mare respect, cu cât aceste scrieri se atribuiă sau zeului Tot, sau unora din vechii regi. Medicii egipteni recunoșteau în totul importanța anatomiei și se ocupau cu disecarea corpului omenesc și cu cercetarea anatomică a lui. Pe vremea lui Herodot medicii se împărțau în specialiști și fracționarea adesea mergea până la ridicol dar nu se știe de a existat această sistemă mai înainte.

Dar toate aceste științe, cum se poate crede, aveau în Iliopolis numai o însemnătate secundară, și știința principală era teologia, adică știința referitoare la religia egipteană. Ea consta mai întâi de toate din studiul cărților sfinte. Profesorii școalei erau în același timp sacrificatori ai marelui templu, însuși secțiunile școlii se aflau sub conducerea lor, și știința se desfășura sub supravegherea lor. Tinerii care locuiau în Iliopolis, aveau, negreșit, idei foarte turburi despre religie, pe care ei și le puteau face din asistarea în diferite temple și din participarea la diferite solemnități, și de aceea ei, asemenea mulțimii poporului, erau idololatrii și politeiști; dar aicea, în înalta școală de înțelepciune egipteană, ei făceau cunoștință cu concepțiuni mult mai profunde, ce erau așternute la temelie religiei externe populare, cu acea esență, care de afară

se manifesta în chipurile ciudate de idoli cu cap de uliu, cu cap de bou și cu cap de ibis, a boilor sacrii și a crocodililor, în procesiunile bărcii soarelui, în povestirile despre Osiris, în divinizarea Nilului, etc. Filon spune, că unul din obiectele, pe care Moise le-a învățat în Egipt de la dascălii săi egipteni, a fost „filosofia simbolismului”. Și prin asta numai bine se determină acea cultură, pe care o primeau tinerii cari eșau din mulțimea celor neconsacrați în cele ale religiei. Toată laturea exterioară a religiei egiptene era un simbolism complicat și variat. „Diferitele divinități”, zice Wilkinson, „erau închipuiri simple simbolice ale unui singur Dumnezeu; pentru că sacrificatorii, consacrați în tainele religiei credeau într-o singură divinitate și săvârșind adorațiunile lor unui membru deosebit al panteonului lor, prin mijlocirea lui se adresa sau direct către singurul cârmuitor al lumii. Fiecare formă (fie că se numea Fta, Ammon sau oricare alta din figurile, care reprezenta diferitele însușiri ale divinității (era unul din atributele lui, după cum expresiunile noastre: „Făcătorul”, „Atotputernicul”, „Atotțiitorul”, ne indică una și aceeași ființă¹⁾). În genere, zeii mitologiei populare la cei consacrați se considerau numai însușirile personificate ale divinităților sau părți ale naturii făcute de ele. Hnum prezenta sufletul creator; Fta prezenta mâna creatoare sau actul creațiunii; Mauf

Idoli egipteni (în muzeul Britanic).

închipuia materia; Ra soarele, Hans luna, Seb pământul, Hem forța producătoare a naturii, Nut sfera de sus a cerului, Hator lumea inferioară de sub pământ, On personifica înțelepciunea divină, Ammon personifica probabil misteriositatea divină. Oziris era bunătatea divină. În majoritatea cazurilor e greu de determinat cu exactitate, ce însușire, acțiune sau parte a naturii se personifică prin cutare

sau cutare zeu, dar în genere presupunerea asta e neîndoelnică. Nici un sacrificator egiptean și chiar nici un om cult mirean nu considera pe zeii populari drept ființe reale, independente sau osebite. Toți știau, că este numai un singur Dumnezeu și când cultul era în cinstea unui oarecare Hnum, Fta sau Tot, atunci prin toate aceste forme se înțelegea numai unul și același Dumnezeu sub diferitele înfățișări ale lui. După monumente nu se vede, că religia egipteană, cum se înțelegea ea de cei consacrați, zeifica lucrurile create sau admitea clasa de zei secundari, care-și datorau existența lor Dumnezeului suprem. Ra nu era

¹⁾ Wilkinson, *Ancient Egyptians*, vol. I, p. 476.

zeitatea soarelui cu existența aparte și independentă, ci era numai Dumnezeuul suprem, care activa în soare, revărsând lumina sa asupra pământului, încălzindu-l și binecuvântându-l; și astfel Ra putea fi zeificat sub diferite titluri preainalte și prea de onoare, ca și în genere orice zeu, exceptând doar câteva zeități secundare, care se numeau propriu duhuri sau genii ¹⁾.

Simbolismul era numai o singură și exclusivă cheie a religiei egiptene; dar această cheie, complicată în cea mai mare măsură, și-a cerut multă predare, ca să dea novicei puțină să se folosească de dânsa cum trebuie. Ea se aplica nu deopotrivă la divinizarea animalelor, la diferite forme și ceremonii ale religiei, la miturile despre Osiris și la alte povestiri sfinte. În vederea unei asemenea dificultăți, probabil numai singuri sacrificatorii sau cei ce presupuneau să ajungă treapta de sacrificator, care studiaseră amănunțit acest simbolism religios așa, încât să înțeleagă exact toată însemnarea adâncă a fiecărui cuvânt și a fiecărei fraze din acele cărți sfinte modelul căreia poate servi cunoscuta „Cartea morților”. Elevilor obișnuiți li se propunea, probabil, numai noțiuni generale care li se și ofereau lor înseși să și le aplice în viață. Cei mai iubitori de știință și mai desvoltați studenți puteau se continue acest studiu și mai departe, dar te miră de erau în genere capabili să consacre acestei științe tot timpul, ce se cereau pentru a dobândi deplina ei cunoaștere.

Toate aceste științe la un loc și alcătuiau acea „înțelepciune egipteană” cu care se mândrea vechiul Egipt. Dar afară de științele enumerate, ea, cum se poate presupune, cuprindea în sine și multe altele, tot ce era înalt și atrăgător în știință, de oarece anume din acest izvor cei mai înțelepți din greci: Licurg, Solone, Tales, Pitagora, Democrit, Platon și alții traseră cunoștințele lor cele mai înalte. Ea cuprindea în sine de asemenea principiile moralității, și în această privință Moise nu puțin datora ei. El de însemnat, că 42 din păcatele de moarte, de care sufletul trebuia, după învățătura egipteană, să se curățe înaintea a 42 de judecători în lumea viitoare (fără de care lucru nu se prevedea puțină de a primi fericita nemurire) își găsesc oglindirea deplină în legea morală a lui Moise și în genere prezentau esența acelei legi morale generale, care în toate veacurile a făcut pe oameni răspunzători pentru purtarea lor, ca lege scrisă în inimile lor, care-i face după natură lege pentru ei înseși (Rom. II, 14, 15). Izvorul tuturor acestor științe erau cărți nenumărate. Zeul Tot cel cu

1) Rawlinson, History of Ancient Egypt, pag. 137.

capul de ibis, scriitorul zeilor, după învățătura sacrificatorilor, a scris șase cărți de medicină, care cuprindeau într'însele anatomia, patologia, terapia și vindecarea bolilor de ochi, cu deosebire răspândite pe malurile Nilului. Toate aceste cărți, alcătuite de sacrificatorii învățați erau fără îndoială prețioase pentru un geniu așa de impresionabil, cum era Moise. Nu trebuie de uitat deasemenea, că aceluiasi scriitor al zeilor se atribue acea înaltă definiție a lui Dumnezeu, după care el se asemănă cu un crug, centrul căruia se află pretutindenea, iar marginile nicăierea. În Egipt erau nu puține biblioteci mari. Biblioteca din Teba cam pe vremea aceea cuprindea până la 20.000 de cărți, și deasupra intrării într'însele era inscripția: „Pentru vindecarea sufletului“. Articolele lui Tot, zeul înțelepciunii, și a lui Safe, zeița istoriei, împodobeau intrarea în bibliotecă, și în muzee se păstrau încă sulurile de papirus ale sacrificatorilor de pe vremea aceea. Biblioteca aceasta adesea se amintește în sulurile de carte egiptene, și gropnițele a doi din bibliotecarii ei de pe vremea lui Ramzes II se pot și astăzi vedea în Teba. După cât se pare, aceștia erau tatăl și fiul, și în cursul întregii lor vieți ei au purtat titlul de onoare „Căpeteniile casei cărților“¹⁾. Și aceasta nu era singura bibliotecă pe vremea lui Moise. În „cartea morților“ se pomeneste de biblioteca lui Oziris și Seb; era deasemenea o bibliotecă la templul lui Fta în Memfis, care cuprindea și cărți de medicină. Mai târziu exista încă o bibliotecă în Serapion, în Alexandria. Templele în genere, asemenea monastirilor din evul mediu, erau în același timp și biblioteci și adesea conțineau în sine colecțiuni prețioase de cărți.

Aicea involuntar se naște întrebarea, propriu la ce categorie de învățăcei aparținea Moise: la sacrificatori, sau la cei laici? După unele mărturii, el era sacrificator, purtând afară de numele său laic de Moise, un nume propriu de sacrificator, care era, dacă e să credem pe Heremon²⁾, Tisithen, iar dacă credem pe Maneton³⁾ Osarsith. Dar te miră de putem admite, ca Moise să fi intrat cu adevărat în casta sacrificatorilor egipteni, chiar dacă noi ne-am ținea de cea mai bună părere despre senzul lăuntric al religiei egiptene. Sacrificatorii au născocit și au susținut politeismul exterior, idololatria, ca singura religie potrivită pentru masele populare; ei adesea l-au aluit, săvârșind ceremoniile lui, au susținut formele lui grosolane, care duceau adesea la desfrâu

1) Lepsius, *chronologie*, Einl. p. 39.

2) I. Flaviae Contra Apion. I. 32.

3) Ibidem, I, 26, 28, 31.

și imoralitate. Dacă Moise, cum se poate presupune, a cunoscut religia părinților săi în casa părinților săi și s'a ținut de ea chiar când se afla la curtea lui faraon, atunci el fără îndoială a trebuit să se rețină dela funcția de sacrificator, chiar dacă sacrificatorii și-ar fi exprimat dorința să-l admită în această înaltă chemare. Dar după mărturia lui I. Flavie¹⁾ între Moise și sacrificatori chiar dela început s'a stârnit dușmănie, și acești din urmă adesea uneleau contra vieții lui, și nu numai nu-l socoteau ca pe unul din mediul lor, ci priveau la dânsul ca la un primejdios concurent și vrășmaș. De aceea mai probabil trebuie să credem, că în Iliopolis Moise a rămas student civil și, orcât s'ar fi bucurat de bunăvoința căpeteniilor principale ale templului, având deplina posibilitate să învețe științele laice, în sfera religioasă fără îndoială, a fost admis numai la adevărurile generale ale religiei statornice și a textelor sfinte, așa că știința deplină despre aceste lucruri religioase el a putut să o primească mai curând dela colegii săi, decât dela profesorii înaltei școli.

---

1) Antiq. II, 910.

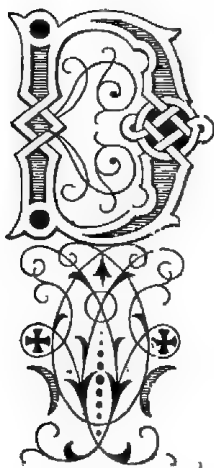

Expediția soldaților egipteni (de pe un monument egiptean).

CAPITOLUL III I

VIAȚA LUI MOISÉ ÎN EGIPT

upă terminarea culturei sale universitare, Moise a trebuit să se întoarcă la curte și să ocupe situația sa lângă mama sa princiară. Dar când a trebuit să se prezinte sufletului său întrebarea, ce se prezintă mai curând sau mai târziu fiecăruia: Ce are el de făcut în viața sa, cum să-și întrebuințeze talantul și cunoștințele, care i-au fost dăruite lui dela natură și dobândite prin cultură? Situația de strânsură înfiată la curtea egipteană regală, și încă a unei strânsuri de neam străin, era extrem de anormalică și te miră deși era plăcută. În tot cazul I. Flavie istorisește, că în acest timp deja se făcuse încercări de ucidere

rea lui Moise, și că sacrificatorii, cu bănuiala proprie lor, se refereau către Moise cu o extremă ură; dar și în afară de aceste extremități, putem fi încredințați, că mila, de care a fost învrednicit din partea unei femei regale un venetic dintr'o seminție străină, trebuie să fi stârnit în cercul înconjurător zavistie, așa că în jurul lui Moise, prin necesitate se crease o atmosferă de bănuială și de ură. Printre curteni te miră de s'au putut găsi astfel de oameni, care ar fi putut simpatiza cu dânsul, când el era jicnit, de oarece nici unul dintre ei nu ocupase încă astfel de situație, cum ocupa el. Ca om, care se bucura de favoarea fiicei lui fa-

raon, el negreșit putea să aibă câțiva partizani și lingușitori, dar te miră de putea să aibă prieteni devotați. Curtezanii, înseși după origina lui, se putea să se uite la dânsul de sus, să-l invidieze pentru acele favoruri, cu care se referea la el principesa, și în acelaș timp să nu-l iubească, ca pe un om, care după credință, după sânge și după vederile generale era cu totul deosebit de ei. Rezultatul tuturor acestora puteau fi necontenite semne de neglijare și de obrăznicie din partea tineretului de aur al aceluși timp, încât totul trebuia incontestabil să învenineze și să jicnească pe Moise, nedându-i în același timp destule temeiuri pentru jalbă sau reacțiuni. Asemenea situație prin necesitate trebuia să desvolte în Moise involuntar un sentiment de jicnire și de înstrăinare.

A trăi fără rost la palat din an în an, fără o ocupație precisă, în tot cazul ar fi fost insuportabil pentru un om de caracterul lui Moise, și mai ales față de situația lui deosebită ar fi fost și cu totul de nedorit. Deaceea, se poate presupune, că în curând după părăsirea Iliopolei el să fi reflectat serios la alegerea felului de viață ce-l sta înainte și cu toată luarea aminte să se fi pus să examineze particularitățile diferitelor ocupațiuni. În situația lui, viața cea mai potrivită era negreșit viața oficială. Egiptul era plin de funcționarism, care prin mulțimea și înrâurirea lor era așa de iscusit distribuit în diferite trepte ale slujbelor guvernamentale, încât te miră dacă și în timpurile moderne se poate găsi vreo țară, unde funcționărima în această privință ar sta mai sus decât cea egipteană ¹⁾. Parte în capitală, parte în toată țara erau împrăștiați sute și chiar mii de persoane oficiale: nomarhi, toparhi, căpetenii de orașe, judecători, magistrați, strângători de dări, supraveghetori de magazii de rezerve, casieri, registratori, etc. Toți aceștia își primeau numirea dela guvern și ocupau pozițiuni înalte și onorate. Nimic nu era mai ușor pentru Moise, decât să roage pe principesa regală, care-l înfiase, să obțină pentru dânsul dela faraonul domnitor, tatăl ei, sau fratele său vreuna din aceste demnități administrative, prin mijlocul căreia el ar fi pășit pe scara administrativă și ar fi putut treptat să se înalțe pe dânsa până la cele mai înalte situații. Dar viața oficială în Egipt, ca peste tot, era probabil monotonă; ea cerea timp de mulți ani de supunere deplină și era însoțită de multe neplăceri mărunte; ea putea cere recunoașterea întâmplătoare sau treptată a idolola-

¹⁾ Lenormant, *Histoire ancienne de l'Orient*, Volumul I, pag. 487. Birch, *Egypt of the Earliest Times*, p. XIX.

triei, care exista pretutindenea și se susținea în calitate de religie de stat. Firește deci, că asemenea situație nu atrăgea pe Moise. Dacă el ar fi putut ocupa o situație înaltă deodată, asemenea lui Iosif, atunci el ar fi biruit poate în sine această indispoziție și ar fi devenit înalt demnitar egiptean; dar perspectiva de a se mișca încet dela rang la rang nu-l atrăgea și el decise, că viața oficială nu poate satisface tendințele lui.

După aceea, lui îi veni în gând poate și viața literară. Ea în mare măsură se îngreuna cu viața oficială, spre care în majoritatea cazurilor și servea ca treaptă de tranziție. Talentele literare atrăgeau atențiunea publică, și omul literar, scriitorul, cum se numea el, adesea primea înalte demnități cetățenești și de obicei le primea. Dar literatura în același timp putea fi și ocupația exclusivă și se recunoștea drept o așa ocupație, care coprindea în sine și un fel de plăceri și mulțămiri. „Să iubești cărțile, ca pe mama ta“, spune un vechiu autor egiptean; „aceasta e posesiune mai bună, decât oricare altă ocupație“; „consideră că nu este astfel de ocupație, care ar avea altele mai sus de sine, exceptând ocupația de scriitor, care este prima între toate“. Omul de literatură se bucura de înalt respect; el era poftit pretutindenea, chiar și la masa regelui. „Cu adevărat nu este asemenea scriitor“, exclamă autorul deja citat mai sus, „care n’ar fi prânzit în palatul regal al faraonilor“¹⁾. Astfel de oameni, ca Pentaur, Enia, Cacabu, Gor, Amen-En-Api, Bec-en-Pta, Pan-bas, nu numai aveau intrare în societatea înaltă, ci și trăiau în raporturi strânse cu cele mai înalte persoane ale țării. Moise, față cu marile sale talente literare, față cu marile sale capacități poetice, deși încă nedesvoltate, ar fi putut să se alăture cu totul la clasa onorată a scriitorilor, care alcătuia una din podoabele principale ale timpului aceluia, când trăia el. Dar viața literară nu prezenta nici o largime proprie pentru activitatea practică și, pe lângă toată lațura ei onorată, poate că în acea vreme te miră de se considera în genere demnă de omul, care aparținea, deși prin înfiere, neamului regesc. Moise în tot cazul nu era atras de dânsa. Deși „învățase toată înțelepciunea egipteană“ (Fapt. VII, 22), el n’a voit să se consacre vieții simple de om erudit sau să-și petreacă viața sa proslăvind, fără să facă însuși nimic ce ar putea să-l facă vrednic de proslăvirea altora.

Dar dacă nici viața literară, nici cea oficială nu aveau în sine destulă atracțiune, ca să satisfacă dorințele tânărului israelit,

1) Records of the Past Vol. VIII, p. 148, 159.

care pentru prima oară apărea pe arena vieții, apoi ce-i rămânea lui după toate acestea, ce ar fi putut să-i deschidă perspectiva în alte direcțiuni? Ocupațiile simple profesionale, viața de medic, de legist sau de artist erau încă și mai puțin potrivite pentru dânsul, decât enumerate și respinse de el mai înainte. Moise te miră de ar fi putut să se oprească mult chiar și numai cu gândul la aceste ocupațiuni! Deși de origină inferioară, el ocupa situația de prinț, și lui nu i se potrivea nici una din acele ocupațiuni, care nu se considerau în opinia publică princiară. Situația asta era legată cu anumite mărginiri. Pentru principii regali era deschis puțin câmp larg în viață. Ei nu pot alege practica medicală sau să se facă avocat în vreun oraș provincial. Dar mai rămăsese un fel de viață, care se putea potrivi mai bine cu situația lui — aceasta era anume slujba militară. Fiecare monarh egiptean ale vechilor dinastii personal conducea în expedițiuni oștirile sale și se lupta în fruntea lor. Egiptul, din vremea lui Apapi și Iosif, era neconținut ocupat cu războaie când cu vecinii, când cu popoare depărtate. Totmesii dinastiei XVIII nu se mărgineau, asemenea altor regi egipteni, cu apărarea frontierelor lor, cu înfrângerea năvălitorilor și cu lărgirea hotarelor țării prin adăogirea când ici, când colo a vreunei provincii mai mare sau mai mică. Când israeliții își pășteau în liniște turmele lor în Gesem și se înmulțiră dintr'o familie într'un întreg trib, și apoi dintr'un trib într'un întreg popor, faraonii purtau războaie ofensive în Asia,

Steguri egiptene.

cuceriră toată Siria și Mesopotamia apuseană, făcură incursiuni în Asiria, trecură Tigrul, prădară Nineva și și încrucișară sabiile cu marii monarhi asirieni, care în acel timp își aveau palatul lor în Kileșargot sau Assur. Aceste expediții depărtate, cum s'a spus deja mai sus, le-a început Totmes I. Cu armata sa a trecut prin toată Palestina și Siria, a trecut peste Eufrat în Mesopotamia, intră în numeroase bătălii și obținu nu puține victorii mari. Fiul său Totmes III, Alexandru al istoriei egiptene, cum îl numește Brugsch, nu numai a făcut invazie în

Siria și Mesopotamia apusană, dar le și supuse, a format un puternic post militar în Arbana, pe râul Novar, și din acest post oștirile sale au trecut peste Tigru în Asiria în înțelesul propriu

al acestui cuvânt și siliră pe monarhul asirian să-i plătească tribut. El luptă de asemenea în Fenicia, în Cilicia și în Comagen; întemeiează o flotă și cucerește Cipru; cu oștirile sale el străbătu victorios dela Nubia până la Taur, dela Cirena până la Nineva și mai departe; din țările cucerite el aduse, cum se vede din mărturia monumentelor, 11.000 de captivi, 1670 căruțe, 3639 de cai, 4491 vite mari, peste 35.000 capre, 3490 funți de argint și 9054 funți aur, afară de o mulțime de alte lucruri scumpe. Moise în acest timp era deja om matur și desigur era martor al acelor triumfuri de care era însoțită întoarcerea faraonului victorios din îndepărtatele sale expedițiuni. Asemenea slavă militară a Egiptului, care răsună în acest timp prin toată țara, firește putea mai curând ca orice să stârnească duhul lui Moise, și prin asta îi deschidea lui o ocupație, care putea fi demnă de dânsul și putea să-i dea câmp larg pentru însușirile sale, dând totodată putința ajungerei mai repede la slavă și distincțiuni. Avansarea în armata egipteană atârna mai cu seamă, dacă nu în totul, de meritele personale. Moise se distingea prin acel ajutor personal, care alcătuiește trăsătura caracteristică a oamenilor cu adevărat mari. Dar în același timp el putea simți, că dacă ar fi trebuit, atunci el ar fi putut avea în mama sa „acel prieten la curte“, pe care el s'ar fi și putut bizui. Astfel anume viața militară se putea părea lui cu deosebire într-o lumină atîdgătoare și el mai curând putea înclina spre ea decât către oricare alta. Și în adevăr, tradiția mărturisește, că Moise în adevăr și-a ales chipul de traiu militar. Atât I. Flavie, cât și Artapan istorisesc, că în marea bătălie, ce s'a produs între Egipt și Etiopia, Moise a comandat armata egipteană, și chiar în Etiopia a întreprins o expediție, care a fost încununată de un succes deplin. Ar fi greu de presupus, ca o asemenea istorisire, deși colorată cu amărățimi, ar fi o simplă născocire. Dela o asemenea concluzie ne reține deja acea împrejurare, că sf. Stefan în cuvântarea sa înaintea sinedrului amintește de această împrejurare, ca de un lucru public și anume vorbind, că Moise, încă înainte de apariția lui în calitate de căpetenie a poporului său, a fost „puternic în cuvânt și în faptă“ (Fapt. VII, 22). Un om particular te miră de putea în vremea aceea să fie „puternic în fapte“ altminterdea, decât distingându-se în război. În cunoștințele militare pe Moise îl arată și evenimentele următoare din viața sa. Așa, Moise te miră de ar fi putut conduce pe israeliți la esirea lor din Egipt cu așa organizație și repeziciune, cum a făcut el (Eș. XIII, 18), dacă n'ar fi cunoscut arta militară, dobândită de el mai înainte. De aceea nu fără temei se poate conchide, că în curgerea acelor

20 de ani, care au trecut dela terminarea culturii sale până la fuga în pustiul Sinaei, când avea deja 40 de ani (Fapt, VII, 23), Moise s'a ocupat cu slujba militară egipteană: mai întâiu de toate a învățat exercițiile militare și după aceea a îndeplinit această slujbă deocamdată în gradele inferioare, și apoi și în gradele înalte.

Viața militară în acele timpuri vechi era extrem de grea. Tânărul, destinat pentru slujba militară, deja în vrâsta timpurie se trimitea în școala militară sau la cazarmă, și greutatea lui acolo se descriu de un contemporan al lui Ramzes II ca egale cu greutatea ostașului din cavalerie, care trebuia să se deprindă să desfacă în părțile sale căruța și iară să o încheie și să cârmuiască caii înhamati la dânsa¹⁾. Egiptenii dădeau o foarte mare însemnatate acurateței și dresajului, și ostașul tânăr, timp de luni întregi era învățat cu îngrijire de un deosebit instructor, până ce învăța toate amărănțimile slujbei. Între altele trebuiau să învețe să deschidă frumos pasul, să poarte bine arma, să țină până la perfecție linia, să se miște toți ca un singur om, și la semnal să arunce la vreme un nor întreg de săgeți și instructorul să aibă dreptul să susțină poveștile sale cu cravașa, deși el negreșit te miră de putea îndrăzni să o întrebuințeze la învățarea unui tânăr ofițer,

Soldat egiptean (după un monument egiptean).

de felul lui Moise. Chiar când asemenea instrucție s'a terminat, ostașul nu rămânea pe sama sa înseși. Dela dânsul se cerea exerciții aspre, așa că după mărturia lui Diodor Sicilianul, chiar Sozostres a fost nevoit, asemenea celorlalți soldați noi ce se instruiseră, în fiecare dimineață înainte de mâncare, să alerge o distanță de 20 kilometri²⁾. Jocurile și exercițiile atletice intrau neapărat în instrucția militară și sub supravegherea persoanelor experimente neconținut se aranjau lupte de probă și tot felul de experiențe de sărituri, lupte și alte asemenea mijloace

de dezvoltare a puterii și îndămânării. După terminarea instrucției începătoare, era o deosebită învățare a slujbei cu carele, în timpul

1). Wilkinson, Ancient Egyptians.

2) Diodor Sicil. I, 53. În loc de 20 Km, va fi mai potrivit a înțelege 2 km.

căreia ostașul învăța a se sui în căruță și a se pogori dintr'însa în timpul mersului ei, să cârmuiască caii în cazul când va fi ucis vizitiul ei, și chiar să desfacă căruța în părțile ei componente și a o reface la loc.

Și iată, când Moise a parcurs toată această școală, apoi și în această lature el dovedi niște talente așa de mari, încât fără voe atrase asupra sa atențiunea regalei sale mame și, după tradiția citată mai sus, anume ea l-a și pus în capul expediției militare contra etiomenilor, în care el a și obținut însemnate biruințe. Imprejurările acestei expedițiuni etiopice, după mărturia lui I. Flavie, se prezintă în următoarea înfățișare. Etiopenii, vecinii din sud ai egiptenilor, aveau obiceiul de a face incursiuni în hotarele Egiptului și din timp în timp să producă pustiiri într'însul. Prin aceasta ei, cu trecerea timpului, siliră pe înseși egiptenii să ia măsuri de a-și răzbuna pe dânsii. Și în adevăr, egiptenii trimiseră oștirea în țara etiopenilor, ca să-i pedepsească pentru prădăciunile lor. Dar etiopenii srânseseră forțe mari și, provocând pe egipteni la luptă în câmp deschis, îi zdrobiră cu totul, ucizând un mare număr dintr'înșii și silind pe ceilalți să se retragă cu grabă și rușine în țara lor proprie. Atunci înseși etiopenii începură războiu agresiv. Urmărind pe vrășmașii ce fugeau, ei trecură granița egipteană și nemărgininându-se la pustiire, cuprinse chiar o însemnată parte din Egiptul de miazăzi. Locuitorii nu îndrăsniră să se împotrivească și încetul cu încetul etiopenii începură să înainteze mai departe spre nord, până când ajunse la Memfis, ba chiar la țărmurile Mării Mediterane, cu care prilej nici chiar un oraș nu putu să împedice asaltul lor. Aruncați în plină disperare, egiptenii alergară după sfaturi la oracolii lor sacrii și întrebară ce să facă ei acum? Răspunsul, dat de oracoli, adecă de sacrificatori, care aveau asemenea locuri de răspuns la îndemâna lor, a constatat din următoarele: „Căutați ajutor la evreu.“ Nimenea nu se îndoia, că prin evreu se subînțelegea Moise, sau că ajutorul, care se cerea dela dânsul, consta în aceea, ca el să se pună în capul oștirii egiptene. În urma acestora, Moise și fu însărcinat cu comanda supremă a oștirii egiptene, și el în fruntea acestei oștiri se mișcă spre țara inamică, cu ajutorul ibișilor aduși de dânsul se izbăvi de șerpilor ce inundase țara și într'o bătălie decisivă nimici cu totul oștirea etiopeană, trimisă contra lui. După aceea el înaintă mai departe și începu a lua oraș cu oraș, biruind pretutindenea împotrivirile și biruind pretutindenea. Oștirea lui, care era cu totul căzută cu duhul din pricina înfrângerilor de altă dată, deodată se încurajă, îndată ce în fruntea ei stătu un alt comandant, care-i duse la victorie, și

se arătară ostași minunați, gata să suporte orice greutate și să înfrângă orice primejdii. Pătrunzând în fine până chiar în inima țării, Moise asediă capitala Sabu, care în urmă s'a numit Meroe. Capitala asta era situată pe malul Nilului, fiind aproape înconjurată

Etiopien.

într'o cotitură a râului, ea afară de asta mai era apărată de un puternic zid și de doi afluenți, de Astabor și de Astac. Egiptenii făcură multe încercări să ia această capitală cu asalt, dar în zadar, deși Moise arăta cu acest prilej minuni de vitejie și de pricepere militară. Se părea că lucrul nu mai e de nădăjduit; dar

iată fiica regelui Etiopiei, anume Tarbis, atrasă de vitejia lui, se amorează de dânsul și sfătui pe tatăl său să intre în tratative cu dânsul și cu asediatorii. Atunci se hotărâ ca orașul să se predea cu acea condițiune, ca Moise să se căsătorească cu Tarbisa și ca în acelaș timp între popoarele ce se războiau să se încheie alianță de pace (deși nu se știe cu ce condițiuni). Alianța a fost iscălită și executată solemn, fu sărbătorită nunta lui Moise cu Tarbisa, și comandantul oștirii egiptene cu oștirea sa se întoarse triumfătoare în Egipt¹⁾.

Deși în amănunțimi această istorisire nu poate rezista criticei istorice, dar în genere ea se confirmă de monumente, și anume prin închipuirile de pe pereții unui templu din Teba (construit de regina Hat-asu), făcute cu mare iscusință, în stilul înalt al artei egiptene. Într'insele se închipuește expediția contra Etiopiei. Comandantul egiptean al reginei Hat-asu aduce pe comandantul protivnic, care stă înaintea sa în poză umilită de cerere, urmat de soția și fiica sa²⁾. Se prea poate, ca figura comandantului general al oștirii reginei Hat-asu să fie chiar a lui Moise cel înfiat de dânsa, pentru că el, după mărturia sf. scripturi, „era puternic în cuvânt și fapte“. În tot cazul e greu de crezut, ca toată această tradiție a putut fi o curată născocire, cu atât mai mult, că toate acestea se redau de doi cunoscuți scriitori: de un iudeu, care avea deplină intrare în arhivele poporului său și care avea deplină cunoștință a tradițiilor lui; iar altul grec din Alexandria, care cunoștea deopotrivă atât cronicile iudaice cât și pe cele egiptene. Între altele prin această tradiție se lămurește în parte și cea știre

1) I. Flavie Antiq. II, 11.— Comp. Artapon în Müller, „Fragm Hist. Gr.“ vol. III, pag. 220. Fragm. 14.

2) Deplina dare de seamă despre acest monument „a fiicei lui faraon“ vezi la Mariette Bey, Aperçu de l'Histoire ancienne d'Egypt p. 38.

biblică, că Moise a fost căsătorit cu o etiopeancă (Numer. XII, 1).

Când Moise s'a întors cu slavă din Etiopia, atunci firește toate sentimentele mărunte de dușmănie și zavistie față de dânsul au trebuit să dispară sau să se ascundă, deoarece prin necesitate a trebuit să se recunoască, că toată țara îi datora lui o mare fericire și slavă. Înaintea lui se deschisese o perspectivă ispititoare a bunei voințe din partea curții, a demnităților înalte, a titlurilor răsunătoare și recompenselor bogate. În Egipt faraonii erau extraordinar de darnici către favoriții lor vremelnici, și pe omul, care se recunostea că merită aceasta, îl încărcau cu tot felul de demnități de onoare. Un oarecare Ptaases, 'care a trăit în vechiul period al Egiptului, a fost în același timp proroc a zeului Fta, și Socarii și Hatorii, sacrificator al templului Socarii a templului zeului Fta din Memfis, proroc al lui Ra-Harmahis, a lui Ma și Gor, și în acelaș timp supraveghetor al depozitelor publice, secretar regesc, șeful minelor și „cap al casei de bronz“¹⁾. Un favorit din domnia ultimilor Ramzes ocupa în același timp demnitățile de arhieru al lui Ammon la Teba, de șef al Egiptului de sus și de jos, de fiu regesc al lui Cuș, purtător de eventail la dreapta regelui, de arhitect principal și administrator al jîtnițelor²⁾. Asemenea sistemă de cumulare de mai multe funcțiuni era eveniment obişnuit și deveni posibilă din pricina distribuirii între recompense și obligațiile legate cu aceste demnități, când funcționarul, care nominal a ocupat aceste demnități, primea toate înaltele stipendii legate cu ele, iar toate obligațiile impuse de aceste funcțiuni se îndeplineau rău de mici funcționari plătiți. Moise ar fi putut să conteze foarte bine tot pe o asemenea situație, dacă el în genere ar fi putut fi satisfăcut de o asemenea situație în viață și, bazându-se pe legăturile sale, ar fi tins singur numai către consolidarea strălucitei sale cariere. Dar sub suprafața netedă a vieții lui, petrecută pe rând când în mediul luxos al curții, când în greutățile și nevoințele serviciului militar, se furișase simțul tainic al nemulțămirii. Moise, cu tot mediul cel înconjura, nu uita niciodată și nu voea să uite, că el este israelit. După o veche tradiție, el deja în frageda copilărie a renunțat la laptele mancei egiptene și se lăsă chinuit de foame până atuncea, până avea puțință să se folosească de laptele unui sân evreesc³⁾. Și această tradiție ne arată, că el nici într'un fel de împrejurări nu voea să ascundă nici naționalitatea sa, nici religia sa. Afară de

1) De Rougé, Recherches sur les monuments des six premières dynasties, p. 68-72.

2) Brugsch, History of Egypt, vol. II, 191.

3) I. Flav. Antiq. II, 9, § 5.

asta, cu toate că aparținea casei regale, Moise nu se afla neconținut în raporturi strânse cu familia regală. Strămutările periodice ale curții la depărtata Teba, timpul educației sale la Iliopolis și deasemenea slujba militară, în mod practic l-au despărțit de familia lui faraon. Dar mai mult decât orice îl înstrăina de această curte adâncă lui simpatie față de suferindul său popor. Din luxoasele palate ale faraonilor lui încă și mai dureros îi era să privească la acea robie josnică, în care se afla poporul cel de un sânge cu dânsul și se auzeau tot mai clar gemetele fraților săi. La vederea nenorocirilor poporului său, lui îi venea greață de luxul strălucitelor palate și se retrăgea în casa sărăcăcioasă a părinților săi, ca să-și potolească furtuna din sufletul său. Cu casa lui faraon îl mai putea lega simpatia și recunoștința către binefăcătoarea sa, regina Hat-asu. Când însă ea se pogori de pe scenă și pe tron se urcă fratele ei vitreg, Totmes III, care-și manifestă ura sa către ei prin distrugerea monumentelor ridicate de dânsa, atunci Moise rămase fără nici un fel de legături la curte, ba poate situația sa deveni chiar primejduită. Regina Hat-asu, din pricina dispoziției vădit dușmănoasă către ea a fratelui ei vitreg, poate că n'a voit să-i treacă lui tronul și în taină nutrea ideea să facă moștenitor al său pe Moise. Când ideea asta nu s'a realizat și tronul fu trecut lui Totmes III, atunci acest din urmă fu dispus dușmănos față de rivalul său. Pe sora sa vitregă el își răzbună, dărâmand monumentele ridicate de dânsa, iar pe Moise a voit poate să-și răzbune prin apăsarea tot mai mult a neamului lui.

Toate acestea amărâra și turburara încă și mai mult pe Moise și el, prin necesitate, a trebuit să treacă prin clipe grele, care fără să vrea l-au silit să se întrebe : Ce să facă mai departe ? El hotărî să meargă încă odată și să vadă, cum trăesc conaționalii și frații săi ; și iată, „el a eșit la frații săi, fiii ¹⁾ lui Israil, și văzu munca lor cea grea” (Eș. II, 11). Această examinare încă și mai mult încredință pe Moise de starea insuportabilă a nefericiților săi confrăți. Dar n'ar putea el oare să facă ceva spre ușurarea soartei nenorocite a conaționalilor săi, să îmbunătățească situația lor și să micșoreze suferințele lor ? Mai înainte de toate lui i se prezentă, poate, puțința de a se adresa șefilor de lucrări cu rugămintea, ca ei, potrivit cu legile moralei egiptene, să nu se poarte cu o deosebită cruzime cu lucrătorii. Morala egipteană cerea, ca oamenii „să se opună împilatorului, să oprească silnicia, să ajute pe cel slab contra celui puternic și în genere să fie buni la inimă și doritori de bine. Fiind om în

1) I. Flav. Contr. Apion, II, 2.

tot cazul influent prin înseși situația sa dela curte, Moise se putea aștepta, că cuvintele lui vor avea trecere, și li se va da cuvenita atențiune, așa că el în tot cazul ar putea măcar în parte să ușureze soarta poporului său. El putea să aducă de exemplu astfel de dovezi, că israeliții nu meritau nici decum o deosebită ură sau bănuială din partea guvernului. Oare frații săi, ca și el însuși, n'au dovedit deplinul lor devotament față de Egipt? Ce au făcut ei oare așa de rău, ca să merite așa tratament crud? Oare n'au fost ei supuși liniștiți și slugi credincioase ale regelui (Fac. XLVII, 6), mărink prin ei înseși puterea Egiptului? Dar și dovezile acestea ale lui Moise puteau întâmpina o pedică de neînvins din partea prejudecăților egiptenilor, de oarece curând Moise înțelese limpede că dovezile sale nu vor produce nici un efect și că el nu putea prin acest mijloc să ajute măcar cât de puțin fraților săi. Ce dară îi rămânea lui de făcut? Ca egiptean, el evident nu putea să facă nimic. Dacă el va rămânea egiptean și se va scălda în apele curții regale, va ocupa situația de pripășitul fetei lui faraon, atunci va trebui să părăsească orice nădejde la izbăvirea poporului său (Fapt. VII, 25), sau în genere la vreo îmbunătățire a vieții lui. Atunci îi rămase lui să facă alegere: sau să nu facă nimic pentru poporul său, sau, dinpotrivă, să se unească în totul cu acest popor, să se pogoare la dânsul, așa încât să capete puțința să se pună în capul lui și după aceea, la prima ocazie potrivită, să facă încercarea de eliberare de jugul egiptean. Moise, evident, ajunsese la acel moment, când el putea să ia o mare hotărâre: să stea de partea lui Dumnezeu și a conștiinței, sau contra lor? De o parte se aflau toate ispitele, pe care le prezenta lumea și trupul: mai întâiu de toate, „comorile egiptene“ (Evr. XI, 26), nu simplu argintul și aurul, care ar fi fost moștenirea sa firească, dacă ar fi continuat să trăiască în palatul regal, ci luxul, toate plăcerile și desfătărilor curții, marele ospețe obișnuite în acel timp, tot felul de vânători, felurile recompense - cu un cuvânt, toate plăcerile externe ale vieții de curte împreună cu acele desfătări păcătoase (Evr. XI, 25), prin care de asemenea era slăvit vechiul Egipt, adecă prin acele plăceri ademenitoare a orgiilor dela curte, care puteau să aibă o deosebită putere de momire pentru omul matur. Dar de ceialaltă parte erau conștiința, cinstea, atașamentul natural și patriotismul, și acea înclinațiune către viața superioară și nobilă, care alcătuește trăsătura esențială a tuturor naturelor mari și cu o putere nebiruită constrânge să te simți la toate crizele mari din viață. Calea sacrificiului de sine pururea atrage duhul oamenilor superiori, și toate caracterele puternice și nobile preferă să ia asuprași toate greutățile vieții grele obișnuite,

decât să se desfăteze în trândăvie. Și Moise făcu alegerea sa în acea direcție, cum îi indică conștiința sau credința sa (Evr. XI, 23). „Prin credință Moise, ajungând în vrâstă, s'a lepădat de a se numi fiul fetei lui faraon, și a voit mai bine să sufere cu poporul lui Dumnezeu, decât să aibă desfătarea vremelnică păcătoasă” (Evr. XI, 24, 25). El a părăsit curtea, s'a lepădat de toate dregătoriile și probabil s'a întors în casa tatălui său și s'a așezat acolo pentru totdeauna, arătând limpede prin asta pentru toți, că s'a lepădat de dreptul său cetățenesc egiptean și a voit, ca el să fie socotit ca unul din membrii disprețuiți ai acelui popor împilăt și strivit, care timp mai bine de o jumătate de veac suporta cele mai grele prigoniri și împilări.

Dar și în casa tatălui său Moise n'a putut să rămână mult cu totul inactiv. Arzând în inima sa de indignare pentru toate nedreptățile săvârșite contra conaționalilor săi, el umbla prin împrejurimile Memfisului, observa felul de purtare cu ei, reproșând poate supraveghetorilor pentru cruzimea lor și sfătuindu-i să se poarte mai omenos. Pentru câțeva vreme el a avut poate oarecare succes în această privință; dar curând se produse o întâmplare, când împilatorul rămase cu totul surd la sfaturile lui Moise și a continuat să pedepsească crud pe nefericitul lucrător israelit, fără să dea nici o luare aminte la cele spuse de Moise. Atunci Moise se aprinse de mânie nestăpânită, lovi puternic pe egiptean și-l ucise. Aceasta a fost negreșit o ucidere fără de voe, pur și simplu rezultatul unei strașnice indignări pentru călcarea dreptății. Dar în tot cazul fapta era cu totul primejdioasă; a trebuit deci să fie ascunsă. De aceea Moise, „privind în dreapta și în stânga, și văzând că nu e nimenea”, săpă repede o groapă în nisip, care în Egipt se întinde chiar până la locurile lucrate, și vârt într'însa trupul egipteanului. Această ucidere ar fi putut să rămână necunoscută nimănui, dacă lucrătorul, pentru care a intervenit Moise, n'ar fi povestit conaționalilor săi despre împrejurarea, din care a fost scăpat el din mâna împilatorului său. Aceasta el a făcut-o, negreșit, fără nici un alt gând, ci mai curând cu scopul de a proslăvi pe binefăcătorul său. Dar taina odată comunicată, încețază a mai fi taină, și curând se dovedi, că despre omorul săvârșit de Moise, se vestise peste tot. Eșind în altă zi cu același scop, găsi doi israeliteni certându-se între dânsii, și când el zise atacatorului „pentru ce bați tu pe aproapele tău?” atunci acela a zis obraznic: „cine te-a pus căpetenie și judecător peste noi? Nu cumva vrei să mă ucizi și pe mine, cum ai ucis eri pe egipteanul acela?” Atunci Moise s'a speriat peste măsură și zise:

„Cu bună samă s'a aflat despre lucrul acesta“ (Eşire IV, 13, 14). Şi în adevăr despre uciderea cea fără de voe se aflase deja nu numai de poporul său, ci şi de egipteni, din care unii se grăbiseră a denunţa aceasta deja şi lui faraon. Aceasta-i şi trebuia lui faraon, care deja demult se uita la Moise cu ochiu bănuitor. Pentru ucidere, după legile egiptene, se propunea pedeapsa cu moartea. Şi în adevăr, după istorisirea biblică, „faraon a voit să ucidă pe Moise“. Atunci lui Moise nu-i mai rămăsese nimica, decât să fugă din Egipt, ceea ce şi făcu el cu cea mai mare grabă.

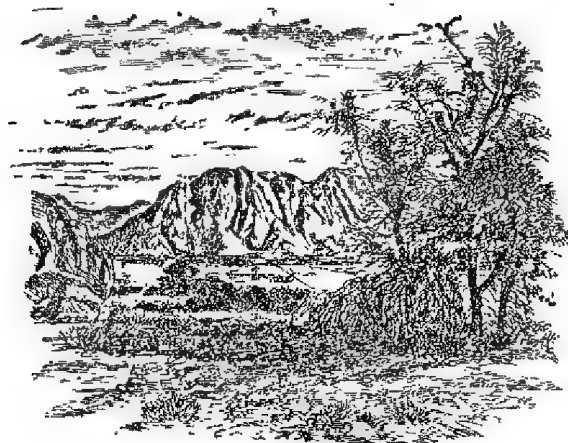
Pentru a se dosi cât mai bine de urmările lui faraon, Moise, după toată probabilitatea, se îndreptă spre Peluzia sau alt oraş oarecare de pe frontieră pe linia marelui zid de fortificaţie şi pe acolo pătrunse în pustiu. Monumentele egiptene ne înfăţişază viu exemple de asemenea evadări. Sinex, chiar acum amintit de noi, istoriseşte despre fuga sa şi despre aventurile întâmplăte cu dânsul în modul următor: „eu am mers pe jos“, spune el, „şi am ajuns până la fortificaţie, pe care o construise regele, ca să împedice neamurile străine, şi un bătrân, vânzător de erburi, m'a ascuns. Dar eu m'am speriat la vederea străzii pe zid, schimbându-se în fiecare zi. După ce a trecut noaptea şi începu să se lumineze de ziuă, eu am început să mă mut din loc în loc şi am ajuns la staţia Camur, dar setea mă istovise pe cale, gâtul mi se uscă şi îmi ziceam singur: „iată aceasta-i gustarea morţii, auzind însă glasurile plăcute ale vitelor, eu m'am întărit cu duhul şi mi s'au întărit membrele. Am văzut numaidecât un beduin, care mă întrebă, unde mă duc, presupunând că sunt din Egipt. El mi-a dat apă şi mi-a turnat lapte. Apoi m'am dus cu el la tribul lui, şi ei mă duseră cu dânsii din loc în loc, până ce am sosit la Atuna“¹⁾. Acelaşi lucru l-a încercat de bună samă şi Moise. Eşind peste hotarele ţării, el se îndreptă spre sudul peninsulei Sinaia, care înfăţişa un triunghi muntos, aproape de 200 kilometri dela nord la sud. Partea nordică a peninsulei era ocupată de Amaleciţi, iar cea sudică de Madianiţi, care-şi trăgeau originea dela Avraam prin Hetura²⁾. Legătura de origine comună dădu lui Moise încredere în primirea prietenească, ba poate îi dădu nădejdea unei alianţe contra egiptenilor, în caz când israeliţii s'ar încerca să se elibereze din robie. Sosind în această depărtată provincie, obosit, însetat şi istovit, Moise şezu la o fântână, ca prin odihnă să-şi întărească puterile. Fântâna aceasta era foarte cunos-

1) Chabas, *les papyrus Hieratiques de Berlin*, p. 36—51. Maspero, p. 109. *Records of the Past*, Vol. VI, p. 135.

2) *Jud. I. 16; IV, 11; Fac. XXV, 1.*

cută în localitatea aceea și aproape de ea se aflau câteva adăpători, pregătite pentru adăparea turmelor păstorilor din vecinătate. Când Moise ședea și contempla împrejurimile, atunci de fântână se apropiară șapte fete, care pășteau oile tatălui lor, și acestea începură să scoată apă din fântână, să o toarne în adăpători, la care probabil le ajută îndată și Moise (Eș. II, 19). Dar când animalele veniră la adăpători, atunci înainte de a se sătura de băut, veniră și alți păstori, începură să alunge pe fete și turmele lor, ca la început să-și adape turmele lor. La vederea acestora, spiritul bărbătesc, care se manifestase deja în sine cu prilejul apărării conștienților săi apăsați, iarăși se deșteptă și aicea și sări întru apărarea fetelor celor nedreptățite. El apără fetele de păstori, alungă pe acești din urmă și ajută păstorițelor să-și termine adăpatul oilor. Când păstorițele istorisiră despre această faptă bună tatălui lor Iotor, atunci acesta îl chemă îndată la sine în cort, și Moise deveni la dânsul oarecum omul său. Simplitatea mediului, în care se pomeni el acum, respira în totul patriarhicește și liber. Gospodarul acestui mediu era în același timp și șeic, și emir al unui trib, și cap civil și religios, purtând din cauza asta două nume: Iotor și Raguil, corespunzător și uneia și alteia din dregătorii. Și din acest timp în viața lui Moise se începu un nou period, care a fost pregătirea pentru marea lui operă, ce-i stătea înainte.

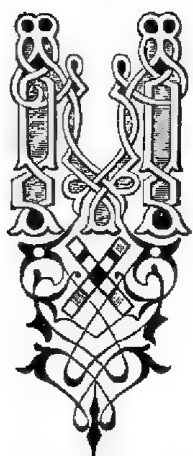

Vedere din pustul Sinaei

CAPITOLUL IV

MOISE ÎN PUSTIUL SINAEI

adianiții erau popor bogat și puternic. Parte din ei trăiau prin orașe, dar majoritatea duceau viață nomadă, trecând din ținut în ținut pe întinsul spațiu al peninsulei, în căutări neconținute de noi pășuni pentru turmele lor. În periodul de mai târziu al vieții lui Moise, cel mai însemnat loc al petrecerii lor se afla în provincia, care în genere aparținea seminției Moab pe malurile nord-est al Mării Moarte (Numer. XXIV, 1-4). Seminția aceasta, totuși, nu se mărginea în această localitate, ci se mișca pe toată întinderea dintre Palestina și Egipt, ba câteodată trecea chiar în Arabia și ocupa nu numai mai malul apusan, ci și pe cel răsăritean al golfului Elanit, unde ei aveau chiar și orașele sale.

În timpul fugii lui Moise din Egipt cel mai însemnat șef madianit în partea sud-estică a peninsulei sinaite era tocmai Iotor, tatăl celor șapte fete, cărora Moise le-a dat ajutor. În această împrejurare, că fetele omului cu așa înaltă situație conduceau ele înseși turma la adăpători, nu-i nimica de mirare, de oarece față de

simplitatea timpurilor vechi fiicele căpeteniilor semințiilor și chiar principesele se ocupau liber cu asemenea treburile (Fac. XXIV, 15-20). Situația lui Iotor era intrucâtva asemenea cu a lui Melhisedec (Fac. XIV, 18), numai că Melhisedec era regele unui oraș, iar Raguil sau Iotor era căpetenia unei seminții nomade. El era căpetenia principală în acea localitate, în care sosise Moise, și pentru acest din urmă a fost o împrejurare în cel mai înalt grad binefăcătoare aceea, că pribegia sa l-a adus tocmai la locuința unei persoane așa de influentă și așa de bună. Prietenia lui Iotor îi dădu chiar din capu locului puțința să se liniștească de singurările îndurate și-i asigură o viață liniștită și liberă. Ca răsplată pentru asemenea ospitalitate Moise firește a trebuit să presteze oarecare servicii binefăcătorului său, și el, rezervându-și libertatea de a-l părăsi oricând, se făcu păstorul turmelor lui. În genere lui Moise îi plăcea extraordinar de mult viața aicea, și el află atâta bunăvoință în ochii lui Iotor, încât acesta îi dădu în căsătorie chiar pe una din fiicele sale – pe Sephora. Dar numele, dat de dânsul primului său fiu din această căsătorie, arăta că gândurile sale erau încă tot pe malurile Nilului, inima lui era acolo, în mijlocul poporului său, care gemea și suferea împilările. El numi pe primul său fiu Gerșom, „pentru că” își zise el, „eu am devenit nemernic în pământ străin” (Eș. II, 21, 22). Și aceasta nu-i de mirare. Trecuse luni și ani, de când el era primit cu cinste în familia căpeteniei Madiamului, era iubit și se bucura de toată încrederea. Dar simțea încă, că era pribeg, nu se afla în mijlocul poporului său propriu, ci departe de părinți, de fratele său, de sora sa, departe de rude, de conaționali și de vechii prieteni, era călător și pribeg, și însuși pământul era străin pentru dânsul. Acesta nu era acel pământ, la care erau deprinși să privească ochii lui chiar din copilărie și până la maturitate. Toate erau pentru dânsul nouă și străine. Cât de neasemănătoare erau aceste stânci grozave și roșii ca sângele ce-l înconjurau cu poenile verzi ale Egiptului? Cât de neasemănătoare erau aceste pârae seci cu Nilul cel bogat în apă? Cu un cuvânt aicea i se prezenta o viață cu totul nouă, într'un mediu cu totul altul, decât acela în care era deprins Moise în Egipt. Acolo era țara orașelor, templelor, palatelor, canalelor și corăbiilor, țara vieții minunatei industrii, iar aicea țara tăcerii, pustiului, fără nici un fel de edificii și numai cu o populațiune rară? Chiar nesimțind nici vreun regret deosebit după „cazanele egiptene cu carne” sau după plăcerile de acolo părăsite și după comorile de acolo, Moise firește putea simți întristarea pentru surgunul său nevoit și greutatea despăr-

țirii de tot ce-i era lui acolo drag și scump din toți anii vieții sale trecute. •

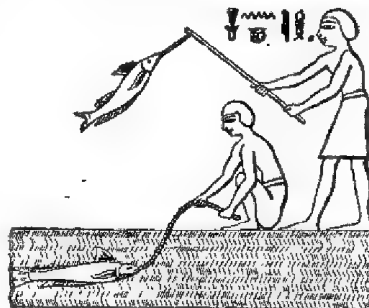
Dar omul are o singură însușire prețioasă, care-l dă putința de a fi fericit în orice mediu, anume însușirea de a se deprinde cu toate condițiile de traiu. Același lucru se petrece și cu Moise. Când i se născu al doilea fiu, atunci Moise prin numele lui exprimă deja alte sentimente și numind pe acest fiu al său Eleezer, zise: „Dumnezeul tatălui meu mi-a fost ajutor, și m'a izbăvit din mâinile lui faraon” (Eș. II, 22). El deja nu se mai jăluia, ci se bucura; ajunsese la conștiința, că jălania sa din trecut asupra situației sale izvora din nerecunoștința sa către Dumnezeu, care, dirijând întreaga lui viață, l-a mântuit în pruncie de moartea inevitabilă, l-a dat putința să capete o educație înaltă, l-a păzit de primejdii în timpul războiului și înfărșit l-a izbăvit de faraon, care-l căuta să-l omoare. Anume în amintirea ultimului eveniment a și numit Moise pe fiul său cu numele de Eleezer. Faraon „a căutat să-l ucidă”, și când el a fugit, a trimis probabil urmăritori în scopul de a-l aresta și în caz de împotrivire, să-l ucidă. Dar Dumnezeu s'a arătat izbăvitorul lui, încât el a evitat primejdia ce-l amenința nu cu puterea sa proprie, sau cu prevederea și înțelepciunea sa, ci mulțămită bunătății și purtării de grijă a lui Dumnezeu. Recunoașterea acestei bunătăți a lui Dumnezeu din trecut trebuia să arunce raze de nădejde și asupra viitorului și să dea puțință izgonitului să privească mai cu curaj la situația sa, decât cum era în trecut; îl făcu în tot cazul mulțămit cu viața sa și-l făcu să-și pună toată nădejdea în voința Atotputernicului cărmuitor a toate.

E remarcabil, că această parte din urmă a istoriei vieții lui Moise iarăși găsește o ilustrație uimitoare în cel mai înalt grad în aventurile lui Sineh. Când Sineh a sosit în peninsula Sinaia, atunci și el a fost primit în casa unuia din căpeteniile unui trib, care l-a întrebat despre viața lui din trecut și în fine i-a dat pe fiica sa în căsătorie. „El m'a pus peste copiii săi, zice Sineh, și m'a căsătorit cu fiica sa cea mai mare, mi-a dăruit o parte din pământul său, cel mai bun din care-l avea”. Sineh se bucura acum de libertatea, pe care și-o dobândise. „Mie mi s'a oferit”, zice iarăși Sineh, „libertatea de a mă duce unde voiam”. În această situație onorată și fericită Sineh, cum istorisește singur, a petrecut mulți ani. În cursul acestui period „lui i s'au născut copii, au ajuns la maturitate și fiecare a devenit cărmuitor puternic peste robii săi. După aceea el a ajuns la un grad mai înalt de prosperitate, deoarece regele sau șecul „era mulțămit de dăna-

sul, îl iubea și l-a făcut căpetenie peste copiii săi. „Dar bucurându-se de toată prosperitatea de dinafară și înconjurat fiind de tot ce dorise inima sa, Sineh era nemulțămît și nefericit. Nimica nu-l putea răsplăti pentru tot ceea ce lăsase el în propria sa țară. Din pricina aceasta, trecând o vreme oarecare, el începu a dori să se întoarcă acasă, să vadă încă odată acea țară, în care fusese el copil. Și dorința lui se realizează. Lui îi fu deschis drumul pentru întoarcerea în Egipt. Șeihul îi dădu la asta învoirea sa și fugarul se întoarse la curtea lui faraon și din nou fu contat printre consilierii săi. Negreșit, nu se poate cere, ca asemănarea dintre această povestire și istoria vieții lui Moise a ajuns până la identificare; dar această istorie a lui Sineh în multe privințe lămurește situația lui Moise, mișcarea lui în calitate de fugar din Egipt, precum și puțința întoarcerii după mulți ani de absență, din care pricină această povestire și capătă un deosebit interes.

Țara, în care-i fu dat lui Moise să petreacă mulți ani, anume peninsula muntoasă a Sinaei, era cu deosebire potrivită, prin caracterul său retras și închis, să-l dosască de lumea externă, și totodată prin impresiunile pustietății sale sălbatice să-l dispună la cugetări mărețe și să-l pregătească pentru marea slujire, ce-i stătea înaintea. La hotarele sale nordice se întinde calcarul alb al Palestinei și pustia Tih. Spre sud se întind dealurile nisipoase, de obicei de o înălțime mijlocie, dar care sunt izbitoare prin minunata variație și strălucire a florilor și prin ciudatele forme. Dealurile curând cedează locul munților Sinaei, care umplu capătul de sud al peninsulei, prezentând o enormă masă de stânci primitive, ridicându-și vârfurile lor până la 3000 metri deasupra nivelului mării. Blocurile lor cristaline, fiind monumentele veacurilor prime ale creațiunii, au rămas până astăzi aceleași, cu toate schimbările suprafeței pământului. Enorme blocuri de stânci sunt cu totul goale de orice vegetațiune. Dar culorile lor sunt așa de felurite și așa de pronunțat desenate, încât de departe ele par îmbrăcate cu cea mai bogată și felurită vegetațiune. Reflexul coloritului după aceea în aerul curat și uscat și sub azurul adânc al cerului au o putere și frumusețe de neexprimat: în reflexurile sale variate delalbul orbitor până la violetul închis. Pentru cel ce a sosit aicea de pe bogatele lanuri ale Deltei egiptene, toată strălucirea asta a stâncilor și a cerului, cu toate acestea nu poate înlocui ceea ce el a lăsat în urma sa, și localitatea trebuie să se pară pustietate. În timpurile lui Moise, de altminterlea, această țară era mai puțin neroditoare decât astăzi. Tăierea de arbori, produsă de veacuri pentru nevoile minelor vechiului Egipt, și deasemenea pentru fa-

cerea de cărbuni, de care se folosesc acolo încă și astăzi, nu numai că a înlesnit stărpirea pădurilor, ci a sporit și nerodirea terenurilor, mulțămăit împușinării ploilor. Multe văi, care nu mai au decât doar niște arbuștrii piperniciți, acum trei mii de ani erau probabil acoperite cu păduri dese. Încă cu 400 ani a. Hr. un martor ocular istorisește că toată țara era acoperită de pădure și tufișuri. Chiar și astăzi se întâlnesc acolo oaze bogate, cel puțin în cinci din vadele saice, și nici una din văi, din înseși centrul munților, nu e lipsită complet de vegetație. Salcâmul și tamariscul cresc în mare cantitate în vadi Șeih și Garandel, iar dumbrăvile de palmieri în multe din văi dau un bun asortiment de finici. Diferite soiuri de arbuștrii spinoși se cuibăresc pe văgăunile și pe coastele cele mai povârnite. Mii de capre și de oi găsesc mâncare destulă în cursul anului întreg, iar ciutele sălbatece și bursucii de munte își găsesc hrana chiar și pe piscurile cele mai inaccesibile ale munților. Panterele de asemenea se întâlnesc în aceste înalte văi. Paserile cântătoare înviorează tufișurile în timpul răcoroasei primăveri prin ciripitul lor felurit, iar câteodată sturii întregi de prepelițe, oboseite de zborul îndepărtat dinspre apus de peste Marea Roșie, se așază pentru un timp pe coastele stâncoase și pe șesurile deschise. Rațele sălbatece trăesc în micile iezere dintr'o vadi sau alta. În unele golfuri se găsesc unele soiuri de foci, pielea cărora e bună de sandali, care apără bine piciorul de spini. Pește e așa de mult, încât arabii îl prind cu aparatele lor primitive chiar și din Marea Roșie în mare cantitate.¹⁾ Șerpi atât veninoși, cât și nevătă-

¹⁾ Pescuit (după un monument egiptean)

mători de asemenea se prăzesc în mare număr în unele părți. Luată în total, peninsula Sinai ne prezintă una din cele mai sălbatece țări. Munții în depărtare se ridică ca niște mase uriașe roșii și sure, cu piscurile de porfir și granit. În toate părțile zac movile de cenușă surii-întunecăoasă de la vulcanii stânși sau bucăți de porfir. Valurile de stânci cu reflex verzui se ridică goale și groaznice. Culmile sălbatece și oable, asemenea unor turnuri, se ridică pe masele enorme de stânci negre și surii, care parecă intenționat au fost slărâmate de niște clo-

1) Schenkel, Bibl. Dict. V, 327.

cane uriașe. Orizontul capătă mereu forme nouă la fiecare pas, când o văgăună se schimbă cu alta, și măreția peisagiului pe măsură ce te ridici în sus. Atingând anumit nivel, vedeți cum munții se înalță împrejur cu înălțimele lor enorme. Dar ridicați-vă mai sus, și chiar acești munți încremenesc oarecum înaintea altor uriași, care tae drumul. „Dacă eu aș fi pictor, zice Ebers, și aș putea să ilustrez iadul lui Dante, atunci eu aș pune masa mea de desen aicea și aș umplea cartea mea cu schițe. Pentru zugrăvitorii iadului întunecatei prăpăstii a iadului nu-i lipsă de tot felul de peisaje aspre, înfiorătoare, nemăsurat de triste, negrăit de sălbatece, ne mai văzut de mărețe și grozave. ¹⁾”

Asemenea localități trebuiau să producă o puternică impresie asupra unui om așa de impresionabil, cum era Moise. Nu se putea găsi o țară mai favorabilă pentru pregătirea pentru o misiune înaltă. Natura, după lipsa de apă și sărăcia de vegetație, aspră și simplă, nu prezintă nici un fel de lucruri pentru distracție. Munții majestoși, tăcuți și stârnitori de gânduri, cu culmile lor îndrăsnețe și prăpăstioase de granit și de porfir, umplu sufletul de seriozitate solemnă, care încă și mai mult înalță orizonturile depărtate, care se deschid de pe majoritatea înălțimilor, și văzduhul neobișnuit de limpede. Călătorul stă de exemplu pe înălțimea Djebel-Mus, Muntele lui Moise: jos înaintea lui se deschide o grozavă prăpastie, împrejur se văd nenumărate piscuri cu văgăune și povârnișuri de stânci de diferite culori: albe și surii, suru-gălbui, roșii ca sângele și negru-lugubre, cu totul lipsite de vegetație. Spre nord se întinde peste munți în depărtarea nesfârșită pustia Tih. Înspre răsărit și apus sclipește din adânc reflexul mării albastre. Peste ea spre răsăritul soarelui se zăresc nisipurile palide ale Arabiei, iar în direcția asfințitului se înalță munții Egiptului, semiîmpodobiți în mantia azurie a depărtării. Asemenea loc, mai mult decât valea Nilului cea strâns tescuită, a fost capabilă să provoace mari cugetări ²⁾. În asemenea localitate pustie sufletul se odihnește, retrăgându-se în sine din monotonia înconjurătoare. Duhul, nedistrat și neturburat de dinafară, își trăește viața sa lăuntrică, urmărește fiecare mișcare a cugetărei, analizază și retrăește fiecare sentiment în cele mai fine nuanțe ale sale. În oraș e imposibilă singurătatea deplină: fiecare alcătuește o parte a marelui tot, în care el lucrează și sub înrăurirea căruia trăește. Iar călătorul singuraterat într-o localitate asemenea Sinaei, e cu totul rupt de lume

1) Durch Gosen, p. 31, 32.

2) Furrer, Die Bedeutung des Bibl. Geographie für die Bibl. Exegese, p. 5. Ritter. Erdkunde Bd, XIV, p. 3, 544. 548, 584.

și trebuie să umplă golul singurătății cu propria sa personalitate. Prezentul se retrage pe al doilea plan, și duhul, stârnit către viața încordată din lăuntru, se umple de gânduri nesfârșite. Într-o personalitate așa de înalt dăruită, cum era Moise, liniștea solemnă a munților și acoperișul nemărginit al cerului de ziua și de noaptea înăbușeau cugetarea omenească și umpleau sufletul cu majestatea Dumnezeirii. Când el reflecta asupra posibilității izbăvirii poporului său, nemărginirea singuratecă a pustiei netezea înaintea lui contrastele slăbiciunii sale în comparație cu puternicia Egiptului, care altmintrelea ar fi putut paraliza hotărârea și nimici speranța prin disperare. Dar ce-i omul, zilele căruia sunt cât lățimea unei palme și temelia căruia e pulberea, față de atotputernicul Făcător al cerului și al pământului, înaintea Stânței lui Israel? Chiar și mințile mai puțin înalte în mijlocul acestui pustiu groaznic și măreț din veac în veac s'au înflăcărat de conștiința prezenței apropiate a Dumnezeirii. Muntele Serbol din timpuri imemorabile a fost consacrat lui Baal și chiar acum încă beduinul nomad aduce aicea un miel jertfă, ca mulțămintă pentru deosebite îndurări¹⁾. Muntele Horib, când Moise a sosit pentru așezare aproape de el²⁾, purta deja numirea de „muntele lui Dumnezeu“, și în genere toată grupa aceasta de munți asemenea de exemplu Araratului, se considera sacră printre triburile din împrejurimi³⁾.

Anume în acest sanctuar de munți, în așteptarea timpului, când după planurile rânduite de Dumnezeu Israel va fi gata pentru marea mișcare de eliberare a sa, și în același timp inconștient se pregătea pentru marea nevoie ce-i stătea înaintea, Moise a petrecut nu mai puțin de 40 de ani⁴⁾. Neconținutele sale strămutări cu turmele socrului său au trebuit să-l facă cunoscut cu fiecare vale, cu fiecare șes, cu fiecare văgăună, deal și munte ale întregii țări aceastea; cu populațiunea ei atât indigenă, cât și cea care lucrase în minile egiptene; cu fiecare izvor și fântână și cu particularitățile de tot felul, prezentate de localitate, ceea ce împreună alcătuia o pregătire importantă în cel mai înalt grad, ca să conducă pe poporul său, după eliberarea lui din Egipt, la un refugiu de nădejde și la marele sanctuar al viitorului său popas îndelungat. Afară de asta, în acești ani de odihnă sufletească în mintea lui au putut găsi deslegarea liniștită diferite întrebări ale viitorului, și ceea ce e mai important ca orice, propriul său duh,

1) Sepp, Jerusalem und das Heilige. Bd. II, p. 776.

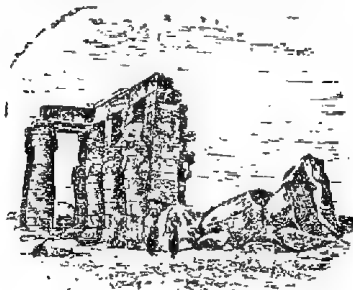
2) Eș. III, 1; IV, 27.

3) Ewald, Geschichte, Bd. 2, p. 63.

4) Fapt. VII, 30.

mulțămită separației sale de lume și strănsei și neconținței le-
gături cu Dumnezeu, treptat s'a întărit, treptat s'a și curățit¹⁾.

Pe când Moise astfel ducea viața liniștită de păstor în munții
Sinai, stăruitori spre viață duhovnicească, în acest timp și pe malu-
rile Nilului în mijlocul israeliților se maturiza în taină ideea de
eliberare din robia Egiptului. Familia, în care au crescut și s'au
educat astfel de persoane, ca Moise, Aaron și Mariam, credin-
cioase Dumnezeului părinților lor și pline de desgust neînfrânt
față de religia Egiptului, de bună samă nu prezenta singurul
exemplu de devotament tradițional, de devotament credinței și
așezămintelor lui Israel. Fără îndoială, Amram și Iohaveda chiar
în numele lor²⁾ aveau semnele credinței lor, care se păstra de
mulți chiar în acele vremuri întunecate. Necazurile vieții trezise
sentimentele religioase ale poporului și dădeau așa importanță fă-
găduințelor lui Iehova, date lui Avraam și urmașilor săi, pe care
ei până atunci nu o avuseseră. Această mare prefacere duhov-
nicească, pe cât se poate vedea acum, s'a săvârșit mai ales prin
mijlocirea tribului lui Levi, căruia aparțineau părinții lui Moise, le
cădea sarcina să pășască în calitate de săvârșitori principali ai
lui. Dar înseși Amram și Iehoveda fără îndoială pe calea moș-
tenirii primiseră acea duhovnicească dispozițiune, pe care familia
lor era destinată să o răspândească printre ceilalți și să ducă la
așa urmări mărețe. Că tribul lor a fost învrednicit de cinstea de
a deveni preoția poporului, aceasta a fost moștenirea lui firească.

Ruine de ale Tebet

Mulțămită lui, frații lui în Egipt se
adresară iarăși către Iehova, și mul-
țămită eforturilor fiilor lui, Aaron și
Moise, ei au devenit popor liber.
Ca autori ai regenerării poporului
în Egipt: atât religioasă, cât și po-
litică, membrii tribului lui Levi chiar
de la început, atât după meritele lor
de mai înainte, cât și după capa-
citatea lor deosebită, au fost destinați
pentru o slujire superioară în popor.

Aaron a fost fără îndoială cel mai însemnat făptaș în această
mare operă, dar el avea nevoie de ajutorul „bătrânilor” poporului,
adecă al capilor sau prinților triburilor, neamurilor, familiilor și

¹⁾ Berto presupune, că Moise în mijlocul Madianiților a putut să se întâlnească cu
credința lui Avraam, păstrată în neamul lui Iotor într-o formă mai curată decât se păstra
printre evreii din Egipt. Geschichte, p. 242.

²⁾ Amram = „ruda celui Preainalt.” Iohaveda „Iehova este slava ei”.

caselor, pentru răspândirea înrăuririi sale asupra a toată populația nea. Dar a obține această înrăurire nu era ușor, pentru că masele poporului sunt greu de ridicat cu ideile înalte, mai ales când ele sunt apăsate de greutatea vieții. Cu toate acestea era esențial de interesant de a ridica duhul lor. Eliberarea lor din punct de vedere simplu fizic nu le-ar fi făcut demne pentru marea destinație de popor al lui Dumnezeu. Pentru a pune temelie durabilă și serioasă a chemării lui Iehova ca Dumnezeu național, era nevoie să le prezinte evident contrastul între adevăr și fals și a-l întipări în inima lor, când ei erau impresurați încă de idololatria egipteană, și să se aprindă ura lor contra adeptilor ei, ca apăsători ai lor. Supraveghetorii israeliți peste anumite grupe de muncitori dintre frații lor sub căpetenia pristavilor egipteni, fără îndoială arătau compătimire pentru apăsările lor neomenoase, pentru că acești supraveghetori totdeauna se identifică „cu pătimitorii”¹⁾, care se aflau în contact de aproape cu Aaron²⁾. Capii fiecărui neam sau case evident erau răspunzători pentru purtarea membrilor ce le aparțineau și astfel se susținea legătura strânsă între triburi. Acea împrejurare, că Aaron pleacă spre Sinai, ca acolo să se întâlnească cu fratele său Moise, ne arată, că acest lucru înfățișat se maturizase pentru marile scopuri, și deasemenea ceea ce între ei în curgere de mulți ani ai despărțirii lor se întrețineuse relațiunile, deși poate numai prin mijlocirea știrilor întâmplătoare, redade de negustorii, care treceau prin ținutul lui Iotor.

Pregătirea lui Moise pentru marea sa chemare, ca și pentru oricare scop înalt, se săvârșea încet și treptat. Sentimentul chemării la marea operă de proroc al lui Dumnezeu singură de sine atrage după sine înălțarea spiritului, întărește concentrarea sufletului, atinsă numai treptat. Obligațiile exterioare a unei asemenea slujiri trebuie să fie expresiunea liberă a unei profunde convingeri, care să se ridice mai presus de orice îndoeli și întrebări, și aceasta fără îndoială se dobândește încetul cu încetul. Marea manifestare a inspirațiunii prorocesci manifestată în urmă de Moise, dă a se înțelege, că ființa și neconținută prezență a lui Dumnezeu, ca pu-

1) Eș. V, 6, 14, 19. Supraveghetorii se numesc *Šoterim*. Așa se numesc chiar cei șaptezeci bătrâni; Numer. XI, 16. Deasemenea s'au numit în urmă căpeteniile a diferite părți ale neamurilor, în timpul rătăcirii prin pustiu. Deut. XX, 9; XXIX, 9; XXXI, 28; I. Nav. I, 10; II, 2; VIII, 33; XXIII, 2; XXIV, 1. Reprezentanții aleși ai orașelor de asemenea purtau această numire. Deut. XVI, 18; I Paral. XXIII, 4; XXVI, 29. *Šoterimii* ținneau, se pare, cronicile genealogice ale triburilor.

2) Eș. IV, 29. De remarcat e, că faraon se jăluiește contra poporului, că el ascultă „cuvântările deșarte” despre aducerea jertfei în pustiu. Asta arată, că căpeteniile lui aveau acces la popor și se poate cu probabilitate presupune, că el se foloseau de acest drept pentru agitarea spiritului poporului pentru ideile înalte Eș., V, 9.

tere supremă conducătoare și veghetoare în trebile omenești se purta prin fața conștiinței sale cu putere nebiruită și viiciune, care absorbea întreaga lui ființă. Fuga sa, după uciderea supra-veghetorului egiptean, a fost primul pas către această înaltă inspirație, deoarece el rupse orice legătură cu Egiptul, și se dădu pe sine cu totul interesului poporului său. Deși inima lui totdeauna aparținuse poporului său, chiar și atunci când el se afla în închisoarea școalei pelângă templul universitar din On, sau în strălucitele apartamente ale palatului faraonilor, și deși el și atunci adesea în taină se învățea printre aceia, pe care el îi iubea, ca pe „frații săi“, și-i compătimea „în necazurile lor“, dar numai fuga pentru prima oară îl eliberă de condițiile strâmtoritoare ale situației sale și-l redete cu totul în slujba poporului.

Prorocul, după adevăratul înțeles al acestui cuvânt, este prevestitorul hotărârilor lui Dumnezeu asupra oamenilor, atât cu privire la prezent, cât și al viitorului. Prezicerea este numai una din formele marelui slujiri, săvârșite de dânsul. Menirea lui principală constă în vestirea scopurilor prezente și a voei lui Dumnezeu. Dar a se înălța până la așa stare de spirit, în care omul devine organul cuvântător al Dumnezeirii față de oameni, se poate numai într-o dezvoltare treptată. Înainte ca spiritul omului să se umplă de Duhul Dumnezeesc, ca lampa de lumină, el trebuie să se încălzească și să se concentreze mult în sine – în așa măsură, care nu este cunoscută celorlalți oameni. Pământul trebuie aproape să dispară pentru dânsul, înainte de a se deschide cerul, ca locaș al cugetărilor înalte. Cele nevăzute trebuie să devină o realitate palpabilă, înaintea căreia trece pe al doilea plan tot ce-i vizibil și pământesc. În acest sens Moise a fost întâiul și cel mai mare dintre proroci, pentru că nimenea înainte de Hristos n'a vorbit în numele lui Dumnezeu cu așa autoritate și n'a revărsat atâtaopotop de lumină asupra ființei și legilor lui Dumnezeu. Toți prorocii următori împrumută lumina lor dela acest astru central, pentru că el a înmagazinat în inimile poporului său marele adevăruri, pe care succesoriilor săi le-a rămas numai să le inspire contemporanilor lor. Rugul ce ardea în Horeb a fost simbolul evident al acelui foc sfânt, de care ardea toată ființa lui și dela care s'a aprins în lume lumina cea nestinsă a adevăratei religii. Nu atât lupta internă, pe cât cugete despre tainele naturii dinprejurul lui și de deasupra lui, pe cât lupta curată a minții cu învățăturile dascălilor egipteni în chestiunea comparațiunii zeilor din valea Nilului cu credința tradițională în unicul și adevăratul Dumnezeu al lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov – a trebuit

să o trăiască sufletul lui, înainte de a se înfățișa înaintea lui Iehova, singurul Domn Preainalt, Atotțiitor și Intrutot Sfânt, Dumnezeuul cerului și al pământului? Că el, chiar cu ajutorul supranatural, a ajuns la asemenea izbitor de mare concluzie, în așa claritate și putere, cu care ea răsări în conștiința sa, singură aceasta îl puse în afară de rândurile oamenilor de rând, pentru că Dumnezeuul lui Moise se descopere în raporturile sale cu omenirea și în revelația Ființei sale cu o deplinătate infinit mai mare decât Dumnezeuul lui Avraam. Revelația fără îndoială a revărsat în sufletul său lumină, cu ajutorul căreia a și ajuns să pătrundă astfel de adevăruri; dar toată ființa lui trebuia să se dispună mai întâi spre această lumină, ca să fie capabil să primească asemenea revelațiuni. În sfera spiritului ea se dă numai acelorora, care o au deja. Afară de această inspirație concentrată, care încetul cu încetul, cu anii l-au ridicat până la convingerea, că el este chemat să fie proroc pentru poporul său și să-i vorbească în numele lui Dumnezeu. Chemarea cea sta înaintea lui Moise cerea dela dânsul totodată minte de om de stat, de legiuitor și de organizator în înțelesul larg al acestui cuvânt, și iată împreunarea acestor calități cu înalta sa autoritate în calitate de vestitor al lui Dumnezeu îl făcu în totul capabil și pregătit pentru marea operă.

Prima revelațiune dumnezeiască, care a prefăcut toată ființa lui Moise și a adus la criza decizivă toate cugetele sale semiinconștiente și tendințele duhovnicești ale trecutului, s'a săvârșit pentru el în pustiul Sinai, în munții Horeb – „uscați“, cum se numesc în genere înălțimile mărețe ale grupei sinaite, când păștea el turmele socrului său. Tradiția, din veacul al VI, consideră văgăuna adâncă, la care Moise în urmă a adus pe poporul său Israil și unde a fost construită monastirea lui Iustinian, anume acel loc, unde tainicul glas i-a poruncit să-și scoată încălțăminte. Dar fost-a oare locul acestui eveniment „valea“, sau șesul dela muntele Serbal, care înconjoară un mediu deopotrivă de îndămănos. Munții cari, după mărturia lui I. Flavie ¹⁾ chiar în ochii triburilor arabe erau îndobiți cu aoreola unei deosebite sfințenii și se numeau „munții lui Dumnezeu“, cu groaznică măreție priveau din toate părțile la marele păstor. El mergea în urma turmelor sale de oi și capre, căutând pășune pe podișurile stâncoase, prin văgăunile și văile înguste sau pe malurile pâraelor, ce întâmplător întâlnea în cale, gândindu-se puțin la aceea, unde-l vor duce ele. Salcâmul sălbatc și spinul de tot felul acopereau ici-colea povârnișurile și te-

1) Antq. II, XII, 1.

renul inferbântat al văgăunilor. Dar iată deodată o izbucnire de foc, asemenea celui ce aprindea pe Israel în cuptorul robiei, se arată într'un rug, ce se afla înaintea sa. Moise privește cu mirare: „rugul arde în flăcări, dar rugul nu se mistue“ (Eș. III, 2). Când el veni mai aproape „să privească la ceastă mare arătare“,

Sptn de Sinata

din rug răsună un glas, în care el fără să vrea recunoscă glasul lui Dumnezeu. Poruncindu-i să-și scoată sandalii¹⁾, glasul tainic îi descoperă raporturile Lui nouă și strânse cu poporul cel ales și impuse înspăimântatului păstor grozava misiune de a fi prorocul Său. El era cunoscut strămoșilor lui și a fost cunoscut de ei sub diferite nume mai mult sau mai puțin întrebuițate la popoarele înrudite relativ de zeii lor, și a

nume: sub numele de El, Elohim, Şaddai = „Atotputernicul“. Ei întrebuițau deasemenea și numele Iehova, dar întreg sensul cuprins în această numire niciodată nu s'a descoperit încă lor până acum²⁾. De acum trebuia să se tragă un hotar precis între adevăratul Dumnezeu și idolii Egiptului, și acest hotar trebuia să constea în adoptarea numelui Iehova în plinul său înțeles, ca expresie de unic Dumnezeu viu și adevărat, care singur există cu adevărat, izvorul tainic a toată ființa. „Mergi la frații tăi și fiii lui Israel“, îi zise glasul dumnezeesc, „și le zii Iehova, Dumnezeul părinților voștri, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov, m'a trimis la voi. Iată numele meu pe vecie; așa să Mă numiți din neam în neam³⁾“. Toți ceilalți zei sunt *šilim* = nimica, nu au ființă și sunt numai născocirea omului. Singur Iehova prin înseși numele său s'a vestit pe Sine, că numai El este singurul Dumnezeu viu. Moise trebuia

1) Noi ne exprimăm respectul nostru prin ridicarea pălăriei, în răsărit se exprima prin scoaterea încălțăminte. Din această cauză acolo niciodată nu se intră în locașul de rugăciune sau în casă fără a-și scoate încălțăminte, care se lasă la ușă. MUL, Samaritans, p. 107, 225.

2) Oehler, în cuvintele lui Herzog, tom. VI, p. 460.

3) Gesenius, Lex. Ediția a opta, art. Zächer, p. 219. E de observat că acest mare nume al lui Dumnezeu se întâlnește în ecourile de printre celelalte popoare poate chiar din timpurile primitive. Iao se considera câteodată la greci numele Dumnezeului suprem (Marcob., Saturn, I, 18). Haldeii întrebuițau numele Iao, iar ihiiofogii (măncătorii de pește) ar fi întrebuițat numele Iao, Savaot, ca descântec la pescuire. Knobel, Exodus, p. 29. Popoarele au împrumutat poate acest nume dela evrei.

să vestească fraților săi, că acest Dumnezeu adevărat existent aducându-și aminte de așezământul cu Avraam, era gata să-i elibereze din robie și să-i adune lângă munți, unde anume acest glas dumnezeesc grăise așa și El acolo le va da legi, ca unui popor al său și-i va duce după aceea în pământul cel bun, pe care El l-a făgăduit părinților lor.

Fără să vrea înspăimântându-se de o însărcinare așa de înaltă și totodată așa de grea, Moise firește dorește să primească o deosebită încredințare în prezența lui cu Dumnezeu, înainte de a se prezenta în fața atotputernicului faraon, sau a trezi pe poporul cel împilât din apatie. Dar lui i se dădu și această încredințare: tolagul său păstoresc se prefăcu miraculos în șarpe și iarăși în toiag, și propria sa mână se acoperi de lepră și iarăși se curăți. Uimit de vedenie și în același timp mișcat în suflet, tremurând la gândul despre nimihnicia sa, dar puternic în nădejdea sfântă la amintirea de Iehova, el se reîntoarse la turma sa alt om. Acum el inspirat în adevăratul înțeles al cuvântului, se și oprește la înălțimea marelui misiuni, încredințate lui. Dacă el nu-i bun grăitor, apoi oare n'a spus Iehova, că Aaron va grăi în locul său lui faraon și poporului? Lui îi rămâne numai să acționeze prin mijlocirea lui în calitate de reprezentant al lui Dumnezeu. El trebuia numai să conducă, iar Aaron va exprima indicațiunile lui prin cuvintele cuvenite. Față de popor el trebuia să înlocuiască, așa zicând, pe Dumnezeu, iar față de Aaron să fie același, ce Dumnezeu se arată față de prorocul său, pe care El îl inspiră¹⁾. El ar fi voit să aibă un simbol al înaltei sale însărcinări; dar oare tolagul păstoresc din mână sa nu servește deja de instrument al puterii dumnezeiești? Lucrul său nu se putea săvârși prin simplele puteri omenești. Dacă dela el s'ar fi cerut să pășească contra puternicului Egipt, stârnind răscoală în popor, în nădejdea unui succes militar, atunci el ar fi putut să ajungă la disperare, pentru că cum ar fi putut o gloată de popor robit să reziste măcar o zi contra unei armate disciplinate? Dar simbolul de pace, pe care îl ținea în mână, anume tolagul, cu care mâna oile socrului său și cu care se săvârșise minunea chiar atunci văzută de dânsul, mărturisea puterea nevăzută, în fața căreia e neputincios cel mai puternic dintre faraoni. Cu asemenea semn sau simbol în mână, el putea să meargă îndrăzneț înainte, cu deplină încredințare, că Iehova, Care-l trimitea, în lupta ce avea înainte, va fi de partea lui Israel. Doară acest toiag simplu: nu s'a prefăcut el din porunca lui Dumnezeu, în șarpe, simbolul morții,

1) Knobel, Prophetismus, Bd. I, p. 104. Ewald, Geschichte, Bd. II. p. 86.

și mâna, care-l ține, nu s'a acoperit oare de lepră și nu s'a vindecă iară la același glas? Iar vederea rugul ce ardea, nu a arătat el oare, că deși rugul de sine însuși nu poate rezista focului vâlvăitor, ci din contra mai ușor ca orice i se supune, și totuși a rămas nevătămat, și prin urmare aicea era o Putere, care a apărut chiar și ceea ce de sine e așa de slab? Israil singur de sine nu ar fi în stare să se împotrivească Egiptului, dar el are un Izbăvitor atotputernic. După cum Dumnezeu, care se afla în rugul cel aprins, l-a apărut de nimicire, așa El se afla în mijlocul poporului său în timpul încercărilor lui și l-a apărut de nimicire. Israil va fi izbăvit nu cu meșteșug sau prin mintea conducătorului, ci numai prin puterea lui Iehova. Această izbăvire trebuie să fie până întru atâta opera numai a lui Iehova, încât poporul trebuie să vadă în toate veacurile următoare în aceasta amanetul, că El l-a izbăvit pe poporul său din iubire curată și din compătimirea ce a avut pentru dânsul (Eșire, IV, 31).

În fine Moise se supuse poruncii dumnezeiești și era gata împreună cu Aaron să ia asuprași marea și greaua problemă. Dar înainte de a lua calea înapoi în Egipt, el trebui cel puțin să spună aceasta socrului său Iotor. El trebuia să-i dea pe seamă turma și chiar ca ginere al lui Iotor, trebuia să primească învoirea lui pentru această întoarcere. E foarte posibil, ca atunci când Moise a fost primit în familia lui Iotor, să fi fost formal enumerat la acel trib, căruia aparținea Iotor. Dacă-i așa, apoi pentruca plecarea unui membru sau altul să poată fi socotită legală și permisă, legea obișnuită cerea neapărat învoirea din partea capului tribului. De aceea Moise în adevăr se întoarse la Iotor cu rugămintea, zicând: „Dă-mi drumu și eu mă voi duce înapoi la frații mei, care sunt în Egipt, ca să văd de mai trăesc ei“ (Eș. IV, 18). În această rugămintă se aude oarecare smerenie, ca și cum Moise ar fi cerut o deosebită grație și nu un drept al lui. Dar Iotor imediat se învoi la cererea lui și fără nici o împotrivire îi zise: „Mergi cu pace“. Prin aceasta se zăugăvesc deplin acele raporturi prietenești, ce existau între socru și ginere. Moise nu-și luă deloc asupra sa acele aere de mândrie în urma revelațiunii ce deabea o primise dela Dumnezeu, ci primindu-și marea însărcinare, el continuă să se socoată un simplu membru al familiei lui Iotor și de aceea se considera dator ca chiar și pentru împlinirea marelui misiuni să ceară învoirea căpeteniei. Din partea sa Iotor primește rugămintea lui Moise fără nici un fel de întrebări, crezându-l în totul pe cuvânt și contând pe cuminenia ginerelui său. „Mergi cu pace“, zice el, adică „mergi cu deplina

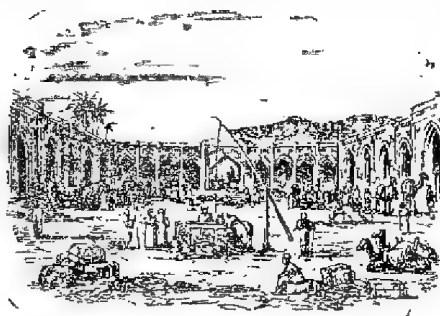
mea învoire, și Dumnezeu să te păzească în calea ta. Să se împlinească toate, cum dorești tu! Pacea și propășirea să te întovărășească oriunde te vei duce și oriunde vei fi“.

Dar chiar și după primirea învoiei, Moise nu grăbi plecarea sa. O mulțime de pricini au putut să-l facă să amâne această călătorie. Mai întâi de toate era, poate, o vreme prea călduroasă, și el a voit să aștepte puțin, ca să-și facă călătoria în timpul mult mai plăcut de iarnă. Al doilea, nu era oare primejdios pentru dânsul să se întoarcă în Egipt? Faraonul dușmănos lui, adăvărat murise deja, dar prigoana contra lui o putea urma și succesorul lui. Al treilea, până la dânsul ajunsese știrea, că fratele său Aaron a plecat din Egipt să se întâlnească cu El (Eș. IV, 14): n'ar fi oare mai bine deci să mai aștepte până va sosi el și să-l aducă vești asupra situației generale din Egipt? În tot cazul, oricare ar fi fost pricina, amână destul de mult călătoria sa; așa că s'a cerut o nouă îndemnare divină, încât să-l facă însăfârșit să plece la drum. „Și a zis Domnul lui Moise în pământul Madiamului: pleacă și te du în Egipt, căci au murit toți cei ce căutau sufletul tău“ (Eș. IV, 19). Noua poruncă a trebuit să deștepte pe Moise ca să pășească mai degrabă la lucrul încredințat lui, și încredințarea, că viața lui acum nu se mai află în primejdie, îi ridică una din cele mai principale dovezi contra întoarcerii în Egipt. Și iată, în fine, Moise făcu pasul deciziv și plecă la drum.

Tabloul plecării lui e zugrăvit extraordinar de viu de istoricul biblic (Eș. IV, 29). Moise luă pe femeea sa și copii săi (femeea, pe care el o dobândi prin bărbăteasca sa apărare de păstorii beduini, și pe copii, ce i se născuseră în exil și numiți în amintirea sentimentelor opuse, ce se luptau într'însul de întristare și de bucurie); punând la început femeea pe un asin, el după aceea îi dădu ei în brață și copiii, iar el sprijinindu-se în toiag, plecă astfel la drum. Spre Egipt înainta el nu cu o caravană oarecare, alcătuită din cămile cu ciucuri și clopoței de diferite culori, nu cu o grupă de cai sburdalnici sau cu o tabără de căruțe luxoase, ci cu un singur asin împovărat, ce purta pe sine toată comoara omului, care trebuia în curând să se înfățișeze lui faraon și să scoată din Egipt un întreg popor cu enorme rezerve de tot felul de provizii și cu tot felul de bogății, și tezaurile acestui om constau nu din argint, aur, pietre prețioase sau haine bogate, ci numai din femeea sa și niște copilași mici, pe care-i dobândise el în pământul Madiam. La vederea acestui tablou, gândul se strămută numaidecât către cealaltă familie mică, care a fugit din Palestina în Egipt pe timpul lui Irod cel Mare (Mat. II, 14) și fuga căria

aşa de des s'a zugrăvit de artiști, cari înfățișau cum Iosif, sprijinindu-se pe toiagul său, pășea cu greu pe terenul nisipos, iar Maria ședea pe un asin înșeuat, ținând în brațele sale pe sf. Prunc. Aicea tot interesul se concentrează într'un om matur, iar acolo la Prunc; aicea omul însuși pășește contra primejdiei, iar acolo a evitat-o. Dar în amândouă cazurile călătoria a fost întreprinsă din porunca lui Dumnezeu, mediul exterior fiind la fel și amândouă fugile acestea erau la fel de necesare pentru executarea scopurilor dumnezeiești înalte. Dacă Moise nu s'ar fi dus în Egipt, atunci n'ar fi fost izbăvirea lui Israil cel trupesc de împilatorii săi; dacă Pruncul nu ar fi fost dus acolo de sub stăpânirea lui Irod, atunci n'ar fi fost izbăvirea lui Israil cel duhovnicesc de sub stăpânirea păcatului și a satanei.

Abea numai se începuse călătoria și ea fu întreruptă de o grozavă întâmplare. La unul din popasuri, unde era poate un han sau un caravan-serai, Moise fu cuprins de o strașnică boală, — boală, care amenința să se termine printr'un sfârșit fatal. Această

Caravan-serai orientat sau han.

întâmplare trezi numaidecât atât în Sephora, cât și în bărbatul ei ideea, că boala aceasta era expresia mâniei lui Dumnezeu pentru neglijarea acelei datorii, care era cunoscută lor amândurora, dar nu fusese săvârșită la unul din fiii lor. Eleezer, fiul cel mai mic al Sepforei, ce se născuse cu puțin înainte de această călătorie, nu era cir-

comcis în ziua a opta după nașterea sa, cum cerea așezământul (Fac. XVII, 10-14), poate pentru că Sephora s'a împotrivit acestui ritual, considerându-l barbar și netrebuincios, sau poate și pentru că Moise crezu că e nepotrivit să săvârșească acest ritual înainte de călătorie sau în timpul ei. Sephora era convinsă, că viața bărbatului ei e amenințată anume din această pricină. Și de aceea ei imediat luară un cuțit ascuțit de piatră, care se întrebuițau la egipteni să se facă tăeturile în scopul îmbălsămării, și săvârșiră cu el ritualul. Pentru a mântui pe bărbatul său ea consimți să pricinuiască suferință fiului său; dar în semn de desgust față de ritual, ea aruncă cuțitul însângerat și bucățica de trup la picioarele bărbatului său cu cuvintele de reproș: „Tu la mine ești mire de sânge“, și după aceea, când primejdia trecu, ea adaose: „Mire de sânge

după tăierea împrejur" (Eş. IV, 25, 26). Când ritualul a fost săvârşit, chiar şi cu această neplăcere, Moise a început îndată a se însă-
nătoşa, aşa că fu în stare să-şi urmeze călătoria.

Dar acum trebuia să se ridice întrebarea: să insiste el oare în intenţia sa de mai înainte, şi anume, ca în Egipt să-l urmeze femeea şi copiii? Sephora te miră de se va dovedi o adevărată ajutorătoare. Dacă raportul ei neaprobator faţă de ritualul ce se să-
vârşise decurând a fost pricina unei amânări aşa de lungi a să-
vârşirii lui, apoi ea, evident, a şi adus pe bărbatul său la gro-
zava primejdie. Când însă ea a fost constrânsă de împrejurări a
săvârşi acest ritual, apoi l-a săvârşit cu o vădită neplăcere şi
cu cuvinte, care arătau vădit mânia ei asupra bărbatului său,
dacă nu cu ne iubire totală faţă de dânsul. Acum ea era impo-
vorată cu un copil bolnav, care în curgere de câteva zile trebuia
să ceară de la ea o îngrijire cu deosebire aleasă. În genere Moise
ajunse, se pare, la ideea, ca în împrejurările date ar fi cel mai
bun lucru să părăsască planul său de mai înainte, să continue că-
lătoria singur, iar pe Sephora cu cei doi copii ai săi, să o trimită
înapoi în grija şi protecţiunea lui Iotor (Eş. XVIII, 2). În caravan-
serai el găsi probabil, pe cineva, cui să o încredinţeze, ca să o
conducă înapoi în tabăra tatălui său şi să o ferească de primej-
diile, ce se puteau întâlni în cale. El simţea că va fi mai neatârnat
şi mai în stare să se lupte cu greutăţile, care inevitabil trebuia
să întâmpene după întoarcerea în Egipt, dacă el pentru o vreme
ar fi liber de grija pentru femeea şi copiii săi, şi ştiind, că ei se
aflau în siguranţă, va avea putinţa să-şi concentreze toate cuge-
tele sale şi toată atenţiunea sa asupra marelui lucrări obşteşti, în-
credinţată lui.

Şi iată acum Moise pleacă singurel mai departe la drum prin
vadi înălţimea Sinaei, nu se ştie în care anume direcţie, dar pro-
babil în aceea, care-i era lui cunoscută dela fuga sa din Egipt.
El probabil ştia bine pustia orientală, deoarece acolo se aflau
mai cu samă păşunile Sinaei, dar laturea apuseană a pustiei el
nu o cunoştea tocmai bine, ci numai cât apucase să prindă în
trecerea printr'însa acum patruzeci de ani. Când el înalţa cu
greu pe această cale obositoare, suferind din pricina arşiţei do-
goritoare ziua şi tremurând de frig noaptea, numai singură marea
nădejde înbărbăta duhul său. Dumnezeu îi descoperi, că fratele
său Aaron intenţiona să plece întru întâmpinarea lui (Eş. IV, 14),
şi el putea trăi cu nădejdea ce-i creştea pe fiecare zi, că înainte
de a apune soarele şi a se răspândi întunerecul pe pământ, el va
vedea pe fratele său pe care nu-l mai văzuse de atâta vreme,

Nădejdea aceasta creștea pe fiecare zi și odată cu asta sporea și dorința realizării ei, pânăce în sfârșit, prin binecuvântarea lui Dumnezeu și călăuzire de sus a lor amândurora, frații în adevăr se întâlniră la „muntele lui Dumnezeu“ (Eș. IV, 27), adică în localitatea înaltă, probabil între Sinai și Serbal. Își poate oricine închipui, ce întâlnire a fost aceasta? Aceștia erau doi frați, care se iubeau ferbinte unul pe altul, dar care trăiseră despărțiți aproape patruzeci de ani întregi. În timpul acestei despărțiri, care se petrecuse în plină floare a vrăstei lor, ei amândoi îmbătrânise și cărunțiseră, având deja câte 80 de ani dela naștere, deși-și păstrase încă viiciunea trupului și limpezimea vederii. Iată ei, văzându-se unul pe altul din depărtare, se apropiară tot mai mult unul de altul, necrezînd ochilor lor, pânăce în fine se cunoscuseră bine unul cu altul și, grăbindu-și pașii, se aruncară într-o lungă îmbrățișare. „Aaron se duse și se întâlni cu Moise la muntele lui Dumnezeu, și-l sărută“ (Eș. IV, 27).

După primele salutări frățești, începură comunicările reciproce despre foaștele revelațiuni. Aaron putu să comunice lui Moise tot ce se poate înțelege prin noutățile casnice și cu deosebire despre prea bătrânii lor părinți, adică despre Amram și Iohaveda, despre sora lor Mariam și despre vechea lor căsuță, ca și despre nouile legături, dacă ceva de felul acesta se afla, despre proprii săi fii Nadav și Aviud, Eleazar și Itamar, despre femeea sa Elisaveta și despre alte numeroase rude, despre fiii lui Ișgar și Uzii, frații lui Amram, etc. Moise deasemenea, la rândul său, a putut povesti lui Aaron despre viața sa în Sinai, despre căsătoria sa, despre socrul său Iotor și despre fiii săi, despre pericolul din Caravan-serai și în genere despre călătoria sa următoare. Și după aceea mai cu samă și despre marea revelațiune ce a avut „reproduse toate cuvintele Domnului, care l-a trimis, și toate semnele, pe care El i le-a încredințat“ (Eș. IV, 28); adică i-a povestit despre vederea rugului aprins, de glasul ce a auzit din acel rug și despre descoperirea lui Dumnezeu, cu deosebire sub acel nume, cum trebuie să se numească de acum Dumnezeu; despre marea îndatorire impusă lui și anume, că Aaron e menit să primească și să ia parte de aproape la această însărcinare și să fie exprimătorul principal al poruncilor lui Dumnezeu. Odată cu aceasta Moise a putut să istorisească fratelui său și despre minunile, cu care era el împuternicit în însărcinarea sa, și pentru încredințarea lui Aaron poate chiar a repetat acele minuni. Din partea sa iarăși Aaron a putut comunica, că izraeliții, frații lor, în sfârșit după mulți ani iarăși s'au umplut de râvnă

pentru credința părinților lor, ceea ce asigura conlucrarea lor la realizarea marelui plan pentru eliberarea lor repede din robia Egiptului și de vecinătatea cu uricioasa idololatrie. Și iată, după aceste lămuriri reciproce, ambii frați, încurajați de unul și același spirit de dragoste către poporul lor suferind, continuând convorbirea lor frățească, se îndreptară spre Egipt.

Schimbul de idei între cei doi mari frați, în timpul îndelungatei lor călătorii dela „muntele lui Dumnezeu” până în Egipt, îi aduse la convingerea, care se împărtăși de amândoi, că înainte de a se înfățișa la faraon, cu nădejde mai mare sau mai mică de izbândă e nevoie, ca solia lor să fie în totul recunoscută și primită de însuși poporul lui Israil! Ce folos ar fi, dacă ei, intrând în luptă cu puternicul faraon, biruind încetul cu încetul trufia lui și silindu-l să recunoască solia lor, la urmă, când ar sosi vremea activării, poporul nu ar recunoaște călăuzirea lor și n’ar voi să se miște după cuvântul lor? Deaceia, în folosul izbândirii, e nevoie mai întâiu de toate să se asigure ei de devotamentul inșeși israeliților. În acest scop frații mai întâiu de toate, ca și cum le-ar fi fost insuflat asta de însuși Dumnezeu (Eș. III, 16), se adresară bătrânilor poporului, adică către acei reprezentanți indigeni, cari în diferite locuri aveau oarecare autoritate asupra celorlalți conaționali ai lor. În țările orientale tribul străin, care trăiește în mijlocul populațiunei predominante, aproape totdeauna primește îngăduința de aș avea căpeteniile lor proprii, care-l cârmuesc în trebile interne; apar ca reprezentanții lui și servesc ca mijloc de contact cu guvernul. Intre israeliți atari căpetenii erau, probabil, „capii părinților”, adică capii moștenitori ai familiilor. Moise și Aaron, deși nu aveau nici o imputernicire deosebită de a convoca adunarea acestor bătrâni, se socotiră totuși moralmente imputerniciți să facă asta, se adresară lor cu chemarea, și „adunară pe toți bătrânii fiilor lui Israil” (Eș. IV, 29).

Adunarea asta, cum se poate presupune, a fost măreață și numeroasă. Din Toan și împrejurimile lui, din Raamzes și Pitom, din On sau Iliopolis, din Memfis și din toate orașele pământului Gesem s’au adunat în gloate bătrânii lui Israil, se îndreptară spre locul adunării, ca să asculte din gura celor doi mari frați vestea ce era să li se spună. Locul adunării era fără îndoială în oarecare din ținuturile Gesemului, probabil aproape de frontiera orientală, unde adunarea putea să nu prea atragă atențiunea stăpânirii. Când erau cu toți adunați, atunci frații eliberatori se înfățișară înaintea lor și le comunicară însărcinarea primită de Moise dela Dumnezeu. Comunicarea constă din următoarele: „Domnul, Dum-

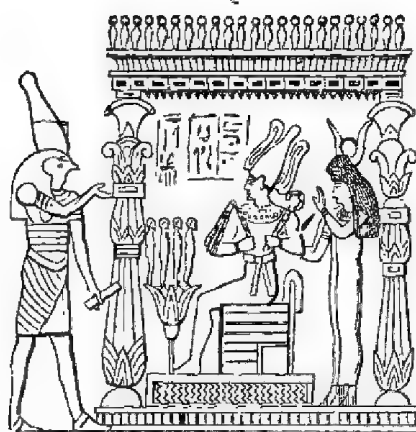
nezeul părinților noștri, s'a arătat mie; Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov, a zis: Eu v'am cercetat și am văzut ce se face cu voi în Egipt. Apoi mi-a zis: Eu vă voi scoate din împilarea Egiptului în pământul hananeilor, heteilor, amoreilor, ferezeilor, gergeseilor, eveilor și ebuseilor, în pământul, unde curge lapte și miere. Și ei vor asculta glasul tău, și vei merge tu și bătrânii lui Israil la faraon, regele Egiptului și-i veți zice: Domnul, Dumnezeul lui Avraam, ne-a chemat; și deci dă-ne drumul în pustiu, cale de trei zile, ca să aducem jertfă Domnului Dumnezeului nostru. Dar Eu știu că faraon, regele Egiptului, nu vă va îngădui să mergeți, de nu va fi constrâns cu mână puternică. Și voi întinde mâna Mea și voi lovi Egiptul cu toate minunile Mele, pe care le voi face în mijlocul lui; și după aceea el vă va da drumul. Și voi da poporului acestuia milă în ochii egiptenilor și când veți pleca, atunci nu veți pleca cu mâinile goale. Fiecare femeie să ceară dela vecina sa și dela ceice trăesc în casa ei lucruri de argint, și lucruri de aur, și haine; și vă veți găti cu ele voi și fiii voștri, și fetele voastre, și veți jăfui Egiptul" (Eș. III, 16-22). Când s'a isprăvit această miraculoasă cuvântare, atunci nu s'au petrecut lucrurile fără oarecare nedumerire și îndoială. Făgăduința dată de Dumnezeu lui Avraam fusese așa de demult, pământul Hanaanului se ștersese până întru atâta din memoria lor, Domnul deja nu se mai arătase nici unuia din ei așa de demult, istoria trecutului lor se înegurase până întru atâta în mințile lor, încât bătrânii te miră de puteau să primească deodată o asemenea veste și să pășască de îndată la faptă. Deși ei n'au spus lui Moise deadreptul, că „Domnul nu s'a arătat lui" (Eș. IV, 1), apoi în tot cazul ei în destulă limpezime arătară, că nu aveau destulă pregătire să-l creadă pe cuvânt, și că pentru dovedirea imputerniciei sale, el trebuia să aducă dovezi mai convingătoare. Atunci Moise prezintă și aceste dovezi. Recunoscând, că îndoiala bătrânilor e întemeiată și dela sine înțeleasă, el păși la adevărarea misiunii sale înaintea bătrânilor poporului prin acele minuni, a căroră putere de săvârșire i-o dăduse Dumnezeu. Prin aceste semne el dovedi că nu-i un înșelător sau fanatic, ci izbăvitorul trimis de Dumnezeu, care vorbește cuvintele adevărului și ale revelațiunii. El aruncă toiagul său jos și toiagul îndată se prefăcu în șarpe. Moise întinse mâna sa, luă șarpele de coadă și îndată se prefăcu iar în toiag. După aceea el își puse mâna sa, perfect sănătoasă și curată de orice boală, în sân, și când o scoase, se văzu că ea era acoperită toată de lepră; după aceea el o vârî din nou în

sân, și când o scoase, ea era cu totul sănătoasă. În sfârșit luând apă cu vasul din râu, o turnă pe pământul uscat, ea nu mai era apă, ci sânge, ce stătea ca o pată roșie pe pământ (Eș. IV, 30, compară versetele 2 și 3). Bătrânii la vederea acestor trei semne se încredințară de realitatea lor și-și exprimară satisfacția lor. „Și crezu poporul. Și auziră, că Domnul a cercetat pe fiii lui Israel și a văzut suferințele lor, și s'au plecat ei și s'au închinat“. Prin bătrâni această veste de bucurie străbătu cu fuțea fulgerului toate triburile, toate semințiile și toate familiile, și poporul își ridică capul și se umplu de bucurie. Misiunea „marilor frați“ fu astfel primită atât de bătrâni, cât și de popor, și ei au fost împuterniciți să lucreze în numele israeliților. De acum, cu toate dese neplăceri, ce au urmat, ba câteodată și a zavistiei față de cei doi frați, poporul, ca totalitate, nu și-a mai pierdut încrederea sa într'înșii, niciodată n'a mai respins călăuzirea lor, nici n'a mai stărnit să-i lipsască de înalta împuternicire. Toți simțeau, că Dumnezeu a luat cauza poporului în propriile Sale mâni, și pentru buna reușită a acestui lucru, era necesar un devotament credincios față de conducătorii, care se învredniciseră de această alegere dumnezească. Criza astfel trecuse, și de acum se începuse cea mare luptă istorică a unui neam străin și de nimica cu puternicul Egipt, care stă ca o pată urâtă pe paginile istoriei acestei țări de frunte a vechii lumi civilizate¹⁾.

1) Nu se știe totuși, câtă vreme a trecut în aceste tratative premergătoare, dar e necesar totdeauna să ne ferim de presupunerea, că evenimentele istoriei sfinte au urmat imediat unele după altele. Între moartea lui Totmes III și arătarea lui Dumnezeu lui Moise în rugul cel aprins, între arderea acestui rug și ruga lui Moise către Iehova pentru a-l îngădui să plece, între reala plecare a lui Moise în Egipt, întâlnirea lui Moise cu Aaron, adunarea bătrânilor și recunoașterea de către ei a misiunii înalte a acestor frați - a putut să treacă nu puțină vreme. Scurtimea extraordinară a istoriei sfinte ușor ne poate duce la ideea despre un mers mult mai repede al evenimentelor, decât cum s'a petrecut a, ceasta în realitate, numai dacă noi nu vom avea în vedere necontenit, cât de necesară era concentrarea istoriei pentru un scriitor în situația lui Moise și cât de puțin el în genere dădea atențiune succesiunii cronologice a evenimentelor.

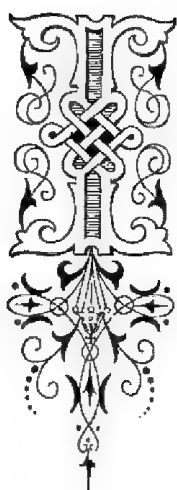

Ședință judecătorească (după un monument egiptean).

CAPITOLUL V

PLĂGILE EGIPTULUI

In vremea când Moise se arată din nou pe malurile Nilului, atuncea apăsătorul principal al poporului israelit și dușmanul personal al lui Moise, Totmes III, numai era printre cei vii și tronul trecuse la moștenitorul aceluia Amenofis II și apoi la nepotul lui, Totmes IV ¹⁾. În timpul acestor doi faraoni din urmă s'a și săvârșit această mare operă a eliberării poporului israelit din robia Egiptului. Pe cât se poate judeca după monumentele ajunse până la noi, faraonii aceștia nu se mai distingeau prin expedițiile și puterea predicesorilor lor. Aceștia erau moleșiți, trufași și în același timp despoți slabi de caracter, cărora le plăcea luxul dela curte și ceremoniile pompoase; protejau științele și artele și nu dădeau de loc atențiune asupra vieții lăuntrice și a stării politice a țării lor. Asemenea monarhi sunt o adevărată nenorocire pentru popor. Ei nu dau

¹⁾ Pentru a prezenta mai evident succesiunea faraonilor din tot acel timp, care servește de obiect al acestor capitole, socotim a nu fi de prisos să dăm următoarea listă a lor :

Dinastia XVII — păstorească :

Apapi II, sub care Iosif a cărmuit Egiptul.

Annas și Asset — ultimii faraoni din dinastia păstorească.

nici o atențiune nevoilor țării și a poporului, și se îngrijesc numai să strângă dările și să nu se împuțineze mijloacele tezaurului pentru susținerea luxului extern al vieții dela curte; ei predau țara spre sfârșire la diferiți jefuitori, cari în numele guvernului storc poporul în folosul lor personal și pun asupra lui dări insuportabile. Același lucru era și în Egipt acuma. Poporul sub acești faraoni gemea încă și mai mult. Dar mulțămită slăbiciunii autorității centrale, în el în același timp puteau pătrunde cu succes agitația de eliberare; el putea mai liber discuta situația sa, putea lua contact fără pericol cu conducătorii săi, etc. și astfel încetul cu încetul poporul fu până într-o atâta pregătit, încât marii frați putură să pășească îndrăzneț înaintea lui faraon cu expresia dorințelor poporului.

Reședința cea mai iubită a faraonilor acestui timp era orașul Tanis sau Toan, situat pe unul din canalele nordice ale Nilului, în ținutul Gesem. Acesta era orașul coloanelor, statuelor, sfincșilor și a podoabelor de tot felul, prin care se distingea reședința faraonilor. Mărețele palate erau locul nesfârșitelor ospete și veselii, care erau în așa izbitor contrast cu cele ce se petreceau afară, unde poporul gemea sub povara muncilor peste putere și a dărilor istovitoare. Ca reprezentanți ai acestui popor în adevăr se și arătară la palat Moise cu fratele său Aaron.

Ruinele Tanisului sau Toanelui.

Și iată „Moise și Aaron au venit la faraon“. Lucrul întreprins de dânsii era foarte greu și primejdios. Ei au trebuit să se

Dinastia XVIII — indigenă:

Aames sau Amezis — faraonul care nu știa pe Iosif și care a început să împlieze pe israeliți.

Amenofis I.

Totmes I, în timpul căruia s'a născut Moise.

Totmes II.

Hatasu — fiica lui Totmes I, care a scăpat pe Moise și care a cărmuit independent țara după moartea bărbatului ei și a fratelui ei.

Totmes III, vrăzmașul personal al lui Moise și prigonitorul principal al poporului israelit.

Amenofis II.

Totmes IV, faraonul expediției, care a murit înecat în Marea Roșie. Amenofis III, personalitate necunoscută, care a urmat lui Totmes IV în timpul turburărilor ce se începură în Țară.

înfățișeze înaintea lui faraon, care, după obiceiul deja dedemult statornicit al țării, se considera ca „Dumnezeu pe pământ“ Neter, Nefer = dumnezeu bun, și Neter aa = dumnezeu mare, fiul Soarelui, Gor viu, care a moștenit dela tatăl său ideea, că el în adevăr a fost egal celei mai mari din divinitățile recunoscute, Ra și Hnum, Fta, Amon și Gor. Regele Egiptului în acest timp în adevăr se considera ca zeu văzut pe pământ. Ceva asemănător cu aceasta a fost mai târziu numai divinizarea împăraților romani. Faraonii adesea își însușeau asemenea titluri ca: „iubitul lui Amon“, „sufletul soarelui“, „celce se sprijinește pe adevăr“, „dătătorul de viață“, „Domnul cel milostiv“, etc. A te infățișa înaintea unui astfel de monarh era în cel mai înalt grad periculos, așa că Moise și Aaron întreprinzând acest pas îndrăzneț, își puseră viața cu totul în mâinile unui autocrat nemărginit. Deși între îndatoririle lui faraon, după legile egiptene, era și aceea, de a asculta pe toți cei ce se infățișau în chip legiuit și a le asculta cererile, dar în același timp petiționarii nu aveau nici o asigurare contra izbucnirii mâniei regale fără margini, dacă cererea ar fi fost găsită nedemnă și nemeritând satisfacție, așa că în asemenea mânie faraon n'avea decât să dea un semn sau să spună un cuvânt și petiționarul putea fi osândit la moarte. Cu toate acestea cei doi mari frați nu se înfricoșară de asemenea mare primejdie. Ei amândoi erau acum niște bătrâni destul de respectabili. Moise avea deja 80 de ani, cu toate că el și la această vârstă păstrase energia și frumuseța tinereții sale. Focul ochilor săi nu se întunecă nici peste 40 de ani după aceasta. El infățișa o figură înaltă de o mare demnitate cu părul lung și răsfirat de culoare roșie tencă, împodobit cu o barbă lungă și stufoasă, dată în cărunțe¹⁾. Aaron, având 83 de ani dela naștere, prezenta o figură întru nimic mai prejos decât a lui Moise. El, ca expresie principală a jalbei, poseda în plus încă și o iscusință deosebită în arta oratoriei. Lui faraon negreșit, i se raportase, că acești doi bătrâni voiau să vorbească pentru poporul lor. După ce se făcură toate formalitățile obișnuite pentru audiența la faraon, Aaron, oratorul cel de Dumnezeu imputernicit, păși înainte și comunică regelui porunca lui Iehova. Nu-i nevoie a presupune, că el s'a mărginit numai la acele cuvinte, care se redau în istoria biblică; aicea se dă numai cuprinsul lor general. „Moise și Aaron au venit la faraon și i-au spus: așa zice Domnul, Dumnezeul lui Israel: dă drumul poporului Meu, ca să-mi facă sărbătoarea Mea în pustie“.

1) Artapanus ap. Euseb. „Praep. Ev.“ IX, 27; Diodor Sicil. XXXIV, Fr. I.

Pentru egipteni nu era nimica straniu în ideea de o mare jertfă și de o mare adunare națională pentru săvârșirea ei, deoarece asemenea adunări nu erau neobișnuite nici la ei. Faraon deci n'a putut să se mire de o asemenea cerere. Nu putea el deasemenea să obiecteze în chip deosebit nici contra unei călătorii de trei zile în pustiu (vers. 3), deoarece el putea să înțeleagă aceasta în acel sens, că poporul dorea să-și săvârșească sărbătoarea sa națională cu totul izolat, departe de aceea, care în cel mai bun caz puteau fi curioși spectatori, ba poate și luători în derâdere ai ceremoniilor lor. Dar el imediat aduse două temeiuri pentru respingerea acestei cereri și anume: 1) Dumnezeu, care i-a impus această sarcină lui Moise, nu era Dumnezeu lui faraon, nu avea nici o importanță pentru dânsul și în genere nu-i era cunoscut lui (Eș. V, 2); și 2) el are nevoie de munca izraeliților și nu voește, ca prin această prăznuire de trei zile să fie întrerupte muncile obștești (vers. 4). Deaceia faraon cu aroganță, dar în același timp și cu bunătate, răspunse, că el nu cunoaște pe Iehova al lor, și i-ar sfătui să nu se mai ocupe mai mult cu turburări zadarnice în popor, ci să se ducă să se ocupe cu lucrul său propriu. „Pentruce voi, Moise și Aaron, distrageți pe poporul meu dela treaba lui? Mergeți la lucrul vostru“, zise el și cu asta îi concediă dela palat pe respectabilii bătrâni (Eș. V, 4).

Această nereușită la prima audiență la faraon n'a putut să descurajeze în chip deosebit pe cei doi frați. Dumnezeu prevenise pe Moise, că faraon nu va da drumul poporului, pânăce Egiptul nu va fi lovit cu un șir întreg de pedepse, încheiat cu moartea celui întâi născut al lui faraon și a tuturor egiptenilor (Eș. III, 14, 20; IV, 21-23). Deaceia frații n'au putut să-și pună mare nădejde pe întâia înfățișare la faraon, ba ei putură chiar să simtă, că aveau temeiul să fie recunoscători și pentru aceea, că după această înfățișare au rămas în viață, și n'au fost supuși nici la vreo jignire oarecare, sau la vreo arestare, cu scopul de a-i supune chiar la munca silnică. Dar această primă audiență totuși nu s'a petrecut fără nici o urmare tristă. Față cu nepăsarea sa față de stat, faraon, necunoscând deloc starea statului său și judecând despre el numai după luxul ce înconjura curtea sa și după servilismul lingușitorilor săi, care cântau slava și puternicia tronului lui faraon, — negreșit nu putea nici să bănuiască, ce înțeles politic se ascundea în această audiență a reprezentanților lui Israil la curte; dar în același timp el nu se poate să nu fi găcit, că în popor s'a început o mișcare oarecare ilegală, care trebuia deci oprită. Mișcarea aceasta provenea dela lipsa de lucru, socotea el, și de aceea

porunci să îndoiască munca și dările. Deaceea ca să scoată din capul poporului plăcerea de apucături deșarte, faraon dădu o poruncă deosebită în scopul de a ocupa prin muncă tot timpul slobod. După ideea sa se dădu ordin, ca lucrătorilor izraeliți deacum să nu li se mai dea pae, ci ei singuri trebuiau să le procure pentru facerea cărămidei. Și odată cu aceasta cantitatea de cărămidă nu se micșoră, ci dela fiecare grupă de lucrători se cerea tot atâta cărămidă, ca și mai înainte, când li se da pae. Aceasta cu adevărat fu o muncă grea, care împovăra încă și mai mult situația muncitorilor. Orcât s'ar fi silit în asemenea împrejurări, ei nu erau în stare să facă numărul cerut de cărămizi, și rezultatul acestui lucru a fost aceea, că supraveghetorii îi supuneau la pedepse grele (Eș. V, 6-14). În asemenea împrejurări nu-i de mirare, că poporul murmură împotriva lui Moise și Aaron, considerându-i pe aceștia cauza generală a acestor nenorociri. Mulțămită amestecului lor, poporul nu numai n'a dobândit nici un fel de ușurare, ci, din contra, viața lui a fost zdruncinată prin înăsprirea robiei și mulți lucrători mureau sub toegele pristavilor. Poporul gemea încă și mai tare și pristavii poporului, chiar în afară de Moise și Aaron, se adresau lui faraon cu plângeri, zicând: „pentruce tu procedezi astfel cu robii tăi? Pae nu se dau robilor tăi, dar cărămizi, ni se zice, faceți. Și iată robii tăi sunt bătuți. Păcat de poporul tău!” Dar faraon răspundea rece: „sunteți leneși, da sunteți leneși. Deaceea și ziceți: să mergem să aducem jertfă lui Dumnezeu. Mergeți, dar și lucrați! Pae nu vi se vor da, iar numărul hotărât de cărămizi să-l faceți”. Atunci indignarea poporului se îndreptă cu totul contra lui Moise și Aaron. Întâlnindu-i în cale, pristavii poporului se adresară lor cu reproș plin de mânie: „să vă vadă și să vă judece Domnul, pentrucă ne-ați făcut urăți în ochii lui faraon și a robilor lui și le-ați dat acestora sabie la mână, ca să ne ucidă”. Asemenea stare de lucruri întristară peste măsură pe marii frați. Dar ce era de făcut? Ei se îndreptară cu rugăciune către Dumnezeu. „Doamne”, strigă Moise, „Pentruce a supus la asemenea nenorocire pe poporul acesta și pentru ce m'ai trimis pe mine? Căci din acel timp, de când am fost eu înaintea lui faraon și am început să vorbesc în numele Tău, el a început a se purta mai rău cu poporul acesta, iar de izbăvit n'ai izbăvit pe poporul Tău” (Eș. V, 22-23). Atunci Domnul iar s'a arătat lui Moise și-i repetă făgăduința sa de a elibera poporul, spunându-i, că asemenea nedreptate a lui faraon nu face decât să grăbească peirea lui.

Și în adevăr, prin toate nedreptățile acestea numai se grăbi pregătirea crizei. Între israeliți și egipteni, prin asemenea împilare

a trebuit să se săvârșească ruptura definitivă. Și marii frați eliberați, căpătând o nouă încurajare în izbânda misiunii primite, se arătară iarăși la palat, ca să ceară hotărât eliberarea poporului, adevărind cu acest prilej dreptul lor prin semne neobișnuite. De data asta faraon se raporta mai cu atențiune către reprezentanții israeliților și convocă consiliul curții, ca să asculte oficial pretențiile lor. În dovedirea dreptății cererilor sale Aaron aruncă toiagul său jos și acesta într-o clipă se prefăcu în șarpe, șuerând și încolăcindu-se. Orcât de miraculos era acest semn singur de sine, dar pentru Egipt nu era în el nimic miraculos. El se pare că nu a turburat în chip deosebit pe faraon, căci el chiemă pe magii săi dela curte și aceștia făcură și ei ceea ce făcuse Aaron. Egiptul era țara „magiei negre“, reprezentanții căria erau nume roși și se împărțeau în clase după specialități. În cartea „Eșirea“ se amintesc trei clase: hacamimii, sau înțelepții, care se ocupau în genere cu vrăji tainice; mecașimii, care știau descântece și exorcisme contra insectelor și târâtoarelor veninoase, a crocodiilor, șerpilor, etc.; și hartumimii, care, după părerea lui Brugsch, erau sacrificatori chiar în acel Tanis sau Toan, unde Moise și Aaron săvârșeau minunile lor. Această clasă era, probabil, identică cu „scriitorii sfințiți ce ocupau funcția de sacrificatori la temple și în același timp se distingeau prin iscusința găcitoriei cu ajutorul numelor și cuvintelor sfinte¹⁾. Sub acest raport ei erau „scriitorii scripturilor tainice“ și intrau, împreună cu ceilalți, în compunerea sfatului lui faraon. Numele a doi magi principali, care au pășit cu arta lor contra lui Moise, sunt păstrate de apostolul Pavel (2 Tim. III, 8), și amândoi sunt curați egipteni. Numele unuia este Ianie sau Anu, identic cu „scriitor“, adesea se pomenește în scrierile de pe vremea lui Moise, iar numele celuilalt Iamvrie este numirea unei cărți sfinte, care înseamnă „scriitorul sudului“. În ce chip acești magi își săvârșeau semnele lor, echivalente cu ale lui Moise, desigur, nu putem spune; dar se știe, că atât în timpurile vechi, așa și acum în răsăritul depărtat se săvârșesc fenomene izbitoare de felul acesta. Psalii (adecă descântătorii) unui trib african știau să se asigure în totul contra mușcăturilor de șarpe; prin diferite descântece și vrăji îi aduceau la starea de letargie și-i întrebuințase la joacă în formă de biciu²⁾. Chiar și în ziua de astăzi descântătorii egipteni fac cu șerpii diferite scamatorii: îi iau de cap și cu ajutorul unor anumite scu-

1) Brugsch, *The Exodus*, Trans. Orient. Congr. London 1874, p. 273; Ebers, *Aegypten*, p. 341; *Speaker's Commentary*, vol. I. p. 279.

2) Knobel, *Exodus*.

turături și descântece îi fac țepeni și nemișcători, în felul unui tolag¹⁾.

Astfel prin primul său semn Moise cu fratele său n'au putut dovedi imputernicirile lor extraordinare și tolagul lui Aaron numai în acea privință a întrecut togele magilor egipteni, că prefăcându-se în șarpe, înghiți pe ai acelor. Faraon evident numai cu curiozitatea unui despot cult a putut să privească la aceste „scamatorii” ale reprezentanților neamului lui Israel și fără îndoială a rămas mulțumit de iscusința la fel a magilor dela curtea sa. La eliberarea poporului el nici să se gândească nu voea. Atunci asupra Egiptului se deslănțuiră o serie de nenorociri, care după repeziciunea cu care se succedase și după mărimea lor au fost fără exemplu în istoria țării și cu tot dreptul au căpătat numele de „plăgile Egiptului”. Între lumea morală și fizică fără îndoială există o legătură tainică, care lasă a se înțelege cu deosebire în momentele decizive ale vieții istorice. Când nedreptatea atinge culmea, când ea călcând în picioare orice drept, și pare că a triumfat în totul, atunci pentru călcarea legii morale intervine oarecum înseși natura și răz bunarea e grozavă: ciumă, foamete, sau nenorocirile războiului se deslănțuesc ca un biciu grozav asupra țării, care a călcat legea morală. În istorie se pot arăta multe pilde de acestea, și Egiptul ne înfățișază numai așa zicând cel mai însemnat și mai renumit exemplu despre această reciprocitate dintre legea morală și puterile naturii.

Toate și fiecare apartine din cele zece plăgi ale Egiptului, având izvorul lor nemijlocit în acțiunile miraculoase ale lui Moise, prezentau niște minuni, produse prin acțiunea supranaturală a lui Dumnezeu. Dar ce fel erau aceste minuni și în ce constau ele în realitate? Aceasta e o întrebare, care s'a ridicat abea în cei mai de pe urmă ani și la care te miră de se poate găsi vreun răspuns la părinții și învățătorii Bisericii²⁾. După înseși natura obic-

Descântătorii de șerpi din Orient

1) În *Description de l'Egypte*, Vol. XXIV, p. 89, se spune: „Ei pot preface șarpele în tolag și-l fac oarecum mort. După aceea pot să-l învie iară, înându-l de coadă”. Tristram, *Natur, Nast. of Bilde*, p. 272.

2) Singura întrebare, care s'a discutat de vechii părinți din istoria plăgilor Egiptului s'a mărginit numai la chestia despre acele mistificări, care se săvârșeau de magii lui Faraon. Vezi de exemplu Augustinus, *Questiones in Exodum*, ed. Gaume, 33 Bd. III, Col. 676.

tului, istoria minunilor săvârșite de Moise în Egipt se poate expune în două chipuri. Întâiul constă în aceea, ca pur și simplu să redăm istorisirea biblică fără nici o cercetare despre aceea, în ce au constat evenimentele istorisite. Acest metod l-au urmat veșchii scriitori, care nu cunoșteau Egiptul și, față de lipsa de cunoștințe, s'au mărginit la aceea, că sau redau simplu istorisirea cărței Eșirea, sau o desvoltau, neavând întru aceasta nici un scop altul, decât să comunice cititorilor lor atât înseși evenimentele istorisite în Biblie, cât și adevărurile morale, însuflate de aceste evenimente. Dar metodel al doilea constă în aceea, ca să se cerceteze în ce consta natura acestor zece plăgi ale Egiptului, și arăta cea legătură, ce se observă între dănsese și între fenomenele naturale proprii văii Nilului. Acest nou metod a devenit obligatoriu pentru apologetii timpului prezent. Necredincioșii din trecut negau simplu și deciziv unele din plăgi, ca neautentice și imposibile. Acum, în vederea nouilor descoperiri, care nu mai dau puțința unor asemenea negațiuni, raționaliștii au schimbat frontul și deja ei admit, dar în același timp se încearcă să le reducă pe terenul fenomenelor naturale și deja în cazul imposibilității unei asemenea explicațiuni naturale, prezintă tot restul ca exagerare poetică. Acest nou metod s'a introdus pentru prima oară de unul din membrii acelei expedițiuni științifice, pe care a luat-o cu sine în Egipt Napoleon I¹⁾. O astfel de schimbare de front a vrășmașilor Bibliei s'a săvârșit în urma unei studieri mai exacte a Egiptului. În vederea corespunderii extrem de uimitoare a istorisirii lui Moise cu datele egiptologiei, deveni cu totul imposibil de a tăgădui caracterul ei istoric, și toate sforțările necredincioșilor trebuiră acum să fie îndreptate, ca să evite cumva aceste urmări. Deaceea, la studierea plăgilor egiptene, apologetul trebuie, întâiu, contrar raționaliștilor, să arate, că ele sunt supranaturale, iar după aceea să stabilească, că istorisirea unui scriitor inspirat de Dumnezeu merită în totul încredere, lămurind în același timp istorisirea lui Moise despre plăgile deosebite prin noile descoperiri. Afară de asta nu este nevoie a nega, că Dumnezeu, în scopul de a constrânge pe faraon să elibereze pe izraeliți, nu s'a folosit de necazuri prezente, proprii chiar Egiptului. Noi știm, că cea mai mare parte dintre ele singure de sine au fost cu totul naturale, dar la aceasta noi adăogăm, că ele cu toatele sunt miraculoase, și anume după acele împrejurări neobișnuite, de care au fost ele însoțite. Plăgile acestea au fost în tot cazul nu fără exemplu în valea Nilului,

1) Du Bois-Aymé. Description de l'Egypte, Memoires Tom. I, p. 307. Aproape tot așa vorbesc și Elmhorn, Bohlen și alți raționaliști.

unde se întâmplase câte ceva asemenea și mai înainte. Așa, în ce privește grindina și ciuma nimeni nici nu s'a îndoit de aceasta, dar până la timpul modern, din cauza necunoașterii fenomenelor obișnuite din Egipt, nu se admitea așa ceva cu privire la prima plagă și anume prefacerea Nilului în sânge. Pelângă toate acestea de aceea încă nu se poate nicidecum deduce ceva contra participării supranaturale a Providenței în opera eliberării poporului evreu. Acum, când valea Nilului a devenit cunoscută nouă mai bine, noi putem să extindem ceea ce mai înainte se aplica numai la unele din plăgi, la cea mai mare parte din ele. Una din particularitățile acțiunii proniatoare a lui Dumnezeu constă în aceea, că El însuși se folosește de puterile naturii, pentru atingerea scopurilor sale și o aduce în legătură cu minunea, și acest chip de a lucra corespunde în totul căilor Proniei în economia supranaturală. Și aceasta nu-i deloc de mirare. Caracterul celei mai mari părți de minuni din Vechiul și Noul Testament, cea mai mare parte din cele ce le-a săvârșit Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, și din acelea, pe care le-au săvârșit apostolii Lui și sfinții, a constatat nu în manifestarea vr unor lucruri ne mai auzite, ci în aplicarea în aparență a unor mijloace simple pentru atingerea acțiunii dorite, – mijloace, care totuși singure de sine, fără puterea miraculoasă, ar fi fost insuficiente pentru atingerea scopului, ca de pildă noroi sau tină făcută cu scuipat pentru vindecarea orbului, sau un simplu cuvânt pentru vindecarea frigurilor. Negreșit, sunt și astfel de minuni, în care totul e neobișnuit, ca de exemplu în Evanghelia învierii lui Lazăr, în cartea Eșirii trecerea prin Marea Roșie. Dar nu-i mai puțin adevărat și aceea, că minunea de obicei constă în aceea, că prin mijloace supranaturale se obține la timpul cerut ceea ce în alt timp câteodată se săvârșește și cu ajutorul mijloacelor naturale. Teologia distinge câteva feluri de minuni. În unele se prezintă un eveniment, care câteodată nu poate să-l producă natura, ca de exemplu proslăvirea dumnezească a corpului omenesc; în altele ea constă în acțiunea inversă a seriei succesive de lucruri, ca de exemplu în învierea mortului sau în vindecarea orbului. Natura poate da viață, dar nu mortului, ea dă puțința de a vedea un copil, care apare în lume, dar ea nu-i în stare să dea vedere, aceluia, care a pierdut-o sau care e lipsit de ea pe totdeauna. Felul al treilea de minuni constă simplu în acel mijloc, după care evenimentul ce are a se produce, chiar dacă ar lucra în această direcție numai legile naturale, se săvârșește în afară de înrăurirea acestor legi; astfel este neașteptata vindecare a frigurilor simplu numai prin puterea dumnezească, fără nici un fel

de medicamente, producerea ploei după rugăciunea lui Ilie, etc. Astfel există trei feluri de minuni: unele din ele stau mai presus de natură, altele lucrează contra naturii și în fine astfel de minuni, care deși nu contrazic natura, se săvârșesc totuși în afară de acțiunea ei nemijlocită. Plăgile Egiptului aparțin acestui din urmă fel. Caracterul miraculos al celor mai multe din ele se coprinde nu în inșeși plăgile, ci în acel mijloc, cum se săvârșesc ele. De aici se poate admite, că plăgile acestea după natura lor au fost nenorociri naturale, proprii Egiptului: ele și înainte din când în când pustiau în parte Egiptul. Lovind pe egipteni cu aceste nenorociri cunoscute lor, Moise anume din această cauză lucra chiar cu un mai mare succes, decât dacă el ar fi produs vreun eveniment oarecare necunoscut lor, pe care nici un egiptean nu l-ar fi putut prevedea și de aceea n'ar fi putut prevedea nici să-și dea seama de tot caracterul său primejdios și pierzător. Anume cu aceste nenorociri așa zise indigene a și putut Moise să lovească mai cu seamă pe faraon. Afară de asta Dumnezeu, care făcuse și ținea în mână sa toate câte există, are la dispoziția sa și pe toate celelalte pedepse, cu care El poate lovi neamul omenesc și mai ales să înfricoșeze pe necredincioși și pe atei.

Astfel Moise n'a creat aceste plăgi. Ele au fost și mai înainte cunoscute în Egipt. Dar el le-a provocat, ca să le facă pedeapsă și ele îndată și cu adevărat cu o iuțală și succesiune ne mai pomenită și miraculoasă s'au arătat la porunca lui, ca și cum supunându-se glasului lui Dumnezeu însuși¹⁾. Cu toate acestea este o deosebire esențială între plăgile, despre care vorbește cartea Eșirei, și acelea, din care a suferit Egiptul în alte timpuri. Ceeace alcătuiește trăsătura caracteristică a primelor de cele din urmă și le dă incontestabil un caracter miraculos, constă în aceea, că ele apar în momente hotărâte, ca adevărare a cuvântului Dumnezeesc, în împrejurări dinainte indicate, se produc neapărat și cu așa putere, care cu evidență arată participarea mâinei supranaturale. Ele s'au săvâr-

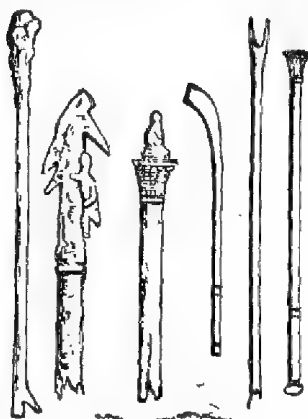
1) Glaire, *Les livres Saints*, edit. I. p. 355, Vol. II, p. 15. „Trebuie de observat”, vorbește deasemenea unul din cei mai noul comentatori, „că cele zece plăgi, cu care Dumnezeu a lovit Egiptul, se află în corespundere naturală cu starea Egiptului, și cu acele calamități naturale, de care el e cercetat de obicei. Singura excepție se poate face numai pentru ultimile două: întunecul și moartea năpraznică a întâilor născuți. Se poate negreșit spune, că norii de praf și nisip, pe care vântul în anumite timpuri ale anului îl ridică în pustie, produc un fel de întunec, și că această plagă, care așa de des bântue în aceste țări, amintește deasemenea și de uciderea fiului Egiptului. Dar deși Dumnezeu pentru împlinirea planurilor sale s'a folosit de cauzele și fenomenele naturale, care au caracter indigen și poporan, totuși plăgile Egiptului, în vederea împrejurărilor vremii, locului și felului săvârșirii lor, ne înfățișază niște fenomene cu totul miraculoase, care au putut fi săvârșite numai de atotputernicia lui Dumnezeu.

șit după porunca lui Moise în acel moment, pe care l-a hotărât el pentru aceasta, prin acel mijloc, cum a spus el despre asta; ele au conținut iarăși după porunca lui și adesea chiar în acel moment, care se indicase de el lui faraon. Pelângă aceasta, nu mai puțin miraculos e și aceea, că pământul Gesem a rămas cu totul scutit de aceste plăgi. Insuși egiptenii n'au tăgăduit deloc caracterul extraordinar a acestor plăgi; din contra, ei au fost extrem de mirați de ele și le-au luat ca dovezi ale dumnezeieștii misiuni a lui Moise. Fără îndoială, toate aceste minuni, dacă se examinează fiecare aparte, independent de acele împrejurări, în care s'au săvârșit ele, se pot părea că fenomene cu totul naturale; dar dacă, din contra, se iau în considerațiune împrejurările, cum aceasta e necesar la orice cercetare istorică, atunci lucrurile se vor prezenta cu totul în altă înfățișare. În adevăr, cui se poate părea cu totul natural aceea, că aceste atât de numeroase și grozave nenorociri, care nu stau în nici un raport unele cu altele, s'au deslănțuit deodată asupra țării și încă la intervale de câteva săptămâni, și că numai israeliții, care trăiau în mica provincie Gesem, dar care se afla în hotarele aceluiași Egipt, au fost cu totul scutiți de aceste nenorociri? Cum a putut el prin o simplă ridicare sau lăsare a toiagului său să le producă după dorința sa, să le prelungească, sau prin un singur cuvânt al său să le curme? Cum a putut Moise prin mijloace naturale să prevadă și să prezică, că toate aceste nenorociri vor veni? Aceste minuni au avut apoi un scop demn de adevărul dumnezeesc. Ele au fost necesare pentru ca Moise să poată obține eliberarea izraeliților dela faraon, și prin asta să capete puțința să-i strângă pe aceștia într'un tot național, să le dea o lege dreaptă și să le introducă religia adevăratului Dumnezeu. Eliberarea izraeliților, eșirea lor din Egipt a și fost acel mare eveniment, care a arătat omenirii calea către creștinism; și planul lui Dumnezeu de a izbăvi neamul omenesc, - plan, care din timpul căderii omului în păcat, a fost vestit strămoșilor noștri și pregătirea și chiar începutul împlinirii cărui se poate vedea anume în acel eveniment, care a încheiat pe izraeliți într'un singur tot național și care în fine s'a împlinit prin ventrea lui Mesia.

De oarece faraon n'a voit să se plece înaintea voinței lui Dumnezeu, apoi a trebuit să suporte o serie de nenorociri, ce s'au deslănțuit asupra țării lui. Era dimineață. Nuanțele roze ale zoriilor de dimineață abea începuseră să se reverse pe orizontul cerului răsăritean, când faraon în mijlocul unei suite pompoase, înconjurat de sacrificatorii dela curte, de demnitari și gardieni, „eși la ap” (Eș. VII, 18) pentru săvârșirea unor ceremonii solemne

și să se închine Nilului divinizat, ce se săvârșau de dânsul zilnic. Cântăreții sacrii cântau imnul sacru: „Te salutăm, Nilule sfânt” și toate mergeau după rânduiala obișnuită, când deodată înaintea monarhului se înfățișară mijlocitorii cunoscuți lui, care interve-
neau pentru poporul oropsit. Ei evident așteptaseră pe malul Nilului sosirea lui faraon și acum se arătaseră în calitate de groz-
nici împlinitori ai voinței lui Dumnezeu. Moise stătea cu toiagul său miraculos în mână, și alături de el stătea și Aaron. Când

Toege, cârje și sceptre egiptene.

faraon se apropiă, Moise păși înaintea feții lui și zise: „Domnul, Dumnezeuul evreilor m'a trimis să-ți spun: dă drumul poporului Meu, ca să-Mi săvârșască slujbă în pustiu; dar iată tu până acum n'ai ascultat. Așa zice Domnul: din aceasta vei cunoaște tu, că Eu sunt Domnul: iată cu acest toiag, care este în mâna mea, eu voi lovi apa, care se va preface în sânge; și peștele din râu va muri, și râul se va imputi, și egiptenilor le va fi greață să bea apă din râu” (Eș, VII, 16, 17).

Când îngânduratul faraon stătea nedumerit peste măsură, și indignat, Aaron după porunca lui Moise înadevăr lovi apa cu toiagul și într-o clipă toată apa se roși: ea înadevăr se prefăcu în sânge, într'un lichid gros și grețos, care a trebuit să umple de groază pe martorii oculari ai acestei prefaceri. Și nu numai în Nil apa se prefăcu în sânge, ci și în canalele, și chiar în toate vasele de lemn și de piatră, unde ea era aprovizionată de mai înainte. În asemenea apă peștele nu mai putu să trăiască, începu să moară și suprafața Nilului sacru se acoperi de tot felul de pești morți, care sub razele dogoritoare ale soarelui începură să se descompună repede și să otrăvească aerul. Pretutindenea se simțea greutatea acestei nenorociri ce venise, și poporul striga de sete. Faraon, văzind această nenorocire, imediat puse în mișcare grupele de lucrători deprinse la munca pământului, și numai în canalele din nou separe se putu găsi apă bună de băut. Nenorocirea dură șapte zile și ea fu cu atât mai grozavă, că nu doar într'un râu simplu apa se prefăcu în sânge, ci în Nilul sacru, care era divinizat izvor al vieții poporului. Toiagul lui Aaron lovi evident pe cel mai principal zeu egiptean, pe Osiris, ca personificare a Nilului, și împreună cu dânsul supuse aceleiași soarte și zeitățile mai mici. Peștii Ni-

lului ugor, carp, lepidat, oxirinca - toți erau cu caracter sacru și tuturor li se aplicase o grozavă lovitură. Nenorocirea în genere era grozavă pentru egipteni. Ei nu numai fură expuși din pricina lipsei de apă la sete chinuitoare, atât de grozavă în această țară călduroasă, dar se lipsiră și de unul din mijloacele de hrană, anume de pește, și împreună cu asta se lipsiră și de puțința de a-și spăla hainele și vasele, a face acele dese spălări, care se prescriau de regulele religioase. Cu deosebire era grea această nenorocire pentru sacrificatori, care, lipsindu-se de puțința de a săvârși spălările lor de sara și de dimineața, se lipsiră totodată și de puțința de a-și săvârși slujbele lor religioase. Insuși faraon trebuie să fi sferit grozav greutatea acestei plăgi. Dar de oarece pentru dânsul nu era greu a-și procura apă bună pentru toate nevoile sale, de aceea el nu se arătă destul de cedător, ci așteptă răbdător sfârșitul nenorocirii, susținut întru aceasta de sacrificatori, care și însuși printr'un mijloc oarecare și în proporții mici putură prefăce la fel apa bună în sânge și convinseră pe rege, că toată această nenorocire e numai un rezultat al unui fenomen natural și deci nu-i nevoie să se cedeze lui Moise. În adevăr, un fenomen asemănător în Nil s'a observat și de călătorii moderni. Apa într'insul într'un anumit period al creșterii sale anuale capătă colorit roș. „Soarele, zice un călător savant, abea se ridicase deasupra dealurilor Arabiei, și eu am rămas mirat, văzînd, că razele de soare produsese în apă un reflex roș închis. Roșuța se întări pe măsura sporirii luminei, așa că după ce soarele se ridică cu totul deasupra dealurilor, Nilul înfățișa aspectul unui râu de sânge. Bănuind un fel de înșelare a simțului vederei, eu m'am plecat repede de pe bord mai aproape de apă, și prima mea impresiune se adeverî. Toată apa înfățișa o masă roșie-întunecoasă, mai mult asemănătoare cu sângele decât cu altă ceva. Chiar în același timp eu am observat, că apa se ridicase peste noapte cu câteva palme, și arabii numeau aceasta Nilul roș¹⁾. Fenomenul acesta se explică prin apariția și răspândirea monstruos de repede a unor erburî acvatice mărunte, care și dau o asemenea culoare apei. În timpul unei asemenea stări apa nu-și pierde însușirile sale naturale și la întrebuințare mai sănătoasă și mai gustoasă. Inșă particularitatea primei plăgi a fost anume aceea, că apa se dovedi netrebnică la întrebuințare, peștii au murit într'însa, și egip-

1) Osburn, Monument, Hist. of Egypt Vol. I, 10.

tenii au fost siliți să sape canaluri nouă, ca să nu piară de sete (Eș. VII, 18).

Plaga peste șapte zile conținu și țara scăpă de nenorocire, dar nu pentru multă vreme. După câțva timp cei doi mijlocitori pentru poporul israelit iarăși se arătară înaintea lui faraon și iarăși cerură eliberarea poporului evreu. Dar cum nenorocirea trecuse, apoi această cerere iarăși întâmpină refuz din partea lui faraon, și de aceea țara suferi a doua plagă. Aaron întinse mâna cu toiagul miraculos al lui Moise „asupra râurilor, asupra pășunilor și asupra lacurilor“, și iată toate apele se umplură de miriade de broaște, acele ființe desguștătoare, așa numite în zoologie Rana Mosaica, care numai prin înfățișarea lor umplură de cutremur pe

Vase și oaze egiptene (din muzeul Britanic).

egiptenii cei lesne la desgușt. Umplând apele, broaștele se urcară pe maluri, umplură ulițele orașelor și satelor, pătrunseră în case, se urcară pe paturi, intrară în vase, în mâncare. Cât de nesuferită această inundație, se poate vedea din istorisirea transmisă de Fenie, ucenicul lui Aristotel, relativ de peoniți și dardaniți. În Peonia și Dardania, spune el, deodată se iviră o așa mulțime de broaște, încât ele

umplură ulițele și casele. Deoarece a le ucide, sau a închide înaintea lor ușile nu era cu puțință și ele umplură nu numai toate vasele, ci fu infectată și murdărită orce mâncare, și de oarece nu puteai să calci cu piciorul, ca să nu turtești o grămadă din ele, și fiindcă din strivirea lor se ridica un miros urât și vătămător, de aceea locuitorii fugiră pe un cap din țară¹⁾. Același lucru îl istorisesc Diodor Sicilianul și Pliniu. Broaștele în așa număr nemaipomenit alcătuiesc nu numai o simplă neplăcere, ci și o nenorocire pozitivă. A vedea toată țara plină de asemenea târătoare desguștătoare, a nu avea puțință să mergi pe uliță, fără ca să nu calci pe ele, a le întâlni nu numai la pragul casei, dar chiar pe mese, pe paturi, în vase, a auzi neconținț orăcăitul lor sfâșietor de suflet, acea nesuferită, după expresia unui scriitor grec, — Βρῆξ-

1) Eustath, ad. Hom. II, 1, p. 35.

κεκεχεῖς κοᾶς, κοᾶς, οὐδὲν ἄλλο πλὴν κοᾶς (prechechechex, coax-coax-coax și nimic altceva decât coax), a te izbi pretutindenea de ele și să te înfiori de atingerea neașteptată de pielea lor rece și băloasă, a le găsi în vasele de băut, în castronul depe masă, — toate acestea cu adevărat era o plagă și încă o plagă grea. Egiptul și mai înainte cunoscuse asemenea fenomen, deși negreșit în proporții mult mai mici, și el era așa de greu, încât la egipteni era o zeiță deosebită Hect „gonitoarea broaștelor”, la care egiptenii se și adresau cu rugăciune pentru ferirea de asemenea invazie. Acum ruga asta era nefolositoare și „gonitoarea broaștelor” se dovedi neputincioasă de a ajuta la înlăturarea nenorocirii. Magii egipteni se dovediră de asemenea că nu sunt în stare să ajute la nenorocire și prin meșteșugul lor numai sporeau necazul și mai mult. Văzind toate acestea, faraon arătă atunci primul semn de cedare. Chiemând pe Moise, el îi zise: rugați-vă pentru mine Domnului vostru, ca El să îndepărteze broaștele de la mine și de la poporul meu, și eu voi da drumul poporului israelit să aducă jertfă Domnului său (Eș. VIII, 8). Ruga lui fu împlinită și dimineața toate broaștele dispăruse: „murise prin casele, prin ogrăzile și pe câmpiile lor, și le-au strâns grămezi, și s’au imputit pământul”. Dând lui faraon avertismentul despre puțința unei noi nenorociri în caz de stăruire mai departe în refuzul său, Moise și Aaron plecară.

Dar ușurarea sosită schimbă din nou dispoziția lui faraon, trufașul despot. El iarăși „își impetria inima sa și nu-i ascultară pe Moise și pe Aaron”. După ce necazul a trecut, atunci lui i s’a putut părea chiar straniu, ca din pricina unor asemenea fleacuri, ca apariția vremelnică a unor broaște, să dea drumul la milioane întregi de popor, care alcătuia muncitorii grațioși pentru sine. Magii prin iscusința lor, făcură să apară broaște și de asemenea îl susținură în acea convingere, că tot fenomenul acesta este obișnuit și nu are nici un raport cu amenințările lui Moise și Aaron. În tot cazul faraon își schimbă cuvântul și din nou refuză să dea drumul israeliților. Atunci urmă a treia plagă, dar fără prevenirea, de care fuseseră însoțite celelalte două. Solul țărmurilor Nilului, ca și toate acolo, se considera sacru și era divinizat sub numele de Seb sau tatăl zeilor. Acum el trebui să fie supus profanațiunii. Tot pământul se prefăcu în muște și în felurite insecte „și era muște pe oameni și pe vite” (Eș. VIII, 18). Originalul dă o idee mai largă, sub care se cuprind toate insectele parazitare: ploșnițele, puricii, păduchii, etc. Cu deosebire erau uricioase pentru egipteni paraziții din urmă. Aceștia se socoteau până întruată necurați,

Încât sacrificatorii erau obligați să radă de pe dânșii cu îngrijire părul, ca nu cumva altmintrele să ducă cumva în templu asemenea necurătenie. În temelia acestei plăgi deasemenea se află un fenomen natural, ce se observa pe malurile Nilului. „Când inundația, zice Osburn, se ridică deasupra nivelului canalelor și acoperea repede toată suprafața pământului, atunci praful fin, în care se prefăce de obicei noroiul după inundația ce a precedat și care acopere toate câmpiile, prezintă un fenomen neobișnuit. Îndată ce el se îmbibează de umezeală, din el se arată nenumărată mușijă și insecte de tot felul, care se nasc din oăle, depuse în timpul scăderii inundațiunii precedente. Pe măsura scurgerii apei, nori negri de asemenea insecte se ridică deasupra pământului și se poartă înaintea cursului, atrăgând în același timp nori de paseri, care le vânează, prezentând o priveliște extrem de interesantă”¹⁾. Cuvântul original, întrebuițat în cartea Eșirei, cuprinde cu adevărat diferite muște veninoase și insecte necurate. Traducătorii greci, care au trăit în Egipt, și care cunoșteau particularitățile acestei țări, întrebuițază cuvântul *oxvipes*, care înseamnă nu numai muște nevătămătoare, ci și insecte otrăvite, pricinuitoare de grozave suferințe nu numai oamenilor, ci și în genere vitelor. Dar și în afară de suferințe, înseși apariția insectelor, îndeosebi a păduchilor, era o mare nenorocire pentru egipteni, care se mândreau cu curățenia lor și cu disprețul cu care se raportau către alte popoare, ca zoioase și nespălate. Acum în puterea acestei plăgi ei însuși erau pogorâți la nivelul celor mai zoioase și necurate neamuri. Necurătenia asta îi lipsea de orice puțință de a se arăta în societate și în templu. Ei nu îndrăsneau să ducă asemenea necurătenie în lăcașurile lor sfinte și nu aveau curajul să se recunoască într-o asemenea stare de necurătenie. Probabil, fiecare după puțință se silea să-și ascundă rușinea și se ferea de contactul cu lumea, se lupta fiecare tainic cu nenorocirea ce-l ajunsese. Deoarece plaga se întinsese și asupra animalelor, apoi trebuie de crezut că ea a atins și animalele sacre, adică asupra bouului, vacei și țapului, care se socoteau întruparea divinității. Și ce groază trebuie să fi simțit egiptenii, când ei observară insectele cele grețoase și pe aceste animale sacre! Legea religioasă cerea a se întreține aceste animale în curățenie absolută, din care pricină ele neconținut erau cesalate și spălate, așa că părul lor trebuia să lucească pe dânsele. Și iată apariția păduchilor pe sacrul apis a trebuit să umplă de groază pe egipteni și în inima lor

1). Osburn, *Israel in Egypt*, 265.

fără să vrea se furișa gândul: nu cumva au părăsit zeli, cu totul Egiptul?

Și totuși, cu toată nenorocirea, ce venise asupra Egiptului, faraon nu se da convins, și prin asta atrase o nouă plagă asupra poporului statului său. După plaga a treia a urmat, se pare, un interval oarecare de răgaz, și la curte începură obișnuitele banchete și ceremonii, care acum se îmbogățeau cu atât mai mare lux, cu cât un timp oarecare, din cauza unei rușinoase necurătenii, ele fusese cu totul oprite. Faraon începu iară să facă procesiunile sale solemne la râul sacru pentru săvârșirea ceremoniilor și spălării sale sacre. Dar iată, când monarhul, mulțumit de curmarea nenorocirilor, sosi odată la râu și fără de voe se desfăta de minunata răcoare a aerului de dimineață, înaintea sa iară se înfățișă Moise și Aaron. Își poate închipui oricine, că apariția acestora deodată schimbă dispoziția puternicului monarh și el ar fi fost gata să facă semn, ca aceștia să fie îndată înlăturați din fața lui și încă pentru totdeauna, ceea ce ar fi și fost îndată îndeplinit de gardă, dacă toate minunile săvârșite de ei nu i-ar fi inspirat o teamă superstițioasă în fața lor. Faraon privi posomorât la ei și auzi deja rugămintea ce nu odată se repetase în fața sa: „Așa zice Domnul: dă drumul poporului Meu, ca să-mi facă slăbă în pustiu“. Și ruğa aceasta fu întărită cu amenințarea: „iar dacă nu dai drumul poporului Meu, atunci iată eu voi trimite asupra ta și asupra robilor tăi, și asupra poporului tău, și în casele tale muște cânești, și se vor umplea casele egiptenilor de muște cânești și însuși pământul pe care trăiesc ei“. Amenințarea era grozavă, și faraon aducându-și aminte de nenorocirea, pe care poporul deabea o suferise, oscilă parecă, dar trufia învinse și el dădu un refuz categoric. Atunci începu plaga. Asupra țării în adevăr veniră nori mari de muscă cânească (așa numită *кувшина*, musca canina). Aceste muște rele și veninoase câteodată umplu cu nori deși văzduhul și sunt un adevărat biciu pentru oameni și pentru animale. Ele de obicei sunt aduse de vântul de miazăzi din întin-

Muscă cânească.

sele locuri mocirloase ale Nilului de sus și ca un strat negru acopăr totul. Mușcătura lor pricinuește umflături grozave și în Abisinia se tem așa de mult de ele, încât la apropierea lor în cunoscutele timpuri ploioase ale anului locuitorii se retrag cu

turmele lor în munți. Asemenea insecte și în timpurile obișnuite alcătuiesc o adevărată pedeapsă pentru oameni și animale. Când însă țara se acopere de apă se înmulțesc până la atâta mulțime, încât sunt o adevărată groază. Cu nici un fel de perdele nu te poți dosi de ele. Deoarece inundația, acoperind pământul, împuținează mâncarea lor, atunci ele cu o furie de foame se aruncă asupra oamenilor și vitelor și în nori deși se îndreaptă asupra a tot ce poate servi drept hrană. Apa din vase și orice mâncare într-o clipă se acopere de ele. Dacă asemenea eveniment neplăcut îl alcătuiesc ele în cursul obișnuit al lucrurilor, apoi oricine își poate închipui, cum a fost această plagă pentru țară, când ele într'un număr ne mai pomenit de mare au fost trimise direct ca pedeapsă. Aceasta a fost cu adevărat o plagă, și în afară de pricinuirea suferințelor fizice, ea împreună cu cea precedentă se îndrepta deasemenea și la dărâmare cultului egiptean, în care erau „zei muște” speciali, ca și în toate țările calde ale lumii păgâne. Zeii aceștia sunt apărătorii țării de insectele veninoase de tot felul, și toate plăgile următoare au dovedit deplina lor neputință contra nenorocirilor de care se și socoteau ei apărători.

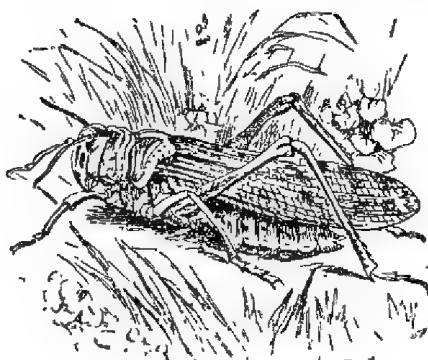
Abea izbutisă țara să respire puțin după plaga descrisă, și iată că fu vizitată de o nouă plagă, și anume moartea în vite. Plaga aceasta deasemenea avea la baza sa un fenomen natural. Când inundația se termină și apa intră în țărmurile sale, atunci evaporațiunile, ce se ridică depe locurile inundate, adesea otrăvesc atmosfera și aceasta-i ucigătoare pentru vite. Ciurma vitelor și astăzi este un fenomen obișnuit în Egipt și câteodată bântue grozav, producând pustiiri strașnice nu numai la oi și vitele cornute, ci și la cămile, cai și asini. Și ocrotitorii vitelor în Egipt, Oziris și Izida, ca și alte divinități, s'au dovedit neputincioase să oprească plaga.

În plaga a șasea mâna pedepsitoare a lui Dumnezeu atingea deja chiar pe oameni. Cenușa aruncată de Moise produse o plagă, care lovi nu numai pe animale, ci și pe oameni. Plaga aceasta deasemenea se îndrepta contra cultului egiptean. În diferite orașe egiptene, consacrate zeului Set sau Tifon, pe fiecare an se aduceau jertfă oameni cu părul roșcat și cu părul blond dintre străini și printre ei și dintre israeliți. După arderea lor de vii pe jertfelnic, cenușa lor se spulbera de sacrificatori în văzduh, oarecum pentru curățirea atmosferei de toate elementele vătămătoare. Acum însă cenușa, aruncată de Moise, produse un efect tocmai contrar și lovi cu plagă pe superstițioșii egipteni și cu deosebire pe sacrificatori, pentru care plaga produsă de ea a fost îndoită, deoarece după

lege îi făcea necurați și nevrednici de săvârșirea îndatoririlor lor de sacrificatori.

Orcât de grele erau toate aceste boale, dar ele n'au putut înfrânge îndărătnicia trufașului despot și n'au putut să-l facă să împlinească rugămintea lui Moise. Atunci a fost trimisă a șaptea plagă. Aceasta s'a petrecut oproape de luna Martie. Orzul dădea în spic, inul înflorește, iar grâul și secara abea înverzeau (Eș. IX, 31, 3). Peste câmpii se deslănșă o strașnică furtună, însoțită de o grindină pustiitoare. Fenomenul acesta a fost neobișnuit. Deși fulgerul și grindina nu erau necunoscute în Egipt primăvara, dar ele rar sunt puternice și furtuna aceasta puternică cu piatra pustiitoare au trebuit să sporească peste măsură spaima și groaza poporului sub fenomenele groaznice ale naturii, care s'au succedat așa de repede unele după altele și au lovit țara cu diferite nenorociri.

A opta plagă s'a săvârșit prin inundația lăcustelor, cea mai grozavă nenorocire pentru o țară agricolă, care cu deosebire era pustiită de grindină. Dela Arabia până la India și dela Marea Roșie până la Grecia și hotarele de nord ale Asiei Mici lăcusta este un adevărat biciu al agriculturii. Ea zboară în așa nori, încât

Lăcustă

zborul ei. Se aprind focuri, dar sunt stinse de mulțimea trupurilor moarte de ale ei, și cele vii cu miriadele își continuă sboorul lor. Cu miile se îndeasă pe ușile și ferestrele deschise și mănâncă tot ce-i de lemn. O asemenea groznică nenorocire veni și asupra Egiptului, și numai după ce lăcustele își săvârșiră lucrarea

Sobă egipteană (în muzeul Britanic).

întunecă soarele și pe pământ mănâncă toată verdeața, ce întâlnește în cale. Incapabilă de a-și cârmui sborul, ea se poartă în voia vântului, și vai de țara, asupra căreia se prăbușește. Ea acopere pământul ca zapada, și să fi fost țara mai înainte chiar o grădină a Edemului, după ea prezintă o adevărată pustietate neroditoare. Nimic nu e în stare să împedice

lor pustiitoare, un vânt puternic dinspre Marea Mediterană o luă și o înecă în Marea Roșie.

Toate nenorocirile acestea au cernit, se pare, pe faraon. El chiemă în grabă pe Moise și Aaron și de data asta deja cu smerenia improprie lui îi rugă să-l erte pentru refuzul cererii lor. Dar îndată ce conțene nenorocirea, în el se trezi iară trufia despotului oriental și cedă șoaptelor sacrificatorilor, care afirmă, că toate aceste nenorociri sunt simple fenomene naturale și de aceea nu trebuie, ca pe temeiul lor, statul să se lipsască de o putere de muncă așa de numeroasă, pe care o înfățișază pentru Egipt israeliții. De altminterlea încă înainte de această plagă miniștrii lui faraon, care înțelegeau mai bine decât el nevoile și starea țării, începuseră a-l sfătui să cedeze cererii lui Moise, de oarece altminterlea Egiptul va peri. Și faraon în adevăr făcu concesii, dar cu mărghinirea, ca la sărbătoarea în pustie să meargă numai bărbații, iar ceilalți toți trebuie să rămână acasă. „Eu sunt gata să vă dau drumul. Dar la ce cu copiii? se vede că voi aveți gând rău“, zise el (Eș. X, 7-11), și porunci să alunge pe Moise dela curte. Dar plaga care a urmat după aceea îl făcu pe faraon să fie încă și mai cedător și îngădui să meargă toți israeliții, decât numai să rămână acasă turmele, ca amanet, că se vor întoarce în țară. Tratatările nediplomatice, care demult deja dăduse a înțelege ambelor părți, ce se înțelegea propriu sub pretextul prăznuirii de trei zile în pustie în cinstea lui Iehova, au trebuit să ia acum o întorsătură mai acută și mai sinceră. Moise respinse condiția lui faraon și spuse, că el cere eliberarea în genere a tuturor izraeliților și a tuturor turmelor lor până la ultima copită. O astfel de cerere evident a trebuit să atingă iară ambiția lui faraon. Între acestea asupra țării se deslănțu o nouă plagă. Soarele era divinitatea principală a Egiptului și acum ea a trebuit iară să-și arate iar neputința în fața groaznicului Iehova. Țara fu acoperită de un întunec nepătruns, care a durat trei zile, așa că oamenii nu se puteau vedea unul cu altui, așa că a trebuit să contenească orice mișcare. Fenomenul acesta își poate găsi iarăși oarecare explicație în particularitățile atmosferice ale țării. În periodul dintre lunile Martie și Mai din Africa dela ecuator de obicei bate vântul înfocat hamsin. El bate în răstimpuri, ce durează dela două la patru zile, în curgerea întregii luni. În pustie el ridică nori întregi de nisip, care câteodată înmormântează caravane întregi, și se cunoaște chiar o întâmplare istorică, când aceste viscole de nisip au împotmolit o oștire întreagă, anume oștirea lui Cambize, trimisă contra amoniților, care oștire a dispărut literalmente în ni-

sipuri, parecă s'ar fi cufundat în apele unei mări furioase¹⁾. În timpul acestui vânt aerul e foarte gros, așa că razele soarelui abea-l pot străbate chiar în cele mai senine zile. Iar câteodată se face chiar întunec cu totul. În asemenea cazuri poporul de obicei se închide în casele sale sau în subsoluri, iar în pustie pentru asta se sapă anume încăperi subterane, unde s'ar putea ascunde de această strașnică și primejdioasă furtună. Lumina artificială în acest timp e nefolositoare, de oarece ea nu poate pătrunde aerul îngroșat. Ulișile sunt cu totul pustii și pretutindenea domnește tăcere mormântală, ca noaptea. O cronică arabă de pe la sfârșitul veacului al unsprezecelea istorisește despre o mare furtună, care a fost însoțită de așa întunec, încât toți au fost cuprinși de groază și turburare, socotind, că a venit sfârșitul lumii²⁾. Infricoșat de grozavul întunec, faraon încă odată se arată cedător. Dar cererea lui Moise, ca poporul să ia cu sine și toate turmele sale, iarăși întâmpină refuzul capriciosului despot, și audiința se termină cu amenințări grozave din partea lui faraon, că îndrăznețul turburător al liniștii lui va trebui să moară, dacă se va mai arăta înaintea feței lui. Dar evenimentele luată o întorsătură cu totul decizivă și Moise a putut cu adâncă ironie să răspundă lui faraon, că el în adevăr nu va mai vedea fața lui³⁾.

Marele evenimente istorice nu se săvârșesc deodată. Trecuse mai mult de o generațiune din acel timp, de când Moise într'un elan de nestăpânit de indignare nobilă ucisese pe pristavul egiptean pentru cruzimea lui contra conaționalului său. El nădărduse tainic, că această întâmplare poate servi ca semnal pentru răscoala generală a poporului la luptă pentru libertate (Fapt. VII, 25). Dar lanțurile robiei se înfipse, așa zicând, chiar și în sufletul acestui popor și el era surd la chemarea eliberărei, care însuși trebuia să se mântuească prin fugă de pedeapsa cu moartea, ce-l amenința. Dar aceasta nu ucisese într'insul marea idee. În văgăunile surde ale peninsulei Sinai, în ceasurile de odihnă pastorale el a trăit cu marea sa idee, dar realizarea ei a trebuit să o aștepte mulți, mulți ani. Trecuse toată tinereța, se acoperise de zapada bătrâneții, și abea atunci depe malurile Nilului sosi până la dânsul vestea veselă, că poporul înrudit cu el sub înrăurirea eliberatorie a lui Aaron, însfârșit se trezise cu duhul pentru simțul libertății și era gata să primească marea misiune a marilor frați. Anume atunci s'a și început lupta descrisă mai sus între reprezentanții poporului

1) Herodot. III, 26.

2) Rosenmüller, Alterthumskunde. III, 229.

3) Eș. X, 28 și 29.

Împilat și între apăsătorul despotism, luptă, în care rolul așa de groznic l-au jucat calamitățile fizice, care într-o succesiune așa de repede se deslănțuiseră asupra țării. Ultimul fenomen groznic mai mult ca toate adusesse groază asupra superstițioșilor egipteni, și miniștrii mai mult ca orcând rugaseră pe faraon să dea drumul acestor robi uricioși. Dar despotul slab de caracter și totodată și trufaș, convenind să cedeze, în același timp iarăși schimbă părerea și așteaptă până ce țara lui fu lovită de o nouă nenorocire și mai grozavă decât toate cele ce precedaseră și încă așa că se atinse personal de faraon.

Moise deja prevăzuse desnodământul neînămurabil al marelui lupte și poruncise tuturor să se pregătească de plecare. Poporul trebuia să se aprovizioneze cu de toate, câte trebuiau în pustie. Viața în Egipt făcuse pe Israel să cunoască meseriile și ocupațiile unile acestei țări civilizate, așa că ei stăteau mult mai sus sub raport cultural decât nomazii simplii sau decât păstorii, și deci puteau să întemeieze îndată un stat bine organizat în Palestina. Dar viața de rob, firește, nu putea să favorizeze prosperitatea economică. În curgere de mulți ani ei fuseseră muncitori în dar, neprimind nicio plată pentru munca lor, și deaceia deși erau între dănișii excepționali fericiți de oameni, care știau să adune bogății, dar mulțimea era extrem de săracă. Acum, înainte de plecarea din țară, poporul a trebuit, așa zicând, să ia dela egipteni odată plata pentru munca lor de secole, cerând fiecare dela cunoscuții săi egipteni tot ce se părea de trebuință în pustie – haine, potolice, vase și alte lucruri asemenea. Cu mulțimea poporului egiptean israeliții trăiseră în genere în raporturi de prietenie, deoarece aproape la fel purtau o soartă grea de robie și acela, dar ultimile evenimente constrânsese și clasele înalte să fie mai indulgente și mai bune cu israeliții și deaceia toți dădură cu plăcere lucrurile cerute de aceștia.

Sosi în fine ultima noapte fatală, ultima noapte de robie înainte zorilor libertății. Amintirea despre dânsa era nevoe să fie eternizată în conștiința poporului. Poporul trebui să privegheze în noaptea asta și să săvârșească obiceiul solemn al prăznirii Paștelor, ca semn al eliberării sale. Israelii probabil și înainte aveau o sărbătoare anuală, ce se săvârșa primăvara. Dar acum înțeleptul legiuitor stabili o nouă sărbătoare, anume Paștele, ca semn al momentului istoric din viața poporului ce se renăștea, și porunci să o prăznuească cu astfel de ceremonii și în așa mediu, care pentru totdeauna să se imprime în amintirea poporului. Deacum dela luna Aviv trebuia să se înceapă un nou an

și în ziua a paisprezecea a lunii acesteia trebuia să se săvârșască Paștele. Fiecare casă trebuia să le săvârșască deosebi, tăind un mel și mâncându-l cu azime și cu erbururi amară, așa că la un loc să se simtă și dulceața libertății și amărăciunea robiei îndurate. Toți trebuiau să-l mănânce gata de plecare – stând cu picioarele în mână, cu sandalii în picioare, încinși și cu trăistele la șold, trebuia să-l mănânce, „cu grăbire” (Eș. XII, 11), cum cereau particularitățile momentului istoric al eliberării poporului. Nimenea nu trebuia să iasă din casă, dar trebuia să fie gata, ca la primul semn să se strângă sub steagul grupelor sale pentru eșirea din țara robiei. Grozava solemnitate din noaptea aceasta și a acestui ritual se spori în urma poruncii, după care fiecare stăpân de casă trebuia „să ia un mănunchiu de isop, să-l moae în sângele melului, adunat într'un vas, și să ungă cu el pragul de sus și ușorii ușii casei. Semnele de sânge pe uși dădeau de veste, că în această noapte se va săvârși cea din urmă plagă asupra țării despotice.

Și plaga s'a săvârșit. Aurora care luminează pe izraeliți cu razele libertății, luminează pentru egipteni acea grozavă nenorocire, care se deslănțuise peste ei în această noapte. Și se ridică mare plânset în tot pământul Egiptului, căci nu era casă, în care să nu fie un mort. Și chiar în palat faraon plângea pe prințul său moștenitor. Ingerul morții lovise pe toți întâi născuții egiptenilor „dela întâi născutul lui faraon, care ședea pe tronul său, până la întâi născutul arestatului, și tot ce era întâi născut în Egipt” (Eș. XII, 29). Cauza unei mortalități așa de mari se explică diferit din diferite puncte de vedere. Egiptenii o atribuiau în urma luptei cu păstorii cei urâți de ei ¹⁾, iar psalmistul în psalmul său solemn o explică prin deslănțuirea neașteptată a unei grozave plăgi. „El

Isop (capparis spinosa în 1/2 din mărimea naturală)

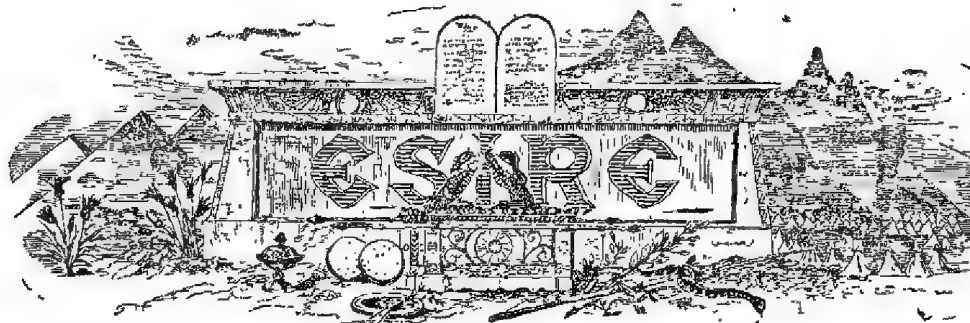
1) I. Flavie, Contr. Ap. I, 27.

n'a cruțat de moarte sufletele lor, ci a dat viața lor ciumei", cum se citește literal în textul evreesc versetul 50 din psalmul 17. Ciuma adesea urmează după hamsin sau după furtuna, care produce întunecul descris mai sus. Mortalitatea produsă de ea este grozavă. În anul 1580 au murit în Cair de ea 50.000 în timp de opt luni. În Constantinople în anul 1714 numărul răpiților de ea s'au ridicat aproape până la 300.000 de oameni. Chiar în Palestina ea a produs grozave pustiiri, și odată, cum se vede din 2 Regi, cap. 24, au murit 70.000 în trei zile. În genere toate plăgile, ce au venit asupra Egiptului, s'au aflat în raport apropiat cu fenomenele naturale ale vieții fizice ale țării, dar caracterul miraculos al lor apare încă și mai clar în acea însemnătate religioasă-morală, care e împreunat cu ele, și în acea neobișnuită repeziciune, cu care ele s'au succedat și în puterea de manifestare, cu care ele s'au deslănțuit asupra Egiptului în calitate de reale pedepse morale motivate.

Ultima lovitură n'a mai putut-o suporta trufașul faraon. Aflând de cumplita nenorocire, ce lovise țara și propria sa casă, el chiar noaptea chiemă pe Moise și Aaron și cu disperare le zise: „Sculați-vă și eșiți din mijlocul poporului meu. Luați toate și duceți-vă, și mă binecuvântați“, adăose el oarecum printre lacrimi zdrobit de durere. Acum deja și egiptenii înseși, cuprinși de groază, grăbeau pe israeliți să plece din țară; altmintrelea, ziceau ei, „murim cu toții“ (Eș. XII, 30-33).

Și poporul izraelit plecă la drum, adunându-se, după un plan dinainte pregătit, sub steagurile bătrânilor lor și concentrându-se împrejurul steagului central, unde se afla sufletul întregii mișcări naționale: conducătorul și eliberatorul poporului - Moise.

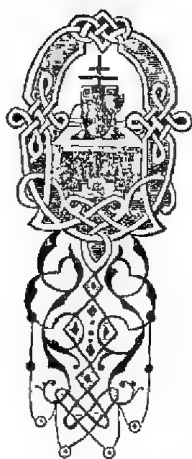

Eșirea

CAPITOLUL VI

EȘIREA ISRAELIȚILOR DIN EGIPT

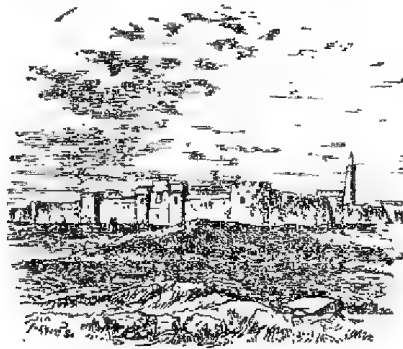
muncă uriașă, îl aștepta pe eliberatorul poporului izraelit cu care putea să se lupte numai un om de un geniu neobișnuit și cu o voință uriașă. Mai întâiu de toate trebuia a organiza mai mult sau mai puțin cum trebuie mișcarea acestei mulțimi de peste două milioane de oameni; a separa pe cei mai sănătoși și a-i înarma pentru cazul de vreun atac vrășmășesc; a organiza laturea de aprovizionare pentru o așa mulțime de popor; a însufleși toată această mulțime cu singură ideea de libertate, și în fine a alege așa drum al mișcării, care ar prezenta cele mai bune șanse de a pătrunde și trece peste fortărețele de pe graniță și a asigura atingerea cât

mai neîntârziată a scopului.

Punctul de eșire a mișcării a fost Raamzes, unul din orașele fortificate, zidit prin munca de ocaș a poporului izraelit. Poporul, primind libertatea, plecă curajos la drum. El avea încă de toate din belșug și nu avea nici idee de acele privațiuni și lipsuri, ce-l așteptau, și era însufleșit numai de ideea despre acel pământ al făgăduinței în care curge lapte și miere, și ar fi dorit, ca să fie dus direct acolo. Această dorință din urmă se părea că s'a împlinit, când după un scurt popas într'o tabără de adunare, conducătorii duseră poporul direct la drumul Palestinei și, trecând în direcția nord-est ca la 25 de kilometri, pe linia unui canal

cu apă proaspătă, ce curgea spre unul din lacurile Amara, tăbăriră în Sochet sau Succot – „corturile”, unde de bună seamă era tabăra vreunui trib păstoresc. Apă era de ajuns în tot drumul, dar multe femei de bună samă rămăseseră, copiii slăbiseră și se bolnăviseră, animalele slăbiseră și ele și cădeau – fenomene inevitabile într-o călătorie a unei mulțimi și încă grăbite. Afară de asta timiditatea de bună seamă se furișase în sufletul multora chiar dintre bărbații mai neîncercați, când ei fără să vrea își aduceau aminte, că înaintea lor se întindea zidul fortificat puternic și înainte de a trece dincolo de el în pustia liberă, ei trebuie să dea piept cu o armată bine înarmată și disciplinată, care străjuia acest zid fortificat. Adouă zi au trebuit să poposească deja în vederea forturilor Etamului, una din întăriturile acestui zid, în unghiul răsăritean al pustiei cu același nume. La vederea strașnicelor bastioane ale forturilor frica se mări și mai mult și deși israeliții se aflau încă pe teren egiptean, dar printre ei se auzeau deja glasuri, care exprimau regrete, că au părăsit Egiptul: ar fi fost mai bine a robi acolo, decât a muri în pustie (Eș. XIV, 12).

Marele conducător însă cunoștea nu numai caracterul poporului său, ci deasemenea și acele raporturi, în care Egiptul se afla cu prinții hananei, și de aceea prevăzu toate, cum și încotro să apuce. El știa, că s'ar fi expus mai înainte de toate atacurilor din partea garnizoanei fortificațiilor

Etam (Actualul Aljtrad)

depe granița egipteană; dar chiar dacă ar fi reușit să treacă peste aceste fortificații, apoi pe de altă parte n'ar fi întârziat să tăbărească asupra sa prinții hananei, care n'ar fi întârziat să se învioneze cu asemenea pradă mare. Trebuia deci evitate toate acestea. Moise, condus minunat de stâlpul de nor ziua și de stâlpul de foc noaptea, cârmă în loc dela Etam spre sud și conduse poporul său paralel

cu zidul la distanță de câțiva kilometri de dânsul. Mișcarea aceasta a fost extrem de grăbită, deoarece garnizoanele fortărețelor ar fi putut face un atac la orice moment potrivit, și de aceea în timpul călătoriei a trebuit să aibă mai puțină odihnă, decât ar fi trebuit. În sfârșit aproape de Marea Roșie ei ajunseră într'un loc numit Pigahiro – „locul unde crește stuful”, în fața lui Vaalțefon, cum

se numea de către fenicieni culmea de munți, ce se întindea dincolo de actualul oraș Suez¹⁾). Acolo putură ei să-și întindă corturile lor și să-și întărească puterile prin odihnă, între izvoarele cu apă bună și minunatele pășuni. Astfel fură ocolite toate fortărețele egiptene de pe frontieră și pentru un timp erau în siguranță, aflându-se pe o limbă a Mării Roșii, nepăzită de nimenea, pe locul actualului Suez. Prin aceasta fusese evitată primejdia ciocnirii cu oștirile disciplinate ale fortărețelor de pe frontieră. În asemenea mișcare nu se poate să nu vedem un plan adânc cugetat, în scopul de a adormi privegherea garnizoanelor de pe frontieră. Înaintarea către fortăreața Etam și apoi retragerea repede dela dânsa și dispariția în pustiu au putut face garnizoanele de pe frontieră să presupună, că Moise a părăsit intenția de a pătrunde peste zid, a pierdut drumul și s'a rătăcit în pustie. Dar adevărata înaintare totuși le-a înfiorat. Săntinelele dela fortărețe au fost întărite și armata de bună samă se pregătise sau pentru răspingerea mulțimei ce avansa, sau pentru un atac general asupra ei, dacă s'ar fi primit asemenea ordin. Ne știind unde se va face încercarea de a trece frontiera, garnizoanele de bună samă stăteau gata sub arme, trimiseră știre lui faraon la Tanis, cerând întăriri și ordine, că oarda ce înaintase a dispărut în pustiu în direcția sud-vest; firește, în urma acestora faraon a putut să-și închipue, că robii ce au fugit dela el „au ră-tăcit și pustia i-a închis“ (Eș. XIV, 3).

Știrile din fortărețele de pe frontieră trebuie să fi arătat lui faraon, că Moise avea intențiunea să scoată definitiv poporul său din Egipt, iar nu simplu pentru rămânere vremelnică în pustiu în scopul săvârșirii unor rituale și sărbători, cum a putut el să presupună și după toate cele ce se petrecuseră între dânsul și Moise. „Ce am făcut noi?“ – zise el acum furios către miniștrii săi. „La ce am eliberat pe israeliți, ca să nu ne mai lucreze?“ El cu o extremă neplăcere li îngăduise să meargă și în pustie la sărbătoarea religioasă, și-i eliberă numai pentrucă nu se putu altminterlea. Acum însă, când se făcu cunoscut, că acești robi se hotărâseră să fugă cu totul din țară, trebuiau numaidecât opriți și împedecați cu orice preț. Adevărat, ei acum erau deja destul de departe, dar el avea o cavalerie, care putea să-i ajungă. Deaceea el porunci repede să se rânduiască goana. În calitate de detașament de avangardă trimise 600 din cele mai bune căruțe, după care porniră și forțele principale. Arzând de dorul răzbunării pe disprețuiții fugari, și pregustând oarecum plăcerea groaznicului

1) Ebers, Durch Gesem, 98.

zbor fulgerător al cavaleriei asupra izraeliților cuprinși de panică, faraon plecă și el însuși în capul gardei anterioare. Faraonii egipteni erau iubitori pasionați ai cavaleriei, care era mândria și slava lor. La toate se făceau cheltuele enorme, deoarece fiecare ostaș avea o căruță deosebită, înhamată cu o pereche de cai roși, pușternici și iuți.

Între plecarea izraeliților și a urmăritorilor totuși trebuie să fi trecut destul de multă vreme. La egipteni era așa de mare respectul pentru morți, încât până și cele mai importante împrejurări politice nu puteau viola ceremonia rituală, care se săvârșa de faraon în cinstea fiului său moștenitor. Afară de asta și în familiile ostașilor deasemenea se săvârșau asemenea rituale pentru morții primilor născuți ai lor. După ceremonialul curții pentru jălirea fiului lui faraon se cereau până la 72 de zile¹⁾ și în acest timp se amânau toate celelalte treburi. Numai după trecerea a zece săptămâni după moarte mumia mortului se pune în celula gropniței, cu ritualele necesare la aceasta, amărunit rânduite în „Cartea morților”. Dar dacă faraon a fost nevoit să amâne multă vreme urmărirea, apoi acum cu atât mai repede trebuia el să plece în urmărirea fugarilor. El își înarmă repede escadroanele sale groaznice și carele de război alergau ca furtuna cu fugarii lor mândrii, care, după expresiunea unui vechiu papirus, „erau iuți ca șacalii, cu ochii de foc, și cu furia unui uragan a toate distrugător”.

Soarta nenorocită a izraeliților se părea inevitabilă. Ei între acestea ridicându-și tabăra, se mișcau încet spre Marea Roșie, dorind să ajungă la ea sara. Deja se auzea bătaea valurilor în malurile mării, când deodată din urmă se arată la orizont norii de praf, care lăsau să se înțeleagă urmărirea. Groaza cuprinse pe toți și iarăși se începu murmurul disperat al ticăloșiei contra conducătorului. În vederea peirei inevitabile murmurul se prefăcu în acuzări, în care răsuna sarcasmul amar al disperării. „Oare nu sunt morminte în Egipt, de ne-ai adus să murim în pustie?” — cătea poporul. Ce-ai făcut tu cu noi, scoțindu-ne din Egipt? Nu ți-am spus noi în Egipt, lasă-ne? E mai bine să muncim egiptenilor? Căci e mai bine să fim în robie la egipteni, decât să murim în pustie” (Eș. XIV, 11 și 12). În această cârtire se auzea ticăloșia răutăcioasă de robi, pentru care lanțurile robiei sunt mai dragă decât libertatea, dobândită prin demnitate și bărbă-

1) Herodot, II, 85.

2) Egiptul, cum se știe, era vestit prin cimitirele sale, care împrejurul orașelor, și mai ales împrejurul Memfisului, ocupau întinderi mari de loc. Deaceia reproșul acesta era extrem de veninos și iarăși extrem de conglăsuitor cu caracterul vieții vechi egiptene, Ebers, *Durch Gesen*, 101.

ție. Își poate închipui oricine cât de grea era situația lui Moise. Dar marele conducător, liniștit chiar și în prezența primejdiei, știu să liniștească la vreme spaima, până când ea nu se prefăcu în panică pierzătoare. „Nu vă temeți! Stați!” – zise el cu glas tănător. „Domnul are să se lupte pentru voi, iar voi fiți liniștiți” (Eșire XIV, 13 și 14). Cuvintele acestea influențară liniștitor asupra mulțimii și ea stătu să aștepte soarta sa, care fără îndoială avea să se hotărască în curând. Marea se agita furtunos înaintea lor, iar din urmă deja se ivise rândurile din fruntea urmăritorilor. Pericolul era grozav, dar Iehova auzi glasul lui Moise și porunci poporului să meargă înainte, neluând în seamă valurile zgomotoase, făgăduind că marea se va desface înaintea lor și va oferi drum larg pentru popor (Eș. XIV, 16). Și primul semn al acestei ocrotiri fu aceea, că îngerul Domnului și stâlpul de nor, care mergea înaintea taberei, acum se mutase în urma lor, ca să-i dosească de egipteni.

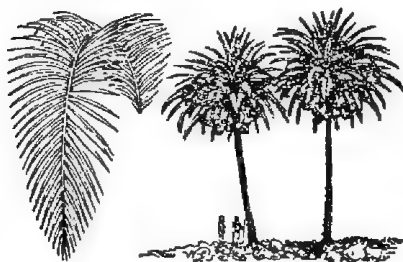
Sosi noaptea, întunecoasă și furtunoasă. După indicarea lui Dumnezeu Moise întinse toiagul său asupra mării, și un puternic vânt dela nord-est înspumă marea și așa goni apa spre sud-vest, încât fundul mării se desgoli cu totul. „Și s’au despărțit apele; și au intrat fiii lui Israel în marea ca pe uscat; iară apele se făcură perete la stânga și la dreapta lor”. Furtuna până întru atâta ținu apele în starea asta încât izraeliții, firește, grăbindu-se sub înrăurirea fricei gonitorilor, care poate numai noaptea se opreau, izbutiră să treacă de ceaparte cu toate turmele lor. Fără îndoială aceasta a fost o noapte grozavă, cum se poate judeca după descrierea sfințitului psalmist, care cântă acest moment vrednic de amintire din istoria poporului său după un veac și mai bine:

Norii apă au vărsat,
Păcla a slobozit trăsnete,
Și săgețile Tale au sburat.
Glasul tunetului Tău în boltă sus a răsunat;
Fulgerile lumea au luminat;
Pământul îngrozit s’a cutremurat.

Psalmul LXXVI, 17-19.

Abea izbutiseră izraeliții să iasă pe malul răsăritean, și iată la malul apusean se și iviră egiptenii. Ce trebuiau să facă aceștia? Să se arunce oare deodată în vad sau să caute un drum înconjurător, ca să ajungă pe fugari pe o cale de uscat? Oamenii și caii erau obosiți de marșul forțat și noaptea era grozav de întu-

necată. Poporul izraelitenesc drumul i se arăta ziua de un stâlp de nor, iar noaptea de un stâlp de foc, care intrucâtva amintește un fenomen obișnuit și astăzi în răsărit, unde înaintea oștirilor luminează focuri, ca niște anumite semnale călăuzitoare ¹⁾. Zărind între israeliți asemenea lumină, care a putut să se pară un asemenea semnal, faraon se hotărî să urmărească de îndată prada. Socotind că furtuna va ținea mult apa împărțită și văzînd prada așa de aproape, el nu ascultă prudența celor dinprejur, ci cu escadroanele sale se aruncă în vad, îndreptându-se către semnalele luminoase, care trebuiau să însemneze locul, unde se afla înseși căpetenia fugarilor. Între acestea, după descrierea lui Iosif Flavie, se deslănțui o strașnică ploaie furtunoasă, cu tunete și fulgere și totodată cu vînt vijelios, ceea ce făcu pe urmăritori și fără să vrea să se înspăimînteze. Aceștia văzură în același timp aprinzându-se focuri în diferite locuri printre israeliți pentru indicarea drumului la diferite grupuri, pierdută direcțiunea adevărată și în turburare abia se dirijau pe dibuilele pe fundul mării. Dar iată, când toată oștirea se afla deja în mijlocul celor doi părăi de valuri, vîntul își schimbă deodată direcția sa și cu furia anterioară suflă dinspre marea. Stihia, reținută multă vreme de dînsul, acum cu atît mai furioasă se prăbuși spre țărîm și valurile spumoase începură a acoperi vadul. A merge înainte deci deveni imposibil, dar tot așa de imposibil era de a merge și înapoi, pentru că roatele se afundară și se împotmoliră în nisip. Din pricina smuciturilor cailor turbați osiile se rupseră. Dar mîntuirea deveni imposibilă.

Arbori de finci

cum e ușor de închipuit, un tablou grozav, sporit prin întunecul de nepătruns al nopții și de mugetul stihiei furioase. Dar lupta n'a

Vîntul de sud-vest cu o furie sălbatecă sufla din văgăunile munților vecini și pur și simplu goni apa, care potopi vadul. Egiptenii se luptau acolo disperați. Strigătele disperate ale oamenilor ce pereau și sforăitul cailor sperieți, sbătându-se neputincios în ștreangurile căruțelor înfipite în nisip, prezentau,

¹⁾ În armata lui Alexandru Macedon necontenit se întrebunța o făclie enormă, care era văzută de întreaga oștire și-i arăta drumul ziua prin fumul său, iar noaptea prin lumina sa vie. În timpul expedițiilor în genere era obiceiul a purta înaintea oștirii focul sacru pe un jertfelnic de argint. La mișcarea israeliților în locul acestor semnale obișnuite, înaintea lor mergea îngerul Domnului, care în chip miraculos le arăta drumul ziua și noaptea, și la caz de nevoie îi acopere cu un nor nepătruns contra dușmanilor.

fost de lungă durată. Stihia birui și dimineața țărâmurii erau semănați cu trupurile egiptenilor ce perise în acea noapte, printre care era poate și înseși faraon.

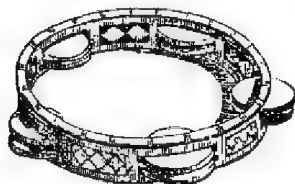
Aproape de locul acela, unde izraeliții au eșit pe malul răsăritean se întinde dela marea un șes, care merge spre oaza roditoare, cunoscută deja și astăzi sub numirea Aiun-Musa = „Izvoarele lui Moise”, la distanță ca de un sfert de ceas. Izvoarele ce izbucnesc aicea udă solul și produce o vegetațiune luxuriantă. Palmierii înalți și stufoși, salcâmi creți și tamarinii fac din această oază un ostrovaș paradisiac în mijlocul pustiului, iar cu trei mii de ani în urmă vegetația ei după toate semnele era încă și mai bogată și înseși oaza era incomparabil mai mare. Așezarea aicea de bună seamă și-au așezat izraeliții tabăra după miraculoasa trecere prin Marea Roșie. Minunata izbăvire din grozava primejdie îi umplu de un entuziasm nedescris. Mulțimea cea aproape fără ajutor, împovărată de femei, de copii și de animale, se afla între doi vrășmași de moarte: înaintea urla marea furioasă, iar din urmă înaintau căruțele purtătoare de moarte ale lui faraon, — și deodată marea se desfăcu înaintea lor, ei trecură prin ea, și prigonitorii ce se aruncară după dâșii au fost înghițiți de valuri. Se înțelege, că ei nu putură atribui aceasă minunată mântuire lorși; ea a fost în adevăratul înțeles miraculoasă și acum poporul se bucura plin de entuziasm, preamărind pe Domnul, și pe slăvitul lor conducător Moise. Iehova vădit este Dumnezeu mai presus și mai puternic decât toți dumnezeii. Toate inimile erau pline de cea mai înaltă recunoștință. În asemenea mari momente istorice suflul poporului se exprimă inspirat în acea cântare de laudă, care a devenit un testament istoric al poporului și a servit de temelie pentru poezia lui religioasă și națională pentru toate veacurile următoare. „Moise și fiii lui Israil au cântat Domnului cântarea următoare, zicând:

Să cântăm Domnului, că cu slavă s'a preamărit,
Căci pe cal și pe călăreț în marea l-a aruncat.
Domnul este tăria și slava mea;
Căci El mi-a fost mântuirea mea,
El este Dumnezeul meu și-L voi preamări,
Dumnezeul părintelui meu și-L voi preamăla!

Eșire, XV, 1-19.

Rostită după toată probabilitatea de un singur glas de pe vreo stâncă înaltă din apropierea oazei, cântarea aceasta în refrenurile sale era prinsă de tot poporul, de femeile și de copiii lui

Israel. După terminarea mării cântări istorice, se începu simpla veselie a poporului și sărbătoarea de bucurie. Mariam, vrednica soră a marilor frați eliberatori, alcătui danțuri și cu timpanul în mână însuflețea pe femei și fete la joc și la cântări. Aceasta a fost ziua cea mai fericită din istoria poporului celui ales.

Timpan

Un astfel de eveniment neobișnuit negreșit n'a putut să treacă neobservat în lumea de atunci și tradițiile despre dânsul s'au păstrat la popoarele vecine. „Neamurile din răsăritul Mării Roșii“, zice Diodor Sicilianu, care a fost în

Egipt nu cu mult înainte de Nașterea lui Hristos, „au tradiția, ce s'a transmis în cursul veacurilor, că odată tot golful în timpul unui reflux puternic s'a golit de apă“. Grecul Artapan, care de asemenea a trăit nu cu mult înainte de Nașterea lui Hristos și care a scris o carte despre iudei, fragmente din care s'au păstrat la Eusebie, spune, că „sacrificatorii din Memfis de obicei povesteau, că Moise studiasă cu îngrijire timpul refluxului și fluxului Mării Roșii și conduse printr'insul poporul său, când fundul se golise cu totul. Dar sacrificatorii din Iliopolis istorisesc această poveste altmintrelea. Ei spun, că atunci când regele Egiptului urmărea pe iudei, Moise lovi apa cu toiagul său și ea s'a despărțit așa că israeliții au putut să treacă ca pe uscat. Când însă s' u hotărât și egiptenii să pășească pe acest drum periculos, atunci au fost orbiți de foc din cer, marea se prăvăli asupra lor și ei cu toții au perit parte de fulgere, parte de valuri ¹⁾).

Vestitul egiptolog Brugsch a expus o nouă teorie relativ de locul eșirei, care a stârnit un mare interes în lumea savanților ²⁾. El presupune, că izraeliții n'au plecat pe drumul sudic spre Suez, cum s'a descris mai sus, ci spre nord-est, în direcțiunea spre Peluzia. Baal-Tefon, după părerea lui, era templu pe muntele Casios, deja peste zidul de pe granița egipteană, în direcția Hanaanului. De oarece acest drum nu duce prin Marea Roșie, ci mult mai spre nord de ea, apoi Brugsch socoate, că în loc de „Marea Roșie“ biblică trebuie să citim „Marea Erbacee“, care numire de obicei se dădea nu numai golfurilor Mării Roșii, pline de erburii acvatice, ci mai cu samă și grozavelor și întinselor mlaștine,

1) Praeparat. IX, 27, 436.

2) Noi avem la mână traducerea engleză a acestei renumite cuvântări a lui Brugsch, rostită la congresul internațional în London la 7 sept. 1874. Vezi Underwood, The true story of Exodus, Boston 1880, cap. XII, p. 196-242.

cunoscute sub denumirea de lacurile Sirboniene, dintre Peluzia și Gesem, la malurile Mării Mediterane. Între aceste lacuri și Marea Mediterană încă și astăzi trece o șușiniță îngustă de pământ, care poate servi drept cale de comunicare între Egipt și Palestina, dar la vreme de furtună se acopere de valurile mării. Anume pe această cale au și fost trecuți israeliții, după părerea lui Brugsch, pe când în timpul trecerei oștirii lui faraon s'a stărnit furtună, care a început a inunda această șușiniță, din care pricină armata fu pusă în turburare, își perdu adevărata sa direcție și perî în valuri. Oricât de ingenioasă este această teorie, dar e imposibil de primit, și nu numai pentru că se depărtează cu totul de textul biblic, ci și pentru că cele mai nouă cercetări nu numai nu o confirmă, ci din contra constrâng să fie părăsită cu totul, cu toată autoritatea de savant a vestitului ei autor. Chestiunea e, că ultimile cercetări au dovedit totala imposibilitate a trecerii pe această șușiniță de țărni, de oarece în unele locuri ea se întrerupe cu totul. Poate că țărniul de atunci s'a schimbat, dar și în acest caz se pare puțin probabil, ca Moise să fi condus pe poporul său anume pe această cale, de oarece aicea el ar fi fost silit să se strecoare printre fortărețele Peluziei, care închid cu totul această cale.

Ce se atinge de persoana lui faraon, care a perit în valuri împreună cu fruntea cavaleriei sale, apoi, în afară de nelîmpezimea ce domnește în această privință, se poate crede, că acesta a fost nu altcineva, ci Totmes IV, nepotul împăratului principal al poporului israelit. Din monumente se vede, că domnia lui a fost de scurtă durată și lipsită de slavă, ceea ce concordă în totul cu datele biblice. Tăblița din labele marelui sfîncs din Ghîzeh și obeliscul, ce se află astăzi în Roma, iată aproape singurile monumente, ce s'au păstrat de la acest faraon. O inscripție, descoperită pe stîncă de granit din fața insulei Fîla pe Nil, conține în sine o trăsătură deosebită, care caracterizază pe acest faraon. După obișnuitele numiri lăudăroase și înalte titluri, atribuite lui, ea deodată se întrerupe, terminându-se cu particola mult semnificativă: dar...., care evident se referă la nenorocirile și calamitățile prin care s'a distins domnia lui ¹⁾. Părerea, că Totmes IV a fost anume faraonul, care a perit în Marea Roșie, se confirmă încă și prin aceea, că în afară de cele mai îngrijite cercetări, până acum nu s'a găsit nici urma mormîntului acestui faraon în gropnița regească din apropierea Tebei, unde sunt toți faraonii dinastiei a optsprezecea; deși gropnița succesorului său Amenofis III a fost

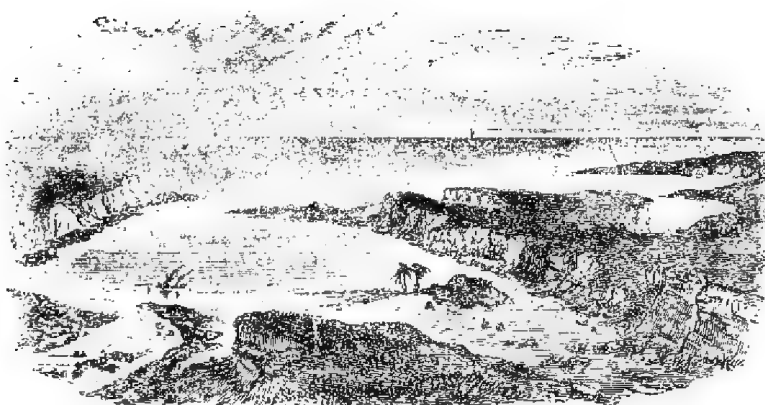
1) Osburn, Monum. Hist. of Egypt, II, 318.

descoperită în valea învecinată cu cimitirul altor faraoni ¹⁾. În genere istoria acestui period e peste măsură de întunecată și încurcată, ceea ce e în totul firesc față cu acele grozave nenorociri, care au venit atuncea asupra țării. La înseși moștenirea tronului s'au produs oarecare schimbări misterioase, și faraonului care a perit i-a urmat la tron nu fiul lui, ci oarecare venetic, chiar nici de sânge curat egiptean. Întru aceasta iarăși nu se poate a nu vedea confirmarea uimitoare, că în timpul ultimei plăgi a perit și primul născut al lui faraon, moștenitorul legitim al tronului lui.

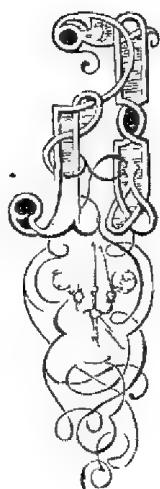
1) Wilkinson, Thebes, 122, 123.

Marea Roșie

CAPITOLUL VII

CARACTERUL MIRACULOS AL TRECEREI PRIN MAREA ROȘIE

cei necredincioși ai timpului de astăzi, ca dușmani ai oricărei minuni, negreșit s'au încercat să explice și trecerea israeliților prin Marea Roșie pe cale cu totul naturală. Ei nu conținesc a afirma, că israeliții la această trecere s'au folosit de timpul refluxului, că pe ei i-a mântuit o fericită întâmplare și le-a îngăduit astfel să scape de vrășmașii lor, pecând, din contra, fluxul, care a urmat fără de veste după trecerea lor, au înormântat în valuri oștirea lui faraon, trimisă să-i urmărească.

Lămurirea asta nu e nouă. Ea deja, cum se vede din mărturia adusă mai sus a lui Artapan, a fost exprimată de sacrificatorii egipteni din Memfis, pentru care negreșit o așa explicație era în interesul lor. Tot ea mai târziu s'a repetat de

I. Flavie, care, istorisind despre evenimente cum sunt ele expuse în Biblie, adăoge: „aceasta a putut să se săvârșească după voea lui Dumnezeu, și deasemenea¹⁾. și pe cale naturală”, și conchide

1) I. Flavie, Antiq. II, § 16, 5. „Eu am expus toate acestea”, zice el, „pe temelul celorce am găsit în cărțile sfinte și nimeni nu poate considera pentru ceva imposibil ceea ce oamenii primilor timpuri, cari au trăit în nevinovăție, au găsit drumul în marea pentru mântuirea lor, fie că aceasta s'a deschis singur dela sine, sau toate acestea s'au putut întâmpla după voea lui Dumnezeu. După multă vreme, același lucru s'a întâmplat

cu cuvintele: „creadă fiecare, cum i se pare mai bine”. Asemenea interpretare a intrat cu deosebire la modă, mulțămită unui membru erudit al cunoscutei expediții în Egipt a lui Napoleon I¹⁾, și acum primită de toți tălcuitorii raționaliști a istorisirii despre trecerea izraeliților prin Marea Roșie. Un scriitor iudeu, Salvador, în scrierea sa „Istoria lui Moise și a poporului evreesc” expune explicarea asta în modul următor: „Golful Elamit (Ierapole) prezintă la capătul său o lățime numai ca la de o zi sau două. Fluxul, spune comisia franceză, care a cercetat Egiptul, are acolo aproape numai doi metri, dar, la vreme de furtună, când suflă vânt puternic de nord, el se ridică câteodată până la trei sau patru metri, ceea ce e prea destul, ca să potopească o armată întreagă. Moise, care în timpul îndelungatei sale vieți păstorește în Sinai, a studiat bine această țară maritimă, a poruncit decusară, ca flocurile, care până acum premersese poporului, să fie lăsate acum în

și cu macedonenii, când ei au trecut Marea Pamfiliei sub Alexandru, cum istorisesc despre aceasta toți istoricii, care descriu viața acestui împărat. Să scoată fiecare despre asta cum i se pare mai bine”. În disertația sa despre „trecerea Mării Roșii” Calmet, între altele, observă cu prilejul unei astfel de declarații a lui I. Flavie: „după părerea sa, ar fi tot una, fie a socoti acest eveniment ca minune, sau a o atribui unei cauze naturale, sau chiar în genere a privi la dansa cu îndolală. Un asemenea raport față de un fapt se poate considera drept timiditate și slăbiciune nedemnă din partea oricărui istoric. Ceea ce el spune de trecerea lui Alexandru prin Marea Pamfiliei, în fond e adevărat, dar acolo lucrurile au fost cu totul altminterlea. Strabon istorisește, că acest împărat, aflându-se pe țărmul Pamfiliei, pe o vreme rea cu greu s'a strecurat pe o văgăună de munte, izbitul să meargă în lungul țărmului înainte de a se face iară fluxul mării, așa că ostirea sa a mers toată ziua până la brâu prin apă. Arrien istorisește despre această întâmplare puțin altminterlea. El zice, că „Alexandru, părăsind Faselis (port maritim în Licia), o parte din armata sa o trimise prin munți la orașul Perga pe acea cale, care era mai scurtă, dar odată cu aceasta și cel mai nelindămănos. În același timp celalaltă parte de ostire a condus-o în lungul țărmului, pe care nu se putea trece, decât bătea vântul dela miazăzi. Dar din fericire pentru dansul vântul într-o clipă se schimbă, nu fără o densebită bunăvoință a zeilor, și armata își săvârși ușor drumul” (Lib. I, Expedit. Alex.) Pe mare deosebire, continuă Calmet, a merge în lungul țărmului și anume cu o parte din armată, care în genere nu cuprindea decât abea vreo 35.000 oameni, a merge ziua, folosindu-se de reflux și de o fericită schimbare neașteptată a vântului, care înfrâna bătaia valurilor și întârzia întoarcerea lor; și pe de altă parte a străbătut prin mijlocul mării despărțită în două, cu o tabără de milioane de oameni, cu toată averea lor, cu femei, cu copii, cu turme, cu proviziile de casă, în desordinea, în care-i aruncase apropierea vrășmașului și care era sporită de întunerecul nopții”. (Dissertation, p. 30).

1) Protopărintele unei asemenea interpretări, Bua-Elmè, zice: „aproape contra lui Adieroth (sau Adjirud) spre sud-est, se forma o măltură, care despărțea acest bazen larg (lacurile amară) de Marea Roșie, așa că bazenul acesta acum se află la nord de marea. Înainte ca țărmurile de nisip să se ridice până întru atâtă, ca să formeze la nord golful Arabic, un lac deosebit. În acest lac trebuia să se afle măltură de nisip, se și putea trece în timpul refluxului. Către trecătoarea aceasta a și condus Moise pe israeliți. Acest renumit om, inițiat în înțelepciunea egipteană, care a trăit multă vreme pe malurile Mării Roșii, știa negreșit despre puțința de a trece pe jos prin acest loc. Moise, mulțămită întunerecului și norilor de nisip, despre care sf. Scriptură și vorbește sub numirea de „nor”, ascunse mergerea sa de dușman și se folosi de reflux, ca în fruntea izraeliților să treacă de celaparte de marea”. Du Bois Aymé „Notice sur le séjour de

urma lor. Aceasta a făcut-o el cu acel scop, ca printr'un fum des să ascundă de egipteni mișcarea poporului său, sau ca prin 'vedere' flacărei să le arate o parte de tabără în nemiscare, pecând ceialaltă parte, după porunca sa, în acest timp își urma trecerea neobservată. Curând s'a început refluxul, grăbit de un vânt puternic, și apa la retragerea sa, prezenta un tablou, care explică evenimentele următoare mult mai satisfăcător decât explicațiunea cu totul naturală sub alt raport a lui I. Flavie, admisă de Toma Acvinat, Grotzius și de mulți rabini învățați. După explicația acestor interpreți, israeliții, în timpul refluxului ar fi făcut un semicerc și ar fi eșit în același loc al malului, de unde au plecat. Ceialaltă explicațiune, care se fundează pe particularitățile locului, e mult mai simplă. Marea Roșie în acel loc, unde s'a săvârșit trecerea, e asemenea mai curând unui canal, decât unei mări, și acest canal la capătul său nordic se termină cu istmul de Suez. Noi știm foarte bine, că vântul acolo dă mare contribuție în timpul fluxului și refluxului; ba știm deasemenea, că fundul și patul canalului au oarecare șușiniță ridicată dela un țarm la altul, după cum unele râuri adânci în unele locuri formează trecători sau vaduri îndămânoase de trecere, care sunt cunoscute numai locuitorilor din localitate și abaterea dela care nu e scutită de pericol. Sub înrăurirea refluxului și a fluxului, această nisipeală câteodată, când se golește cu totul, când mai mult sau mai puțin se acopere cu apă. Dacă ea se golește, atunci apa la capătul canalului formează ceva în formă de lac, care pe de o parte avea ca hotar istmul de Suez, iar de ceialaltă înseși nisipișul, în care caz acesta din urmă servea în același timp ca un fel de val. În asemenea împrejurări omul, care trecea pe acest drum natural, ca să treacă de pe malul apusean pe cel răsăritean, la stânga, adică spre nord, vedea un lac format vremelnic, de care am vorbit chiar acum, iar la dreapta sau spre sud vedea apele Mării Roșii, care se învâluiau furtunos și separându-se de celelalte ape, care în realitate stăteau ca un părete. Asume această dispozițiune ușor de înțeles, regularitatea căria se confirmă, se pare, de observațiile făcute la fața locului, se descrie literal în partea istorică a istoriei biblice, care trebuie deosebită de imn sau de partea poetică . . .

Hebreux... *Antiquités Memoires*", 1809, I, pag. 309. Despre faraon tot el, la pag. 311, zice: „Îndată ce faraon a auzit, că evreii au trecut marea, începu urmărirea lor. Armata lui, încurajată de locul lui de război, se aruncă pe urma lor, fără să se gândească, că refluxul nu le va da timp să ajungă dincolo; refluxul a mântuit pe unii și a înghițit pe alții. Trebuie de avut în vedere încă și acel vânt puternic, care sufla în acest timp, și atunci nu va fi de mirare, că o parte de egipteni a perit în Marea Roșie”.

„Marea,” se spune în această parte istorică, „mulțămită vântului foarte puternic de răsărit, care bate în tot timpul nopții, a devenit uscat și apele ei s’au despărțit”. Unele triburi îndată au pășit pe nisipul golit de apă, și au intrat din ce în ce mai mulți pe măsură ce nisipul desgolit de apă se lătea. Ei se mișcau înainte, având la stânga apele lacului, care stăteau ca un perete, iar la dreapta apele întregii mări, care, pe măsura depărtării dela lac și lărgirea drumului, se retrăgeau oarecum, ca să dea trecere liberă poporului¹⁾).

E cu totul adevărat, că la capătul Mării Roșii erau două vaduri, dintre care unul se afla aproape cale de un ceas și jumătate la nord de Suez, iară altul la sud de el. De cel nordic se foloseau caravanele, ce plecau spre Meca, și până la săparea canalului de Suez acest vad era locul obișnuit pentru trecerea caravelor. Iar din timpul deschiderii canalului locurile acestea s’au supus la schimbări, deoarece trecerea aicea se poate săvârși numai cu ajutorul unei bărci, care se întreține de „Societatea de Suez”. Trecătoarea de sud se află în dreptul Suezului; ea are o direcțiune aproape spre sud-est. În această direcțiune el în timpul marelui flux se acopere cu apă pe o întindere de trei kilometri în lungime și devine de nestrăbătut. În timpul refluxului apa rămâne numai în canalul mic, în lățime de 250 metri, adâncimea căruia înaintea Suezului se ridică abea până la doi coți. El, prin urmare, era accesibil pentru trecere. Și înadevăr, arabii săvârșeau aicea trecerea pe asini, când plecau la izvorul lui Moise. Din timpul săpării canalului, trecerea a devenit imposibilă și se face cu ajutorul unei bărci²⁾.

Dacă așa anume era starea acestor localități și în acel timp, atunci noi nu vom disputa, că până la deschiderea canalului de Suez aicea era posibil din când în când a săvârși trecerea prin golf. Dar de aicea nu se poate nicidecum să conchidem, că is-

1) Salvador, Histoire des institutions de Moise, edit. 3, 1862, p. 52.

2) Iată în scurt rezultatul observațiilor călătorilor despre această îndoită trecere a Istmului aproape de Suez. „Înainte de a fi săpat canalul de Suez în golf erau două locuri, prin care se putea trece în timpul refluxului. Unul era la oarecare depărtare de Suez, spre nord, acolo unde în cel mai îngust loc, apa ocupa un spațiu de aproape 250 metri lățime. Dar trecerea se considera, după Robinson, periculoasă, exceptând timpul refluxului, și caravanele nu se foloseau de el (Researches, I, 851). Ebers a văzut cum arabii treceau acolo pe celălalt mal în timpul refluxului (Durch Gosen, p. 531. Vezi observațiunea lui foarte interesantă”. El consideră trecerea israeliților anume prin acest loc imposibilă). Anume acolo Bonaparte și suita sa în anul 1799 au fost expuși la o mare primejdie când a sosit timpul fluxului. Russegger, descriind trecerea sa, săvârșită de dânsul în 1838, spune că el a mers timp de un ceas spre nord de popasul său, și i s’a cerut un ceas ca să treacă prin golful mării, când apa mării în timpul refluxului în unele locuri era până la genunchii cămălelor (Reisen, III, 25), Tjischendorf în 1846 a îndreptat pe arabii săi prin va-

raeliții au trecut Marea Roșie cu totul în chip natural. Istorisirea biblică direct și expresiv spune, că trecerea aceasta s'a săvârșit nu în chip obișnuit natural. Acolo noi citim următoarele cuvinte: „și au mers fiul lui Israel prin mijlocul mării ca pe uscat; iar apele le erau părete (goma) la dreapta și la stânga lor“ (Eș. XIV, 22). Asemenea expresiune esclude cu totul orice idee de vad. Când se trece un râu sau un golf de marea, atunci apele nu se înalță părete la dreapta și la stânga ¹⁾. Dar chiar dacă am lărgit într-o câtva senzu această expresiune, sau dacă am slăbit puterea ei, apoi totuși nu se poate înlătura minunea. În realitate este extrem de imposibil, ca toată mulțimea poporului, care urma după Moise, să poată trece Marea Roșie în timpul refluxului. Timpul refluxului este de insuficientă durată pentru asemenea trecere, precum nu are destulă lărgime și spațiozitate nici drumul, ce se debarasa

Trecerea prin apă cu ajutorul unor burduri umplute cu aer (după un monument asirian)

dul de nord; în acel timp, în care el a ajuns la Aiu-Mus în barcă, arabii nicărea n'au găsit apa nici până la genunchii cămillelor; o parte pe mijlocul drumului era chiar cu totul uscată (Tischendorf, Reise in Orient, I, 109). La o călătorie de mai târziu, în anul 1869, el însuși a voit să treacă pe această cale în timpul refluxului; dar vântul neobișnuit de la sud l-a lipsit de siguranță în puțină acestui lucru, și el n'a îndrăznit să se expună la pericol. Cămilele însă au trecut vadul „dar de oarece ele au pierdut drumul adevărat, de aceea au trecut cu bine numai trei din ele, iar celelalte s'au mântuit cu mare greutate înotând“ (Tischendorf, Aus dem Heiligen Lande, cap. 21). Celălalt vad se află la sud de Suez. În direcția spre sud-est sunt locuri joase, care avansază departe în marea; aproape de capătul sudic de pe malul răsăritean se îndreaptă spre ele un dig de nisip, lung și îngust. În timpul unui puternic reflux acestea devin cu totul uscat și rămân numai un canal îngust, care în formă de șarpe șerpuește ca un părau. Arabii adesea, trec acest canal pe jos, când apa le ajunge numai până la genunchi (Robinson, Researches, I, 70-72; Bartlett, „From Egypt to Palestine“ p. 175-177). Relativ de Bonaparte Dubola Aemé istorisește un caz remarcabil. „Noi văzurăm în al șaptelea an al republicei, cum generalul Bonaparte, la întoarcerea sa de la Izvorul lui Moise, în loc să înconjoare capătul golfului, a voit să treacă prin marea pe acel vad, ce se afla la Suez și scurta drumul cu două ceasuri. Aceasta era la începutul nopții și în marea începuse a se săvârși fluxul; fluxul crescuse mai repede decât se putea aștepta, și atât generalul cât și suita sa, se expuneau unui mare pericol. Ei însă aveau călăuze locuitori din acea localitate“ (Description de l'Egypt, I, z. 311).

1) Istoricul, ca să evite această dificultate, leapădă pur și simplu textul, considerându-l drept o hiperbolă poetică: „dacă vre o minte oarecare mărunță, zice el, ar fi voit să rețină această expresiune biblică, atunci s'ar fi putut răspunde, că aceasta e un mijloc cu totul poetic de exprimare pentru a se spune, că ei au trecut marea pe jos, și de oarece ei n'au putut să se abată din drumul lor nici la dreapta nici la stânga, apoi apa de ambele părți îi reținea în spațiul îngust, ca și între doi pereți“ (Description de l'Egypt, I, 312). Dar asemenea explicație a cuvântului „perete“ nu se pare destul de naturală. În interpretul pe lângă aceasta uită, că acest cuvânt din cartea Eșirei nu se cuprinde în cântarea poetică, ci în povestirea istorică.

de apă. Izraeliții erau, cum se știe, nu mai puțini de două milioane de suflete. Numărul acesta nu e de loc exagerat și mulți, din contra, îl ridică până la trei milioane. Istoricul sfânt spune, că din Egipt au eșit 600.000 bărbați pedestri, nenumărând copiii (Eș. XII. 37). Ca să ne facem o idee dreaptă despre acest număr al israeliților, trebuie să ne întoarcem luarea aminte și la aceea, că la un an după trecerea Mării Roșii producerea numărătoarei a dat 683.550 de bărbați, capabili de a purta armele și 22.000 de leviți dela o lună în sus, ne considerând la asta toate femeile, toți copiii, toți bătrânii în vârstă înaintată, toți robii și mulțimea nenumărată de populațiune inferioară și egiptenii, cari s'au alăturat la israeliți (Eș. XII, 38). Intre altele experiența arată, că la o mie de oameni bărbați în vârstă de 22 ani și mai sus, pentru că în această etate se consideră în stare a purta armele (Eș. XXX, 14), totdeauna se dovedește a fi un îndoit număr de femei, bătrâni și copii; prin urmare la 600.000 de bărbați în vârstă matură trebuie să presupunem 1.200.000 de femei, copii și bătrâni; și acest număr va fi încă și mai mare, dacă luăm în considerațiune, că la israeliți era în parte în obiceiul poligamia, și că atunci nu era astfel de bărbat, care să nu fi fost însurat. La asta trebuie adăugat leviții, robii și cei de alt neam, și atunci se va înțelege, că determinarea numărului israeliților la două milioane nu va fi deloc exagerat¹⁾. Dacă noi astfel admitem, că izraeliții au fost două milioane, afară de turme, atunci incontestabil (cum spune un călător american, care a studiat amărunit atât localitatea, cât și toate raporturile referitoare la această chestiune, anume Robinson) trecerea s'a putut săvârși numai încet. Dacă partea degajată de apă era destul de lată, ca să dea israeliților puțină să meargă câte o mie de oameni în rând, pentru care se cere mai bine de jumătate kilometru, iar aceasta poate fi cea mai mare lățime, care se poate admite în acest caz, apoi toată coloana ar fi trebuit să constea în lungime din 2000 oameni, și după toată probabilitatea s'ar fi resfirat pe o distanță de cel puțin doi kilometri. Prin urmare s'ar fi cerut cel puțin un ceas întreg ca să treci cu pasul în lungul acestei coloane, sau cu alte cuvinte s'ar fi cerut un ceas întreg, ca toată coloana să aibă destulă vreme să intre în marea²⁾. E imposibil de presupus, ca israeliții să fi intrat în marea până la miezul nopții; pe celălalt mal au sosit disdedimineață adouazi. Dacă însă se admite, că locul trecerei prin marea a avut numai cinci-șase kilometri, ceeace,

1) Calmet, Dissertation sur le passage de la mer Rouge. p. 37.

2) Robinson, Researches, 1841, Vol. I, pag. 84.

fără îndoială, va fi prea puțin, atunci după ipoteza expusă lor li s'ar fi cerut 3-4 ceasuri, ca să săvârșească această trecere. Turmele, de care pe deasupra erau încurcați israeliții, fără să mai vorbim de femei și de copii, trebuie să fi întârziat și mai mult această trecere, numai dacă Dumnezeu nu va fi lărgit miraculos spațiul liberat de apa golfului. Că întreg poporul israelit n'a putut trece Marea Roșie cu ajutorul vadului, asta e atât de evident, încât tâlcuitorii raționaliști, în scopul de a susține părerea opusă s'au văzut nevoiți să respingă înseși exactitatea numerelor date de Pentateuc și de aceea număratoarea poporului, care se coprinde în cartea Numerelor, s'a considerat falsă¹⁾. Dar o asemenea negare nu poate fi admisă. Dacă noi nu avem despre numărul israeliților, care au eșit din Egipt, mărturia numai într'un loc, apoi încă s'ar putea, prin o anumită tragere de păr, să considerăm acest număr o eroare a decopietorului, pe care el l-ar fi exagerat peste măsură. Dar doar acelaș număr se întâlnește și în alte câteva locuri. Nouă ni se dau diferite numere în diferite împrejurări; ele se controlează reciproc între dănsle, se confirmă unele pe altele și în chip determinat dau rezultate asemănătoare; cartea Numerele ne garantează exactitatea cărții Eșirea²⁾. Numărul

1) „Unii au obiectat", zice Dubona Aemé, „că evreii au fost prea numeroși, ca să treacă marea în acest interval de timp, prin care se desparte refluxul de flux; dar acestor mărturii ale istoricilor nu trebuie crezute, deoarece ele au putut fi șoptite de mândria națională; alcea, de exemplu, tot ceea ce noi știm despre caracterul pustiuului și despre neamurile ce locuiau într'însul, ne duc la concluzia, că un oarecare iudeu, fiind prea râvnitor pentru slava poporului său, și-a îngăduit în capitolul I al cărții Numerele să facă câteva schimbări, de cum, după recunoașterea părinților și soboarelor, erau ele în Pentateuc. (Nu va fi de prisos să observăm, că acest recurs la părinți și soboare e cu totul fals, de oarece el niciodată n'au recunoscut niscăva schimbări în Pentateuc). Inseși împrejurările editării acestor opere sunt suficiente, ca să producă îndoielă, dacă nu în ce privește lucrurile principale, apoi cel puțin în ce privește amănunțimile, de oarece aici e vorba numai de exactitatea numărului. Oare noi nu știm, cu ce ușurătate omul cult, ca și sălbatecul, admite cea mai absurdă exagerare, dacă vorba merge despre poporul său și despre numărul vrășmașilor, pe care el l-a biruit. În fine legea lui Moise în Ierusalim, ca și în Samaria, adesea a fost strămtorată de cultul zeilor mincinoși; cărțile sfinte s'au pierdut și apoi au fost găsite iară, și poporul iudeu a trebuit adesea să reînnoască testamentul cu Dumnezeu. De aceea nu se poate să ne îndoim, că în Pentateuc au fost admise unele schimbări, și că în deosebi erori s'au furișat în ce privește numărul, cu atât mai mult, că întru aceasta era interesată mândria națională" (Description de l'Egypt, I, p. 319). Nimic, după părerea noastră, nu arată imposibilitatea negării a caracterului miraculos a trecerii israeliților prin Marea Roșie mai mult, ca înseși încurcătura explicației ce am citat-o chiar acum, care se silește să se sprijinească pe o negare arbitrară înseși autoritatea cărților sfinte, care istorisesc despre aceasta. Pelângă citațiile cele mai inexacte, ne mărginim la observarea, că însuși Dubona Aemé se ferește ca să stabilească numărul israeliților, eșii din Egipt, deoarece el, ori la ce cifră s'ar fi oprit, niciodată n'ar fi reușit să explice satisfăcător puțința trecerii poporului întreg prin Marea Roșie cu toate turmele. Singură această observație ajunge, ca să doborâm toată combinația sa artificială.

2) Numere I, 5-46, confirmă în totul Eșirea, XII, 37, când ne înfățișază numărarea detaliată a tuturor celor capabili de purtat arma,

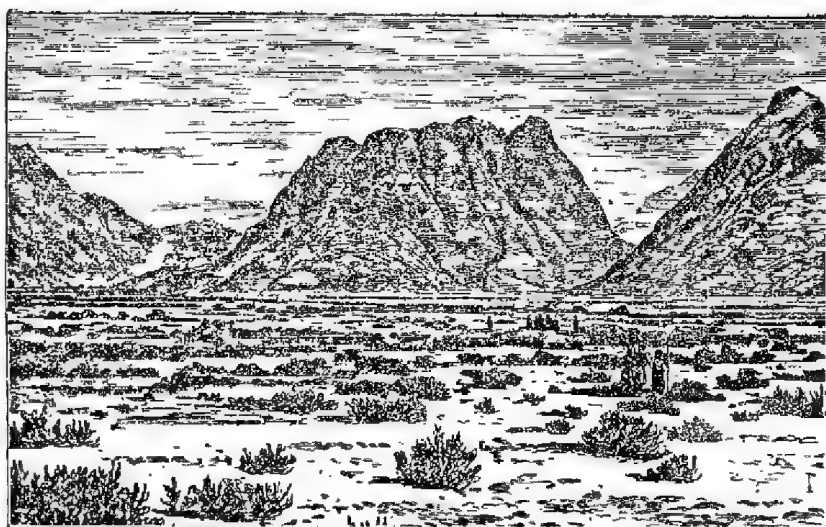
israeliților, care au trecut prin Marea Roșie, în tot cazul au fost nu mai puțin ca două milioane, și în asemenea caz e imposibil ca asemenea mulțime împovorată încă și de copii și turme, să poată săvârși trecerea aceasta prin vadul obișnuit în timpul refluxului.

Alți interpreți s'au cercat să se folosească, deasemenea în scopul de a lepăda minunea, prin o împrejurare, amintită în istorisirea sfântă. „Și a întins Moise, se spune în cartea Eșirea, mâna sa asupra mării, și a gonit Domnul marea printr'un puternic vânt de răsărit toată noaptea“ (Eș. XIV, 21). Din aceste cuvinte urmează, că Dumnezeu pentru săvârșirea minunii a binevoit să se folosească de mijloace naturale; dar această împrejurare nu răpește deloc evenimentului caracterul lui miraculos. Acest vânt era unealta lui Dumnezeu la mântuirea poporului israelit. Despărțirea apelor mării a putut păstra caracterul minunii chiar și în acea presupunere, că ea ar fi fost săvârșită nu fără participarea cauzelor naturale, care a lucrat potrivit cu natura, dar în același timp a eșit din obișnuitele sale hotărâ, supunându-se voinței supreme.

În cărțile sfinte nu exista încă asemenea eveniment, care s'ar fi proslăvit mai mult decât această miraculoasă izbăvire a poporului. Acesta a fost evenimentul cel mai important din istoria iudaică și în aceasta se cuprinde una din dovezile cele mai puternice a caracterului său supranatural. Nici chemarea lui Avraam, nici ridicarea lui Iosif în demnitatea de ministru a lui faraon, nici prima prăznuire a paștelor, nici cucerirea Hanaanului, nici chiar darea legii prin Moise – n'au fost slăvite cu asemenea entuziasm ¹⁾ Prorocul Isaia indică această minune, ca act, în care Dumnezeu cu deosebire și-a arătat iubirea sa către poporul său și în psalmi se caută mărirea acestui eveniment.

¹⁾ Eș. XV, 1—17; Ps. LXXV, 17—21; Înțelept. X, 18—19; Fapt. VII, 36; Evr. XI, 29.

Pustiul dela poalele Sinaei.

CAPITOLUL VIII

IN DRUM SPRE SINAI

Dădicându-se din tabăra sa dela Aninn-Musa, po-
 porul eliberat porni în direcția sud. La dreapta,
 după pânza îngustă a mării, se ridicau piscu-
 rile lanțului muntos Ațac, din care el aproape
 pentru ultima oară mai văzu țara sa de robie
 și în genere Africa; la stânga se înălțau dea-
 lurile El-Raha, ramurile apusene ale pustiului
 înalt Tih. Moise conduse pe poporul său, pro-
 babil, pe acel drum, care și până astăzi se în-
 trebuințază de caravanele, ce merg dela Suez
 și Cair la Sinai, nu pe departe de țărmul mă-
 rei pe calea aspră de cremene. Razele soarelui
 dogoresc aicea îngrozitor, puținele pârae ce se
 întâlnesc, în cea mai mare parte conțin apă
 amară - sarată, sau sunt seci. După descrierea
 călătorilor, chiar și în Martie arșița este de nesuferit¹⁾. Înprejur
 aicea totul e pustietate și fără viață, numai ici-colea sboară spe-

¹⁾ Ebers, *Durch Gosen*, 112. Vadi este o vale spălată de ape.

riată câte o cioară sau fuge câte o șopârlă, ba se întâlnesc în cale schelete de oase albe a vreunei cămile, căzute în drum din vreo caravană.

Cu cât înaintezi, cu atât localitatea devine mai hopuroasă și mai muntoasă. Acesta era pustiul Sur. În curgere de trei zile poporul se mișca greu înainte, întărindu-se cu apă păstrată în burdufuri; dar aceasta din urmă, însfârșit, se isprăvi, și chinul setei începu să cuprindă pe toți. Aceasta fu începutul desnădăjduitor pentru noua viață liberă și sta în contrast tăios cu ceea ce israeliții așteptase, poate, după miraculoasa izbăvire de faraon. În sfârșit ei ajunseră în valea Huvar, cunoscută atunci sub numirea de merza, și aicea au găsit apă; dar aceasta era prea sarată și amară. Educația lor morală deja începuse. Iehova-i izbăvisese la Marea Roșie și voea să-i deprindă a nădăjdui în El și în viitor. Dar aceasta a fost o lecție grea, și poporul iară se dădu la reproșuri strigătoare contra lui Moise. Aceasta, în adevăr, a fost o grozavă cercare a nădejdei lor în nevăzutul Conducător și Ocrotitor. Dar ajutorul era aproape, dacă ei ar fi avut mai multă răbdare și abnegațiune. „Moise a strigat către Domnul și Domnul i-a arătat un lemn, și el l-a aruncat în apă, și apa a devenit dulce“ (Eș. XV, 20), așa că poporul cu plăcere își potoli setea. În valea aceasta și astăzi se pot vedea izvoară amară. Când Ebers văzându-le, se îndreptă spre dânsule, ca să-și potolească setea sa, atunci arabii care-l însoțeau, îi strigară: *morra, morra*, adică amară, amară. Și în adevăr, cu toate că a fost amestecată cu vin, ea era imposibil de băut, deși cămilele în caz de sete mare o beau¹⁾. Invățații călători n'au izbutit până astăzi să descopere asemenea arbore sau plantă, care să fi înlesnit îmbunătățirea apei. Lesseps istorisește, că arabii îl încredințau, cum că ei pun în această apă amară un fel de barbaris, care crește prin pustiul, și apa devine bună de băut. Nu-i lipsită deasemenea de interes nici observația lui Palmer, că beduinii întrebuințează cuvântul „lemn“ pentru numirea a tot ceea ce are însușire de medicamente²⁾. În tot cazul se știe, că și în alte țări sunt plante, având însușirile arborelui, descris în cartea Eșirei. În Peru este o plantă, numită de spanioli merva, care are însușirea de a curăți apa, orcât de sarată și de rea ar fi ea. Poporul neconținut o ia cu sine la vreme de călătorie lungă, ca la vreme de nevoie să curețe cu ea apa³⁾. Astfel minunea săvârșită de Moise a putut să aibă, asemenea mul-

1) Ebers, XV, 25.

2) Palmer, Desert. of. the Exodus, t. I, p. 83.

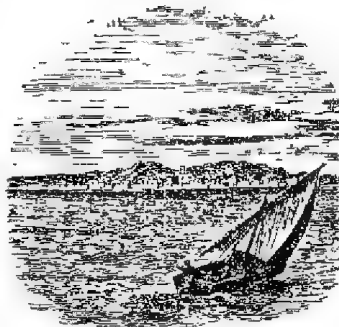
3) Rosenmuller, Morgenland, tom. II, p. 29.

tor minuni, o bază naturală, arătând, că minunea niciodată nu este contrară naturii, ci numai întrece natura, complectând neajunsurile acestei din urmă adesea chiar cu propriile ei puteri și însușiri. Miraculos a fost aicea deja aceea, că apa a fost îmbunătățită în calitatea ei nu pentru un om sau doi, ci pentru un popor de două milioane.

Plecând deaicea mai departe spre sud, israelitenii și-au așezat tabăra lor următoare la Elim ~ „arbori“, într-o localitate numită așa dela șaptezeci de arbori de finic, udați de douăsprezece izvoară. Localitatea aceasta se identifică cu actuala vale Garandel, care și până acum servește de popas plăcut pentru caravane, care și umplu aicea burdufurile lor cu apă proaspătă și se odihnesc sub umbra palmierilor. Oprindu-se aicea câteva zile, poporul înaintă mai departe spre valea Taidjibeh, o vale comparativ plăcută, acoperită de tamarisci, tufari și palmieri, și udată ici-colea de izvoară. Drumul aicea e deluros, vederea în toate părțile deschisă, și terenul petros, trecând din calcaros într'un nisipiș roș și galben deschis, dă un caracter extrem de suigeneris și izbitor întregii localități. Peste opt ceasuri după părăsirea văii Garandel ei au trebuit să ajungă în așa numita „Baia faraonilor“, un munte calcaros în formă de piramidă, care se ridică cam la 1000 de coți. Pereții lui sunt așa de dărăpânați și de scobiți, și în genere el înfățișează o masă așa de monstruoasă și netocmită, că se părea o groaznică locuință a demonilor robiei, a acelor care în Egipt sileau poporul la zidirea tot a unor astfel de piramide monstruoase și fără scop. Intrări mari duc înăuntrul muntelui și acolo călă-

torul rămâne uimit de nori întregi de aburi, ce se ridică din niște izvoară ferbinți, care izbucnesc din pământ. La arabi este o tradiție care explică numirea acestei piramide de „Baia lui faraon“ prin aceea, că adecă unul din faraoni, cel mai cumpănit împilator al poporului israelitean, a fost închis aicea și a perit aicea în cazanele ce ferbeau în subteranele muntelui. Localitatea asta este goală, deluroasă, grea pentru călă-

torie, și poporul a fost bucuros și când înainte se zări marea albastră, pe malul căria a și fost întinsă tabăra (Numer. XXXIII, 10). E greu de găcit, pentru ce Moise a dus poporul anume pe acest drum nu tocmai drept. Dar se poate crede, că parte pentru aceea,

Marea Rosie (vedere din Suez)

ca poporul să respire aer curat de marea după arșița dogoritoare și înăbușitoare din pustie, și deasemenea, poate, și pentru aceea, ca să se folosească de tot ceea ce putea să ofere poporului portul egiptean de aici, ca aprovizionare cu mâncare și lucruri, ce se puteau socoti de folos în pustie.

Drumul dela popasul delângă marea mergea la oarecare depărtare în lungul malului mării ¹⁾. Părăsind stâncile înalte de calcar din preajma văii Taidjibeh, israeliții intrară în șesul El-Marh, numit în cartea Eșirei pustiul Sin, care se întinde în lungul țărmului. Aceasta este o localitate petroasă și lipsită aproape cu totul de orice vegetațiune; una din localitățile cele mai apăsătoare și mai triste din toată peninsula. Chiar și iarna arșița aici este dogoritoare, iar israeliții au străbătut-o în Aprilie. Beduinii, care de obicei suportă ușor arșița, și ei simt aici o deosebită greutate. Conducătorii de cămile, care de obicei sunt guralivi, aici se cufundă într-o completă tăcere și se îndeasă în cămile, silindu-se să se folosească de puțină umbră ce le vine de la dănele. Beduinii își acopăr capul cu o haină albă și stau lungiți într'un leagăn greu, legănându-se în așa numitele „corăbii ale pustiului”. Numai când bate vântisoru despre marea, el aduce oarecare ușurare călătorului. Își poate oricine închipui, de ce greutatea era însoțită călătoria aici pentru mulțimea enormă de israeliți, care înaintau obosiți cu femeile, copiii, turmele de vite și nesfârșit șir de căruțe. La greutățile generale se mai adăuga și aceea, că proviziile de grâu, de făină și de mâncare de tot felul, luate din Egipt (negreșit enorme, dacă ele au ținut așa de mult), în sfârșit începuseră a se isprăvi, cu toate complexitățile, făcute în timpul popasului din portul egiptean. Trecuseră deja șase săptămâni dela trecerea Mării Roșii și ei avuseseră neconținut de suportat numai greutatea în acel pusti, unde ei visaseră să găsească libertate și ușurare. Acum nu de mult cât pe ce era să moară de sete; acum îi amenința foametea, și în vederea noului pericol se uită minunea așa de curând săvârșită înaintea lor. Contra lui Moise și Aaron iarăși se ridicară strigăte îndârjite, și prin gloate începură să răsună glasuri de amare regrete, că poporul n'a rămas în robie pe malurile Nilului, unde ei ședeau lângă cazanele cu carne și mâncau pâine până la sațiu (Eșire XVI, 2-3). Poporul grosolan și nerecunoscător, deprins cu robia de veacuri, care se bizuia în ce privește hrana sa pe grija stăpânilor, nu voia să știe, că libertatea cerea dela dânsul bărbăție și muncă

1) Ebers, *Durch Gosen*, 129.

proprie și era nedespărțită de încercări. Dar el trebuia să se convingă, că Moise, în tot cazul, l-a eliberat nu pentru ca să moară de foame în pustiu, și deaceea curând deschise pentru dânsul izvoară miraculoase de hrană. În sara aceluiași zile toată localitatea dimprejurul taberei fu acoperită de mulțime nenumărată de prepelițe, iar în dimineața următoare se ivi mana pe toată întinderea din prejurul lor (Eș. XVI, 13). În peninsula Sinai nu se întâlnesc nici un fel de paseri, sburând în stoluri, deși Ebers a văzut în valea Feiran păseri singuratece. Dar prepelița nu are ori sboară aicea în în stoluri mari în drumul lor din Africa centrală și împinse de nevoie se așază ici-colea pentru odihnă. Aceasta se întâmplă în cea mai mare parte primăvara târziu, anume când le-au și întâlnit israeliții. Ele sboară mai ales sara și totdeauna după vânt, ținându-se aproape de pământ, prezentându-se mai curând ca paseri de pământ, decât de aer, cum observă Pliniu ¹⁾. Obosite de zbor, ele slăbesc, așa că leucid cu bățu, le prind cu mrejele și chiar cu mâna ²⁾. Monumentele egiptene adesea închipuiesc asemenea scene, când păsărarii cu plășile de mreje apucă stoluri întregi de prepelițe și pe loc le pregătesc pentru mâncare, uscându-le simplu la soare și sărându-le ³⁾. Paseri de acestea erau câteodată așa de multe, încât cu ele se sătura o colonie întreagă de isgoniți din Egipt, cărora li se tăia nasul pentru diferite crime și se izgoneau în pustie la voia soartei ⁴⁾, unde ei se și hrăneau cu prepelițe, vânându-le cu capcane jalnice de stuf. Asemenea stoluri sunt cunoscute în multe locuri ale răsăritului. Sborul lor e slab, și deaceea ele instinctiv își aleg pentru sbor cele mai înguste părți ale mării și folosesc pentru odihnă orice insulă întâlnesc în cale. Primăvara și toamna, în drumul din Africa sau îndărăt, ele se așează în insula Malta și în insulele grecești unde ele și sunt vâdate cu cârdul. De aceea se înțelege, că israeliții le-au întâlnit anume în pustiul Sin. Mulțămirea înaintării peninsulei Sinai, aicea Marea Roșie se îngustează și

Prepelită

1) Nat. Hist. X, 33.

2) Furrer, Bibel. Lex. t. v. p. 626.

3) Ebers, Durch Gosen, p. 563.

4) Diodorus, I, 60.

anume de această trecătoare îngustă se și folosesc stolurile de prepelițe ca să sboare în Asia. Fenomenul acesta se observă și astăzi, și în timpul sborului de trecere al păsărilor aicea se pot întâlni în totul asemenea stoluri, ca cele ce cândva au procurat israeliților un neașteptat izvor de hrană în pustie.

Pasert la cușcă (de pe un monument egiptean).

Mult mai enigmatic fenomen prezintă mana. S'au făcut multe încercări de a se prezenta o explicație mai mult sau mai puțin verosimilă și s'au indicat diferite fenomene naturale, care ar putea întrucâtva lămuri mijlocul acestei nutriri miraculoase a poporului; dar ele, în tot cazul, sunt insuficiente pentru explicarea deplină a faptului biblic. După teoria cea mai răspândită și mai favorită, mana

nu prezintă altă ceva, decât curgerea zaharoasă din ramurile arborelui tamarisc, care din timpuri imemorabile se numește la arabi man sau mana. Din crengi, iar nu din frunze iese (asemenea cleiului din vișin) o substanță mieroasă, dulce, ca un sirop, care cade în picături grele, reci, care se și adună de beduini în burdufuri de piele, parte pentru întrebuințare proprie, în calitate de bunătați pe făliuțe subțiri de pâine, iar parte pentru vândut la Cairo și monahilor din monastirea Sinaei a sf. Ecaterina. Tamarinscul e mult mai bogat în suc decât toți ceilalți arbori, din peninsula Sinai șiși păstrează verdeața sa chiar și atunci, când toate celelalte se dogoresc și se usucă din pricina arșiței dogoritoare din timpul verei. „Mana“ lui apare din împunsăturile, făcute de insecte în coaja delicată a ramurilor în timpul primăverii. Mai puternic decât orcând apare ea după ploi, dar are nevoie de curățire și pregătire deosebită, ca să fie bună de întrebuințat în mâncare. „Mana albă“ se amintește pe monumentele egiptene în calitate de hrană vegetală ¹⁾, și se întrebuința atât pentru jertfe, cât și în laboratorii, în calitate de substanță medicinală, așa că substanța asta însemnată era cunoscută din timpuri depărtate. Beduinii încă și astăzi spun, că ea „plouă din cer“, pentru că ea cade din arbori împreună cu roua. Asemenea manei biblice, ea tot disde-

1) Durch Gosen, p. 226.

dimineată steclește pe pământ asemenea zăpezei. De oarece ca mana biblică cădea roua, apoi însămnă că tabăra israeliților în acest timp nu se afla într'un pustiu arid și fără de apă, ci undeva la pășuni bune cu apă. În cantitatea de mană biblică, adunată peste trebuință, se încuibau vermi. Aceasta se explică prin prezența în mana de tamarisc a ouălor muștelor, care învie repede și strică mana, dacă nu o strecura repede prin o pânză. Asemenea manei biblice, ea e asemenea seminței de cariandru, are gustul merei și se topește la soare¹⁾. Cariandru este o mică plantă în formă de umbrelă, care are semințe mici rotunde. Adevărat, mana de tamarisc cade numai timp de una sau două luni, dar la asta se poate răspunde, că în istorisirea biblică nu se spune, că mana era hrana exclusivă în timpul anului întreg; ea era mai curând

Cariandru

numai un adaus la hrană pentru israeliteni, care, afară de aceasta, puteau aduna finice (Eșire, XV, 27), mâncau lapte și carne dela turmele lor (Eș. XII, 38; XVII, 3) și, fără îndoială, cumpărau pâine dela amaleciți, madianiți și ismailiți, cari trăiau în această localitate, după cum în urmă au dorit să cumpere pâine dela idumei (Deut. II, 6). O obiecțiune foarte esențială contra identificării manei biblice cu cea de tamarisc se prezintă în aceea, că aceasta din urmă față cu puținătatea vegetațiunii în peninsula sinaită în genere ar fi fost cu totul insuficientă pentru hrana unei așa mulțimi de popor. Negreșit, actuala stare a peninsulei nu se poate lua drept măsură a stării ei de acum cu milenii în urmă. Pe vremea lui Moise ea fără îndoială era mult mai roditoare și mai bogată în vegetațiune. Într'insa pe vremea aceea trăiau numeroase triburi, care evident își găseau hrană; cu dânsa se purta un comerț vioiu din partea Egiptului; exista o industrie bogată pentru exploatarea minelor și erau orașe întregi, rămășițele cărora prezintă aproape un fenomen improbabil față cu stărpiciunea și nerodnicia de astăzi a peninsulei. Veacuri de nimicire necruțătoare a pădurilor au desgolit cu totul această localitate și au lipsit-o de acele resurse, de care ea fără îndoială dispunea în timpurile lui

1) Eș. XVI, 14, 20, 21 și 31. Ritter, Erdkunde, tom. VIII, sect. 1, p. 680.

Moise. Dar pelângă toate acestea, admitând chiar o mare fertilitate a peninsulei în vremea veche, nici un cercetător conștiincios nu poate să admită în totul ideea, că singură mana de tamarisc ar fi fost suficientă pentru hrănirea unui popor întreg. De aceea unii cercetători indică un alt fenomen remarcabil ce se observă câteodată în natură, deasemenea având asemănare cu mana biblică. În diferite țări s'a observat căzind din ceriu o substanță albicioasă bună de mâncat, care acopere pământul într'o grosime de câțiva centimetrii. În anul 1824 și 1828 ea a căzut în mare cantitate în Persia și în Turcia asiatică. În anul 1829, în timpul războiului dintre Rusia și Persia, în Orumia, spre sud-vest de Marea Caspică, a fost foamete mare. Într'o zi, în timpul unui vânt puternic, toată suprafața pământului fu acoperită cu un strat de o substanță, pe care poporul o numea „pâine din ceriu“. Oile o mâncau cu lăcomie, și poporul, care niciodată înainte nu o mai văzuse, începu să adune această substanță și, amestecându-o cu făină, începu să prepare pâine, care s'a dovedit gustoasă și hrănitoare. Un fenomen la fel s'a observat nu odată și în Rusia, mai ales în latura de sud a ei și în Caucas. În anul 1865 ea a căzut în mare cantitate în pământul oștirii Donului. Poporul a fost tare mirat, văzând dimineața în mijlocul verei tot pământul acoperit ca de zăpadă, dar încă și mai mult a fost mirat de aceea, că porcii mâncau lacom această substanță. Substanța asta s'a dovedit făinoasă, și de oare ce în acel timp poporul era peste măsură bântuit de foame din pricina nerodirii ce se întâmplase, care se continuase câțiva ani în șir, apoi el începu să adune această substanță ca pe o mană și ea a servit ca un spor însemnat la hrană¹⁾. Acelaș fenomen a fost observat mai înainte în guvernământul Vilensk în anul 1846 și în alte locuri. După părerea unora din cercetători, materia aceasta se formează dintr'un anumit fel de mușchiu, care crește în mare parte prin munții pustii și prin stepele Asiei. El în cantități enorme se așterne pe pământ, ne prinzând rădăcinii într'insul, și în timpul vântului se ridică în aer nori întregi, se îmbibă de umiditate și, prefăcându-se într'o substanță la vedere asemenea grindinei și zăpezei, cade împreună cu ploaea pe pământ în acea localitate, unde a fost dus de vânt²⁾. Din istorisirea biblică nu fără temei au conchis unii că la israeliți au fost două feluri de mană, de oarece nu se putea să macene în râșniță sau să bată în piua una și aceeași substanță, care „se topea când o în-

1) Autorul acestor rânduri a văzut el singur această substanță în formă uscată.

2) Ritter, *Ertkunde*, t. VIII, sec. I, p. 680.

călzea soarele" ¹⁾). Se poate presupune deci, că la ei era un fel de mană de tamarinșc, și alta făinoasă. Dar și față de o asemenea presupunere nu se vor explica toate trăsăturile istorisirii biblice. În timpul de față în toată peninsula chiar și în cei mai buni ani nu se obține mai mult de 20 sau 25 banițe de mană de tamarinșc, așa că oricum s'ar lărgi marginile producției peninsulei în timpurile vechi, mana naturală a ei ar fi insuficientă pentru mulțimea enormă a poporului israelit, de oarece pentru dânsul s'ar fi cerut cel puțin până la jumătate de milion de banițe pe săptămână. Mana adunată de ei era perfect hrănitoare singură de sine, pe când mana de copac servea mai curând ca dresală a mâncării decât înseși mâncare, și de aceea cu dreptate era enumerată de vechii egipteni printre mijloacele lecuitoare. După aceea căderea ei în cantitate dublă în ziua a șasa și lipsirea ei cu totul sâmbăta arată lămurit însemnătatea ei providențială, altminterlea ea nici n'ar fi produs asemenea mirare, de oarece mana de pom era fenomen demult bine cunoscut în Egipt, care deci nici n'ar fi trebuit păstrat pentru generațiunile următoare (Eș. XVI, 22). Pe când Moise, în amintirea miraculoasei hrăniri a poporului în pustiu, a păstrat pentru totdeauna o măsură de mană într'un vas deosebit, așezat în sanctuar.

Din pustiu Sin Moise a condus poporul său înlături dela linia mării. Localitatea aceasta era încă și mai grozavă, și mai posomorâtă, așa că romanii trecând printr'însa în timpul expedițiilor militare, s'au îngrozit de sălbătecia pustietăților acestor munți goi, sălbateci și stâncoși. Poporului îi fu dat să treacă când pe văgăuni înguste, când cățărându-se pe stânci, când lăsându-se în văgăuni – pe niște drumuri grozav sămănate cu pietre. Pentruce Moise conduse pe poporul său pe o astfel de cale grozavă? La asta se poate răspunde numai prin arătarea la aceea, cu ce trebuia să se întâlnească el în această cale. Nu departe și anume la Muntele Dofca (Numeri, XXXIII, 19), care se mai numea Ta-Mafna la Egipteni, se aflau vestitele mine egiptene, cari serveau de izvor principal al procu-

Muncile stîlnice ale israeliților

1) Numer. XV, 8; Eș. XVI, 21. Robinson, Palestine, tom. I, p. 470. Afară de așezarea manei cu semințele de careandru, mana în Numer. XI, 8 se compară deasemenea cu bdolahul: „la înfățișare ca bdolahul”. Bdolahul este o substanță smolistă, ce curge din Bdola, un soi deosebit de palmier.

rărei arămei și a altor metale pentru Egipt. Minele acestea se lucrau prin munca silnică a condamnaților, care se trimiteau aici în grupe legate în lanțuri și erau siliți să lucreze aicea muncă silnică. Pe vremea faraonilor împilatori ele erau pline de ocnași și printre aceștia negreșit era și enorma mulțime de izraeliți, pe care guvernul despotice îi trimitea aicea cu cârdu pentru slăbirea tânărului popor, care devenea periculos pentru stat. Istoricul egiptean Maneton spune, că faraonul Amenofis a trimis astfel la mine și în petrării pânăla 80.000 de „leproși“, cum fără îndoială se numeau izraeliții, cari nu observau legile egiptene de curățenie. Deaceea, îndreptându-se înapoi, Moise a avut în vedere nu numai să se folosească de provizia egipteană și prăzei de metale din aceste mine, dar mai ales să elibereze de acolo și pe frații lor suferinzi. Mica garnizoană egipteană, care, cum se vede dintr'un monument dela dinastia a douăsprezecea, consta din nu mai mult

Vânarea de strauși și antilope (după un monument egiptean).

de 700 oameni¹⁾, evident, n'a putut să se opună și la apropierea poporului a trebuit să fugă, ca să se unească cu triburile arabe și mai târziu să turbure pe poporul ce dăduse navală.

Dela minele egiptene poporul plecă pe valea Mocatteb, care e cunoscută prin mulțimea inscripțiilor misterioase pe stânci și prin tablourile pribegirii unui trib oarecare. Aicea în trăsături grosolane se reprezintă cămile încărcate și fără încărcătură, cai cu călăreți și fără, stele și cruci, corăbii, pești și chiar astfel de scene vânătorești ca alergarea copoilor după antilope. Inscripțiile acestea au provocat multe încercări pentru explicarea lor. Deja în veacul al șaselea Cosma Indicoplevst vorbea de ele ca de niște monumente ale izraeliților, cari au trecut pe acolo din Egipt și le prezenta ca dovadă a veracității istoriei biblice. Dar cercetările cele mai nouă au arătat, că asemenea închipuiri sunt multe în toată peninsula și ele își datoresc existența diferitelor triburi, care au locuit aicea în diferite timpuri și negreșit în parte și izraeliților. Unele inscripții se referă deja la timpurile de mai târziu și sunt inscripții, care arată vădit originea creștină²⁾.

O tabără mare a fost apoi la Refidim. Localitatea asta se

1) Lepsius, Denkmäler, t. II, p. 137.

2) Ebers, Durch Gosen pag. 165-179.

Identifică cu valea Feiran sau cu împrejurimile ei. Aicea iară s'a stârnit murmur din pricina lipsei de apă, și Moise lovind o stâncă, a scos-o în chip miraculos din piatră. În una din văile învecinate arabii arată chiar acea stâncă, din care Moise în chip miraculos a scos apă (Eș. XVII, 6, 7). Ea este împresurată de movile de pietre mărunte, cu care stă în legătură următoarea povestire: Când copiii israiliți, se așezaseră la izvorul miraculos, potolindu-și setea, iar după aceasta se distrau aruncând pietre în stâncă. De aicea s'a format obiceiul să facă același lucru și mai târziu, și arabii îl păstrează și până astăzi în amintirea minunii ¹⁾. Spre sud-est de muntele Djebel-Musa (Muntele lui Moise) se află stâncă, care deosebena se socotea ca loc al minunii. Într'însa se observă câteva scobituri, care după tradiție erau pline de apă. Arabii vecini cinstesc mult această stâncă și în scobiturile acestea pun iarbă în amintirea lui Moise, după cum ei pun iarbă pe mormintele sfinților lor, pentru că aceasta se consideră cel mai bun prinos pentru dânsii. Nu-i fără interes să amintim cu acest prilej descrierea unui geolog a unui izvor din muntele Horib, care amintește tare mult faptul biblic. S'a găsit acolo un izvor, care izbucnește miraculos din stâncă, și încă dintr'o deschizătură pare că anume făcută. În tot peretele muntelui nu se vede nici urmă de apă, ca să se poată presupune un izvor ascuns în stâncă. Izvorul acesta par'c'ar fi artificial săpat de mâna omenească, ciace și fără să vrei amintește geologului, cunoscător al Bibliei, despre Moise, acel mare cunoscător al munților și al oamenilor, care a lovit cu toiagul său stâncă și din ea a curs apă ²⁾.

Dar izrailiții nu aveau de luptat numai cu greutatea drumului și cu neajunsurile naturii, ci și cu triburile dușmane. Când ei se aflau încă la Rafidim, în valea Feiran, locuitorii oazei din apropiere intenționau să li se împotrivească. Acesta era un trib beduin, cunoscut sub numele de amaleciți, cel mai puternic trib din peninsula Sinai pe vremea aceea. Pe timpul erno ei de obicei trăiau în părțile de sud ale peninsulei, iar vara se strămutau la nord, anume în împrejurimile văii Feiran, unde se aflau pășuni bune pentru turmele lor. Pentru ei era o nevoie de viață și de moarte a alunga de acolo pe poporul ce năvălise pe neașteptate și amenința să le răpească pășunile. Fiind din vechime tributarii faraonilor, ei acum se unise cu garnizoana egipteană, ce se retrăsese dela minile Dofca, și împreună lovira pe venetici. Timpul și locul

1) Palmer, *Wilderness of the Exodus* pag. 159.

2) Jraas, *Aus dem Orient*, 1867, p. 23.

ales era foarte reușit pentru dâșii. Poporul israelit era peste măsură de slăbit și obosit de greutatea drumului și de neajunsuri, chiar foarte demoralizat de murmure și de neplăceri contra conducătorului său, care cu puțin înainte fusese amenințat să fie ucis cu petre (Eș. XVII, 11). Localitatea era strânsă între stâncile de granit, care îngreuiău mai mult sau mai puțin acțiunea militară, și arșița dogorea îngrozitor. Clipa era critică. Adevărat, israeliții erau incomparabil mai mulți decât vrăjmașii lor, dar înseși numărul lor mare, cu copiii, cu femeile lor și cu turmele lor, era slăbiciunea lor principală, pentru că mai curând se putea ivi panică în popor. Moise cumpănă repede toate împrejurările acestea, și cu experiența unui genial comandant, care nu odată condusesse regimentele egiptene la victorie, imediat luă toate măsurile trebuitoare pentru prevenirea primejdiei. El dispuse să lase toată povoara cu femeile și copii în urmă, iar din triburi alese pe cei mai capabili și mai viteji luptători, care trebuia să se măsoare cu amaleciții. Oastea fu dată sub comanda lui Iisus Navi, atunci încă tânăr, numele căruia aicea pentru prima oară apare în cronicile istorice. Unindu-se triburile mărunte și mai prietenoase sieși, care căutau la rândul lor alianța cu israeliții contra amaleciților împilători, și anume cu cheneii și madianiții, israeliții pricinuiră așa înfrângere vrășmașilor lor, încât acestea deja niciodată nu i-a mai turburat în tot timpul pribegiei lor prin peninsula sinaită. În timpul bătăliei Moise stătea pe munte, privind mersul luptei și încurajând pe ostașii săi prin ridicarea mânilor, închipuind semnul Crucii și arătând acțiune miraculos încurajătoare pentru ei (Eș. XVII, 8-16). Pe locul biruinței Moise ridică un jertfelnic sub numirea de Iehova Nissi (adecă Domnul este steagul meu), și primi făgăduința despre nimicirea totală a amaleciților pentru vicleanul lor atac asupra poporului israelit, ceea ce s'a și împlinit în urmă.

Curând după înfrângerea amaleciților, Moise a fost bucurat de o întâlnire plăcută, care a trebuit să-l încurajeze în greutatea grozave și în necazuri. Plecând în Egipt, el trimisese pe soția sa Sephora cu cei doi copii la socrul său Iotor, pentru siguranță. Acum, când el era iară aproape de muntele sfânt, lui îi veni fericirea să-și vadă din nou mica sa familie, adusă la dânsul de socrul său. Întâlnirea cu Iotor se făcu curat după obiceiul oriental. Aflând de apropierea sa, Moise îi eși întru întâmpinare, se plecă înaintea lui în genunchi, atinse pământul cu capul, îi sărută întâiu mâna, și după aceea ridicându-se, îl sărută pe amândoi obraji și salutându-se unul pe altul după toate regulile celei mai alese politețe orientale, ei se duseră în cort. Acolo Moise îi povesti

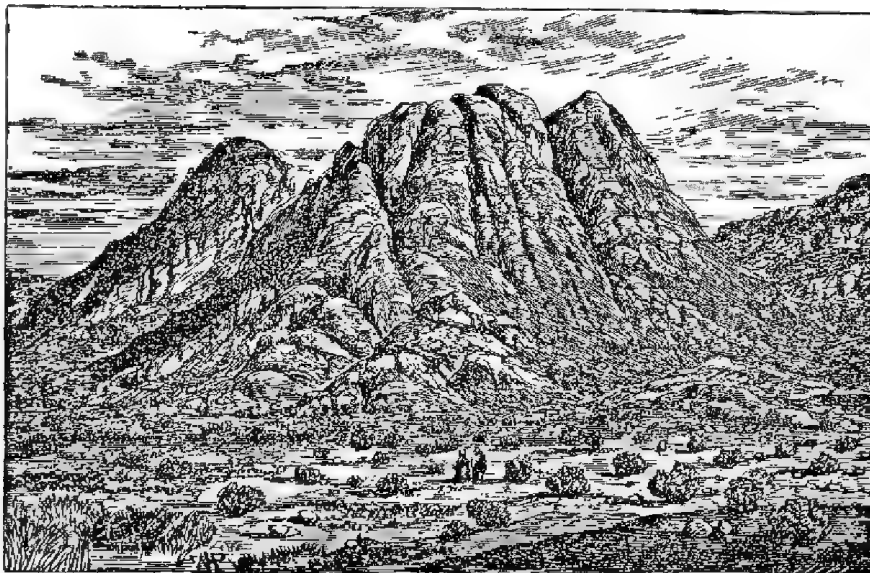
toate evenimentele, care au însoțit izbăvirea poporului și toate greutățile, ce au întâmpinat în cale. S'a adus apoi ardere de tot de mulțămintă lui Dumnezeu, s'a făcut ospăț, la care în prezența lui Aaron și a bătrânilor fu încheiat legământ de alianță formală între izraeliți și madianiți, legându-se ambele popoare să nu rupă în tot cursul istoriei următoare legăturile de prietenie (Eș. XVIII, 1-12).

Petrecerea lui Iotor în tabăra izraelită a fost însemnată prin o însemnată prefacere în organizarea socială a poporului. Până acum poporul nu avusese deloc organizată laturea judecătorească în ce privește cercetarea cauzelor ce se ridicau și procesele. Cu toate pricinile se adresau direct la Moise, care din această pricină trebuia de dimineață până sara să se ocupe cu cercetarea nesfârșitelor procese și pricini. Asemenea ordine de lucruri erau extrem de obositoare pentru conducător și neîndemânat pentru popor. Ochiul experimentat al lui Iotor văzu imediat starea nenormală a unei asemenea situațiuni și propuse lui Moise o așa organizare a laturii judecătorești, ca pânăla dânsul să ajungă numai chestiile cele mai importante. El a trebuit să împartă tot poporul în părți deosebite, și peste fiecare parte puse o căpetenie, la care să se și adreseze fiecare parte pentru cercetarea cauzelor, ce se iveau într'însa. Astfel se ivi acea sistemă solidă de căpetenii ale poporului, care a conlucrat așa de mult la viața regulată socială. Au fost alese căpetenii peste o mie, peste o sută, peste cincizeci și peste zece, care și conduceau treburile părților lor. Numai cauzele mari se prezentau la judecată și deslegarea lui Moise, care astfel scutit de lucrurile mărunte, putea să se consacre în totul intereselor superioare ale vieții poporului (Eș. XVIII, 13-26).

După întoarcerea lui Iotor la tribul său poporul israelit plecă mai departe. În depărtare se zăreau deja înălțimele mărețe ale muntelui Sinai, unde trebuia să se săvârșească marele eveniment, important nu numai pentru poporul israelit, ci și pentru toată omenirea, și anume darea vestitei și dumnezeieștei legiuiri din Sinai. Anume către aceste înălțimi și conducea acum Moise poporul eliberat de dânsul.

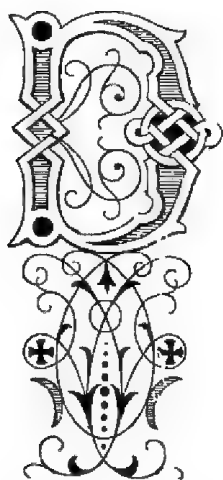

Muntele Ras-Safsafeh (Sinata Biblic)

CAPITOLUL IX.

LA MUNTELE SINAI

ela golful de Suez, unde israiliții au trecut prin Marea Roșie, până la Sinai sunt de toți numai cam 250 de kilometri, socotind toate șerpuirile și cotiturile drumului; dar abea în luna a treia după eșirea din Egipt au putut ei să-și întindă, în sfârșit, corturile lor sub umbra muntelui sfânt.

Sub numele de Sinai se înțelege propriu o întreagă grupă de munți, culmile deosebite ale căroră poartă diferite numiri, și determinarea, care anume din ele a fost muntele legiurii, alcătuește o chestiune grea pentru știință. Cea mai măreață din ele este muntele Serbal, și mulți cercetători, printre care și Ebers, înclină să recunoască pe acesta drept muntele, pe care s'a dat legea¹⁾. Dar contra acestei păreri se opun obiecțiuni

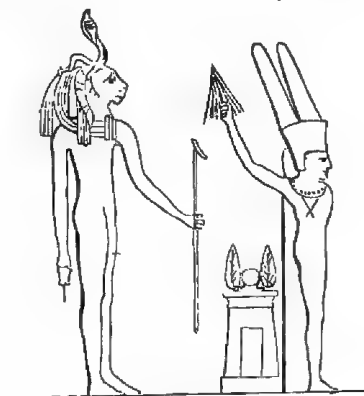
¹⁾ Ebers, *Durch Gosen*, p. 207.

serioase și anume, că înaintea lui nu se află un astfel de șes, pe care să se fi așezat poporul în tabără. De aceea în timpul din urmă majoritatea cercetătorilor încep a înclina în favoarea aceluia munte, care se numește Ras-Safsafeh. El este aproape tot așa de mareș, ca și Serbal, dar cu acea deosebire, că înaintea lui se întinde o vastă câmpie, numită Er-Raha („Tămăia”), pe care s'a putut așeza poporul, și apoi particularitățile acestui munte corespund datelor istorisirii biblice mai bine. Din șesul El-Raha se deschide o priveliște măreață, mai bună decât care ar fi fost greu de ales pentru marele eveniment al renașterii morale a poporului. În fața taberei se înalță într-o măreție groaznică muntele sfânt, ale cărui stânci de granit sub formă de piscuri se ridicau spre ceruri și din șes se prezentau ca un altar uriaș, asemenea tronului inaccesibil al Celui Preaînalt, glasul Căruia putea să se poarte departe pe toată câmpia, ce se întindea jos. La poalele lui se întinde un dig de mălătură, care răspundea numai bine acelei „linii”, ce trebuia să împedecă poporul „de a se atinge de poala muntelui”, și însuș poala era așa de poncișă, încât de dânsa în adevăr se putea atinge ca de un părete. Câmpia e închisă și strânsă între munți din toate părțile, dintr-o parte are o eșire mare, pe care poporul, ne putând suferi groaznicele fenomene de pe munte, „se putea retrage și sta departe”. O mică înălțare la intrarea în câmpie poartă numele lui Aaron și, după tradiție, aceasta e tocmai acel loc, de unde Aaron a privit la sărbătoarea în cinstea vițelului de aur. Spre vârful muntelui duce o potecă și aceasta are o particularitate, care răspunde de aproape istorisirii biblice, pe care Moise, pogorându-se din munte, a auzit strigătele din tabără, dar nu vedea tabăra înseși și ceea ce se petrecea într'însa (Eș. XXXII, 17, 18). „Tot celce se pogoară din acest munte pe cărarea, ce duce dela el la câmpie, spune un cercetător, poate auzi sunetele, ce răsună în câmpia tăcută, dar înseși câmpia nu o vede, până nu se pogoară cu totul din munte, cum s'a petrecut aceasta și cu Moise. După aceea prin apropiere se află și un izvor, care anume a putut fi acel „pârâu, în care a fost spulberat acel vițel, prefăcut în praf” (Deut. IX, 21). Infine, șesul însuși, fiind locul de poposire al poporului în curgere de aproape un an întreg, abundă în apă și pășuni, care în văile vecine se disting prin o mare bogăție. Anume aicea Moise, pentru care era cunoscută aicea fiecare cărare și fiecare Izvor, a condus pe poporul său. În popor localitatea asta trebuie să fi stârnit cu atât mai mare evlavie, că această grupă de munți de demult se considera sfântă, și în timpul de față aproape de dânsa se

săvârșesc sărbători anuale de arabii din localitate, care păstrează tradiția unei adânci vechimi.

Așezându-se cu tabăra în acest șes, israiliții, după inspirația lui Moise, trebuiau să se pregătească pentru marele eveniment, adică pentru renașterea în calitate de popor liber, sfânt și de sine stătător. Iehova i-a izbăvit din robie, a avut grijă deosebită de dânșii în pustiu, „i-a purtat oarecum ca pe niște aripi de vultur și i-a adus la Sine, în sanctuarul său, ca să-i sfințească și pe ei și să-i facă „poporul ales“ al Său, „impărăție preoțască și popor sfânt“, deosebit purtător al dreptății dumnezeiești în lume. Prin sfințire și înfrânare severă israilitenii trebuiau să se facă vrednici și capabili să primească acel așezământ, pe care Iehova voia să-l încheie cu dânșii. Cu atențiunea încordată și cu inima tremurândă aștepta poporul acest eveniment. Însfârșit, în dimineața zilei a treia nor des acoperi vârful muntelui; fulgerul scânteie, străbătând tot muntele și prefăcându-l într-o sobă cuprinsă de flăcări, bubuiră loviturile de trăsnet, răsunând din stâncă în stâncă, și repetându-se în mii de ecouri. Se părea că toată natura și-a eșit din cursul său normal și aștepta ceva mareț. „Și se cutremura tot poporul“, și cu inima strânsă privea la priveliștea măreață și groaznică. Dar orcât de măreață era înseși priveliștea, încă și mai măreață era slava, care între bubuiturile de tunete și a fulgerelor de pe munte, unde se îndepărtase Moise, ajungeau până la auzul poporului. Cu vintele acestea erau simple și generale, dar pline de așa importanță profundă, încât se așternură în temelia oricărei moralități și a oricărei legislațiuni. Acesta fu vestitul Decalog, acele zece porunci, din care în fiecare se descoperea adevărul cel veșnic.

În prima din ele se descoperea poporului Iehova, ca Dumnezeu, conducerea miraculoasă a Căruia israilitenii o cunoșteau deja și puternicia căruia fusese manifestată pentru toți: acesta-i El, care-i scoase din Egipt, le deschisese drum prin marea și doborâse puterea lui faraon și a oștirii lui. El nu-i o simplă invențiune a imaginațiunii, nu-i un simplu simbol al puterilor naturii, asemenea idolilor egipteni; nu este o simplă abstracție, asemenea zeilor Nilului, incapabili de a simpatiza pe om sau a se pogori cu dragoste la

Idoli egipteni
(din muzeul Britanic).

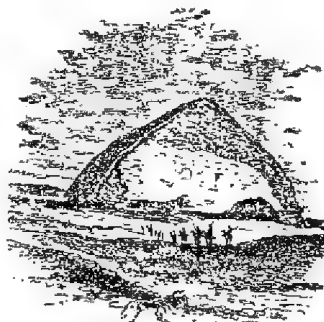
nevoile lui, la nevoile minții și inimii. Nu! El a dovedit deja drept ce ajutor puternic a fost tuturor acelor, care se bizue pe El. El era și acum cu dâșii și grăia ca ei în limbă omenească. Dar fiind așa de aproape de dâșii și milostiv, fiind singurul Dumnezeu viu, cu toate însușirile unei ființe personale, El totuși e nevăzut și nu este asemenea lui nici o asemănare nici în cer, nici pe pământ. În contrast cu idololatria egipteană, cu care s'au deprins și israeliții, această definițiune este exprimată (în porunca a doua) cu o deosebită expresivitate. Poporul nu trebuie să-L închipuiască nici printr'un idol, nici în chip de corp ceresc, cum erau cea mai mare parte în lumea păgână, nici în chip de animal, ca în Egipt, nici în forma de pește, cum era în Palestina și Asiria. Numele Iehova e așa de sfânt, încât nu se cuvine a-l rosti în deșert, și cu atât mai mult nu trebuie să se dea vreunui idol deșert sau vreunui zeu păgân¹⁾, pentru că în comparație cu El toți ceilalți zei sunt o nimica toată (a treia poruncă). Păzirea sâmbetei prin încetarea oricărei lucru în ziua a șaptea era un obicei vechiu, care și trăgea începutul dela Adam. Acum însă el fu întărit prin putere legislativă, ca o întărire necesară a simțului religios, ca o periodică restabilire a puterilor și ca procurarea odihnei necesare pentru om și pentru animale (a patra poruncă). Cinstirea părinților de demult se considera deasemenea ca o datorie morală a copiilor; dar acest sentiment natural nu avea o sancțiune înaltă legală și de aceea la majoritatea popoarelor predomina o barbarie strigătoare la ceru. La unele popoare ale vechimei era obiceiul de a da la moarte pe părinții lor prea bătrâni sau a-l lăsa fără ajutor²⁾. Printre vechile popoare mama în genere ocupa o situație inferioară și după moartea bărbatului ei ajungea în situație de supusă la fiul ei cel mai mare. Acum însă se porunci, că fiul, chiar devenind cap al familiei, trebuie deasemenea să cinstească pe mama sa, cum a cinstit pe tata (porunca a cincea). Viața omenească se prețuia puțin în vechime, acum însă se porunci: „să nu ucizi“. Omul este făcut după chipul lui Dumnezeu și deaceia viața lui trebuie să fie sacră (porunca a șasa). Lumea veche se îneca în poște; toată viața ei se otrăvea cu otrava poftelor dobitocești, și însuși zeii se închipuiau deoparte de a fi exemple de curățenie. Acum glasul din Sinai porunci: „să nu faci desfrânare“, (porunca a șaptea). Proprietatea s'a proclamat sfântă și tâlhăria s'a pecetluit și s'a înfierat ca crimă (porunca a opta), precum și mărturia mincinoasă

1) Graetz, *Geschichte der Juden*, I, 38.

2) Darwin istorisește, că locuitori din țara de Foc și astăzi procedează așa. *Naturalist's voyage* pag. 214.

(porunca a noua). Dar legea cea nouă nu numai că condamnă lucrul extern rău, ci ea pătrunse mai adânc și osândi chiar și gândul rău, poruncind „să nu dorești” nimic ce e protivnic legilor fundamentale morale (porunca a zecea).

Ce însemna în comparație cu acest moment toată istoria de multe veacuri a indienilor, a egiptenilor sau a altor popoare, cu toată înțelepciunea și cu zidurile uriașe ale templelor, piramidelor și a coloșilor? Legiuirea din Sinai în principiile ei fundamentale se dăduse pentru toate veacurile următoare. Ea puse temeliiile adevăratei moralități și a demnității omenești în lume. Aceasta fu renașterea unui popor, deosebit de toate cele ce existase până atunci în istorie. Adevărurile simple, dar profunde și veșnice despre Dumnezeu cel adevărat și personal, despre respectul către părinți, despre curățenie, despre sfințenia vieții omenești și a proprietății, despre curățenia conștiinței; toate aceste adevăruri au fost descoperite sau întărite în Sinai spre moștenire tuturor veacurilor următoare. În vechime, negreșit, au fost raze de ale învățaturii morale superioare, dară ele de obicei erau moștenirea numai a câtorva puține minți superioare și niciodată n'au atins masa poporului, pentru că se propoveduiau numai în formă de teze abstracte, puțin accesibile și nu aveau sancțiunea divină. Decalogul însă a fost proclamat de însuși Dumnezeu și cu o astfel de măreție invincibilă, și cu așa simplitate uimitoare, încât adevărurile vestite într'insul imediat au devenit moștenirea întregului popor, care trebuia să le împrășteie în omenirea întreagă. Luată în total legislația din Sinai, după principiile ei, se prezintă extraordinară și miraculoasă în istoria omenirii. Ea nu numai statornicește adevăratele priviri asupra Divinității și asupra raporturilor omului cu El, ci și raporturile reciproce ale oamenilor le așează pe temelii sociale cu totul nouă. Până atunci existau în această privință numai astfel de legi, în care împilatorul impunea jugul asupra supușilor; cel tare și bogat apăsă pe cel slab și sărac. Acum pentru prima oară au fost proclamate legile egalității omenești. Iehova a eliberat pe toți israeliții din robia Egiptului, pe toți i-a făcut liberi, și de aceea între dânsii, toți trebuie să fie egali unul cu altul. Legiuirea asta în principiile ei generale prezintă

Piramida Dașur în Egipt.

norma adevăratei dezvoltări omenești, singura care putea aduce omenirea la realizarea înaltei sale chemări și până la care nu s'a ridicat înțelepciunea legiuitoare a nici unuia din înțelepții lumii vechi. Această idee dovedește cea mai limpede acel fenomen remarcabil, că și în timpurile cele mai nouă înțelepciunea legiuitoare sau știința socialistă în dezvoltarea sa treptată pe terenul independent, pe terenul cercetării științifice, în rezultatele ei cele mai bune ne prezintă nu altăceva, ci numai o apropiere de principiile legiurii din Sinai. Această știință, uimitoare după programul său extern, ca și cum ar fi prelucrat niște adevăruri necunoscute până atunci, care lămuresc esența și printr-o urmărire și norma raporturilor de stat și sociale, de fapt este numai o lămurire și aplicare la niște noi condițiuni date a vechilor principii ale legiurii din Sinai. Aicea și fără să vrei se prezintă un alt eveniment paralel în sfera științelor naturale. Orcât de departe s'ar părea că au mers ele în dezvoltarea lor dela vechea legislație, abea născută și deci firește slabă, în științele naturale, orcât de geniale sunt descoperirile, făcute de ele în domeniul naturii: toate aceste descoperiri totuși nu sunt altăceva, decât explicarea și confirmarea Cosmogoniei biblice, care prezintă în forma simplă și concisă, adevărul suprem al cunoștințelor naturale științifice. Acest fapt e recunoscut și n'are nevoie de dovezi. Același fenomen însemnat are loc și în raport cu știința civilo-socială, care deasemenea își găsește adevărul său suprem în principiile de stat și sociale, prelucrate în urmă de Moise pe temelii datelor legislației din Sinai. Toate cele mai bune date spre care tinde sociologia modernă și pe care ea le socotește cele mai bune roade ale ei: toate sunt coprinse în principiile acestei legislațiuni și în majoritatea cazurilor s'au realizat în practică de stat și în viața socială, întemeiate în urmă pe aceste principii ale statului lui Moise¹⁾. Ca această legislațiune să nu se șteargă din amintirea poporului și neconținut să fie înaintea ochilor lui, principiile de bază ale ei și anume Decalogul au fost separe pe două table de piatră sau pe două lespezi, care trebuiau să fie păstrate în sicriul așezământului, care trebuia să devie sfîntenia cea mai mare a poporului.

Dar totuși trecând puțin după încheierea așezământului cu Iehova se petrecu un eveniment, care arată, cât e de greu să se nască deodată un popor și a-l ridica pe treaptă superioară a contemplațiunii religioase. Petrecerea îndelungată în o așa țară idolo-

1. Dezvoltarea amănunțită a acestor idei, vezi-le în scrierea lui A. Lopuhin „Legislația lui Moise. Studiu despre legile familiale, sociale-economice și de stat ale lui Moise, cu adaosul tratatului Judecății asupra lui Isus Hristos” Sanctpetersburg. anul 1882.

latră ca Egiptul, avu de urmare inevitabilă a sa aceea, că israeliții cedară întrucâtva, influenții cultului idololatriu. Și nu numai în Egipt, ci și în împrejurimile lui, unde trăiau diferite popoare străine de origine semitică, israeliții neconținut văzuseră idololatria cea mai grosolană, unde divinitatea neconținut se prezenta și se diviniza sub simboluri văzute, în formă de animale și de bolovani, și există nu puține indicațiuni, că israeliții înseși câteodată luase parte la slujirea acestui cult. Când eliberatorul poporului îi vesti înalta idee a monoteismului și îl chemă ca deacum să recunoască numai pe Iehova, singurul Dumnezeu viu și personal, atunci, cu toată credința tradițională a părinților, ce se înrădăcinase în conștiința sa, lui i-a fost greu să se înalțe deodată la înălțimea unei astfel de privire religioasă abstractă. Istoria următoare a trebuit treptat să dezvoltă conștiința lui religioasă, și acele mari evenimente, cărora el fusese până acum martor, ca miraculoasa eliberare din mâinile puternicului faraon, miraculoasa conducere și hrănirea în pustiu și însfârșit marea dădare a legii: toate au trebuit să deprindă poporul cu credința în nevăzutul Dumnezeu, care nu avea nevoie de nici un fel de simboluri văzute pentru manifestarea raporturilor sale cu oamenii. Pentru a pune hotar mai puternic între idololatrie și adevărata religie, porunca a doua cu o expresivitate deosebită oprește de a alerga la niscaiva chipuri și idoli pentru întruparea într'înșii a obiectului adorării și a divinizării. Dar în popor, care în curgere de veacuri întregi a fost înconjurat de cele mai groșiere forme de idololatrie, și după toate evenimentele istorice educative, cei pregătiseră pentru cel mai înalt grad de vederi religioase, rămăsese dorința firească de a avea vreun simbol văzut chiar și în adorarea lui Iehova. Și această dorință el nu întârzie să o realizeze, îndată ce s'a prezentat prilej potrivit pentru asta. Prezența personală a lui Moise reținu poporul dela satisfacerea acestei dorințe nelegiuite; dar când el se depărtă în muntele sfânt, și rămase acolo mai bine de o lună, atunci în lipsa conducătorului, care în conștiința poporului se identifica chiar cu Dumnezeirea nevăzută, poporul se pomeni în stare disperată, și lipsit de ajutor. În cazul acesta, firește, se manifestă mai puternic ca orice necesitatea de un simbol oarecare văzut a Dumnezeirii, și poporul începu să ceară, ca Aaron să facă pentru el un Dumnezeu în felul celor ce-i erau lui cunoscuți în Egipt. Poporul n'a avut în vedere idololatria în înțeles propriu, și voea să adore pe Iehova, decât numai într'o formă mai accesibilă conștiinței poporului și cunoscută lui (Eș. XXXII, 1-4). Acea grabă, cu care poporul aduse lucruri de aur în acest scop, arată cât de

greu era pentru dânsul să rămână așa de multă vreme fără o religie simțită, și cu ce putere se cerea aceasta dela dânsul. Aaron corespunzător privirilor religioase ale poporului, „făcu un vițel turnat din aur, care a fost întâmpinat cu entuziasm general. În vederea soartei istorice a poporului, care abea se eliberase din Egipt, unde în cultul idololatrii o astfel de importanță interesantă o joacă „boul“ său Apis, s'ar putea presupune, că vițelul turnat de Aaron a fost tocmai reproducerea Apisului egiptean.

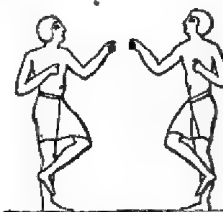

Boul Apis egiptean

Dar în timpul de față cercetătorii înclină spre altă idee, și anume, că vițelul de aur a fost mai curând reproducerea lui Moloh, care se adora la popoarele semite ale Asiei și la neamurile străine, care populau delta Nilului, sub formă de vițel sau bou. În poporul israelitean fără îndoială trăiau tradițiile despre acest cult public și el se putea susține la dânsul mulțămii contactului des, ce-l avea cu neamurile înrudite. Deoarece

în timpul dat israeliții se aflau în raporturi dușmănoase cu egiptenii și în luptă cu dânsii se sprijineau pe Iehova, Care se proclamase pe sine singurul Dumnezeu existent, spre deosebire de idoli deșertici și de nimica din pământul robiei lor, apoi mai natural ca orice simpatii ale poporului la alegerea simbolului văzut a divinității trebuiau să încline spre cultul semit, deși fără îndoială în inși prăznuirea în cinstea vițelului erau și trăsături din cultul egiptean, cu care era așa de deprins poporul din timpul petrecerii lui în Egipt.

Dacă Aaron ar fi posedat aceeași putere de voință, ca și fratele său mai mic, atunci negreșit el ar fi putut să convingă poporul să nu facă acest pas criminal. Dar el din puținătate de voință cedă cerinței poporului, și iată după câtva timp vițelul fu gata și în cinstea lui se hotărâ o prăznuire publică cu ardere de tot. „Și a șezut poporul să mănânce și să bea, iară apoi s'a sculat să cânte și să joace“. Acest praznic religios amintește întrucâtva pe acela, care se săvârșea de obicei în Egipt cu prilejul găsirii unui nou Apis. După un doliu mare pe urma morții fostului Apis, se începea o petrecere sălbatecă. Femeile cântau din tamburine, bărbații ziceau din fluere, poporul cânta din gură și după tactul muzicii bătea din palme. Apoi se începeau jocuri aprinse; vinul se bea fără

Dans (după un monument egiptean)

măsură și toată sărbătoarea se transforma într-o bacanalie sălbatecă de pofte dobîtocești ¹⁾. Tabăra poporului israelit răsuna de strigăte vesele, ecourile cărora răsunau pe văgăunile și piscurile muntelui sfânt al legislației, pe care în singurătate evlavioasă se afla marele conducător și legiuitor al poporului. Primind o dumnezească atragere a atenției despre pericol și auzind sgomotul neobișnuit în tabără, Moise grăbi să se pogoare din munte. Cărarea ducea din munte prin dosul unui deal, așa că el nu putu să vadă nimic până ce ajunse în șes. Pe măsură ce se pogoara, zgomotul devenea tot mai clar, și Iisus Navi, care era cu dânsul, își exprimă teama, să nu fi năvălit asupra poporului nîscaiva dușmani; dar Moise, ca om ce nu odată fusese pe câmp de bătălie, distînse limpede, că acestea nu erau „strigăte de biruiți și nici strigăte de biruiți“, ci glasuri de oameni ce cântă. Când el se pogori cu totul din munte și văzu ce era, atunci se umplu tot de indignare nobilă. Oare deaceea eliberase el poporul, ca el să se dedee la petrecerile sălbatece ale idololatriciei? Și aceasta era după toate minunile, care fuseseră săvârșite pentru convingerea acestui popor întru credința în Iehova, ca singurul Dumnezeu adevărat; aceasta era după mărirea dare a legii, care interzicea orice idol și orice chip cioplit? Ce însemnătate mai puteau avea după aceasta și acele table, pe care el le adusese cu sine din muntele sfânt și pe care erau sate poruncile abea vestite; așa de repede și așa de nelegiuît fusese călcate de popor? Moise le aruncă indignat din mâinile sale și ele s'au sfărâmat. Apariția lui în tabără fu atât de neașteptată pentru popor, încât toți rămaseră încremeniți de frică și mirare. Înălțarea mîniei a legiuitorului și conducătorului deșteptă într-o clipă în conștiința izraeliților simțul nelegiuirii lor și așteptau cu cutremur, ce se va întâmpla. Momentul era critic și Moise se folosi de el, ca să întoarcă poporul la calea adevăratei religii. Era nevoie să se arate în chip simțit poporului, că idolul făcut de dânsul, nu avea într'însul nici o putere divină. Deaceea Moise arse idolul pe foc, porunci să-l piseze, să-l facă pulbere și să o risipească în apa, pe care trebuia să o bea poporul. El procedă cu idolul așa, cum era cu puțință să procedeze în scopul înfiorării lui și totodată și a pedepsirii poporului. A ucide animalul sacru sau chipul lui în Egipt se socotea un grozav sacrilegiu, iar a sili să se bea apa cu cenușa idolului batjocorit însemna a supune pe închinătorii acestui idol uneia din cele mai grele și

1) Herodot, II, 60.

mai grozave pedepse. Dar asta nu se socoti îndestulător. Trebuia să se nimicească din germene înseși partizanii idololatriei și să se ridice oamenii cei mai devotați noiei legiuri, pentru a-i pune pe aceștia la paza adevăratei religii. Stând la intrarea în tabără, Moise chieună în acest scop la sine pe cei ce râneau pentru Iehova. „Cine este al Domnului, să vină la mine“ strigă el. La chieunarea lui răspunse numai tribul lui Levi, cel mai puțin numeros din popor¹⁾. Dar el era puternic cu duhul, și acestor credincioși fii ai lui Iehova Moise le porunci să nimicească pe închinătorii de idoli. Toată tabăra fu cuprinsă de groază, fii lui Levi trecu printr'insa, și „au căzut în ziua aceea din popor pânăla trei mii de oameni“. Numai cu asemenea jertfă mare și înfocată intervenirea lui Moise se izbăvi poporul de totala nimicire ce-l amenința și de părăsirea lui de către Iehova.

Trecură 40 de zile după acest eveniment trist și numai atunci cea la ruga lui Moise urmă răspunsul milostiv, prin care Iehova făgădui să cruțe viața lui Aaron, care îngăduise o asemenea călcare a așezământului, și a duce poporul în pământul făgăduinței (Eș. XXXIII, 11). Aceasta era egal cu reînnoirea așezământului lui abea violat și restabilirea lui Moise în marea lui însărcinare de conducător. El deaceea ocupă iară fosta lui situație. Dar precum la rugul aprins el a vrut să aibă oarecare semn văzut al bunei voințe Dumnezezești, și vreun amanet al ajutorului de sus în marea operă, așa și acum, cu dorința proprie a vechimei de a vedea Dumnezeirea, el ceru, ca înnoirea așezământului să fie confirmată prin vreun semn asemănător. Ruga fu satisfăcută: el s'a învrednicit să vadă slava Domnului. Stând în una din peșterile Sinaei, el văzu cum a trecut pelângă dânsul slava lui Iehova și a auzit un glas vestindu-i marea lui nelegiuire. Din acest moment s'a început un nou period în slujirea lui Moise (Eș. XXXIII, 18; XXXIV, 20). Tablele din nou cioplite cu Decalogul săpat pe ele servi ca semn public a reînnoirii așezământului. Moise încă odată se retrase în muntele sfânt și a fost acolo 40 de zile, dar de astă dată poporul a rămas credincios așezământului. Când el se pogori iară din munte, atunci dumnezeiasca bunăvoință către dânsul se arată peste el într'o osebită slavă și strălucire, tainică, care acoperea fața sa. Din fața lui izvora o strălucire deosebită, așa că

1) După numărătoarea, făcută în urmă, el cuprindea 22.000 de inși parte bărbătească de la o lună în sus (Numer. III, 39), ceea ce alcătuește cam 50.000 pentru tot tribul.

el trebuia să poarte pe fața sa un văl deosebit ¹⁾. Strălucirea aceea sta se întuneca treptat, dar se observa, că ea se reînnoia de fiecare dată, când Moise se întorcea în tabără după comunicarea cu Dumnezeu în muntele sfânt ²⁾.

Cu restatornicirea așezământului trebuia grăbit cu construirea sanctuarului poporului, care ar fi fost locul unei deosebite prezențe a Dumnezeirii. Până acum asemenea sanctuar fusese cortul lui Moise, dar acum trebuia să se facă un cort al mărturiei sau un templu purtător, mai corespunzător cu înalta menire, adaptat la nevoile unui popor pribeag. Cortul a fost construit după planul dinainte făcut, și ca sanctuar național, el a fost construit cu toată frumusețea și bogăția, de care puteau dispune israeliții. Ca templu portativ, el firește nu putea fi de mari proporții, și avea 30 de coși în lungime și 10 coși în lățime și în înălțime ³⁾. Toate părțile solide ale lui: stâlpii, scândurile laterale, chingile, au fost făcute din lemn de sitim sau de salcâm de Sinai, singurul arbore din peninsulă, bun de construcție și care se distingea printr-o tărie și durabilitate deosebită. Scheletul de lemn era acoperit cu diferite țesături scumpe, strălucind prin culorile cele mai vii, și deasemenea și cu piei frumos lucrate, care se uneau între dânsese prin cheutori și inele de aur. Din partea de răsărit o deschizătură ducea înăuntrul cortului, unde el uimea prin bogăția podabelor, printre care o deosebită atențiune atrăgea țesătura, care servea de plafon al lui, cu heruvimi brodați pe dânsa. Interiorul lui se împărțea în două încăperi, din care cea dela răsărit, așa numită sfânta, ocupa două treimi din tot spațiul, iar cealaltă treime alcătuită sfânta sfintelor, care se despărțea de sfânta prin o deosebită perdea. Tot cortul era înconjurat de o curte, făcută din material mai puțin prețios.

Salcâm (arborele sitim)

1) Cuvântul evreesc *Caran*, a străluci, a da raze, are legătură cu cuvântul *cheren-corn*, de aicea a rezultat închipuirea, care se exprimă în traducerea Vulgatei, că Moise după întoarcerea din muntele sfânt avea corn. Tot așa este el închipuit, cum se știe, în geniala operă a lui Michelangelo.

2) Eș. XXXIV, 4—35; Deut. X, 3—5, 10; comp. 2 Corinteni III, 7.

3) Cotul biblic e aproape egal cu cotul nostru.

Tot materialul pentru construirea sanctuarului național a fost procurat prin dania de bună voe a poporului. Materialul s'a cerut să fie prețios și frumos, și unii cercetători se îndoiesc de posibilitatea, că la israeliți a putut fi un așa de mare depozit de materiale prețioase. Dar în cazul acesta uită, că printre israeliți erau nu puține familii bogate, și afară de asta la eșirea din Egipt, precum și la trecerea prin ruinele egiptene ei au putut face diferite însușiri de lucruri și materiale necesare pentru cort. Insuși lucrul la construirea templului ne arată, că veacurile de robie petrecute în Egipt n'au rămas neroditoare pentru dânșii sub raport cultural, și ei au adus de acolo cunoștința multor meserii și arte frumoase, care în urmă s'au dovedit așa de trebuitoare și folositoare în viața lor religioasă și social-națională. Israeliții se puteau cu tot dreptul mândri cu aceea, că lucrarea aleasă și luxoasă, care s'a cerut la construirea templului, întreagă a fost executată de proprii lor

Levit

arhitecți și meșteri, în fruntea cărora stăteau cunoscuții constructori Veseliel, din tribul lui Iuda și Agoliav din tribul lui Dan.

Odată cu construirea unui sanctuar deosebit național se cerea și o preoție deosebită, ca o clasă a unor deosebiți slujitori ai lui Dumnezeu și ai religiei. Cerința asta se simțea ca o deosebită și imperioasă nevoie în vederea întâmplării nu demult petrecute a abaterii poporului dela adevărata închinare a lui Dumnezeu. Trebuia creată o clasă de osebii râvnitori pentru casa Dom-

nului și pentru închinarea Lui, care neconținut să stea de strajă a intereselor adevăratei religii. Până atunci nu fusese în popor o clasă deosebită de preoți; deși se pomenește câteodată de „preoți“ (Eș. XIX, 22), apoi prin acest nume se înțelegeau simplu reprezentanții familiilor, care după obiceiul patriarhal săvârșeau cultul pentru popor, neavând la asta o consacrare deosebită. Acum însă o organizație mai riguroasă socială a poporului cerea osebirea unui trib oarecare la această slujire deosebită. Dar care anume trib era mai potrivit pentru asemenea slujire, asta se lămurise deja printr'o serie întreagă de fapte istorice, care arătau, că tribul lui Levi era cel mai demn de cinstea preoțească. El se distinsese prin mai mult devotament către adevărata religie, se ținea mai strâns de legămintele și tradițiile părinților, și dăduse poporului pe marele eliberator, care-l scosese din pământul robiei.

În fine în timpul ultimului eveniment trist al adorării vișelului el arătase cea mai mare râvnă pentru testamentul lui Iehova și la chemarea lui Moise răspunse bărbătește și păși la pedepsirea idololatriilor. Astfel acestui trib cu tot dreptul îi aparținea cinstea preoției și aceasta în adevăr i-a fost oferită lui. Preoția fu împărțită în trei cinuri: arhieriei, preoții și leviții. Primul cin fu oferit nemijlocit lui Aaron; al doilea cin fiilor lui și descendenților, iar al treilea cin la tot tribul lui Levi. Ridicare în unul și în altul din aceste cinuri s'a săvârșit cu ceremonii deosebite și cu aducere de jertfe, care trebuiau să imprime în cei înălțați conștiința importanței slujirii lor. Tot cu acest scop lor li s'au dat vestimente sfinte deosebite, pe care ei trebuiau să le îmbrace în timpul săvârșirii slujbelor sfinte. Vestimentele preoților constau dintr'o haină scurtă albă pe dedesubt, care se strângea pe talie, și dintr'un antereu lung, care se pogora până jos și care se încingea peste talie cu un brâu alb, împodobit cu cusături de diferite culori. Un acoperemânt pentru cap rotund complecta îmbrăcămintea preotului, pentru care nu se propunea încălțăminte, de oarece sfințenia locului slujbei sfinte cerea să umble preotul cu picioarele goale. Îmbrăcămintea arhierelui era mult mai luxoasă și complicată. Pe deasupra antereului se îmbrăca încă o haină deosebită, fără mâneci, țesută din păr purpuriu și albastru, cu gulă frumos brodat, și împodobit pela poale cu canafi de matasă sau de păr de diferite culori și cu clopoței de aur. Pe deasupra ei se îmbrăca Efo-dul sau o haină deosebită scurtă, cu cheutori de aur pe umeri, și pe fiecare din ele era câte o piatră prețioasă, pe care erau săpate numele celor douăsprezece seminții, câte șase pe fiecare. După aceea era un peptar deosebit, care se prindea cu șnururi albastre și cu verigi de aur; pe dânsul scânteau douăsprezece petre prețioase, fixate în cuibulețe de aur, câte trei în șir, cu numele celor douăsprezece seminții deasemenea săpate pe dânsule, câte unul pe fiecare piatră. În legătură cu acest peptar se aflau și misterioasele „urim“ și „tumim“, cu ajutorul cărora se comunica ahiereului voia lui Dumnezeu. Ce anume se înțelege prin aceasta, nu se știe cu siguranță. Unii cercetători se încearcă să le explice prin analogie cu cele egiptene. La unul din sacrificatorii supremi ai Egiptului, și anume la președintele judecătoriei supreme era pe piept un semn deosebit al vredniciei lui, care consta din chipul zeiței Tma și care se numea „înțelepciunea“. De remarcă este, că cei LXX de traducători, care cunoșteau bine obiceiurile Egiptului, neconținut traduc cuvântul tumim prin cuvântul „adevărul“, și tot peptarul se numește „judecătoresc“, în semn, că Aaron tot

deauna va purta „Judecata” fiilor lui israil la inima sa (Eş. XXVIII 30). Urim deasemenea are asemănare cu cuvântul egiptean „revelație”. De aici se găsește posibil a conchide, că urim și tumim erau două mici chipuri, fixate pe peptar și prezentau simbolul „adevărului” și „revelațiunea”. Iosif Flavie totuși spune, că acestea nu erau ceva deosebit, ci așa simplu se numeau pietrele prețioase ale peptarului, dela care, după părerea rabinilor de mai târziu, lucea o lumină tainică deosebită, ce da puțința de a găci revelațiunile de sus. Găteala capului arhiereului se deosebea de cea simplă preoțască între altele prin aceea, că pe latura de dinainte se fixa o tăbliță de aur, pe care era săpată inscripția „sfîntenia Domnului”. Înălțimea și sfîntenia slujirei celei nouă, la care fusese aleasă familia lui Aaron și tot tribul lui Levi, fusese întărite prin soarta strașnică a fiilor lui Aaron, Nadav și Aviud, care

s’au referit către datoriile lor nu cu evlavie datorată, pentru care au fost uciși de focul dumnezeesc.

Cortul cu toate cele ce-i aparținea, descrise amărunit în cartea Eşirei, a fost terminat în curgere de șapte luni, și când astfel sanctuarul sfânt național fu gata și s’a săvârșit consacrarea solemnă a lui Aaron și a fiilor lui pentru slujba sfântă, atunci munca cu legislația și organizarea religioasă a poporului a fost terminată și a venit vremea plecării mai departe la drum. Dar săptămă-

Peptar egiptean

mănile de închiere ale acestui lung popas au fost însemnate încă prin două mari evenimente. Aicea pentru a doua oară s’a săvârșit prăznuirea Paștelor, a fost mâncat după rânduială mielul. După aceea chiar înainte de plecare s’a făcut numărarea poporului. Numărarea aceasta a arătat, că toate triburile exceptând pe a lui Levi, cuprindeau în total 603.550 oameni de genul bărbătesc dela 20 ani în sus, ceea ce pentru toată populația alcătuiește mai bine de două milioane suflete. Calculul acesta e întemeiat pe totalul dărilor adunate dela popor de câte o jumătate de siclu de fiecare suflet bărbătesc în folosul templului, cu care prilej femeile și copiii au fost lăsate fără nici o impunere. Obiceiul unei asemenea numărători în urmă așa s’a înrădăcinat în popor, încât încercările romanilor pe vremea lui Irod să introducă o sistemă mai exactă de numărare a dus la răscoala poporului. O deosebită enumerare

a tribului lui Levi arată, că într'însul erau 22.000 de suflete¹⁾ de gen bărbătesc dela o lună în sus și el astfel era cel mai mic și mai puțin numeros dintre toate triburile lui Israil.

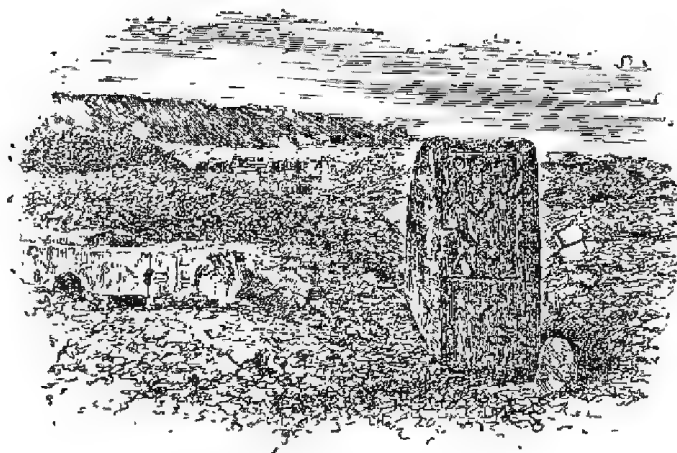
Acum totul era gata pentru a pleca mai departe la drum, pornind dela Sinai. În șesul Er-Raha aproape cu un an în urmă israilitenii se opriseră cu tabăra lor în calitate de simplă gloată de robi fugari, aproape fără nicio organizare și numai cu idei religioase turburi. În timpul acestui popas cu dâșii se petrecuse o prefacere enormă. Ei se convinseseră, că zeii egipteni sunt închipuiri de nimica și că adevăratul Dumnezeu al pământului este Iehova, Duh nevăzut și atotputernic, care era pentru dâșii conducător și protector. La pogorirea lui din muntele cel sfânt ei fuseseră cuprinși de tremur și de groază, dar în mijlocul fenomenelor groaznice, ei auziră cuvintele iubirei și ale buneivoințe, care erau așezate în temelie așezământului, primit de ei. În puterea acestui așezământ ei deveniră poporul ales, împărăția deosebită a lui Iehova. Potrivit cu aceasta, trebui să se aranjeze și toată organizația vieții naționale. Această organizație căpătă forma de „teocrație“, cărmuire dumnezească, în care toate legile fundamentale și principiile plecau nemijlocit dela însuși Iehova, și toți cărmuitorii văzuți ai poporului erau numai unelte și îndeplinitori ai planurilor divine întru cărmuirea vieții poporului.

Renăscându-se astfel moralmente și politicește, poporul israelit plecă iară la drum în direcția pământului făgăduinții. Dar înainte de a urmări mișcarea lui mai departe, nu va fi de prisos să atîngem o importantă chestiune, rezolvirea căreia va servi la o mai deplină lămurire a legiuirii din Sinai și a instituțiilor legate de ea. Și anume chestiunea despre „acel raport“, în care religia lui Moise și arta israelită se afla cu cele egiptene.

1) Cifrele numărului de suflete din fiecare trib sunt date în capitolul al doilea al cărții Numerele.

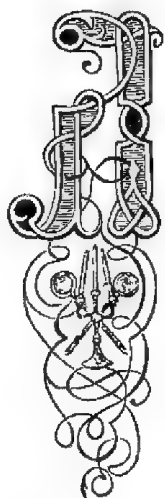

Ruinele unui templu egiptean

CAPITOLUL X.

RELIGIA LUI MOISE ÎN RAPORT CU CEA EGIPTEANĂ

șezămintele și ritualele legii lui Moise au origină divină. Dogmele, proclamate la poalele Sinaei de eliberatorul izraeliților, niciodată nu s'au rostit de sacrificatorii lui Osiris și ai Izidei. Învățătura lui nu era un ecou al doctrinei, ce se propoveduea în templele Tebei și Memfisului, ci era revelațiune divină. Tablele așezământului au fost scrise cu degetul lui Dumnezeu, iar nu cu mâna vreunui scriitor de ai lui faraon ¹⁾.

Cu toate acestea adesa s'a ridicat întrebarea: nu s'a alcătuit oare religia izraeliților din împrumuturi, făcute din religia egipteană, și Moise, educat la curtea regilor egipteni și a învățat toată înțelepciunea înflorită pe malurile Nilului (Fapt. VII, 22), n'a comunicat el cumva poporului său simplu acele taine, pe care le-a învățat el însuși dela înțelepții Egiptului? Întrebarea aceasta e atât de importantă, încât merită oarecare discuție. Dintr'un îndoit punct de vedere va fi folositor a cerceta, și anume în ce raport se află între dănsule religia lui Moise și religia egiptenilor: mai întâiu din punct de vedere doc-

1) Vigoureux, tom. II, cart. V, cap. VII,

trinal, și anume în scopul de a cunoaște mai bine nașterea religiei israeliților și a stabili astfel origina ei supranaturală, și după aceea și din punct de vedere istoric, ca să stabilim timpul originii ei pe temeiul unor particularități ale ei, și a arăta de asemenea, că ea a fost proclamată și s'a alcătuit curând după eșire, cu alte cuvinte, că ea e de origină dela Moise. Ea se deosebește în învățătura sa fundamentală prin foarte multe laturi de credințele supușilor lui faraon, ca să o putem socoti ca o ramură, răsărită din unul și același trunchiu; și în același timp ea păstrează în amărunchimile secundare foarte multe urme ale înrăuririi egiptene, ca să se poată raporta formarea ei la periodul, când israiliții avuseseră deja destulă vreme, ca să piardă pecetea petrecerii lor în pământul robiei.

Dumnezeiasca origină a legii lui Moise se arată atât din învățătura ei, cât și în moralitatea ei. Iar urmele cunoașterii îndelungate a moravurilor și obiceiurilor locuitorilor din valea Nilului se simt în multe instituțiuni ceremoniale.

Orce apropieri am face noi între poporul egiptean și poporul israiltean, cum acest din urmă se prezintă nouă în Pentateuc, în tot cazul caracterul divin al legislației lui Moise se manifestă cu o uimitoare limpezime; superioritatea religiei, pe care ea o proclamă, apare în multe particularități ce o disting. De temelie a legii servește unitatea lui Dumnezeu, unitate absolută, riguroasă, care esclude orice idololatrie și orice idee de vreo rațiune divină inferioară. În mitologia egipteană de asemenea se pot găsi urmele credinței primitive într'un singur Dumnezeu¹⁾, dar aceste urme oarecum se pierd și se cufundă în politeism, care deja domnea deplin în Egipt pe vremea lui Moise. Egiptenii, contemporanii acestui mare om, de bună samă considerau monoteismul un contrast propriei lor credințe religioase, și chiar dacă ei păstraseră unele idei despre o singură primă cauză, apoi totuși ei nu erau în stare să o deosebească clar în mintea lor de cea gloată de divinități, mai mult sau mai puțin secundare, cu care ei o împresurase. Deaceia, nu în școala lor, și nici chiar în tradițiile patriarhilor, ci din gura înseși a lui Dumnezeu a înțeles Moise înalta învățătură, pe care a și propovedit-o el poporului său: „și așa să știți acum și să pui la inima ta, că Domnul (Dumnezeul tău) este Dumnezeu în ceriu sus, și pe pământ jos și nu mai este altul afară de Dânsul“ (Deutor. IV, 39). Dacă Moise ne zugrăvește pe Iehova, ca Dumnezeu al cerului și al pământului

1) Această credință se ștersese la egipteni încă din epoca dinastiei XIX, și deși printre egipteniști sacrificatori continuau să se păstreze urmele acestei învățături în concepția lor tainică interioară, totuși se poate crede, că ei în acest timp aveau o idee cu totul curată de un singur Dumnezeu.

apoi această pentru aceea, cum s'ar putea mai clar să-L deosebească de zeul egiptean, care se confunda cu soarele.

Deși religia vechilor egipteni e cunoscută încă foarte puțin, și deși majoritatea textelor descoperite pe monumente și în gropnițe sunt foarte obscure și enigmatice, totuși sunt destule temeiuri a socoti, că religia egipteană în genere prezenta un cult al soarelui sau divinizarea soarelui. Soarele era peste tot Egiptul, simbolul divin prin excelență. Egiptenii, explicând dumnezeiasca neschimbabilitate în neconținută înnoire, considerau soarele, ce se renaștea în fiecare dimineață la răsărit după ce el dispăruse în ajun la apus, simbolul desăvârșit al divinității. Dar adevăratul raport al cultului, obiectul căruia era soarele, se coprinde în aceea, că lumina lui se consideră oarecum manifestarea simțită a lui Dumnezeu. Pentru a se convinge de aceasta, ajunge să se citească vreunul din imnele în cinstea soarelui. Într'însele se spune, că Dumnezeu a creat și păstrează lumea prin mijlocirea luminii și căldurii sale: zeul Șu (lumina), se spune în cap. VII al ritualului înmormântare, a creat abizul ceresc. „Eu, soarele, care s'a arătat la început și care cârmuește toate cele create“. Oziris se numește sufletul soarelui: lumina soarelui era astfel trupul, adică manifestarea simțită a Divinității. De aici zeul egiptean își primea numirile, care corespundeau situațiilor succesive ale soarelui în timpul mișcării sale zilnice. El era rând pe rând soare răsare, soare la amiază, soare apune, soare de noapte, soare ce se reînnoia: Harmahis, Șu, Ra, Tum, Af, Oziris, Heper, Hem, etc. Nu încapе în doială, că aceste forme ne prezintă rolurile succesive a unui și același zeu în diferite ceasuri ale zilei. Judecând generalizarea veche și minunată a credințelor egiptene, care se păstrează în cap. XVII al „cărței de ceremonii“, sau în carte Morților, Ra este soarele, care punând început vremilor, continuă în fiecare zi „a cârmui făptura sa“.

Poeții cântă pe Ra, identificat cu soarele, în următorul imn:

„Cinste ție, mumie, care te înnoești și te renaști neconținut
Ființă, care de sine se naște pe fiecare zi!
Cinste ție, celce luminezi în Nu, vivificând toate cele făcute,
Care ai făcut cerul și l-ai învălit în taina orizontului lui!
Cinste ție, Ra, care te arăți la vreme,
Răspândești razele vieții pentru ființele cele cu minte!
Cinste ție, celce ai creat pe zei și toată întregimea lor,
Dumnezeu ce locuiește ascuns, și față pe care n'o știe nimeni!
Cinste ție, când te miști tu pe țările:
Zei, care te însoțesc, scot strigăte de bucurte“¹⁾.

1) Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient p. 30, 31

Zeul soarelui, „stând în cabina bărcii sale sacre, barca bună de milioane de ani¹⁾“, înfășurat în încolăcirile șarpelui Mehen, care servește de emblema curgerii sale, alunecă încet pe vecinica curgere a apelor cerești, condus și însoțit de o ceată întreagă de zei secundari, chipurile cărora uimesc prin formele lor cele mai ciudate. Gor, stând înaintea, străbate orizontul cu ochiul său a toate văzător, ca să zărească pe dușman, pe care este gata să-l străpungă cu sulița sa; alt Gor cârmuește barca. Ahimu-urdu, ceice niciodată nu se odihnesc, și Ahimu-secu, ceice niciodată nu se dogoresc de soare, înarmați cu vâsle lungi, mișcă barca și o susțin pe cursul apelor; ei neconținut se aleg din nou dintre sufletele curate²⁾.

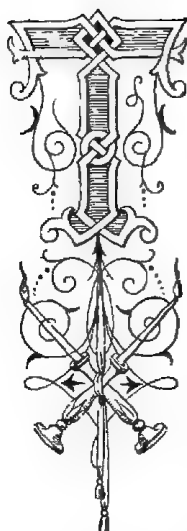

---

1) Egiptenii asemănând locul petrecerii zeilor cu locul petrecerii monștrilor de pe Nil, râul lor iubit, își închipuiau, că zeli, și deci și soarele, își fac mișcarea cu barca. În templele lor statueau zeilor, se așezau deasemenea, cum vom vedea mai departe, tot în barcă. Cel ce mureau plecau în Amenta (viața de dincolo de mormânt) tot cu barca.

2) Maspero, idem, p. 31, 32.

*Divinizarea soarelui
(după un monument egiptean)*

u-te deștepți, binefăcătorule Amon-Ra-Harmahis;
Tu te trezești, adevăratule Amon-Ra, domnul a două
orizonturi!

O, binefăcătorule, strălucitorule, purtătorule de flăcări!
Iată vâslesc văslașii tăi, ceice-s Ahimu-urdu!
Iată te împing înainte văslașii tăi, ceice-s Ahimu-Secu!
Tu ieși, te ridici, ajungi culmea, binefăcătorule,
Cărmuindu-ți barca, pe care tu crești;
După porunca supremă a mamei tale¹⁾, zilnic
Parcurgi tu cerul pe înălțime și vrășmașii tăi cad!
Tu-ți întorci fața spre apusul pământului și cerului:
Oțelite-s oasele tale, delicate și-s membrele, viori tru-
pui tău,
Ferbe puterea în vinele tale, sufletul tău e plin de
dorințe...

Răsărirea ta luminează ca niște raze...
Zei sunt în admirație;
Marele cerc divin e plin de bucurie,
Dând slavă marei bărci;

Bucurie se face în sanctuarul tainic...
Cinste ție, bătrân, ce te-ai arătat în ceasul tău,
Domn cu numeroase fețe,
Urci, slobozitor de raze, ce gonesc întunerecul!
Toate căile sunt pline de razele tale.
Ție căpcăunii aduc prinoase, ce stau în mâinile lor.
Către tine-s îndreptate imnele lor, pentru tine joacă ei.
Trimițând la tine rugile lor și descântecul lor²⁾.
Tu ai luminat pământul, afundat în întunec...
O, zeu, ce răsai în calitate de soare³⁾.

1. Pe monumente adesea se poate vedea, cum în adevăr ființe cu cap de câine di-
vinizează soarele ce răsare.

2) Maspero, *Histoire*, p. 32—35.

3) Deut. IV, 12-19; Deut. XVII, 3.

Astfel era religia Egiptului: adorarea soarelui divinizat, împărțit în o mulțime de zeități, care personificau diferitele lui faze și diferite aspecte, ce toate prezintă un politeism pozitiv.

Moise a lepădat și a osândit cultul idololatrii al soarelui și asemănarea Dumnezeirii cu astrul zilei pe cea dintâiu pagină a cărții Facerea, unde el deosebește lămurit pe Făcătorul de făpturi și ne arată, că soarele, luna și stelele, ca și toate celelalte făpturi, alcătuiesc operele adevăratului Dumnezeu. Dar, nemărginindu-se la această atât de clară învățătură, Moise ca să prevină pe conștrații săi de primejdia molipsirii de acele idei, care erau în circulație prin Egipt, le vorbește formal în una din cuvântările sale, amintindu-le despre minunile, de cari a fost însoțită proclamarea legii din Sinai: „și a zis Domnul către voi pe munte, din mijlocul focului; glasul cuvântătorului voi l-ați auzit, dar chipul nu l-ați văzut, ci numai glasul. Și declarându-vă El vouă așezământul său, pe care v'a poruncit să-l împliniți, Decalogul, și l-a scris pe două table de piatră. Și mi-a poruncit mie Domnul în vremea aceea să vă învăț hotărârile și legile, ca voi să le împliniți în acel pământ, în care veți intra ca să-l stăpâniți. Țineți tare în sufletele voastre, că voi n'ați văzut nici un chip în ziua aceea, când a vorbit cu voi Domnul pe muntele Horib din mijlocul focului, ca voi să nu vă răsvrățiți.... și ca tu, privind la cer și văzând soarele, luna și stelele și toată oștirea cerului, să nu te ademenști și să nu te închini lor, și să nu le slujești, deoarece Domnul Dumnezeul tău i-a împărțit tuturor popoarelor de sub tot cerul“ (Deut. IV, 12-19; Deut. XXII, 3). Aceste cuvinte ale legiuitorului israeliților, evident, nu alcătuiesc ecoul învățăturii egiptene, ce prezintă osândirea formală a religiunii egiptene.

Negreșit, încă și mai puțin legiuitorul lui Israil a putut să imprumute la curte și în templele egiptene ideea despre oprirea orșicăru chip al lui Dumnezeu. E destul să intri în vreun sanctuar egiptean sau în vreo secție de muzeu egiptean din Louvrou, sau să deschizi vreuna din numeroasele colecțiuni, care reproduc vechile monumente din valea Nilului, templele lui, gropnițele lui, ca să încerci o adâncă mirare de nenumărata mulțime de tot felul de chipuri ale zeilor. Aceste monumente pretutindenea prezintă privirilor tot felul de închipiri de ale zeilor, bareliefuri, sculpturi pe aur sau pe argint, pe lemn și pe piatră, sau pe argilă arsă; toate artele plastice se întreceau în silințele lor pentru reproducerea acestor chipuri, și artiștii foloseau pentru asta tot felul de materiale și tot felul de lucruri dela papirus pânăla cele mai obișnuite

vase și lucruri, întrebuințate de egipteni la tualeta lor, până la pepteni și flacoanele de parfum¹⁾.

În legea sinaită, din contra, Moise mai întâi de toate expune porunca, că Dumnezeu nu poate fi închipuit în chipuri simțite: „să țineți tare în sufletele voastre, că voi n'ați văzut nici un chip în această zi, când v'a vorbit Domnul pe muntele Horeb, din mijlocul focului (Deut. IV, 15). Deasemenea noi citim același lucru și în cartea Eșirei, unde ea se leagă direct cu credința în unitatea lui Dumnezeu. „Eu sunt Domnul Dumnezeuul tău, care te-am scos din pământul Egiptului și din casa robiei. Să nu ai alți dumnezei înaintea feții mele. Să nu-ți faci chip cioplit și nici o închipuire din cele ce sunt în ceriu sus, și din câte sunt pe pământ jos, și din câte sunt în apă sub pământ (Eș. XX, 2-4). „Legea, cum este proclamată în Deuteronom, e încă și mai limpede, și mai expresivă: „să nu-ți faci chip cioplit, chipul vreunui idol, ce închipuește bărbat sau femeie; închipuirea vreunui animal din cele de pe pământ, închipuirea vreunei paseri înaripată, care zboară pe sub ceriu, închipuirea vreunei târătoare, ce se târăște pe pământ, închipuirea vreunui pește, care e în apă sub pământ“ (Deut. IV 16-18).

Această opreliște în asemenea cuvinte și cu asemenea amărunimi, care cuprinde aluziune vădită nu la cultul idololatrii a peninsulei Sinai, sau a pământului Hanaan, ci la cultul egiptean. Templele, pe care israiliții le avuseseră sub ochi în țara abea părăsită de ei, erau pline de tot felul posibil de închipuiri de lucruri cerești, pământești și din apă de sub pământ: dumnezeirea într'însele se închipuia sub înfățișarea globului solar, care se putea vedea neconținut pe monumente, în deosebi în partea de sus a tuturor monumentelor; închipuirea de animale și pești, ca simboluri divine deasemenea pretutindenea se prezintă numeroase. Într'un imn în cinstea lui Ra citim:

„O, binefăcătorule Ra-Harmahis !

Tu ai format cerul de sus, ca să-ți înalți sufletul ;

Tu ai înfășurat cerul, ca să ascunzi formele tale mormântale ;

Tu ai întins cerul sus după lungimea mânilor tale ;

Tu ai întins pământul după lărgimea pașilor tăi ;

1) Când cercetezi marile colecțiuni, în care savanții veacului nostru au reprodus întrucâtva resturile monumentelor egiptene, atunci mai întâi de toate, — spune Maspero — rămâi uimit de abundența aproape improbabilă de tablouri și scene religioase tainice, ce s'au păstrat până la noi. Nu exista aproape o așa placă, pe care nu s'er întâlni una din figurile divinităților, care primesc cu înfățișare ne pasionată prinosul și ruga sacrificatului sau închinăciunile regelui. Maspero, Histoire p. 26, 27.

Tu ai înveselit cerul sus după măreția sufletului tău.
 Pământul se teme de tine, mulțămîta oracolului statuei tale.
 Vulturul sacru cu aripile strălucitoare;
 Fenixul cel cu multe culori;
 Marele leu, care singur se apără
 Și care deschide drumul bărcii lui Secta ¹⁾;
 O, binefăcătorule Ra-Harmahis! . . .
 Bou noaptea, domn în ziua senină, minunat glob albastru,
 Regele cerului, domnul pământului,
 Marele chip pe cele două orizonturi ale cerului ²⁾.

Artiștii egipteni exprimau literal și în chip simțit și pipăibil cu penelul sau cu penița, tot ce se cânta în aceste imnuri sacre. Gor, de pildă, se închipuia când ca om, când ca vultur; câteodată cu cap de vultur pe trup de om, iar câteodată cu cap de om pe trup de vultur. Anubis avea cap de șacal; Hnum avea

Idoli egipteni (maripati 4)

cap de berbec; Tot era cu cap de ibis ³⁾; Hons era cu cap de vultur; Sehet cu cap de leoaică; Bast cu cap de pisică; Gator sub formă de vacă; Put cu capul aceluiași animal; Fta, împodobit cu un gândac, strângea la piept doi șerpi și ședea cu picioarele pe un crocodil; Sebec

se închipuiește cu cap de crocodil, dar pe cap are discul soarelui cu coarne de berbec; Selc cu un scorpion pe cap; Set se închipuiește sub chipul unui behemut; boul Apis se închipuia sub forma naturală de bou sau cu trupul de tânăr și cu cap de bou; Ma, zeița adevărului, se închipuia cu o peniță pe cap; Seb, pământul primitiv, se închipuia sub forma unei găște ⁴⁾. Cu un cuvânt, începând cu soarele și stelele până la târătoare, insecte și pești, în lumea fizică, pe ceriu, pe pământ și în ape, nu era nimic de așa fel, încât să nu se fi închipuit în templele sau pe grobnitele egiptene în calitate de simbol divin sau de embleme

1) Barca lui Set era barca soarelui.

2) Maspero, *Histoire*, p. 31.

3) În rugăciunea unui scriitor către zeul Tot, se citește: „Vino la mine Tot, o ibis vrednic de cinste, o iubitule zeu al Irmopolisului, o secretarule al marilor zei al Irmopolisului, vino la mine”. Grelot, *Hymn a lui Amon-Ra, des papyrus du musée de Boulaq*, 1874, p. 65.

4) Celelalte închipuiri ale zeilor egipteni vezi-le mai sus.

5) Toți acești zei egipteni sunt reproduși de pe monumente în scrierea lui Murray, *Handbook for travellers in Egypt*, ed. 6-a, 1880, vol. I, pag. 86, 92. Chipurile multora din ei se pot vedea deasemenea în a 9-a ediție ilustrată franceză a scrierii lui Lenormant „*La géologie orientale*”, tom. III.

sau sub formă de podoabă¹⁾. Sculptorii reproduceau deasemenea aceste chipuri și statuete divine din materiale prețioase, și ele se purtau ca podoabe la gât și serveau ca amulete²⁾.

Domnul, prin gura lui Moise, a oprit în chipul cel mai riguros închipuirea tuturor acestor lucruri. El dădu întregii legi o așa importanță, încât o repetă și o reproduce de câteva ori (Lev. XXVI, 1; Deut. V, 8), și poruncește, ca atunci, când poporul lui Israel va stăpâni pământul făgăduinței, în acea clipă, când tot poporul se va aduna pe muntele Garizim și pe muntele Gheval, primul din toate blestemele, care trebuiesc rostite de leviți, trebuie să conștie din următoarele: „blestemat fie cel ce face chip cioplit sau idol turnat; urâciune este înaintea Domnului produsul mâinei artistului, ce va fi pus în locul cel tainic!” Și tot poporul trebuia să răspundă: amin (Deuter. XXVII, 15). Succesorul lui Moise, Iisus Navi, îndeplinea întocmai această poruncă a Domnului³⁾.

Din toate acestea dela sine e evident, până unde religia lui Moise stă în deplină contradicție cu religia egiptenilor, și cum în același timp înseși termenii, în care s'a formulat învățătura ei, mărturisesc, că ea se afla în atingere apropiată cu acea religie, rădăcirile căreia ea le respinge și le osândește.

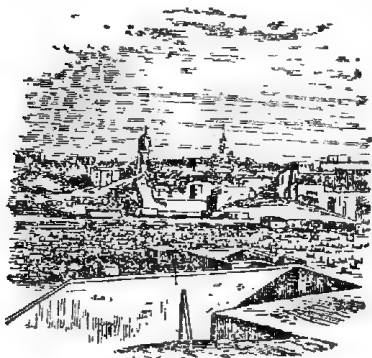
Împreună cu mulțimea închipuirilor divine, cea mai deosebită trăsătură a religiei egiptene servește cinstirea morților și a grobnitelor. Se poate zice, că acest cult la egipteni era una din ocupațiunile principale ale celor vii. Ei dădeau neconținute onoruri funebre acelorora, care nu mai erau deja în viață, îngrijindu-se chiar mai puțin de existența lor, care, după părerea lor, era numai vremelnicească, așa că toate grijele lor se îndreptau spre împodobirea mormântului, care trebuia să devină „locuința veșnică” a lor. În cinstea morților ei aduceau jertfe asemenea acelorora, pe care le aduceau zeilor, și anume tămâieri și turnări. Mumiile morților ei le îmbrățișau cu dragoste și picioarele lor le udau cu lacrimile lor. Când mumiile lor se păstrau în casă sau în încăperea de îngropare, atunci din timp în timp se scoteau din grobnită și le puneau alături cu jertfelnicul, unde slujea sacrificatorul; după aceea mumiilor li se aducea drept jertfă tămâiere,

1) Afară de animalele enumerate mai sus, pe monumente sau în inscripțiile hiерoglife se poate vedea adesea chipul lupului, hienei, mistrețului, celului, asinului, gazelii, antilopel, stransului, cerbului, oel, girafei, vitelului, epurei, cânelui, șoarecelui, vulturului, cucuvelei, lăstunului, cocoarei, coțofanei, raței, șopărelui, broaștei testoase, peștelui, râmel, muștel, grulerului, vacel domnului, furnicel, caradaștel, vermelui, etc. Figurile de animale, atribuite zeilor, erau probabil la început numai simple simboluri.

2) Pierret, Dictionnaire d'archéol. Egip. p. 325.

3) Iisus Navi, VIII, 33, 34.

se săvârşa turnare, se aduceau flori, fructe şi carne de vită¹⁾; ele erau acoperite chiar cu miresme, turnând untdelemn pe cap. În cinstea morţilor se săvârşau deasemenea ospeţe deosebite, la care se invitau părinţii şi prietenii lor. Tuturor li e cunoscut, că piramidele erau destinate în calitate de locuri pentru înmormântare a regilor, dintre care fiecare zidea câte una pentru dânsul. Grobniţele celor bogaşi se împodobeau cu frumuseţă extraordinară; sicriile luxoase atât înăuntru cât şi pe dinafară se acopereau cu chipuri sau cu bareliefuri; trupul se slobozea în pământ cu un exemplar din „cartea morţilor“, opera unui caligraf şi miniaturist; ea e îmbrăcată în o legătură scumpă, acoperită cu podoabe scumpe²⁾, şi înconjurată de statuete, dintre care unele îl reprezentau pe el însuşi,

Grobniță din Calr

iar altele se destinau ca ajutoare lui în munca lui din lumea de dincolo de mormânt. Aceste statuete funebre, care, după prescripțiile „Cărții morților“, se puneau în grobnițe, se numeau „răspunzătoare“ (Usapti-u). Ele se îmbrăcau în haina strâmtă a mușilor, iar două degete erau încrucișate pe pept și de obicei țineau o unealtă de agricultură. Menite ca ajutoare ale mortului, ele „răspundeau“ la chemarea lui

de a-i veni în ajutor la lucrarea țărinelor Aalu, adică a câmpurilor cerești³⁾. Într'un cuvânt, se poate zice, că pereții încăperi mormântale se acopereau cu tablouri, unde toată viața mortului se zugrăvea cu o bogăție extraordinară, amărunit și cu o uimitoare exactitate. Într'un ungher se puteau vedea scene din viața casnică: bucătarii fac foc și pregătesc prânzul, femeile din harem joacă în sunetul sripcelor, flautelor și arfelor. În alt loc se înfățișază scene de vânătoare și pescuire, bătălii pe apă,

1) În muzeul Britanic se păstrează până astăzi masa cu o jertfă pentru morți, găsită într-o grobniță din Teba. Masa asta e făcută din crengi și frunze de palmier; ea conține plăcinte, o rață gătită și o altă pasere oarecare prăjită. Bartlett, From Egypt to Palestine, pag. 115.

2) Comorile, găsite în Teba împreună cu mumia reginei Aa-Hoten (din dinastia XVIII), arată, în ce belșug s'au pus ele în grobniță: alcea vedem brațete, diademe, lanțul de aur cu scarabel, topoară, latagane, peptarul, inele, capete de leu, toege, steaguri, bărele, etc. O mare parte din aceste lucruri erau împodobite cu chipurile zeilor.

3) Grecii direct sau indirect au împrumutat dela egipteni acest obicei, punând figurile funebre în grobnițe, dar la dânsii aceste statuete prezentau zeițăi ocrotitoare ale morților, iar nu pe înseși morții sau ajutoarele lor pentru viața de dincolo de mormânt.

scene de inundație, de lucru câmpului, de semănat, de secerat, și de căratul pâinei la magazii. Pe alt perete lucrătorii, de tot felul își îndeplinesc fiecare lucrul meseriei lor: cismarii, sticlarii, turnătorii, stolerii, — toți sunt așezați și grupați în linie, lemnarii taie copaci și fac bărci, femeile se ocupă cu torsul, sub supravegherea unui eunuc posomorât și sever, care vădit puțin dispus ascultă vorbăria lor. Stăpânul casei stând departe de o corabie mare, rânduește marinarii la trebile lor. Marea pe care navighează el, este bazenul apusan, și portul spre care se îndreaptă el, nu e altă ceva decât o grobniță ¹⁾. Toate aceste scene, zugrăvite astfel pe peretele grobniței, își au scopul lor nu atât de a aminti ceea ce mortul a făcut în cursul vieții sale pe pământ, pe cât de a arăta ceea ce el face după moartea sa în

lumea de dincolo de mormânt, unde el continuă existența sa de mai înainte și călătorește pe Nilul ceresc ²⁾. După cum zeul soarelui înaintând pe bolta cerească, se compara cu navigația pe marea, și dupăcum zeii în adâncul templelor șed în barca lor, așa și morții, împreunădu-se cu Oziris și primind după moarte unul din numele lui Oziris, trebuie să călătorească pe cea lume, în care scop în grobnița lor se pune una sau mai multe bărci mici, una de aur masiv și alta de

Bucătari egipteni (după un monument egiptean).

argint. Barca de aur, prevăzută cu echipaj, stătea pe o cărușă cu patru roate. Toate uneltele de pe ea erau de lemn, roatele de bronz cu patru schițe; vâslele în număr de 12 toate de argint masiv ³⁾. Senzul tuturor celor descrise sunt sus lămurite cu texte. Iată ce se citește pe un monument funebru: „prinosul este făcut lui Anupu, locuitorul curții celei dumnezeiești, ca să i se dea în-gropare în Amenta, ȧara apusană, foarte mare și foarte bună, să-vârșită după marele dumnezeu; ca el să meargă pe căile, unde merge ușor, săvârșit după marele dumnezeu; ca el să aibă prinos de pâne, făină și băuturi, la sărbătoarea începutului anului, la sărbătoarea lui Tot, în ziua întâia a anului, în marea

1) Maspero, Histoire, 63, 64.

2) CX cuvinte ale „Cărții morților” arată cum morții se ocupă cu agricultura, în care scop zeul indoelei le arată sacul cu semințe și instrumentele agricole, cu care sunt înarmate figurile morților și care s’au pus în mormânt împreună cu grăunțele de grâu și cu diferite fructe.

3) Bărcile acestora se află în muzeul Bulachec din Cairo.

sărbătoare a arșiței, la procesiunea zeului Hem, la sărbătoarea prinoaselor, la sărbătorile lunare și semilunare și în fiecare zi ¹⁾.

Din toate acestea se vede, că cultul morților la egipteni era îmbibat cu totul de vederile lor politeiste și plin de superstiții, care prezentau esența vieții de dincolo de mormânt sub diferite forme false. Dar pe cât acest cult ocupă un loc important în religia faraonilor și a supușilor lui, tot pe atâta el are puțină însemnătate în religia lui Moise. Contrastul, ce există între aceste două religii nicăierea nu se arată cu atâta limpezime, ca anume aicea. Ca să ferească pe israeliți de a se molipsi de rătăcirile referitoare la viața de dincolo de mormânt, care alcătuiau baza credințelor egiptene, Moise face cât putea mai puține indicațiuni chiar la nemurirea sufletului. Proclamând interdicția, arătată mai sus, referitoare la orice închipuire simțuală a divinității, el taie deodată și toate obiceiurile superstițioase ale egiptenilor „relative la înmormântare și la cultul morților. Toată legislația lui Moise în această privință, în toate tezele sale fundamentale, se află astfel în contrast direct cu religia Egiptului. Ea nu numai că nu face împrumuturi dintr'însa, ci din contra, o combate în tot chipul și o condamnă în particularitățile ei cele mai distinctive. Oprirea de prinoase și de jertfe în cinstea morților se cuprinde în acel vădit protest, care după lege erau datori să-l facă israeliții, când ei aduceau pârga de fructe: „când tu vei osebi toate zeciuețele produselor pământului tău..., atunci spune înaintea Domnului Dumnezeului tău: eu n'am mâncat din ele în tristeța mea, și nu am osebit-o în necurățenie, și nu am dat din ele pentru morți" (Deut. XXVI, 13, 14).

Imprejurările morții lui Aaron și Moise deasemenea au alcătuit o vădită osândire a superstițiilor egiptene relativ de cultul morților. Ca poporul să nu aibă dorința să arate acestor doi mari conducători ai lor onoruri asemenea acelor, care se dădeau vestitelor personalități din Valea Nilului, Dumnezeu i-a silit să moară unul după altul în depărtare și în absența poporului lor (Numer. XX, 25-28; Deut. XXXII, 49, 50; XXXIV, 5, 6).

Deosebiri, ce apar atât de limpede între religia lui Moise și religia Egiptului cu privire la credințele dogmatice, firește apar mai puțin lăioase cu privire la morală, deoarece baza moralei la toate popoarele este una și aceeași, și Dumnezeu pe inimile tuturor oamenilor a imprimat una și aceeași lege morală naturală. Egiptenii recunoșteau multe reguli morale minunate, cum se poate

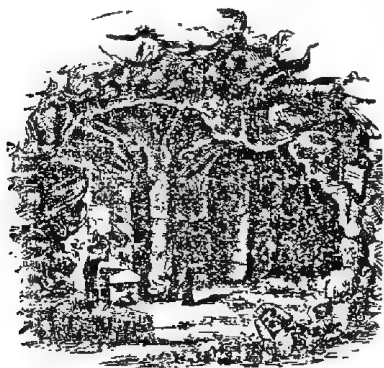
1) Maspero, *Histoire*, p. 62-63,

vedea asta din diferite sentințe din cărțile lor și cu deosebire din „ispovedania morților în fața lui Oziris”. Dar, cu toate acestea, noi nu întâlnim printre ei nimic, ce s’ar putea egala cu Decalogul lui Moise: egiptenii se ocupau mult mai mult de a evita răul decât de a face binele, așa că și „ispovedania morților” are un caracter exclusiv negativ; regulele lor de purtare nu se legau așa de strâns cu religia, ca regulele din legea lui Moise; sentimentele exprimate în imnele lor către zei sunt cu totul de altfel decât sentimentele din imnele și psalmii poporului israelit. Sacrificatorii lui Amon-Ra totdeauna cântă diferite însușiri ale lui, cursele lui cerești, diferitele lui metamorfoze, acele binefaceri, pe care el le revarsă asupra pământului prin dătătoarea de viață căldură a soarelui, iar omul însuși te miră de apare în ele sau în tot cazul de joacă măcar un rol secundar. Imnele izraelite se disting cu totul prin alt caracter și sună cu totul în alt ton. Într’insele se proslăvește atotputernicia lui Dumnezeu, dar cu totul sub alte chipuri și în totul cu alte trăsături; providența Sa pretutindenea ocupă într’insele cu totul alt loc; omul se întristează, strigă, plânge pentru neputințele sale și cere milă dela Dumnezeu. Cu alte cuvinte, aicea în imnele sfinte ale lui Israel ne transportăm oarecum cu totul în altă lume (Deut. IX, 26-29).

Ce se atinge de rituale și ceremonii, în care era bogată religia Vechiului Testament, apoi în Pentateuc nu se poate să nu vedem unele urme ale influenței egiptene, urme cu atât mai prețioase, cu cât ele servesc de dovadă vădită a autenticității Pentateucului, și afară de asta, urme foarte rari pentruca ele să poată să surpe în același timp originea divină a cultului israelit.

Omul trăiește nu numai cu mintea, ci și cu sentimentul; el poate judeca despre frumuseța lucrurilor numai după strălucirea ce le înconjoară; religia trebuie, prin urmare, să vorbească atât minții prin învățăturile sale, cât și ochilor lui prin exteriorul său și prin lustrul ceremoniilor sale. Așadar deaceia religia totdeauna stă în legătură cu temple și jertfenice, rituale și aduceri de jertfe. În pustiu Sinai, când poporul israelit ducea viață nomadă, pentru dânsul era imposibil să ridice templu Dumnezeului celui adevărat; cu toate acestea el avea nevoie de ceva asemănător ce ar fi înlocuit templul și ce ar fi fost semn pipăibil al prezenței lui Iehova în mijlocul fiilor lui Israel. El, adevărat, locuia în mijlocul lor: „căci este oare vreun popor mare, la care zeii lor ar fi fost așa de aproape, cât era de aproape de noi Domnul Dumnezeu nostru, orcând îl chiamăm? (Deut. IV, 7). Dar închinătorii Lui aveau nevoie de un anume loc, unde ei ar fi putut să înalțe

rugăciuni către Dânsul, și de oarece El nu putea fi închipuit nici într'un fel, apoi din această pricină israiliților li s'au dat sicriul și cortul. Cortul era locul de rugăciune și de aducere de jertfe; sicriul, așezat în cort, era oarecum locuința lui Dumnezeu, tronul mării Lui. Insuși Domnul vorbește lui Moise în această privință următoarele: „și-Mi vor face ei Mie sancturar, și voi locui în mijlocul lor. Să-mi faceți sicriul de lemn de Sitim¹⁾; lungimea lui va fi de doi coți și jumătate, și lărgimea lui de un cot și jumătate, și înălțimea lui de un cot și jumătate. Și să-l îmbraci cu aur curat, pe dinăuntru și pe dinafară să-l îmbraci, și să faci deasupra lui cunună de aur împletită. Și să pui în sicriu descoperirea, pe care ți-am dat-o Eu. Să faci deasemenea acoperiș (capporet)

Serapionul din Memfis

de aur curat; lungimea lui să fie de doi coți și jumătate, iar lărgimea lui de un cot și jumătate. Și să faci de aur doi heruvimi; lucru din cloacan să-i faci, la ambele capete ale coperișului câte unul. Să faci un heruvim la un capăt, și alt heruvim la celălalt capăt; ca eșind din coperiș să faci heruvimii la ambele capete ale lui. Și heruvimii vor fi cu aripile întinse în sus, acoperind cu aripile lor capacul, iar cu fe-

țele lor vor fi unul către altul; spre capacul sicriului vor fi fețele heruvimilor. Și să pui capacul la sicriu deasupra; iar în sicriu să pui descoperirea, pe care am să ți-o dau Eu. Acolo Mă voi descoperi ție și voi vorbi cu tine pe capac, între cei doi heruvimi, care sunt deasupra sicriului descoperirii, și tot ceea ce voi porunci prin tine fiilor lui Israil" (Eș. XXV, 8-22).

În aceste prescripțiuni a lui Dumnezeu către Moise se pot vedea câteva trăsături, care amintesc Egiptul abea părăsit de israiliți. Dar trebuie să spunem, că ele sunt puține. Templul egiptean consta din pilon, o curte patru unghiulară, încăperea mult mai largă în lățime decât în lungime, un fel de pridvor și în fine sanctuarul. În sanctuar nu erau statui de ale zeului, cum se aflau în templele grecești, ci într'insul se afla numai un lucru sfânt, bari sau barca sfântă și o mică capeluță, căria îi dădeau numele de

¹⁾ Sitimul e salcâmul nostru, copacul destul de obișnuit în peninsula Sinai. Vezi desenul mai sus.

„templușor“ sau „sicrieș“. Bărcile sfinte de obicei se făceau din lemn scump, ba câteodată de argint și de aur. Ele se prezentau în forma obișnuită de bărci, plutind pe Nil. În una din încăperile templului din Harnac se poate citi următoarea inscripție pe barca consacrată de faraonul Seti I zeului Amon-Ra: „ea a fost făcută din aur adus din pământ străin, strălucea de pietre scumpe și împodobită cu lapis. Chipul lui Ra era așezat înaintea. El lumina râul cu strălucirea sa, ca soarele ce răsare... Poporul aclama la trecerea ei, când se ridica ea spre Teba“. În Harnac erau închipuie și alte bărci sacre; una din ele are numai puțin de patru metri lungime¹⁾. În mijlocul ei se înalță un templușor, care câteodată stătea între două figuri înaripate, care se privesc față în față și umbresc templușorul cu aripele lor întinse înaintea. La pliscul și la cârmă sunt închipuie embleme sacre, bogat lucrate. În zilele de sărbătoare bărcile sacre se purtau pe ulițe în procesiune solemnă. Aceste procesiuni adesea se închipuiesc pe monumente. Un monument, care se află în muzeul din Cair, reprezintă felul cum sacrificatorii duc bari. Acest bari se numea Ramzes. Femeile în acest timp joacă și cu cântări din timpane și din arfă petrec procesiunea.

Templușorul sfânt sau sicriul (după un monument egiptean)

În fundul sanctuarului se înalță un templușor, fiind lucrul cel mai sfânt din tot templu. El se făcea de granit sau de basalt și era de proporții mari. Studiind planul templului, în care se afla el, nu se poate să nu conchizi, că însuși templul s'a construit pentru acest templușor, și acest din urmă prezintă ceva în genul unui rezumat al întregii clădiri. Despre templușoarele egiptene se poate judeca după acele exemplare, care s'au păstrat până astăzi. În muzeul Louvrou se afla două din aceste templușoare, făcute dintr'un bloc întreg de granit roz. Ele amândouă sunt aproape identice după proporții: unul are doi metri și 36 centimetri în înălțime și 1,15 adâncime; celălalt are 2,26 înălțime cu o lărgime de 1,15. Primul din ele e împodobit cu o sculptură frumoasă. El a fost consacrat de regele Amasis pela 580 ani a. Hr. la sfârșitul dinastiei XXVI. Al doilea, inferior celui întâiu ca scul-

1) Pierret, Dictionnaire, p. 87.

ptură, poartă asupra sa numele lui Ptolomeu Everget II, cam pe la anul 147 a. Hr. În granit e sepat ceva în felul unei nișe, care prezintă o capeluță. Pe partea exterioară sunt sculptate chipuri de zei și de zeițe. Așa pe templișorul lui Amasis, pe partea din față a lui sunt închipuite zeițele Izida și Neftida cu inscripția regelui. Pe latura dreaptă sunt închipuiți Gor răzbunătorul și Anubis, geniul Tinmantel și Amret. Api sau zeul Nilului și zeița Heheb. Pe latura stângă se află zeul Tahut, geniile Api și Kabsenuf, Nilul de Nord și apa personificată. Pe fiecare din părțile monumentului sunt nu mai puține de trei tablouri, unde sunt închipuiți o mulțime de zei și zeițe. Așa pe primul tablou din stânga sunt închipuiți Ra-Harmahis, cu cap de leu, ținând o cruce cu mâner; Atum șezând pe tronul său; Șu și Tefnut sub forma a doi șoimi cu capete de om; Seb și Net cu coroana Egiptului de jos. Trei tablouri pe latura dreaptă deasemenea sunt toate acoperite cu chipuri sacre. În fine partea de din dos cuprinde de asemenea trei rânduri de chipuri de ale zeilor, în mijlocul cărora se poate vedea un rând de zei inferiori, compus din patru cete, unde bărbatul e închipuit cu capul de libelulă, iar femeia cu cap de șarpe. Templișorul lui Ptolomei II nu are așa de multe chipuri sfinte, ca templișorul lui Amasis, pentru că aicea este acoperită cu chipuri numai partea din față, dar și aicea se pot vedea multe semne de idololatrie. Inscripțiile arată, că acest monument a fost consacrat zeiței Izida. Deasupra ușii sunt închipuite trei discuri înaripate. Sub cornișe locul deasemenea e ocupat de două discuri înaripate cu doi șerpi. Încă și mai jos sunt închipuite cu casca pe cap patru figuri, care susțin semnul cerului.

Amândouă aceste monumente sunt făcute de piatră, dar erau templișoare și de lemn. Cea mai mare parte de monumente, făcute din acest din urmă material, au dispărut fără urmă din cauza nedurabilității materialului. În muzeul din Turin totuși se păstrează un astfel de templișor. El în întregime este făcut din lemn văpsit și stă, de obicei, în barcă. Toată lărgimea templișorului și a bărcii e de 147 milimetri; înălțimea de jos până la cornișă are 328 milimetri. Latura dela spate a templișorului are 28 centimetri înălțime inclusiv barca; lățimea lui 0,14 metri și întreaga lungime 0,13 metri¹⁾. Ambele laturi ale templișorului sunt acoperite cu chipuri și inscripții. Pe latura stângă se pot vedea trei rânduri de chipuri. În rândul de sus e barca soarelui, care are cap de om, la proră, se îndreaptă spre jertfenic, care se află la dreapta.

1) Măsurătorile acestea sunt făcute de arhitectul Turinului.

În barcă se află o zeiță. Dela râu, pe care plutește barca, se desparte un canal, care se îndreaptă în partea dreaptă. În al doilea rând a lui deasemenea e închipuită o barcă cu un barcagiu și patru vâsle. Un mic canal, care se desparte la stânga de ramura principală, desparte ce mai rămâne din părete în două câmpii, în ambele din care stă un om, care adresându-se bărcii, săvârșește prinos de jertfelnic; celce stă mai departe decât toți săvârșește turnare, iar cel ce stă mai aproape aduce un buchet. În rândul al treilea toată familia stă în genunchi, cu fețele întoarse spre stânga. În partea dreaptă a templișorului sunt numai două rânduri de chipuri. În cel de sus e închipuită treimea divină, iar în cel de jos sunt figuri de închinători. În partea de dinafară a fundului prin stâlpișori verticali se citește următoarea inscripție hieroglifică: „O, zeilor, stăpânii Elefantinei, mare crug divin, stăpânul țării mele! Arătați-mi milă, ca buzele mele să grăiască adevărul, ochii mei să vadă pe Amon în fiecare sărbătoare a lui, pe zeul iubit, care ascultă pe cel sărac, ajută pe cel nenorocit, susține pe cel împilat, dă viață fericită și îndelungată pentru trecerea pe acest pământ“. Ușișoara templișorului se făcea de piatră și mai totdeauna era închisă: la templișoarele păstrate la Louvrou, ea nu s'a păstrat; dară noi știm, că ea totdeauna consta din două canate, dovada căroră ne-o prezintă templișorul de lemn din Turin, unde ea s'a păstrat. Ușa la acest din urmă e precedată de un portic deosebit. Porticul adesa se susține de două coloane cu capitele, care închipuiesc capul Hatorei. Ușa de obicei era pecetluită. Singur numai regele sau marele sacrificator aveau dreptul să o deschidă. Despre asta se vorbește direct într'un loc al monumentului Djebel-Barcal: „el, (regele Pianhi-Meiamun) s'a suit pe scara, ce ducea la marele aditon (în templul Iliopolei), ca să vadă acolo pe dumnezeu, care locuiește în Ha-Benben, să vadă singur în deosebi. Cu totul singur, el ridică incuetoarea, deschide canatele, privește pe tatăl său Ra în Ha-ben-ben, pune în rânduială barca Mad a zeului Ra, barca lui Sehet a zeiței Șu; apoi el închide canatele, pune ceară roșie și aplică pecetea regală pe dânsa“¹⁾. Un basorelieu a marelui templu Abidose închipuiește pe faraon deschizând templișorul zeului Amon²⁾.

În templișorul, așa de cu îngrijire închis, se puneau statuile zeilor sau chiar lucruri simple. Câteodată într'insele se păstrau un

1) Maspero, Histoire, p. 385.

2) El e reproduș la Lenormant în scrierea sa Histoire ancienne de l'Orient, tom. III, 1833, p. 27. Tot acolo la p. 359, se poate vedea chipul unui templișor de granit din muzeul Louvrou, și deasemenea și un templișor portativ de lemn, închipuit în sculptură,

animal sacru sau o emblemă religioasă, înaintea căria în anumite zile se înălțau rugăciuni. Judecând după dispoziția lăuntrică a unui mic monument de lemn, ce se păstrează în Turin, se poate crede că el se destina, ca să păstreze într'însul un șarpe.

Astfel era marea sfințenie din templele egiptene. Dacă toate aceste date le comparăm cu celece noi știm din cartea Eșirei despre sicriul legii, apoi nu se poate să nu vedem, că deși între dănsule și este oarecare asemănare, dar deosebirile sunt cu mult mai mari. Templișorul câteodată, ca și sicriul legii, se făcea de lemn. Și unul și altul se destinau să se păstreze într'însele lucruri sfinte, dar negreșit nici într'un chip nu amintește de existența de bari sau de barca sfântă. Dumnezeu a respins cu totul acest simbol, care avea legătură așa de strânsă cu ideile false ale egiptenilor despre esența lui Dumnezeu, de viața de dincolo de mormânt. Insuși sicriul are numai o asemănare foarte depărtată după forma sa cu templișorul. Templișorul, în fond, nu era altă ceva decât un templu, în care se punea emblema divină; sicriul, din contra, era o simplă cutie, în care nu era nici un chip și nici un simbol, ci numai se închideau tablele legii; tronul lui Dumnezeu era deasupra sicriului, pe capacul lui. Trăsătura cea mai importantă de asemănare, pe care o putem vedea între templișor și sicriu, se cuprinde în prezența divinităților înaripate de o parte și a heruvimilor de cealaltă parte. Dumnezeu în cinstea sicriului său și a heruvimilor, a făcut o excepție la opreliștile, privitoare la închipuirea ființelor create. Ca poporul să poată să pătrundă mai adânc cu evlavie față de Dânsul, el a voit să-l arate, că heruvimii pururea slavoslovesc și-l adoră pe Dânsul. Situația, dată heruvimilor, e asemănătoare fără îndoială intrucâtva cu situația ființelor înaripate, care se pot vedea pe unele templișoare a zeilor egipteni, deși aripile lor au fost dispuse nu la fel. Dar toată această asemănare e cu totul exterioară. Heruvimii erau cu totul deosebiți de genii sau de divinitățile înaripate care sunt închipuite pe bărcile egiptene¹⁾; aceștia nu s' deloc dumnezei, ci ființă de fel deosebit, care, după mărturia autorului cărței Facerea, păzesc ușile raiului, ca să tae intrarea într'acolo a omului păcătos. Senzul și însemnătatea acestor două chipuri deasemenea sunt cu totul deosebite. Aripile întinse ale heruvimilor, neînsemnând nici

1) Heruvimii sicriului legii se asemănau câteodată cu goimii egipteni. Dar la asta nu există nici un temei. „Goimul egiptean” avea capul de vultur și corpul de leu înaripat; numele lui era Ages. El evident însemna frică, pentru că în istorisirea despre expediția contra hoților se vorbește despre Ramzes II, că el era pentru vrăjmași ca un goim. Piçrret. Dictionnaire, pag. 242.

un simbol văzut, închipuesc în chip uimitor ființa nevăzută a lui Dumnezeu. „Scriul evreesc chiar prin faptul, că el nu conținea nici un chip, se putea considera ca un protest permanent contra ideii, pe care egiptenii o legau de templele lor“¹⁾.

Trăsăturile obiceiurilor egiptene se pot întâlni deasemenea în parte și în oarecare rituale de ale lui Moise și în îmbrăcămintea arhiereului. Unii găsesc deasemenea asemănare în jertfele de porumbel, cum se descriu ele în cartea Leviticul (I, 14-18) și jertfele de pasări ale sacrificatorilor egipteni. Peptarul, care era una din podoabele deosebite ale arhiereului israelit, deasemenea se întâlnește în Egipt și e propriu acestei țări. El prezintă deasemenea o nouă dovadă a autenticității cărții Eșirei, unde citim descrierea lui. Cel mai cunoscut pieptar a fost găsit de Mariett la mumia reginei Aa-Hotep, mama regelui Amosis, capul dinastiei XVIII, care a detronat dinastia Hixilor. El se află acum în muzeul Bulax. Forma generală a monumentului prezintă un mic templușor. În mijlocul lui Amosis e închipuit stând în picioare în barcă. Două divinități, Amon și Fra, îi toarnă pe cap apa curățeniei. Deasupra întregii scene planează doi șoimi, ca simboluri ale soarelui dătător de viață. Lucrul acestui monument e perfect voluntar. Fondul figurilor constă din sculptură ajur (pătrunsă). În suși figurile sunt conturate cu linii aurii, în care sunt încrustate bucățele de piatră tare: sardolice, mercur, lapis. Față cu o asemenea variație, acest gen de mozaic, unde fiecare culoare se separă de cea învecinată cu ea prin liniuța strălucitoare de aur, prezintă un tot pe cât de bogat, tot pe atâta și de armonic.

Cu această descriere putem compara descrierea peptarului arhiereului, cum se face ea în cartea Eșirei: „să faci peptarul judecății lucrare iscusită; să-l faci de aceeași lucrare, ca și efodu; din păr galben, albastru, purpuriu și stacojiu și din vison răsucit să-l faci. El trebuie să fie patrat, dublu, lat de o palmă și lung de o palmă. Pe el să pui o înfloritură de pietre scumpe, înșirate în patru rânduri. Un rând de pietre să fie: un sardeon, un topaz

1) Poale, Ancient Egypt in Contemporary Review, Marti, 1879, p. 757.—Cese atinge de Cortul, în care stătea scriul legii, apoi noi nu știm de era ceva asemenea lui la egipteni. Măi târziu îl găsim la asirieni. Bareliefurile de bronz ale lui Salmanasar II, care împodobeau porțile Balavatei, închipuesc se pare cortul mișcător, probabil menit pentru cult în timpul expedițiilor militare. El consta, probabil, din patru drugi de lemn, sub formă de coloane, care susțineau acoperișul de piele, prins cu bucăți de metal. Inseși acoperișul rotund și, fără îndoială, era alcătuit din piei, cusute la un loc. În mijlocul lui era format din materie ceva în felul unei cutii împodobite. Înaintea cortului stătea pe un triped un jertfelnic portativ. Jertfelnicul avea forma unei jumătăți de glob, tăiat drept în două prin mijloc. Partea plană servea de masă. Pe masă stă prinosul, calitatea căruia acum nu se poate cunoaște.

și un smaragd; acesta e rândul întâiu. În rândul al doilea să pui: un carbunc, un safir și un diamant; în rândul al treilea să pui: un opal, o agată și un anietist; și în rândul al patrulea să pui: un hrisolit, un onix și un iaspis. Acestea trebuie să fie așezate după rânduiala lor în cuibulețe de aur. Petrele acestea trebuie să fie în număr de douăsprezece, după numărul numelor celor doisprezece fii ai lui Israil, înșirate pe cele două pietre de pe umere, după numele lor și după rânduiala în care s'au născut ei. Pe fiecare piatră trebuie să sapi, ca pe pecete, câte un nume din numărul celor douăsprezece seminții¹. (Eș. XXVIII, 15-21). De aici se vede, că peptarul lui Aaron e asemenea întrucâtva peptarului egiptean. Dumnezeu a îngăduit, ca meșterii israiliți să pregătească pentru arhiereu o podoabă la fel cu cele văzute de ei în țara

Sacrificatori îmbrăcați cu pei de leopard.

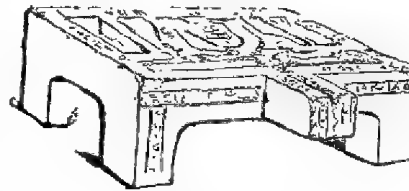
faraonilor; El a destinat pentru arhiereu una din cele mai frumoase podoabe lucrată de giuvaergii de pe vremea aceea, ca să înalțe prin asta măreția slujbei sale și a ceremoniilor¹).

Dar trebuie să observăm, că alături de trăsăturile asemănătoare sunt și deosebiri importante. Unele amărunchimi ale împodobirii și executării nu erau la fel; tot ce amintea mitologia, lipsește cu totul din peptarul lui Moise; el a fost exclusiv o podoabă arhierească la israiliți, pe când la egipteni purtarea lui nu era însoțită sacrificatorilor; el era, se pare, îmbrăcat numai de mumii²). Dacă sacrificatorii egipteni se deosebeau prin ceva pe monumente de ceilalți oameni, apoi numai prin peile de leopard, cu care se îmbrăca o clasă dintre dâșii. Clasificația preoției levitice era deasemenea cu totul alta decât clasificția preoției egiptene. Unele din vasele, întrebuințate la aducerea de jertfe, prin necesitate erau unele și aceleași și la israiliți și la egipteni. Jertfele negreșit nu se puteau aduce de ex. fără cuțite; partea materială a slujbei trebuia în multe puncte să fie la fel la diferitele popoare în puterea necesității înseși. Intre altele chiar și aceea religia lui Moise își are caracterul său deosebit. Situația obștească a preoților israiliți era cu totul alta. În timp ce sacrificatorii egipteni aveau la dispoziția lor o enormă

1) Asemenea pieptare existau și în Asiria și o copie după care se vede în scrierea lui Legard, *Monuments of Nineveh*, ser. I, punc. 51.

2) Pierret, *Dictionnaire*, p. 426. Asemenea peptar se pune de obicei la peptul morților.

proprietate de pământ, preoțimea israelită era chiar cu totul lipsită de proprietatea de pământ, ea fiind cu totul liberă de îndeletnicirile agricole, ca să poată să se dedice cu totul slujirei lui Dumnezeu¹⁾ (Deut. XVIII, 1, 2). Jertfele ce se aduceau și însuși modul aducerii lor erau deasemenea cu totul deosebite de cele egiptene. Jertfelnicile zeilor egipteni erau totdeauna acoperite cu jertfe, ce nu se aduceau lui Iehova: felurite fructe, ceapă, paseri de tot felul, etc. Pe când adevăratului Dumnezeu se puteau aduce numai două feluri de paseri: porumbei și turturele (Lev. XII, 8; Luc. II, 24). Egiptenii aduceau zeilor lor pâni, bucăți de carne de vacă sau de antilopă, flori, fructe și tot felul de lucruri. Insuși jertfelnicul, ca jertfelnicul tămâerii, cât și jertfelnicul arderilor de tot, la cortul israelit avea cu totul alt caracter. Primul, numit și jertfelnicul de aur, se făcea de lemn de sitim (salcâm) și avea forma patrată. Pe dânsul dimineața și sara se ardeau erbură mirositoare și pe el era oprit a se pune vreun prinos¹⁾. Jertfelnicul arderilor de tot, pe care se aduceau lui Dumnezeu jertfe jungheate în cinstea Lui, era de lut, sau din pietre necioplite. El avea de asemenea forma de patrat (Eș. Jertfelnicul egiptean (din muzeul Britanic). XX, 24-26; Deut. XVII, 5, 7).

Cu totul de alt fel era jertfelnicul egiptean. Forma lui avea aspectul unei mese de scris, și adesea pe un picior sau stâlp. El se făcea din piatră sau de lemn. Jertfelnicul tămâerii în templul lui Solomon era făcut de lemn de cedru, iar jertfelnicul din cortul mărturiei era de lemn de salcâm și ambele aveau una și aceeași formă.

Comparând astfel datele, oferite de egiptologie, cu Pentateucul, e ușor de văzut din toate cele spuse, că deși civilizația israelită a răsărit pe teren egiptean, dar religia lui Moise, ca fenomen miraculos, prezentându-se oarecum ca produs al terenului, de unde a eșit Israel, în același timp a avut o viață cu totul sui-generis și independentă. În prescripțiunile lui Moise, și chiar în unele ceremonii religioase, se pot observa urmele influenței egiptene, dar înseși baza învățăturei este cu totul alta. Asămănarea observată e cu totul exterioară, iar duhul, care însu-

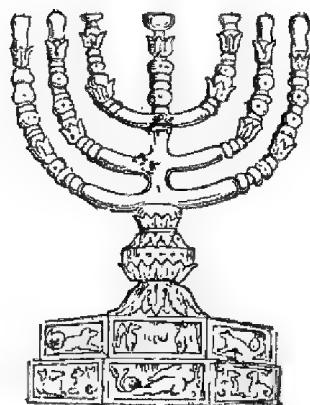
1) Eș. XXX, 1-10; Lev. XXI, 18, 19. Masa pânilor punerii înainte deasemenea nu sâmana cu masa prinoaselor egiptene.

flește aceste instituții, e cu totul opus. Aicea s'a manifestat metoda profund educativă al ridicării treptate a cugetului poporului cu ajutorul formelor obișnuite pentru popor, către noul conținut superior, - metodă, ce s'a observat în urmă și în practica Bisericii creștine, care adesea s'a folosit de datinele păgâne și sărbătorile lor pentru ca dându-le o nouă însemnătate creștină, să pregătească treptat conștiința poporului pentru creștinism. Cum creștinismul a primit unele obiceiuri păgâne, bune în sine, curățindu-le și prefăcându-le, așa și Moise a făcut unele împrumutări din Egipt, dar în același timp le-a lipsit de tot caracterul păgănesc și a sfințit aceste vechi obiceiuri, făcându-le unelte de serviciu și întrupare a ideii de curat și adevărat monoteism¹⁾.

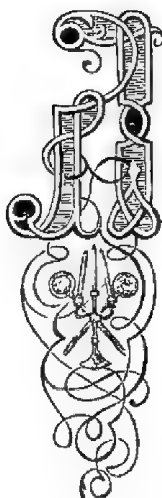
1) Scholz, Die Aegyptologie und die Bücher Moses, 1878, pag. 138, 139.

Sfeșnic iudeu (de pe arcul lui Tit).

CAPITOLUL XI.

ARTA ISRAELITĂ PE VREMEA LUI MOISE.

fost o serie lungă printre poveștile acelea date lui Moise pe muntele Sinai, care se refereau la partea exterioară a cultului și cereau cunoașterea a diferite arte și meserii, care alcătuiau bunul unei civilizațiuni deja destul de dezvoltate, — civilizație, care multora se părea necorespunzătoare stărei poporului israelit, abea scăpat din robie, unde el fusese în totul ocupat cu agricultura, cu construirea de clădiri, cu facerea cărămizii și cu alte lucrări de rob. De aceea în interesul adevărului e interesant de examinat, avut-au izraeliții condițiunile, care să le dea puțința să dobândească cunoștința diferitelor meșteșuguri și arte, și în ce stare această știință a lor se afla către timpul eșirii lor din Egipt ¹⁾.

Pentru regulata pricepere a acestei chestiuni, mai întâi de de toate e necesar să ne aducem aminte, că deja în acel timp, când Avraam s'a strămutat din Haldeea și s'a îndreptat spre nord, haldeii sau babilonenii cunoșteau multe meșteșuguri prețioase și

¹⁾ Vezi Rawlinson, *Moses, his Life and Times*, cap. XIII.

În genere se aflau în stare de civilizație, care trecea deja departe peste hotarele vieții primitive. Babilonienii deja cu mult înainte de Avraam știau să ardă cărămidă escelentă (Fac. XI, 3), întemeiau orașe (Fac. X, 10) și plănuiau să zidească chiar un turn, al cărui vârf să ajungă până la cer (Fac. X, 4). Ei cunoșteau bine metalurgia, și din amestecarea arămei cu cositorul făceau bronz de așa calitate, încât te miră de ceda el față de cel mai bun bronz al grecilor. Ei cunoșteau arta țesutului și lucrau materii de bună calitate, care către timpurile lui Moise, ba probabil și mai înainte, se bucurau de o mare răspândire și alcătuiau obiectul principal de export în țările străine (Is. Nav. VII, 21). Ei dădeau o mare luoare aminte artei sculpturale și gravurei, pe care ei au dus-o până la un înalt grad de perfecțiune, așa că erau în stare să lucreze liber chiar și astfel de materiale, care sunt cunoscute giuvaergiilor sub denumirea de „pietre tari“, și le acopereau cu inscripții și figuri de oameni și animale, care dovedeau pe meșterul desăvârșit de graveor¹⁾. În vederea unor astfel de împrejurări, nu există temeiuri să se nege, cum că familia lui Tara, când a părăsit Urul Haldeei, n'ar fi avut printre ai săi meșteri, care să fi știut bine diferite meșteșuguri și arte, ce se practicau în Babilonia în acel timp. Negreșit neamul, care evita orașele și trăia în pustiu, totdeauna prin necesitate trebuia să aibă printre ai săi meșteri, care să fi știut bine să pregătească tot ceea ce era de nevoie pentru viața de toate zilele. Deaceia se poate presupune, că deja și în caravana lui Avraam, când el s'a strămutat din pământul Haldeei în pământul Hanaan, se aflau astfel de oameni de casă, care puteau executa toate cele necesare pentru viața de toate zilele, ca de ex. să țese din păr de capră materiile necesare pentru cort, precum și pentru haine; armatori, care știau să aprovizioneze caravana cu arme; tot felul de meseriași, cari puteau pregăti vasele de gospodărie, precum și meșteri, care știau să pregătească tot felul de podoabe, ce se cereau pentru căpeteniile neamului cu rudele lui cele mai de aproape, care ocupau în caravană locurile cele mai de frunte. Urmașii lui Avraam deja cu mult înainte de mutarea în Egipt posedau peceți și brațilete (Fac. XXXVIII, 18), cercei (Fac. XXXV, 4) și haine de diferite culori (Fac. XXXVII, 3). Corturile lor, hainele lor, armele și podoabele erau, după toată probabilitatea, produsul lor indigen.

Dar orcum ar fi fost, trebuie să presupunem fără îndoială, că la intrarea în Egipt ei au venit în contact cu o civilizație mult mai înaltă, care avea în urma ei o vechime de mii de ani și care

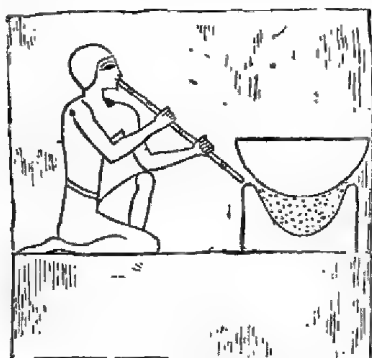
1) Vezi Rawlinson, *Five Great Monarchies*, vol. I, p. 88—131.

cuprindea toate acele ramuri de arte și industrie, cunoștința cărora, după mărturia autorului cărței Pentateucului, israeliții au manifestat-o în pustie. Dacă la început cunoștințele lor în diferite meșteșuguri și meserii erau grosiere sau în oarecare privințe neîdestulătoare, așa că înseși produsele din această pricină erau de calitate inferioară, apoi în Egipt ei dobândiră puțința să facă produse rezezi în tot felul de ramuri de industrie și să le ducă mai ales pe cele ce se prețuiau mai mult, până la un înalt grad de perfecțiune. Nu-i nevoie să presupunem, că neamul lui Iacov ce consta din două sau trei mii de suflete, după strămutarea în Egipt, întreg s'a apucat să se îndeletnicească numai cu creșterea vitelor. Creșterea vitelor, fără îndoială, era ocupația lor principală; dar aceia din ei, care erau deja meseriași și înainte de intrarea în Egipt, e foarte probabil că au putut să continue ocupațiile lor și în această țară. Asemenea persoane, negreșit, aveau aicea puțința să cunoască modul lor de a lucra cu acela, care predomina în noua lor așezare, și după imaginație și instinctul industrial, prin care totdeauna s'au distins israeliții, ei n'au întârziat să-și însușească acele perfecțiuni, pe care le puteau ei observa. Noi avem tot temeiul să presupunem, că atunci când israeliții au părăsit Egiptul, artiștii și mesterii lor se aflau în genere, putem zice, pe același nivel cu artiștii egipteni, și deaceia erau în stare să producă lucrări aproape sau chiar cu totul egale cu acelea, pe care le produceau egiptenii în acel timp.

Dar de ce gen erau felurile principale de produse, efectuarea cărora se atribuiau israeliților în timpul petrecerii lor în pustie, și ce dovezi avem în favoarea faptului că produsele de același fel sau al altuia de asemenea fel erau de competența artiștilor și industriașilor egipteni în timpul eșirii sau în periodul dinastiei XVIII? Lucrările acestea se împărțau în șapte secțiuni principale: 1) metalurgia, 2) dulgheria și stoleria 3) țeseturile de tot felul, 4) broderia, 5) lucrarea și văpsirea peilor, 6) sculptura în lemn și gravura și 7) pregătirea a tot felul de combinațiuni gustoase pentru mâncare.

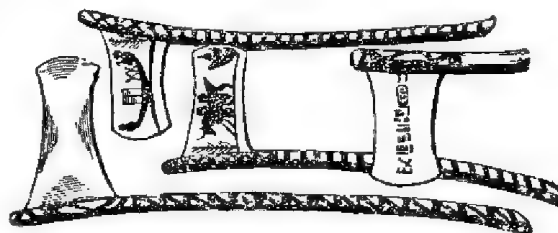
Metalurgia la egipteni se afla deja pe un grad foarte înalt de dezvoltare. Ea cuprindea preparate de aur, argint și parte din cositor, de aramă, fer și bronz. Plumbul era, se pare, încă puțin în întrebuințare, iar zincul nu era deloc cunoscut. Egiptenii găseau aurul în cantitate însemnată în hotarele propriiei lor țări, mai ales în vinele de cuarț în laturea de sud-est a țării. Săpând din pământ cuarțul, ei îl rupeau cu mâna în bucățele mici, pe care după aceea le puneau într'o moară și se prefăceau în praf între

două mari pietre de granit, care muncă se făcea iarăși tot de sclavi. Cvarțul, prefăcut astfel în praf, se spăla pe niște mese înclinate, prevăzute cu una sau două cisterne, pânăce astfel se curăța tot pământul, târât de apă pe masa înclinată. Părțile de aur, rămase pe mese, se adunau cu îngrijire și se puneau în topitoare de lut, care se supunea timp de cinci zile și cinci nopți acțiunii unei temperaturi mari în cuptor, unde părțile de aur se uneau și se transformau în bucăți mari; după răcire topitorile se spărgeau și bucățile se ridicau; apoi se cântăreau și se trimiteau la lucru. Producerea obiectelor de aur se afla pe mâna unor anumiți măștrii aurari, care cu ajutorul unui foi topind bucată de aur sau o parte din ea, pășeau la făurirea lucrurilor de nevoie cu ajutorul unor clește și a diferite feluri de unelte. Printre obiectele cele mai des făurite din aur erau inele groase de o anumită mărime și greutate, care serveau, după cât se pare, în loc de monedă în circulație; vase, vase, panerașe, brățete, butoni, salbe, cercei și alte podoabe; cupe, cește, pahară, păhăruțe și alte vase de băut. Multe din ele dovedesc o

Măștrii de aur (după un monument egiptean).

înaltă dezvoltare de gust. Cupelor și vaselor de tot felul li se dau adesea forme de animale, mai ales forme de cap de cal și de ibis, și de asemenea forme de cap de șarpe și chiar de șarpe întreg, turnate din metal sau sculptate; brățetele și cerceii adesea se împodobeau cu tot felul de sculpturi, și câteodată se garniseau cu pietre colorate, prefăcute din sticlă.

Topoare egiptene

Din argint se pregăteau mai ales inele, care de asemenea se întrebuințau ca bani; după aceea vase, brățete, verighete și statuete mai ales de ale zeilor și de animale sacre. Producția acestor obiecte se făcea aproape tot așa, ca și a celor de aur, dar statuetele se pare că direct se turnau. Obiectele de argint câteodată se aureau.

Fabricatele egiptene de bronz erau foarte numeroase. Arme și unelte; vase casnice, ca de ex. cazane, castroane, borcane, bazine, vaze, etc. Articole de toaletă, oglinzi, briciuri, clește, boluri, cercei, brațelele; obiecte artistice, chipuri de ale zeilor, animale sacre și oameni; instrumente în genul pilei, topoarelor, sulei, etc. Din bronz se pregăteau deasemenea săbii, tesace, alebarde de război, sulite, săgeți etc. Din unelte agricole se făceau de bronz pluguri, seceri, cuțite, foarfece, cue, etc. Bronzul egiptean se alcătua extraordinar de diferit. Câteodată el conținea 14 părți de plumb și 1 de fer la 85 părți de aramă - proporție foarte rară. Cel mai adesea arama stătea cu plumbul, ca 88 : 12, iar câteodată într-o proporție așa de ridicată, ca 94 : 6. Modul de pregătire al bronzului nu se închipuiește pe monumentele egiptene, dar te miră de exista îndoială, că metalele compuse erau topite și amestecate la un loc în cuptoare, în care timp metalele topite curgeau în anumite forme, unde se răceau și apoi lucrarea se termina cu mâna.

Ferul câteodată se întrebuința pentru instrumente, arme și unelte, dar se pare că el era mai puțin în circulație decât bronzul. Unelte de bronz și armele corespundeau satisfăcător la tot felul de scopuri, și de oarece producerea uneltelor de bronz era mult mai ușoară decât cele de aramă, apoi deaceia ele se și prefereau.

Metalurgia israeliților, cum se vede din istorisirile cărței Facerea, urma deaproape metalurgiei egiptene. Metalele întrebuințate de ei constau în mare parte, dacă nu chiar exclusiv, din aur, argint și bronz (Eș. XXV, 3; XXXV, 5). Aurul se întrebuința chiar mult mai mult decât argintul. El mergea la plastine pentru îmbrăcat lemnul (Vers. 11. 13), pentru inele (12), pentru închipuirea de figuri (vers. 18; XXXII, 4), pentru cupe și capacele lor, pentru blide și linguri (Eș. XXV, 29), la sfeșnice și pedestalele lor (31-37), la podoabe omenesti, pentru lanțuri salbe, cleșpoței, cercei, brațelele, etc. (Eș. XXXII, 3; XXXV 92 etc.). Argintul se întrebuința pentru îmbrăcat lemnul, și deasemenea pentru cheutori și bumbi (Eș. XXVII, 10, 17). Cel mai obișnuit material pentru vase de tot felul era bronzul. Din bronz era făcută marea bae din curtea cortului mărturie (Eș. XXX, 18). Tot din el erau făcute coloanele pentru curtea cortului (Eș. XXVII, 10), acoperișul extern al jertfelnicului (vers. 2), toate vasele jertfelnicului (vers. 3), zece pârgii, care susțineau cortul în poziție dreaptă și „toate cele ale cortului pentru orice trebuință a lui” (vers. 19). Pentru a pregăti toate aceste lucruri, dintre care multe erau cu

totul nouă, după formă și desen, israeliții au trebuit să aibă printru dâșii meșteri aurari și argintari și dulgheri de tot felul, și deasemenea au trebuit să scoată din Egipt pentru asta aparatul necesar și pentru topitul materialelor, și pentru a le da acele forme, care în cazul dat se cereau. Veseliel, cum mărturisește limpede istoria biblică (Eș. XXXI, 4), era maestru, ce posedă „orce artă, ca să lucreze aurul, argintul și arama (adecă bronzul)”. Ca să execute toate lucrările cerute lui, el evident trebuie să fi avut și mulți subalterni, meșteri iscusiți și meseriași aleși.

Dulgheria și stoleria în Egipt deasemenea se afla pe o treaptă înaltă de dezvoltare. Din timpul cel mai îndepărtat egiptenii cunoșteau ferăstrăul, și cu ajutorul lui desfăceau în scânduri subțiri orce fel de lemn. Cu ajutorul gealăului și fălțuitorului ei puteau să dea scândurilor o față cu totul netedă și plăcută. Marea im-

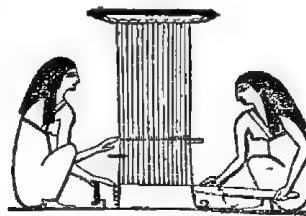
Stolert (după un monument egiptean)

portanță, dată de sacrificatori „templișoarelor”, menite pentru așezarea chipurilor zeilor, cum și nevoea de a avea frumos lucrate sicrie sau cutii pentru mumii, se cereau o deosebită atențiune și îngrijire dela acest gen de industrie. Coșciugile ajunse pânăla timpul nostru, și cu deosebire chipurile lor de pe grobnițe și de pe alte monumente, ne arată cu ce îngrijire și iscusință se făceau ele; cutiile pentru mumii se făceau deasemenea cu o extraordinară artă și în genere se îm-

podobeau cu multă îngrijire. Obiectele mărunte, ca de exemplu sicriele de îngropare și gențile pentru obiectele de toaletă, servesc de dovadă a unei iscusinți și silințe încă și mai mari, de oarece adesa se căptușau cu aur, cu os de elefant sau cu fildeș și cu porțelan, iar câteodată aveau capace, care se mișcau pe anumite șnururi. În instrucțiunile referitoare la facerea sicriului legii sau în genere a lucrărilor de lemn, cerut pentru aranjarea cortului, nu există nimic așa ceva, ce ar fi întrecut iscusința stolerilor și meșterilor lemnari egipteni din vremea eșirei.

Meseria țesutului în Egipt se afla deasemenea pe un înalt grad de dezvoltare. Deși singurul război egiptean de țesut, cunoscut, prezintă un război de mână de forma cea mai simplă și mai primitivă, totuși materiile obținute prin el, sub toate raporturile erau bune și câteodată chiar uimitoare după calitatea și frumuseța lor. Egiptenii pregăteau materiile de în, de bumbac și de

lână, obținând rezultate satisfăcătoare la întrebuințarea fiecăruia din aceste materiale; dar produsul iubit al meseriei lor țesetorești era pânza de in, și în această privință producția egipteană era remarcabilă în cel mai înalt grad. Fineța unor pânzeturi egiptene de in egala pe cel mai bun muslin indian, ba unele din aceste pânzeturi, la atingerea de ele, se asemănau în totul cu matasa și în genere cu cea mai bună manufactură din timpul de astăzi. Pânza de obicei se pregătea albă, dar câteodată ea se vopsea cu culoare roșie, iar marginea ei se vâpsea indigo – sau într-o linie, sau în câteva dungii paralele. Câteodată, pentru a da o deosebită bogăție și lux materiei, la țesut se strecoară fire aurii, și înseși materia se făcea câteodată așa de transparentă, încât

Țesetorie (după un monument egiptean)

se streveda prin ea obiectul acoperit. Din cele mai bune produse din in fiecare fir consta la rândul său din fibre deosebite, răsucite aparte și după aceea răsucite împreună, și numărul unor astfel de fibre ajungeau câteodată până la 360 într'un fir compus.

Avem mai puține cunoștințe a produselor egiptene de bumbac și de lână, de oarece până la timpul nostru au rămas puține modele din ele; dar nu există temeiuri să credem, că arta lor și în această privință se afla mai prejos de arta lucrării pânzeturilor de in. Întrebuințarea materiilor de bumbac, comparativ vorbind, era mai rară, dar materiile de lână se aflau în mare întrebuințare. Iarna fiecare egiptean purta haina de deasupra de lână, și în unele morminte s'au găsit materii de lână, destinația cărora totuși până astăzi nu s'a lămurit.

Precum la egipteni, așa și la israeliți în pustie, inul era materialul principal, ce se întrebuința în atelierele de țesetorie. Acoperimintele în cort erau făcute din „vison răsucit, albastru, purpuriu și roș aprins” (Eș. XXVI, 1). Tot din asemenea materie era și perdeaua, care despărțea sfânta de sfânta sfintelor (vers 31). Perdelele curții erau tot de vison răsucit (Eș. XXVII, 9). Pânza de in era singura materie, ce se întrebuința pentru hainele preoților (Eș. XXVIII). Acoperișul extern al cortului era de păr de capră, adică materie țesută din păr moale de țap de Siria. Această materie nu se întâlnește în Egipt, unde nu era nevoie de dânsa, de oarece egiptenii se pare că nu întrebuințau deloc corturile. Artă de a țese asemenea materii a fost adusă, probabil, de israeliți cu sîine în Egipt din patria lor Siria și Palestina. Acesta era un meș-

teșug bine cunoscut tuturor neamurilor nomade ale Mesopotamiei și Asiriei, deoarece ea era aproape o necesitate pentru existența lor.

Egiptenii, după mărturia lui Herodot, înpeștrău unele din materiile lor de în cu fire de aur și de bumbac¹⁾; și materiile de lână le înfrumusețau cu desene brodate, ce din întâmplare s'au găsit prin gropnițe. Astfel, pentru israiliți, ca unii ce cunoșteau arta egipteană, a fost cu totul posibil să coasă Efodul arhiereului cu aur (Eș. XXVIII, 6) și brăul lui să-l împodobească cu lucrare de împletitură artistică (vers. 39), precum și să pregătească (sau poate să țase) figurile de heruvimi pentru acoperișul de sus (Eș. XXVI, 1) și pentru perdelele cortului (vers. 31).

Haine semlțe

Dubirea și văpsitul peilor erau deasemenea cunoscute egiptenilor. Șezutul fotoliilor ajunse până la noi, adesea constau din pei dubite și văpsite, tăiate în fâșii. Cu curele de piele se încrucișau umerii și peptul mumiilor, și pe capetele acestor curele de obicei se închipuiau numele și figurile regilor din dinastia XII și următoarele. Pelea se întrebuinta deasemenea la facerea căruțelor, precum mergea și la acoperemintele pentru cap,

la peptare și la sandali. Astfel israiliții au putut scoate cu ei din Egipt o anumită cantitate „de pei de berbece roșii și albastre”, pe care ei, după mărturia Bibliei, le-au și adus pentru construirea cortului (Eș. XXXV, 23).

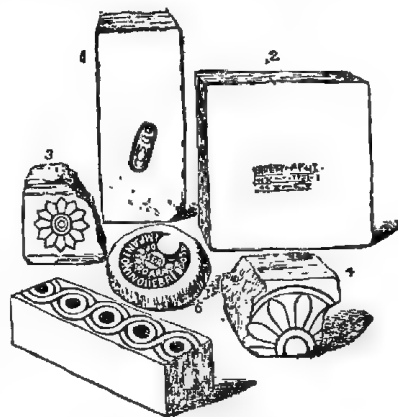
Multă atențiune din cea mai depărtată vreme se da în Egipt sculpturii, poleirii și gravării a diferite podoabe. Cele mai vârtose pietre, ca de ex. briliantele, rubinele, smaragdele, safirele, topazele și berilul verde-galben, adevărat, se părea că nu cedau eforturilor lor; în tot cazul până la noi n'au ajuns obiecte, care ar fi dovedit capacitatea lor de a lucra pomenitele pietre. Dar ei lucrau slobod pietrele de o tărie mai mică, cum sunt de ex. ametistul, granatele, serdolica, porfirul, piatra azurie, serpentinelul, etc. Din toate aceste pietre se sculptau amulete și podoabe, și ele deasemenea se puneau la inele, la brațele, la cercei, etc. Egiptenii deasemenea gravau pe aceste pietre prețioase numele și titlurile regilor sau numele lor proprii precum și chipurile sau embleme

¹⁾ Herodotus. III, 47.

le zeilor. Printre pietrele gravate cele mai de multe ori se întâlnesc sendolicea, bazaltul, porfirul, etc.

Veseliel, maestrul principal al cortului, era cu deosebire iscusit la tăiatul petrelor pentru încrustare (Eș. XXXV, 33). E greu de spus, care pietre anume s'au întrebuințat la împodobirea vestimentelor arhierului. Cele două podoabe mari de pe umere au constatat, se pare, sau din onixe, sau din sardonixe, de oarece pe amândouă aceste pietre se poate face mai ușor gravarea, și ele se întâlnesc în mărime suficientă, ca să corespundă acestei merniri (Eș. XXVIII, 9-12). Acea împrejurare, că aceste pietre nu se găsesc printre acelea, care de obicei se întrebuințau de Egipteni, nu are o însemnătate deosebită, de oarece ele adesea se întâlneau în Arabia și au putut fi primite de Moise dela negustorii arabi, a căroră prezență israeliții în peninsula Sinai și faima despre bogăția lor firește au trebuit să-i atragă aicea. Pietrele peptarului arhierului (vers. 17-20) e foarte greu să le determinăm. După traducerea noastră, ele constăteau din rubin, topaz și izumrud; carbuncul, safir și almaz; iahont, agat și ametist; hrisolit, onix și iaspis. Pe cea mai mare parte din aceste pietre se poate face sculptura cu ușurință, și Arabia le putea procura israeliților în mare cantitate. Insuși peninsula Sinai abunda de asemenea în produse minerale, mai ales minele de mercur, iar toate celelalte pietre amintite au putut fi procurate sau din Arabia, sau chiar din Egipt.

Gravura pe pietre prețioase era în dezvoltare la egipteni încă din timpul dinastiei IV, și ea a fost dezvoltată sub faraonii dinastiilor a XVIII și a XIX. Gravarea s'a săvârșit cu ajutorul uneltelor de bronz și de piatră tare nadjac, cu care și astăzi se fețuesc diamantele. Veseliel, fără îndoială, a învățat această artă în unul din orașele egiptene: Iliopolis, Tanis sau Memfis, și după părăsirea teritoriului egiptean, a apucat cu sine materialele necesare pentru a se putea ocupa cu arta sa. Dacă el era giuvaergiu după meseria sa în Egipt, apoi el odată cu aceasta a putut apuca cu sine și o mare cantitate de pietre, care au mers în urmă la pregătirea peptarului arhieresc.

Petre și cărămizi cu inscripție

Egiptenii încă din cele mai vechi timpuri se ocupau cu alcătuirea aromamelor de diferite specii pentru îmbalsămarea trupurilor omenesti. Herodot spune, că la îmbalsămarea cu deosebire îngrijită, ei, scoțind cele din lăuntrul trupului, umpleau coprinsul stomahului cu o amestecătură de „mirt curat mărunț tăiat, de Casia și de tot felul de mirodenii, escludind tămâia“¹⁾. Ei erau deasemenea mari amatori de tot felul de unsori, care în timpul vieții se întrebuițau de dâșii pentru trupul lor, iar masa de tualetă de obicei era încărcată de o mulțime de tot felul de vase, farfurii, cutiuțe și flacoane, cu care se păstrau felurite unsori și preparate cosmetice. Veseliel, care se prezintă ca un meșter genial de toată mâna, împreună cu alte feluri de cunoștințe, posedă și

Ierburi mirositoare.

cunoștințele farmaceutice (Eș. XXX, 25, 35; XXXVII, 29); el prepară mișrul pentru ungerea sfântă și diferite combinațiuni pentru tămâere, care probabil erau la fel cu combinațiunile ce se întrebuițau în Egipt. Mișrul său sfânt consta din o treime de casia, o șesime scorțișoară, o șesime iris și o cantitate nedeterminată de ulei de masline. Combinația sa de tămâere, coprindea o cantitate egală de tămâe, galbanum și racovină mirositoare. Substanțele compunătoare în ambele cazuri i-au fost prescrise lui de Moise, după porunca lui Dumnezeu, dar însuși metoda de combinare i-a fost, se pare, lăsată la cunoștința lui, și aici, natural, el s'a folosit de acele cunoștințe, care fuseseră dobândite de dânsul în Egipt dela farmaciștii egipteni.

Astfel arta israilită în timpul lui Moise se baza mai ales pe arta egipteană. Ea, negreșit, era mult mai mărginită decât arta egipteană, deoarece multe din obiectele foarte prețuite de egipteni sau se respingeau cu totul de israeliți, sau nu corespundeau condițiilor lor de trai în pustie. Ca popor nomad, israeliții nu puteau avea nici o arhitectură în înțelesul propriu al acestui cuvânt, și deasemenea nu aveau pictură sau sculptură. Cortul nu era templu, ci numai un simplu cort, și în genere la construirea lui s'au urmat regulile construirii cortului. Israiliții niciodată nu

1) Herodotus, II, 86.

întrebuințase căruțele în Egipt și nu și le-au însușit în pământul făgăduinții până la Solomon (3 Reg. X, 26). Ei nu aveau nevoie de mobilă luxoasă și scumpă și de aceea se refereau cu neglijență către arta de tapițerie egipteană. Ei, se pare, nu se ocupau sau nu dădeau nici o importanță industriei sticlei, emailărilor sau producerii artificiale sau de imitație a petrelor scumpe; nu se ocupau cu producerea porțelanăriei de lux; nu făceau vase de aur sau de argint pentru masă, precum nici sarcofage. Dar artele de care se foloseau ei, în cea mai mare parte erau învățate de ei în Egipt, și dacă nu urmau cu exactitate egiptenilor, apoi în tot cazul purtau asupra lor pecetea caracterului mai mult sau mai puțin egiptean. Podoabele de tot felul și lucrările cortului poartă asupra lor fără îndoială pecetea artei egiptene și a civilizației egiptene. Deci această împrejurare servește drept confirmare puternică a acelei epoci istorice, către care se referă construirea cortului și a lucrurilor dintr'însul, arătate de cartea Eșirei, deoarece nici într'un timp altul din istoria următoare a israiliților nu s'au putut prezenta atâtea condițiuni, care i-ar fi făcut să reproducă cu așa exactitate în operele lor artele și meseriile Egiptului.

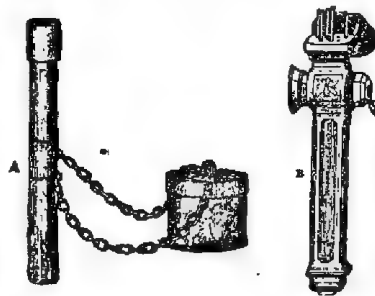
Dar pe lângă toată asemănarea cu Egiptul, arta israilită din vremea lui Moise n'a fost nicidecum o simplă imitație a Egiptului, deoarece chiar și lucrurile singuratece de producție artistică n'au fost nicidecum o reproducere servilă a modelelor egiptene. Insuși sicriul legii, deși în aparență se aseamănă cu cunoscutele templișoare egiptene, totuși se deosebește esențial de dânsule, cum s'a și arătat aceasta mai sus. Deosebirile principale a îmbrăcăminteii arhieriești erau iarăși cu totul suigeneris. Cortul, deși în oarecare măsură reproducea planul templelor egiptene, luat în genere, totuși prezenta o construcție cu totul nouă, pentru care Egiptul n'a prezentat modelul cuvenit. Sfeșnicul cel cu șapte lumini era cu totul neasemănător cu sfeșnicul egiptean. Masa pâinilor punerii înainte și vasul cu mană nu aveau nimic asemănător în Egipt. Acoperemintele cortului de păr de capră și pei vâpsite deasemenea nu aveau nimic asemănător în Egipt. Forma heruvimilor purta asupra sa cea mai puțină formă egipteană, cum nu purta nici pecete asiriană sau babiloneană. Acoperirea lem-nului cu plastine de aur era mai curând de origină babiloneană, în locul căreia în Egipt se întrebuința o simplă poleire. Podoabele sub formă de granate amintesc metoda asiriană de podoabe, iar întrebuințarea părului de capră, ne indică obiceiul asirian sau arab. Artă israilită astfel chiar și pe vremea lui Moise era în mare măsură eclectică, adică împrumutată din diferite izvoare, și

aşa a continuat ea să rămână în curgerea timpurilor următoare, cum s'a observat asta mai ales pe vremea lui Solomon.

În fine, spre a încheia acest examen al raportului artei israelite cu cea egipteană, se poate indica încă o artă, introducerea căreia printre israeliţi în Egipt, serveşte drept cea mai puternică dovadă a îndelungatei conveţuiri laolaltă a acestor două popoare. Aceasta-i anume arta scrisului. Obiectul acesta merită o deosebită atenţiune, pentru că el face parte din numărul acelora, la care vrăşmaşii cărţilor sfinte mai mult ca pe orice şi-au fondat respingerea autenticităţii Pentateucului. În veacul trecut libercegetătorii din Franţa în genere negau, că Moise ar fi putut fi autorul cărţilor atribuite lui, pentru că el nu posedea nimic de ce s'ar fi putut servi la scrierea lor. „Abenezra“, zice Voltaire¹⁾, „a fost primul, care s'a silit să dovedească, că Pentateucul a fost scris în vremea regilor. Mulţi cercetători şi-au întors atenţiunea la aceea, că arta de a întipări ideile sale pe piatră, de a scrie pe cărămizi, pe plumb sau pe lemn era pe vremea aceea singura artă de a scrie. Ei spun, că pe vremea lui Moise haldeii şi egiptenii nu scriau altmintrelea şi nici nu ştiau să scrie altmintrelea, decât foarte scurt şi cu hieroglifice; că pe vremea aceea era posibil a transmite numai miezul istoriei, iar nu şi amănunţimile ei; că era imposibil a scrie aceste cărţi în pustie, unde aşa de adesea se schimba locuinţa“. Voltaire găsi această obiecţiune aşa de puternică, încât nu odată a reprezentat-o în scrierile sale, şi încă şi în alt tratat, între altele spunea: „fără îndoială, în vremea aceea se scria numai pe piatră şi însuşi autorul cărţii Iisus Navi mărturiseşte, că Deutoronomul a fost scris pe jertfelnicul de piatră uns cu var. Evident, Iisus Navi n'a avut la aceasta în vedere, că o asemenea carte s'a păstrat multă vreme. În veacul nostru criticul german Hartman, fără să tăgăduiască cunoaşterea scrisului de către egipteni, afirma, că ea alcătuia o taină a sacrificatorilor, şi că prin urmare israeliţii, care aparţineau clasei de jos, nu puteau să aibă nici un fel de cunoştinţe în arta asta. El afirma (şi cu dânsul şi alţi raţionalişti), că în vremea aceea era imposibil de pregătit materialele necesare pentru a scrie o operă aşa de însemnată ca Pentateucul, pentru că la aceasta se opunea superstiţia locală, care oprea de a se folosi de alte materiale, decât de piatră, metal sau lemn, exceptând pergamentul; şi că cuvântul, care însemna cuvântul „a scrie“, după derivaţia sa primitivă, însemna numai: a grava, a săpa, a tăia pe oarecare material vartos. Ast

1) *Traité de la tolérance.*

fel de critici raționaliști, ca Bohlen, afirmau, că arta scrisului la popoarele semite se poate ridica cel mult cu două veacuri înainte de era creștină. Hartman era așa de convins, că arta scrisului la israeliți n'a putut fi cunoscută înainte de timpul judecătorilor, încât el fără nici o jenă a declarat, că însuși întrebarea: a putut oare Moise să fie autorul măcar al celei mai mici părți din Pentateuc, nu merită nici o atențiune. Raționaliștii abea pomeniți aparțineau în genere categoriei celei mai îndrăsnețe și fără jenă de tăgăduitori. Dar chiar și scriitorii mai moderați și serioși, ca Gesenius și DeWette, primul în scrierea sa „Istoria limbii ebraice“, iar al doilea în „Arheologia“ sa recunoșteau, că israeliții au învățat a scrie abea pe vremea judecătorilor.

Aparate de scris A) în vechime,
B) în Egiptul nou.

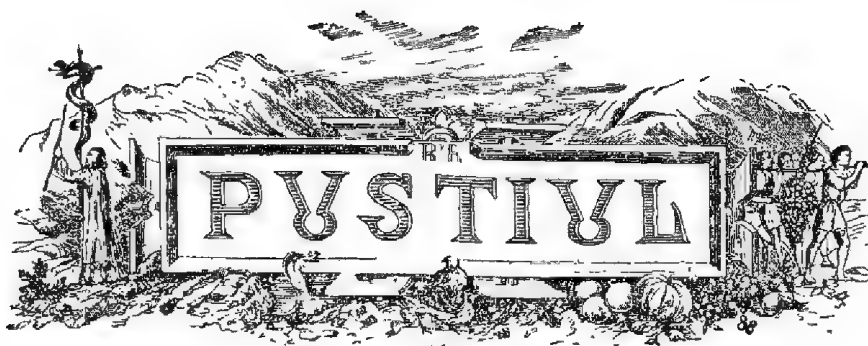
Din acel timp, când s'au exprimat așa de hotărât în această privință numiții raționaliști, abea au trecut vreo șasezeci de ani, și acum noi avem atâtea date științifice, încât a mai repeta această obiecțiune, ar însemna a da dovadă de cea mai grosolană ignoranță. Nu numai Moise însuși a putut scrie Pentateucul, ci deasemenea tot ce spune el de scris, a devenit, în loc de combatere a autenticității operei sale, confirmare și dovadă a ei. Adevărat e, că arta scrisului în vremea aceea era încă și mai rară printre popoarele ariene. În Iliada, care negreșit a fost alcătuită mai târziu decât Pentateucul, se întâlnește abea numai o singură aluzie indirectă la arta scrisului¹⁾. Dar dacă arta asta era încă așa de rară printre elini, în schimb ea era în general răspândită printre locuitorii din Valea Nilului, printre care trebuie să enumerăm și pe israeliți înainte de timpul eșirii. Scriitorul egiptean se putea întâlni pretutindenea cu grifela sau penița lui în mână. De materiale de scris nu era nicidecum lipsă: el scria pe piatră, pe lemn, pe diferite materiale și pe papirus. Particularitățile Egiptului, cum arată cei mai noi cercetători, erau anume acelea, că acolo era dezvoltată nu numai necesitatea, ci putem spune, pasiunea de a scrie. Având în vedere asemenea cerințe, cu totul în altă lumină se prezintă și înseși părerile asupra acelor date, care se întâlnesc în Pentateuc relativ de meșteșugul scrisului. Dacă noi vedem, cum

1) Iliada, VI, 168—170.

Moise aduce din muntele Sinai tablele legii cu poruncile lui Dumnezeu, scrise pe ele, cum poruncește el, ca aceste porunci să fie săpate în piatră pe muntele Gheval, cum poruncește apoi, ca aceste porunci să fie scrise pe ușorii ușii și chiar să și le lipească la frunte apoi omul, care procedează așa, evident a primit deplin cultura egipteană; și aceia, cărora el se adresează cu asemenea porunci, evident erau consacrați în moravurile egiptene și în obiceiurile acelei țări. Față cu starea actuală a științei nu numai a pierdut orice însemnătate obiecțiunea raționalistă pomenită mai sus, ci și însuși chestiunea a căpătat cu totul altă întorsătură. Dacă în Pentateuc nu s'ar găsi nici o aluziune la arta scrisului, de care anume s'au folosit raționaliștii de mai înainte pentru atacarea autenticității Pentateucului, apoi acum aceasta ar trebui să se considere drept temei pentru suspectarea de a pune origina Pentateucului anume în acel timp, la care el se referă. Astfel, în lumina cercetărilor științifice cele mai nouă, vechea obiecțiune a raționaliștilor contra autenticității Pentateucului s'a transformat în dovadă de neînvins și în mărturie strălucită a acestei autenticități.

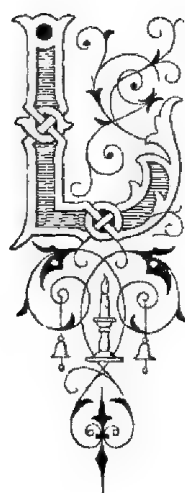

In pustie

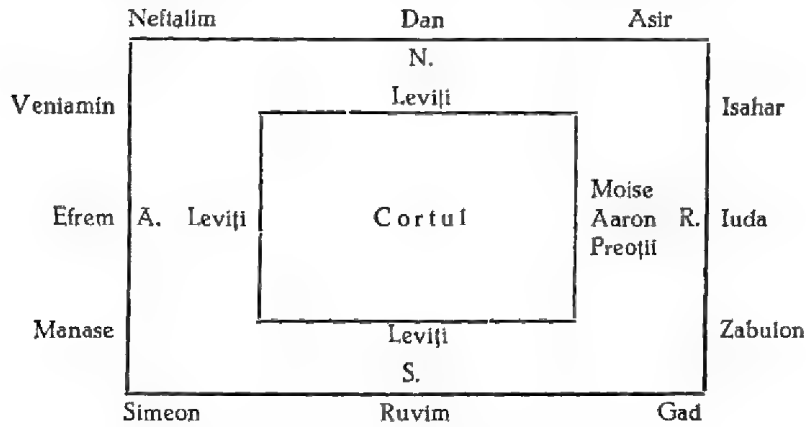
CAPITOLUL XII

PĂȘIREA ÎN PUSTIU

La sfârșitul îndelungatului popas dela poalele Sinaei s'au făcut toate pregătirile necesare pentru călătoria mai departe, și iată către luna a doua a anului al doilea toate erau definitiv gata pentru plecarea la drum. Dar deoarece acum [se plănuia să meargă direct în Hanaan, și să-l ia prin puterea armelor, apoi tabăra israelită fu prefăcută după asămănarea unui lagăr de război și în genere în popor se introduse un sistem de cărmuire sever și regulat. Curând după părăsirea Sinaei (Numer. XI, 16), poporul alege un consiliu de 70 de bătrâni cu Gur în frunte (Numer. X, 1), și apoi membrii acestui consiliu, care consta din bătrânii sau căpeteniile tuturor neamurilor, afară de a lui Levi, au fost solemn întăriți în demnitatea lor de către Moise, ca un fel de Senat, care să-l ajute în marea sa lucrare cu sfatul lor, pentru că lui adesea i se cerea asemenea ajutor pentru cărmuirea acestui popor tare la cerbice și crud. Poporul astfel se cărmuia de triburile principale și de subîmpărșirile lor, iar conducător principal era Moise, folosindu-se de concursul consiliului său de bătrâni. Marele adunări ale poporului deslegau chestiunile cele mai importante, ce se supuneau discuției lor, dar autoritatea supremă aparținea în totul lui Dumnezeu, întrucât se exprima prin Moise, ca prorocul Lui.

În pustia deschisă tabăra era așezată în forma unui patrat lung, care se păzea de cortul mărturiei, ce se afla în centru. Când se da semnalul de plecare la drum, atunci leviții desfăceau cortul sfânt, și când se da poruncă să se oprească, ei iară-l refăceau. Din celelalte triburi nimenea nu îndrăsnea nici să se apropie de dânsul sub pedeapsă de moarte. Precum în cale, așa și în popas, singuri numai leviții alcătuiau paza cortului și se îngrijau de toate lucrurile lui și de vasele sfinte (Numer. II, 51; III, 6, etc.). Spre răsărit de cort, și astfel la locul cel mai de cinste, se afla cortul lui Moise, Aaron și ale preoților; în fiecare din celelalte trei laturi ale lui se aflau câte trei mari cete de leviți (Numer. IV, 48). Avangarda întregii mișcări o alcătuia tribul lui Iuda, susținut de triburile lui Isahar și Zabulon. Laturea stângă adică cea de nord,

se ocupa de Dan ajutat de Asir și Neftalim; laturea dreaptă sau de sud o ocupau Ruvim împreună cu Simeon și Gad; și cea de apus adică cea dindărăt era rezervată apărării lui Efreim, cu care împreună erau așezați Veniamin și Manase¹⁾.

Spațiul, ocupat de tabără, nu era poate așa de mare, cum s'ar putea presupune, de oarece cel puțin într'un caz, în care acum e cunoscut exact locul așezării acestei tabere, și anume tabăra din Avel Sitim (Numer. XXII, 1), șesul deschis potrivit pentru asta, spre răsărit de Iordan, prezintă un spațiu nu mai mare de 12 kilometri patrați, deși poporul a putut să se împartă aicea așa, încât numai o parte din el a ocupat această localitate. La romani

1) Fiecare grup de trei triburi avea un steag deosebit, și fiecare trib avea un semn deosebit (Numer. II, 2). Cuvântul, prin care se numește steagul, derivă din rădăcina ce înseamnă „a străluci”, „a lăsa”, și arată poate steaguri de acelea, ce se întrebuntau în armatele egiptene, care erau zugrăvite luminos cu numele regelui sau a bărcii sacre (Wilkinson, I, p. 342).

pentru un detașament de 20.000 era deajuns pentru lagăr 1/6 dintr'o milă patrată, în care caz rămânea destul spațiu pentru uliți, locuințele ofițerilor, grajduri pentru cai și pentru bagaje, și încă tot mai rămânea spațiu gol¹⁾). Aceasta ar fi însemnat, că pe o milă patrată se puteau așeza 120.000 de oameni adecă pentru două milioane de israeliți s'ar fi cerut aproape 36 kilometri. Dar deoarece ei trăiau familii întregi, apoi corturile lor nu puteau ocupa un spațiu așa de mare²⁾. Ce se atinge de formarea coloanelor în timpul mersului, apoi noi nu știm nimic despre asta, deși ne putem face oarecare închipuiri curioase. Unul din cei mai noi cercetători, bazându-se pe o lectură din cartea Eșirei (XIII, 18), că israeliții se mișcau înainte „câte cinci în rând“, adăoge: „se poate, ca ei să fi mers în cinci diviziuni mari, dar ce ar fi însemnat „câte cinci în rând“, asta și-o pot închipui numai aceia, cari nu au nici cea mai mică idee de mulțimea poporului. În tot cazul, dacă se admite, că în asemenea rânduri mergeau numai cei 600.000 de oameni, capabili să poarte arme, despărțiți între ei prin 90 centimetri, apoi acesta ar fi dat o procesiune de 90 de kilometri de lungă, și capul procesiunii ar fi ajuns la Marea Roșie, în linie dreaptă, înainte ca ultimile rânduri să fi părăsit Gesemul. Și dacă la asta se mai adăoge cealaltă parte de popor, atunci linia pe drumul drept din Egipt s'ar fi întins chiar până la pământul Hanaan³⁾“. În pustie totuși cele patru mari detașamente, care înconjurau cortul mărturiei, prin înseși lățimea procesiei au trebuit să scurteze lungimea coloanelor, deși chiar și atunci coloana trebuia să se întindă pe un spațiu destul de considerabil.

Întru această nouă mișcare poporul, ca și mai înainte, era condus de un deosebit semn dumnezeesc, și anume de un nor misterios, ce se arăta deasupra cortului mărturiei, în semn de plecare la drum sau de oprire. Anume în ziua a douăzecea a lunii a doua a anului al doilea după eșirea din Egipt, noul prezenței Domnului s'a ridicat deasupra cortului mărturiei în semn de plecare la drum și înseși cortul a fost ridicat din locul său. Prin tabără răsună sunetul a două trâmbițe de argint, anume pregătite în acest scop, și toată tabăra în ordine militară regulată se mișcă, fiecare trib sub steagul său deosebit, și porni la drum după indicațiunea norului. Deși însuși Moise știa drumul prin peninsula

1) Polible, VII, 27.

2) Parlsul, cu populațiunea sa de două milioane, cuprinde înăuntrul întăriturilor 7800 hectare pătrate = 68 kilometri pătrați. Inelul fortăreței, care se apropie tare de case, care în multe părți ies și peste ziduri, are 36 kilometri lungime. Dar în Parls multe din case sunt cu mai multe etaje.

3) Kitto. Daily Bible Illustr. I, p. 92.

Sinai, dar ca să fie și mai bine încredințat în această privință, el chieamă pelângă sine în calitate de călăuză pe cumnatul său Havan, fiul lui Iotor, ca locuitor indigen, care știa temeinic și la perfecție toată localitatea aceasta, așa că el în această privință putea să fie „glasul” întregului popor (Numer. X, 29-31). Sicriul legii, ca sfințenie supremă, mergea înaintea taberei, și ridicarea ori oprirea lui se însoțea de glasul solemn al lui Moise. Când ridicau sicriul spre plecare la drum, Moise zicea: „Scoală, Doamne, și să se risipească vrăjmașii Tăi și să fugă dela fața Ta celce Te urăsc pe Tine”. Iar când se oprea sicriul, el zicea: „Intoarce-Te,

Doamne, către miile și zecile de mii ale lui Israil”. Și poporul de fiecare dată repeta cu glas mare același vosglas, care ca un ecou puternic se purta peste toată tabăra (Numer. X, 33-36).

Dela Sinai până la hotarele de sud ale Palestinei de a dreptul erau nu mai mult de 300 de kilometri, și de aceea israiliții puteau să privească cu curaj viitorul și să se mângâie cu nădejdea de a ajunge curând la pământul

Steaguri egiptene și asiriene.

bindecuvântat, în care curgea miere și lapte. Dar acestei nădejdi nu-i fu dat să se realizeze așa de curând. Drum direct către Palestina nu este, ci el șerpuește prin văgăunile și văile peninsulei. Drum bătut aicea propriu n'a existat niciodată și el e înlocuit numai cu poteci de munte, care duc adesa prin văgăuni cu greu de străbătut. Ne putem închipui deci, câte greutatea îi stătea înainte mulțimei celei mari a poporului, nevoit să se miște cu bagajele enorme și cu turmele. Direct spre nord drumul era aproape curmat cu totul de culmea muntoasă, ce se întindea în curmezișul peninsulei; ba chiar de s'ar fi putut străbate peste această culme prin potecile de munte, apoi dincolo de ea se începea pustia, imposibilă de străbătut din pricina arșiței de nesuferit în acest timp al verei, și de aceea israeliții au trebuit să apuce numai spre nord-est, spre malul golfului Acaba, care alcătuia acea ramură a Mării Roșii, care spală laturea răsăriteană a peninsulei.

În timpul lungului popas dela Sinai poporul deja uitase în parte greutatea drumului prin pustiu, precum și toate minunile

și semnele miraculoase, care-l însoțise în cale, și de aceea când văzu iarăși înaintea sa pustiul, iarăși a fost nevoit cu sfortări de neînchipuit să înainteze peste stânci și nisipuri, când urcându-se pe înălțimi stâncoase, când pogorându-se în văgăunile prăpăstioase, și de aceea în rândurile lui iarăși se începură cântirile mîcimii de suflet contra conducătorului. Greutatea drumului, care secătua puterile, firește provocau nevoea de o mâncare mai substanțială și mai hrănitoare, decât cea de care poporul se putea folosi în pustie (mana), și de aceea unul din obiectele principale ale nemulțămirii era anume lipsa hranei de carne. Cântirea mai întâi de toate se ivi printre unii străini, ce eșiseră împreună cu israeliții din Egipt, iar apoi se transmise și celorlalți. La vederea mării ei, poate, și-au adus aminte de Egipt. Amărăciunea robiei egiptene reușise deja să se șteargă în mare parte din memoria lor, și la vederea grozavelor greutăți ale vieții libere în pustie ei își aminteau numai, cum mâncau ei acolo carne din cazane, ba afară de asta și „pește, castraveți și harbuji, și ceapă, și usturoi”. „Iar acum, strigau ei, sufletul nostru tânjește, acum nu-i nimic, ci numai mană în ochii noștri” (Numer. XI, 1-6). Această cântire ne bună a provocat repetarea miraculoasei aprovizionări a poporului cu prepelițe, dar săturarea cu ele a fost totodată și pedeapsă pentru cei nemulțămii. Mulțămită, probabil, întrebuințării cărnei peste măsură, în popor se începu o grozavă mortalitate. Remarcabil e, că în drumul spre Acaba profesorul Palmer a întâlnit rămășițele unei vechi tabere, înconjurată de un număr extraordinar de mare de morminte, pe care el le pune în legătură cu mortalitatea în tabăra israelită. Astfel aicea noi avem urme simțite ale taberei israelite din Kibrot-Hataava, sau „a mormintelor poștei”. Cale de o zi mai departe el descoperi urmele unei alte tabere mari, unde se observă chiar locuri de gospodării deosebite, cu coșuri și adaptări pentru pregătirea mâncării. Ioscalitatea aceasta fără îndoială este Asirot, unde deasemenea israelitenii iarăși s’au oprit cu tabăra, cu atât mai mult că ea până astăzi se numește la arabi Asirot¹⁾. Totodată la arabi se păstrează o tradiție turbure, că aicea s’a rătăcit cândva o caravană de în-

Usturoi, praz și ceapă.

1) Palmer, Desert of the Tih, 7 și 8; altă lucrare a lui: History of Jewish Nation, pag. 32, 33.

chinători și a fost nevoită apoi să cutriere mulți ani pustiul Tih, de unde însuși pustiul își trage numirea („pustiul rătăcirii“): De oarece nici o caravană musulmană, care pleacă la închinare spre Meca, niciodată n'a putut să se rătăcească aicea, apoi e în totul îngăduit a presupune, că tradiția arabă are în vedere anume rătăcirea prin aceste locuri a israiliților¹⁾.

În acest loc ei au rămas cel puțin șapte zile, parte din pricina unei împrejurări, care a trebuit să amărase peste măsură duhul lui Moise, deja și fără asta zdruncinat. Maria, sora sa, căria, după pronia divină, îi fusese rezervată cândva paza lui în copilărie, pare-se că se dușmănea cu Sephora, femeia lui, ca una ce era etiopiancă, considerând-o de sânge necurat²⁾. Ajungând în fine la convingerea, că asemenea alianță nu corespundea cu înalta poziție a lui Moise în calitatea de conducător, și simțind oarecare zavistie, că numai el singur era unealtă exclusivă a proclamării poruncilor lui Dumnezeu către popor, pecând și ea înseși era prorociță, ea înduplecă și pe Aaron să fie de partea sa, cu care prilej ei începură a declara, că și ei se pot învrednici de cinstea participării la revelațiunile divine. Dar lepra, ce o lovi în chip miraculos, curmă îndată ambițiunea ei, deși ea nu putu să șteargă cu totul acea amărăciune, ce trebuie să fi stârnit în marele ei frate asemenea turburare în cercul cel mai apropiat de rude ale sale. Pentru a curma puțința altor cazuri viitoare de asemenea turburări, chiar în acest loc a fost ales un consiliu de 70 de bătrâni, acel sfat, care, după părerea rabiniilor și chiar a unor teologi creștini, a fost prototipul marelui sinagogi, căria iudeii îi datorau așa de mult după întoarcerea lor din robia babilonică. Fiind înțăriți în această vrednicie a lor de popor (Numer. II, 24, 27), ei se adunară împrejurul cortului sfânt, și aici se prezintă o priveliște nemaivăzută, anume cum toată această adunare de bătrâni fu cuprinsă de entuziasm prorocesc sub înrâurirea Duhului lui Dumnezeu. „Și s'a pogorât Domnul în nor, și a grăit cu Moise, și a luat din Duhul care era peste dânsul, și a dat celor 70 de bărbați bătrâni. Și atunci a odihnit peste dânsii Duhul și ei au început a proroci, dar apoi încetară“ (Numer. XI, 25). Întâmplarea aceasta a dat prilej pentru manifestarea duhului înalt a lui Moise. Doi din numărul lor, și anume Eldad, „iubitul lui Dumnezeu“, și Madad, „iubire“, primind inspirație divină, deși ei

1) Palmer, *Desert of the Exodus*, 187, pag. 357.

2) Unii socot că Sephora murise deja înainte de aceasta și că Moise își luase altă femeie din mulțimea, ce eșise odată cu evreii din Egipt (Vezi Ewald, *Geschichte*, Vol. II, 251).

nu se alăturase la ceilalți la cort, au început a proroci în acel loc, unde erau, și anume în tabără. Spiritului războinic a lui Iisus Navi, „slujitorul lui Moise din tinereța sa“, se păru asemenea fenomen nelegiuit și se adresa către stăpânul său cu rugămintea să curme asemenea desordine. „Domnul meu Moise, zise el, oprește-l!“ Dar el primi asemenea răspuns înalt: „nu râvnești cumva tu asta pentru mine? O, dacă toți în poporul Domnului ar fi proroci, când Domnul ar trimite Duhul Său peste dânșii!“ (Numer. XI, 26-30). Astfel istoria lui Israil, chiar întru începutul său, nu este numai istoria cărții inspirate de Dumnezeu sau a cinului inspirat de Dumnezeu, ci istoria unui popor de Dumnezeu inspirat. Duhul lui Dumnezeu se pogoară asupra lui în așa măsură, cum n'a mai fost asta nici cu un alt popor. Cei 70 de bătrâni, aleși din toate triburile, prin darul lor proroces a întrecut darul generațiunilor viitoare. Mariam în tabără și-a găsit o succesoară în persoana Deborei pe muntele Efraim, și în Palestina nu era așa ținut, care să nu fi văzut cândva proroc sau prorociță, ce se ridica acolo de Dumnezeu, înainte de timpul când acest dar a fost luat poporului. Cât de puternic însă era elanul vieții religioase în popor, unde se putea găsi un șir întreg de persoane, în care ea atingea o stare așa de înaltă, care nu se poate califica decât cu numele de proroc.

Țara, prin care israiliții trecuseră până acum, prezenta un vast triunghi muntos cu șesuri largi rar întâlnite și cu nenumărate văi înguste, ce șerpuiau când ici când colea printre stânci. Stâncile de granit și de porfir ale Sinaii începuse a ceda locul nisipurilor, ce alcătuiau partea de sus a stâncilor; câteva dealuri calcaroase spre nord indicau când ici când colea apropierea culmelor de cretă ale „pustiului pribegiei“. Exceptând văile, dacă cumva această localitate era atuncea tot cum e astăzi, poporul nicăirea nu se desfăta cu vederea vegetațiunii, pentru că munții din prejurul lor se ridicau goi, și poate numai prin văgăuni ici colea se ivea puțină verdeață. Arbori de finici și dealtfel, arbuștrii singurateci de salcâmi ghimpoși și de viță sălbatecă se întâlneau rar prin râpi, unde terenul nisipos putea să țină puțină umiditate, iar iarba verde se zărea numai la puținele izvoare de pe cale. Cu loarea diferită a stâncilor pe un spațiu considerabil deși întrucâtva lipsea pustiul de sălbătăcia ei moartă, și culorile lor, mai ales în atmosfera limpede de seară, dădea împrejurimii mute o plăcere suigeneris. Antilopele trăesc încă și astăzi în acest ținut; vulturii se rotesc în văzduh; stoluri enorme de pasări se opresc din când în când aicea după sborul lor îndelungat din Africa și rațele săl-

batece se prăşesc pe lacurile Ain-el-Gudera sau Ain-el-Alic. Vipere cornute mulţime multă se ascund în nisip, şi din când în când se întâlnesc şi alte soiuri de şerpi. Dar văiuşile şi şesurile în calea mişcării israeliţilor prezentau în cea mai mare parte un prundiş văros şi aspru, pelângă care nisipul înfioat mai ales în partea nord-vestică de acea linie, pe care, cum se poate crede, se mişca poporul. În Asirot, totuşi, apropierea a trebuit să se efectueze de ei prin şesurile nisipoase, întrerupte de stâncile enorme ale nisipişului. În mijlocul văii, sub o stâncă înaltă, şi astăzi este încă o dumbravă de palmieri verde-întunecat, după care din stâncă izbucneşte un pârâu; în granit s'a săpat un canal, care duce apa într'un anumit bazen, de unde pe tuburi grosiere se duce prin grădinile arabilor, care şi acum locuiesc aproape de acest loc ¹⁾). Deşi câte undeva în anumite locuri se putea găsi odihnă mai îndemâncoasă, călătoria în genere era de bună seamă adesea foarte împovăraătoare. Burton descrie astfel călătoria prin acest pustiu: „sus, din cer, grozav în frumuseţea sa fără nori, din strălucirea sa orbitoare până la necruşare, Simum vă desmeardă, ca lava, cu suflarea sa de flacăra. Împrejur stau movilele de nisip curgător, peste care orce suflare de vânt lasă urmele sale în valuri pronunţate; stâncile dărăpănite prezintă cu adevărat parecă nişte schelete de munţi; şi la rând cu ele zac şesuri aspre, prin care trecând, fiecare fără să vrea cugetă, că de se sparge burduful său cu apă sau de perde cămila potcoava, unul ca acela numaidecât ar fi menit unei morţi chinuitoare. Această ţară posomorâtă, populată cu fiare sălbatece şi cu oameni încă şi mai sălbateci, este ţara, unde fiecare izvor pare că murmură cuvintele prevenitoare: „bea şi pleacă“. Noi am mers aproape cinci ceasuri prin o localitate, fantastică chiar prin pustietatea ei, prin o mulţime de dealuri, prin şesuri despoiate şi prin văi pustii. Nici chiar salcâmi mari nu erau aicea, şi în unele locuri iarba cămilei abeaşi putea găsi destul pământ, ca să-şi înfigă rădăcina. Drumul mergea printre munţi, printre stânci şi dealuri de granit, prin o localitate scormonită, năpădită de stânci enorme, vrăvuite într'o formă aşa de desordonată, încât pare că iscusinţa omului ar fi ajutat aicea naturei să se urâţască

Pelinul.

granit, prin o localitate scormonită, năpădită de stânci enorme, vrăvuite într'o formă aşa de desordonată, încât pare că iscusinţa omului ar fi ajutat aicea naturei să se urâţască

1) Palmer, *Desert of the Exodus*, 1871, p. 261.

aşa. Crăpăturile largi urăseau faţa pământului şi fără asta destul de urâtă; ici ele se lărgeau până la proporţia unor peştere posomorâte; dincolo erau astupate de nisipul curgător şi lucitor¹⁾. Prin asemenea pustiu, prin asemenea „stepă tristă şi sălbatecă“ (Deut. XXXII, 10), au şi călătorit israeliţii către Hanaan.

Dela Asirot până la capătul de nord al golfului Ācaba sunt cam 30 de ceasuri de drum, sau aproape 130 kilometri. Dar e greu, dacă nu chiar cu totul imposibil a determina: mişcându-se oare poporul spre acest golf chiar acum, sau el s'a apropiat de malurile lui abea într'un period mai târziu. În genere se admite, că poporul s'a mişcat în direcţiunea nord-est prin amestecul salbatic de văi înguste şi de dealuri (din care unele au o mare înălţime, iară altele sunt spintecate prin văgăuni grozave) până s'a pogorît către malul mării, unde laturea lată a ţărmului neuniform, dar aproape neîntreruptă, de sub stânci îi da putinţa să ajungă mai uşor la vârful golfului. Acolo, cum se poate crede, a şi fost al şaptelea popas dela Sinai. Harada, într'o trecătoare puţin cunoscută, aproape de Djebel Ārad, care, deşi cu greu, a putut totuşi să-i ducă către coasta înaltă a „pustiului pribegirii“, cunoscut atuncea sub denumirea de pustiul Faran sau Sîn, iar astăzi sub cea de Tih. Această ţară, în care lor le-a fost dat să petreacă mulţi ani, prezintă o serie de înălţimi calcaroase, ce se ridică în trepte uriaşe dela peninsula Sinai până la localitatea deluroasă a Palestinei sudice²⁾. Partea sudică a celei mai mari părţi a acestor înălţimi calcaroase se întinde pe o distanţă de 120 kilometri spre nord de acel punct, unde stâncile laturei ei de jos se curmă în peninsula Sinai. Numai câteva dealuri răsleţe fac să varieze în genere suprafaţa plană, şi pe ea nu sunt semne nici de locuinţe vechi, nici de oarecare ruine. Ținutul, ce se întinde la nord de această localitate, are totuşi cu totul alt caracter; el se ridică în terase enorme pe un spaţiu de aproape 120 kilometri dela nord spre sud, şi treptat se preface prin terase succesive în localitatea deluroasă Virsavia. Cea mai sudică parte a acestui ţinut, cunoscută astăzi sub denumirea de Djebel-Magra, ne prezintă un mare şes cam de 80 kilometri, ce se întinde dela răsărit spre apus. Peste toată ţara asta încă şi astăzi se întâlnesc localităţi fertile, bogate în iarbă şi apă³⁾, şi în toate direcţiunile se observă urme

1) Burton, Meccah and Medinah pag. 175.

2) Ridicătura dela începutul pustiului Tih până la Hebron alcătuieşte 1300 coţi.

3) Nimic nu se pare mai nedreaptă, ca obişnuita închipuire despre oaza arabică, decât doară închipuirea obişnuită despre pustiul Arabiei. Adesea se întâmplă să citeşti despre „insulele mării de nisip“, dar nimenea nu le vede acolo. Adevărata Vadi este o vale stâncoasă, tăiată în două de cursul unui pârâu de munte, secăt în timpul de secetă. Că-

mai vechi de populațiuni și de prosperitate. Acest ținut în Biblie e cunoscut anume prin denumirea⁴ Negheb sau țara de miazăzi (Fac. XX, 1).

Anume această localitate a ales-o Moise de sediu al său principal în nădejdea, ca deaceia să se îndrepte direct spre Hanaan. Pe coastele răsăritene ale dealurilor, cari alcătuiesc împărțirea apelor, se întinde Vadi vestită prin pășunile sale și prin izvorul său abundent, vestit încă de pe vremea lui Avraam, și anume spre dânsa acum se îndreptă poporul israilit. Acesta era Cades-Varni, unde era tabăra lor principală și centrul vieții în timpul întregii lor petreceri în Negheb. Acesta e situat cam la 90 de kilometri depărtare dela Hebron, aproape la jumătatea drumului între Marea Moartă și țărmul Mării Mediterane, și sub toate raporturile era îndămânos ca punct de plecare pentru o năvală fără de veste asupra Palestinei. Dar inimei celei mari a lui Moise îi fu dat să încerce o nouă deziluzie. El intenționase chiar de la început să străbată în Hanaan imediat după părăsirea Egiptului; dar când micimea de suflet a poporului făcu aceasta imposibilă, el socoti, că un an de popas la Sinai și în deosebi prefacerea completă a poporului îi va da putința să se bizue mai mult pe bărbăția poporului și astfel să nădăjduiască în putința intrării în Palestina din Cades. Dovada prezenței lui Dumnezeu cu dânșii, văzută în peninsula Sinai, și făgăduința dată lor de un ajutor suprem, au trebuit fără îndoială să stârnească în popor duhul entuziasmului, și se părea că o năvală fără de veste a întregului popor, ce se afla într-o stare așa de entuziastă, putea să sfărâme orice împotrivire, ce li s'ar fi putut opune în drum.

Pentru a stârni și mai mult și a susține spiritul poporului, Moise decise să trimită din Cades câteva iscoade, alese dintre căpiteniile câtorva triburi. Dintre ei, ca și cum ar fi indicat entuziasmul religios al poporului pe vremea aceea, jumătate purtau astfel de nume, ca Igal „mântuit de Dumnezeu“, Osie „izbăvire“, Faltie „Iehova va mântui“, Gaddiil „prosperitate dela Dumnezeu“, Ammiil „slujitorul lui Dumnezeu“ Genil „Mărirea lui Dumnezeu“ (Num. XIII, 5-16). Dar cu toate aceste nume, ei dovediră un extrem neajuns în ce privește însușirile superioare, care le cerea cinstea arătată lor. Moise nădăjduise, că știrile, pe care iscoadele le pot aduce despre fertilitatea și bogăția pământ

lătorul, care bănuiește aicea o exagerare, abată-se dela calea Suez vreo două ceasuri în lături și să treacă spre nord pe nisipuri. Și atunci oazele și micile sușinițe de pământ roditor cât de frumoase și cât de plăcute sunt, chiar dacă acestea ar fi Vadi-el-Vard - valea florilor, se vor dovedi podișuri aspre, pe care crește o mână de tufari, care duc în timpul rece o existență numai aparentă". Burton. *Idem*, p. 104.

fului, vor deștepta în popor curaj și dorința de a pleca cât mai repede spre dânsul pentru cucerirea lui. Iscoadele trebuiau să cerceteze solul, cantitatea de apă, climatul, caracterul locuitorilor și tăria orașelor și fortărețelor lor. Plecând din Cades, ei se îndreptară spre nord, cum li se poruncise, prin Negheb, în ținutul deluros al Iudeei și se vede că au ajuns așa de departe, încât pătrunseră chiar până la ținutul din jurul lacului Merom, la nord și până la Rehov, care cum se pare se afla la despărțirea apelor dintre Merom și râul Litaniei, pe drumul spre Imat pe Oronte, și identificat poate cu actualul Gulinim, unde se află ruinele puternicei fortărețe, care domină șesurile spre răsărit. Acesta era timpul începutului coacerii strugurilor, care în Hebron se petrece în lunie și August. Însărcinarea a fost îndeplinită de dânsii cu succes și ei peste șase săptămâni se întoarseră cu bine în tabără. Dar urmările spionajului lor au fost departe de a fi mângâitoare pentru popor. Ei nu tăgăduiră fertilitatea minunată a țării și ca dovadă despre asta aduseră probe de mere granate și de smochine, precum și struguri de poamă, așa de mari, încât un strugure îl puteau duce abea doi oameni în părângă¹⁾. Dar împreună cu acestea iscoadele îngroziră așa de tare pe israeliți prin povestirile lor despre puterea locuitorilor Palestinei și despre nebiruitele lor orașe și cetăți, încât aruncară întreaga tabără în disperare. Acesta a fost un moment deciziv din istoria poporului, și israeliții se dovediră nepregătiți pentru el. În loc ca să pășască curajos și cu bărbăție înainte, ei cu micime de suflet căzură în des-nădejde și tănguire, și erau gata să aleagă un alt conducător, care să-i ducă înapoi în Egipt. În zadar două din iscoade, și anume Iisus Navi și Haleb, se sileau să susțină în popor curajul și nădejdea în cucerirea cu izbândă a pământului făgăduinții, dacă el va rămânea credincios lui Dumnezeu și se va bizui pe atotputernicia ajutorului Lui. Poporul însă era înnebunit de disperare, nu voi să asculte nici un fel de dovezi și voia chiar să ucidă pe îndrăsneți cu pietre. Acest trist eveniment hotărâ soarta poporului. Domnul se mâniă pe necredința ticăloșilor israeliți, și numai intervenția înflăcărată a lui Moise îl izbăvi

Mere granate.

1) Palestine, Vol, II, p. 330.

de nimicire. Dar după aceea și însuși Moise văzu, că poporul eliberat de dânsul și după eliberare se dovedi rob laș și necredincios; că deaceia el nu este vrednic de pământul făgăduinței și trebuie să piară în pustie. Numai generațiunea următoare, născută deja și crescută în libertate, va vedea și va lua pământul, care a fost numai visul nefericiților lui părinți. Cu inima apăsată Moise a fost nevoit să ducă iarăși poporul înapoi în sâmurile pustiiului Sinaei, ca prin o școală grea de aproape 40 de ani de pribegie să-l facă mai vrednic de înalta chemare. „După numărul celor 40 de zile, zise Domnul, în care voi ați cercetat pământul, voi veți suferi pentru păcatele voastre 40 de ani¹⁾, an după an, ca să cunoașteți ce însemnă a fi părăsiți de Mine“. Din tot poporul în pământul făgăduinței se dădu făgăduință să între numai la doi din ceice s'au arătat mai vrednici dintre iscoade, și anume Iisus Navi și Haleb, ca răsplată pentru credincioșia și bărbăția lor.

Asemenea condamnare deodată trezi în popor conștiința vinovăției sale și simțul rușinei pentru lașitatea sa, și asta pentru o vreme îl făcu atât de nebunește curajos, pecăt până acum fusese de laș. Cărtind cum că Dumnezeu i-a trădat, israeliții se hotărâră, ca în loc să se întorcă în pustie, să năvălească deodată în Palestina, deși sicriul legii, amanetul prezenței lui Dumnezeu, rămase în lagăr cu Moise. Dar această încercare duse numai la o neizbândă rușinoasă. Locuitorii țării, ce se întindea între israeliți și Palestina, erau amaleciții și hananeii, care ocupau întinderea de pământ, comparativ fertil, parte cultivat, iar parte cu pășuni între Cades și Enghebi. Ei învoiră israeliților să pătrundă în Palestina și apoi, fără de veste aruncându-se asupra lor, îi fugăriră până la Horma. În timpul acestui atac orașul acesta nu se numea Horma, ci Țefat-„turnul de strajă“ (Jud. I, 17); numirea de Horma-„locul pustierii“ i s'a dat de israeliți deja după Iisus Navi și după distrugerea ei definitivă. Acesta era un punct însemnat, unde se întâlneau toate drumurile și dela el iarăși se împărțeau peste pustie, îndreptându-se spre Gaza și Hebron, și situația ei încă și astăzi e însemnată prin ruinele turnului patrat, construit din blocuri de piatră cioplite, și de o mare masă de pietre pe vârful dealului, ce se ridică la 1000 de coți deasupra văii lângă care se afla. După asemenea înfrângere israeliților nu le mai rămăsese nimic de făcut, decât să-și împingă lagărul lor în interiorul sigur al Neghebului sau spre sud de Negheb.

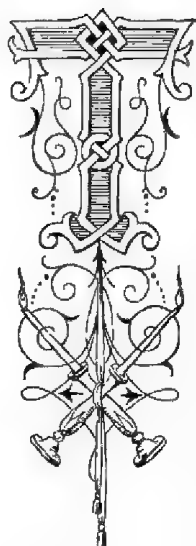
1) Numărându-se și cei doi ani, pe care israeliții îi petrecuse deja în pustie.

Presupusele împrejurimi ale Cadesului

CAPITOLUL XIII.

PRIBEGIREA DE 40 DE ANI ÎN PUSTIE

Iara, în care israiliții aveau să trăiască astfel în în curgerea unei generațiuni întregi, prezenta al doilea podiș înalt și întins din peninsula Sinai, ce se întindea spre răsărit și apus dela Marea Moartă până la marea Mediterană și până la șesul jos Araba¹⁾, adică spre pustia dela sud de ea, și dela munții Iudeei dinspre nord până la hotarele marelui și grozavului pustiu (Deut. VIII, 15) spre sud. La răsărit ea e mărginită de grupul de stânci și de dealuri, pe alocurea înalte până la 1300 coți, brazați de cele mai grozave prăpăstii formate de curenții formați în timpul ploilor torențiale. În fața acestor dealuri, în partea opusă Arabiei, se înalță lunga coamă de munți ai Edomului, ce merg în aceeași direcțiune aproape dela nord până la sud. În partea de apus a Neghebului pogorârea către șesul delângă marea se face treptat, dar și acolo țara deasemenea este spintecată de diferite văiugi. Culmea largă de munți se întinde spre sud-vest dela Hebron până la stâncile dinspre pustiu Tih chiar prin centrul țării, afară de care printr'însa trec terasele succesive, care se ridică spre nord până ce în Sevan sau Horma

¹⁾ Cuvântul „Arab” derivă din aceeași tulpină și înseamnă prin urmare locuitorii ai pustiei.

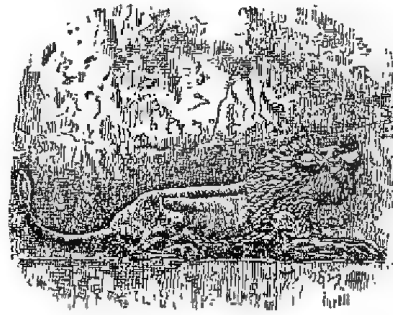
dealurile acopăr toată localitatea, transformându-se treptat spre nord-est în munții Iudeei. Israiliții, astfel, au avut un loc al trecerii lor de 38 ani, alcătuit din șesuri în formă de valuri, din o serie de terase uriașe în centrul țării. O parte din țara asta se cultiva, dar cea mai mare parte consta din pășuni; dealurile când ici, când colea pe marginile platoului se ridică câteodată până la 1800 sau 2000 coji deasupra nivelului mării.

Starea actuală a acestei localități se află în contrast izbitor cu cea din vechime. Acum într'însa nu se află nici un fel de populațiune, decât puține triburi de arabi nomazi; într'însa nu s nici un fel de urme de cultură, și se află numai două sate locuite, și în genere ea se pare astfel, ca și cum niciodată n'ar fi putut susține o populațiune însemnată. Cu toate acestea chiar în vadi Garaidjilor, care desparte acest înalt platou pustiul Tih de Negheb, se văd resturile unei mici fortărețe, construită din cărămidă nearsă și bărne de salcâm, și aceste resturi ne arată, că solul acestei localități, astăzi cu totul arsă și neroditoare, era cândva bogată în păduri¹⁾. În vadi Lissan, spre nord de ea, se află largi fâșii de pământ cultivat; ziduri lungi și joase, construite foarte îngrijit, garnisesc coastele dealului, afară de care se observă și lucrări pentru regularea udatului și pentru distribuirea apei, adunată în timpul ploilor. În vadi El-Ain deasemenea sunt izituri puternice, construite în curmezișul ei în același scop. Pretutindenea dealurile poartă urmele ruinelor vechilor orașe sau sate, și câteodată chiar ale unor orașe considerabile, care adesa posedau cisterne bine păstrate sau rezervorii de apă; și la kilometri întregi coastele dealurilor și văile sunt acoperite cu mici grămezi de pietre, așezate în rânduri regulate, dealungul cărora se cultivă vița de vie și care încă și astăzi păstrează numirea de curgan de vie. Iscoadele israelite, astfel, au putut procura strugurii aduși de ei în tabără, ne mergând așa de departe cum ar trebui în timpul de față; ei au putut să-i procure chiar în împrejurimile Cadesului. În cartea lui Iisus Navi este o listă întreagă de 29 orașe ale Neghebului, situate acolo, unde acum este o pustietate cu totul fără apă. Causa acestei schimbări a putut fi numai nepăsarea totală a locuitorilor, care, neluând măsuri pentru păstrarea apei, adunate după ploi, le-au lăsat să dispară zadarnic în nisipuri. În genere pe vremea lui Moise această localitate era mult mai bine adaptată pentru susținerea unei mari populațiuni, în felul celei israelite

1) Pe monumentele egiptene este închipuirea Debirului din Negheb, care ne arată că ea abunda în arbori și era udată de un râuleț, ce curgea în josul dealului, pe care stătea acest oraș.

decât s'ar putea crede aceasta, judecând după nerodirea ei de acum. Odată cu aceasta ea nu era lipsită nici de interesul local în calitate de așezare a vechilor patriarhi. Virsavia cu dumbrava de tanarinsci, sădiți de Avraam, se întindea la nord de Cades, iar nu departe de el se afla și Djebel-Ialad, în care unii cercetători văd locul situat al Eitoladului, orașul care, poate, a fost locul nașterii lui Isaac, și a fost numit așa anume în urma acestui eveniment¹⁾. La rând cu Cadesul, deasemenea pe cealaltă parte a dealurilor, spre apus, se întindea Vadi Iesur, de bună samă Gerara lui Isaac, acum, ca și atunci, parte lucrată, parte cu pășuni; într'insa și astăzi în unele locuri se observă rămășițe de lungi șiruri de ziduri de piatră, care au servit, probabil, cândva de mezuini între câmpurile lucrate.

În această localitate n'a fost lipsă nici de animale. Aproape de lacurile de apă de ploare, ce se aduna în găvanele joase, se strângeau cerbii, cari își putez potoli aicea setea lor (Ps. XLI, 1). În coastele stâncoase ale prăpăstiilor, prin care se scurgeau în jos pâraele de munte se prăseau mari cârduri de porumbel (Cânt. V, 12). „Din înălțimile Iordanului spre locuințele întărite“ (Ierem. XLIX, 19), adică din desigurile văii Iordanului spre pășunile stâncoase ale Neghebului veneau destul de des și lei. Chiar și în timpul defață leii nu sunt necunoscuți în aceste localități, de oarece un călător a găsit întărite urme proaspete de labe de leu în pustia dela sud de Gaza²⁾. Șacali erau acolo așa de mulți, încât pe vremea lui Iisus Navi unul din orașele locale se numea Hațar-Șual, adică „satul șacalilor“ (I. Nav. XV, 29). Calul și boul nu erau potriviți pentru înălțimile petroase, și de aceea niciodată nu întâlnim pomenire de ei în Biblie în istorisirea despre această localitate. Dar acolo erau din belșug turme de cămile, de oi, de capre și de asini. În istorisirea despre Negheb la orice ocazie, unde se pomeneste de mers călare, se înțelege sau asinul, cum a fost

Leu (după un monument asirian).

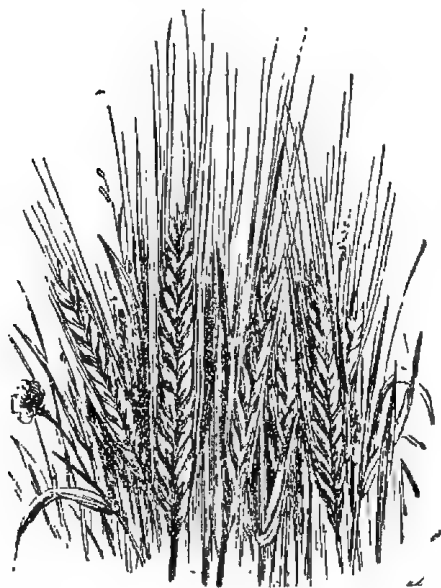
1) Eitolad înseamnă „născut din Dumnezeu“ sau „naștere supranaturală“. Dar în cea mai mare parte ca patrie a lui Isaac se considera Virsavia.

2) Kfnglake, Eothen. p. 348. Părerea lui, că leii și până astăzi se prăseau în Palestina, nu se confirmă deloc de alți cercetători.

asta în viața lui Avraam, Ahsei și Avigheei, sau cămila, cum se știe asta din istoria lui Eleezer, Rebeicei sau a celor 400 amaleciți, care au scăpat de David. (Fac. XXII, 3, 5; XXIV, 10, 61, 64; I. Nav. XV, 18; 1 Reg. XXV, 18, 20, 23; XXX, 17).

Apa, această primă necesitate a vieții orientale, se putea găsi în tot timpul, pentru că apa de ploae, pătrunzind prin solul cretos, poros, se reținea jos de calcarul vârtos. Deci, cum se știe din istoria despre Isaac, cantitatea suficientă de apă se putea procura totdeauna cu ajutorul săpărei de fântâni¹⁾. Afară de asta acolo erau multe pârae în văgăunile dealurilor, care ușor puteau fi întrebuințate cu ajutorul rezervoriilor și iziturilor, cum s'au și făcut

Spice striene.

în urmă în proporții mari chiar în această țară. Primăvara dealurile se acopereau de covoară de flori și erau bogate în iarbă moale; și chiar în vremea căldurilor de vară totdeauna era destulă pășune pentru marele turme, ce se împânzeau pe diferite văi. Tristram spune, că el a văzut mulțime de cămile, oi și țapi, care pășteau împreună în diferite locuri ale Neghebului, celace se confirmă și de alți călători. „Noi am dori, continuă cercetătorul, ca cei ce nu pot pricepe, cum israeliții au putut să aibă turme așa de mari de dobitoace

în pustiu, să privească la mulțimea turmelor văzute de noi acum, și cum la câteva ceasuri mii de vite cornute au putut fi adunate într'o localitate dată²⁾.

Anii pribegiei au trebuit să aibă și zilele și lunile lor posomorâte, dar și zile și luni luminoase. După viața israeliților în pustie își poate cineva face idee după viața arabilor, care pribegesc astăzi prin peninsula Sinai. Privind după timpul anului, ei se mișcau cu turmele lor în diferite câmpii ale peninsulei, treceau

1) În Negheb, din cauza caracterului poros al solului nu sunt deloc izvoare. Apele se adună în voe sub sol, când ele ajung la calcarul vârtos și curg spre marea, în formă de curenți subterani.

2) Tristram, The Land of Israel, p. 384.

dintr'o câmpie în alta, ocupându-se parte cu semănături în șesuri mici, care prezentau îndemânare pentru agricultură. Greutățile acestei vieți pentru un popor așa de numeros erau incalculabile. Acuși ei erau dogoriți de arșița insuportabilă, acuși îi orbea cu nisip furtunosul Sirocco; iar când iarna îi apuca pe înălțimile peninsulei, atunci adesa le acoperea tabăra cu viscolituri de zăpadă. Adesa se simțea lipsă de hrană și de apă sănătoasă, deși totodată nu se poate admite, că această lipsă se transforma în plină foamete, pentru că israiliții, asemenea triburilor arabe, care răătăcesc astăzi acolo, semănau anual oarecare porțiuni de pământ și strângeau pâinea, aveau turme mari, procurau chiar vin din când în când (Eș. XXXII, 6), aveau pâine și unt și în genere se aflau nu departe de munții populați ai Edomului, unde ei puteau să-și cumpere dela Edomiți carne și apă, plătind pentru una și alta bani (Deut. II, 6), așa că chiar și la sfârșitul pribegiei, când israiliților li se porunci în fine să treacă Iordanul, ei aveau așa belșug de hrană de tot felul, încât toată oastea a putut să pregătească rezerve de traiu pentru trei zile (I. Nav. I, 11). Și cu toate acestea însuși caracterul vieții nomade pentru popor, care deja se deprinsese în Egipt cu viața așezată, trebuie să fi influențat asupra mulțimii în chip distructiv. Toate greutatețile acestei vieți au fost cauza acelui fapt, că numărul poporului în acest timp n'a crescut nicidecum, ci din contra, către sfârșitul pribegiei s'a dovedit că aproape 2000 bărbați maturi erau mai puțini decât la plecarea dela Sinai, așa că prin urmare mortalitatea nu era acoperită prin nașteri. Dar de altminterlea trebuie să avem în vedere la aceasta, că asemenea distrugere în viață a putut depinde întrucâtva și de dese și înverșunatele războaie, care la început adesa au fost nereușite, cu acele popoară, cărora le aparținea Neghebul, și în genere cu triburile înconjurătoare. Anume în așa școală aspră a trebuit să se formeze duhul poporului. Și în adevăr, numai prin această severă școală de educație din pustie se poate explica acea împrejurare, că generațiunea următoare în fine sub conducerea lui Iisus Navi a devenit așa de războinică și a prezentat sub acest raport un contrast așa de strălucit cu lașii ei părinți.

În istorisirea biblică ni se comunică nu mai puține trăsături din istoria celorlalți 37 de ani ai pribegiei: aceasta a fost școala tăcută a muncii și a tot felul de încercări, din care poporul a trebuit să iasă reînviat și regenerat. Dar ni se comunică și câteva evenimente, care revarsă o lumină interesantă asupra vieții lor din pustie. Pustia firește a fost școala nu numai a educației fizice, ci și a celei morale. În tot timpul pribegiei au lucrat legi neobiș-

nuit de severe, care pedepseau fără milă pe orice violator al rândueleur religioase și sociale. Într-o împrejurare (Lev. XXIV, 10) fiul unei israelitence și a unui egiptean, a unui din acea mulțime amestecată, care părăsise valea Nilului împreună cu israeliții, a eșit odată din locuința sa proprie din tabără în locuința israeliților, la care lucru el nu avea nici un drept¹⁾, de oarece copiii din asemenea familii se excludeau din comunitatea israelită până la a treia generațiune (Deut. XXIV, 7, 8). Între el și israeliți se ivi ceartă, în care timp el își permise să exprime o hulă asupra numelui lui Iehova, despre care se raportează imediat lui Moise. În urma acestora el fu supus la o strașnică pedeapsă, de oarece crima lui zdruncina înseși rădăcina instituțiunei naționale și expuse la primejdie înseși scopul separațiunii israeliților de celelalte neamuri. De oarece mai înainte niciodată nu se petreceau asemenea cazuri, apoi a trebuit să se statornicească o lege deosebită, care a fost proclamată în înseși numele lui Iehova. Hulitorul, după această hotărîre, fu scos afară din tabără și bătut cu pietre până muri; aceia, care auziseră cuvintele lui, își puseră mâinile pe capul lui și apoi ei cei dintâi aruncară cu petre spre a dovedi că iau asupra lor răspunderea pentru adevărul acuzației ridicate contra lui, și apoi ceilalți se uniră cu dănsii întru executarea pedepsei. Pe lângă aceasta e remarcabil, că în textul ebreu relativ de crima săvârșită se spune numai, că criminalul a hulit „numele“ (Lev. XXIV, 11, 16), fără să se arate al cui nume. Pe această turburare iudeii de mai târziu și-au întemeiat opreliștea lor de a mai întrebuița cuvântul „Iehova“ în orice împrejurare. „Aceia, care rostesc numele lui Dumnezeu conform cu sunetele lui, — spune Targumul, — nu vor avea loc în lumea viitoare²⁾. Preoții puteau întrebuița acest nume în slujbele dela templu, dar chiar și ei nu trebuiau să-l pronunțe aiurea undeva în alt loc. În Biblia evreiască sub acest nume se pun cuvintele Adonai, „Domnul“ și în traducerea greacă el totdeauna lipsește, când în locul lui se întrebuițază cuvântul Kirios, „Domnul“. Urmele unei asemenea temeri de a pronunța dumnezeescul nume se întâlnește deja de timpuriu în Vechiul Testament, așa că ea a fost uitată de Iacov în Penuel și în urmă de Manoe³⁾.

1) Fiecare trib se așeza în tabără separat (Numer. II, 2). Targumul palestinian spune, că vinovatul s'a încercat să-și pună cortul său în tribul lui Dan, și când se împotriviră lui în această privință, atunci el duse chestia la „casa judecâței“, unde ea fu rezolvită contra lui, și că atunci era infuriat de neîzbândă sa a săvârșit crima sa.

2) Sanhedrin 10 § 1. În traducerea grecească al celor LXX se citește „Celce va rosti numele Domnului, cu moarte să se omoare“ (Lev. XXIV, 16) ; și Filon zice: „cine va pronunța numele Domnului la timp necuvenit, trebuie să moară“ (II, 166).

3) Facerea, XXXII, 29; Judecători, XIII, 18. Iosif Flavie spune, că „numele lui Dumnezeu nu trebuie să fie pronunțat“. Antiq. II, 12, § 4.

Această teamă de a întrebuița numele tainic al Divinității a fost în genere trăsătura distinctivă a vechimei din cele mai timpurii veacuri și anume ca urmare a credinței, că ea exprima o grozavă taină a ființei dumnezeiești și era prea sfânt, ca să se poată rosti el cu gura. Așa, în Biblie adesea se vorbește de Dumnezeu descriptiv, că „numele lui Dumnezeu este în îngerul, care trebuia să ducă pe israiliți prin pustie (Eș. XXIII, 21), și deci nici într'un caz, nici în altul nu e designat înseși numele. Asemenea respect, demn în sine înseși, a început totuși de timpuriu să ducă la multe superstiții. Cunoașterea numelui sfânt al lui Dumnezeu sau a îngerului se recunoștea ca mijloc al primirei de către celce-l afla, al puterii peste puterile supranaturale. După părerea asirienilor, cine descoperea numele ascuns a zeului acadian Ea, acela a câștigat o însușire chiar mai mare decât acelea, pe care le posedă zeii. Numele în realitate se considera oarecum o personificare a aceluia, căruia el aparținea, și cu el nedeslegabil se lega posesarea însușirilor lui esențiale. Așa, romanii întrebuițau pentru designarea divinității cuvântul Numen, ceea ce evident alcătuia numai simplu cuvântul nomen „nume“ schimbat. La egipteni exista de asemenea un zeu, numele căruia era oprit a se pronunța. Și chiar la romani era interzis a numi pe nume sau a grăi despre păstrătorul dumnezeesc suprem al Romei. Chiar și numai a pomeni numele lui Dumnezeu la depunerea jurământului se socotea necuviincios. În cartea lui Enoh numelui dumnezeesc i se atribuia putere magică tainică, și el „conține tot ce există“. Oamenii l-au aflat, mulțămită vicleșugului îngerului celui rău Chesbeel, care fiind încă în cer, înainte de căderea sa, l-a aflat prin vicleșug de la Mihail, păzitorul său primitiv. Asemenea importanță a dat numelui nu numai lumea orientală. Scandinavii credeau tare, că dacă în timpul bătăliei se va rosti tare numele ostașului ce luptă, atunci puterea lui se depărtează imediat dela dânsul, de oarece numele lui alcătuia toată ființa lui. Chiar și în timpul de astăzi adevăratul nume al împăratului Chinei se ține în adâncă taină și nu se pronunță niciodată, poate cu scopul de a inspira supușilor săi ideea despre mărirea lui nepătrunsă în comparație cu muritorii de rând¹⁾.

Altă întâmplare din timpul pribegiei ne arată, cu ce severitate se aplicau în pustie legile sinaite. Se observă, că un om aduna lemne în ziua sâmbetei²⁾, despre care lucru se raportează în

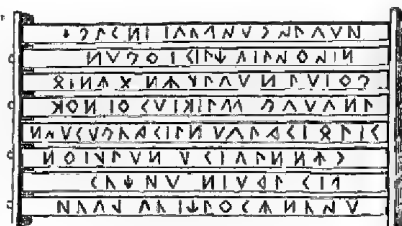
1) Mai amărunit despre acest curios lucru vezi la Ewald, *Geschich.* vol. IV, p. 254.

2) Numer. XV, 32-36.

dată lui Moise. În cazul acesta deja nu mai era vorba, la ce pedeapsă să fie supus vinovatul, de oarece înseși legea determina, ca el să fie supus morții (Eș. XXXI, 14, 15, XXXV, 2), dar nu era încă lămurit, în ce chip să se săvârșască această pedeapsă. Acum s'a statornicit, ca vinovatul să fie scos afară din tabără și ucis cu pietre, ceea ce s'a și făcut. Trebuia ca poporul să fie deprins cu împlinirea exactă a legii, dată în Sinai, și de aceea fiecare violator al ei se pedepsea fără cruțare.

Dacă astfel se pedepseau călcătorii singuratici ai legii, apoi negreșit cu severitate încă și mai mare trebuiau să se pedepsască aceia, care conștient și criminal se răsculau și turburau poporul contra dispozițiilor legii. Așa s'a petrecut aceasta în cunoscuta afacere a lui Core, Datan și Aviron (Eș. XVI), cari au produs turburare fățișă contra legiuitorului și în deosebi contra statorniciei preoției, ca vrednicie deosebită, atribuită unei singure clase. Ei cereau unei preoții generale, în care cerere se cuprindea zăvăstia câtorva triburi contra tribului lui Levi pentru înălțarea lui la vrednicia preoțască; pentru că deși unul din răsculați, anume Core, deși era levit, dar ceilalți doi, anume Datan și Aviron erau membrii ai tribului lui Ruvim și prin urmare descendenți ai primului născut al lui Iacov. Protestul religios, ca întotdeauna, se prefăcea repede în protest politic, și răsvrățiții începură să se ri, dice deja contra înseși a lui Moise, refuzându-i ascultarea și supunerea. Când Moise îi chemă la sine la judecată, ei răspunseră îndrăzneț: „nu venim! Oare e puțin lucru, că tu ne-ai scos din țara, unde curge lapte și miere, ca să ne pierzi în pustie? Și tu încă mai voești să domnești peste noi?!” Turburarea de data aceasta luă proporții mari, și la răsvrățiți se mai adăosură 250 de bătrâni. Situația lui Moise era extrem de grea; dar el, cu obișnuita sa stăpânire de sine, hotărâ să recurgă la o grozavă experiență, ca să obțină rezolvirea chestiunii dela însuși Dumnezeu. Și anume, când sfatul lui Moise se dovedi nefolositor pentru smerirea răzvrațiților, atunci el hotărî o cercare publică pentru a se dovedi dreptatea pretențiilor lor. După porunca lui Dumnezeu, Moise și Aaron deoparte, și Core cu părtașii săi de altă parte, trebuiau să se arate înaintea intrării cortului mărturie cu cădelnițele lor, și aicea glasul lui Dumnezeu porunci celor dintâiu să se despartă de adunarea întregului popor, ca să-l piardă. Dar aceasta nu o putu suferi inima a tot iertătoare a marilor frați eliberatori. „Ei căzură pe fețele lor și ziseră: „Dumnezeule, Dumnezeule duhurilor și a tot trupul? Un om a greșit, și Tu te mănii pe toată obștea”. Atunci Domnul porunci să se despartă numai

de Core și de părtașii săi și pe ei să-i ajungă înfricoșata judecată a lui Dumnezeu: „să se desfacă pământul sub ei, și să-și deschidă pământul gura sa, și să-i înghită pe ei, și casele lor, și pe toți oamenii lui Core și toată averea lor și să piară ei din mijlocul obștei“. După aceea „a eșit foc dela Domnul și a mistuit pe cei 250 de bărbați, cari aduseseră tămâere“, cu samavolnică pretenție la preoție. Când și după aceasta turburarea nu se potoli în popor, care începu să acuze pe conducători de pierderea poporului, atunci ca pedeapsă pentru această cârtire, se începu în popor o bătaie deosebită din pricina căreia au murit 14.700 de oameni. Această întâmplare arată, că pentru popor e puțin lucru o simplă dispozițiune, și aceasta avea nevoie să fie confirmată pentru dânsul prin semne văzute. Și în adevăr drepturile tribului lui Levi la preoție au fost întărite pentru totdeauna și încă prin un monument, care împedea uitarea acestui eveniment. Căpeteniile celor 12 triburi, inclusiv Levi, se distingeau de ceilalți prin aceea, că fiecare din ei purta un toiag sau sceptrul situației sale de căpetenie. Aceste toege, cu inscripția pe fiecare toiag a numelui posesorului său, se porunci să fie puse înaintea lui Iehova în cortul mărturiei, așa că printr'un semn miraculos către ele să se arate, cu ce neîndoială Dumnezeu adevărește alegerea lui Aaron și a leviților în calitate de slujitori religioși

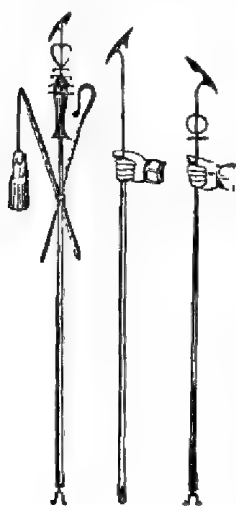

Inscripție ronică pe toege.

în popor. Și iată, când în adevăr toegele au fost puse în locul arătat, atunci în ziua următoare se văzu, că „toiagul lui Aaron, din casa lui Levi, înflorise, dăduse muguri, dăduse flori și făcuse migdale“. Când Moise scoase toate toegele și le arată israeliților, atunci în aceasta ei văzură vădita aprobare a lui Dumnezeu a alegerei tribului lui Levi pentru slujba preoțască și toiagul lui Aaron fu pus „înaintea sicriului legii spre păstrare, ca semn pentru nesupuși, ca să se curme cârtirea în popor“ (Numer. XVII, 6-10). Această minune produse o impresiune așa de zguduitoare asupra poporului, încât în tabără izbucni pretutindenea așa plâns cumplit, din care se desprindeau glasuri: „iată murim, perim cu toții. Tot cel ce se apropie de sicriul Domnului moare; nu va trebui oare să perim cu toții?“ Dar acest strigăt vădit fu totodată și o îndurare pentru popor.

Acesiea și alte împrejurări neprevăzute serviră de motiv pen-

tru aceea, că din timp în timp se edau legi nouă, potrivit cu nevoile vieții. Așa se petrece aceasta la toate popoarele, pentru că nici o legislație nu poate prevedea în amănunțime toate nevoile viitorului. Principiile generale fusese expuse mai înainte, dar cum s'a petrecut asta în chestiunea hulei, violărei sâmbetei și în alte multe cazuri, expuse în cărțile Numerelor și Deutoronomului, legi nouă sau definițiuni mai exacte a legilor existente se introduseră treptat în cartea legilor din an în an, și asta s'a săvârșit la israeliți întocmai tot așa, ca și la alte popoare; așa că ceea ce e cunoscut sub denumirea de legea lui Moise, în cursul veacurilor s'a dezvoltat treptat și s'a modificat, deși principiile generale au rămas aceleași. Toată sistemul legilor rabinice a iudaismului de mai târziu în realitate au rezultat din dorința de a adapta legile Pentateucului la un timp dat, în care caz multe legi au fost date

Sceptreuri egiptene.

deplinei uitări, și altele au fost prelucrate cu o exactitate extraordinară, cum s'a petrecut de pildă în deosebi cu legea cinstirii sâmbetei la farisei.

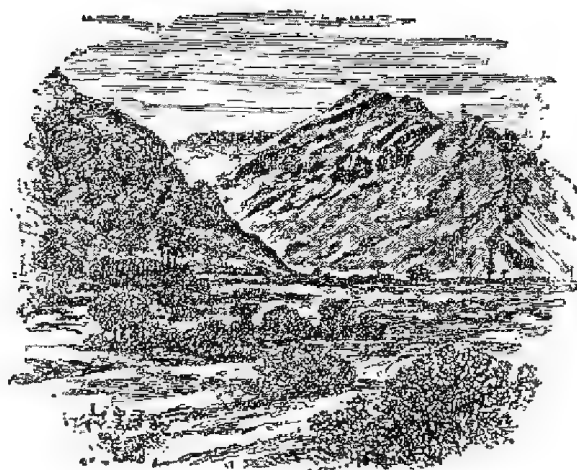
Trecuseră zeci de ani de pribegie prin pustul Sinai. Gerațiunea scoasă din Egipt încetul cu încetul murise, desperată de a vedea pământul făgăduinței. Ea se dovedise nevrednică de el și de aceea a trebuit să cedeze locul unei generațiuni nouă, călită în muncă și prin cercările necazurilor din pustiu. Numai o astfel de generațiune, educată în nevoi și muncă, putea să întâmpine cu bărbăție numeroșii vrășmași și să curățe de dânsii pământul făgăduinței. Și această nouă generațiune Moise o conduse însfârșit către hotarele Hanaanului. Ce period enorm îl des-
părțea de acel moment, când lui pentru prima oară, încă în strălucitul palat al lui faraon, îi scântei ideea despre eliberarea poporului său! Atuncea el era înflăcărat de nădejdea și de elanul tinereței. În curs de 40 de ani a fost el nevoit apoi să trăiască cu marea sa nădejde, până ce în fine ea s'a realizat. El scoase „pe frații săi” din Egipt; din o ticăloasă gloată de robi fugari îi transformă într'un popor, le dete legea și ordinea socială. Dar vai Gerațiunea eliberată de dânsul se dovedi nevrednică de libertate și de acel pământ, care i se rânduiise de moștenire. Și iată, înălbit deja de căruntețe, conducătorul trebui să aștepte încă 40 de ani, înainte de a putea să-și realizeze nădejdea sa. Față cu

nenumăratele încercări și amărăciuni din partea poporului celui nrecunoscător, îndărătnic și tare la cerbice, nu-i de mirare că înfărșit în ineseși inima lui Moise se sdruncină nădejdea altădată luminoasă și nebiruită, și aceasta avu urmări iatale pentru el însuși. Poporul stătea cu tabăra undeva în vecinătate cu dealurile răsăritene ale Neghebului, și odată mai mult ca de obicei suferea de lipsa de apă; izvoarele și pâraele dădeau prea puțină, ba poate secaseră cu totul în acest timp. Din toate părțile iarăși răsunară murmure asupra lui Moise pentru că el a scos poporul din Egipt în așa pustiu grozav, și răsunară și strigăte, pentru că n'au murit ei cu frații lor, care pieriseră deja în pustie. Poporul cel nrecunoscător uitase, cum i se scosese apă din stâncă la Rafidim; uitase cum adunase zilnic mana minunată, și această împrejurare influență așa de dăunător asupra conducătorilor, că și ei însuși oscilau în nădejdea la un ajutor de sus. Adunând poporul la o stâncă, ei îi ziseră: „ascultați răsvrățiților, putem noi să vă scoatem apă din stâncă asta?” Moise în adevăr porunci să iasă apă din stâncă la cuvântul său. Dar de oarece pe dânsul îl trădase încrederea în posibilitatea minunei, apoi deși el în adevăr scoase apă din stâncă, dar o făcu cu simțul iritațiunii și în disperare lovi de două ori stâncă (Numer. XX, 10). Această întâmplare hotări și soarta lui, și el a trebuit împreună cu fratele său Aaron și cu toată generațiunea bătrână a poporului să-și odihnească oasele lor în pustie. Noua generațiune trebuia să o conducă un conducător nou.

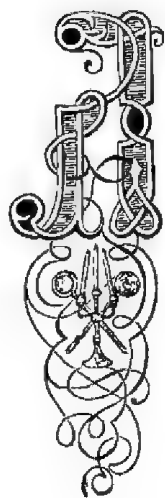

Pustiul Faran (Numer. XIII, 1).

CAPITOLUL XIV.

IN AJUNUL CUCERIREI PĂMÂNTULUI FĂGĂDUINȚEL

Dnii mulți de pribegie prin pustie însfârșit își făcuseră opera lor. În cursul unei întregi generațiuni israeliți au dus viață nomadă, trecând dintr'un loc în altul în căutarea de pășuni, deși Cades tot timpul a rămas centrul acestor pribegiri. Generațiunea, care eșise din Egipt, treptat-treptat muri, și urmașii ei crescură sub conducerea lui Moise și a sfinților săi și deveni un popor puternic și curajos. Moise le dăduse legea, și poporul învățase să se considere poporul lui Dumnezeu, așa că a se referi cineva către ei, ca și către niște robi, cum se referea faraon către egipteni, se considera crimă contra lui Iehova. Moise deși era conducătorul lor suprem, se considera pe sine numai unealtă și glasul lui Dumnezeu, dela care eșeau toate legile lor și căruia, ca regelui lor suprem, ei datorau supunere și religioasă și cetățenească. De oarece legislația dată lor se întemeia pe recunoașterea legii supreme morale, apoi ea întrupa în sine cea mai înaltă și mai curată prezentare despre

datoriile omului referitoare la Dumnezeu și la aproapele. Iubirea către aproapele, comunitatea, frățească, egalitatea tuturor israeliților, nobleța și dreptatea supremă erau acel ideal, care se propusese poporului. Asemenea dispozițiuni și legi, influențând asupra conștiinței poporului, în fine se incuiebară treptat în inșiși spiritul poporului, deși câteodată erau expuse uitării. După cuvintele prorocului, acești ani de pribegie în pustie au văzut „prietenia tinereței și iubirea lor către Iehova”, când poporul, ca mireasa logodită, urma după stălpul prezenței dumnezeiești prin pustiu, pământ nesămănat (Ier. II, 2). În cântările lui Moise se spune, cum

„Găsit-a Domnul poporul său în pustie,
 În stepă sălbatecă și posomorâtă;
 L-a apărut și a îngrijit de el
 Și l-a păzit ca lumina ochilor săi.
 Cum străjuește vulturul cuibul său,
 Se rotește pe deasupra puilor săi,
 Își întinde aripele sale,
 Li ia și-i poartă pe penele sale,
 Așa singur Domnul l-a povățuit
 Și n'a fost între ei dumnezeu străin”.

(Deut. XXXII, 10-12).

Împreună cu concepțiile religioase, s'au dezvoltat nu mai puțin și s'au consolidat și puterile militare ale israeliților. Energia, provocată de greutățile și primejdiile vieții în pustie; prospețimea întăritoare a inșiși aerului pustiei; iubirea de libertate, înflăcărata folosire de el în curgerea unei generațiuni întregi; contactul cu natura în vastitatea ei mută, care-i pune fața în față cu Dumnezeu și cu lumea sa launtrică; ajutorul reciproc, susținut de conștiința necesității luptei comune cu natura și cu vrășmașii; ocârmuirea de sine liberă, de care se folosea poporul și mai ales imaginația religioasă măreață, care ațâța tot ce era nobil în sufletul lor, — toate acestea au șters în israeliți urmele robiei egiptene, stârniră toate călitățile cele mai bune, care dormitau într'înșii și deșteptară duhul bărbătesc al marilor lor strămoși. Dar viața de pribegie a trebuit să se termine, după ce ea și-a făcut slujba sa; altminterlea poporul israelit s'ar fi prefăcut în același neam nomad, cum erau și neamurile nomade înconjurătoare. Deaceia însăfârșit s'a dat poruncă să se pregătească pentru luarea în stăpânire pământul de mult făgăduit al Hanaanului. Cum să se ajungă la asta, cu toate acestea nu se hotărâse încă. Apropierea pe la sud era grea din cauza marilor pregătiri ale locuitorilor, deși atacul izbutit asupra regelui Aradului (Numer. XXI, 21-24), stăpânitorul Naghe-

bului, care luase parte la înfrângerea lor la Horma cu câțiva ani mai înainte, arătase, că actuala generațiune era cu totul altfel, decât generațiunea bătrână și o întrecea ne.năsurat pe aceea prin bărbăția sa.

Dar din timpul eșirii din Egipt trecuseră deja atâtea ani, încât timpul se răsfărșise și asupra celor mai curajoși și mai puternici reprezentanți ai acelei generațiuni, care eșise din Egipt. Până acuma cercul cel mai apropiat al marelui conducător rămăsese întreg; dar iată și el a trebuit să plătească inevitabilul tribut morții. Moise și Aaron fuseseră încă cruțați, ca să ducă poporul mai aproape de pământul făgăduinței, dar surorii lor Mariam li fusese dat să-și depună oasele sale în pustie. Ea muri la sfârșitul pribegiei la Cades și a fost îngropată acolo, după mărturia lui I. Flavie, cu mare alai, urmată de întristarea generală, care se exprimă prin plângere publică în curgere de 30 de zile. Fiind după ani mai mare decât Moise, ea murit în vârstă de 120 de ani și de acum umbra morții trebui inevitabil să se atingă și de cei doi mari frați.

De oarece drumul direct spre nord nu era îndămânos, apoi lucrul cel mai bun era să meargă pe largul șes jos al Arabei, spre capătul sudic al Mării Moarte, unde israiliții puteau trece împrejurul poalelor munților Edom din pământul Moabului, care, împreună cu țara amoniților, se întindea dealungul țărmlui răsăritean al Iordanului. Poate aceste trei popoare după origină erau înrudite cu israeliții, și Moise se putea aștepta, că ele se vor oferi prietenos către dânsul și poporul său, de oarece dorea numai să treacă liniștit prin pământul lor și nu avea gând să-i turbure. Deaceea el se adresă edomiților cu rugarea de a-i îngădui să treacă pe laturea de nord a țării lor, făgăduind să nu le aducă nici o vătămare și să se țină strict de drumurile bătute. Iar teama chiar și de incursiunea pașnică a unui popor așa de mare se manifestă intru aceea, că edomiții refuzară hotărât această învoire și chiar amenințară, că ei, dacă va fi nevoie, vor recurge la forță ca să împedecă asemenea trecere. Din cauză aceasta israiliții au trebuit să se lase în Araba, spre golful Acaba; ramura de răsărit a Mării Moarte, și, cotind de acolo împrejurul capătului de sud a munților Edomului, să meargă în direcția spre Hanaan, spre nord, în afară de coasta răsăriteană. Dar abea plecase Moise la drum în această direcție, când se petrecu un eveniment trist, care a fost prevestirea dureroasă a împlinirii curând a judecății lui Dumnezeu și asupra sa înseși. Spre nord-vest de ruinele de pietrărie ale Petrei se ridica sus deasupra dealurilor înconjură-

toare muntele stâncos Or cu cele două piscuri ascuțite ale sale. După expresiunea lui Ritter, el se înălța într'o măreție singuratecă, înălțându-se sus în albăstrimea cerului, asemenea unui oraș de stânci enorme, măreț, dar dărăpănat, cu mari turnuri de stânci cu pereții săi verticali de granit, cu turlle și clopotnițe ascuțite de tot felul¹⁾. Pe una din aceste înălțimi și-a dat duhul său marele arhieru al poporului israilit Aaron, în brațele fiului său și succesor Eliazar și în prezența fratelui cu adevărat iubitor, care a fost pentru dânsul steaua conducătoare în curgerea întregii lui vieți. Nu există nimic mai atingător decât ridicarea acestor două căpetenii prea bătrâne și fiul lui Aaron pe muntele, care a trebuit să servească de mormânt pentru cel mai bătrân dintre ei. Iată-i în vâr-

Muntele Or.

ful muntelui singuratec; de pe bătrânul muribund se scot vestmintele, ca să fie puse pe Eliazar, ca succesor la preoție; înseși localitatea, unde și-a închis ochii, era în stare să miște pe orice moștenitor. Ridicându-se în vârf, ei au trebuit să vadă împrejurul lor o sumedenie de piscuri stâncoase, goale până la înflorare, amestecate cu vâgăune fără fund, care alcătuiau vechea posesiune a

edomiților. Spre apus de picioarele lor se desfășura Valea Arabei asemenea gavanului unui râu mare, viscolită de nisipuri albe și ici-colea garnisită cu arbuștrii piperniciți. Dincolo de dânsa se întindea până departe pustia, prin care ei părăsiseră 40 de ani. Spre sud, Araba se întindea până la malurile Mării Moarte, arătând viitorul drum al poporului, când el va ocoli pământul Edomului. Israil trebui acum să se îndrepte spre nord pentru cucerirea moștenirii sale demult făgăduită. Și însfârșit acolo spre nord în albăstrimea depărtată neclară, se vedea chiar terenul deluros al pământului făgăduinței, care alcătuia visul de mulți ani al marilor frați, dar în care lor nu le fusese dat să intre. Și iată, pe acest vârf a și decedat primul arhieru al poporului israilit, Aaron. Mărețul munte a fost locul vrednic al morții unui astfel de om.

1) Ritter, Erdkunde, XIV, 1137.

El a fost simbolul măreției vieții lui duhovnicești, care a fost în întregime închinată poporului. Mormântul sărăcăcios pe vârful acestui munte la arabi localnici se cinstește anume ca mormântul lui Aaron. El a fost construit pe locul unei clădiri mult mai bune de origine creștină, mozaicurile cărăia încă și astăzi se pot vedea pe podeaua construcției de astăzi. Dacă marele arhiereu odihnește aici, apoi trupul lui se află adânc în jos sub podea, deși în genere e greu de socotit, că anume un asemenea mormânt a putut fi săpat de Moise și Eleazar.

Moartea lui Aaron a devenit obiectul unor legende atingătoare și duioase, ce se istorisesc de rabinii iudei. Una din ele spune următoarele: „Moise era plin de întristare când a venit către dânsul cuvântul Domnului, că Aaron, fratele său, trebuia să moară. În noaptea aceea el n'a avut liniște, și când începu să se lumineze de ziuă, el se sculă și se duse la cortul lui Aaron, care se miră peste măsură, văzind pe fratele său venind așa de dimineață și-l întrebă: „la ce ai venit tu?“ Moise răspunse: „toată noaptea am petrecut-o neliniștit și nu am dormit, pentru că oarecare hotărâri din lege m'au preocupat peste măsură și mi s'au părut grele și de nesuferit. Și am venit la tine, ca tu să-mi deslegi mie nedumeririle“. Și iată ei amândoi au deschis cartea legii și, citind fiecare hotărâre, spuneau, că ea e sfântă, mare și dreaptă. Curând ajunseră ei, până la istoria lui Adam, și când ei ajunseră până la cădere, Moise curmă citirea și cu amărăciune strigă: „O, Adame! tu ai adus moartea în lume“. Aaron îi zise: „pentru ce tu ești așa de amărât de asta, fratele meu? Oare moartea nu-i calea spre Edem?“ „Asta așa este – răspunse Moise, – dar totuși asta e foarte trist. Gândește-te numai, că tu și eu deasemenea irebue să murim cândva. Câți ani, socoți tu, vom mai trăi noi?“ „Poate douăzeci“, răspunse Aaron. „O nu, nu așa de mult“, observă Moise. „Atunci cincisprezece“. „Nu, fratele meu, nici așa de mult“. „Atunci de bună samă vreo cinci ani“. „Nu“, răspunse Moise, „eu iarăși spun, că nici atâta“. Atunci Aaron, umplându-se de turburare, întrebă: „atunci se poate oare ca numai un an să mai trăim?“ Și Moise răspunse lui Aaron: „Nu, chiar nici atâta“. Turburat și îngrijorat de aceasta, Aaron tăcu. Atunci Moise îi spuse cu duioșie: „O, iubitul meu! Oare n'ar fi bine să se spună de tine, cum s'a spus de Avraam, că el s'a dus la părinții săi în pace?“ Aaron continuă să tacă. Atunci Moise zise: „Dacă Dumnezeu ar fi spus, că tu ai să mori peste o sută de ani, atunci ce ai fi răspuns tu la asta?“ Aaron zise: „Domnul este drept în toate căile sale și sfânt în toate lucrurile sale“. „Dar dacă Dumnezeu,

continuă Moise, și-ar fi spus, că ai să mori în anul acesta, atunci ce ai fi răspuns tu?" Aaron iarăși răspunse: „Domnul este drept în toate căile sale și stănt în toate lucrurile sale". „Atunci - zise Moise, - scoală și-mi urmează". În același ceas Moise împreună cu Aaron și cu Eleazar, fiul lui, au eșit din corturi; ei se suiră în muntele Or, și poporul privea la ei, nebănuind nimica, deoarece el nu știa, ce anume trebuie să se întâmple. Atunci Preasfântul spuse îngerilor săi: „Iată noul Isaac; el urmează după fratele său mai tânăr, care-l duce la moarte". Când ei ajunseră în vârful muntelui, atunci înaintea lor se deschide o peșteră. Ei intrară într'nsa și găsiră patul de moarte, pregătit de mâinile îngerilor. Atunci Moise strigă de întristare: „Vai mie! Noi am fost doi, când am mângâiat pe sora noastră pe patul ei de moarte; în acest ceas depe urmă al tău eu mă aflu cu tine pentru mângâierea ta; dar când eu însumi voi muri, cine mă va mângâia?"

Vederea ruinelor orașului Petra

Atunci din ceriu s'a auzit un glas: „Nu te teme. Insuși Dumnezeu va fi cu tine". Și iată deoparte a lui Aaron stătea Moise, iar de cealaltă parte stătea Eleazar. Ei sărutară pe bătrânul muribund pe frunte și scoaseră depe dânsul vestmintele lui arhieresti, ca să îmbrace cu ele pe fiul lui, Eliazar. Iată ei scosese deja o parte din vestmintele sfinte și le puseseră pe Eliazar, și când ei desgoliră cu totul pe Aaron, un acoș peris argintiu de nor căzu peste el, asemenea unei mantii, și-l acoperi. Aaron parecă înclinase spre somn. Atunci Moise zise: „Fratele meu, ce simțеști tu?" „Eu simt, că parecă un nor mă cuprinde", răspunse el. Trecând câțeva vreme, Moise iară zise: „Fratele meu, ce simți tu acum?" Și Aaron răspunse slab: „Norul mă înfășoară și mă lipsește de orice bucurie". Și iată sufletul lui Aaron s'a despărțit de trupul lui. Și când el s'a dus, Moise încăodată strigă: „Vai! fratele meu, ce simțеști tu?" Și sufletul lui răspunse: „Eu simt așa bucurie, încât aș dori, ca ea să fi venit pentru mine mai demult". Atunci Moise exclamă: „O, tu moarte pașnică și binecuvântată! O, să fie asemenea moarte și partea mea!" După aceasta Moise și Eliazar se pogorâră din munte singuri, și poporul plânse tare, că Aaron nu mai era. Dar grobnița lui Aaron s'a ridicat, purtată de îngeri în

fața întregului popor, în care timp îngerii cântau: „Gura arhiereului a păstrat știință și a rostit adevărul¹⁾. Pe marele său arhieru poporul l-a plâns timp de treizeci de zile.

După un popas destul de lung sub umbra muntelui Or, care a devenit mormântul lui Aaron, poporul se mișcă mai departe, și anume spre sud, înprejurul pământului edomiților, cari nu dăduseră învoire să treacă israeliții prin ținuturile lor. Înconjurul acesta, prin necesitate, iarăși a fost greu, și poporul începu iarăși „să devină laș“ și să cârtească contra lui Moise. Apa se dovedi neîndestulătoare pentru așa mulțime de popor, și chiar mana se părea poporului acum deja prea netrebnică și nehrănitore. Dar o asemenea lașitate, în vederea apropierei pământului făgăduinței, era deosebit de criminală, și deaceia poporul fu ajuns de o strașnică pedeapsă. Și anume, în tabără se iviră o mulțime de șerpi veninoși, din pricina cărora peri o mulțime de popor. De remarcat e, că unii călători și astăzi întâlnesc aicea mulțime de șerpi, cari se disting prin o putere de otrăvire extremă. „Arabii povestesc, că aicea se puezesc o mulțime de șerpi sburători, lungi până la trei coți, foarte veninoși, așa că mușcătura lor atrage după sine moartea; ei nu au aripă, dar fac mari sărituri²⁾. Alt călător spre sud-est de Marea Moartă a întâlnit un mare șarpe roș, care se târi din scorbură unui arbore și pe care arabii îl declarau tare otrăvit. Burkhard scrie: „Nisipul acolo pretutindenea arăta urme de târătoare. Călăuza mea îmi spunea, că acestea-s foarte multe în această localitate, și că pescarii se tem așa de tare de ele, încât în fiecare noapte, înainte de a se culca să doarmă, aprind aproape de ei foc, ca să le gonească. Tot așa și Șubert povestește, că lui „i s'a adus un șarpe mare și foarte împestrițat, care se distingea prin pete roșii ca focul și dungi la fel. Judecând după dinții lui, era evident, că el aparținea unuia din soiurile cele mai veninoase. Beduinii spun, că de aceste ființe, de care ei se tem strașnic, sunt foarte multe prin aceste locuri“³⁾. Singura mântuire de această nenorocire pentru israeliți a fost în semnele credinței, care s'a reprezentat pentru dânsii în chipul unui șarpe de aramă pe cruce, puterea vindecătoare a căruia se coprindea în acea semnificare preînchipuitoare, pe care el o avea pentru răstignirea răscumpărătoare a căpeteniei Noului Testament, după cu-

1) Baring Gould, Old. Test. Legends, II, p. 127-130.

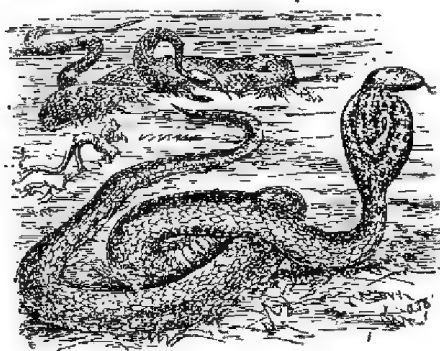
2) Forster, Sinai. p. 137, 138.

3) Informațiunile acestea se citează la Bunzen în lucrarea sa „Bibel-Urkunden“, tom, I, p. 317.

vântul a însuși Izbăvitorului: „și precum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să fie înălțat și Fiul Omului, ca tot celce crește de într'insul, să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan, III, 14, 15). Aceasta a fost pentru popor ultima încercare, și ea se pare că a produs asupra lui o impresiune așa de puternică, încât el nu mai manifestă obișnuita lui lașitate, prin nerecunoștință și murmure josnice contra conducătorului, care și fără de asta era deja peste măsură de sdruncinat nu numai de greutatea anilor săi înaintați, ci și de toate neajunsurile, de lucrările peste măsură de grele și de amărăciunile, ce căzuseră de partea sa.

Dar iată, începând dela golful răsăritean al Mării Moarte, în fiecare popas israiliții se apropiau mereu tot mai mult de hotarele pământului făgăduinței. Iată ei ocoliră țara edomiților și intrară în țara moabiților. În curgerea anilor trecuți ei tot timpul rătăciseră

Serpi veninoși

prin pustiu și iată, când ei ajunseră la această țară bogată în apă, atunci parecă o nouă viață se aprinse în inima poporului. Când lor li s'a fost dat porunca să treacă pârâul Zared, valea umbrită de o bogată vegetațiune, atunci acest eveniment se socoti atât de vrednică de amintire, încât el fu înscris în Cartea oștirilor Domnului și de acolo a fost trecută în Biblie.

Poporul acum putea să strice corturile sale la abondentele izvoară. Curând ajunse la malurile grozav de poncișe ale Arnonului „apă repede“, primul râu ce putuse ei vedea din timpul părăsirii malurilor Nilului. La vederea acestui râu, lat de aproape patru kilometri dela prima stâncă de mal până la cealaltă din celalalt mal, și care curgea la 2000 coți sub picioarele lor; la vederea bogatei verdeti, ce garnisea malurile lui și curgerea de ape proaspete, care scânteiau jos, bucuria israiliților, după o viață așa de lungă într'un pustiu fără apă a fost nedescrisă. Înaintea ochilor lor se deschise asemenea provincia Enghedi, ce se întindea dincolo de Marea Moartă; și ei au putut vedea cum de pe coastele ei poncișe, lucind la soare, curgeau sgomotos pâraele pe văgăunele stâncoase spre marea. Dar israiliții de altmintrelea trecură acest râu în acea parte, unde el nu era încă așa de mare, așa că ei au trebuit să sape pe alocuirea fântâni pentru complectarea depozitului de apă. După intrarea

generală în țara, unde nu mai era pustietate sacă și goală, fu un eveniment așa de mare și îmbucurător, încât se proslăvi în imne solemne, unul din care fără îndoială a fost alcătuit întru amintirea săpărei primei fântâni, cunoscută în urmă sub denumirea „izvorul prinților” (Beer-Elim, Is. XV, 8), păstrată în Biblie și se citește așa :

„Umple-te fântână - cântă-ți ei !
Fântâna ce au săpat-o prinții,
Prinții poporului au săpat-o
Cu legiuitorul - cu togele lor”.
(Numer. XXI, 17, 18).

Cu sosirea în pământul Moabiților și în genere se leagă izbucnirea poeziei ebraice, de oarece cuvintele obișnuite acum sunt deja insuficiente pentru exprimarea bucuriei, ce o simțiseră la intrarea în țărilor fertile după părăsirea pustiei neroditoare.

Primind oprirea de a aduce vreo vătămare moabiților sau amoniților, ca descendenți ai lui Lot, Moise trimise soli celor dintâi, cum trimisese el și edomiților, cerând învoirea să treacă liniștiți prin țara lor și făgăduind, că nu li se va pricinui nici un rău. Israiliții își așezară tabăra în pustiul Chedemat, în ținutul situat cam la 35 de kilometri spre răsărit de Marea Moartă, și așteptau acolo până se va lămuri ce trebuie să facă. De oarece moabiții refuzară de a le împlini cererea, apoi cu aceeași cerere solii au fost trimiși la amoniți, posesiunile cărora se întindeau la nord de moabiți; dar și această solie se termină cu aceeași neizbândă. Situația era extraordinar de dificilă, dar o mare nenorocire națională, care ajunsese pe amoniți cu puțină vreme mai înainte, veni în fine în ajutor lui Moise. Regele amoreilor, Sihon = „distrugătorul”, făcuse incursiune asupra amoniților și moabiților, cum se pare din Hanaan, și le răpise aproape toată țara dintre Arnon spre sud și lavoc, care curge în Iordan, spre nord, întemeind capitala sa în Eсевon, oraș puternic întărit, situat aproape la 3000 coți deasupra nivelului Mării Mediterane și la peste 4000 de coți deasupra nivelului Mării Moarte, care se vede dintr'insul. Către acesta, ca și către alții, deasemenea se trimisese soli de pace din tabăra din Cades, cu rugarea să se îngăduie trecerea prin regatul său. Dar solia și dela dânsul primi refuz deciziv. Intrarea în Palestina putea să se facă acum numai cu forța armată, ceea ce Moise ar fi voit să evite. Dar necesitatea constrângea să se recurgă la această forță, cu atât mai mult, că Sihon cu armata pășise contra nouilor

veniți. Oștirile dușmane se întâlniră, Moise desfășură cu iscusință forțele sale și Sihon suferi o grozavă înfrângere. Oștirea lui fugi și, cum istorisește o tradiție de mai târziu, a fost sfărâmată lângă orașelul cunoscut sub denumirea de Iaața, unde ostașii înfrânți în chinul setei se îngrămădiseră pe malul unui pârâu de munte. Toată țara dintre Arnon și Iavoc, coprinzind și Esevonul, trecu deodată în mâinile izraeliților. De acum Arnonul deveni hotarul posesiunilor lor și numai țara dinspre sud de el rămase în stăpânirea lui Moab (Numer. XXI, 15, 27; Deutor. IV, 118).

Israeliții acum erau stăpânii unei țări vaste, vestită prin pășuni minunate și brăzdată de bogate cursuri de apă, ce străbăteau numeroase șesuri fertile. Trecerea peste Arnon și săparea primei fântâni înălăcăraseră deja spiritul poetic în tabăra israilită, dar asemenea biruință era încă și mai mult o temă vrednică pentru inspirațiunea lor. Prin vastul oraș de corturi ale lui Israil răsună deci în curând imnele de laudă a biruitorilor lui Sihon, care acum se întorceau în tabără. Unul din aceste imne, păstrat în Biblie, ne și prezintă un frumos model de cântece militare ale poporului israilit. Imnul acesta se cânta de două coruri și avea cu-prinsul următor.

Primul glas (ca și cum s'ar adresa ironic amoreilor):

„Mergeți la Esevon!
Să se zidească și întărească orașul lui Sihon¹⁾,
Căci foc a eșit din Esevon,
Palatale din cetatea lui Sihon,
Și a mistuit Ar-Moabul,
Și pe ceice stăpâneau înălțimile Arnonului!”

Al doilea glas (ca și cum Amoreu își amintește de triumful din trecut al poporului său asupra moabiților):

„Vai ție Moabe!
Perit-ai tu, poporul lui Hamos!
Risipitu-s'au prin fugă copiii lui.
Și fiicele lui au devenit roabele lui Sihon,
regele amoreilor²⁾.”

Primul glas (povestind victoria strălucită a lui Israil):

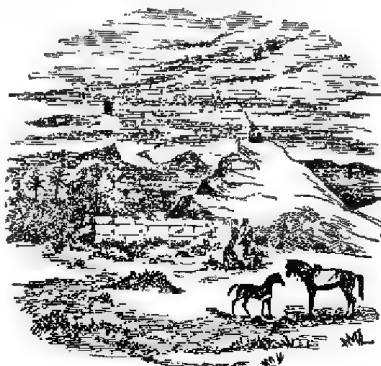
1) Orașul acesta a fost așa dărâmat, încât însuși israeliții au trebuit să-l construiască din nou (Numer. XXXII, 37).

2) Aici evident se face aluzie la aceea, că zeul lor Hamos se dovedi incapabil de a-l apăra.

„Noi i-am lovit cu săgețile,
Perit-a Esevonul pânăla Divon! ¹⁾
Noi i-am pustiit pânăla Nora,
Pânăla Medeva i-am pustiit cu foc!”

Așa de minunat deșteptat, spiritul poporului găsi o nouă satisfacție în expediția spre nord, sub comanda a două căpetenii a lui Iair și Novah, în contra lui Og = „lunganu”, regele amoreilor al provinciilor Galaad și Vasan. Bogăția întregii acestei provincii singură de sine a fost momeală îndestulătoare pentru cuceritori, deoarece stejerii Vasanului și enormele turme de animale sălbatice, care se pășteau pe câmpiile verzi ale acestor localități, erau vestite pretutindenea nu mai puțin decât podișurile și bogatele

pășuni ale Galaadului. Excelentele parcuri naturale, întinsele șesuri, acoperite cu lanuri îmbelșugate de grâu și de orz, împreună cu arborii și tufarii, ce se grupau în fermecătoare dumbrăvi variate pretutindenea, și înșfârșit pădurile întunecate, ce și până astăzi farmecă pe călători. Triburile lui Ruvim, Gad și jumătate din tribul lui Manase, care simțeau mai multă înclinațiune pentru creșterea vitelor, decât către

Vedere din Moab.

agricultură, nu se putură împotrivi unei asemenea ispite și, se pare, în alianță cu tribul lui Amon, înrudit cu ei, trecură peste toată pedica și puseră stăpânire pe acest ținut.

Totuși problema asta n'a fost ușoară, pentrucă Edreia = „puter-nica”, capitala lui Og, era în împrejurări obișnuite aproape inaccesibilă, deoarece ea, e ciudat de spus, era zidită într'o cotlovină săpată artificial pe vârful unui deal, care prin văluga adâncă a leromascului se desparte de localitatea înconjurătoare. Străzile, cum se poate vedea încă și astăzi, merg în toate direcțiile sub actualul oraș Adragoi. Dar Kenatul din ținutul numit Argob = „de piatră”, era încă tare, deoarece el era zidit în strâmtorile unei mari insule de lavă, care lavă la răcire s'a crăpat în așa mulțime de crăpături, încât prin labirintul lor n'a putut pătrunde nici un dușman. În aceste crăpături se aflau ulițele și casele orașului, din care unele din timpurile de mai târziu cu ușile de piatră, care

¹⁾ Locul, unde a fost găsită vestita piatră moabită.

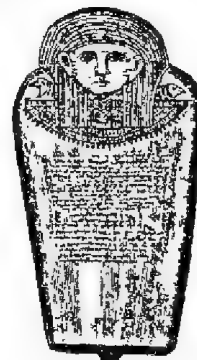
se mișcau în țifini de piatră, și se văd și până în ziua de astăzi. Pentru israiliți în realitate ar fi fost aproape imposibil să birue un popor așa de puternic întărit, dacă în această privință nu le-ar fi ajutat colosalele roșuri de vespi, biciul obișnuit al Palestinei, care alungară populațiunea la loc deschis, unde și fu cu putință să tăbărescă asupra ei¹⁾. Întăriturile populației nu se mărginiră nici

Vespe.

numai la aceasta. Israiliții au trebuit să ia nu mai puțin de 60 de orașe, care cu toatele erau „întărite cu ziduri înalte, cu porți și cu încuieri” (Deut. III, 5); dar toate aceste orașe, cu toată fortificațiunea lor, mai curând sau mai târziu au trebuit să cadă sub năvala nebiruită a israiliților, și după multă vreme în capitalele aliaților lor, amoniți, se puteau vedea unul din trofeeale acestui războiu și anume uriașul pat de fer al regelui Og sau, cum socot unii, enormul sarcofag, pregătit de el pentru sine, cum era asta obișnuit la regii hananei²⁾.

În cel mai scurt timp o mare parte din pământul dinspre răsărit de Iordan, exceptând pe acela, ce de bună voie a fost lăsat tribului lui Amon, înrudit cu israeliții, era în stăpânirea lor dela muntele Ermon până la Marea Moartă (Deut. II, 1-17), și singur numai râul Iordan îi despărțea de pământul făgăduinței. Dar înainte de a intra în stăpânirea acestui pământ, trebuia să se producă ultima ciocnire între poporul ales și lumea păgână; ciocnire, care trebuia hotărât definitiv și a unuia și a celeilalte și a statornici raporturile determinate între adevărata religie și păgânism, precum și între împărăția lui Dumnezeu și împărăția lumii acestea. Israil trebuia să cunoască, că popoarele păgâne nu prezintă față de dânsul numai o putere politică dușmănoasă, și că păgânismul, după înseși ființa sa, este dușmănos împărăției lui Dumnezeu, că ele nu se împacă între

Sarcofagul lui Esmunafer, regele Sidonului.

1) I. Nav. XXIV, 12. În I. Nav. XV, 33, se pomenește de orașul regelui, ceea ce înseamnă „locul vespilor”. Furioasă năvălire a roșurilor de vespi umpleau animalele și câli de turbare. De altminterlea autorul articolului Horner (vesperia) din dicționarul lui Schmit socotește, că cuvântul acesta alcea e întrebuințat în sens metaforic pentru designarea fricii și groazei, care cuprinseseră pe hananei la apropierea ostirii lui Israil. Dar în istorie sunt cunoscute și exemple paralele. Așa, năvălirea muștelor a silit pe Sapor să ridice asediul Nizibiei, și după mărturia lui Iamvliș, albinele au silit ostirea babiloneană să fugă. Fasa-leianți, un trib ananeu, deasemenea erau mereu alungați din casele lor de vespi sau gărgăuni.

2) De exemplu s'a găsit sarcofagul, pregătit pentru sine de Esmunafer, regele Sido-

dânsele, și deaceea Israil nu trebuia să aibă nicio împărțășire cu păgânismul, ba el chiar nu poate suferi nici prezența lui pe același pământ. Această lecție adânc importantă a fost dată poporului israilit în ajunul intrării în pământul făgăduinței de remarcabila istorie a prezicătorului păgân Valaam.

După victoriile decizive contra regilor Sihon și Og, intrarea în pământul făgăduinței era cu totul deschisă pentru israeliți. Dușmanii, care ar fi putut să le tace drumul către el, sau rămăsese în urmă, sau fusese risipiți. Și iată deja „fiii lui Israil se oprișă” în șesul Moabului la Iordan, în fața Ierihonului, unde și se stabilise tabăra pentru timp mai îndelungat în bogata vale a Iordanului, tocmai la vărsarea lui în Marea Moartă. Dogoreala în această vale adâncă era probabil tare mare. Dar belșugul de apă și udarea îngrijită o acopereau cu o vegetațiune luxuriantă; pentru că chiar și astăzi sunt acoperite pâraele de apă cu bogate livezi, făcând țărnișii lor una din oazele luxoase ale țării. Inseși numirea ei de Avel-Sitim — lunca salcânilor, corespundea probabil deplin caracterului localității, deoarece și astăzi crește aicea mare mulțime de salcâmi, mai ales în laturea de apus. În aceste dumbrăvi luxoase a și căzut Israil într'un greu păcat și anume aicea Valaam i-a văzut din vârful muntelui, consacrat zeului Baal-Fegor.

Asemenea succes al lui Israil înfățișat stârni o turburare extremă moabiților, regele cărora Valac, după o neutralitate îndelungată, se hotărî să se opună poporului venetic, care, după cuvintele lui, „a mâncat acum tot împrejur, cum mănâncă boul iarba câmpului”. Dar el în același timp, având în vedere soarta regilor Sihon și Og, știa cât de periculos era să se ridice contra israeliților cu armele în mână, și deaceea recurse la un nou mijloc. În vechime era credința generală, că descântecul magice și vrăjile, rostite contra persoanelor singuratece sau contra a popoare întregi, aveau putere nebiruită. Cei mai renumiți cunoscători ai meșteșugului magic în deosebi, cum se presupunea, cunoșteau formule,

---

mului și care astăzi se află în Louvrou. Shakespeare n'a fost primul, care a rostit blestem asupra acelor, care ar turbura oasele sale. Roller a citit inscripția de pe sarcofagul lui Esmunater, în care, între altele, se spunea: „Blestemul se rostește contra persoanelor regale sau ale altora, care vor deschide acest mormânt sau vor ridica sîruiul, care mă gonține pe mine, sau mă vor strămăta pe mine din această grobnită. Acela să nu fie îngropat cu morții, să nu odihnească în mormânt, să nu lese după el urmași și zeli sfîrși să-l dea în mânele vrăjmașilor, care să-l izgonească din țara lor”. Sarcofagul acesta a fost cumpărat și dăruit guvernului francez. Nici lui Napoleon III și nici celui ce i l-a vândut nu le-au rămas urmași.

contra cărora nimic nu putea rezista : doar poate vreun nume tainic a vreunui zeu sau demon, ce ar sta mai presus de divinitatea invocată a acelorora, contra cărora s'a îndreptat blestemul. Unul din aceste descântece, anume cel roman, a ajuns până la noi. El se citește astfel : „Dis-Pater sau Iupiter, dacă tu preferi acest titlu, sau oricare ar fi alt nume, te putem numi pe tine : eu te invoc pe tine să umpli tot acest oraș și oștirea, pe care o numesc eu, de frică și groază și să-l pui pe fugă. Risipește planurile acestor oști, ale dușmanilor, ale oamenilor, orașelor și pământurilor, care ridică armele contra noastră ; varsă întunec de sus peste dânșii. Privește asupra acestor orașe, țări și oameni și la tot poporul lor în toate veacurile, ca la niște blestemați și să fie cu totul nimicii. Așa-i și consacru ție, și eu și cei pe care eu îi reprezint, poporul roman și oștirea lor ; noi ne prezentăm martori. Dacă tu îmi îngădui mie și legiunilor, ocupate cu acest lucru, să terminăm cu bine acest lucru, și condamnarea asta va fi împlinită, eu mă jur să aduc jertfă ție, o mama pământului, și ție, o Iupiter, trei oi negre“ ¹⁾. Plutarh deasemenea comunică, că la plecarea lui Crassus în fatala lui expediție contra parților, „Ateî, alergând la poartă, când eșea pe dânsa Crassus, puse acolo o tavă cu cărbuni aprinși, și aprinzând tămâe și făcând turnare peste dânsa, îl blestemă cu descântece ciudate, pomenind și chiemând câteva zeități streine ciudate ; pentru că, după credința romană, în aceste rituale sfinte și vechi era atât de multă putere, încât nici un om nu putea evita lucrarea lor, ba și însuși rostitorul blestemului foarte rar prosperează ; așa că ele nu se întrebuintează decât rar, și numai la cazuri mari ²⁾. În timpul din urmă, în vremea războaelor de dăunăzi a englezilor cu imperiul Birmaniei, generali acestui popor aveau neconținut pelângă ei vrăjitori, care adesea blestemau pe englezi și oștirea lor, în care timp acești vrăjitori se întăreau și cu multe strigoaice, când descântecele lor se dovedeau neputincioase. Și iată, după obiceiul vechimei ținându-se de asemenea credință în efectul unor asemenea mijloace pentru pierderea dușmanului, Valac trimise îndată un vestit prezicator, care trăia în Pectora, pe Eufrat, cu nădejdea că descântecul lui poate preda pe israiliți pe mâna lui Moab spre jefuire și că prin aceasta el nu numai va mântui proprietățile de pământ rămase, dar poate va dobândi și pământurile, răpite de ei dela Sihon și Og, care la început deasemenea aparținuse lui.

1) Macrobiu, Saturnal. lib. III, p. 9.

2) Plutarch, III, 350, Crassus.

Valaam = „mâncătorul” (de cărți, poate), era arameu după origină și se trăgea din țara, unde urmașii lui Avraam încă în formă mai mult sau mai puțin curată păstrau credința patriarhului. El ne prezintă una din cele mai remarcabile personalități din istoria biblică după acea duplicitate de spirit și amestecul într'însul a adevărului și rătăcirilor, pe care le manifestă în actele sale. Orașul său natal Pétor era centrul a tot felul de magi și prezicători, și se bucurau de o vastă faimă în toate țările înconjurătoare. Cel mai vestit din ei însă era Valaam, care poseda cunoștințe, care întreceau cu mult cunoștințele prezicătorilor păgâni obișnuiți. În unele din sentințele sale el manifestă deadreptul cunoștința adevăratului Dumnezeu și chiar a acelor făgăduințe, care fusese date lui Avraam și patriarhilor următori ai poporului celui ales. Aceasta fără îndoială se explică mai întâi de toate prin aceea, că pe râul Eufrat în populație s'a păstrat tradiția despre revelațiunile primite de Avraam, care plecase anume din această localitate, dar după aceea și prin înseși caracterul situației lui Valaam. Ca prezicător, ce dispunea de un renume vast, la diferitele popoare vecine, el, pentru susținerea slavei sale, evident era dator să urmeze mersul vederilor religioase ale acestor popoare, să le deprindă, ca să nu vădească în vreun caz ignoranța sa înaintea regilor, ce alergau la ajutorul său. Deaceia, dacă se compară sentințele lui din cartea Numerele, XXIII, 10, cu făgăduința lui Dumnezeu, dată lui Avraam, în Fac. XIII, 15 și mai ales cu Numer. XXIII, 24, XXIV, 9, cu Fac. XLIX, 9; Numer. XXIV, 17, atunci imediat se va vedea, că Valaam cunoștea bine religia lui Iehova și istoria poporului celui ales. Această cunoștință nu se poate să nu fi avut asupra lui o influență binefăcătoare, și el în fundul sufletului său purta scântee adevăratei cunoștințe de Dumnezeu și convingerea în superioritatea lui Iehova asupra tuturor zeilor păgâni; dar situația sa externă în calitate de prezicător și cu deosebire lăcomia obișnuită la magi nu lăsa să se aprindă înăuntru această scântee și o înăbușa până într'atât, că el se împotriva inspirațiilor directe ale lui Dumnezeu. În vederea acestora însuși privirile asupra lui se dublează. Unii, ca de exemplu Tertulian și fer. Ieronim, văd într'însul un adevărat proroc, dar numai greșind din cauza lăcomiei sale, și a ambiției; alții, ca de exemplu Filon, sf. Ambrosie și fer. Augustin, îl consideră ca proroc mincinos și un păgân, care numai a devenit unealta binecuvântării pentru israeliți. Înseși sf. Scriptură dă mai curând temei în favoarea ultimei vederi, deoarece el se numește nu cu cuvântul *nabî*, aplicat adevăraților proroci, ci numai *Cosem*,

adecă prezicator, mag, ce în adevăr se aplică numai oamenilor, care se ocupă cu magia, oprită în lege (Deut. XVIII, 10; 1 Reg. XV, 23).

În istorisirea biblică apare limpede într'însul această duplicitate de caracter, și nimic nu poate fi mai înălțătoare, decât cuvintele, cu care el răspunde lui Valac, când înspăimântatul rege, la întâlnirea lor, îl întrebă: „cu ce să mă înfățișez eu înaintea Domnului, să mă plec înaintea Dumnezeului cerului? Să mă înfățișez Lui cu ardere de tot, cu viței de un an? Dar se poate oare plăcea Domnului cu mii de berbeci sau cu nesfârșite curgeri de ulei? Sau îi voi da pe primul meu născut pentru crima mea, și rodul pântecelui meu pentru păcatul sufletului meu?” (Mih. VI, 5). Conform cu grozavele obiceiuri ale țării sale (4 Reg. III, 27), Valac era gata, dacă ar fi trebuit, să aducă jertfă pe fiul său cel mai mare pentru potolirea mâniei dumnezeiești. Chiar și cel mai mare din vechii proroci n'ar fi putut da un răspuns mai curat și mai duhovnicesc la această întrebare sălbatecă și disperată, decât acela, pe care l-a dat Valaam, zicând: „O, omule! ți s'a spus, ce-i bine și ce cere dela tine Domnul: să lucrezi drept, să iubești lucrurile iubirii și să umbli smerit înaintea Dumnezeului tău. Cu toate aceste vederi înalte, el totuși, este cu totul gata, cum se pare, să intre în spiritul păgânismului ce-l înconjură. El întrebuiștea în mâncare carne de animale, jertfite zeilor păgâni și ca loc al zidirii primului său jertfelnic îl alege pe acela, care fusese consacrat lui Baal (Numer. XXIII, 41; XXIII. 1). Afară de asta, el se pare că se înțelesese în totul cu Valac în concepție curat păgână, că conjurația dintr'un loc mai bine decât din altul, și chiar în ce privește numărul jertfelnicilor și jertfelor sale el procedează așa, ca și cum ar crede în puterea magică a numerelor sacre. Israelii aveau numai un jertfelnic într'un loc dat, dar Valaam porunci să se construiască șapte jertfelnice și să se aducă șapte jertfe, după cum și acum în India numărul 7 în genere se consideră sfânt la aducerea de jertfe ale indușilor. În caz de sărăcie ei aduc șapte nuci, șapte smochine și șapte măsuri de orez, și dacă nu sunt în stare nici asta, atunci aduc un număr nenumerat. Dar asemănarea cu obiceiurile păgâne se coprinde și nu numai în aceea. Când regele indian pleacă la bătălie, el de obicei aduce jertfă zeiței familiei imperiale, ca să afle de izbânda sa în bătălia ce-i stă înaintă și să arunce blestăm asupra vrășmașului său. În acest scop, înaintea templului se așază șapte jertfelnice și aproape de ele șapte vase cu apă, și în fiecare din ele se află câte o frunză de mongov și câte o

nucă de cocos necurățită. Aproape de fiecare jertfelnic se face o groapă, care conține foc. După aceea se aduc jertfele, care pot să fie 7, 14 sau 21 și care constau din bivoli, berbeci sau cocoși; un om voinic taie prin o singură lovitură capul fiecărui animal de jertfă, după care trupul se aruncă în groapa cu foc cu rugăciuni și descântece. Sacrificatorul după aceea se apropie de templu și aduce tămâiere; întorcându-se după o vreme și declarând prin gesturi sălbatice, cum are să fie expediția. Dacă răspunsul se pare favorabil pentru rege, atunci sacrificatorul ia câte puțină cenușă din fiecare groapă și, aruncându-o în direcția neprietenului, rostește asupra lui cel mai grozav blestăm.

Deși în sufletul lui Valaam se păstra o scântee din adevărata cunoaștere a adevăratului Dumnezeu, dar ca prezicător el era reprezentantul lumii păgâne, și pentru darurile bogate, cu toate inspirațiunile și prevenirile de sus, se învoi cu propunerile lui Valac. Deja chiar pe calea către Valac, Valaam primise din nou avertisment dela asina cea necuvântătoare, care, vorbind cu glas omenesc, „opri nebunia prorocului“. Dar iubi răsplata nedreptății (2 Petru, II, 15, 16) și pentru ea era gata să nesocotească orice avertisment. Aflând de apropierea sa, regele Valac îi eși întru întimpinare și în cinstea lui dădu un prânz strălucit. După aceea s'a pășit la săvârșirea blestemului. Valac sui pe prezicător în muntele consacrat lui Baal, de unde se deschidea vederea spre tabăra israilită. Acolo s'au construit șapte jertfelnice și s'a adus jertfă bogată. Chiar înainte de blestăm Valaam tot mai ezită încă de a săvârși un lucru așa de nedrept și întreabă pe Dumnezeu, să se lese oare în voia Sa deplină? Și voia lui Dumnezeu a triumfat asupra iubitorului plăței nedrepte. În loc de blestăm, Valaam rosti o binecuvântare solemnă lui Israil, zicând:

„Cum voi blestăma eu? Dacă Dumnezeu nu blestămă;
Cum voi rosti rele? Domnul nu rostește rele asupra lui.
Din vârful stâncilor îl văd eu,
Și de pe dealuri privesc la dânsul;
Iată un popor ce trăește deosebi,
Și pîntre popoară nu se numără.
Cine va număra nisipul lui Iacov,
Și numărul unei pătrimi, din Israil?
Să moară sufletul meu moartea dreptului,
Și să fie sfârșitul meu, ca al lor!“

(Numer. XXIII, 7—10).

Uimit și furios Valac, reproșă prezicătorului, îl sui în alt munte - Fazga, ca el de acolo să încerce a blestăma pe vrășmașii

lui. Din acest punct poziția dădea o temă mai bogată pentru senzații mărețe. Spre răsărit chiar până la Eufrat se întinde marea pustie. Spre sud se văd munții roși ai lui Edom; peste Marea Moartă, se înalță stâncile Enghedi, - viitorul loc al viețuirii cheneilor; îndărătul locuințelor amaleciților, primul vrășmaș al israiliților, se întindea pustiuul de sud; jos, în „gavanul salcâmiilor”, pe un șes bogat al văii răsăritene a Iordanului (care se deosebea cu totul de câmpurile lucrate a podișului înalt) era răsfirată tabăra vastă a israiliților; iar colo departe spre apus, peste dealurile Palestinei, cum îi era cunoscut lui Valaam, se întindea marea cea mare, din adâncurile căria se ridicau insulele Hitim și apele căria spălau pământurile viitorului. Rostirile prezicătorului, când „el auzi cuvântul lui Dumnezeu și văzu vedenia Atotputernicului”, întins în vedenia visului, dar având deschis ochii săi duhovnicești, după dreapta observație a lui Gerger, cu o neobișnuită vioiciune, deplinătate și scurtime totodată răsfrâng asupra sa tot tabloul acesta. El cu mintea a văzut locuințele lui Israil în Hanaanul cu văile minunate, pline iarna de pârae murmurătoare; văzu șesurile lui vaste, care, asemenea livezilor depe Eufратul său natal, se întindea peste toată țara, parfumând cu prețioșii arbori de aloe și minunând prin falnicii săi cedrii. Din muntele Fazga Valaam, în loc de blestăm, iarăși rosti o măreață binecuvântare, zicând :

„Dumnezeu nu-i om, ca să-i spui minciuni,
 Și nu flu al omului, ca să-L trădezi;
 Spune-va El oare și nu va împlini?
 Va grăi oare și nu va face?
 Iată a binecuvânta am început, căci El binecuvintează,
 Și eu nu pot schimba aceasta.
 Nu se vede nenorocire în Iacov,
 Și în Israil nu se zărește necredință;
 Domnul Dumnezeu lui e cu dânsul,
 Și glas regesc de trâmbiță e la el.
 Dumnezeu l-a scos din Egipt,
 El are iuțala inorogului.
 În Iacov nu se află vrăjitorie,
 Nici descântece nu se află în Israil.
 La vremea sa se va spune despre Iacov,
 Și despre Israil iată ce zice Dumnezeu?
 Iată popor, ce se scoală ca o leoaică,
 Și ca un leu voinic se ridică;
 Nu se va culca până nu va mânca prada,
 Și până nu se va îmbăta cu sânge”,
 (Numere, XXIII, 18-24).

Iritat încă și mai mult de o astfel de binecuvântare, Valac încercă odată să ridice pe prezicător în al treilea munte, pe vârful lui Fegor. Dar de acolo Valaam rosti o binecuvântare încă și mai înălțătoare. Rotindu-și privirile peste mărețul tablou al lagărului israilit, Valaam văzu, că Domnul binevoise să binecuvinteze pe Israil, și nu se duse, ca mai înainte, pentru magie, ci se întoarse cu fața spre pustie. Și a privit Valaam, și a văzut pe Israil, stând pe genunchile sale, și a fost peste dânsul Duhul lui Dumnezeu. Și a rostit el pilda sa și a zis:

Ramură de aloe.

„Vorbește Valaam, fiul lui Veor,
Vorbește bărbatul cu ochi deschis,
Vorbește celce aude cuvântul Domnului,
Care a văzut vedenia Atotputernicului;
Cade, dar sunt deschiși ochii lui:
Cât de frumoase-s corturile tale, Iacoave,
Salașurile tale, Israile!
Se revarsă ele, ca văile,
Ca livezile pe lângă râuri,
Ca arborii de aloe, sădiți de Domnul,
Ca cedrii lângă ape.

Curge apă din coapsele lui,
Și sămânța lui va fi, ca apele cele mari;
Va întrece pe Agag regele lor,
Și se va înălța regatul lor.
Dumnezeu l-a scos din Egipt,
El are iușala inorogului,
Mistui-va popoarele dușmane lui,
Și va zdrobi oasele lor;
Cu săgețile sale va străpunge pe dușman,
S'a culcat și doarme ca un leu și ca o leoaică,
Cine-l va deștepta?
Celce te binecuvintează, binecuvântat va fi,
Și celce te va blestema, blestemat va fi.

Auzind această înălțătoare binecuvântare, Valac își lovi mâinile una de alta și furios striga la Valaam: „Eu te-am chemat să blestămi pe vrășmașii mei, și tu i-ai binecuvântat iată a treia oară! Așa dară, fugi la locul tău. Eu am voit să te cinstesc, dar iată Domnul te lipsește de cinste“. Dar Valaam, cuprins cu totul de duhul adevăratei prorocii, deja nu mai întorcea nici o atențiune la mânia neputincioasă a regelui și la pierderea marelui răsplăți ce-l așteptase, ci încheie binecuvântările sale nevoite prin o vădită prorocie despre venirea lui Mesia, zicând:

„Vorbește Valaam, fiul lui Veor,
 Vorbește bărbatul cu ochiul deschis,
 Vorbește celce aude cuvintele Domnului,
 Celce are vedenie dela Atotputernicul,
 Care vede vedenia celui Preainalt.
 Cade, dar sunt deschise ochii lui.
 Îl văd, dar acum încă nu este,
 Îl privesc, dar nu-l aproape,
 Răsare o stea din Iacov,
 Și se ridică toiag din Israil,
 Și lovește pe principii lui Moav,
 Și va sfărma pe toți fiii lui Sit.
 Edom va fi sub stăpânire,
 Seirul va fi sub puterea vrășmașilor săi,
 Iar Israil își va arăta puterea sa.
 Celce iese din Iacov va stăpâni,
 Și va pierde ce va rămânea din cetate”¹⁾.

După astfel de binecuvântări pentru Israil, Valaam mai prezise încă soarta viitoare popoarelor istorice de atunci, și după aceea „se duse înapoi în țara sa”, iar Valac suferind o totală neînbândă a planului său viclean, a trebuit să caute mijloace nouă pentru lupta cu Israil. Dar întru aceasta îl ajută iarăși tot Valaam, care, lipsindu-se de „plata sa nedreaptă” într-o treabă, evident voi să o primească pentru altă treabă. După sfatul său, moabiții se încercară să abată pe Israil dela fortăreața sa principală, dela Iehova, prin ispita poștei trupești, și ispita a fost prea mare pentru un popor așa de nestatornic. El se dădu cu totul la pofta criminală și a început să se desfrâneze cu fetele Moabului (și deasemenea și cu amonitencele), și această patimă criminală l-a adus la idololatrie, așa că Israil „se închina zeilor lor și s'a lipit de Baal-Fegor”, adică de cea mai rea formă de slujire desfrănată la idoli. Atuncea „s'a aprins mânia Domnului asupra lui Israil”. A trebuit să se curețe tabăra israilită de asemenea întinare. Răvniitor al adevărului apărură Finees, fiul lui Eleazar arhiereul, nepotul lui Aaron, și el, înșfăcând pe un desfrănat îndrăzneț la locul crimei, l-a străpuns cu sulfa împreună și pe medianită, după care lucru a urmat un masacru general al tuturor desfrânaților, care au căzut până la 24.000 de oameni. Lui Finees, pentru râvna pioasă i s'a dat

1) Numer. XXIV, 15-19. Această stea, ce răsărea din Iacov, acest toiag, care lovea pe Moab și pe toți vrășmașii lui Israil, este Mesia, cum arată la asta înseși identitatea to-nului, înălțătoreea figură, depărtarea a înseși timpului, tradiția unanimă atât a Iudeilor, cât și a creștinilor. Părerea, că prin stea aceea se înțelege Mesia, era așa de răspândită printre iudei, încât unul din pseuzii Mesii, anume care s'a ivit sub Adrian, se numea pe sine de-a dreptul „fiul stelei” (Bar-Coba). Părinții Bisericii unanim înțeleg pe Mesia.

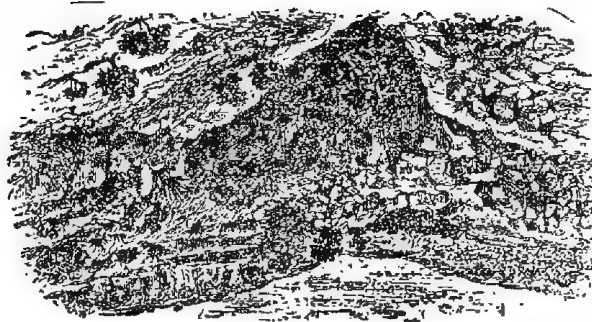
făgăduința preoției veșnice în urmașii săi. Dar curând ajunse judecata dreaptă a lui Dumnezeu și pe însuși sfătuitorul pentru asemenea lucru rău. După porunca lui Dumnezeu, israeliții au trebuit să nimicească pe madianiți, și în măcelul ce a urmat, a fost ucis și Valaam.

Dar înainte de această răzbunare pe poporul momitor s'au produs deja, între altele, importante pregătiri pentru intrarea în pământul făgăduinței. În acest scop s'a produs o nouă numărătoare a poporului, necesară pentru împărțirea regulată a pământului. După această numărătoare s'a văzut, că numai tribul lui Levi a crescut la 700 oameni, iar toate celelalte se împuținară la număr cam la 1828 de oameni, așa că tot numărul se determină la 601,730 de oameni de genul bărbătesc, buni de oaste. Dar aceasta era deja o generațiune nouă, născută și crescută în pustie. Din vechea generațiune rămăsese în viață numai Iisus Navi și Haleb, ca răsplată pentru credincioșia lor față de așezământul cel dumnezeesc. După aceea au fost făcute ultimile dispozițiuni pentru luarea cu posesiune și împărțirea pământului făgăduinței. De oarece tribul lui Ruvim, a lui Gad și jumătate din al lui Manase, cu deosebire bogate în vite, rugaseră pe Moise să le îngăduie să rămână în pășunile libere pe latura de răsărit a Iordanului, apoi conducătorul a îngădui și le-a aprobat cererea, luând dela ei făgăduința să ajute pe celelalte triburi în lupta cu vrășmașii. Celelalte triburi după intrarea în pământul făgăduinței, au trebuit să o curețe cu totul de idololatria hananienilor și să dărâme idolii lor, și fiecărui trib de mai înainte îi fu destinat o porțiune deosebită întru stăpânirea ereditară inalienabilă.

Prin aceste dispozițiuni se încheie activitatea lui Moise în calitate de conducător al poporului.

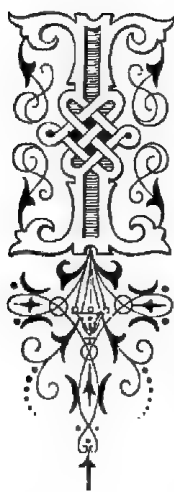

Ann Nebbe (Muntele Nebo, muntele sfârșitului lui Moise)

CAPITOLUL XV.

ULTIMELE ZILE ALE LUI MOISE

În pragul pământului făgăduinței Moise cu tristețe își aduse aminte, că lui nu-i era dat să intre în tr'nsul. El simțea, că sfârșitul lui se apropie, și unica lui grijă acum era să insufle poporului și cât mai puternic posibil să întipărească în sufletul lui importanța devotamentului către Dumnezeu și împlinirea tuturor poruncilor legii Lui, dată prin el izrailiților, dacă ei în adevăr voiau să primească binecuvântarea lui Dumnezeu și să evite grozava pedeapsă, menită neascultătorilor. Aceasta el a făcut-o într-o serie întreagă de cuvântări, care se expun în treizeci de capitole întregi ale cărții Deuteronomului, unde Moise când prin înfricoșeri, când prin făgăduințe, când prin adresarea la simțul de recunoștință, sau la rațiune, conștiinței avantajelor și la simțul lăuntric al dreptății și nedreptății, sfătuiește poporul să se depărteze de rău și să facă binele, să evite idololatria și desfrâul legat de dânsa și să umble în calea Domnului, să se teamă de Dânsul și să păzească poruncile lui. Generalizând toate aceste învățături, el se adresa către popor cu aceste cuvinte: „Iată, eu ți-am pus înaintea ta viața și binele, moartea și răul, de vei asculta poruncile Domnului Dumnezeului tău, pe care ți le poruncește ție astăzi, de a iubi pe Domnul Dumnezeul tău, de a umbla în toate căile Lui, și de a împlini poruncile Lui, și așezămintele Lui și legile Lui: atunci vei trăi, și te vei înmulți,

și te va binecuvânta Domnul Dumnezeuul tău pe pământul, în care mergi tu, ca să-l stăpânești. Dacă însă se va răzvrăti inima ta și nu vei asculta, ci vei rătăci, și vei începe a te închina altor dumnezei și le vei sluji aceloră, atunci eu vă vestesc astăzi, că veți peri și nu veți petrece mult pe pământul, pe care Domnul Dumnezeu ți-l dă, pentru stăpânirea căruia vei trece Iordanul. Ca martori înaintea voastră chem astăzi cerul și pământul: viața și moartea ți le-am pus eu astăzi înaintea, binecuvântarea și blestămul. Alege viața, ca să trăiești tu și urmașii tăi, să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, să ascuți glasul Lui și să te lipești de Dânsul; căci întru aceasta este viața ta și lungimea zilelor tale, ca să petrești tu pe pământul, pe care Domnul Dumnezeu cu jurământ l-a făgăduit părinților tăi: Avraam, Isaac și Iacov, să li-l dea lor (Deut. XXX, 15-20).

Părăsind acum pentru totdeauna pe poporul său, Moise natural se îngrija de un succesor vrednic de dânsul. Un astfel de succesor deja de timpuriu fusese designat de el în persoana credinciosului lui însoțitor și slugă, Iisus Navi. Și când la alegerea lui a fost dată înalta bunăvoință, atunci asupra lui Iisus Navi a fost pusă solemn chemarea de conducător al poporului, în prezența arhierelui și a poporului. Chemând la sine pe Iisus Navi, și punându-și pe dânsul mâinile, Moise solemn, înaintea ochilor tuturor israeliților, îi zise: „Să fii tare și curajos, căci tu ai să intri cu poporul acesta în pământul, pe care Domnul a jurat părinților lui să li-l dea lui; și tu ai să-l împarți de moștenire lui. Domnul însuși va merge înaintea ta, însuși va fi cu tine, nu se va depărta de tine și nu te va părăsi. Să nu te temi, nici să te înfricoșezi (Deut. XXXI, 7, 8)!”

Aceasta a fost punerea solemnă asupra lui Iisus Navi a datoriei și demnității de conducător al poporului. După aceea a urmat imediat solemnă întărire a acestui act de către însuși Dumnezeu, care a chemat pe Moise și pe Iisus Navi în prezența Sa în cortul mărturie, și acolo însuși Dumnezeu întări alegerea lui Iisus Navi, căruia El i-a poruncit, zicând: „Fii tare și curajos, căci tu ai să introduci pe fiii lui Israel în pământul, pentru care m'am jurat Eu. Acolo voi fi și Eu cu tine” (Deut. XXXI, 23).

Însfârșit, Moise se îngriji și de cartea legii. Cartea legii Moise a scris-o în diferite timpuri libere, în vremea rătăcirii prin pustie. Pe pergamentul, pe care israeliții meșteri au putut să-l pregătească cu iscusință din piele de animale tăiate, sau pe papirusul, pe care Moise a putut să-l scoată din Egipt, el a scris diferite legi, ce i se dase lui de Dumnezeu în timpul de 40 de ani de slujire, așa că

din ele s'a alcătuit cartea (sefer), care de acum a trebuit să servească drept pravilă pentru viața poporului. Cartea aceasta el o păstrase până acum la sine, dar de oarece acum el trebuia să părăsească cariera pământească, apoi trebuia să numească alți păstrători pentru cartea sfântă. S'ar fi putut crede, că păstrarea ei el o va încredința împreună cu alte îndatoriri de slujbă lui Iisus Navi; dar sau că el n'a găsit îndămănos să facă asta, sau chiar inspirația dumnezească l-a obligat să procedeze altminterlea. Iisus Navi era ostaș, iar nu proroc sau arhiereu. Legea, ca regulă de viață pentru toți, ca conducere pentru toată slujba religioasă solemnă și rituală, săvârșirea căreia cădea în sarcina preoților, lucrul cel mai bun era să o încredințeze anume clasei preoților, dar cu oarecare asigurare, ca ei să nu producă într'însa oarecare schimbări în interesul lor propriu, sau potrivit cu vederile lor. În acest scop Moise se îngrijea de o îndoită asigurare. El designă pe preoți ca păzitori ai Cărții sfinte împreună cu „Bătrânii lui Israel“, și ceru, ca autograful lui să fie pus „deasupra sîcriului legii Domnului“, și pelângă aceasta porunci, ca legea aceasta să se citească în auzul întregului popor odată la fiecare șapte ani, la sărbătoarea corturilor, — toată legea, sau în tot cazul dispozițiunile ei principale. Era greu de a lua preveniri mai bune pentru păstrarea textului în starea lui nealterată și a asigura predarea pravilelor de purtare fără nici o schimbare sau alterare, din generațiune în generațiune, cum a făcut asta Moise.

Cea mai mare parte din ultimile dispozițiuni ale lui Moise se pare că s'a produs sub conducerea lui Iisus Navi, iar însuși Moise, simțind deja asupra sa suflarea morții (deși „vederea lui nu slăbise și puterea lui nu se istovi“), se detașă de contemplațiunile procești și acelei vieți duhovnicești lăuntrice, care până acum se înăbușise într'însul de grijile trebilor publice. Înainte de sfârșitul său, încă odată repetând solemn poporului toată legea, dată lui de Dumnezeu, și deasemenea trecând în revistă amintirea și toate acele îndurări și minuni, cărora s'a învrednicit poporul din timpul eliberării din robia Egiptului, ca încă și mai mult să însuflească poporul însemnătatea poruncilor lui Dumnezeu, el porunci ca după trecerea Iordanului să le scrie pe un monument în formă de altar pe muntele Gheval și în fața unei adunări generale a poporului să rostească pe acest munte blestem contra violatorilor, iar pe muntele Garizim binecuvântare peste păzitorii legii. După binecuvântare Moise a cântat marea cântare procească: „la aminte cerule, căci eu am să grădesc! Și ascultă pământule cuvintele gurii mele!“ Într'însa sunt zugrăvite binefacerile lui Dumnezeu, la care

poporul de atâtea ori a răspuns cu păcate și nelegiuiri, și ea se încheie cu prezicerea, că va veni vremea, când și păgânii se vor bucura cu poporul lui Dumnezeu și împreună vor lăuda lucrurile cele minunate ale lui Dumnezeu, cu cântarea lui Moise, robul lui Dumnezeu și cu cântarea Melului" (Apocal. XV, 3).

Dar iată s'a apropiat sfârșitul, și Moise a trebuit să se despărță de poporul său. Înainte de sfârșit el totuși a voit pentru ultima oară, asemenea marilor patriarhi din trecut, să binecuvînteze poporul său și să spună fiecărui trib soarta lui viitoare. Chemând la sine pe reprezentanții poporului, el pe rând se adresă către căpeteniile triburilor și rosti fiecăruia în deosebi o deosebită binecuvîntare și prezicere. Adresându-se lui Ruvim, Moise zise (Deut. XXXIII, 6-25):

„Să trăiască Ruvim,
Și să nu moară ¹⁾,
Și nici Simeon să nu fie puțin numeros ²⁾!

Iar despre Iuda a spus acestea:

Auzi, Doamne, glasul lui Iuda,
Și-l adă la poporul lui.
Cu mâinile sale să se apere,
Și Tu fii ajutător contra vrășmașilor lui.

Și despre Levi a zis:

Tumimul Tău Doamne, și Urimul Tău
Pe sfântul bărbat al Tău
Pe care Tu l-ai ispitit în Masso,
Cu care Tu ai fost disprețuit la apele Meriva ³⁾,
Care spune despre tatăl său și despre mama sa:
Eu nu i-am văzut,
Și pe frații săi nu-i cunoaște,
Și de fiii săi nu știe:
Căci ei, *leviți*, cuvintele Tale le păzesc,
Și așezământul Tău observă,
Învăță legile Tale pe Iacov,
Și poruncile Tale pe Israil.
Pun tămăd înaintea feței Tale
Și ardere de tot pe altarul Tău.

1) Tribul lui Ruvim în timpul pribegiei se împuținase puțin: la Sinai avea 46.500 buni de oaste, iar la intrarea în Hanaan numai 43.730.

2) Despre Simeon în cele mai multe codice nu se pomeniște, așa că s'a confundat tribul acesta cu al lui Ruvim.

3) Situația lui Aaron a fost grea la Massa și Meriva și la asta se face aluzie.

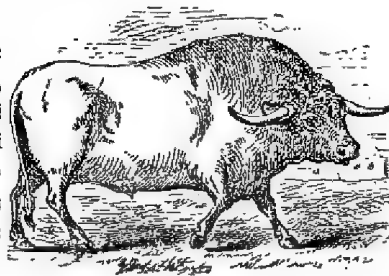
Binecuvîntează Doamne, puterea lui,
Şi lucrul mâinilor lui binevoeste-l.
Sfîrmă coapsele celorce se ridică contra lui şi-l urăsc ¹⁾,
Ca ei să nu se poată împotrivi.

Despre Veniamin a spus:

Cel iubit de Domnul locuiește la Dănsul
Dumnezeu îl ocrotește în fiecare zi
Și el va odihni pe umerii Lui ²⁾).

Despre Iosif a zis:

Să binecuvînteze Domnul pămîntul lui *),
Cu darurile cele alese ale ceriului
Cu roua și darurile adâncului de jos,
Cu roade alese de la soare
Și cu tot ce-i mai ales din căte face
[luna,
Cu cele mai alese din ce dau munții
[cei vechi
Și cu darurile cele mai alese ale dea-
[lurilor veșnice;
Și cu darurile dorite ale pămîntului,
Și ale tuturor celor ce-l umplu.
Binecuvîntarea Celui ce s'a arătat în
[rug *)

Bivol de Siria.

Să vină pe capul lui Iosif
 Și peste tine, peste cel mai bun din frații lui.
 Tăria lui, ca a taurului prim născut,
 Și coarnele lui să fie ca coarnele bivoliului;
 Cu ele va împunge el popoarele toate.
 Până la marginile pământului;
 Acestea-s mitiadele lui Efreim ⁵⁾.
 Acestea-s miile lui Manase.

De Zabulon a zis:

Veseleşte-te Zabulon, în căile tale
Şi tu Isahar, în corturile tale⁶⁾,
Chiama-vor aceştia poporul pe munte

- 1) E vorba de partizanii idololatriilor.
- 2) Indiciu la petrecerea vremelnică a Cortului mărturie în tribul lui Veniamin.
- 3) Compară Facerea, XLIX, 25.
- 4) Adecă pe Dumnezeu, care s'a arătat lui Moise în rugul cel nears, Eş, III.
- 5) Tribul lui Efirem alcea se prezintă mai numeros decât a lui Manase, pe când în Numere, XXVI, asta era invers.
- 6) Aceste triburi trăiau în vechnătate şi duceau o viaţă industrială şi comercială cu filistenii.

Și acolo vor junghia jertfele legiuite,
Căci ei se hrănesc cu bogăția mărilor
Și cu comorile ascunse în nisip ¹⁾.

Despre Gad a zis:

Binecuvântat să fie Celce a sporit pe Gad
El odihnește ca un pui de leu,
Și zdrobește și braț și cap ²⁾.
Alesu-și-a el pârga pământului.
Acolo a fost cinstit cu partea de legiuitorul,
Și a venit cu căpeteniile poporului,
Și a împlinit dreptatea Domnului
Și judecățile cu Israel.

Despre Dan a zis:

Dan, pui de leu,
Din Vasan se aruncă.

Despre Neftalim a zis:

Neftalime cel sătul de bunăvoință
Și plin de binecuvântarea Domnului
La marea și partea din sud în stăpânirea ta ³⁾.

Despre Asir a zis:

Binecuvântat fie între fii Asir
Iubit va fi de frații săi.
Și se va afunda în ulei piciorul lui.
Ferul și arama să fie incuetoarele tale,
Și bogăția ta să țină cât zilele vieții tale ⁴⁾.

Binecuvântarea prorocească, dată poporului, a fost cea din urmă faptă împlinită din viața plină de tot felul de ostenele a lui Moise. Acum lui îi rămăsese de împlinit numai două lucruri: să satisfacă însetatul său suflet cu o deplină contemplare a pământului făgăduinței, pe cât era asta cu puțință pentru dânsul în împrejurările date, și după aceea să moară. Lui nu-i era dat să treacă Iordanul, dar el putea să-și îndulcească ochii săi și să-și sature

1) Adeacă se ocupau cu fabricarea sticlei, care se producea din nisip la țărmul fenician al mării.

2) Tribul Gad era, așa zicând, avanpostul lui Israel în lupta cu prădătorii pustului și el mai întâi de toate suporta năvălirile lor.

3) Prin marea se înțelege lacul Genisaretului cu împrejurimile sale cele prea bogate.

4) Poziția tribului lui Asir din apropierea munților fenicieni îi da putința să participe la industria minelor de munte ale Feniciei.

inima prin privirea îndelungată, entuziastă și ținise asupra aceluia pământ bun, la care adusese el acum poporul său și care, cum știa el, trebuia să devină moștenirea sa. El putea privi cu ochii săi spre marea, și spre nord, și spre sud, și spre răsărit, și să vadă acel pământ bun, care era peste Iordan, și acel prea frumos munte Libanul (Deut. III, 27, 25). Primind asemenea îngăduință, Moise trebui să se urce în vârful muntelui Fazga și să se desfăteze de tabloul minunat și fără comparație, ce se deschidea de acolo. Trebuie să ne amintim, că, deși era deja de 120 de ani dela naștere, Moise nu era nicidecum un moșneag neputincios: „Vederea lui nu se întunecase, și puterea din el nu se secătuisese” (Deut. XXIV, 7). El era în stare deci fără o deosebită obosală sau sleire a puterii să se urce din șesul de jos al Iordanului, unde stătea poporul în tabără, și trecând din stâncă în stâncă și de pe terasă pe terasă, să se urce însuși pe culmea stâncoasă a lanțului de munți ai Moabului până la „înălțimile consacrate lui Baal în vârful stâncilor, unde se afla un podiș pentru gardă, și chiar până în acel pisc, unde stătea „sanctuarul lui Fegor”, „întors spre pustiu”. „Și a plecat Moise din șesul moabiților la muntele Nebo, în vârful lui Fasga, ce-i în fața Erihonului”, cu asemenea cuvinte se exprimă sf. Scriptură despre acest eveniment atîngător. Dar I. Flavie adaogă câteva amănunțimi, poate împrumutate în parte din tradiție. După mărturia lui, Moise s'a îndepărtat din tabără în plânsul general al poporului, cu care prilej femeile se băteau în pept și copiii se dedeseră la un plâns cu sughituri. Într'un anumit punct al sușului, el făcu semn poporului ce plîngea să nu mai înainteze după dînsul, și după aceea și-a continuat drumul său, luând cu sine numai pe bătrîni, pe arhierul Eleazar și pe capul oștirii Iisus Navi. În vârful muntelui el dădu drumul bătrînilor și intenționat fu îmbrățișat de Eleazar și Iisus Navi, când un nor într'o clipă îl acoperi, și el dispăru dela ochii lor într'o cotlovină adîncă.

Dar înainte de a muri, lui îi fu dat să se desfăteze deplin de priveliștea, ce se desfășura din vârful muntelui. Jos erau întinse corturile lui Israil, care se pregătea mai departe în expediție, iar în colo în fața lor se vedea lămurit în dumbrava sa de palmieri frumosul Ierihon, cheea puternică către pământul îngăduinței. Spre răsărit mergeau în formă de valuri dealurile, ce se întindeau în nesfârșita depărtare a stepilor Arabiene. Spre sud-vest, într'o văgăună întunecoasă, scînteia Marea Moartă, iar spre nord ca o lentă albastră șerpuia Iordanul. Peste râu se ridicau înălțimile a doi munți vecini: Gheval și Garizim. Mai departe se

resfira șesul Ezdrilonului, viitoarea câmpie de bătae a popoarelor. Peste ea în diferite locuri se ridicau ca niște uriași Taborul și Ermonul, iar direct spre apus se zărea chiar reflexul măreț al Mărei Mediterane. Iată-l, era dânsul, pământul făgăduinței, pe care i-l arăta se tot Domnul. „Și-i zise Domnul: iată pământul, pentru care m'am jurat Eu lui Avraam, Isaac și Iacov, zicând: seminției tale îl voi da. Eu ți-am dat să-l vezi cu ochii tăi, dar într'insul tu nu vei intra“. Toți călătorii mărturisesc, că vederea din acest munte este incomparabilă după pitorescul său uimitor și variat. Își poate oricine închipui, cât de fermecătoare a fost ea pentru Moise, prezentând pentru dânsul tabloul anume a acelui pământ, pentru stăpânirea căruia adusese el poporul său și suferise tot felul de greutăți și primejdii. Acesta era pământul visurilor sale, desmerdate de el în cursul întregii sale vieți. Dar dacă aceasta era importanța acestui tablou pentru Moise, atunci el are și mai multă importanță pentru noi acum, de oarece tabloul acesta se extinde până la proporții colosale, și într'insul se plasează toate acele prea mărețe evenimente, care s'au săvârșit după Moise. Pentru noi din această înălțime fără să vrem ni se prezintă, cum mândra cetate a palmierilor a căzut sub puterile lui Israil; cum sulita lui Iisus Navi treptat s'a înfipt, trecând dintr'o înălțime în alta pe pământul făgăduinței în alta. Dar câte evenimente incomparabil mai minunate, decât celece s'au desfășurat cândva în Egipt sau pe Sinai, au trebuit ca să se săvârșească pe culmea ce se vedea de aicea a Vitleemului, în adâncul bazen al lacului Galileei și sub zidurile Ebusului de atunci, care a devenit în urmă marea cetate a Ierusalimului.

Unii tâlcuitori presupun, că puțința dată lui Moise să vadă „tot pământul Galaad chiar până la Dan, și tot pământul lui Nef-talim, și tot pământul lui Efreim și Manase, și tot pământul lui Iuda chiar până la marea cea dela apus, și țara de miazăzi, și șesul văii Ierihonului, orașul palmierilor până la Sigor“ (Deut. XXXIV, 1-5) ~ a fost supranaturală, comunicată poate cu ajutorul unei largiri neobișnuite a însușirii văzului a legiuitorului, care înurea. Dar în realitate nu e nevoie de această presupunere. Din cea mai mare înălțime a muntelui Nebo, care și purta, se pare, numirea de Fasgi, ochiul natural neînarmat putea să străbată până la șesurile păduroase ale Galaadului și Vasanului, să se întindă peste toată valea Iordanului dela un capăt la altul peste Marea Moartă și țara deluroasă dinspre sud de ea peste înălțimile Iudeei și peste munții lui Efreim și Manase; putea să vadă chiar șesurile roditoare, care se adăposteau între

munții Palestinei, precum și peste vechile orașe, de care erau în coronate multe din stâncile mai mărețe. Dacă pământul Neftali, mului nu putea fi văzut în tot cuprinsul său, apoi despre el se putea judeca după înălțimea înzepezită a lui Efreim, care se ridica majestos sub cerul depărtat de nord, și chiar înseși „marea dela asfințit“, deși dosit de ochiul natural de munții Iudeei, putea fi, așa zicând, simțită după acea albăstrime, care se răspândește deasupra ei spre asfințit. Astfel, tot pământul făgăduinței se întindea dinaintea lui Moise, și în atmosfera limpede a cerului de mează zi el a putut să vadă trăsăturile lui deosebite cu așa claritate, de care noi, locuitorii nordului, care trăim în negură, te miră de ne putem face o idee indetulătoare. El a putut să vadă și să înțeleagă, cât de frumos și de bun era acest pământ, cât de potrivit pentru semănături, pentru producția vinului, mierei, maslinelor, smochinelor și merelor granate, în care poporul său va fi „fără lipsuri“, să mănânce pâinea sa, și unde el nu va avea de nimica lipsă (Deut. VIII, 8, 9).

Toată frumuseța tabloului ce se deschidea depe muntele Nebo, desfătând privirea lui Moise, în același timp trebuie să fi lovit cu mare înfrîstare marea lui inimă, pentru că în hotarele acestui pământ minunat lui nu-i era dat să între. Dar oamenii mari sunt mulțămii cu puțin, și marele conducător și legiuitor al poporului lui Israel, privind la pământul făgăduinței, se socoti în drept să părăsască cu pace călătoria sa pământească. El s'a săvârșit pe acest munte, și „de locul îngropării lui nimene nu știe nici până în ziua de astăzi“ (Deut. XXXIV, 6). Dar amănunțimile morții lui Moise se completează prin multe istorisiri iudaice, care din diferite părți caracterizează personalitatea lui. Unele din ele sunt atât de atîngătoare, încât merită să fie citate aicea. „Îngerilor supremi“, spune una din istorisiri, „li s'a poruncit să ia sufletul lui Moise; dar ei întârziară de frica ce simțeau în fața marelui legiuitor. Între ei era Sacsagil, învățătorul special al lui Moise și acesta zise: „O, Doamne, eu am fost învățătorul lui Moise; cum pot eu să iau sufletul ucenicului meu?“ Atunci a fost chemat îngerul morții, care, cu grăbirea distrugătorului, își scoase sabia sa și se apropiă de Moise. Dar el văzu pe toiagul lui înscrispția numelui nepronunțabil a Celui preainalt, văzu cum scânteii de foc eșau din gura lui și o lumină miraculoasă lumina fața lui, pentru că Moise strălucea asemenea soarelui și avea înfățișarea unui înger din oștire cerească. Atunci îngerul morții fu cuprins de groază, și Moise, întorcându-și privirile asupra acestui înger, îl întrebă: „Cine te-a trimis pe tine la mine?“ La aceasta îngerul

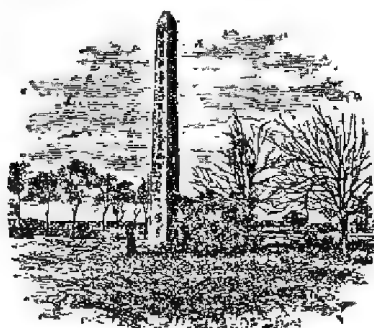
morții răspunse : „Ăcela, care a făcut lumea și care a predat în mâinile mele pe toți ceice se află în lume“. Atunci Moise zise : „Eu am fost dăruit cu cea mai mare putere, eu am fost născut cu toate semnele adevăratului fiu al lui Israil și am fost dăruit cu însușirea să vorbesc la nașterea mea. Din zilele copilăriei mele eu am fost făcut proroc, fiind destinat să primesc legea ; eu am scos coroana de pe capul lui faraon. La optzeci de ani dela naștere eu am făcut semne și minuni ; 600.000 de israiliți am scos eu din Egipt. Pentru ei eu am despărțit marea, am făcut 20 de drumuri. Eu am îndulcit apele. Eu am tăiat din stâncă table de piatră și le-am luat la tăria cerului. Față către față am vorbit cu Domnul lumii. Eu am biruit puterile, care încercau să se ia la întrecere cu mine în lumea de sus. Anume eu am primit legea. După inspirația Acelui, Care m'a insuflat, eu am scris 610 porunci și prin învățătura mea le-am adus la împlinire. Eu am biruit pe uriașii, care după potop răspândise pretutindenea dominația lor. Eu am determinat mișcarea soarelui și a lunii în rotațiunile lor. Eu am fost cel mai puternic dintre oameni. Iar tu, inger răzvrătit, pentru care nu există pace, pleacă de aici !“ Și ingerul morții fugi. Atunci răsună un glas tainic : „Nu te împotrivi ! Viața ta se va prelungi numai puțină vreme“. După aceea ingerul morții iarăși i se porunci să ia sufletul lui Moise. Dar el zise : „Eu pot încă și mai mult să adâncesc gheena, dar asupra fiului lui Avraam nu pot predomina. Contra lui eu nu pot rezista. Fața lui strălucește asemenea unui serafim din căruțele cerești. Fața lui strălucește ca razele dumnezeiești. Atunci Atotputernicul se adresa către ingerul morții și zise : „tu ești inger răzvrătit ; tu ai fost făcut din focul gheenei. În focul gheenei te vei întoarce. Tu repede ai eșit de acolo ; dar când ai văzut măreția acestui om (adecă a lui Moise), ai cedat în desnădejde și ai fugit de dânsul. Cu toate acestea, sufletul lui trebuie să fie adus la Mine“. Încă odată ingerul morții își scoase sabia sa și se apropiă de Moise, care ținea în mâinile sale dumnezeescul toiag cu inscripția numelui nepronunțabil. Cu acest toiag Moise se atinse de ingerul morții și cu reproș îl puse pe fugă. Lumina feții nu părăsi pe Moise, când pentru ultima dată răsună glasul tainic, care exclamă : „Sfârșitul vieții tale a sosit“. Moise se puse la rugăciune și zise : „Tu, Doamne al universului, care te-ai descoperit mie în rugul cel nears, amintește-Ți, că Tu m'ai suit în cerul Tău, unde eu am stat 40 de zile și 40 de nopți. Miluește-mă și nu mă da în stăpânirea întunecului morții“. Rugăciunea lui a fost ascultată. Moise sta pe munte, ca un serafim, îmbrăcat în măreție cerească, și Celce

cârmuește înălțimile cerurilor, însuși primi sufletul lui Moise, care recunoștea binecuvântarea și îndurata cârmuire a Făcătorului. Moise singur se predă acestui îndurat Cărmuitor al lumii. Atuncea el urmă după cârmuirea Celui Preaînalt.

După aceea altă istorisire atingătoare descrie înseși momentul morții lui Moise. „Când Moise se urca în munte, spune această tradiție, el întâlni trei oameni săpând un mormânt și-i întrebă : „Pentru cine săpați voi mormântul acesta ?“ Ei răspunseră : „Pentru omul, pe care Dumnezeu îl va chema la Sine în rai“. Moise ceru voe ca să ia parte la săpatul mormântului unui asemenea om sfânt. Când mormântul era gata, el întrebă : „Luați voi măsura mortului ?“ „Nu“, răspunseră aceia, „dar el era de statura ta, culcă-te în el“. Moise se culcă. Acești trei oameni erau îngerii Mihail, Gavriil și Sarcsagil. Ingerul Mihail stătu atunci deoparte a lui Moise, Gavriil de cealaltă parte și Sarcsagil stătu la picioarele lui, și deasupra capului se arătă mărirea lui Dumnezeu. Și Domnul spuse lui Moise : „Inchide pleoapele tale“, și el se supuse. Atunci Domnul zise : „Puneți mâna pe inimă !“ Și el făcu așa ; „întindeți picioarele“, și el făcu așa. Atunci Domnul Dumnezeu se adresa către sufletul lui Moise : „Suflete sfânt, fiul Meu, în curgere de o sută douăzeci de ani ai locuit tu în acest vas neprihănit, dar acum a venit ceasul tău : ieși afară și intră în rai !“ Dar sufletul tremurând și cu întristare răspunse : „În acest trup curat și fără de prihană am petrecut eu atâta ani, încât l-am iubit și nu am îndrăzneală să-l părăsesc“. Fiul Meu, răspunse Domnul, ieși afară ! Eu te voi așeza în cerul cel înalt, sub heruvimi și serafimi, cari poartă preaveșnicul Meu tron“. Dar sufletul tot întârzia și tremura. Atuncea Domnul Dumnezeu se plecă spre fața lui Moise și-l sărută. Și sufletul tresări cu bucurie și împreună cu sărutul lui Dumnezeu se duse în rai. Atunci un nou trist întunecă cerurile și vânturile începură să bată : „Cine dară a rămas acum pe pământ la luptă cu păcatul și cu rătăcirea ?“ Și un glas răspunse : „Asemenea proroc niciodată nu s'a sculat mai înainte“. Pământul plângea și zicea : „Eu am pierdut pe sfântul !“ Israil plângea și zicea : „Noi am pierdut pe conducătorul !“ Iar îngerii cântau „El a trecut cu pace în mâna lui Dumnezeu !“

Astfel sunt istorisirile de mai târziu ale iudeilor. În realitate împrejurările morții lui Moise trebuie să rămână pentru totdeauna o taină. Nici un ochiu omenesc n'a văzut-o și nimenea n'a cunoscut momentul exact al ei. În tăceri și singurătate pe vârful lui Fazgi, singur numai cu Dumnezeu, marele legiuitor, proroc și conducător s'a dus la odihna veșnică, de care el însetoșa ; s'a

duș nechinuit de nici o boală dureroasă, ne săcătuït de cele din urmă puteri, ci încă în deplină posedare a puterilor intelectuale și fizice, așa că despre moartea lui se poate zice aproape aceeași, ce s'a zis despre marele drept de dinainte de potop: „Și nu s'a mai aflat, pentru că Dumnezeu l-a luat“ (Fac. V, 24). Sufletul lui a zburat, iar trupul a rămas și a fost îngropat într'un chip tainic, nu de Eleazar, și nu de Iisus Navi, în una din prăbușirile muntelui înseși, dar unde anume nu se știe. „Și-i îngropat în pământul Moabiților, vizavi de Bet-Fegor, și nimeni nu cunoaște locul îngropării până în ziua de astăzi“ (Deut. XXXIV, 6). Israeliiți au plâns pe Moise în câmpurile Moabiților treizeci de zile, după

Obelisc din Iltopolis.

înmormântarea lui. Dar înmormântarea aceasta n'a fost însoțită de nici un fel de ceremonii funebre, și deasupra mormântului însuși nu s'a ridicat nici un fel de monument, și din această cauză nu s'a putut să se ivească nici un fel de superstiții și nici un fel de pelerinaje la locul mormântului lui. Grobnita de pe muntele Nebo a fost pentru totdeauna acoperit de întunerec adânc

și de mister, așa că a rămas pentru totdeauna în neștire.

Așa dară, israeliții s'au lipsit de marele lor conducător și legiuitor. Simțul de orfan îi cuprinsesă pe toți; el nu era numai eliberatorul lor, ci și părinte și educator. Prin înțelepciunea sa legiuitoare el i-a ridicat la treapta de viață socială bine organizată; le dădu legi și religie, mulțămită căroră ei deveniră sub raport duhovnicesc lumină pentru popoarele antice. Iubirea sa pentru poporul său era nemărginită și plină de abnegație. El era în drept să spună despre sine, că el i-a desmerdat, cum desmeardă mama copilul. Acesta a fost un uriaș duhovnicesc cu minte uriașă și cu bunătate nesfârșită și blândeță nemărginită a inimii, mare legiuitor și proroc sfânt.

Ca personalitate, Moise, după calitatea sa duhovnicească, se ridică sus printre celelalte persoane ale celor mai mari patriarhi ai Vechiului Testament, purtând asupra sa pecetea vie a unui caracter independent. Precum Avraam a căpătat în Biblie titlul deosebit de „Prietenul lui Dumnezeu“, așa Moise poartă titlul însușit lui de „slujitorul lui Dumnezeu“ (Eș. XIV, 31; Num. XII, 7; Evr. III, 5). Prin acest titlu s'a designat credincioșia sa neînrăntă,

acel devotament necondiționat față de Dumnezeu, prin care el s'a distins în curgerea întregii sale vieți, atât în Iliopolis, unde el zilnic se închina lui Dumnezeu înafară de zidurile acestui oraș, întorcându-se spre răsăritul soarelui, ~ în pământul Madiamului, unde el chiar prin numele fiului său mărturisea, că „Dumnezeu i-a fost lui ajutor“ (Eș. XVIII, 4), așa și în lupta sa cu faraon, unde el dela început până la sfârșit a urmat întocmai tuturor indicațiunilor, ce i s'au dat de Dumnezeu, și în conducerea poporului, care aproape în întregime a constatat din neconținute povești despre aceea, că poporul israilit e ales de Dumnezeu, care deci poate atât să-l binecuvinteze, tot așa să-l și pedepsească. Moise a fost „credincios lui Dumnezeu în toată casa sa“ (Evr. III, 5), adică în toată administrarea, care i-a fost încredințată lui timp de 40 de ani, peste Israil, această casă a lui Dumnezeu. El a trebuit neconținut să mărturisească poporului său de împreună prezența cu el a lui Dumnezeu. La fiecare eveniment remarcabil din timpul eșirii lor din Egipt și pribegiei prin pustie, Moise neconținut arăta, cum Domnul îi izbăvea pe ei de primejdia de neînălăturat, i-a hrănit și i-a adăpat în pustie, și la orice ocazie a înrădăcinat în popor conștiința, că toată soarta lui se află în stăpânirea lui Dumnezeu. Chiar și în anii cei de pe urmă ai pribegiei prin pustie, când oboselile de tot felul și privațiunile sdruncinase nădejdea așa de tare altă dată în Dumnezeu; chiar și în cunoscutul caz dela apele Meriva Moise n'a manifestat vreo neîncredere în Dumnezeu. El era obosit, arăta oarecare nerăbdare și se adresa către răsvăriți cu un cuvânt de reproș, zicând, că oare el trebuie să le scoată apă din piatră. Asta nu înseamnă, că el și-a pierdut încrederea în Dumnezeu, ci înseamnă numai, că în acest moment sub greutatea îngrozitoare a situației sale, el pentru un moment a uitat de prezența lui Dumnezeu și de aceea parecă a gândit, că el însuși personal trebuie să săvârșească o minune așa de mare, pentru care a luat pedeapsa în acea formă, care putea fi cu deosebire grea pentru dânsul.

A doua particularitate a caracterului său a fost uimitoarea sa răbdare în cârmuirea poporului celui îndărătnic și nerecunoscător. Câte amărăciuni și cele mai grele jicniri i-a fost dat să sufere dela poporul eliberat de dânsul; dar el fiind „cel mai blând din toți oamenii“, cu mărinimie a dat toate uitării și el însuși prin rugăciuni înflăcărâte se silea să abată mânia cea dreaptă a lui Iehova. Și această particularitate apare cu atât mai puternic, că în realitate în caracterul lui Moise, mai ales înainte de chemarea la cariera de mare conducător, era vădită oarecare iritație și

izbucnire, care s'au manifestat mai ales în aceea, că în Egipt el a ucis pe egipteanul, și la Sinai în mânie a sfărâmat până și tablele legii. Dar aceste cazuri și altele asemenea se acopăr în totul prin o serie întreagă de alte cazuri, când Moise în adevăr în toată strălucirea și-a arătat măreția sa duhovnicească, mai ales când el, cu toate turburările poporului celui nerecunoscător și tare la cerbice, care nu odată l-a jignit pe conducătorul său cu tot felul de cârtiri și reproșuri, și nu odată a atras asupra sa mânia dumnezească, uitând toate aceste jigniri și ofense, a rugat pe Domnul pentru abaterea dreptei sale mâni.

Moise se enumeră în acea vestită tabelă a sfinților Vechiului Testament, care se expun de ap. Pavel în calitate de pilde pentru creștini, și în această tabelă el e înscris pentru credința sa. „Prin credință Moise, ajungând mare, s'a lepădat de a se numi feciorul fetei lui faraon” (Evr. XI, 24). „Prin credință a părăsit el Egiptul, netemându-se de mânia regelui; căci el văzind oarecum pe Cel nevăzut, era tare” (vers. 27). Credința lui Moise a aproape niciodată nu a oscilat. Faraon amenința viața lui (Eș. X, 28); el se văzu strâmtorat către Marea Roșie de oștirea egipteană ce înainta (Eș. XIV, 9); poporul era aproape să-l ucidă cu petre (Eș. XVII, 4); amaleciții făcură asupra lui năvală neașteptată și se încercară să-l nimicească pe dânsul și tot poporul lui (Deut. XXV, 17, 18); pentru păcatele poporului el fu osândit la 38 de ani de rătăcire fără scop prin pustie (Numer. XIV, 28-35); însuși tribul natal al său s'a încercat să dărâme autoritatea lui (XVI, 1-32); chiar cei mai de aproape l-au părăsit (XII, 1-11); tot poporul să se predea altei conduceri (XIV, 4); Sihon îi tăie intrarea în Palestina (XXI, 23); Valac păși în contra lui cu puternice vrăji ale lumii păgâne (XXIV, 1); uriașul Og eși pentru război cu dânsul în Edrea (XXI, 33), - și în toate împrejurările acestea Moise a rămas tare și neclătit; el își puse nădejdea sa în Dumnezeu și nu se mai temea ce-i poate face omul; el era încredințat că Dumnezeu îi va ajuta, că el nu va îngădui să i se nimicească lucrul lui, că El va apăra cinstea lui și nimic nu va fi în stare să i se împotrivească. El totdeauna a fost tare, ca și cum ar fi văzut pe Cel nevăzut; la orice dificultate el se adresa către Dumnezeu, îl ruga, îi cerea milă și apărare, și deasemenea și ertare. Deși credința lui se susținea în chip minunat, așa că el se afla în comuniune strânsă cu Dumnezeu, dar și cu toate acestea credința lui era cu adevărat minunată și în unele privințe fără pereche. Ea neconținut îl întorcea pe dânsul către Dumnezeu, îl susținea în orice ispită și deziluzie. În curgere de 120 de

ani ai vieții lui Moise, poate, nu mai mult de trei-patru ori a arătat oarecare semne de oscilațiune, dar și aceste semne el le acoperi cu un reflux încă și mai mare de credință și nădejde. Până la ultima suflare Dumnezeu a fost refugiul său principal, așa că chiar Avraam părintele credincioșilor, n'a fost mai credincios, decât marele legiuitor al Vechiului Testament.

Dar din toate calitățile lui, din toate numeroasele sale vrednicii, cea mai remarcabilă trăsătură a lui Moise a fost neegoismul său. Propriul său interes, propria sa înălțare niciodată n'au fost motivul vieții sale și al activității sale. El niciodată n'a căutat mărirea, ci din contra, înseși mărirea l-a căutat pe dânsul. În Egipt el a renunțat la vrednicia regală și se dădu unei trebi aproape fără nădejde de a ajuta pe frații săi fără ajutor și implași; în pământul Madiam el s'a mulțămît în totul cu soarta de păstor și nu a ținut nici la o situație mai înaltă. Când a venit vremea chemării lui, toate eforturile sale au fost îndreptate spre aceea, ca să se abată dela această mare chemare; în primul timp al slujirii sale, el totdeauna împingea pe Aaron înainte, iar el rămânea pe al doilea plan; pe Sinai el înlătură dela sine propunerea de a fi pus în situația lui Avraam și să devină părintele tuturor credincioșilor; mai târziu el se rugă chiar pentru aceea, ca numele lui să fie mai degrabă șters din cartea lui Dumnezeu, decât ca mila și povățuirea lui Dumnezeu să fie luate dela popor. La înmulțirea nenorocirilor și a necazurilor, nevoit fiind să pășească înainte, el nu stăruie pentru nici un fel de titluri deosebite, sau pentru onoruri ori situație de stat, n'a asigurat nici o situație pentru fiii săi nici în cursul vieții sale, nici pe urmă, și-și numi sieși succesor pe un om cu totul străin de dânsul. Un om ambițios și interesat de poziția aceea, pe care o ocupa Moise, neapărat ar fi întemeiat o dinastie. Moise, după indicațiunea lui Dumnezeu, dădu tribului său avantajul preoției, dar personal pentru urmașii săi n'a cerut absolut nimica.

Dar „cei blânzi vor moșteni pământul“ (Mat. V, 5). Lumina măreției morale a lui Moise a luminat strălucit prin modestia sa exterioară. El a fost pentru poporul său, dacă nu cât a trăit, apoi cel puțin după moarte „omul lui Dumnezeu“ (Deut. XXXIII, 1), „robul Domnului“ (Deut. XXXIV, 5), „proroc, asemenea căruia nu s'a mai sculat în urmă“ (Deut. XXXIV, 10); „alesul lui Dumnezeu“ (Ps. CV, 23); „iubitul de Dumnezeu și de oameni Moise, a căruia memorie este binecuvântată“ (Sirah. XLV, 1). Un scriitor iudeu de mai târziu, continuând această caracteristică, a mărturisit, că el „cu mintea a întrecut pe toți oamenii“, ca „comandant

de oștire, el a avut pușini egali cu sine¹⁾, a fost „mare în toate privințele”, în unul și același timp a fost „rege, legiuitor, arhieru și proroc”, și cu un cuvânt, în tot „ce a făcut și a vorbit el a fost model pentru toți oamenii”²⁾. Amintirea despre dânsul nu s'a mărginit nici chiar în hotarele acelui popor, care anume sub conducerea sa și-a dobândit slavă istorică. Despre dânsul a știut cronicarul egiptean Maneton, și a vorbit despre dânsul, ca despre întemeietorul regatului iudeu și ca de autorul legilor iudaice; grecii au cunoscut numele său aproape de timpul lui Herodot și unanim îi adscriau acele obiceiuri suigeneris, prin care poporul iudeu se deosebea de toate celelalte popoare. Istoricii Egiptului unanim proclamau, că anume el a scos pe iudei din Egipt în pământul făgăduinței. Din Grecia slava lui a trecut la Roma, unde pentru întâia oară își întoarse atențiunea asupra lui Cornelie Alexandru, în timpul lui Sula și unde el curând deveni cunoscut în calitate de „legiuitorul iudeu”, și atrase asupra sa atențiunea lui Apolonie Molo, Troho Pompei, Strabon, Talla, libertinul lui Tiberie, Tacit, Iuvenalie, Longin, etc. Longin îl numea „om neobișnuit”; Numeniu, filosof pitagoreu, zicea, că Moise a fost „foarte puternic înaintea lui Dumnezeu prin rugăciunile sale”; Hecateu și Abder îl laudau pentru bărbăția lui și pentru înțelepciunea practică. Dar adevărata lui laudă și adevărata lui slavă era aceea, că educat din copilărie în împrejurări, care ușor l-ar fi putut face să incline la idololatrie și la viață luxoasă, el, prin puterea voinței sale, și-a întors fața dela ele și a ales partea cea mai bună, s'a hotărât să se țină tare numai de Dumnezeu, de „Dumnezeul tatălui său, de Dumnezeuul lui Avraam, și Dumnezeuul lui Isaac, și Dumnezeuul lui Iacov” (Eș. III, 6), a preferat să împartă soarta fraților săi și „a voit mai bine să pătimească cu poporul lui Dumnezeu, decât să aibă desfătarea vremelnică și păcătoasă” (Evr. XI, 25). În această mare hotărâre a sa se cuprindea totul; pentru că „acest Dumnezeu îl înălțase pe el, acest Dumnezeu îl răsplătise, — nu prin aceea, în adevăr, răsplată, în care nădăjduesc de obicei oamenii, adică, cu stăpânire, cu onoruri, cu slavă și cu bogăție, cu viață liniștită, petrecută în desfătări lumești, cu situație înaltă și pașnică pîntre puternicii lumii acestea, — ci prin răsplată mult mai demnă de viață lungă, de muncă în slujba lui Dumnezeu, de viață plină de tot felul de osbenele, privațiuni și amărăciuni, dar care în același timp s'a aflat în comuniune de aproape cu însuși Dumnezeu, s'a susținut prin

1) I. Flavie, Antiq. IV, 8, § 49.

2) Filon, II, în diferite locuri.

conștiința împlinirii marelui datorii. Cu adevărat, el putea să se mângâie cu conștiința, că el anume a eliberat pe poporul său național, l-a învățat legile Dumnezeiești și omenești și l-a făcut capabil, în fine, după 40 de ani de pregătire, să intre în pământul făgăduinței, pentru a-l aduce acolo și fusese el însărcinat, și în fine după nenumărate greutăți, l-a făcut vrednic și în viitor de a fi martor despre unicul Dumnezeu, să țină sus steagul adevărului și înaintea tuturor popoarelor să mărturisască de unicul Dumnezeu, Duhul cel unic, curat, perfect, de sine existent și preasfânt, – despre acel Dumnezeu iubitor de oameni și milostiv, îndelung răbdător, mult milostiv și adevărat, – Care apără și păzește adevărul și arată milă într-o mie de generațiuni, iartă vina, și nelegiuirile, și păcatele, dar nu lasă fără pedeapsă" (Eș. XXXIV, 6, 7).

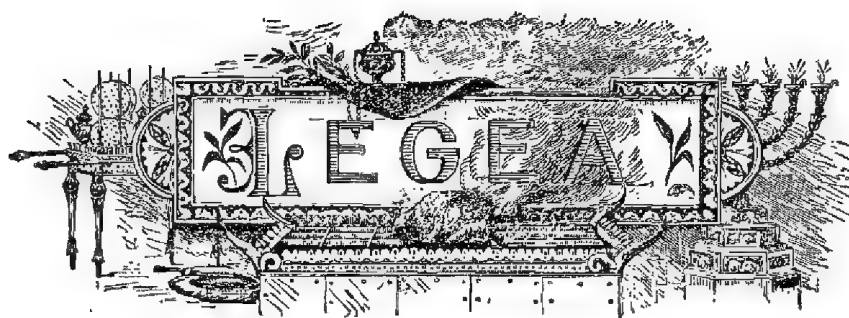
„Și n'a mai fost întru Israil asemenea proroc, ca Moise, pe care Dumnezeu l-a cunoscut față către față după toate semnele și minunile, pe care l-a trimis Domnul să le facă în pământul Egiptului asupra lui faraon, și asupra tuturor slugilor lui, și peste tot pământul lui; și după mâna puternică, și după marele minuni, pe care Moise le-a săvârșit înaintea ochilor întregului Israil" (Deut. XXXIV, 10, 12). Dară Moise era numai reprezentantul religiei legii – treapta pregătitoare pentru religia mai desăvârșită a harului. Deaceia opera sa și legea sa el nu o considera terminată: el direct în inspirația sa prorocască a prezis despre un alt Proroc mult mai înalt, Care va veni în locul lui cu vestea cea bună a religiei Noului Testament a harului. „Proroc din mijlocul tău, dintre frații tăi, ca mine, îți va ridica ție Domnul Dumnezeul tău“, zise Moise către poporul său, – „pe Acela să-L ascultați“. Indicând acest loc, Mântuitorul lumii a zis: „Moise a scris, pentru Mine“ (Ioan, V, 46). În viața și activitatea sa Moise, ca proroc, legiuitor și conducător al bisericii Vechiului Testament, a fost preînchipuitorul Marelui Proroc, Legiuitor și Cap al Bisericii Noului Testament, a Domnului Iisus Hristos.

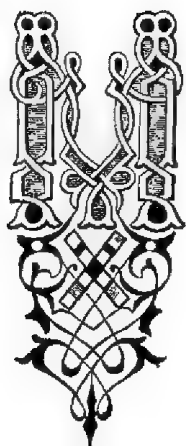
CARTEA A DOUA

Religia și legile poporului celui ales

CAPITOLUL XVI.

MONOTEISMUL, CA CREDINȚĂ A POPORULUI CELUI ALES.

oise prin slujirea lui marchează un mareș moment în viața istorică a poporului celui ales, și anume momentul în care s'a săvârșit schimbarea profund importantă atât în starea a înseși poporului celui ales, cât și în raportul către acesta a lui Dumnezeu. Până la dânsul neamul cel ales consta din patriarhi singuratici, cari transmiteau succesiv unul altuia făgăduințele primite de ei și amanetul încredințat lor al adevăratei religii, primind în acelaș timp explicația, confirmarea și complectarea în arătările personale și revelațiunile făcute lor de Dumnezeu sau de sfinții Lui îngeri. Acum familia cea aleasă se în-

mulți până a fi un popor întreg și numeros, care parte sub influența robiei egiptene și a idololatriei înconjurătoare, iar parte prin îngroșeri naturale a simțurilor sale din cauza înstrăinării îndelungate de contactul nemijlocit cu Dumnezeul părinților perduse însușirea și putința pentru asemenea comunitate, și deaceea se cerea să se statornicească un nou mijloc de raport reciproc.

În acest scop Domnul Dumnezeu, arătându-se lui Moise și prin el deșteptând în popor conștiința de o adevărată religie și de făgăduințele legate de dânsa, după eliberarea poporului din robia Egiptului, încheie din nou cu dânsul un așezământ, și ex-

presia acestui așezământ cu poporul a fost legiuirea din Sinai. În ea este exprimată clar și determinat toată acea concepție religioasă, care până acum se descoperea parțial și se recunoștea incomplet și fragmentar. Scopul așezământului era de a separa pe poporul israilit din cealaltă omenire și a-l face popor ales, în care ar fi putut să se păstreze și să crească semințele mântuirii, predestinată să se răspândească apoi în toată omenirea. Când poporul israilitean se afla la poalele muntelui sfânt, Domnul îi vorbi prin Moise : „Voi ați văzut, ce am făcut eu egiptenilor și cum Eu v'am purtat pe voi ca pe aripi de vultur și v'am adus la Mine. Deci, dacă voi veți asculta glasul Meu, și veți păzi așezământul Meu, atunci veți fi partea Mea din toate popoarele ; căci al Meu este tot pământul. Iar voi veți fi la Mine împărăție preoțască și popor sfânt" (Eș. XIX, 36). „Voi toți astăzi stați înaintea feței Domnului Dumnezeului vostru, căpeteniile triburilor voastre, bătrânii voștri, judecătorii voștri, supraveghetorii voștri, toți israiliții, copiii, voștri, femeile voastre și veneticii tăi, care se află în tabăra ta, dela celce tale lemnele tale până la celce cară apă la tine, ca să intri tu în așezământul Domnului Dumnezeului tău, și în alianță cu jurământ cu Dânsul, pe care Domnul Dumnezeuul tău astăzi îl încheie cu tine, ca să te faci pe tine astăzi poporul său, și El să-ți fie Dumnezeu. Și să nu fie printre voi bărbat sau femeie, sau neam, sau trib, a cărora inimă s'ar abate acum dela Domnul Dumnezeuul vostru, ca să meargă să slujască dumnezeilor popoarelor păgâne" (Deut. XXIX, 10-13, 18). Scopul principal al înființării a unei deosebite „împărății a lui Iehova" este, cum se vede din locurile citate, păstrarea adevăratei religii, învățătura despre închinarea unui singur Dumnezeu adevărat, în contrast cu idololatria celorlalte popoare. Ca să păstreze adevărata învățatură despre Dumnezeu, Iehova încheie cu poporul alianță cu acele condițiuni, dacă ne putem exprima astfel, că El - regele a tot pământul - devine cu preferință regele poporului israilit, primește autoritatea supremă asupra lui, se face legiuitorul lui, hotărârile căruia se și obligă poporul să le primească și să le păzească cu sfințenie. Dacă israiliții se vor învoi de bună voe să recunoască pe Iehova de Domn și rege al lor, să păzească așezământul Lui, și să împlinească legile să-l recunoască pe Dânsul singurul Dumnezeu adevărat și să se închine numai Lui, atunci Iehova fiind Dumnezeu și cârmuitorul întregii lumi, a tuturor popoarelor pământului, va primi poporul israilit sub ocrotirea sa deosebită, îl va cârmui prin legi deosebite, îi va asigura să se folosească de avantajele neprețuite ale adevăratei religii și-i va da, ca unui popor iubit și ales din toate popoarele pământului, toate bunățile

libertății, păcii și prosperității Totalitatea unor astfel de raporturi a lui Iehova către popor este „teocrația“ sau „cârmuirea lui Dumnezeu“ în sensul cel mai înalt religios-moral al acestui cuvânt.

Înțelegând așa, „teocrația“ este adevărata împărăție a lui Dumnezeu pe pământ, și poporul, ales de Dumnezeu, ca să fie unealtă a domniei Lui proniatoare, trebuia mai întâi de toate să fi realizat în cugetarea sa acea dreptate primordială, care sub greutatea cugetelor păcătoase, s'a întunecat la majoritatea oamenilor și a popoarelor, dar care parțial s'a descoperit din nou și s'a lămurit de dreptți aleși, și s'a realizat de dânsii. Dreptatea asta, realizată în religie, trebuia să constea din credința într'un singur Dumnezeu adevărat, și această credință era legea fundamentală și condiția înseși a alegerii poporului. Ea era acel izvor de viață, din care curge însuși dreptul acestui popor la existență, și lipsind această credință, însuși alegerea poporului ar fi cu totul de prisos. Fiecare popor își are problema sa istorică, și dacă celelalte popoare și-au avut ca misiune sau cultura, ca egiptenii, sau cuceritoare, ca asirienii, sau comercială, ca fenicienii, apoi israeliții au avut drept misiune a lor anume de a păstra credința în unicul Dumnezeu adevărat, perdută de celelalte popoare, și a răspândi această lumină duhovnicească peste toate veacurile de răsturnări furioase istorice, până ce se va împlini ceea ce a fost scopul întregii dezvoltări universale istorice a vechii lumi, adică până va veni Hristos, care prin puterea harului său de răscumpărare să poată să lumineze de sus inimile și mințile tuturor popoarelor păgâne și să le facă capabile să primească credința perdută cândva de ele într'un singur Dumnezeu. În vederea unei asemenea importanțe a acestei credințe în istoria poporului israelit, nu e de prisos a examina amărunit principiile fundamentale și trăsăturile caracteristice ale ei, cum se prezintă ele în legea lui Moise și în viața următoare istorică a poporului. Chestiunea aceasta a căpătat în timpurile cele mai nouă cu atât mai mare însemnătate, că critica raționalistică, silindu-se să zdruncine cu totul toată concepția Vechiului Testament, se încearcă să dovedească că poporul israelit n'a fost nicidecum popor ales, că după vederile lui religioase și după instituțiile sale nu s'a deosebit de loc din rândul celorlalte popoare, n'a avut nici o misiune deosebită a sa și n'a fost chiar dintru început purtătorul credinței în singurul adevăratul Dumnezeu, ci s'a închinat, asemenea celorlalți semiți, la mulți dumnezei sub diferite numiri. Monoteismul la el s'ar fi ivit ca o inovație artificială și foarte târzie, autorii cărora au fost prorocii de mai târziu. Până atunci însă toată religia israeliților a fost o idololatrie grosolană cu obișnuitele rituale idololatrice, cu jertfe umane și chiar cu greșosul cult

al desfrăului (*chedesim*), ca și la celelalte popoare semite. Asemenea părere, după opinia raționaliștilor, este cel mai simplu și natural, deoarece fiecare popor neconținut își desăvârșește vederile sale religioase, iar gradul primitiv a cugetării religioase a fost anume politeismul, ca forma credinței religioase, cea mai accesibilă minții primitive. Asemenea teze ale criticii evident dărâmă întregul edificiu economiei Vechiului Testament. Din fericire temele acestea, deși susținute de erudițiune, își arată laturea lor preconcepută și se dovedesc cu totul neîntemeiate în fața judecății științei serioase și nepărtinitoare.

Mai întâi de toate se arată cu totul netemeinică teza, că forma primitivă a religiei în genere este politeismul, și monoteismul este numai treapta superioară următoare a cugetării duhovnicești. Lucrurile stau cu totul contrar, cercetarea amărunită a istoriei religiei ne arată, că forma primitivă a ei este anume monoteismul, și politeismul este numai o abatere dela această formă, ca rezultat al întunecării minții și al îngroșării simțului moral al popoarelor. În afară de mărturia directă a Bibliei, studiul tradițiilor omenirii pretutindenea ne arată existența credinței generale într'un singur Dumnezeu, înainte de orice idololatrie. Inscripțiunile asiriene, adevărat, nu ne prezintă încă îndeajuns texte vechi, ca să ne dea puțința de a cunoaște în chip pozitiv religia primitivă a Babilonului și a Haldeei, dar textele hieroglifice din cea mai veche epocă, care sunt mult mai bătrâne decât cele mai vechi inscripții cuneiforme, dovedesc în chip de neînrânt primăția monoteismului față de politeism. Spre dovedirea acestora ajunge să cităm mărturia învățaților, autoritatea cărora se recunoaște de toți și singură de sine alcătuiește garanția autenticității. Așa, cunoscutul egiptolog De-Rougé în referatul său „Despre religia vechilor popoară”, între altele spune: „Noi putem să restatornicim, cum vechiul Egipt învăța despre Dumnezeu, despre lume și despre om. Eu vorbesc despre Dumnezeu, iar nu despre Dumnezei. Prima trăsătură a acestei învățături este unitatea exprimată energic în cea mai mare măsură:

„Dumnezeu este unul, singur, unic,
Și alături de Dănsul nu este alt Dumnezeu.
El este unica ființă trăitoare, adevărat trăitoare,
Tu ești unul, și mil de ființe ies din Tine.
El a făcut toate și singur El nu e făcut”.

„Privit în raporturile sale cu lumea, Dumnezeu este făcătorul:

„El a făcut cerul,
 El a făcut pământul,
 El a făcut toate celece sunt.
 El este stăpânul a celece există și ce nu există!”

„Acele texte au fost cel puțin cu 1500 de ani înainte de Moise... Dar nu este oare aceasta o minunată învățătură din Egipt produsul veacurilor următoare? Pozitiv nu; ea a existat cu mai bine de 2000 de ani înainte de era creștină. Cu totul din contra, noi vedem, că politeismul s'a dezvoltat treptat și progresează acolo fără întrerupere până la vremea Ptolomeilor. Mai bine de 5000 de ani acum în urmă s'a început în valea Nilului imnul unității lui Dumnezeu... și noi vedem, că numai în timpul cel mai târziu Egiptul a ajuns la politeismul cel mai nelnfrânat¹⁾).

Perfect în același sens vorbește și un alt egiptolog, Marett: „Pedeasupra întregului panteon egiptean”, zice el, „planează Dumnezeu cel unic, nemuritor, nefăcut, nevăzut și ascuns în adâncimile inaccesibile ale ființei sale; El este făcătorului cerului și al pământului; El a făcut tot ce există și fără de El nu s'a ivit nimic, — astfel este Dumnezeu, învățătura despre care s'a păstrat în tainicul sanctuarului. Dar Egiptul n'a știut sau n'a voit să se oprească în această înaltă curățenie a învățăturii²⁾”. Al treilea egiptolog, mărturia căruia deasemenea nu poate fi negată de vrășmașii Bibliei, anume Maspero, nu mai puțin clar se exprimă în această privință, ca și ceilalți confrăți savanți ai săi. „La început”, zice el, „a existat Nu, oceanul primimar, în nesfârșitele adâncimi ale căruia pluteau amestecați germenii lucrurilor. Din eternitate Dumnezeu s'a conceput și însuși s'a născut în sânul acestei substanțe, fiind încă fără formă și oarecum neexistent. Acest Dumnezeu al egiptenilor era ființa unică, perfectă, inzestrată cu știință și cu minte, neajunsă întru atâta, încât nu se poate spune nici chiar întru ce era el neajuns. El este singur, acela, care există după ființă, singur, care trăiește în realitate, singur dătător de viață în cer și pe pământ, care singur e nenăscut, singurul tată, mama mamelor. Pururea egal, pururea neschimbat în perfecțiunea sa neschimbabilă, pururea prezent în trecut, ca și în viitor, El umple universul, așa că nici un chip din lume nu ne poate da măcar o slabă idee despre nemărginirea sa. El se simte pretutindenea, dar nicăiri nu-l poți pipăi. Singur după ființă, el nu este singur

1) De-Rougé, conférence sur la religion des anciens Egyptiens, 14 Aprilie anul 1869, pagina 12, 17, 26. Acest referat respinge direct pe acela, care socotește, că politeismul a precedat monoteismul.

2) Mariette-Beg, notice de Musée de Boulaq, a 2-a ediție alexandrină, anul 1868, p. 20.

după persoane ; El este Tată numai pentru aceea, că El este ; și desăvârșirea naturii Lui constă în aceea, că El veșnic produce, ne slăbind niciodată sau niciodată ne secătându-se. El n'are nevoie să iasă din sine însuși, ca să se facă roditor ; El în propria sa ființă găsește materie pentru veșnica sa producere. Singur numai din deplinătatea ființei sale el concepe rodul său, și de oarece la Dânsul conceperea nu poate fi separată de naștere, apoi El produce din vecinicie din sine însuși pe altul sine însuși. El în unul și același timp este Tată, Mamă și Fiul lui Dumnezeu. Conceput din Dumnezeu, născut din Dumnezeu, fără eșire din Dumnezeu, aceste trei persoane sunt Dumnezeu în Dumnezeu, și nu numai nu împart unitatea dumnezeieștii ființe, ci toate trei se unesc în perfecțiunea unipersonală. Acest Dumnezeu întreit și unic are toate însușirile lui Dumnezeu, - nemărginire, eternitate, neatârnaire, atotputernicia voinții, bunătate nemărginită¹⁾).

Din aceste mărturii, astfel, se vede cu siguranță, că în cele mai vechi timpuri în Egipt s'a păstrat ideea de un singur Dumnezeu adevărat, ca ecou al adevăratei tradiții primitive, și la început prin diferite nume s'a înțeles numai un singur Dumnezeu. Cu trecerea timpului, religia locuitorilor din valea Nilului a căpătat o nuanță semipoliteistă și semipanteistă ; dar urmele tradiții primare s'au păstrat și mai târziu, așa că încă sub Darie II scriitorii egipteni și sacrificatorii cântau întru lauda lui Dumnezeu imnul următor :

„El trăește veșnic
În numele său,
Ca și soarele zilnic...
El este Gor al sufletelor,
Dumnezeul celce viețuește...
Dumnezeul Memfisului,
Dumnezeul celce viețuește...
Mmor este chipul Lui
Atum este chipul Lui.
Seir este chipul Lui.
Ra este chipul Lui.
El este unic,
El numai singur s'a creiat pe sine însuși.

1) Maspero, *Istorie*, edit. II, p. 27-28. Egiptologii germani deasemenea admit, că monoteismul a fost forma primară a religiei în Egipt. Așa, Ebers spune: „Singurul Dumnezeu pe care însuși pe Sine s'a produs și este izvorul propriei Sale ființe, este Dumnezeu îndoit, în unul și același timp propriul său Tată și Fiul, care este azi, ieri și mâine și se numește Eu sunt, Care este (anuc-nu-anuc), apare clar din scrierile teologice a vechiului Egipt.

Pe milioane de căi ..
 El trădește veșnic...
 El este viață¹⁾.

„Inscripțiile egiptene prin simbolurile degenerate ale politeismului degenerat“, cu dreptate vorbește cunoscutul orientalist Vogué, „descopăr existența adevăratei învățătură religioasă. Savanții interpreți a acestor inscripții, cu ajutorul formulelor și a chipurilor, au arătat că în temelia religiei egiptene, cu tot exteriorul aparent, se așternea credința într'un singur Dumnezeu veșnic; un Dumnezeu mai puțin personal decât Dumnezeul Bibliei și în tot cazul mai puțin deosebit de materia creiată, Dumnezeul egiptean este totdeauna fără de trup, nevăzut, fără început și fără sfârșit: nenumăratele divinități ale panteonului egiptean sunt însușirile personificate, puterile divinizate ale ființei neînțelese și neajunse. Ca prototip și cauză a lumii văzute El are o îndoită existență, El intrupează în sine două principii a orce producere pământească: principiul bărbătesc și principiul femeesc; și această dublură în unitate a și servit de bază pentru obârșia întregului neam al zeităților feminine“. Asume așa este Dumnezeu, pe care ni-l descopăr nouă egiptologii²⁾.

Deși la noi nu există destule date pentru definirea esenței religiei asirohaldeiană în starea ei primitivă, dar cu toate acestea ne putem face oarecare idee și despre această religie, cum se lămurște ea din inscripțiile cuneiforme – și aceste inscripții confirmă în totul aceeași, ca și textele ierotice. „Religia Asiriei și Babiloniei“, – spune Lenormant, – era în principiile sale fundamentale și în spiritul general, care străbătea conștienta ei, o religie de același fel, ca și religia Egiptului și în genere ca și toate religiile lumii păgâne. Dacă pătrunzi peste hotarele învălișului exterior al politeismului grosier, în care ea s'a îmbrăcat în superstițiile populare, și te ridici până la preînchipuirile ordinei supreme, care au fost pentru ei punctul de plecare, apoi acolo găsim ideea fundamentală a unității Dumnezeirii, ultima rămășiță a revelațiunii divine primare, dar falsificat cu născociri monstruoase ale politeismului³⁾. În temelia religiilor cușite, ca și în temelia tuturor celorlalte religii – spune Maspero, – „noi găsim pe Dumnezeu în unul și același timp unic și de multe feluri: unic pentru că rezultă din El, și El se amestecă cu materia; de multe feluri, pentru că fiecare

1) Brugsch, Reise nach der grossen Oase El Khargeh, in 4°, Leipzig, 1878, p. 49-52.

2) Vogué, Melange d'archiologie orientale, 1868, p. 50-51.

3) Lenormant, Manuel de l'histoire, edit. 4-a, tom. II, p. 180-181.

din acte, pe care le săvârșește El în sine însuși asupra materiei, se consideră oarecum produs al unei ființe deosebite și care poartă un nume deosebit. La început aceste ființe deosebite nu erau deja împărțite după gradele unei ierarhii regulate; ele coexistă fără împreună supunere, și fiecare din ele se bucură de adorație cu preferință înaintea tuturor celorlalte într'un anumit oraș sau la un anumit popor. Anu în Uruche, Bel în Nipur, Sin în Ur, Marduc în Babilon. Anu, Bel, Sin, Marduc prezintă numai una și același ființă, dar această singură ființă, care are atâtea numiri diferite, are o îndoită esență: ea unește în una și aceeași persoană două principii, necesare pentru a reproduce, și anume principiul bărbătesc și principiul femeesc. Fiecare zeu se dublează în zeița corespunzătoare. Anu și Sin în zeița Nona, Bel în Belit, Marduc în Tarnanita. Ființele divine deja nu se în-

Idol babilonean.

teleg separat, ci sub forma de perechi, și fiecare din perechile alcătuite de dănsule, este numai expresia singurului Dumnezeu primitiv, cu toată natura sa dublă, după cum el este unul, cu toată mulțimea numelor sale diferite¹⁾*. Religia cușită, de care vorbește aici Maspero, este una și aceeași cu religia primară haldeiană.

Același monoteism primar îl găsim noi și în Fenicia, în Hanaan și în Siria. „Cultul zeului fenician Baal”, spune cel mai cu

autoritate savant în domeniul inscripțiilor feniciene, anume Vogué, „coprindea în sine la început credința într'un singur Dumnezeu, asemenea ca și cultele vecine ale lui Bel asirianul, a lui Adad sirianu, a lui Moloh amoniteanul, a lui Marno filisteanul și a celorlalte zeități, care în înseși numirile lor cuprindea ideea unității și a căpeteniei supreme. Mulțimea Baalilor secundari nu vorbesc mai mult contra acestei unități primare decât subdiviziunea zeului egiptean în puterile divinizate. Numai în Fenicia această împărțire a puterniciei divine are caracter mai mult geografic și politic, dacă se poate zice așa, decât filosofic. Aicea nu atât însuși divinitatea, pe cât sanctuarele locale au dat naștere la zei secundari, Baalilor, ca unor protectori ai orașelor principale. Baal, divinizat în Tir, în Sidon, în Tars, a devenit Baal-Tur, Baal-Sidon, Baal-Tars. Ca atare

1) Maspero, *Histoire*, p. 148-149. Și alți învățați recunosc monoteismul primar al religiei babilonene.

el poate primi un nume deosebit, care mai târziu în închipuirea poporului îi poate întuneca caracterul primitiv; dar el nu împiedică continuarea existenței ideii turburi despre unitatea sa primordială. Aname aceasta ne dovedește o inscripție, care constă din două cuvinte: „Mel-Cart”, marele zeu al Tirului, cultul căruia a fost până departe răspândit de coloniștii tirieni, nu era altă ceva, decât Baalul Metropolei: „stăpânului Mel-Cart, Baalului Tirului”¹⁾ așa se începe consacrarea a două candelabre, aduse lui ca jertfă, găsite în insula Malta. Acesta este zeul suprem, privit ca zeitate locală, deosebitul protector al orașului, și această închipuire concordă complet cu înseși etimologia cuvântului, de oarece Mel-Cart este numai prescurtarea cuvintelor Melec-Carat, adică este „regele orașului”. Aceeași, după părerea unui învățat orientalist, se observă, când pătrundem în esența zeităților feminine. Inseși numirea divinităților feminine ne arată, că ele s’au format din divinizarea numelui acelorași zei. Așa Astarta, zeița Sidonului, ajunsă în inscripție lui Esmonașer alături cu Baal al Sidonului, se numește Șem-Baal, adică numele lui Baal, și în alt loc „fața” lui Baal. Aceste numiri da „numele” și „fața”, în imaginația poporului au căpătat în urmă caracter real și din ele s’au format zeități cu totul independente, anume feminine. „Așa Astarta este anume personificarea numelui, căruia toate vechile religii îi dădeau un sens tainic. Fenicienii dădeau acestui nume o existență deosebită; și acest fapt revărsă o lumină interesantă asupra originii miturilor feniciene și asupra înseși mijlocului dezvoltării lor. Aicea, se poate zice, se prezintă în chip pipăibil însuși faptul refacerii ideilor, care au creat întreg panteonul fenician! noi vedem, cum abstracțiunile primordiale au servit de motiv al formării politeismului. La iudei ideile „numele Domnului”, „fața Domnului” n’au distrus unitatea divină, cum nu au distrus nici încă și mai formalele expresiuni: „Glasul Domnului”, „mâna Domnului”. Același lucru a fost la început și la fenicieni, dar ideile primordiale la ei s’au schimbat, deși cu păstrarea formulelor, în care ei se exprimase și mai înainte; s’a ivit ideea de divinitate feminină, ideea, care, așa zicând, a dublat puternicia creatoare, nedistrugând existența unității lui, dar care a deschis ușa pentru orice rătăcirii și pentru orice abuzuri a politeismului practic”¹⁾.

Din mărturiile citate ale reprezentanților celor mai principali ai egiptologilor, asiriologilor și ai epigrafiei feniciene, se vede suficient, că forma primordială a religiei la aceste popoare idolo-

1) Voguè, *Mélanges*, p. 51-58.

latre a fost tocmai monoteismul, urmele căruia s'au păstrat în monumentele lor cele mai vechi, mărturisind limpede prin ele, că politeismul lor era numai o derivare mai târzie și rezultatul întunecării ideilor religioase adevărate primitive. Dacă aceasta se manifestă așa la popoarele păgâne și idololatre, atunci cu atât mai înțeles devine faptul, că monoteismul este religia esențială a poporului celui ales, anume a acelui popor, căruia Pronia a hotărât să fie purtătorul acestui adevăr religios în lumea păgână, care se cufundase în curgerea vremii în rătăcire religioasă din ce în ce mai mare. Cu toate acestea, critica raționalistă cea mai nouă se silește să arate, că și forma primitivă a religiei poporului ales a fost anume politeismul, așa că monoteismul este numai o sădire de mai târziu într'insul. „Religia primitivă a fiilor lui Israil“, zice unul din cei mai mari critici¹⁾, „a fost religia naturalistică, în care predomina elementul stelar. Chiar dacă Biblia n'a vorbit despre asta, noi am găsit aproape pe fiecare pagină a cărților vechi ale lui Israil și a prorocilor veacului al VIII fapte, care mărturisesc despre feticismul idololatrii și despre politeismul naturalistic al semităilor. Biblia nu odată ne descrie pe descendenții lui Avraam ca idololatrii și politeiste. În cartea lui Iisus Navi, Tara, tatăl lui Avraam se zugrăvește ca păgân și politeist, ca și strămoșii lui, cari locuiau în vechime „peste râu“, adică peste Eufrat... Rachila fură dela tatăl său idoli... Iacob îngroapă sub un stejar, aproape de Sihem, idoli, talismanele și amuletele, apucate dela membrii familiei sale²⁾. La acestea trebuie de răspuns, că toate aceste fapte nu dovedesc nicidecum, cum că toți evreii la început au fost politeiști. Afară de aceea, că idololatria lui Tara, tatăl lui Avraam, nu servește încă drept dovadă, că au fost idololatri și urmașii lui Avraam; însuși locul citat din cartea lui Iisus Navi arată contrarul, că ei au fost monoteiști, de oarece el mărturisește de contrastul dintre religia urmașilor lui Avraam și religia străbunilor săi (I. Nav. XXIV, 2, 3). În cartea aceasta foarte limpede se vorbește chiar că Dumnezeu a scos pe Avraam în pământul Hanaanului anume cu acel scop, ca să îndepărteze pe tatăl evreilor din mediul idololatrii al Haldeei și să-l ferească de sub influența ucigătoare a rudeniilor sale. Tot despre asta a mărturisit și tradiția de mai târziu, pe cât s'a păstrat ea de amoniteanul Ahioram. „Ascultă, Domnul meu, cuvânt din gura robului tău“, zise el către Olofern; „eu am să-ți spun fie adevărul despre acest popor (adică despre poporul evreu), care trăiește aproape de tine în această țară de munte, și

1) Jules Savry de *Revue des deux Mondes*, Februarie, anul 187, p. 603.

2) *Ibidem* pag. 756.

nu ese minciună din gura robului tău. Acest popor se trage din haldeeni. Mai înainte ei s'au așezat în Mesopotamia, pentru că nu voiau să slujască zeilor părinților lor, cari erau în țara haldeeană, și s'au abătut dela calea străbunilor lor, și au început să se închine Dumnezeului cerului, Dumnezeului, pe care ei îl cunoșteau; și haldeii i-au alungat dela fața zeilor lor, și ei au fugit în Mesopotamia și au locuit acolo multă vreme" (Iudit. V, 5-8). „Această expunere a amoriteanului", zice un critic german, „conține date istorice, ce se ridică până la cea mai adâncă vechime și care merită o deosebită atențiune" ¹⁾.

Dela Avraam până la Iisus Hristos, poporul israelit, deși adesea s'a arătat necredincios, s'a închinat unuia și chiar unicului Dumnezeu, Aceluia, pe care în toată sf. Scriptură el îl numește Dumnezeuul părinților Săi, Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov. „Noi știm, cu tot dreptul", zice Ewald, „cât de greu a fost pentru religia lui Iehova, față cu înaltele ei concepții și față de obligațiile impuse de ea, din vremea lui Moise a se înrădăcina puternic în popor. Dar pe de altă parte, din toate amintirile vechi, pe care ni le prezintă religia lui Moise, nu este vreuna, care să fi fost mai neînvinsă decât aceea, că Dumnezeul, pe care Moise l-a proclamat în fața poporului său, este unul și același, ca și Dumnezeul strămoșilor săi; El e deosebit de zeii tuturor celorlalte popoare, dar după ființă același, căruia s'au închinat cei trei patriarhi principali, strămoșii acestui popor. Ideea despre această identitate n'a putut fi introdusă în religia lui Moise mai târziu. Ea se produce chiar dintru început și totdeauna s'a păstrat în pieptul acestui popor ca o amintire sfântă de cea mai măreață importanță, și în cele mai vechi timpuri ale lui Moise poporul numea pe Iehova simplu Dumnezeul părintelui său, adică al lui Iacov, legându-se pe sine prin aceasta strâns cu trecutul său. E imposibil ca o mărturie așa de tare, în totul confirmată de știință, să poată a se dovedi amăgitoare ²⁾. Locul unde în cartea Facerei se istorisește, că „Iacov a îngropat sub un stejar pe idoli membrii familiei sale", dovedește numai, că Iacov nu era idololatr. Ba el ne arată limpede, că zeii făcuți de unii din membrii familiei acestui patriarh, erau străini. Iacov spuse direct membrilor casei sale și tuturor celorce erau cu dânsul: „lepădați zeii străini, care se află la voi, - Eloge gannegar" (Fac. XXXV, 2).

Acestea și alte asemenea fapte, de care s'ar putea aduce multe, dovedesc complet, că printre israeliți erau nu puțini ido-

1) Wolff, Das Buch Judith, anul 1861, pag. 137.

2) Ewald, Jahrbucher der biblischen Wissenschaft, V, X, pag. 10.

latrii, dar nu dovedesc nicidecum, că ei cu toții ar fi fost la început idolatrii. Negreșit, dacă criticii ar afirma numai, că israiliții adesea cădeau în idololatrie, atunci noi nici n'am avea pentru ce discuta cu dâșii; Biblia pe fiecare pagină mărturisește despre asta, și nimănui nu i-a venit încă în minte să nege aceasta. Apucați de înclinațiunea neînfrântă către religiunile străine, spre acele zeități sălbatece, care se nutreau cu sânge de copii și a se teme de care îi constrângea frica oarbă, sau spre acelea, „fericite și senzuale zeități“, care dădeau caracter sfânt plăcerii de cele mai josnice patimi, și a înclina spre care îi împingeau înclinarea lor sensuală proprie, — ei din când în când divinizau zeii mincinoși ai tuturor popoarelor, ce veneu în atingere cu dâșii: ai haldeilor, filistenilor, fenicienilor, sirienilor, saveenilor și în timpul Macabeilor, pentru avantaje sau din slăbiciune, divinizară chiar și zeii greco-sirieni. Între acestea, acest cult idololatriu, fără nici o excepție, ni se înfățișază nu ca un cult legiuit, regulat, general, adevărat național, ci ca o infidelitate, ca un defect, ca adulter, ca o crimă. Chiar în cele mai rele timpuri ale istoriei, ale regatului lui Israil, după dezbinarea celor zece triburi, când, sub domnia necredinciosului Ahab, însuși prorocul Ilie căzuse în desnădejde, nu numai în Iudeea, ci chiar și în hofarele triburilor idololatre dezbinate de Iehova număra încă 7000 de credincioși adoratori care niciodată nu-și plecaseră genunchii înaintea lui Baal și nu-i dăduseră nici un fel de cinste (3 Reg. XIX, 18). Toți acești zei mincinoși, cinstiți de israiliții necredincioși, care serveau mai curând glasului patimilor lor, decât glasului conștiinței lor, nu prezentau pe Dumnezeu lui Israil, care este unic, Dumnezeu viu, Dumnezeu unic: „Iehova (Dumnezeul tău) este Dumnezeu, și nu mai este altul afară de dânsul“ ¹⁾. Aceștia sunt dumnezei străini sau, în înțeles literal, alți dumnezei, decât adevăratul Dumnezeu, *elîlimi*, adică nimica, și *ghîlulîmi*, adică uriciune, cum se numesc ei adesea în Pentateuc ²⁾.

În acel timp, când toți semiții idololatrii, închinându-se zeilor lor naționali, în același timp recunoșteau divinitatea zeilor popoarelor vecine, atât a lui Iehova, cât și a altora; în timp ce ei se te-

1) Deut. IV, 35. Vezi deasemenea Deut. IV, 32—39; VI, 4; X, 17; XXXII, 39; 2 Reg. VII, 22; 3 Reg. VIII, 60 etc. Mărețul loc Deut. VI, 4 („Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul nostru este Domn unic“) este oarecum mărturisirea credinței iudeilor. Evreii încă și acum scriu acest loc pe o bucățică de hârtie sau pergament și îl lipesc la frunte sau la mâna stângă la rugăciunea de dimineață. Acest pergament se numește cu cuvântul, cu care începe acest loc: „Sema“.

2) Deut. VI, 14; VII, 4; Lev. XIX, 4. Deut. XXIX, 17.

meu de ei și stăruitor evitau tot ce ar fi putut atrage asupra lor mânia lor, așa că biruitorul asirian Aranie cu cinste trimite reginei biruită de el statuile zeilor Arabiei, mărginindu-se să le aplice o simplă inscripție de consacrare zeului Asur, ca să dovedească superioritatea puternicului său zeu, - Israelii atribulau adevărata divinitate numai unicului lor Dumnezeu; ei considerau zei mincinoși pe toți aceia, pe care-i cinsteau popoarele străine; ei se raportau către dâșii cu dispreț, și prorocii îi descriau deșertăciunea idolilor în tablouri, elocvența cărora este neîntrecută. În Biblie este numai un singur loc, care prezintă, se pare, oarecare excepție dela această regulă. Acesta este anume în cartea Judecătorilor, unde Ieftae, trimițând o solie către regele amoniților, poruncește trimișilor săi să-i spună: „nu stăpânești tu oare ceeace ți-a dat Hamos, dumnezeul tău (Elohim)? Iar noi stăpânim ceeace ne-a dat de moștenire Domnul Dumnezeuul nostru (Elohim)”¹⁾. Dar acest loc ne prezintă numai o limbă diplomatică, și nu este o mărturisire a credinței, și prin urmare nu e nicidecum o dovadă, că Eftae credea din divinitatea lui Hamos. El dovedește numai, că judecătorii lui Israil voiau să vorbească cu regele amoniților în limba, care-i era lui plăcută, ca prin aceasta să obțină mirul dorit. Dar chiar dacă s'ar lua aceste cuvinte în înțelesul lor strict literal, apoi, în afară de locul acesta singuratec, totuși ar rămânea nu puține dovezi, că era o profundă deosebire în privința aceea, cum pricepeau evreii pe Dumnezeuul lor și cum pricepeau pe zeii lor popoarele vecine. Fiii lui Israil, aducând jertfe idolilor, făceau aceasta din slăbiciune și din pricina patimilor; dar aceste cazuri de infidelitate ale poporului ales, aceste „desfrânări”, cum le numesc în limba lor energică prorocii, după toată criminalitatea lor, nu schimbă deloc esența propriei religii a lui Israil. Regele Solomon ne prezintă exemplu de fiu slab și șovăitor al lui Iacov. El recunoaște unitatea lui Dumnezeu, îl mărturisește și îl cântă, și totuși supunându-se slăbiciunilor nevrednice, s'a închinat unor idoli grețoși; în ziua sfințirii mărețului templu, ridicat de dânsul întru slava Dumnezeuului celui viu, el vorbește expres în înălțătoarea sa rugăciune: „Să cunoască toate popoarele, că Domnul este Dumnezeu, și nu este altul afară de El” (3 Reg. VIII, 60); iar după câțiva ani (așa e de neînțeleasă slăbiciunea inimei omenești!), spre plăcerea femeilor sale, momelelor cărora n'a știut să se opună, a construit capişte în cinstea lui Moloh, a lui Hamos și a Astartei, zeitățile cele mai crude și cele mai grețoase.

1) Iud. XI, 24.

Anume așa este istoria lui Israil. El a cunoscut pe adevăratul Dumnezeu chiar dela început, dar frica sau desfrânarea adesea l-au aruncat la picioarele zeilor păgânești și cultului lor rușinos și neomenos. Părinții lui, conducătorii lui de dinainte de desbinarea celor zece triburi au fost în genere monoteiști, dar mulțimea poporului câteodată a căzut în idololatrie cu o atracțiune uimitoare. Avraam, Isaac și Iacov, cei doisprezece patriarhi, părinții celor douăsprezece triburi, Moise, eliberatorul israiliților din robia egipteană; Iisus Navi, cuceritorul pământului făgăduinței, Samuil, care i-a dat pe primul rege; David, cel mai slăvit erou și cel mai glorios din monarhiile lor, cel mai vestit și mai popular poet din câți a avut el; prorocii, oamenii cei mai uimitori după independența lor, cum asemenea nu s'au mai întâlnit nici într-o vreme și nici la un popor, — toți acești mari bărbați au fost închinătorii unicului Dumnezeu. Din alte multe locuri ajunge să aducem spre confirmarea acestui lucru câteva locuri din înălțătoarele imne ale dulcelui cântăreț de psalmi al lui Israil. În psalmul, care se începe cu cuvintele: „Iubi-Te-voi Doamne, tăria mea”, psalmistul exclamă cu entuziasm: „căci cine este Dumnezeu, afară de Domnul (Iehova)?” (Ps. XVI, 32). După aceea în psalmul „păzește-mă Dumnezeule”, alcătuit după părerea celor mai buni cercetători, în acel timp, când prigoana lui Saul a făcut pe David să trăiască printre idololatriile filistenilor, când exclama:

„Păzește-mă Dumnezeule, că în Tine am nădăjduit;
Zis-am Domnului: Tu ești Dumnezeul meu;
Să sporească întristările la aceea,
Cari aleargă la Dumnezeu străin;
Eu nu voi turna turnările lor de sânge,
Nici voi pomeni numele lor cu buzele mele.
Domnul este partea mea de moștenire și a cupei mele
Tu ții sorțul meu în mâna Ta!”

(Ps. XV, 1-6)

Când prorocul Natan i-a declarat făgăduință Domnului, David, mulțumind lui Dumnezeu, a exclamat:

„După toate ești mare Tu, Domnul meu (Iehova),
Doamne (Elohim),
Căci nu este asemenea Ție,
Și nu este Dumnezeu afară de Tine!”

(2 Reg. VII, 22).

Aceste sentințe și altele asemenea arată, cât de adânc era înrădăcinată ideea de un Dumnezeu adevărat în inima celor mai

buni reprezentanți ai poporului; dar ideea aceasta avea rădăcini adânci chiar și în genere în mulțimea poporului, așa că chiar și la aceia, care câteodată se dedau la idololatrie, rățăceau mai mult cu inima decât cu mintea. Ca adevărate a acestui lucru servește o împrejurare, care după înseși caracterul său neașteptat, se prezintă cu totul indiscutabilă. În orient credința religioasă, atât a popoarelor, cât și a oamenilor în parte, în vechime până la un punct se imprimau în propriile lor nume, așa că aceste nume pot servi de mijloc de a cunoaște religia lor, oarecum ca un fel de petrificare și straturi geologice. Istoria religioasă a popoarelor răsăritului se povestește la ele cu o sinceritate nesupusă bănuielei și se povestește de martor oarecum semi conștient. La evrei, ca și la ceilalți semiți, numele lui Dumnezeu adesea intră, ca parte constitutivă, în numele lor. Dacă ei ar fi fost chiar dela început politeiști, noi am găsi trăsături de neșters a acestui lucru în numele confrăților lor, deoarece nu stă în puterea nici unui istoric nici a unui falsificator, de a schimba numele istorice. Pecând monoteismul lor se manifestă aicea cu o limpezime uimitoare. La fenicieni noi întâlnim pe toți zeii lor în numele lor proprii: Ađem tireninul = „slujitorul elinilor sau zeilor“, Baleazar, regele Tirului, = „Baal este slujitorul“, Addastart, regele Tirului, = „slujitorul Astartei“, etc. Tot așa ajunge să iai lista regilor Asiriei și Babiloniei, ca să cunoști zeii lor principali: Assurbanipal înseamnă „zeul Asur a dat fiu“; Belsarussal (Baltazar) înseamnă „zeul Bel ocrotește pe rege“; Sennahirim înseamnă „Sin (zeul lumii) a înmulțit pe frați“; Nergalsarussur (Neriglissar) înseamnă „zeul Nirgal ocrotește pe rege“; Nabucudurușur (Nabuhodonosor) înseamnă „zeul Nibo ocrotește corona“, etc. Același lucru a fost și la egipteni. Dar între evrei, pelângă un număr foarte mărginit de excepții, și încă discutabile și în tot cazul fără vreo importanță, în numele proprii ale lor, unde intră divinitatea ca element component, totdeauna se întâlnește numele adevăratului Dumnezeu El sau Ia, prescurtarea cuvântului Iehova. În timpul numărării israeliților în pustie, printre cei 12 capi ai triburilor se numără opt de aceștia, numele cărora sunt compuse din El și vreo însușire (Numer. I, 5-15). Iehova, sau prescurtarea Ia, se află în numele tuturor regilor Iudeei, începând dela Avia, fiul lui Roboam, până la robia babiloneană, cu excepția numai a patru. El și Ia se întâlnesc deasemenea, și fără deosebire se întrebuințează unul în locul altuia în toată istoria următoare a poporului ales: copiii se con-

sacrau lui El sau Iehova, cum acum se consacră ei sfinților, după numele cărora li se dau nume. Chiar acei regi, care în chip rușinos s'au dedat la închinarea zeilor mincinoși asemenea acelor părinți creștini, cari deși nu trăesc creștinește, dau copiilor lor nume creștinești, – acești regi dădeau copiilor lor nume religioase, care alcătuiau osândirea propriei lor necredințe și a propriei lor vieți. Așa Ahab, acel necredincios rege Ahab, care a ridicat în Samaria templu lui Baal; acest Ahab a dat fiului său numele de Ohozia, ce înseamnă „Iehova mă posedă”, iar ficii sale i-a dat numele Hotolia, adică „Iehova este puterea mea”. Același fenomen se observă la toți regii israiliți, deși ei, după vederile lor politice, erau infideli adevăratului Dumnezeu; aceasta în tot cazul este o dovadă izbitoare a vitalității și solidității monoteismului în inima fiilor lui Israil.

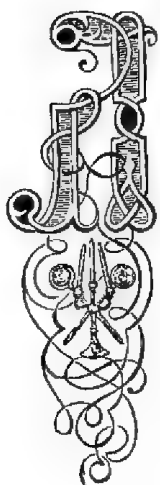

Zeul asirian înaripat cu cap de Struț.

CAPITOLUL XVII.

DIFERITE NUME A LUI DUMNEZEU ȘI VECHIMEA MONOTEISMULUI

stfel, cazurile de politeism, comunicate în sf. Scriptură, nu dovedesc singure de sine, că între israiliți n'a fost cândva adoratori ai adevăratului Dumnezeu. Pentru a dovedi, că politeismul a fost religia primară a poporului israilit, pentru asta ar trebui a dovedi, că în afară de zeii străini, cărora el adesea le-a săvârșit jertfe după pilda popoarelor vecine, el deasemenea din epoca patriarhală s'a închinat la câțiva zei diferiți, care se recunoșteau de toți și se bucurau de recunoaștere legală. A dovedi aceasta se și încearcă critica.

Dumnezeu în Biblie se numește nu numai cu un nume oarecare determinat. Această pluralitate de nume, după asigurarea criticilor, și servește ea drept dovadă neînfrântă a pluralității zeilor.

În adevăr, limba evreească numește pe Dumnezeu cu diferite nume: El sau Elohim, Iehova, Adonai, Șadai, Elion, asemenea după cum și în limba popoarelor creștine El se numește Veșnicul, Domnul, Atotputernicul, Preaînaltul. Dar singura de sine pluralitatea numelor nu-i nicidecum imposibil de împăcat cu unitatea lui Dumnezeu. Se știe, că chiar musulmanii, cari sunt monoteiști așa de riguroși, au nu mai puțin de 99 de nume diferite pentru a numi pe un singur Dumnezeu. Pluralitatea numelor lui Dum-

nezeu singură de sine nu are importanță. De aici nu se poate încă conchide nimica, până nu se stabilește, că aceste numiri nu sunt numai niște simple sinonime, ci din contra că înseamnă diferite persoane. Aceasta și afirmă criticii raționaliști. După ei El este Dumnezeuul suprem al evreilor, Iehova este soarele divinizat; pelângă aceasta El ar fi cel mai vechiu Dumnezeu, iar Iehovă a început a se diviniza numai după ieșirea din Egipt. „Acest Dumnezeu El, care a rămas Dumnezeuul național al fiilor lui Israil, pânăla timpul eșirii evreilor din Egipt“, zice un critic din cei mai noi, „și care în istorisire aproape totdeauna apare împreună cu vreun atribut, ca de exemplu El Elion, El-Şedai, El-Canna, El-Hai; acest Dumnezeu El, era, se pare, comun la toți semiții: El se întâlnește în coloniile feniciene, în Cartagena. Ce se atinge de caracterul său general, apoi El în panteonul semit este aceeași, ce este „Diaus“ în panteonul indo-european. Ideea de Dumnezeu, în asirieneste, se exprimă prin cuvântul Ilu, și caracterul idiografic a acestei concepții a avut la început forma unei stele. Aceasta era cea mai înaltă zeitate a babilonenilor, cum arată înseși numirea marelui oraș, zeitatea principală a căruia era El; anume Bab-El sau Bab-Ilu („porțile lui El“). După mărturia lui Sanhoniaton, Cronos se numește la fenicieni El. Astfel Dumnezeuul suprem al fiilor lui Israil era același, care era și zeul suprem al hananienilor“¹⁾.

Indicând această împrejurare, criticul se silește anume să dovedească, că israiliții, numind pe Dumnezeu El, nu-și închipuiau nici o divinitate alta, în afară de aceea, căria se închinau și ceilalți semiți. Dar el ar fi putut să lărgască încă și mai mult această generalizare și să zică, că El a fost chiar Dumnezeuul lui Iisus Hristos, care în agonía sa de moarte a strigat pe cruce: „Ili, Ili, lama sabahtani“; că acesta era Dumnezeuul neamului omenesc, pentru că numele lui Dumnezeu se află în toate limbele omenești, și El nu are alt înțeles. Israiliții au fost nevoiți să numească pe Dumnezeu, El, la fel cu haldeii și cu hananeii, pentru că ei vorbeau una și aceeași limbă, și în limba lor Dumnezeu se numea El, după cum și astăzi popoarele creștine de exemplu de ginta romană, francezii, italienii și spaniolii, numesc pe Dumnezeu cu același cuvânt Dieu, Dio și Díos, deși acest cuvânt nu este altă ceva decât Djaus, care în sanscrita însemnă „Strălucitor“, ceeace e și Zevs, care în grecește însemnă Jupiter; pentru că acest nume și este acea numire generală, prin care, independent de origina

1) *Revue de deux mondes*, Februarie, anul 1879, p. 557.

sa, ideea de Dumnezeu se exprimă în una din ramurile limbilor indo-europene. Din întrebuintarea lui El deci nu-i imposibil a conchide la politeismul evreilor, cum e imposibil a conchide din întrebuintarea cuvântului Deus la politeismul popoarelor romanice moderne.

Toate analogiile, din contra, ne constrâng să credem, că Ilu la început designa în limba asiriană pe unicul Dumnezeu. Zeii se numesc *Ilu-i* și cu o deosebită expresivitate *Ilani*. Fiecărui nume propriu a fiecărui zeu de obicei îi preceda în calitate de semn ideografic determinant cuvântul *Ilu*; Nebo, Merodah, Samas, Sin; cu un cuvânt toți zeii panteonului asirian sunt Ilu: Ilu=Nebo este priveghetorul celorlalți Ilu; Ilu=Merodah este cel mai mare dintre toți Ilu-i; Ilu=Samas (soarele) este marele judecător al Ilu-ilor; Ilu=Sin (luna) este cărmuitorul Ilu-ilor; zeița Belita, doamna zeilor, este mama Ilu-ilor; jertfelnicele se numesc potnojele zeilor. Insuși Ilu se numește Abu-Ilu, adică tatăl zeilor. Dacă Ilu n'ar fi designat la început pe unicul Dumnezeu, atunci el nici n'ar fi devenit astfel numirea comună pentru toți zeii. Această numire chiar în asiriana, ca și în ebraica, nu are forma feminină; cel puțin ea nu-i cunoscută. Zeițele se numesc „belite“, adică doamne, ceea ce singur de sine arată deja, că zeițele prezintă un produs unei epoci mult mai târzii, din care pricină lor li s'a aplicat forma feminină deja existentă Bel, ceea ce însemnă „domn“; ~ cuvântul, care în genere se aplica zeilor și oamenii în limbele semite, dar nu exclusiv aparținea divinității, ca Ilu.

Astfel generalitatea numirii a zeului El la israeliți împreună cu ceilalți semiți nu dovedește nicidecum că ei își prezentau divinitatea la fel cu celelalte popoare păgâne. Din contra, toate ne arată, că El cu trecerea timpului a căpătat însemnarea de unicul Dumnezeu al evreilor. Aceasta de exemplu e clar din aceea, că Dumnezeu la dâșii adesa se numește de Dumnezeu râvnitor. În adevăr pentru El așa de adesa se numește râvnitor? Textul sfânt lămurește complet aceasta: pentru că El nu admitea, ca alăturea de Dânsul poporul ales să mai adore și alți zei: „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, care te-am scos din pământul Egiptului, din casa robiei. Să nu ai alți dumnezei înaintea feții Mele; căci Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, El-Canna, Dumnezeu râvnitor“¹⁾. Se poate oare exprima mai clar unitatea lui Dumnezeu? Alte însușiri, date lui El, deasemenea au de scop al lor a-l deosebi de zeii mincinoși, care în limbile semite se numea deasemenea El-i. Când El nu e însoțit de vreun atribut, atunci pentru a nu-l confunda cu

1) Eș. XX, 2—5. Aceste cuvinte se repetă în Deut. V, 9. Aceeași idee se exprimă la Eș. XXXIV, 14; Deut. IV, 24; VI, 15.

elinii idololatriei, numelui acestuia de obicei îi precede articolul determinativ (Ha·El), ca să se arate, că aceea e vorba de unicul Dumnezeu adevărat ¹⁾.

Dar suferind înfrângere în această argumentație, critica caută discuții în altă expresiune discutabilă biblică, și anume Elohim, cu care nume Dumnezeu cel mai adesea se numește în Biblie. Această numire stă la plural și ea ne prezintă același cuvânt, ca și arameicul Alogo, sau cași cuvântul arab tot așa de bine cunoscut Allah. După părerea vestigiilor ebraiști, cum sunt Helenius și Fürst, Elohim nu este decât forma lungită, aspectul formei deosebit de expresive a numirii El. Dar cu toate acestea, critica raționalistă, cu o deosebită insistență indică această expresie, ca o dovadă sau cel puțin amintire a politeismului primitiv al israiliților. Iată, de exemplu, ce zice unul din cei mai noi critici: „acest nume al divinității, ce se întâlnește aproape în fiecare verset, anume Elohim, stă la plural. Aceasta, se zice, este forma plurală pentru exprimarea mărire și superiorității; fie așa. Se știe, că orunde a fost posibil, redactorii de mai târziu ai cărților sfinte au pus la singurیت cuvintele, care la început stăteau la plural, dar ei n'au fost în stare să șteargă până întru atâta orce urmă a politeismului, încât să nu rămână urme izbitoare în unele întorsături ale vorbirii prin care au trecut distrugerea vechilor credințe israilite. Întorsăturile graiului popular, cele mai fidele și autentice monumente ale ideilor poporului, nu totdeauna au cedat îndoeșilor pioase ale cărturarilor ²⁾. În cunoscutele locuri paralele cea mai veche redacție a acordat verbul cu Elohim, pecând cea mai nouă l-a pus la singular. S'a făcut chiar mai mult decât atâta. În unele secțiuni, pe care le avem într-o redacție dublă se poate vedea, cum *pretutindenea* în locul lui Elohim se pune Iehova (Ps. XIV și LIII). În cărțile prorocilor drept expresiune, comună pentru designarea divinității servește exclusiv cuvântul Iehova. Cuvântul Elohim foarte rar se întâlnește în acest înțeles, și el se întrebuințază numai în anumite formule sau întorsături de vorbă, consfințite de obicei. Dimpotrivă, cu cât ne depărtăm mai mult în timp spre vechile monumente ale literaturii ebraice, cu atât mai des întâlnim întrebuințarea cuvântului Elohim. În cărțile Levitic și Numere, exceptând capitolele 12-24, deja domnește cu totul cuvântul Iehova, pe când în Eșire documentele elohiste și iehoviste aproape egalează unul cu altul, iar în cartea

1) Fac. XXXI, 13; Deut. VII, 8, etc.

2) Fac. XX, 13; XXXV, 7; Es. XXXII, 4, 8; Deut. I, 26; Iis. Nav. XXIV, 19; Compară 1 Reg. XVII, 26; 2 Reg. VII, 23; 3 Reg. XIX, 2; Ps. LXVIII, 12; Ieremia X, 10; XXIII, 36.

Facerei predomină primele. După părerea noastră, Elohim este numai pluralul lui Eloah. Elohim astfel ne arată cățiva Elohim. Elohim, Elohim este pentru toți dovada de necombătut și evidentă a politeismului primitiv al fiilor lui Israil¹⁾.

După părerea noastră, Elohim este deasemenea pluralul dela singuritul Eloah din timpul mai târziu, iar el nu designează nicidecum cățiva Eloahi primordiali și nu dovedește nicidecum politeismul primitiv al fiilor lui Israil. Mai întâiu de toate observăm, că în vechea limbă ebraică cuvântul „Elohim” se întrebuința exclusiv la plural. „Numai deja mult mai târziu, către veacul al șaptelea”, zice Ewald²⁾, „poetii, care pururea iubeau neologismele, ca Iov, Isaia, Avacum și după aceea scriitorii, care se aflau sub înrăurirea arameiană, ca Daniil, Neemia, autorul cărților Paralipomena, au întrebuințat singuritul Eloah. Astfel Elohim la început era unul din acele cuvinte, care n'are forma singurită, cum se întâlnește aceasta și în toate celelalte limbi. Dar pentru ce aceasta? După multe veacuri, negreșit, e greu de pătruns în taina formării limbilor; dar cu toate acestea, conducându-se de câteva analogii ale gramaticii ebraice, învățații afirmă, și nu fără probabilitate, că forma plurală Elohim a fost adoptată pentru a arăta, că Dumnezeu cuprindea în Sine suma tuturor perfecțiunilor. Această opinie în esența sa se admite de savanții, cari se bucură de mare autoritate chiar și în lagărul raționaliștilor, de ex. de Fürst. „Vechea întrebuințare a pluralului Elohim pentru numirea lui Dumnezeu”, zice Fürst, „se întâlnește extraordinar de des, pentru că vechimea privea la divinitate, ca la adunarea puterilor nemărginite³⁾”. E de remarcat, că în limba etiopică, care are două forme a pluralului, una pentru numele colective, alta pentru substantivele obișnuite, pentru numele lui Dumnezeu se întrebuințază forma pluralului colectiv (*amlac*). În limba ebraică adesea se întrebuințază forma plurală în locul singuritudinii pentru exprimarea obiectelor unice, dar nedeterminate, care consta din o serie întreagă de elemente și până la un punct nepăibile, ca viața, tinerețea, bătrânețea⁴⁾. Elohim, abstracție făcând de plural, cu toate acestea rămâne singura numire a lui Dumnezeu, și ea înseamnă aceeași, ce înseamnă Adonai, Șadai, etc. Aceste lucruri la prima privire ne miră, dar ele nu vor fi nicidecum de mirare, dacă vom lua sama că lucruri cu totul asemănătoare există

1) *Revue des deux mondes*, p. 583, 584.

2) Unica formă a lui Elohim în realitate mai veche, pentru că noi o întâlnim de două ori în poezie, în cântarea lui Moise, Deut. XXXII, 15, 17.

3) Fürst, *Hebräisches Handwörterbuch*, edit. 2, 1863, tom. I, p. 88.

4) Haim, *neburim, Zeqenim*; vezi Gesenius, *Lehrgebäude* § 124, p. 535.

și în limbele moderne. Pentru adevărarea acestui lucru ajunge să arătăm întrebuițarea formei plurale, de exemplu „dumneavoastră“ „dumnealor“ când ne adresăm unei singure persoane. Pentru vechiul israilit asemenea lucru s'ar părea și mai de mirare, că nouă ni se pare de mirare că ei întrebuițază numele lui Dumnezeu la plural. Dar din o asemenea întrebuițare a pronumelui nicio critică nu se va apuca să deducă, că acea persoană, către care se face o asemenea adresare, nu e o persoană singurită, ci plurală. Deasemenea ilegală e și deducția din cuvântul Elohim, că ar fi indicând mai mulți Dumnezei la vechii israiliți.

Dar și în afară de aceste dovezi clare, în Biblie există dovada, care în chip deciziv distruge întreaga construcție falsă a criticei raționaliste, referitoare la politeismul israiliților. Părerea aceasta se fondează în totul pe presupunerea, că cuvântul Elohim la început în adevăr era în forma plurală, acordându-se întotdeauna cu verbele în forma plurală și că din cauza aceasta el nu se putea întrebuița pentru designarea unei singure persoane. Numai mai târziu, în interesul monoteismului, i se dete senz de singurită, și prin schimbarea numărului verbului s'au încercat să șteargă urmele vechiului politeism. Toată construcția aceasta din inșeși temeliile ei, dacă va fi posibilă a dovedi prin citate indiscutabile, că în toate epocile cuvântul Elohim s'a întrebuițat pentru designarea unei unice ființe; și nu e nimic mai ușor ca acest lucru. În toate cărțile Vechiului Testament, la orice epocă s'ar referi ele, se întâlnesc locuri, care, după inșeși esența lor, n'au putut fi susepuse la vreo schimbare oarecare și unde cuvântul Elohim se atribuie unicei ființe existente. „Iehova este Elul meu, Elohimul tatălui meu“, cânta poporul ales după trecerea Mărei Roșii. În o sumedenie de astfel de locuri Iehova, nume fără îndoială la singurită, deasemenea se numește și Elohim. Chiar Baal, Astarta, Dagon, Beelzebut fiecare în parte se numesc de asemenea Elohim (Eș. XV, 2; Vezi Fac. XVII, 7; Deut. IV, 39; 3 Reg. XVIII, 21; Iud. I, 31, etc.).

Suferind înfrângere cu cuvântul Elohim, critica raționalistă trece la dovedirea părerei sale favorite, să se folosească de inșeși cuvântul Iehova, care, după părerea sa este de origină mai târzie, dar în același timp poartă asupra sa urmele vechiului politeism, de oarece Iehova însemnează Dumnezeul luminii și al focului. „Când descendenții lui Tara“, zice un critic, n'au părăsit Haldeea, și au trecut de iasta parte a Eufratului, atunci ei printre alți zei se închinau și zeului lave (Iehova). Acum e dovedit, că în timpul eșirii din Egipt, în pustiu și chiar în epoca judecătorilor, lumina și focul erau pentru israiliți nu simboluri ale divinității, ci chiar

zeitate. Iave, Dumnezeul lumini și focului, nu este altă ceva, ci soarele, cinstit asemenea lui Moloh. Precum Moloh, așa Iave se reprezenta sub forma unui vițel tânăr de metal: de aramă, de fer și de aur¹⁾. Declarațiunea asta se distinge prin așa hotărâre, încât îți vine aproape să crezi pe critic pe cuvânt, mai ales când el spune, că „acum e dovedit”. În realitate însă știința n'a dovedit nimica încă, că Iehova este soarele. Critica dorește, se pare, să statornicească această temă cu ajutorul unui oracol grecesc Apolon de Clarsc, autenticitatea căruia el o recunoaște, deși mulți savanți, pe urmele lui Iablonschi și Gesenius, continuă să adscrie origina acestui oracol unui gnostic iudaist. Anume Apolon declară, că „Iao cel mai mare dintre zei, Ad este iarna, Zevs primăvara, Soarele vara și delicatul Iao toamna”. Epitetul plăcut și delicat, dat aicea lui Iao, ne arată clar, că e vorba de Adonise. Așa, în Fenicia Iao se consideră izvorul vieții, care învie toată natura. Iao este soarele. Noi nu avem nevoie să insistăm întru aceea, că nu dela filistenii și încă și mai puțin dela grecii Asiei Mici la începutul erei noastre trebuie să aflăm, că astfel era Iehova al evreilor din timpul lui Moise și Avraam. Acest oracol, dacă el a dovedit temeinic, că Iehova este soarele într'un sfert al anului, tot așa ar fi dovedit, că el este Pluton și Iupiter în timpul ernoii și primăverii. Dacă însă întrebăm pe înseși israiliții, apoi ei ne vor răspunde, că Iehova nu este soarele, ci Făcătorul soarelui, și că El se deosebește de dânsul, ca autorul de lucrul său, și că lor li era interzis, sub pedeapsa de a fi uciși cu petre, „de a se închina la soare sau la lună, sau la toată oștirea cerească, de oarece Domnul (Iehova), Dumnezeul lor, a rânduit acești luminători pentru toate popoarele de sub tot cerul” (Deut. XVII, 3-5; IV, 19). Ei ne vor spune, cum cântau împreună cu psalmistul lor: „aliluia, lăudați pe Domnul din ceruri, lăudați-L pe El întru cei de sus, lăudați-L pe El soarele și luna, lăudați-L pe El toate stelele și lumina!” (Psalm. CXLVIII, 1, 3). Cărțile sfinte ne spun nu odată de cultul idololatrii, ce se aducea soarelui de către israiliții necredincioși; dar obiectul de închinare sacrilegă se numește Semes, iar nu Iehova (Iez. VIII, 16; 4 Regi, XXIII, 11). În Biblie nu este absolut nimica, ce ne-ar da dreptul la identificarea lui Iehova cu soarele. Adevărat, în unele locuri ale Bibliei se vorbește, de pildă, că Domnul este foc mistuitor, și lui i se aduceau diferite jertfe, la aducerea cărora focul în adevăr avea însemnătate principală, mai ales la jertfele arderilor de tot. Dar această împrejurare nu dă

1) *Revue des deux mondes*, p. 580, 581.

nicidecum dreptul la concluzia făcută de critică. În adevăr, creștinii de asemenea prin bisericile lor aprind foc înaintea chipului lui Dumnezeu, a Mântuitorului și a sfinților, au un fel de candelă nestânse, și totuși, din acestea nimenea nu socoate și nu are dreptul să conchidă, că obiectul divinizării de către creștini este soarele sau focul.

Din toate cele spuse urmează limpede, că El, Elohim și Iehova sunt numai niște nume diferite, care designează pe unul și același Dumnezeu, ca și în limba noastră pentru numirea lui Dumnezeu există diferite numiri: Domnul, Cel Preainalt, Atotputernic, Preveșnicul, Stăpânul, etc. Pentru a stabili, că fiecare din aceste cuvinte exprimă în Biblie o divinitate aparte, ar trebui să se dovedească, că fiecare din ele ne prezintă o ființă deosebită după atributele proprii lui, după funcțiuni deosebite și după culte deosebite. La semiții păgâni fiecare zeu avea pentru sine un templu deosebit și sacrificatori deosebiți; în fiecare oraș era zeul lui deosebit. Insuși evreii, când ei se dădeau la idololatrie, deasemenea aveau pentru idolii lor temple deosebite și sacrificatori deosebiți, pe care autorul cărții Regilor pentru exprimarea disprețului său și cu scopul de a nu întina numirea sfântă *cogenim*, adică pe preoții adevăratului Dumnezeu, îi numește cu cuvântul arameian *chemarim*. Dacă El, Elohim și Iehova, după părerea criticei raționaliste, ar fi fost zei deosebiți, atunci să ne arate, unde a fost templu lui El, deosebit de al lui Elohim sau de templul lui Iehova; cari au fost preoții, cari au slujit cultului fiecăruia din ei și din ce consta ceremoniile deosebitoare ale fiecăruia din aceste culte; care oraș din Palestina diviniza pe El sau Elohim și care se închina lui Iehova. Întrebarea aceasta este foarte importantă, dar critica nici nu s'a încercat măcar să o supună discuțiunii. În toate mitologiile zeii se deosebesc unii de alții anume prin aceste particularități externe, ca și prin raporturile lor genealogice, și prin diferite însușiri. Pentru ce dar nu există nimic de felul acesta în Biblie? În ce chip dar imaginațiunea fertilă a raționaliștilor n'a izbutit să descopere în toată sf. Scriptură oarecare urme ale raportului genealogic, nici o trăsătură deosebitoare, care să deosebească pe El de Elohim sau de Iehova, cum bunăoară se deosebesc Iupiter de Iunona, Apolon de Mercurie, Cerul de Melito, Baal de Astarta, etc.? Pricina acestui lucru e limpede și ea se cuprinde în aceea, că noi posedăm mitologia asiriană și hananiană, dar nu există nicio mitologie evreească.

Ajunge singură inscripția cuneiformă, ca să aflăm prin ce însușiri se deosebeau unii de alții zeii Ninivei. Așa pe boii scul-

pturali ai lui Horzabad citim: „Samas (soarele) îmi dă izbândă în planurile mele; Bim îmi aduce belșug; Bel-EI pune temelie orașului meu; Militta-Taut revarsă pe pieptul său mirurile; Oannes ajută lucrului mâinii mele; Iștara conduce pe oameni în luptă; Sal-man conduce căsătoriile; stăpâna zeilor (Belita) ajută lehozelor...; Assur prelungește anii regilor, pe care i-a pus el, apără oștile zidurilor orașelor; Ninip, care a pus prima piatră, întărește zidurile până la vremile cele mai depărtate”¹⁾. Iată câți zei deosebiți cu însușiri cu totul deosebite găsim în zece rânduri ale unei inscripții cuneiforme, și în același timp nu-i nimic asemănător în toată Biblia. În biblioteca lui Asurbanipal s’au descoperit nenumărate fragmente mitologice, genealogii de ale zeilor, plăci, unde se enumeră divinitățile adorate în fiecare oraș al Asiriei și Babiloniei. Nimic de felul acesta nu se află în toată colecțiunea cărților sfinte; acolo nu se află nici urme de genealogie mitologică. În limba ebraică nu era nici chiar un cuvânt deosebit pentru numirea zeiței, așa că evreii trebuiau să numească pe zeița Astarta tot Elohim. În cărțile sfinte nu există nici o singură trăsătură divină, care nu s’ar fi atribuit fără deosebire lui Elohim sau Iehova. Ebraiștii, care doreau ca cu orice preț să descopere măcar o umbră de deosebire în întrebuințarea acestor două sinonime, cu mare greu, prin o analiză din cele mai amărănțite și fine, au putut să declare numai, că Dumnezeu se numește Elohim, când textul sfânt îl prezintă în calitate de Dumnezeu al universului în genere, și îl numește Iehova când El e privit ca Dumnezeul lui Israil în deosebi, și cu toate acestea, ei au fost nevoiți să recunoască, că și această normă generală, care în fond nu vorbește nimic în favoarea raționalismului, suferă o mulțime de excepțiuni²⁾. „Elohim și Iehova”, spune raționalistul Fürst, „se întrebuințază fără deosebire unul în locul altuia atât în proză cât și în poezie, fără nicio deosebire în ce privește sensul³⁾”. E destul să deschizi Biblia, ca să te convingi de asta. „Să știi”, zice Moise poporului său, „că Domnul (Iehova), Dumnezeul tău (Elohim), este Dumnezeu (Elohim), Dumnezeu credincios (El)”⁴⁾. „Dumnezeul dumnezeilor este Domnul” (El Elohim Iehova), spun fiii lui Ruvim, Gad și jumătate din ai lui Manase (repetând de două ori El Elohim Iehova); „El știe (știe la singur), dar și Israil să știe” — prin care formulă ei au adevărit solemn adevărul jurământului

1) Oppert, Inscriptions de Dour-Sarkayan pag. 10, 111.

2) Vezi Kurtz, Geschichte des alien Bundes tom. I, pag. 18 și urm.

3) Fürst, Hebräisches Handwörterbuch, edit. a 2-a, tom. I, pag. 88.

4) Deut. VII, 9. Iehova se numește de peste 200 de ori în Deutoronom Elohimul lui Israil.

lor¹⁾. După aceasta nu se poate nici să mai dorim o dovadă mai decizivă despre identitatea acestor trei numiri ale lui Dumnezeu în timpul eșirii din Egipt, de oarece expresia aceasta se găsește în una din cele mai vechi cărți ale Bibliei. Asemenea citate s'ar putea aduce mulțime. Dar pentru a încheia această întrebare, noi vom da următoarele locuri prea frumoase din Psaltire :

„Păzește-mă, Doamne (El), că la Tine mi-²⁾ nădejdea.
Zis-am Domnului (Iehova) : Tu ești Dumnezeul meu (Adonai).
Merge-voi la altarul lui Dumnezeu (Elohim),
la Dumnezeul (El) bucuriei și veseliei mele,
Și cu alăută Te voi lăuda Dumnezeule,
Dumnezeul meu (Elohim, Elohimul meu).
Scoală, Doamne (Iehova), Dumnezeul meu (El),
Înalță-ți mâna Ta și nu uita pe săracii Tăi până în sfârșit.
Pentruce necredinciosul disprețuește pe Dumnezeu (Elohim),
Zicând în inima sa, că Tu nu vei răzbuna?”²⁾.

Cu toate aceste dovezi așa de lămurite despre existența monoteismului la poporul lui Israil, — monoteism, care și-a găsit o proclamare așa de solemnă în legislațiunea din Sinai, critica raționalistă continuă să insiste întru a apăra teza sa referitoare la politeismul primitiv al evreilor, și pentru adevărarea părerii sale aduce diferite dovezi în susținerea aceluia lucru, că monoteismul are o origine mai târzie și nu este decât o inovație a prorocilor. Anume aceasta este părerea majorității raționaliștilor mai noi. Cunoscutul savant olandez Tiele, considerând dovedită deplin teza, că israiliții la început au fost politeiști, spune : „Între altele, mulțămită mai ales activității școalelor prorocesti iavizmul riguros (adecă religia lui Iehova) inconștient și pe nesimțitele a dobândit câteva elemente ale religiei indigene (hananiene) și le-a dus în acord cu spiritul său și cu dorințele sale. Aceasta cu deosebire se observă în cosmogonie, în povestirile despre rai, despre potop, etc. Deasemenea, chipul grozavului Dumnezeu al pustiului lave puțin câte puțin a început să imprumute diferite trăsături dela binefăcătorul Baal, zeul binecuvântării și al belșugului. Anume pe această cale ideea celui dintâiu, fără să-și piardă caracterul său primordial, s'a indulcit în chip vădit. Din acest timp n'a mai fost nici o nevoie a complecta cultul ce-l aparținea încă cu divinizarea zeului hananian al agriculturii. Iave acum se aseamnă destul lui Baal, ca să poată el singur să satisfacă nevoile unei populațiuni

1) Iisus Navi, XXII, 22. Aceeași expresiune se află în Ps. IV, 1.

2) Ps. XV, 1, 2; XLII, 4; IX, 33, 34.

așezate și civilizate“. Prin ceea ce s'a spus în capitolul precedent s'a dovedit deja dinainte, câte neadevăruri se cuprind în asemenea fraze. Prorocii n'au avut nevoie să creeze monoteismul, de vreme ce el exista de dinainte de dânșii. Noi nu ne vom întoarce la acest fapt, care deja s'a dovedit de mai înainte, și ne vom mărgini numai la observația, că credința într'un singur Dumnezeu este așa de puțin opera prorocilor, că toate textele, care s'au citat deja mai sus pentru dovedirea credinței poporului israilit într'un singur Dumnezeu sunt cunoscute nu din cărțile prorocști, ci din cele istorice, cea mai mare parte a căroră sunt mai vechi decât epoca regilor și a prorocilor. Așa de arbitrar și contrare orișicărui adevăr sunt născocirile raționalismului necredincios! Nu mai puțin fals ea ne zugrăvește pe Baal ca zeu binefăcător în contrast cu Iehova, închipuit cu trăsăturile unui Dumnezeu oarecare grozav. Baal era zeu, pe care sacrificatorii lui îl cinsteau prin a-și aduce loruși rane sângeroase și prin aducerea de jertfe umane (3 Reg. XVIII, 26-28; Ierem. XIX, 5). Intrucât privește pe Dumnezeu cel adevărat, apoi trebuie oare măcar să pomenim, că una din însușirile lui este dreptatea, iar alta miloserdia? (Eș. XX, 6. Vezi Eș. II, 22). În ce chip se poate arăta pe Iehova exclusiv ca Dumnezeu grozav, când textul sfânt de o sută de ori îl prezintă ca izbăvitor al poporului său din robia Egiptului, care l-a dus în pământul binecuvântat și fericit, unde curge miere și lapte, care-și iubește pe copiii săi și cere dela dânșii iubire, care l-a purtat pe aripi, cum își poartă vulturul pe puii săi? Dar oare Dumnezeu, celce a făcut cerul și pământul și a binecuvântat apoi lucrul mânilor Sale, este el Dumnezeu belșugului și al binecuvântării? În ce chip se pot atribui asemenea însușiri lui Baal și a le răpi Dumnezeului celui adevărat? Nici o divinitate păgânească, orce nume ar purta, niciodată nu s'a înțeles de adoratorii ei ca tată, plin de iubire și duiosie către oameni. Singuri numai israiliții cinsteau pe Iehova ca făcător al lor în înțelesul cel mai strict al acestui cuvânt; numai ei singuri se considerau ca adevărate făpturi, create după chipul și asemănarea Lui. În fine, nu mai puțin fals e și aceea, că israiliții ar fi atribuit Dumnezeului lor caracterul lui Baal și că astfel ar fi fost origina monoteismului. Fiii lui Iacov erau așa de departe de identificarea zeului hananeu cu propriul lor Dumnezeu, cu cât în acel timp, la care se referă această conștopire, istoria ni-l arată infideli lui Iehova, și adorând pe Baal. Chiar Tiele e constrâns să recunoască aceasta, cu toată contrazicerea, în care cade cu acest prilej. „Această treptată schimbare a ideii de divinitate“, zice el, „deschise calea activității reforma-

toare a marilor proroci, care, începând din veacul al optulea înainte de Hristos, începură să insiste în adorarea exclusivă a lui Iehova. Pentru atingerea acestui scop, ei se ridicară nu numai contra zeului focului, care de obicei se numea de israeliți numai Moloh, căruia în periodul asirian, negreșit după pilda vecinilor lor, îi aduceau jertfă pe copiii lor și în genere oameni, dar de asemenea contra cinstirii ce se dădea zeului indigen Baal, și chiar contra cultului pozitiv național al soarelui, lunei și stelelor, căruia mulți israeliți rămaseră încă credincioși¹⁾. Judecând după acest citat, Dumnezeul israilit, evident, se confunda nu mai mult cu Baal decât cu Moloh, cu soarele, cu luna și cu stelele, cărora israeliții idololatrii în timpul periodului regilor, ca și mai înainte, adesea le săvârșea slujire apostatică. Prin urmare, legătura dintre zeii mincinoși și Dumnezeul cel adevărat e cu totul imaginară. Aceasta fără să vrea o recunoaște și Tiele, zicând, că după robie iudeii nu se mai închinau lui Baal, nici lui Moloh. De altminterlea nu în această epocă, după dânsul, monoteismul a devenit definitiv statornicit ca religie a poporului israilit. „Prorocii“, zice el, „nu au fost numai dascalii poporului lor, ci de asemenea și tălcătorii a ceea ce se producea în adâncul sufletului poporului. Monoteismul, fiind fructul ultim și cel mai liber a predicei prorocesci, înainte de captivitatea babilonică a crescut încet și totdeauna a rămas absolut național. Din ideea superiorității lui Iehova asupra celorlalți zei ai țării a rezultat ideea de stăpânirea Lui absolută asupra lui Israil. Primii proroci ai mozaismului reformat nu s'au pogorât vizibil din acest punct de vedere. Chiar cartea Deuteronom, scrisă absolut în duhul lor, adscrie încă fiecărui popor zeul lui deosebit, pe când pe Atotputernicul Israil l-a luat pentru sine. Ieremia primul și după dânsul Isaia Babiloneanul încă și cu mai mare energie și inspirațiune, exprimă ideea, că Iave este Dumnezeu veșnic, la rând cu care nu sunt alții și în comparație cu care ceilalți zei nu alta, decât deșertăciune“²⁾.

Astfel, după Tiele și după învățații, care aparțin aceluiași școli, Iehova la început a fost Dumnezeul național, care exista alături cu ceilalți zei. Incelul cu încetul, mulțămită prorocilor, acest Dumnezeu național apără pe planul întâiu; toți ceilalți zei s'au considerat inferiori Lui după putere, până ce prin dezvoltarea următoare, înlesnită de prorocii următori, ei au fost reduși și aruncați din altarele lor; și numai atunci Iehova a fost proclamat singurul Dumnezeu și toți ceilalți au căzut în nimicnicie față de Dâ-

1) Tiele, Manuel, p. 87, 88.

2) Tiele, Manuel, nota 56, p. 88, 89.

sul. Între altele, chiar și după un pas așa de deciziv, ideea de divinitate nu atinse încă întreaga sa dezvoltare. „Monoteismul pan-teist al arienilor, care se consideră toate divinitățile drept simple nume ale unuia singur, nemărginit și a toate cuprinzător, le-a ră-mas străin, continuă Tiele; și chiar cel mai renumit din ei nu s'a putut ridica până la monoteismul universal al Evangheliei, care a dărâmat cu totul hotarele naționalității în religie. Marea importanță a propoveduirii prorocilor se cuprinde în caracterul lor moral și în ideea curată și înaltă, pe care ei au dat-o despre lăve al lor. Dar chiar și această idee despre divinitate nu e încă completă, și universalismul lor nu rămâne un particularism străin. Ceeace ei opun religiilor popoarelor străine, nu era încă religia univer-sală, ci numai propria lor religie națională, și ei așteptau că toți se vor adresa la dânsa și vor recunoaște pe Dumnezeu lor na-țional suprem. La asta trebuie de spus, că după proroci, toate popoa-rele recunosc nu simplu supremația lui Iehova, ci unitatea lui dumnezeiască. Ei îl vor cinsti nu ca pe Dumnezeu național al iudeilor, ci ca pe unicul Dumnezeu, Făcătorul cerului și al pământului. Creștinismul n'a schimbat nicidecum caracterul Divini-tății, căruia-i dădea închinare poporul lui Avraam; Iisus Hris-tos ne-a descoperit adevărurile, pe care noi nu le știam, dar și El însuși a zis, că El a venit nu ca să strice legea sau prorocii, ci ca să le plinească (Mat. V, 17). Asemenea și prorocii, cari s'au arătat nu ca să schimbe ideile strămoșilor lor cu privire la Iehova. Ei n'au creiat nicidecum pe binefăcătorul Dumnezeu după chipul lui Baal și nu au adscris divinității naționale supremația, pe care nu o ar fi cunoscut strămoșii lor. Pentru a întări aceste teme mîncinoase, Tiele răstoarnă toată cronologia literaturii ebraice: El raportează, de acord cu școala raționalistă, alcătuirea Deuterono-mului la un period foarte târziu; adoua parte a lui Isaia o atribuie unui proroc, care a trăit în timpul captivității babilonice; dar, cu toate aceste anahronisme, el poate face deducțiunile sale numai atunci, când nu întoarce nici o atențiune asupra faptelor ce-i stăteau în cale. Pentru a combate pe vrășmașii Bibliei, e destul să cităm măcar un singur loc din proroci, unde formal se exprimă ideile atribuite lor. Scriitorii sfințiți niciodată nu prezintă teologia lor ca în totul nouă; dinpotrivă, ei neconținut declară, că ceeace pro-poveduesc ei, este credința în Dumnezeuul părinților lor, în Dum-nezeul lui Iacov, cum îl numește Isaia în capitolul doi al cărții sale, autenticitatea căruia nimenea n'a pus-o la îndoială; cum îl numește Miheia, contemporanul lui Isaia și așa îl numesc psal-

miștii¹⁾. Prorocii nu numai nu se gândesc să introducă ceva nou, ci din contra, voesc să păstreze vechea religie. Israeliiții au avut atât proroci adevărați, cât și proroci mincinoși. Și unii, și alții neconținut s'au aflat în luptă între dâșii; dar disputele lor pururea de evenimentele vestite de dâșii sau de zeitățile mincinoase, care i-ar fi inspirat; și în același timp la ei niciodată n'au fost discuții despre natura adevăratului Dumnezeu sau despre mijlocul cunoașterii Lui.

Adevărat, că prorocii câteodată numesc pe dumnezeii mincinoși dumnezeii neamurilor și pe Iehova îl numesc Dumnezeu lor, Dumnezeu lui Israil. Dar a conchide de aceea, că israeliții și însuși prorocii considerau pe Iehova numai Dumnezeu național, înseamnă a întrebuița rău aceste expresiuni și a le da un înțeles, pe care ele în realitate nu îl au. Oare acum Dumnezeu pentru noi este un Dumnezeu deosebit și național, alături de Care există alți dumnezei, numai pe acel temei, că noi strigăm către Dânsul, ca spre Dumnezeul *nostru* și zicem despre dumnezeii păgânilor, ai grecilor și romanilor? Noi negreșit nu socotim nicicum ca prin înseși aceasta și atribuim lui Jupiter sau lui Apolon nici măcar cea mai mică părticică de caracter divin, ci simplu numai ne conformăm în vorbirea noastră cu graiul zilnic. Israeliiții făceau în totul același lucru: ei dădeau lui Baal numirea de zeul Hanaanului, pentru că hananienii îl considerau ei așa; ei numeau pe Iehova Dumnezeul israeliților, pentru că Israil numai pe Dânsul îl cinsteau ca Dumnezeu. Prin urmare, nu-i nici cel mai mic drept a-i număra pe dâșii printre politeiști, cum nu e nici cel mai mic drept a ne considera nici pe noi înșine politeiști, deși noi întrebuițăm exact același fel de a grăi.

Când cărțile sfinte, nu din punct de vedere istoric și relativ, ci din punct de vedere absolut și metafizic, spun ce este Dumnezeu, ele se exprimă cu totul în alt chip; ei îl închipuiesc nu numai ca pe stăpânul vrednic de adorare al lui Israil, ci ca stăpânul suprem al cerului și al pământului. Aname El a făcut toate cele ce există, și prin urmare nu există nimica divin, afară de Dânsul, și idolii, pe care oamenii rătăciți îi cinstesc drept zei, nu sunt altă ceva decât făpturi. Primul rând din Biblie este o minunată mărturisire de credință și alcătuiește cheia întregii sfinte Scripturi. Ea nu exprimă acest mare adevăr în vreun chip oarecare abstract, ci vestindu-l prin cuvinte simple și determinate, face această învățătură fundamentală accesibilă priceperii tuturor; „La

1) Is. II, 3; Mih. IV, 2; Ps. XVIII, 2; XXII, 8; LXXIII, 10; LXXIX, 2, etc.

început a făcut Dumnezeu cerul și pământul". Prin aceasta s'a spus totul; nici un filosof, nici un popor din cele vechi sau chiar din cele nouă n'a inventat formule și expresiuni, care să fie egale cu aceasta. Aici se neagă existența a or și ce zeu secundar alături de Acela, care este unic, fără nici un ajutor lăaturalnic, numai cu cuvântul, adică cu voința Sa a creat toate cele ce există. Astfel deja primul verset al Bibliei proclamă credința într'un singur Dumnezeu, și ceea ce spun contra acestui lucru raționaliștii, nu poate rezista contra textelor sfinte. Afară de asta trebuie de observat, că raționaliștii nu explică deloc în sistema lor originea credinței într'un singur Dumnezeu. Se știe de unde vine ea. Ea își are caracterul ei deosebit, nu-i deloc asemenea monoteismului panteist al arienilor, și cu toate acestea critica raționalistă nu ne arată nicio cauză satisfăcătoare pentru explicarea tuturor fenomenelor acestora. Tot ce poate spune în această privință critica, se coprinde în aceea, că în veacul al VIII înainte de era noastră a apărut deodată legea atribuită lui Moise, care în loc să fie mai veche decât prorocii, se prezintă ca opera lor sau mai târzie decât dășii, și tot poporul primește această născocire. „Această mișcare proorocească", zice raționalismul prin gura lui Tiele, „a dat naștere unei secte religioase sau a religiei de sub lege, ba, bazele căreia fusese deja puse înaintea captivității babilonice prin legea înfripată în timpul domniei lui Iosia, în timpul captivității și după ea de Iezechiel și de preoții legiuitori, și care a fost organizată mai ales de Ezdra, sub forma de stat preoțesc. Din mozaismul prorocilor a și eșit iudaismul" ¹⁾. Ca răspuns la asta ajunge să cităm cuvintele unui teolog din cei mai noi, care a studiat cu îngrijire teoria școalei critice celei mai noi. „Să cercetăm", zice abatele Broglie, „noua istorie a lui Israel, rezumată în următoarea formulă: prorocii sunt autorii religiei lui Israel; legea a apărut după proroci. În ce constă esența acestei teorii? Ea presupune, că înainte de proroci n'a fost o lege religioasă. În asemenea caz, neavând lege, poporul israelit a trebuit să urmeze obiceiurile popoarelor vecine și ar fi trebuit să fie păgân... În această țară păgână deodată apar, nu se știe pentru ce, proroci, care proclamă cel mai curat și cel mai înălțător monoteism. Încă și mai ciudat e aceea, că pe acești proroci, care vorbeau în numele singurului Dumnezeu, Iehova, și cari l-au proclamat Făcător al lumii, îi ascultă acest popor păgân și-i cinstesc drept exprimatori ai voinței divine. Invățătura acestor proroci afară de aceasta are un caracter

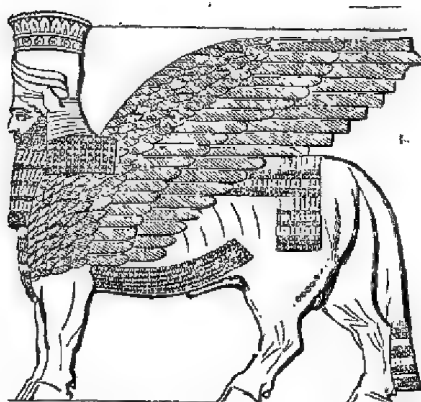
1) Tiele, Manuel, nota 57, p. 90.

foarte uimitor, - ea e dogmatică și morală nu are caracter liturgic: ei consideră plăcute lui Dumnezeu nu ritualele, ci dispoziția inimei. Anume așa rezultă din scrierile lor autentice și aceasta nu se neagă chiar nici de scriitorii scolei examinate. Dar iată în timpurile lui Ezechia se prezintă o nouă minune. Din sinurile acestui temei original al religiei păgâne, pe care pătură s'a așternut o învățătură morală, iar nu liturgică a prorocilor, răsare un nou cult, - cel mai îngust monoteism liturgic, care se caracterizează prin lipsa a oricărei închipuiri și unitate și prin unitatea altarului său. Această sistemă constă astfel din o dublă operă arbitrară: opera prorocilor monoteiști în mijlocul unui popor păgân, și opera liturgiștilor eșiți din școala prorocilor, în care doctrina liturgică nu avea nici o importanță. Dacă se compară această nouă istorie, inventată în Germania, cu vechea noastră istorie biblică, adică cu aceea, care admite, că monoteismul și cultul, cu excluderea chipurilor, ambele provin dela Moise; că prorocii și preoții din tribul lui Aaron alcătuiesc două serii de reprezentanți ai aceluiași credințe într'un singur Dumnezeu, și că împreunând activitatea acestor două clase de lucrători, resleșiți întrucâtva în timpul desbinării poporului israilit, a și produs reforma religioasă a lui Ezechia, apoi orce om cu minte sănătoasă și conștiințios va zice fără îndoială că adevărul se află anume de partea istoriei vechi, adică de partea aceleia, în folosul căria se rostesc tradițiile și documentele scrise. Dar ce anume mai rămâne astfel în favoarea părerii opuse? Absolut nimic, decât doar autoritatea câtorva nemți învățați. Dar în ochii noștri această autoritate nu are nicio importanță în cazul de față; mai întâi de toate, pentru că chestiunea despre vechimea relativă a legii lui Moise și a prorocilor atinge niște fapte așa de mari și evidente, încât aicea trebuie mai curând să ne călăuzim de mintea sănătoasă decât de erudițiunea mărunță, și al doilea pentru că pe tărâmul biblic criticii raționaliști merită tare puțină încredere, de oarece orce contact cu obiectele supranaturale produce la ei ceva în felul amețelii, care se manifestă în niște ipoteze așa de iraționale, încât nimenea nicio dată nu le-ar primi, dacă ar fi vorba despre istoria simplă civilă¹⁾.

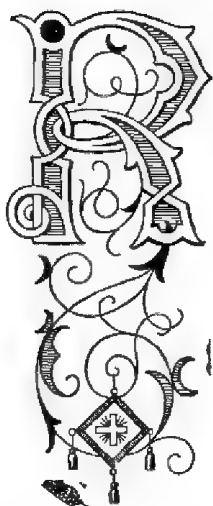
1) Abbé de Broglie, „L'unité de sanctuaire dans la religion d'Israel et la date de Pentecôte”. Vezi „Annales de philosophie chrétienne”. Noembrie 1880, p. 101, 103.

Bou înaripat asirian (în muzeul Britanic).

CAPITOLUL XVIII.

JERTFELE UMANE ȘI CHEDEȘIMIL.

aționalismul nemărginindu-se la pogorârea vederilor religioase în genere ale poporului ales la nivelul religiilor păgâne, se silește să găsească în Biblie și urme singuratece ale vechiului păgânism cu instituțiile lui cele mai caracteristice. Și acest raționalism, din nefericire, pătrunde deja și pe paginile cursului general de istorie. Așa, în cunoscuta „Istoria lumii antice” a lui Max Duncker citim următoarele: „Noi știm, că Iehova a fost chemat pe înălțimi și pe munți; că El s’a manifestat în tunet, fulger și cutremur de pământ; că El însuși s’a arătat în nori înflăcărați și în foc; că El a fost Dumnezeu râvnitor și grozav, numai vederea căruia lovea cu moarte.

De oarece El ura orice producțiune, apoi tot ce eșea întâiu din pânțelele mamei, după vechea concepție, îi aparținea Lui; primul rod, tot cel întâiu născut dela animale și dela femei. Acest drept al lui Dumnezeu, punerea leviților în locul primilor născuți, istoria aducerii lui Isaac ca jertfă fără îndoială dovedesc, că la evrei existau în genere jertfe umane... Ieftae menește pe fiica sa pentru ardere de tot și să o aducă jertfă... Samuil junghie pe Agag înaintea lui Iehova în Galgala. Gavaoniții spun;

„Să ni se dea cei șapte fii (ai lui Saul), ca să-i spânzurăm înaintea lui Iehova în Giveia. Și ei i-au spânzurat pe munte înaintea lui Iehova. Iehova, adevărat, nu institue jertfele umane asemenea sacrificatorilor triburilor de aceeași rasă, cum erau amoniții și moabiții, sau asemenea sacrificatorilor hananienilor, dar El prescrie a răscumpăra pe primii născuți prin o anumită jertfă. Tăerea împrejur deasemenea era, se pare, un schimb de jertfă sângeroasă, menită să meargă drept răscumpărare a vieții fiecărui copil de genul masculin¹⁾.”

În aceste cuvinte se cuprind tot ce se putea aduce ca dovadă cumcă existența jertfelor umane în cinstea lui Iehova a fost un fapt neîndoielnic și s'a prelungit până la timpul lui Iosia, ba poate până la întoarcerea din robia babiloneană. Dar o asemenea presupunere ne arată totodată până la ce grad critica modernă este orbită de păreri preconcepute și, contrar declarațiunilor neîndoielnice și evidente ale documentelor sfinte, afirmă cele ce corespund numai cu aceste păreri. Adevărat, Duncker a avut destulă imparțialitate, să-și amintească și să ia în considerație, la proclamarea tezelor sale îndrăznețe, legea cărții Leviticul, care oprește, sub pedeapsa cu moartea, aducerea de jertfe umane (Lev. XX, 25; XVII, 21. Vezi deasemenea Deuter. XII, 31; XVIII, 10); dar criticii următori au omis cu totul din vedere asemenea împrejurare de nimica, după părerea lor, și fără nici o jenă susțin tezele exprimate. Că printre israiliți erau destui oameni cruzi sau necredincioși, ca să-și îngăduie să aducă jertfă pe copiii lor lui Moloh, despre asta mărturisește deasemenea și sf. Scriptură. Jertfele umane erau una din cele mai mari crime ale popoarelor hananiene, una din acelea, din pricina cărora Dumnezeu i-a destinat pentru nimicire (Deuter. XVIII, 10 și 12). Nu toți israiliții au știut să evite molipsirea cu acest exemplu rău; mulți au devenit și s'au făcut vinovați de o îndoită crimă contra naturii și contra voinței vădite a lui Dumnezeu; dar în tot cazul ei aduceau aceste monstruoase jertfe nu lui Iehova, și astfel nu religiei poporului lui Dumnezeu trebuie să le aducem ca vină. Istoria sfântă ne prezintă numai un singur exemplu, unde Iehova cere om ca jertfă, adică când El a voit să cerce pe Avraam și prin aceasta să dovedească ascultarea și credința. Singură expresiunea „cercare” (nissa), întrebuințată de autorul cărții Facerea (Fac. XXII, 1), e de ajuns pentru a dovedi, cum se raporta autorul cărții Facerea către jertfele umane. Deasemenea istorisirea următoare ne arată, că acest obicei barbar era cu totul condam-

1) Duncker, Geschichte des Alterthums, edit. 3, Berlin, anul 1863, tom. I, p. 277, 278.

nat de Dumnezeu. Aducerea lui Isaac ca jertfă nu este jertfă umană, de oarece în acest timp omul n'a fost în realitate jungheat, și însuși cerul s'a împotrivit aducerii unei atari jertfe; ea a fost numai o adevărată edificatoare pentru Avraam și a urmașilor săi a învățaturii, care din timpul lui Moise a devenit lege formală, care oprește vărsarea de sânge omenesc în cinstea nu numai a lui Iehova, dar cu atât mai vârtos în cinstea lui Moloh, un zeu străin. Insuși expresiunile, întrebuințate în Deuteronom, ne arată, că israeliții considerau jertfa umană nu ca obicei național, ci obicei străin. Dacă israeliții ar fi fost vinovați de asemenea crimă¹⁾, atunci sf. Scriptură n'ar fi putut atunci să o arate ca pricină a lepădării acestor popoară, izgonite în folosul israeliților.

Ce se atinge de jertfirea fiicei lui Ieftae de către tatăl său, apoi, cum se va arăta mai la vale, acest fapt, după cercetări mai amănunțite, poate fi supus la o cu totul altă explicație, și anume în înțelesul unei simple consacării a fiicii să slujască lui Dumnezeu în feciorie, cum înclină spre această explicație cei mai serioși interpreți din timpul de față. Dar și afară de asta, un asemenea caz cu totul izolat, nu vorbește nicidecum în susținerea existenței unui asemenea obicei în genere, deoarece însuși Ieftae, ca om eșit dintr'un mediu pogorât din punct de vedere moral și care și petrecuse o mare parte din viața sa în stepele sălbatece printre idololatrii, firește a putut să se molipsască de vederile lor religioase, și astfel dintr'o râvnă religioasă rău înțeleasă să aducă o jertfă oprită de lege, ca rezultat al unei făgăduințe necugetate, pierde orice putere de argument. Critica indică după aceea junghierea de către Samuil a lui Agag ca jertfă lui Iehova. Dar pentru explicarea acestei împrejurări, trebuie a pătrunde în înseși autenticitatea expresiunii, unde se spune nu „lui Iehova“, ci „înaintea lui Iehova“, ceea ce înseamnă, că Dumnezeu, cel ce pedepsește mânele celui ce nu evită nimica, a fost martor la această pedeapsă a regelui celui jăfuitor. Ajunge să citești capitolul XV al cărții 1 Regi, pentru ca să te convingi, că moartea lui Agag a fost o măsură politică, iar nu o jertfă religioasă. Samuil a poruncit lui Saul să întreprindă contra amaleciților un războiu de nimicire și să nu cruțe viața nimănui. Regele lui Israel în adevăr a pedepsit cu ascuțișul sabiei tot poporul învins, dar atras de simțul lăcomiei, a lăsat pentru sine în calitate de pradă tot ce

1) Deut. XII, 31. Vezi Lev. XV, 2: „Care din fiii lui Israel și din veneticii ce trăiesc printre israeliți, va da din copiii săi lui Moloh, acela să fie dat morții; poporul pământului să-l ucidă cu pietre“.

a fost mai bun din turme, lucruri de case, haine și cruță viața căpeteniei vrășmașilor. Asemenea procedare fu așa de neplăcută Domnului, încât El a lepădat pe Saul. Și iată, pentru a șterge actul de neascultare a acestui rege, prorocul a dat morții pe regele Amaleciților. Numai omul, care cunoaște puțin obiceiurile evreilor, își poate închipui, că un idololatriu putea să se considere ca jertfă vrednică de adus lui Iehova, de oarece legea oprea riguros de a se aduce o jertfă, care nu era curată și fără meteahnă. Insuși hananeii erau așa de pătrunși de ideea, că numai jertfa nevinovată putea fi primită de către divinitate, încât ei de obiect al jertfelor lor barbare alegeau copii. Însfârșit, ce se atinge de al treilea citat dela gavaoniți, apoi deasemenea e știut de toți, că ei nu din râvnă religioasă, ci din simțul de răzbunare au ajuns la pierderea celor șapte fii ai lui Saul, pe care ei îi considerau răspunzători de referința nedreaptă față de dânsii a acestui rege. Trebuie deci să simțim lipsa totală de dovezile necesare, pentru a transforma pe niște criminali, sau cel puțin pe niște considerați astfel, drept jertfe umane; și deci a transforma pedeasa drept jertfă și eșafodul drept jertfelnic.

Dar ce însemnă consacrarea întâilor năcuți lui Iehova, în treabă critică; ce-i în genere tăierea împrejur, dacă nu schimbarea acestor jertfe umane, care s'a produs inevitabil din cauza înobilării moravurilor? Tăeria împrejur stabilită înainte de jertfirea ficii lui Iftae, ba chiar înainte de aducerea ca jertfă a lui Isaac, care a fost dus pe muntele Moria pentru junghiere numai cu câțiva ani după tăierea împrejur, nu poate nicidecum să se considere ca schimbare a jertfelor umane. Sf. Scriptură determină direct însemnătatea ei chiar în istorisirea despre instituirea ei: „acesta este așezământul Meu, pe care voi trebuie să-l păziți între Mine și voi, și între urmașii tăi de după tine (în neamul lor); să se taie împrejur la voi tot cel de parte bărbătească. Să tăiați marginea trupului vostru și aceasta va fi semn al așezământului dintre Mine și voi" (Fac. XVII, 10, 11). Consacrarea întâilor năcuți Domnului deasemenea nu e nicidecum o amintire a jertfelor umane, cum iarăși se vede din înseși legea privitoare la asta: „pe fiecare întâiu născut al omului dintre fiii tăi să-l răscumperi", zice legea. „Și când mai târziu te va întreba fiul tău, zicând: ce-i asta? Atunci să-i spui: cu mâna tare ne-a scos Domnul din Egipt, din casa robiei. Căci când faraon se îndărătnicea și nu voea să ne dea drumul, Domnul a omorât pe toți cei întâi născuți în pământul Egiptului, dela întâiu născutul oamenilor până la întâiu născutul dobitoacelor; de aceea eu aduc jertfă Domnului tot

ceeace deschide pânțele, de parte bărbătească, iar pe tot cel întâiu născut din fiii mei îl răscumpăr" (Eș. XIII, 13-15).

Nemulțămindu-se cu asemenea nepotriviri ca împrejurările istorice ale lucrurilor, critica se silește să găsească urmele jertfelor umane chiar la proroci, și unul din criticii cei mai noui ar fi descoperit la prorocul Isaia o nouă dovadă a existenței unor asemenea jertfe în cinstea lui Iehova. Dar dacă el, evident, n'ar fi contat pe necunoașterea generală a limbilor semite de către cettorii acelui jurnal, unde el a inserat articolele sale critice, atunci el în tot cazul ar fi prezentat un exemplu rar de acea ușurătate, cu care critica își permite să se raporteze către textul sfânt. „În cursul întregului period al monarhiei", zice Suri: „jertfele umane au avut loc în regatele lui Israil și a lui Iuda, cu deosebire în valea Ginoma, aproape de Ierusalim, spre sud de muntele Sion. Acolo se afla vestitul tofet, un fel deosebit de cuptor, în care focul se întreținea neconținut de preoți. Iată câteva cuvinte ale prorocului Isaia, asupra cărora ne putem opri cu atențiunea deosebită meritată de ele, de oarece ele, după părerea mea, nu lasă nicio îndoială relativ de esența tofetului: „căci tofetul este deja demult făcut; el este pregătit pentru Moloh, adânc și larg; în cuptorul lui e mult foc și multe lemne; suflarea lui Iehova arde ca un râu de pucioasă (Is. XXX, 33). Anume în această topitoare își aruncau evreii pe primii lor născuți. Iave, flacăra jertfitoare, mistuia aceste prinoase" ¹⁾. E greu să aduni în puține cuvinte mai multe absurdități de cât se cuprind în locul citat. Așa, mai întâi de toate, cuvântul „tofet", întrebuințat de Isaia, nu designează acea parte a văii Ghinom, care se numea Tofet; aceasta e numai o expresiune figurată pentru numirea locului, unde se ardeau cadavrele. Anume așa senz dă acestui cuvânt Fürst ²⁾, ca și în genere cei mai buni „ebraiști" ai Germaniei. După aceea a doua absurditate: la prorocul Isaia e vorba nu de Moloh, ci de un rege asirian, ceeace evident e cu totul altă ceva. Toți interpreții cei mai noui sunt de acord în această privință. Criticul a schimbat textul mazoretic al Bibliei, în care nu se vorbește de Moloh, ceeace în acest loc n'ar fi avut senz, ci de Melec, adică de regele (asirian) Sanehirim. După aceea, ultima parte a textului criticul o traduce: „suflarea lui Iehova arde, ca un pârâu de pucioasă"; pe când în realitate textul glăsuște: „suflarea Domnu-

1) Revue des deux mondes, anul 1872, p. 586. Trebuie să dăm cinste criticului, că el într-o ediție separată a interpretărilor sale critice a șters acest loc.

2) În Concordanța sa ebraică și în Dicționarul său.

lui, ca un pârâu de pucioasă, va aprinde" (rugul). Criticul a dat verbului *baar* senz de ardere, pecând în realitate el înșamnă aicea a aprinde, „va cuprinde“, și pelângă aceasta a uitat sau intenționat a omis complectarea acestui verb (*ba*), anume pronumele ce stă în locul „rugului“ și care împiedică de a da acestui loc senzul, care i se atribue. Înșfârșit, independent de aceste absurdități vădite din amărănțime, toată traducerea, în toată întregimea ei, ne prezintă o absurditate, de oarece prorocul nu vorbește nicidecum de jefele umane, ci de arderea cadavrelor. Una din pravilele cele mai elementare, cele mai simple și incontestabile ale criticii cere determinarea senzului spuselor biblice după context sau după locurile premergătoare și următoare. Dar acest nou critic, precum aicea, așa și în alte multe locuri, a uitat cu totul această regulă. Altmintrelea el nu ar fi căzut în aceste absurdități enorme, pentru că tot capitolul al 30 al cărții prorocului Isaia, atât de clar singur de sine, încât relativ de el nu pot fi două interpretări deosebite. Prorocul Isaia mustră într'insul pe Iudei, cari și-au pus nădejile lor în Egipt și conta pe dânsul în chestiunea apărării contra asirienilor. Dar nu oamenii, ci singur Iehova îi izbăvește de acești dușmani, „și va tuna Domnul cu marele glas, și va arăta mâna Sa cea apăsătoare în mânia mare și flacăra mistuitoare de foc, în furtună și puhoi, și în grindină de piatră. Căci de glasul Domnului se cutremură Asur cel lovit de toiag. Căci tofetul (locul arderei cadavrelor) e demult deja pregătit și pentru regele (Sanehirim), adânc și larg; în rugul lui e mult foc și multe lemne; suflarea Domnului, ca un pârâu de pucioasă, îl va aprinde“ (Is. XXX, 30-33).

De aicea se vede, cât de neîntemeiată este teza criticei raționaliste, când ea se silește să reducă religia poporului ales la același nivel cu religia celorlalte popoare păgâne. Dar prejudiciul e mai presus de orice rațiune, și critica nu numai nu se consideră obligată să ia în considerațiune datele incontestabile, care merg contra părerilor ei preconcepate, ci din contra caută și alte date, ca să reducă religia lui Iehova la nivelul cultelor păgâne urâte și în alte privințe. Așa, nemulțămindu-se cu acuzarea religiei lui Iehova de părtășie la jertfele umane, critica (din fericire în persoana celor mai puțin competenți reprezentanți ai săi) aruncă în obrazul acestei religiuni o învinuire încă și mai grețoasă și desgustătoare, cumcă ea a fost părtășă deasemenea și la cultul revoltător al desfrâului, care alcătuia particularitatea idololatriei popoarelor hananiene. „După aducerea de jertfe umane“, zice un scriitor raționalist, „prostituția religioasă alcătuia o trăsătură esențială reli-

giei primitive a fiilor lui Israel. Desfrânații erau de ambele sexe. Bărbații se numeau chedeșim, iar femeile chedeșot, adică consacrați, care-și dase votul. Cartea Deuteronom mărturisește, că și unii și ceilalți aduceau în tezaurul templului lăve venituri dela desfrâul lor. Anume prin aceasta se plăteau în parte cheltuețile cultului în Ierusalim, ca și în Biblos și în Paf ¹⁾.

Anume astfel, după opinia criticei raționaliste, era acel Dumnezeu, care a nimicit Sodoma spre pedepsirea pentru aceste vicii contrare naturei. El ar fi primit dela închinătorii săi cinstire prin aceleași crime, care se săvârșeau în Sodoma? Criticul afirmă, că aceasta alcătuește trăsătura esențială religiei primitive a lui Israel, și ca dovadă a acestui lucru aduce chiar mărturia cărții, care, tot după părerea lui, a fost scrisă abea în timpul domniei lui Iosia, adică aproape la o mie de ani după Moise, și care vorbește în totul tocmai contrarul celorce i se atribue. Le deschidem, de exemplu, cartea Deuteronomul și acolo citim următoarele: „Nu trebuie să fie desfrânate din fiicele lui Israel, și nu trebuie să fie desfrânate dintre fiii lui Israel. Să nu vâri plata desfrânatei și prețul cânelui în casa Domnului Dumnezeului tău pentru nici un vot, căci și una și alta sunt urâciune înaintea Domnului Dumnezeului tău“ (Deut. XXII, 17-18). Și iată cartea, în care se află un asemenea loc, ar fi dovedind, după părerea criticei, că chedeșimii și chedeșotii (desfrânații și desfrânatele) dădeau la tezaurul templului lui lăve venituri din desfrâul lor, că acestea se primeau acolo, și cum că cu ajutorul acestor prinoase se plăteau în parte și cheltuețile cultului în Ierusalim, cum se petrecea aceasta în templul Venerei din Paf. Criticul citat, evident, procedează așa, cum ar proceda un istoric, care, pentru înfățișarea moravurilor și obiceiurilor unui anumit popor, ar foileta colecția legilor despre pedepse și i-ar atribui lui toate crimele, pe care el le-ar găsi acolo interzise.

Nici o legislație n'a fost așa de severă, contra prostituției ca legislația lui Moise. În timp ce legile cele mai nouă o îngăduie, legea lui Moise a interzis-o cu totul fiicelor lui Israel, și dacă nu după literă, apoi după spirit - și tuturor celorlalți atât indigeni, cât și venetici. Severitatea în această privință ea o ducea până acolo, încât condamna la ardere pe fiica preotului, care înfrângea legea pudoarei (Lev. XIX, 29; Deut. XXIII, 19; Lev, XXI, 9). Că aceste severe prescripțiuni nu se observa totdeauna, aceasta, negreșit, nu trebuie să fie obiect de mirare deosebită, mai ales la

1) Revue des deux mondes, anul 1872, p. 599-601.

noi. A fost o vreme, când templul lui Dumnezeu prin o vreme¹ nică izbândă a idololatriei, care introducea pe chedeșimi în casele megieșe cu templu Ierusalimului. Regele Iosia a dăruit aceste locuințe. Asemenea perioade nefericite de triumf al necredinței sunt cunoscute și în timpurile cele mai nouă. La sfârșitul veacului trecut pe tronul Maicei Domnului din Paris, cum se știe, s'a urcat o nerușinată curtezană, ba și în timpurile din urmă în unele state ale Europei creștine s'au putut auzi cele mai grozave hule contra adevăratei religii și a lui Dumnezeu. Dar aceste nebunii au batjocorit numai pe autorii lor. Religia lui Iehova n'a fost pătată de chedeșimi nu mai mult decât a fost batjocorit creștinismul de saturnaliile hulitoare de Dumnezeu a unei comune oarecare.

Pentru a da oarecare credit afirmațiunilor sale mai mult decât riscante, critica afirmă, că „niciodată neamul omenesc n'a avut un temperament mai inclinat spre patimi“, și ca dovadă a acestui lucru aduce exemplul lui Tacit, care numește pe iudei „poporul cel mai datat la desfrâu“¹⁾, zugrăvirea jidaucei, imitând în această privință pe cei mai nerușinați scriitori, sinceritatea grețosă a cărorora e cunoscută tuturor. Această zugrăvire, unde dansatoarea orientală se dă ca tip al tuturor femeilor israelite, e tot atât de falsă, pe cât e și de necuviincioasă. Dacă legile lui Moise n'au izbutit să apere moravurile poporului de invadarea într'însele a corupțiunii, apoi ele cel puțin au obținut aceea, că poporul israilit a fost între toate popoarele asiatice astfel, care mai bine ca orice a putut să evite corupția. Majoritatea istoricilor admit chiar, că curtezanele Palestinei nu erau în genere produsul țării înseși, și mulți văd dovada acestui lucru în numele de *noctra* = „venetice“, ce adesea li se da²⁾. Dar oricum ar fi, dacă chiar iudeii și jidaucii ar fi fost anume astfel, cum îi înfățișază critica, urmează oare de aceea, că ei au făcut din satisfacerea patimilor lor un act religios în cinstea lui Iehova? Noi știm, că fiii lui Israil nu totdeauna au știut să-și înfrâneze inima lor; că în pustie mulți din ei nu s'au putut abține de la ispita cultului Baal-Fegor; dar știm de asemenea, că Moise pentru înspăimântarea tuturor acelorora, care ar fi putut să simtă ispita de a-l imita, îi da fără cruțare la moarte pe cei vinovați. Iar religia e răspunzătoare numai pentru ceea ce statornicește ea. Religia primordială a lui Israil, în loc să aprobe desfrăul, îl oprește formal și cu toată asprimea.

Noi am văzut prin ce metod straniu criticul nostru preface

1) *Projectissima ad libidinem gens.*

2) Vezi Winer, *Biblisches Realwörterbuch* edit. 2, Tom. I. pag. 612.

opreliștea legii în dovadă temei sale. Celelalte dovezi aduse de el nu fac mai multă cinste ghibăciei sale. „Asemenea jertfe“, spune el, „de obicei se aduceau pe înălțimi, și corturile desfrânatelor religioase de obicei se așezau la rând cu capul lui Baal sau Iave și cu simbolul Astartei“. Aicea e o minciună vădită; nici unul din textele citate de autor pentru dovedirea temei sale¹⁾, în genere nici un text din Biblie nu spune, ca corturile desfrânatelor să se fi așezat alături cu capul lui Iave sau în genere în cinstea lui Iehova; nici un text nu dovedește, săvârșirea nerușinărilor cultului hananeu, toate din contra le osândesc formal. Dar criticul continuă: „Biblia numește sărbătoare a desfrânărilor religioase Sucot-benot, adică corturile fetelor. E vorba, evident, de sărbătoarea babiloneană a sacheilor. Părerea lui Movers, care confundă această sărbătoare cu numirea uneia din cele mai mari sărbători ale anului iudeu, anume cu sărbătoarea cuștelor, care părere în timpul de față a căpătat trecere în știință. Adăogăm, că în Palestina era chiar un oraș, numirea căruia evident se trage dela Sucot-palatchi“. Criticul, fără îndoială, nădăduia, că nimenea nu va pătrunde în temeiul acestei argumentațiuni; altmintrelea te miră de ar fi îndrăznit să o scrie. Toată argumentația asta prezintă o expunere denaturată a tratatului lui Lenormant despre Beroze, făcută cu scopul de a adeveri o părere preconcepută. În realitate savantul istoric nu dă deloc dreptul la asemenea identificare a sărbătorii iudaice a corturilor cu sărbătoarea babiloneană a sacheilor, ci din contra Lenormant direct zice, că sărbătoarea corturilor în legea lui Moise era o sărbătoare consacrată Dumnezeului celui adevărat ca recunoștință pentru strângerea recoltei bogate²⁾. Acest fapt ne arată îndestulător de ce mijloace onorabile se folosește câteodată critica raționalistică, ca măcar cât de cât să arunce umbra îndoelei asupra religiunii lui Iehova³⁾.

După toate cele spuse, se poate trage o concluzie generală. Adevărata religie a lui Israil, religia lui dela început a fost monoteismul. Slujirea înaintea lui Iehova niciodată n'a fost profanată nici cu jertfe hananiene, nici cu urâciuni babilonene. În curgere de câteva veacuri poporul lui Dumnezeu a fost păstrătorul și purtătorul credinței într'un singur Dumnezeu, deoarece poporul

1) Eg. LVII, 7 și urm.; 4 Reg. XVII, 30; XXIII, 7; Iezech. XXIII, 14; Os. IV, 13.

2) Lenormant, *Essai de Commentaires des fragments cosmogoniques de Beroze* pag. 171 – 172.

3) Trebuie să dăm cinsie criticului francez, că exprimând asemenea temă într'o ediție separată a articolelor sale, recunosc falsitatea propriei sale comparațiuni și a nimic a acest loc.

acesta a fost oarecum propoveduitorul și apostolul adevăratei credințe printre popoarele păgâne. El și-a îndeplinit misiunea sa nu prin măreția geniului său, nu în puterea dezvoltării progresive a ideilor sale, sau a instituțiilor sale, ci după harul lui Dumnezeu, cu toată înclinațiunea sa spre politeism. Toată istoria sa poartă pecetea vădită a activității Proniei. Așa este marea deducție, care rezultă din toate cele spuse de noi până acum.

Lăsat la propriile sale puteri, neamul lui Avraam n'ar fi întârziat a se cufunda în abizul idololatriei și acum el abea ar mai fi cunoscut chiar și celor mai înflăcărați istorici, care ar căuta să smulgă deslegarea întrebării, ce anume a fost el, cum caută ei să smulgă deslegarea întrebării, ce au fost sumirii, acadienii, heții și multe alte neamuri, numele cărora sunt descoperite astăzi pe monumentele egiptene și asiriene. Domnul, care conduce neamul omenesc după intențiunea milei sale, n'a voit să se întâmple același lucru și cu poporul său cel ales, și se raportează către dânsul, ca și către un fiu iubit. Niciodată un tată n'a educat pe fiul său cu mai multă duioșie, niciodată nu l-a impresurat cu mai mare grijă și cruțare, cum a făcut Dumnezeu cu poporul Său cel ales. La început El a scos pe Avraam din Mesopotamia pentru păstrarea credinței lui. El l-a făcut să trăiască și el, și Isaac fiul său, și pe nepotul lui, Iacov, în Palestina, care a trebuit să fie și să devie țara monoteismului, când Israil va crește și va deveni popor mare și puternic. Dar neamul lui Avraam a trăit acolo numai atâta, cât a fost nevoie pentru ca să se imprime puternic în memoria neamului său viitor ideea, că acest pământ al făgăduinței este pământul de moștenire, pe care el cândva îl va cuprinde și-l va lua în stăpânire. Inclinați spre idololatrie, trăind încă în număr mic în mijlocul unui popor, care vorbea aceeași limbă și avea aceleași obiceiuri, urmașii lui Avraam, Isaac și Iacov, care prin necesitate trebuiau să intre în căsătorie cu hananience, ceea ce evitaseră părinții lor, curând ar fi dispărut în mulțimea celui popor, ar fi stins în inima lor flacăra credinței și ar fi primit cultul hananienilor, de care ei se deosebeau numai prin religie. Pentru a nu-i îngădui pânăla asemenea nenorocire, când israiliții se pătrunseseră îndeajuns de ideea, că ei cu timpul se vor face stăpâni Palestinei, Dumnezeu i-a îndepărtat de aicea și apoi iară i-a adus acoloa deja atuncea, când familia lui Iacov devenise numeroasă, transformată într'un popor, capabil să trăiască acolo independent și neatârnat. În așteptarea acestui lucru, Pronia constrânse pe tot poporul acesta să se strămute în Egipt, adică în țara, unde el a fost nevoit să trăiască înstrăinat de alții,

pentru că el era obiect de desgust pentru indigeni, își avea protectorii săi urâți de țara cucerită de ei și nu avea nimic comun cu egiptenii nici în limbă, nici în obiceiuri, nici în moravuri. Acolo el nu era expus ispitei de a-și părăsi propria sa religie și să o schimbe cu religia lui Mișraim: Nu, el simțea acolo față de cultul zeilor egipteni tot acel desgust, pe care robul supus la un rău tratament îl simte față de crudul său stăpân, pe care-l simte împilatul față de împilatorul său. Cu cât el devenea mai străin de prigonitorii săi, cu atât mai puternic se atașa de Dumnezeul părinților săi. Adevărat, din istoria eliberării lui vedem, că robia a slăbit duhul cândva așa de falnic al fiilor lui Iacov. Dar noi nu descoperim nici cea mai mică urmă de reacție contra poveștelor lui Moise relativ la religia lui Iehova. Numai abea mai târziu, după eșirea din Egipt idololatria se ivi în adorarea vițelului de aur. Până la acest timp masa poporului a rămas credincioasă și cazuri de politeism, pe care le indică prorocii, au fost numai niște excepțiuni.

Când poporul a devenit capabil de a ocupa independent pământul Hanaanului, când se arată o nouă generațiune bărbătească, educată prin încercări în pustiul neroditor, unde dusesse o viață aspră, atunci acest purtător al monoteismului puse stăpânire pe țara sfântă, din care el trebuia să iasă nu mai devreme de acel moment, când el trebuia să întreprindă o nouă misiune, în epoca robiei babilonene și a întemeierii creștinismului. Insuși cerul, evident, crease Palestina, ca să pună acolo comoara revelațiilor primare. Aruncați-vă ochii pe harta asupra lumii antice cunoscute, și veți vedea, că pământul făgăduinței geograficește era într'însa centrul, inima sau, cum se spunea în vremea aceea, buricul pământului ¹⁾. Pătrundeți în particularitatea dispoziției acestei țări, și veți observa, că așezată întrucâtva de întâlnire a celor trei mari părți ale lumii vechi, ~ în punctul, prin care treceau toate căile mari comerciale, ce duceau în Fenicia, care era atunci locul depozitului universal al mărfurilor și industriei tuturor popoarelor, țara sfântă era în același timp, după însuși caracterul și particularitățile solului său, lipsită de comerț și de industrie, și din această pricină și de o viață internațională. Într'însa era nu mai un râu și încă și acela nenavigabil, care se pierdea în Marea Moartă și care nu avea nici o eșire dintr'însa. Cele mai îndămnate noase maluri ale Mării Mediterane ~ bogatul șes Șafel ~ abea

1) Iezechiel, XXVIII, 12. După traducerea Vulgatei se citește așa: „Imbōlicus terrae”. După traducerea rusească sinodală: „Culmea pământului”.

mai târziu au aparținut israiliților. Ei multă vreme au trebuit să se mulțamească cu munții și văile, cu această enormă adunare de stânci de piatră, cu cotlovinele prăpăstioase, cu peștere, curmături și piscuri înalte. Prorocul Isaia zugrăvește exact patria sa, numindu-o „vie îngrădită“. Această țară era astfel mai mult ca oricare liberă de orice contact străin, și Israil trăia acolo în înstrăinare necesară pentru aceea, ca să apere acolo de orice necurăție amanetul tradiției încredințat lui. Dar când a venit momentul pentru semănarea prețioasei semințe a monoteismului în toate cele patru laturi ale cerului, această izolare și separare a contenit, Israil într-o clipeală de ochiu s'a răspândit din acest centru spre toate punctele dimprejur. El s'a împrăștiat pe toate căile cele mari de comunicație, care legau Asia cu Africa și cu Europa prin Siria. Robia babilonică a risipit pe fiii lui în tot pământul locuit atunci, și când a venit Mântuitorul lumii și a trimis pe apostolii săi pretutindenea să propoveduiască Evanghelia, atunci apostolii au găsit în toate orașele iudei, care pregătise mințile pentru primirea învățături despre un singur Dumnezeu și fiecare sinagogă, unde ei propoveduiau buna vestire creștină, alcătuiau de obicei și primul nod de comunitate creștină. Iată opera lui Dumnezeu, iar nu opera omului! Numai prejudițiile oarbe pot nega aicea degetul conducător al Proniei dumnezeiești.

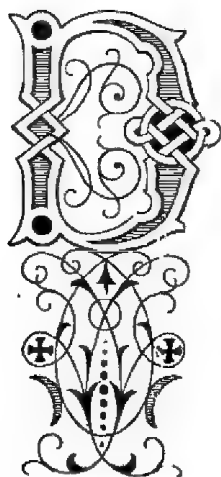

Cântărirea sufletelor (după un monument egiptean).

CAPITOLUL XIX.

NEMURIREA SUFLETULUI ȘI VIAȚA VIITOARE.

ar împreună cu credința într'un singur Dumnezeu adevărat se leagă în chip indistructibil și credința în nemurirea sufletului și în răsplata sau pedeapsa ce ne așteaptă în viața de dincolo de mormânt, corespunzătoare cu faptele din viața pământească. Credința asta până întru atâta alcătuește trăsătura fundamentală în sf. Scriptură și până întru atâta corespunde întregului caracter al Vechiului Testament, încât până hăt târziu în existența unei astfel de credințe n'a fost nici o îndoială; dar în timpurile cele mai nouă critica raționalistă a găsit posibilitatea de a supune îndoelei și această credință. Deaceia nu va

fi de prisos de a examina și acest lucru.

Mai întâiu de toate trebuie să observăm, că credința în nemurirea sufletului este o credință universală a omenirii. Nu există un asemenea popor, care să nu aibă o asemenea credință, și unul din cele mai vestite dovezi ale acestei credințe servesc obiceiurile înmormântării. Așa la haldeii exista, se pare, un fel deosebit de loc sfânt pentru gropnițe, pe care evlavia lor le înconjură cu un deosebit respect, pentru că în orașele Haldeei de Jos și cu deosebire în Barca, Vechea Ereha a timpurilor lui Nimrod, se descopăr o mulțime nenumărată de rămășițe omenești. La început cercetătorii simțiră o puternică mirare, negăsind în Asiria gropnițe asiriene. Dar în urmă s'a descoperit, că necropola Asi-

riei era Haldeea. Trupurile morților se duceau se pare cu bărcile pe Tigru și Eufrat în această din urmă țară, ca într'un pământ sfânt. Sarcofagiile, în care se așezau trupurile, erau de proporții nu tocmai mari, dând un loc cât mai mic posibil pentru fiecare mort; întru aceasta se conduceau, se pare, de ideea, să se lase loc și pentru numeroasele generațiuni viitoare. Cea mai mare parte de sicrie erau împodobite. Ele erau de lut și anume nears, ci uscate la soare. Forma lor se apropie tare mult de forma unui papuc mare. Pedinafară se pot vedea rânduri regulate de podoabe în relief, printre care adesea se repetă închipuirea figurei de om cu genunchile îndoite, în care caz mâna dreaptă se sprijină pe șold, iar stânga e înarmată cu un pumnal scurt. Partea de sus a sicriului la unul din capetele sale are o mare deschizătură. Această deschizătură se închidea cu un mare capac, care se lipea cu îngrijire pe margine. Trupurile morților, înmormântate în Haldeea, se înfășau cu diferite scutice, cum se descrie în Evanghelie la învierea lui Lazăr. Libere rămâneau numai mâinile, încrucișate pe pept, și capul. În fiecare mână se afla un fel de toropală de războiu cu o măciulie rotundă, care fără îndoială alcătuia o emblema religioasă, deși semnificarea ei încă nu se cunoaște. Pentru a feri trupurile de putreziciune, ele se pare că erau unse cu smoală. Nu-i de prisos să observăm, că sarcofagiile acestea adesea cuprind într'insele diferite juvaeruri, cărămizi pictate și sculptate, care prezintă, fără îndoială, amintiri familiare, sfeșnice și în deosebi vase, care se puneau în mormânt evident, ca să se folosească mortul pe cea lume, deoarece într'insele se aflau diferite alimente de hrană. În Mugheir, vechiul Ur, patria lui Avraam, Taylor a găsit în fiecare mormânt câte două vase: în una se aflau încă sămburi de finice, iar în cealaltă oase de pasere, osișoare de pește și alte resturi de pasere¹⁾. Această grijă de morți și toate aceste rituale de înmormântare ne arată lămurit credința asiro-babilonenilor în nemurirea sufletului.

Deși noi știm tare puțin despre îngroparea primilor patriarhi israeliți în pământul Hanaan, dar totuși despre dâșii se știe în destul, ca să vedem toată importanța ce se dădea de ei gropnițelor. Avraam a voit să aibă o gropniță familiară, locul pentru care el l-a și cumpărat pentru un preț ridicat. Acolo a îngropat el pe Sarra, soția sa; tot acolo a fost îngropat și el însuși și tot acolo a fost înmormântat în urmă fiul său Isaac și Rebeca, soția

1) Taylor, *Journal of the Royal Asiatic Society*, tom. XV, 1865, p. 269. Loftus *Travels*, p. 202.

lui Isaac. Iacov tot acolo a îngropat pe soția sa Lia și cu stăruință a cerut fiilor săi pe patul său de moarte să-l îngroape și pe el însuși, ceea ce a și fost îndeplinit de către dâșii. Iosif de asemenea a lăsat testament să se strămute trupul său în pământul făgăduinței, când poporul său va intra în stăpânirea lui, și urmașii săi în adevăr l-au îngropat tot acolo printre vechii patriarhi în Sichem. Toate acestea ne fac să credem, că ramura neamului haldeian, strămutată de pe malurile Eufratului în Palestina, dădeau rămășițelor mortuare ale morților lor onoruri aproape asemenea acelor, care li se dădeau în patria lor, și se dădeau acestor rituale aceeași importanță înaltă, adeverind prin ele credința în viața veșnică a sufletului după moarte.

După aceste obiceiuri de înmormântare, istorisirea despre potop, păstrată de Beroze, ne dă o dovadă directă și pozitivă a credinței babilonene în viața de dincolo de mormânt. Când după uscarea pământului Xisutru a adus jertfă zeilor, atunci el a dispărut împreună cu cei ce-l însoțeau. Între acestea ceice au rămas în corabie, nevăzându-l întorcându-se, la rândul lor s'au pogorit pe pământ și începând să-l caute, îl strigau pe nume, dar nu l-au mai găsit și de sus a răsunat un glas, spunându-le: „Cinstiți pe zei! Xisutru, ca răsplată pentru evlavie la el, a fost luat să locuiască deacum cu zeii, ca și femeea lui, fiul lui și matelotul corăbiei”. Inscripția cuneiformă despre potop în genere confirmă această istorisire a lui Beroze și astfel dă garanție despre adâncă sa vechime: ea ne arată, că omul, care s'a mântuit din potop, a primit dela zei nemurire. Izdubar numai pentru aceasta merge la gurile râurilor să-l caute, ca să învețe taina putinței de a trăi veșnic. Gazizadra își termină povestirea sa despre marele potop cu cuvintele: „Dacă Gazizadra, femeea și poporul său sunt luați, ca să fie egali zeilor, atunci Gazizadra va trăi într'un loc tainic la gurile râurilor. Ei m'au luat pe mine și m'au pus într'un loc singuratec la gurile râurilor.

În aceste locuri, adevărat, nu se întâlnește o mărturisire limpede a credinței în nemurirea sufletului, dar din ele noi cel puțin vedem, că haldeii credeau în putința nemuririi omului și, ceea ce e mai important, considerau această nemurire ca răsplată pentru virtute. Dar sunt și alte locuri mult mai expresive în această privință, și cu deosebire remarcabile sunt imnele, așa numita rugăciune pentru rege și istorisirea despre pogorîrea Istarei la iad. Cerul asiro-haldeian se descrie în aceste imne în anumite forme,

ca locuință a fericirii, casa vieții, pământul viilor. Viața fericităilor se descrie ca plăcută: ei se odihnesc în paturi, beau băuturi curate, în comunitatea prietenilor săi și a rudeniilor lor. Ostașul are împrejurul său prada, pe care el a luat-o în timpul luptelor sale, împreună cu captivii, și el dă banchete mari în cortul său. Istorisirea înseși despre pogorârea Iștarei la iad presupune anume existența lumii de după moarte. Aral, neschimbata țară, țara morților la babiloneni și asirieni, corespunde perfect iadului, amintit de cei mai vechi poeți greci. Credința haldeilor în viața viitoare în tot cazul e neîndoelnică. Ei credeau în locuința morților, în o țară neschimbabilă, de unde nu este întoarcere, în locurile întinericului și a umbrei, unde nu este altă hrană decât praful, și unde sufletele sboară ca paserile. Pentru a intra acolo, trebuie a ne lipsi de toate. Zeița, care domnește acolo, e neînduplecată chiar și față de ceilalți zei și îndeosebi față de Iștara, zeița vieții. În muzeul Britanic este o tăbliță, în care se vorbește de existența chiar și a zeului iadului, și tăblița asta se începe cu cuvintele :

„Infernul, unde se pogoară domnul fiu al vieții,
patima vâlvăitoare a Iștarei,
Domnul locuinței morților, Domnul dealului
infernului“....

După aceea în inscripție se continuă o serie de comparațiuni, care zugrăvesc pustietatea prăpăstiei, care servește de intrare în iad, grozăviile ținutului, pe care o primește zeul, lipsit de iubirea zeiței cerești¹⁾. Cu toată obscuritatea acestora și a altor inscripțiuni, în tot cazul e neîndoelnic, că în țările, care au fost leagănul evreilor, credința în existența sufletelor după moarte avea temelii tari.

Dacă trecem din Haldeea, unde s'a născut Avraam, în țara Egiptului, unde urmașii lui au devenit popor, apoi intrăm anume în acea țară, locuitorii căria în ochii celor vechi se considerau primii învățători ai credinței în nemurirea sufletului²⁾. Noi nu credem că egiptenii anume au descoperit această mare învățătură: ea nu era o invenție a omului, ci o revelație a lui Dumnezeu. Cu toate acestea mărturia anticității grecești e prețioasă în acea privință, că ea nu ne arată, de unde anume filosofi greci au împrumutat ideile lor relativ de acest lucru, important. În tot cazul cei mai puțini vechi dintre filosofi greci înseși au atribuit

1) Lenormant, *Premières civilisations*, tom. II, pag. 85.

2) Herodot, II, 123.

origină orientală i' eilor, pe care ei le propoveduiau relativ de starea sufletelor după moarte. Așa Platon, dorind să dea sancțiuni doctrinei sale despre viața de dincolo de mormânt, citează istoria lui Ghera Armeanul; Socrate citează mărturia magului Gobrie, când descrie lui Antioh starea sufletelor în împărăția subterană, unde ele se pogoară după moarte. Acela din filosofii greci, care după Ferechide, dascălul său, a contribuit mai mult la dezvoltarea psihologiei în apus, Pitagora, după mărturia expresivă a lui Herodot și Diodor Sicilianul, a împrumutat ideile sale despre suflet din Egipt. Anume din această cauză învățătura egipteană despre viața viitoare a și devenit așa de vestită la toate popoarele anticității.

Origina acestei credințe se pierde în întunerecul vremilor. Papirusul lui Ebers, nu demult descoperit, care se referă la veacul XVII a. Hr. și care cum se pare prezintă o copie după un document încă și mai vechiu, se ocupă, între altele, cu boalele și raporturile sufletului și trupului, arătând, la ce vechime se referă cercetările psihologice în valea Nilului. Tuturor li e cunoscut astăzi că egiptenii totdeauna au crezut în nemurirea sufletului, împreună și în învățătura despre pedeapsă și recompense¹⁾. Din vestita Cartea Morților, câteva exemplare ale căria se ridică către o depărtată epocă, se poate vedea, că ideile egiptenilor despre viața viitoare sunt tot așa de vechi, ca și înseși existența acestui popor²⁾. Această carte ne arată, cum aceasta într-o câtva era deja cunoscută din mărturiile celor vechi, că omul după moarte sa era adus de Gor la judecata lui Oziris, care ședea pe tronul său. Acolo, înaintea a patru genii a lui amentî, adică a locului petrecerei morților, mortul

Judecata de dincolo de mormânt a sufletului.
(după un monument egiptean).

1) De-Rougé, Revue archéologique, 1860, tom. I, p. 73. Dăre de samă despre papirusul Ebers vezi Journal officiel 1873.

2) „Cartea Morților”, numită încă „Rânduiala înmormântării” ne prezintă o colecție de rugăciuni, împărțite în 166 de capitole; aceste rugăciuni trebuiau să se citească de morți, ca să se dea sufletului lor puterea de a suporta ispitele de dincolo de mormânt și să-l curățe pentru viitoare judecări. Pentru a da răposatului putința să citească exact aceste rugăciuni, împreună cu mumia un întreg exemplar al cărții.

trebuia să se justifice înaintea a 42 de judecători de 42 de feliuri de păcate. Sufletul trebuia să apere prin această cuvântare dreptatea sa înaintea tribunalului subteran: „Respect vouă, stăpânii adevărului și ai dreptății? Respect ție, marelui dumnezeu domnul adevărului și al dreptății? Eu am venit la tine, o domnule meu, și mă prezint ție pentru contemplarea desăvârșirilor tale? Căci se știe, că eu știu numele tău și numele acestor 42 de zei-tăți, care se află cu tine în palatul adevărului și al dreptății, trăiesc prin ruina păcătoșilor și se nutresc cu sângele lor în ziua aceea, când se cântăresc cuvintele înaintea lui Oziris cel drept. Duh în-doit este numele tău, domnule adevărului și al dreptății. Eu, ne-greșit, vă cunosc, stăpânii adevărului și ai dreptății; eu v'am adus adevărul, eu am distrus prin voi minciuna. Eu n'am săvârșit nici o înșelăciune contra oamenilor? Eu n'am apăsătorie pe vă-duce; eu n'am mințit la judecată; eu n'am cunoscut minciuna? Eu n'am făcut nimic din cele oprite! Eu n'am pretins dela lucră-torul cu ziua mai mult lucru decât era el dator să facă!... Eu n'am fost nepăsător? Eu n'am fost leneș? Eu n'am fost slab? Eu n'am fost neputincios? Eu n'am făcut nimic din cele ce erau ură-ciune înaintea zeilor? Eu n'am înjosit pe rob înaintea stăpânului său? Eu n'am clevetit? Eu n'am provocat lacrimi? Eu n'am ucis pe nimenea? Eu n'am poruncit să se omoare cineva? Eu n'am înșelat pe nimenea? Eu n'am răpit pâinea templelor? Eu n'am lipsit pe zei de jertfe? Eu n'am răpit pâinea și scutecele morților? Eu nu mi-am făcut avere prin înșălătorie? Eu n'am falsificat mă-sura pentru cereale? Eu n'am înșelat nici cât e negru sub unghie? Eu n'am cotropit ogor străin? Eu n'am răpit bunul altuia prin falsi-ficarea cântarului? Eu n'am răpit laptele dela gura pruncilor? Eu n'am făcut vânătoare de animale sacre pe toloaca lor? Eu n'am vânat cu mreaja paseri sacre? Eu n'am pescuit pești sacri în iazurile lor? Eu n'am oprit apa la vremea ei? Eu nu am secat brațele râului în cursul lor? Eu nu am stins focul sacru în că-minul lui? Eu nu am gonit boii ce aparțineau zeilor? Eu nu am jicnit pe Dumnezeu la procesiunile lui? Eu sunt curat? Eu sunt sfânt!“¹⁾).

Faptele mortului în lumea de dincolo de mormânt se cân-tăreau în cumpenele adevărului și se însciau de către Tot, când înseși-cântărirea era privegheată de Anubis²⁾). Dacă omul dusesese viață ireproșabilă, el, „devenea Oziris“, intra în

1) „Cartea Morților“, cap. 125; Maspero, *Histoire*, pag. 44—45.

2) Vezi ilustrația din capul capitolului I.

fericire și locuia în câmpiile lui Aalu, printre zei în lumină neapusă, pe malurile Nilului ceresc. Dacă, din contra, viața lui fusese criminală, atunci el se prefăcea în dobitoc și se închidea în loc întunecos pentru pedeapsă.

Aceste credințe nu numai că erau înscrise pe Papiruse, ci și pătrunsese în moravuri, așa că aveau foarte mare importanță și devenise, așa zicând, simțite în viață. În Egipt era imposibil să pășești fără să nu vezi aceste scene de judecată și de cântărire a sufletelor, care se zugrăveau pe morminte, precum era imposibil să nu fii de câteva ori martor la glorificările ce se făceau în cinstea morților, la acele mărețe înmormântări, unde cu solemnitate neobișnuită se înșirau lungi procesiuni, în care mulțimi întregi de bocitoare își manifestau întristarea lor prin cele mai expresive semne. Nici la un alt popor al vechimei nu era încă toată viața pătrunsă până întru atâta de ideea nemuririi, ca la egipteni. Arhitectura lor mormântală era originală în cel mai înalt grad și cea mai remarcabilă din creațiunile lor, pentru că pentru egiptean cea mai importantă problemă a vieții pământești era să se pregătească pentru viața viitoare. Toată religia, toată filosofia vechilor egipteni se fundează pe învățătura despre nemurirea sufletului și despre existența răsplății de după moarte.

Israiliții au trăit multă vreme între egipteni. Deci nici un om cu dreaptă cugetare nu poate nega, că ei n'ar fi cunoscut ideile egiptenilor despre viața viitoare. Ei vedeau, cum vedem noi, reprezentarea scenelor de viață viitoare și înseși înmormântările; ei înseși au îmbalsamat pe Iacov și pe Iosif după metoda egipteană, și în cinstea lui Iacov au făcut aceleași procesiuni funebre, care se făceau obișnuit de egipteni în cinstea marilor demnitari dela curtea lui Faraon. În vederea acestora, e cu totul imposibil a presupune, cum presupun unii cercetători mai noi, cumcă israiliții nu aveau idee despre nemurirea sufletului. Având însă idee despre nemurire, ei au primit-o. Noi nu găsim absolut nicăierea combaterea acestei credințe din partea lor. Dacă ei ar fi răspins-o, atunci urmele acestei negări am găsi-o în cărțile lor sfinte. Penateucul leapădă și condamnă formal toate rătăcirile și toate obiceiurile condamnabile ale popoarelor, cu care israil a venit în atingere. A condamna tot, ce se părea condamnabil sau periculos, întru aceasta, fără îndoială, se cuprindea unul din scopurile, ce a avut în vedere legiuitorul fiilor lui Israil. Totuși nici un critic nu poate în timpul de față să aducă nici un cuvânt din cărțile lui Moise contra credinței în nemurirea sufletului, și în lege nu-i absolut nimic de acel fel, ce ar da temeiul a nega această credință.

Marele legiuitor al lui Israel era până într-atâta pătruns de credința în viața viitoare, că n'a atacat această credință a împă-latorilor poporului său nici măcar în vederea, că cultul morților, pe care el nu se poate să nu-l fi cunoscut, putea să devină izvor de rătăcire periculoasă pentru poporul său. El porunci să aducă ca jertfă animale, pe care egiptenii le considerau ca zei (Eș. VIII, 26; XXIX, 1); el a sfărâmat și a prefăcut în praf vițelul de aur, pe care israeliții și-l făcuse drept idol, după pilda egiptenilor (Eș. XXXII, 20); el a nimicit trei mii de oameni, ca să-și arate tot desgustul său față de această idololatrie (Eș. XXXII, 28); Mai mult încă, a condamnat energic cunoscutele ceremonii funebre la înmormântări (Lev. XIX, 27, 28; Deuter. XIV, 1; XXVI, 14); el interzise, ca urâciune, chiemarea morților (Deuter. XVIII, 11, 12), dar în acelaș timp el nimica, absolut nimica, nici în acest caz din urmă, nu a spus nici contra cinstirii morților, nici contra existenței vieții viitoare. Mai mult încă, onorurile, ce se dă-deau morților, sunt chiar direct legiferate în câteva locuri ale Pentateucului.

Dar și în afară de aceste deducțiuni negative se pot aduce dovezi pozitive și directe în susținerea credinței israeliților în nemurirea sufletului. Ei fără îndoială aveau idee de nemurire, de oarece considerau moartea drept pedeapsă pentru păcatul original, și credeau, că Adam și Eva n'ar fi încetat de a trăi, dacă n'ar fi călcat porunca lui Dumnezeu. Inseși moartea după închipuirea lor nu era nimicirea totală și definitivă a omului. După cădere, urmașii lui Adam, osândiți să suporte urmările păcatului strămoșului lor, au trăit aicea numai ca într'un loc de izgonire într'un pământ străin. Din timpul lui Iacov și a lui David până la apostolii Petru și Pavel neconținut a izbucni din peptul poporului lui Dumnezeu unul și același glas: „căci nu avem aicea cetate stă-tătoare“, zice ap. Pavel, „ci căutăm pe cea viitoare“ (Evr. XII, 14). „Auzi, Doamne, rugăciunea mea“, se ruga regele David, „căci călător sunt eu la Tine și pribeag, ca și toți părinții mei“ (Ps. XXXVIII, 13; CXVIII, 19, 54). „Zilele pribegiei mele sunt 130 de ani; puține și nefericite sunt zilele vieții mele și n'au ajuns până la anii vieții părinților mei din zilele pribegiei lor“ (Fac. XLVII, 9). Așa erau cuvintele, cu care Iacov răspunse, după sosirea sa în Egipt, la întrebarea lui Faraon despre vrâstă. „El numi viața sa pribegie pe pământ, pentru că el avea conștiința despre patria de dincolo de mormânt“, observă cu tot dreptul Delitsch. „Aceia, care vorbesc astfel“, observa ap. Pavel, „arată că ei caută patria. Și dacă ei ar fi avut în gând acea patrie, din care eșise, apoi ar

fi avut vreme să se întoarcă. Dar ei tindeau spre una mai bună, adecă spre patria cerească" (Evr. XI, 14-16).

Moartea, după vederile vechilor israiliți, era sfârșitul pribegiei pământești. Pentru ei a muri însemna a se întoarce la părinții săi, a se adăoga la poporul său. Aceste expresiuni remarcabile, care se pot citi în toate cărțile Bibliei și mai ales în Pentateuc (Fac. XV, 15; XXV, 8, 17; XXVI, 29; Numer. XX, 24, 28; Deuter. XXXI, 16; Jud. II, 10, etc.), „însamnă mai mult decât o obișnuită predare pământului“, spune Delitsch. „După cum expresia, că patriarhii au murit sătui de zile, indică nu numai săturarea și nemulțămirea de ostenețele acestei vieți, ci și așteptarea unei vieți mai bune; așa deasemenea și adăogarea la părinți însemnă nu numai întâlnirea trupurilor lor, ci și întâlnirea înseși persoanelor lor“¹⁾. Aceste expresiuni astfel alcătuesc o dovadă de neînvins a credinței israilitenilor în nemurirea sufletului. Ei foarte deslușit deosebesc în limba lor moartea, înmormântarea și adăogarea morțului la părinții săi. Ar fi zadarnic să dovedim, cum se silesc unii critici, că „a se adăoga la poporul său“, „a se, întoace la părinții săi“ însemnă a fi îngropați în aceeași grobnită sau în același loc: Avraam, care s'a adaos la părinții săi" (Fac. XXV, 8), a fost îngropat în Hebron, în peștera Mahpela, pecând Tara, tatăl său, a murit în Haldeea. Ismail deasemenea s'a adăogat la părinții săi" (Fac. XXV, 17), deși el n'a fost îngropat în grobnița tatălui său. Despre moartea lui Iacov se istorisește astfel în cartea Facerei: „Și a terminat Iacob testamentul către fiii săi, și și-a întins picioarele sale în pat, și s'a săvârșit, și s'a adăogat la poporul său" (Fac. XLIX, 33). Când el „s'a alăturat la poporul său“, Iosif s'a aruncat peste trupul neînsuflețit al tatălui său și-l acoperi de sărutări și cu lacrimi; după aceea rămășițele mortuare ale patriarhului au fost îmbalsamate, egiptenii au rânduit doliu în curgere de 70 de zile, și numai după aceste ceremonii Iosif a plecat să îngroape pe tatăl său în grobnița lui Avraam. Iacov prin urmare se alătură la poporul său cu mult înainte de ce rămășițele sale au fost puse alături de rămășițele strămoșilor săi. Lipsit de făgăduința de a intra în pământul făgăduit, Aaron a murit pe muntele Or și acolo a fost îngropat. Nici un israilit nu era încă pus împreună cu dânsul, dar totuși și despre [el se zice, că el „s'a adăogat la poporul său" (Numer. XX, 24; Deuter. XXXII, 50). Moise, la rândul său, a murit pe muntele Nebo, peste Iordan, în țara Moabului, și nimenea n'a știut locul înmormântării,

1) Delitsch, Die Genesis, 1858, tom. I, p. 425.

și totuși și el „s'a adăogat la poporul său” (Deuter. XXXII, 50); XXXIV, 6). Umbra lui Samuil în Asidor vestește lui Saul, că acesta chiar a douazi va fi cu dânsul (1 Reg. XXVIII, 19), deși regele, ucis în Afec, n'a fost îngropat alături cu prorocul celce-l unsese rege. Astfel este clar, că „a se adaoge la părinți”, este cu totul altăceva, decât a fi îngropat, și israiliții timpurilor lui Moise credeau în lăcașul, unde sufletele se adunau după moarte. Acest lăcaș al sufletelor strămoșilor, cum se va arăta mai jos, se numea *seol*. El era cunoscut nu numai după natura lui, ci deasemenea și sub această denumire deja încă din timpul patriarhilor. Când Iacov a fost vestit despre peirea fiului său Iosif, el căzu în mare întristare, și când fiii lui voră să-l mân- de, el răspunse: „cu întristare mă voi pogori la fiul meu în tartar” = *seol* (Fac. XXXVII, 35). Acest *seol*, evident, nu era simplu o gropniță, cum socot unii din tâlcuitorii mai noui și unii traducători, pentru că Iacov presupunea, că fiul său fusese sfâșiat sau mâncat de o fiară sălbatecă, și prin urmare nu putea nădăjdui, că oasele lui ar fi putut să se odihnească alături de oasele lui Iosif.

Astfel noi găsim deja în epoca patriarhilor și a lui Moise chiar în Pentateuc urme incontestabile ale credinței în nemurirea sufletului. Urmele acestea se întâlnesc la fel și în celelalte cărți ale Vechiului Testament, și spre confirmarea acestora ajunge să amintim, de exemplu, renumita istorie a lui Saul, când el în disperarea sa chieamă pe Samuil, care deja murise. Inseși această chieamare a unui mort presupune limpede existența sufletului celui chieamat din ceealaltă lume. Moise a oprit cu asprime chieamarea morților, ca uriciune (Deuter. XVII, 11, 12). Dar această superstiție, întemeiată pe realitatea existenței vieții de dincolo de mormânt, s'a înrădăcinat până întru atâta în popor, încât chiar și prorocii de mai târziu, ca de exemplu prorocul Isaia, au trebuit să se ridice contra acestei superstițiuni, deși fără îndoială cu puțin succes. „Și când vi se va spune, zicea acest proroc: adresați-vă la cei ce chieamă morții și către vrăjitori, și către descântători, și către cei ce vorbesc din pantece, atunci să răspundeți: nu trebuie oare poporul să se adreseze către Dumnezeuul său? Se întreabă oare morții despre cei vii? Adresați-vă la lege și revelațiune” (Is. VIII, 19). Inseși vitalitatea acestor obiceiuri superstițioase printre israiliții tuturor timpurilor istoriei lor servește ca dovadă incontestabilă a credinței lor în viața viitoare. Altmintrelea ar fi absurd a socoti, că poporul s'ar adresa cu întrebări despre soarta sa la ființe, existența cărora el nu o recunoaște. În cartea Pilde lor nemurirea sufletului se definește direct și literal. În acea parte

a acestei cărți, alcătuirea căreia de toți se atribue regelui Solomon, se spune: „Pe calea dreptății este viață, și pe cărarea ei este nemurirea”¹⁾. Aicea expresiunea *al-mavet* cu o claritate indiscutabilă indică anume nemurirea în sensul său psihologic, cum se recunoaște aceasta de ebraiștii cei mai superiori și mai cu autoritate, chiar indiferent de prejudițiile raționaliste ale cugetării lor în alte privințe.

Dar dacă la israiliți exista incontestabil credința în nemurirea sufletului, atunci ce era acea bezdnă subterană, care, evident, era locul de adunare al sufletelor? Acest loc în Biblie se numește, cum am spus, *șeol*, și numirea aceasta se întâlnește acolo nu mai puțin de 65 de ori. Orientaliștii nu sunt uniți în păreri relative de origina cuvântului *șeol*. Unii îl derivă dela *saal* = a săpa și-i dau senz de peșteră; alții, din contra, îl derivă dela *saal* = a cere, în care înțeles el înseamnă: „loc nesățios, care nu încetează a cere jertfe nouă”. Unii interpreți presupun, că în unele locuri *șeol* înseamnă simplu mormânt. Dar oricum ar fi, toți învățații, ceea ce e și important în cazul de față, sunt de acord întru aceea, că cel puțin în majoritatea cazurilor cuvântul *șeol* înseamnă nu grobniță, care se numește în evreește *Keber*, ci locul, unde trăesc sufletele după moartea omului. Această opinie s'a recunoscut în toate timpurile²⁾. Asemenea opinie a învățaților foarte limpede se confirmă cu un șir întreg de locuri, care arată, că la israiliți *șeol* în adevăr însemna locul, unde se retrăgeau sufletele după moartea omului; și că în acest loc de sălășluire ele nu erau lipsite de conștiință și viață, și printrumare israiliții în toate timpurile au admis nemurirea sufletului și existența unei alte lumi.

Iată descrierea împărăției morților după datele, prezentate de cărțile sfinte. În această locuință se pogoară după sfârșitul acestei

1) Pild. XII, în traducerea sinodală rusească în loc de „nemurire”, stă „nu-i moarte”.

2) Traducătorii greci traduc cuvântul *șeol* în 61 de cazuri prin cuvântul „iad”, adică prin cuvântul, care în limba greacă însemna locul, unde s'au retras sufletele după despășirea de trup. Numai în două cazuri el l-au tradus prin cuvântul „moarte” (2 Reg. XXII, 6; Pild. XVIII, 14). Traducătorii greci au omis acest cuvânt în alte două locuri, unde el se întrebuințează în evreește, și anume Iov. XXIV, 19 și Iezechil XXXII, 21). În Vulgata latină cuvântul acesta se traduce prin cuvintele: *infernus* sau *inferi*, *inferus* (de 48 de ori *infernus*, de 17 ori *inferi* sau *infernes*). Termenul *șeol* a devenit până întru atât de obișnuit pentru designarea locului șederii sufletelor, că Onchelos și Ionatan în parafrazele lor hebraice l-au păstrat de obicei, afară de cinci locuri. Textul samaritean al Pentateucului peste tot citește *șeol*. Traducerea siriacă a Bibliei totdeauna redă cuvântul *șeol* al Vechiului Testament și cuvântul *iad* corespunzător lui în Noul Testament, prin cuvântul *șol*. Majoritatea ebraiștilor nemți chiar și din raionaliști, recunosc, că vechile traduceri au redat exact înțelesul *șeolului*; ei înseși cele mai adesea îl dau prin cuvântul *Schattenreich*, adică „împărăția umbrelor”, sau *Unterwelt* = „lumea subterană”, „iadul”, *locus ubi mortui, umbrarum instar, degunt*, zice Rozenmuler. Gesenius definește astfel „*locus subterraneus... habitatus a mortuorum animabus*”.

vieți. Acolo intră, după descrierea poetică, ce se întâlnește în diferite locuri, pe porți deosebite, care se numesc deasemenea guri și care se pot lărgi fără măsură (Fac. XXXVII, 35; Is. XXXVIII, 10; Iov, XVII, 16; Is. X, 14). Locul acesta este extraordinar de adânc, întunecos și posomorit, deși el e descoperit înaintea lui Dumnezeu. El este vast, fără sațiu, neînduplecat și neîndurat (Iov, XI, 8; X, 21, 23; XXVI, 6; Deuter. XXXII, 22; Avac. II, 5; Pild. I, 12; XXX, 10; Is. V, 14; Cântarea, XIII, 6). După alte mărturii, în *șeol* sunt locuri încă și mai depărtate și mai adânci, destinate, fără îndoială, pentru suflete și mai încărcate de păcate. Anume pe acestea Moise în ultima sa cuvântare le și numește „iadul subteran“, adică șeolul cel mai depărtat (Deuter. XXXII, 22). În această locuință a morților trec toate sufletele și acest loc de adunare este destinat pentru toți oamenii; el este „casa adunării tuturor trăitorilor“ (Iov, XXX, 23; Fac. XXXVII, 36; Numer. XVI, 30). Locuitorii șeolului de câteva ori se numesc în Biblie refaimi, – cuvânt, care câteodată înseamnă neamul uriașilor, iar aplicat la păcătoși înseamnă se pare ființe neputincioase și fără putere. Refaimii sunt lipsiți de o parte de putere vitală, dar ei nu sunt lipsiți de toată puterea, nici de toată conștiința. Prorocul Isaia în mărețul capitol, unde el prezice căderea regelui Babilonului, ne dă puțința de a pătrunde chiar în *șeol* și descrie așa starea locuitorilor lui: „Zdrobita Domnul toiagul necredincioșilor, sceptorul stăpânitorilor“, declară prorocul... „Tot pământul se odihnește (acum), se liniștește și strigă de bucurie... Iadul cel de desupt s'a pus în mișcare pentru tine, ca să te înțimpene la intrarea ta; a deșteptat pentru tine pe refaimi „pe toate căpeteniile pământului; a ridicat pe toți regii păgâni de pe tronurile lor. Toți aceștia îți vor vorbi: și tu ai devenit neputincios, ca noi? Și tu ai ajuns asemenea nouă! În infern e aruncată mândria ta, cu tot zgomotul tău. Sub tine se vor așterne vermi și vermi sunt acoperemântul tău. Cum ai căzut tu din ceriu, lucea fără, fiul aurorei! S'a sfârâmat de pământ celce călca popoarele! Dar ziceai în inima ta: mă voi urca la ceriu, mai presus de stelele lui Dumnezeu voi înălța tronul meu și voi ședea pe munte, în adunarea zeilor, la marginea mezinopții; mă voi sui la înălțimea norilor și voi fi asemenea Celui Preaînalt. Dar tu ești aruncat în iad, în adâncul infernului; ceice te văd, se uită la tine și cugetă de tine: Oare acesta e acel om, care clătea pământul, zguduia împărățiile, universul îl prefăcea în pustietate și distrugea orașele lui și captivilor lui nu le da drumul acasă? Toți regii popoarelor, toți dorm cu cinste, fiecare în mormântul său; iar tu ești aruncat

afară de mormântul tău, ca o ramură disprețuită, ca haina celor uciși, biruiți cu sabia, care sunt aruncați prin șanțuri, tu ești un cadavru călcat în picioare" (Is. XIV, 5-19).

Prin șeol în genere se înțelege acel loc de adunare al morților, acea petrecere a celor buni, acea petrecere a celor răi; sau mai curând locul, unde se pogoară, toți morții, cum zice Iov și Moise. Ezechia îl opune pământului celor vii, fără nici o deosebire între drepti și nedrepți (Is. XXXVIII, 18-19). Psalmistul vorbește deasemenea, că acesta e locul, unde va fi nevoit să se retragă fiecare om trăitor (Ps. LXXXVIII, 48). Dar în cartea Numerelor șeolul este o prăpastie, în care mânia dumnezească a înghițit pe Core și pe părtașii săi răzvrătiți (Numer. XVI, 33). În cartea Iov citim:

„Seceta și arșița înghit apa proaspătă;
Așa înghite infernul (șeol) pe păcătoși”.
(Iov, XXIV, 18).

În psalmi și în alte locuri de câteva ori el însemnează locul petrecerii celor buni: „Tu nu vei lăsa sufletul meu în iad (șeol)”, cântă David, vorbind în numele lui Mesia, „și nu vei da celui sfânt al Tău să vadă stricăciunea” (Ps. XV, 10). Pe temeiul acestor locuri, fer. Augustin și alți câțiva părinți și învățători ai Bisericii deosebeau două iaduri înainte de venirea lui Iisus Hristos: unul sus, unde locuiau sufletele dreptilor, până ce taina ispitirei le va deschide porțile cerești, și altul jos, unde se aruncau cei răi. În tot cazul e clar, că deși numirea șeol se dă fără deosebire în Vechiul Testament locului unde petrec și cei drepti și cei păcătoși, apoi aceasta în tot cazul nu însemnează, cum că dreptii și cei răi erau amestecați la un loc, și încă și mai puțin cumcă ei împreună sufereau unele și aceleași chinuri (Comp. Luc. XVI, 26). Dar fără îndoială, că sufletele dreptilor, aflându-se în șeol, nu primeau răsplata cuvenită pentru meritele lor și nu se desfătau de fericire. Deaceia anume în unele locuri se spune, că în acest loc de petrecere a morților nu se putea slăvi Dumnezeu (Is. XXXVIII, 18; Ps. CXIII, 17; Bar. II, 17).

Din toate cele spuse cu claritate rezultă că israeliții credeau în nemurirea sufletului și în existența vieții de după mormânt. „Ideea”, spune un cercetător, „pe care Vechiul Testament ne o dă despre viața de dincolo de mormânt, se deosebește mai puțin decât s'ar fi putut presupune la început, de ideea, pe care o aveau păgânii despre iad, dacă nu s'ar cădea în eroare din cauza îmbodolirii ei în scuticile mitologiei. Superioritatea Vechiului Tes-

tament în această privință constă în genere în conștiințiozitatea imaginațiilor și în aceea, că el fundează existența șeolului pe monoteism. Dar moartea încă nu și-a pierdut puterea sa, și viața veșnică nu s'a manifestat în toată deplinătatea sa¹⁾.

În genere, noi întâlnim la popoarele de cele mai felurite limbi, moravuri și tradiții, care se leagă strâns, în tradiția biblică. Hesiod în Teogonia sa ne arată, că toți oamenii se pogoară în locuința iadului. Homer prezintă sufletele morților ca locuind într'un pământ întunecos, în acea tristă sălășluire, unde niciodată nu strălucește soarele și unde cu întristare rătăcesc umbrele. Această comuniune de idei trebuie să fi plecând dintr'un izvor comun, care nu poate fi altul, decât revelația primitivă, de oarece omul singur de sine nu poate ști ceea ce se petrece după moarte. Deoarece popoarele de origine cu totul diferită aveau în privința acestui lucru concepții asemănătoare, apoi aceste concepțiuni nu puteau fi dovada închipuirii, ci prezintă un rest al revelațiilor, făcute de Dumnezeu strămoșului neamului omenesc. Trebuie neconținut avut în vedere, că numai prin comunicare supranaturală putem noi ști în chip pozitiv ceea ce se petrece în cealaltă viață, cu deosebire relativ de răsplată și pedeapsă, cu examinarea cărora ne vom și ocupa noi acum.

Înainte de a examina această chestiune, nu-i de prisos a observa, că creștinismul nu-i interesat de răspuns. Chiar de ar trebui să zicem împreună cu sf. Ioan Gurădeaur, că făgăduința vieții viitoare n'a fost în acea revelație incompletă, în care a fost făcută israilitor de către Moise, și că în genere în Pentateuc nu se fac nici un fel de făgăduințe ale vieții de dincolo de mormânt, făgăduințe, care sunt vestite limpede numai de Hristos și de Evanghelie, creștinismul nu ar suferi deloc din pricina acestui răspuns. Aceasta ar fi numai în acel caz, când ar fi dovedit, că religia israilită, pentru care creștinismul servește de completare și pe care el se razemă, înseși s'ar rezema pe rătăcirea, anume pe negarea nemuririi sufletului. Dar asemenea afirmațiune nu poate nici o clipă rezista unei critici sănătoase. În realitate e bine cunoscut, că nici într'un loc al cărților sfinte nu se neagă răsplata după fapte în viața viitoare. Pelângă aceasta trebuie deasemenea a se avea în vedere, că în cele mai vechi cărți, și cu deosebire în Pentateuc, nicăieri nu se expune formal învățătura despre recompense și pedepse după moarte. „Legea lui Moise“, zice Bossuet, „a dat omului abea numai o idee începătoare despre natura

1) Guder la Herzog, Real-Encyclopedie, tom. V, anul 1856, pag. 441.

sufletului și despre fericirea lui; tainele vieții de dincolo de moarte n'au fost atunci în general descoperite, și deja numai în vremea lui Mesia această mare lumină a strălucit lumina pentru toți. Deja numai noua generațiune de oameni a pus credința în viața viitoare ca temelie a religiei sale¹⁾. Se știe, că una din particularitățile principale, care deosebesc una de alta religia iudaică și religia creștină, constă în cea predominantă importanță, care o are în cea din urmă credința în rai și iad, ~ importanță, urmele căria puțin le-am observat în cea dintâi înainte de vremea Macabeilor. Nu trebuie a deosebi cunoașterea unei anumite doctrine de înrăurirea ce o exercită asupra minților. Chiar dogmele creștine, deopotrivă recunoscute în toate veacurile, cu toate acestea s'au manifestat diferit în viața popoarelor în diferite timpuri. Incontestabil, că cinstirea Preasfintei Fecioare, de exemplu, s'a recunoscut și a existat în toate timpurile de Biserică, dar ea s'a manifestat nu în totdeauna în unele și aceleași forme, ba și acum diferă în expresiunea externă în diferite locuri și la diferite popoare. Deaceia nu-i de mirare, că și Moise a vorbit despre viața viitoare și despre recompensele dintr'însa nu într'o limbă așa de clară, cum vorbește de pildă ap. Pavel ucenicilor lui Hristos: „locuința noastră e în ceriu. La cele de sus cugetați, iar nu la cele pământești“. (Filip. III, 20; Col. III, 2). Fiii lui Iacov nu erau îndestul slobozi de sensualitate, ca să poată primi asemenea lecțiuni înalte și să se ridice pânăla asemenea cugetări înalte. A trebuit să treacă veacuri întregi înainte de ce Răscumpărătorul să găsească pământul pregătit îndeajuns pentru primirea dumnezeieștii semințe și pentru fructificarea ei. Dar către vremea venirii Lui totul se schimbaseră deja: El a voit să se întemeieze religia universală și acesteia trebuia să-i dea o bază mult mai largă, decât cum era baza religiei iudaice. Atunci nu mai era posibil a lega binecuvântările pământești numai de observarea legii, de oarece noua biserică trebuia să cuprindă nu numai un singur popor, ca cea veche, ci toate popoarele pământului. Antagonismul dintre membrii marelui biserici universale, ca popoară, era inevitabil. Dar dacă între dânsele trebuiau inevitabil să se producă, așa zicând, concurențe materiale, lupta pentru influență sau pentru diferite interese materiale, apoi cel puțin ele să poată fi dirijate de unul și același impuls duhovnicesc spre scopul lor suprem, spre posedarea cerului.

Adesea s'a afirmat, că Moise n'a vorbit lămurit despre răsplata de după moarte pentru aceea, ca să prevină pericolul ido-

1) Bossuet, Discours sur l'histoire universelle, partie II, chap. XIX, Oeuvres.

latriei printre israiliți. Asupra acestei cugetări au insistat mult personalitățile erudite, ca de exemplu Bossuet și alții. Dar pentru asta au fost și alte cauze. Moise nu și-a arătat pretențiuni, că el a dat poporului său o nouă religie: el a voit numai să păzească religia patriarhilor de orice amestec necurat, împrejmuiindu-o numai, așa zicând, cu o ogradă ocrotitoare. El a insistat cu tărie asupra acelor puncte, care erau amenințate de schimbări sau falsificări, ca de exemplu unitatea lui Dumnezeu, și nu s'a oprit asupra altora. El a fost mai mult legiuitor politic decât reformator religios. În codicile său el n'a expus viața viitoare în calitate de sancțiune a legii statornicite de dânsul; e adevărat deasemenea și aceea, cum spune fer. Augustin, că „în acel așezământ, care cu dreptate se numește vechiu, și e dat pe muntele Sinai, nu se află făgăduințe descoperite decât numai despre fericirea pământească”; dar cei de mirare întru aceasta? Cine se va mira de exemplu de aceea, că despre cer și iad nu se pomenește deasemenea nici în codicile noastre civile? Încă nici atâta n'a alcătuit Moise un tratat filosofic sau teologic în înțelesul cel mai nou al acestui cuvânt. Vechii oameni orientali nu aveau idee de cărți teoretice, alcătuite după o metodă regulată și riguroasă, care să examineze obiectul pe toate fețele lui, ne scăpând din vedere nici una. Aceste metode ale descendenților ariiți erau cu totul necunoscute fiilor lui Sim. Autorul Pentateucului a păstrat istoria poporului său, el a combătut rătăcirile predominante și abuzurile, dar el a găsit de prisos să vorbească despre cele ce erau cunoscute tuturor și în ce credeau toți. Dacă Decalogul l-ar fi alcătuit un oarecare peripatetic sau scolastic, apoi acesta de bună samă în fruntea tuturor ar fi pus dovadă existenței lui Dumnezeu. Moise, din potrivă, nu face asemenea afirmațiune relativ de existența lui Dumnezeu: ea totdeauna se presupunea singură de sine și deaceea el nu o formulează niciodată. Același lucru e și cu răsplată în viața viitoare. El știa de ele, și nu avea a se îndoi de dănsale, de oarece el fusese educat în toată înțelepciunea egipteană, iar egiptenii o admiteau; el credea în ele, de oarece el nicăierea nu le neagă, și deși el a combătut și a mustrat tot ce i s'a părut lui fals, în păreri și în credințele popoarelor, în mijlocul cărora trăia poporul său, el n'a crezut de trebuință să pomenească de credința sa în această privință, de oarece această amintire i s'a părut cu totul de prisos. Iudeii în toate timpurile admiteau, că erau multe adevăruri, ce nu erau scrise în lege, dar care se păstrase și se transmisese printre dânsii din generațiune în

generațiune prin tradițiile verbale; credința în pedeapsă și răsplată în viața viitoare era din numărul acestor adevăruri.

După aceste observațiuni preventive să arătăm acum acele urme ale acestui adevăr, pe care le întâlnim în cărțile sfinte. Prima se cuprinde în istoria despre Enoh. „Enoh”, vorbește autorul cărții Facerea, „a umblat înaintea lui Dumnezeu; și nu s'a mai aflat, pentru că Dumnezeu l-a luat” (Fac. V, 24). Luarea lui Enoh, ne-greșit se expune ca răsplată pentru evlavia sa. Cuvintele, în adevăr, tare neclare, rostite de Dumnezeu după potop, ne prezintă oprirea uciderelor și cuprinzând amenințări cu pedepse în viața viitoare: „Eu voi cere sângele vostru, în care este viața voastră; îl voi cere dela toată fiara, voi cere deasemenea sufletul omului din mâinile omului, din mâinile fratelui lui” (Fac. IX, 5). Ocolind multe alte locuri, senzul cărora e destul de împede, pentru adevărarea adevărului examinat, vom trece direct la cartea Ecclesiastul. Tradiția iudaică și cea creștină atribue alcătuirea Ecclesiastului lui Solomon, și Reisch, într'o operă socială, a dovedit că nu există nici un temei să respingem această veche părere. Iată câteva învățăminte ale Ecclesiastului. În această carte nemurirea sufletului și viitoarea judecată a lui Dumnezeu sunt obiecte dovezilor mentale și autorul le prezintă ca concluzie, trasă din studiul moravurilor lumii. Cu alte cuvinte ecclesiastul se silește să stabilească și să confirme pe cale teoretică credința deja existentă în popor. Cum poate omul să satisfacă necesitatea de neînvins, pe care el o încearcă la statornicia armoniei permanente între însușirile sale? Cum poate el să urmeze inimii sale și patimilor sale, și în același timp să asculte mintea sa și cele mai bune instincte ale sale? Vai! rezolvirea acestei grele probleme e cu neputință pentru om aicea, pe pământ. Plăcerile produc sațiu; adesa ele sunt rele și virtutea le osândește. Virtutea la rândul său nu apără de suferințe și de nenorocire; necredinciosul se pare că este adesa chiar mai fericit decât dreptul călcat de el în picioare; impietatea triumfă chiar și în fața judecătorilor. Ce poate servi ca explicațiune al acestei desordine, așa de protivnică bunătății și dreptății lui Dumnezeu? Dar iată ce: „Văzut-am eu sub soare: locul judecății, dar când colo era nelegiuire; lăcașul dreptății, și acolo era nedreptatea. Și am zis eu în inima mea: pe cel drept și pe cel necredincios îi va judeca Dumnezeu, pentru că timpul pentru tot lucrul și judecata pentru orice faptă e acolo” (Ecles. III, 16, 17). Prin urmare anume acolo, înaintea tribunalului lui Dumnezeu, în viața viitoare, vor fi deslegate toate enigmele din viața aceasta. Din această idee anume face autorul Ecclesiastului concluzia generală a întregii sale

cărți: „să știi dar, că pentru toate acestea Dumnezeu te va aduce la judecată . . . și se va întoarce pulbera în pământ, ce a și fost ea; iar duhul se va întoarce la Dumnezeu, Care l-a dat. Să ascultăm miezul a toate: teme-te de Dumnezeu și poruncile Lui păzește-le, pentru că în acestea se coprind toate pentru om. Pentru că orice faptă Dumnezeu o va aduce la judecată și orice taină bună sau rea (Eccl. XI, 11; XII, 7, 13, 14).

Astfel, dacă în Vechiul Testament noi nu vedem încă așa zicând soarele, în strălucirea lui dintru amiază zi, apoi fără îndoială vedem deja acolo aurora lui. Vechiul Testament, negreșit, nu descrie fericirile, de care nu se desfătase încă dreptii; aceasta a devenit posibil numai prin venirea lui Iisus Hristos, Care singur a putut să deschidă porțile cerului și să descopere toate minunile raiului; dar toate acolo ne fac să presimțim acest mare eveniment, și aicea, ca și pretutindenea, Vechiul Testament o pregătire pentru Noul Testament.

În fine, cu învățătura despre nemurirea sufletului se leagă strâns și învățătura despre învierea trupurilor, și această învățătură deasemenea își găsește ecouri lămurite în cărțile Vechiului Testament și mai ales în cartea Iov. Se știe, că această carte a lui Iov are de scop deslegarea chestiunii despre Providență. Omul pătimește, și încă pătimește dreptul: în ce chip Dumnezeu poate lovi pe un nevinovat cu aceleași nenorociri, cum lovește el pe cel vinovat? Această întrebare se examinează amărunit în renumita convorbire a lui Iov cu cei trei prieteni ai săi, și în timpul acestor discuțiuni Iov nu odată își exprimă nădejdea sa în aceea, că Dumnezeu în tot cazul va da dreptate după moarte și răsplata definitivă se va săvârși după învierea trupurilor:

„Eu știu, zice el, că Răscumpărătorul meu este viu,
 Și El în ziua cea din urmă va scula din praf
 Pelea mea aceasta descompusă;
 Și în trupul meu voi vedea pe Dumnezeu.
 Eu îl voi vedea însumi;
 Ochii mei, nu ochii altuia, îl vor vedea
 (Iov. XIX, 23-27).

Marele suferind, pe care prietenii îl învinuiau de păcate tainice, știa și într-o vedenie prorocască prevăzu pe răzbunătorul său și pe ispășitorul său; într'insul el salută pe căpetenia și autorul vieții viitoare, Izvorul veșnicei răsplătiri, — pe acela, care la vremea sa se va arăta, ca să restabilească acest trup istovit, acum în descompunere și respingător. Anume această nădejde și susține

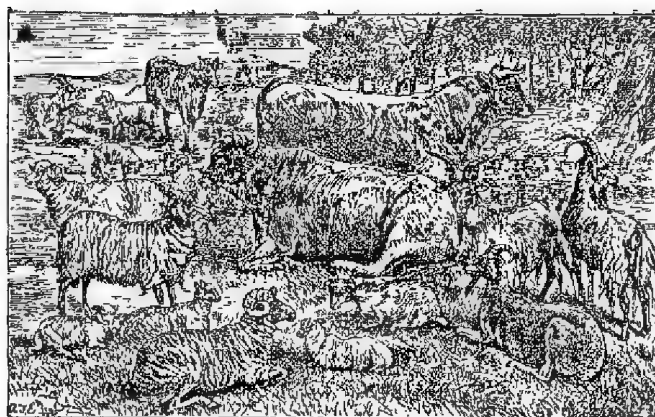
nea în suferind curajul duhului și servea drept cauză a liniștei sale. Aproape toți părinții Bisericii au recunoscut în cuvintele lui Iov citate o mărturisire foarte limpede a credinței în învierea corpului, și în primele veacuri ale Bisericii după persecuțiuni creștinii evlavioși scriau pe pietrele mormântale acest act al credinței, ca expresiune al propriei lor credințe.

Deci, să facem o încheiere generală. Israelii deosebeau lămurit sufletul de trup. Ei credeau în nemurirea lui și în viața viitoare. Ei aveau cel puțin presimțirea unei răsplătiri în viața viitoare și a învierii trupurilor. Noi negreșit suntem departe de aceea, ca să nu recunoaștem, că ideea de viață viitoare nu ocupă în Vechiul Testament în genere și în cartea lui Iov în special un loc așa de mare, ca în Noul Testament și în cărțile creștine. Adevărurile acestea au fost dezvoltate deplin numai în creștinism. Când Mântuitorul în una din pildele sale minunate a examinat chestiunea despre împărțirea inegală și evident nedreaptă a bunurilor și relelor în lumea aceasta, El în două cuvinte a rezolvit-o în chipul cel mai lămurit și pozitiv: săracul Lazăr, suferind aicea, a fost dus în sânul lui Avraam; din contra, bogatul cel rău, desfătându-se aicea pe pământ, a fost aruncat în iad (Luca, XVI, 22). Iov a primit răsplata sa deja aicea pe pământ, și autorul sfânt nu spune despre răsplata sa în ceruri. Dar ar fi fost absurd a se referi neglijabil relativ de izvorul micului pârâiaș, care curând devine râu mare, și a nega lumina soarelui ce răsare numai pentru aceea, că ea n'a dobândit încă strălucirea sa dela amiază.

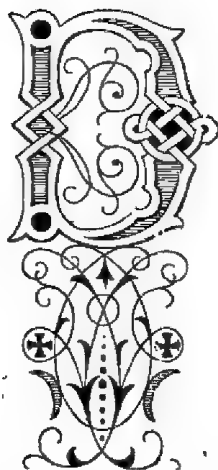

Animale de jertfă.

CAPITOLUL XX.

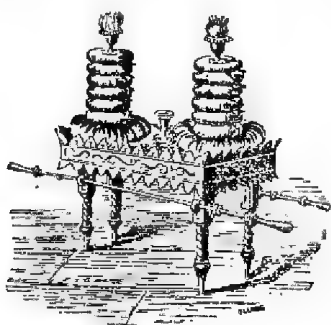
INSTITUȚIUNI RELIGIOASE

omnul Dumnezeu, ca Ocârmuitor și Rege al poporului său ales, trebuia să aibă locul său deosebit al prezenței sale în mijlocul poporului și astfel de loc a devenit cortul mărturie.

După construcția sa cortul se împărțea în trei părți: curtea externă, sanctuarul și sfânta sfintelor. Curtea externă prezintă un dreptunghi regulat, în întinderea: 100 coși lungime și 50 coși lățime. Ea era îngrădită din toate părțile cu o îngrădătură înaltă de cinci coși, întreruptă numai de poarta de intrare în laturea răsăriteană. Poarta de intrare avea douăzeci de coși în lățime și se închidea prin perdele artistic brodate și de diferite culori. În partea de dinainte a curții se afla jertfelnicul arderei de tot, pe care se aduceau toate jertfele, afară de jertfele pentru păcat, care se aduceau afară din tabără. Jertfelnicul acesta ne înfățișă o cutie de 5 coși pătrați lățime și trei înălțime. El era făcut, ca și toate lucrurile cortului, de lemn de salcâm, îmbrăcat cu aramă și avea înlăuntru un grătar de aramă pentru lemne, și pe laturi inele pentru

vârât drugii de purtat. Eșiturile în sus din cele patru colțuri, sat așa numitele „coarne“, serveau drept acel loç, ținerea de care serveau de expresie a dorinței de a se lăsa în totul în sama îndurării dumnezeiești, precum și de asigurarea siguranței și intangibilității pentru cei ce căutau scăpare de răzbunarea oamenilor. Între acest jertfelnic și înseși cortul mărturiei se afla o bae de aramă, care conținea în sine apă pentru spălarea preoților. După aceea o ușă ducea în interiorul cortului, anume în prima lui despărțitură, în așa numita sfânta. Aceasta ocupa două treimi din tot cortul, și prezenta (după curtea exterioară) al doilea grad de sfințenie în apropierea treptată către locul prezenței lui Dumnezeu. Într'însa se aflau trei lucruri deosebite: 1) jertfelnicul tămâerei, care se afla chiar în mijlocul sanctuarului; 2) masa în partea dreaptă, și 3) Sfeșnicul în partea stângă. Jertfelnicul tămâerei, un fel de masă de doi coți în înălțime și de câte un cot în lățime și lungime, era îmbrăcat cu aur și avea pe laturi inele,

Masa pânelor punerii înainte.

prin care se vârau drugii de purtat. Pe dânsul în fiecare dimineață și sară se ducea tămâere cu erbură mirositoare, la început de Aaron și fii lui, iar apoi de către preoți, care săvârșeau slujba cu rândul, și în cazurile cele mai însemnate de către arhiereu. Focul pentru tămâere se lua de la jertfelnicul arderilor de tot și aprinderea lui preînchipuia simbolul mijlocirii preotului către Dumnezeu pentru poporul, care în vremea asta se ruga afară, în fața

cortului. A aduce „foc străin sau a-și însuși cineva cu dela sine putere această slujire preoțască se socotea drept crimă mare. Nadav și Aviud au fost ucșiși anume pentru această crimă. Masa prezenta un patrulater de doi coți în lungime, un cot în lățime și un cot și jumătate înălțime. Pe această masă se aflau 12 pâni, câte șase în clit cu tămâe pe dânsule. Pânele acestea, din cauza prezentării lor lui Iehova, pânelor punerii înainte sau ale oferiței; în fiecare sâmbătă se schimbau din nou de preoți, cari mâncau pe cele vechi în locașul sfânt, dar nimenea altul nu avea dreptul să guste din ele. Pe partea dreaptă sau de miazăzi a jertfelnicului tămâerii stătea sfeșnicul de aur bătut cu ciocanu și cântărind un talant întreg. El prezenta un arbore cu șase ramuri, care împreună cu trunchiul principal alcătuiau șapte lumini deosebite. Luminile se aprindeau în fiecare sară, iar lumina

a șaptea cea principală era nestânsă. Sfeșnicul lumina tot spațiul locașului sfânt, dar lumina lui nu pătrundea prin perdeaua cea grea, care despărța a doua despărțitură a cortului, adică de sfânta sfintelor, care ocupa o treime din tot spațiul cortului mărturie. Interiorul acestei despărțituri era cufundat într'un întunec tainic nepătruns și într'insa se afla numai un lucru, dar cel mai sfânt, și anume sicriul legii. El era făcut deasemenea de lemn de salcâm, și înfățișa o cutie nu tocmai mare ($2\frac{1}{2}$ coți lungime și câte $1\frac{1}{2}$ în lățime și adâncime), care pe dinafară și pe dinăuntru era îmbrăcat cu aur bătut cu ciocanu. Pe capac se aflau doi heruvimi de aur curat, întorși cu fețele unul către altul, la cele două capete ale capacului, și cu aripile întinse unul spre altul, așa că ele se atingeau, iar între dânșii se afla însuși tronul lui Dumnezeu, „Care locuiește între heruvimi. Locul acesta deasemenea se numea locul milostivirii, pentru că însuși Iehova se descoperea în marea zi a curățeniei, ca Dumnezeu celce iartă fărădelegea, crima și păcatul. În sicriu se aflau tablele legii, iar alături de ele, vasul de aur cu mană și toiagul lui Aaron ce odrăslise. Inelele de aur dela colțurile de jos ale sicriului serveau pentru vârat drugii, cu care se purta sicriul în timpul pribegiei prin pustiu. Privit ca loc al prezenței lui Dumnezeu, cortul era templul bisericii Vechiului Testament, și din această pricină prin toată construcția sa preînchipuia vădit biserica lui Hristos, ca loc, unde omenirea, răscumpărată de Hristos, intră în strânsă comuniune și unire cu Dumnezeirea. Inseși intrarea în cort dinspre răsărit însemna, că Biserica Vechiului Testament aștepta încă arătarea soarelui dreptății, Hristos. În curtea ei puteau să intre împreună cu iudeii și păgânii, și prin aceasta se însemna viitoarea chemare în biserica lui Hristos a tuturor urmașilor lui Adam, adică a tuturor popoarelor pământului. Cele ce stăteau în curtea cortului, jertfelnicul și spălătoarea închipuiau, primul jertfa universală a lui Hristos, care deschidea tuturor oamenilor intrarea în biserica cerească, iar a doua servea ca închipuire a băii botezului, prin care noi intrăm în biserica Noului Testament. Cortul mărturie, în care puteau să stea numai preoții, preînchipuia biserica și pe adevărații creștini. Sfeșnicul, masa cu pâinile prinoase și jertfelnicul tămăderii preînchipuiau pe Iisus Hristos, care luminează, nutrește și înalță rugăciunile noastre la Dumnezeu Tatăl. Sfânta sfintelor, în care putea să intre singur numai arhiereul odată în an cu sângele jertfei, însemna însuși cerul, unde Hristos Mântuitorul a intrat cu sângele Său pentru noi înaintea feții lui Dumnezeu. Sicriul legii

cu tablele legii era oarecum însuși tronul Domnului Dumnezeu, rostind oamenilor sfânta sa voință.

De expresiune a voinței lui Dumnezeu servea toată legiuirea din Sinai, care în diferitele sale dispozițiuni se împarte în legi religioase, legi morale și legi cetățenești.

Esențialul legilor religioase e exprimat în primele patru porunci, care alcătuiesc prima tablă. În ele se definește adevăratul raport al omului către Dumnezeu, și pentru întărirea lui în conștiința poporului s'au statornicit instituțiile externe, care grupându-se împrejurul cortului, constăteau din persoane, vremi și acte sfinte.

Persoanele sacre erau alese din poporul ales pentru consacrarea lor ca să slujască exclusiv lui Dumnezeu. Ele alcătuiau tot tribul lui Levi, și corespunzător cu cele trei părți ale cortului se deosebeau în trei trepte: leviți, preoți și arhiereu. Leviții erau simplii servitori bisericești, care erau destinați pentru treburile inferioare la cort. La punerea în mișcare a taberii, ei trebuiau să ducă cortul cu toate lucrurile lui, să supravegheze ordinea, curățenia și toate lucrurile și vasele sfinte; să pregătească materialele necesare pentru slujbă și să se îngrijască de încasarea veniturilor datorate pentru întreținerea cortului și a așezămintelor lui. Drept leviți se socoteau toți membrii de parte bărbătească ai tribului lui Levi, afară de familia lui Aaron, în vârstă dela 30 la 50 ani. Ei se împărțau în trei clase, potrivit cu origina de naștere a lor din cei trei fii ai lui Levi: Gerșon, Caat și Merari, și fiecărei clase i se destinase însărcinare deosebită la slujbă și mai ales la purtarea cortului. La slujbă ei intrau după o anumită consacrare, care consta în curățirea lor, prohirisire și aducere de jertfă. Preoții erau toți fii ai lui Aaron, iar apoi și descendenți ai lui Aaron, vrednici de această chemare preoțască după însușirile lor sufletești și trupești. În slujba lor ei se consacrau prin stropirea cu sf. mir amestecat cu sânge din jertfe. Ei aveau îndatorirea de a aduce la timpul hotărât jertfe în curtea cortului mărturie și tămădere, în sfânta, să aprindă în fiecare sară sfeșnicul deacolo, să schimbe în fiecare sâmbătă pânila punerii înainte, să sune din trâmbiță pentru adunarea poporului, să curățe după anumit ritual lepra și alte necurății și să învățe poporul legea dumnezească. Ca reprezentanți ai cultului sfânt li se dădea o îmbrăcăminte deosebită, cu care ei trebuiau să se îmbrace în timpul slujbelor. Imbrăcămintea lor consta: 1) din o haină pe dedesubt de in, pantaloni, pentru acoperirea goliciunii trupului, dela coapsă până la pulpele picioarelor; 2) o haină pe deasupra albă, hiton, lungă până în pământ; 3) un brâu, împodobit cu diferite broderii; cu acesta se încingea

peste haina cea lungă. După aceea un acoperemânt rotund pentru cap, chidar, complecta îmbrăcăminte preoțască; încălțăminte nu se propunea pentru preoți, de oarece sfințenia locului de slujbe cerea săvârșirea slujbelor desculți. În fruntea persoanelor sfințite se afla Arhiereul, care înaltă demnitate se atribuisese personal lui Aaron, iar apoi fiului celui mai mare al lui și celui mai bătrân în neamul lui, ca succesor. Numai lui singur i se îngăduia să intre în sfânta sfintelor, ceea ce el o făcea odată în an, în ziua curățirii, pentru a stropi cu sânge de jertfă. Înălțimea chemării sale nu-i îngăduia să ia parte la înmormântare sau să-și sfășie hainele în semn de doliu. Consacrarea în acest cin se săvârșea prin turnare abondentă de mir pe capul celui consacrat, îmbrăcându-se cu acest prilej în haine oșebit destinate rangului arhieresc. Vestmintele acestea erau mult mai luxoase și mai complicate decât ale preoților. Pedeașupra de hainele obișnuite preoțești se înbrăca un deosebit vestmânt fără mânici sau 1) vestmântul de deasupra țesut din lână purpurie, cu un guler iscusit brodat și pe la poale cu ciucuri frumos lucrați și cu clopoței de aur. Peste ea se înbrăca 2) efodul sau o oșebită haină scurtă cu închietori de aur pe umere și pe fiecare din acestea era câte o piatră de onix, care aveau sepe pe ele numele celor 12 triburi, câte 6 pe fiecare. Efodul se strângea pe trup printr'un brâu la fel cu el după culoare și lucrătură. După aceea era un deosebit 3) peptar, sau engolpion care se prindea cu șnururi albastre și cu inele de aur. Pe acesta scânteiau 12 pietre scumpe, așezate în cuibulețe de aur, câte trei în rând, având deasemenea săpate pe dânsule numele celor 12 triburi ale lui Israil. În legătură cu pieptarul se aflau și misteroasele urim și tumim („sfaturi și desăvârșiri”), cu ajutorul cărora arhiereului i se comunica voia lui Dumnezeu. 4) Chidarul de pe cap al arhiereului se deosebea de cel simplu preoțesc nu numai prin un lux mare, dar și mai cu samă prin aceea, că la partea de dinainte a lui purta o tăbliță de aur, cu inscripția sculptată pe ea: „Sfințenia Domnului”. Arhiereul ales de popor după înăl-

Arhiereu Iudeu.

țimea și măreția slujirii sale era preînchipuirea Arhiereului celui mare, care a străbătut cerurile, Iisus Fiul lui Dumnezeu (Evr. IV, 14).

Ăfară de persoanele sacre după sarcina lor, mai erau persoane sacre după votul lor, așa numiții nazorei, adică separați pentru a sluji lui Dumnezeu. Nazoreii erau obligați a se abține de la vin și struguri, de la tunderea părului și de la orice întinare. În cazul din urmă el se deslega prin aducerea unei întreite jertfe și prin arderea părului pe jertfelnic.

Timpurile sacre, statornicite de lege erau și se împart în trei serii: 1) timpuri sacre cu instituția sâmbetei, 2) marile sărbători istorice și 3) ziua curățirii.

Sâmbăta, ca zi de odihnă, este una din cele mai primordiale instituțiuni, care-și trage începutul de la facerea lumii: „și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o” (Fac. II, 3). Legiuirea din Sinai numai a încadrat-o, cum arată însăși porunca: „Adu-ți aminte de ziua sâmbetei, ca să o sfințești”. Aceasta este odihna obișnuită de munca zilnică grea, prin care omul e nevoit să-și câștige pâinea cea de toate zilele, ziua veselei însuflețiri în comuniune cu Dumnezeu, Care și însuși „s'a odihnit în ziua a șaptea” (Eș. XXXI, 17). Prin porunca aceasta nu se încurajază lenea iubitoare de trândăvie, ci numai se oprește munca cu scop de îmbogățire, slujirea lui Mamona. În locul acestei munci ziua de repaos trebuie consacrată slujirii lui Dumnezeu. În această zi poporul se aduna la lăcașul sfânt la slujba dumnezeiască, care consta în rugăciune, aducerea de jertfe, înnoirea pânilor punerii înainte și fapte de caritate.

Prăznuirea sâmbetei servea de temelie și pentru celelalte sărbători, statornicite la intervale mult mai mari de timp. Din acestea fac parte: a) sărbătoarea lunii nouă, care se săvârșa după ivirea fiecărei luni nouă, despre care se vestea poporului cu două trâmbițe de argint. Sărbătoarea consta în sporirea puternică a jertfelor. b) Sărbătoarea trâmbițelor, care se săvârșa în ziua întâia a lunii Tișri, în care se începea anul civil, dar care era al șaptelea, așa zicând, lună sâmbătală a anului sfânt. De oarece această zi totdeauna cădea sâmbăta, de aceea și înseși prăznuirea ei avea caracterul sâmbetei. Sosirea ei se vestea prin trâmbițe, de unde și-a și primit numirea. După aceea odată cu largirea crugului sâmbătal, s'au instituit marile sărbători periodice, care se săvârșau la câțiva ani odată. La acestea se referă: a) Anul sâmbătal. După cum s'a sfințit fiecare a șaptea zi și a șaptea sâmbătă, așa a trebuit să se sfințească și fiecare al șaptelea an. Particularitățile anului al șaptelea erau acelea, că în curgerea lui și însuși pământul

tul, care aparținând în totul lui Dumnezeu, trebuia să păzască sâmbăta lui, adică să se odihnească de lucru. Toate fructele, ce rodeau dela sine, se dădeau în dar săracilor și animalelor. Anul sâmbătal se numea deosebiunea „anul ertării”, pentru că împrumutătorii trebuiau să ierte datoriile celor împrumutați de dâșșii (Deut. XV, 1. 2). Tot în acest an se folosea de dobândirea libertății fiecare israilitean, căzut în robie. Împlinirea a șapte ani sâmbătal era c) anul jubileu, care se ținea la fiecare 50 de ani. El începea în ziua a zecea a lunii a șaptea, Tișri, în marea zi a curăției. După săvârșirea jertfelor solemne, răsunau sunetele trâmbiței jubilare, „care anunțau pe pământ libertate tuturor locuitorilor lui”. Pământul nu se lucra, ca și în anul sâmbătal. Toate pământurile, de care se lipsise săracii în curgerea celor 50 de ani, li se înapoia fără nici o plată în deplină proprietate. Toți robii erau puși în libertate. Toate erau restabilite în forma, în care fuseseră la începutul împărțirii pământului făgăduinței. Anul jubilar încheia marele crug al anilor sâmbătați după care în senzul cunoscut se reînnoiau toate și intrau oare cum într-o nouă viață.

Afară de seria sărbătorilor sâmbătale, mai erau alte trei sărbători mari istorice, la care tot poporul de parte bărbătească trebuia să se prezinte înaintea feței lui Iehova. Aceste sărbători serveau nu numai ca amintire a marelor evenimente din istoria poporului israilit, ci fiecare din ele își avea însemnătatea sa. Prima dintre acestea erau Paștele, care marca începutul secerișului; a doua era cincizecimea, care era încheierea paștelor, și al treilea era sărbătoarea corturilor, adică timpul culegerii strugurilor și a tuturor roadelor anului. Ele se combinau între dâșșele așa fel, încât formau un singur mare grup. Paștile erau așezate în luna întâia a anului sfânt; peste șapte săptămâni venea sărbătoarea cincizecimei, dar în a șaptea lună începea sărbătoarea corturilor. Paștele serveau pentru israiliți drept amintire a începutului de eliberare a lor și pășire în starea de popor liber; cincizecimea amintea dăruirea legii, iar sărbătoarea corturilor reprezenta pentru ei asemănarea stărei de viață așezată în pământul roditor al făgăduinței cu starea de pribegire prin pustiu.

a) Paștile, fiind cea mai solemnă dintre sărbătorile anuale, se serba timp de șapte zile, începând din sara, în care se termina ziua a paisprezece a lunii Nisan sau Aviv, prima lună a anului sfânt. Sărbătoarea asta a fost instituită în noaptea de dinaintea eșirii lui Israil din Egipt, și deși la săvârșirea ei cu trecerea timpului s'au produs oare care schimbări, dar în genere ea s'a săvârșit tot așa, ca și la prima dată la instituirea ei. Paștele aveau

o importanță profundă preînchipuitoare. În sensul ei primordial ea era în unul și același timp și jertfă, în care cea mai nevinoșată ființă din regnul animal se aducea spre rescumpărare pentru cei vinovați de păcate, și sărbătoare de bucurie cu prilejul izbăvirii, – sărbătoare totodată istorică, și de aceea paștele se mâncau cu erburi amară și cu azime (întru amintirea amărăciunii robiei egiptene și a adunărilor grăbite spre izbăvirea dintr'însa în situația celorce se grăbeau să plece la drum). În semnificarea sa supremă ele erau preînchipuirea vădită a operei răspunzătoare a lui Hristos, Care ca „Paștele nostru, a fost jungheat pentru noi” (1 Cor. V, 7), și pelângă aceasta junghiat chiar în timpul săvârșirii paștelor rituale, ca „un Miel curat și fără de prihană” (I Petru, I, 19).

b) Cincizecimea, sărbătoarea secerișului, era ca o completare a Paștelui. Ea ținea numai o zi, după 50 de zile dela Paști, la finele lui Mai. Intervalul dintre ele era timpul vesel al secerișului, și în ziua cincizecimei se aduceau jertfă primele pâni din roadele nouă. Cu această sărbătoare se împreuna și amintirea dărei legii celei din Sinai.

c) Sărbătoarea corturilor încheia ciclul sărbătorilor anuale și se distingea prin mari veselii. Ea era în același timp și mulțămire pentru secerișul adunat, și amintire a acelui timp, când israiliții trăiau în „corturi” în timpul petrecerei lor în pustie. Ea se săvârșea toamna, când erau deja adunate toate roadele pământului, și ținea 7 zile și se termina în ziua a opta „prin adunarea sfântă”. În curgerea acestor șapte zile (dela 15 la 22 a lunii Tișri) poporul locuia în corturi de crengi de copac, de unde a și căpătat numirea de sărbătoarea corturilor.

Cu totul separat de aceste sărbători stătea ziua curățirii, singura zi de pocăință și de post după legea lui Moise. Ea se ținea cu cinci zile înainte de sărbătoarea corturilor și avea caracterul unei sămbete solemne, când toți trebuiau să înceteze lucrul și „să-și smerească sufletele”, sub pedeapsa nimicirii din sânul poporului. Ritualele statornicite pentru această zi semnificau căința poporului pentru păcate săvârșite în cursul anului în curs și deslegarea făcută de arhiereu în sfânta sfintelor, în care intra el anume în această zi. Toate jertfele din ziua aceasta se aduceau de însuși arhiereul și se terminau prin slobozirea în pustie „a țapului ispășitor”, ca oare cum ducând cu sine toată povoara păcatelor poporului. Sensul preînchipuitor al acestui ritual simbolic se compunea în aceea, că ispita finală a neamului omenesc se va să-

vârși „nu prin sângele de țapi și de viței”, ci „prin mijlocitorul Noului Testament”, ~ Hristos.

Cu timpurile sfinte erau strâns legate sfintele slujbe. Ele constau aproape exclusiv din aducerea de jertfe, luate din regnul animal sau din plante. Între ele se deosebesc vădit aducerea de jertfe în înțeles propriu, când lucrul adus întreg sau în parte se consuma pe jertfelnic prin foc, și prinos, când cele aduse oarecum numai se sfințau înaintea feții Domnului și apoi se consumau de cei ce le aduceau. Jertfele se împărțeau în cinci feluri: 1) Jertfa arderei de tot, numită așa, pentru că toate cele aduse se ardeau în întregime pe jertfelnic, însemna aceea, că celce o aducea aparținea în totul lui Dumnezeu și că el cu sufletul și trupul se lăsa în voia lui Dumnezeu. Jertfa aceasta a putut fi adusă sau pentru tot poporul, sau pentru niște persoane particulare, care trebuiau să aducă animalul jertfit din buna lor dispozițiune și afară de asta cu paza tuturor regulelor, statornicite de lege la alegerea animalelor de jertfă, care puteau fi un vițel, un berbec, un țap sau chiar o turturică sau un porumbel. Cei ce aduceau jertfa își puneau pe animalul de jertfă mâinile în fața jertfelnicului ca semn al trecerii păcatelor sale asupra lui. După aceea animalul de jertfă se junghia; cu sângele lui preotul stropia jertfelnicul și în fine ardea

Vase egiptene pentru jertfe.

toată jertfa, afară de piele care se da preotului. 2) Jertfa pentru păcat se aducea spre răscumpărarea păcatelor, săvârșite din neștiință sau din slăbiciune atât de preot, sau de careva din popor, și deasemenea și spre curățirea de orice păcat posibil sau de întinare. 3) Jertfa pentru vină se aducea pentru păcat sau crimă cu voe săvârșite, precum și pentru toate acțiunile în legătură cu întinarea. Aceste două jertfe se distingeau de jertfele arderei de tot prin aceea, că toată carnea animalului jertfit, afară de sânge și de grăsime, trecea în folosul preoților, care o și consumau în curtea cortului. 4) Jertfa de pace se aducea sau ca exprimare a unei deosebite mulțămite lui Dumnezeu, sau după vre un vot, sau ca prinos deosebit de bucurie și de dragoste. Din cele aduse o parte se ardea, peptul și șoldurile se rezervau preoților,

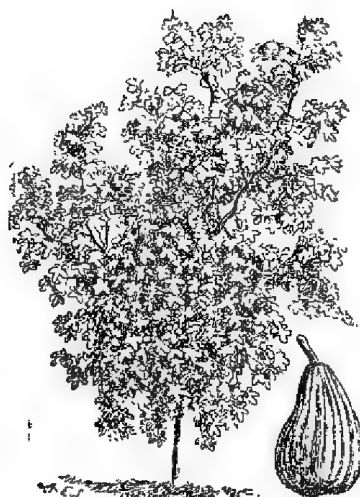
iar toată cealaltă parte putea fi consumată de aducător. 5) Jertfa fără de sânge consta din prinos de făină, de untdelemn, de vin și tămâie. Aceste lucruri în parte se adăugau și la cele patru feluri de jertfe. După cum primele patru feluri de jertfe semnificau a aduce lui viață, tot așa acest fel semnifica a-l aduce din roadele pământului. Cu acest fel din urmă de jertfe se asemena tare mult și înălțarea de diferite roade, pârga cărora totdeauna se sfinția la cortul mărturiei sau la templu și numai după asta începea întrebuințarea obștească a lor în hrană. Toate aceste rituale se săvârșeau de preoți și erau însoțite de rugăciuni și de ceremoniile stabilite, amărunit arătate în cartea Leviticul.

Toate slujbele expuse își aveau de scop al lor de a întreține sfințenia în popor, care, ca popor ales, trebuia să fie „popor sfânt”. Tot în acest scop fusese statornicite deosebite legi și rituale, împlinirea cărora putea ajuta la susținerea sfințeniei în popor. Acestea sunt legi morale. Miezul lor este exprimat în poruncile de pe a doua tablă a Decalogului, și ea constă din a se cere fiecărui om atât morală și curățenie personală, cât și dreptate și iubire de oameni față de aproapele. În special la acestea se referă:

- 1) Vechea lege a tăcerii împrejur, confirmată de legiuirea din Sinai;
- 2) legile despre consacrarea primilor născuți de gen bărbătesc;
- 3) despre paza curățeniei prin oprirea atingerii de lucrurile necurate, și 4) despre împărțirea animalelor în curate și necurate, cu îngăduirea a se întrebuința în hrană și la jertfe numai a celor dintâiu.

„Teocrația”, ca bază a vieții poporului israilit, nu se mărginea numai în sfera religio-morală, ci pătrundea toată alcătuirea și viața civilă, atât de stat, cât și socială și economică sau gospodărească. În această privință „teocrația” se manifestă în aceea, că Iehova, ca Rege și Judecător al poporului celui ales, statornici în Regatul Său prin o serie întreagă de legi divine înțelepte o așa dreptate, pe care nu o cunoșteau popoarele inconjurătoare și care a făcut regatul lui Israil model chiar și în această privință. Aceasta va fi deplin lămurit din o ochire pe scurt a principiilor fundamentale a vieții de stat și civile, cum sunt ele expuse în legislația lui Moise, în comparație cu principiile organizației de stat a celorlalte popoare vechi ale răsăritului.

Smochin și smochină.

CAPITOLUL XXI.

LEGILE DE STAT ȘI SOCIALE

sența vieții de stat ale vechilor popoară consta în desbinarea de neimpăcat a cârmuitorilor și cârmuitorilor, care se manifesta în împărțirea poporului în caste, dintre care unele ocupau situație predominantă și se bucurau de toate drepturile și condițiunile acestei situațiuni, sub raport juridic și economic; celelalte, din potrivă, se aflau unelte fără drepturi a celor dintâi, servind numai ca mijloc pentru situația cea mai bună a acelor. O asemenea nedreptate nu trebuia să aibă loc în statul teocratic, unde după însuși esența „teocrației” nu era desbinarea poporului în cârmuitori cu depline puteri și în supuși lipsiți de drepturi, pentru că toți membrii erau deopotrivă supuși Regelui suprem, adică lui Iehova. Prin urmare înaintea Lui toți sunt egali, din care cauză toți deopotrivă participau în „alianța cu jurământ cu Dânsul”: căpeteniile triburilor, bătrânii, supraveghetorii, femeile, copiii și veneticii, de la tăetorul de lemne până la cărătorul de apă (Deut. XXIX, 10-13). Astfel dacă în legământul cu Iehova, așternut la temelie statului, participau cu drepturi egale toți membrii poporului, atunci firește ei toți trebu-

iau să aibă drepturi deopotrivă în statul întemeiat de ei însuși, ei toți trebuiau să fie egali. De aici decurgea marea urmare a principiului teocratic pentru viața de stat: egalitatea tuturor în stat. Și această egalitate devine baza tuturor raporturilor cetățenești și sociale. Marele legiuitor punând în temelia statului principiul teocratic cu consecința generală indicată, prin dispozițiuni generale a răspândit acțiunile acestui principiu asupra tuturor raporturilor speciale, așa că afară de egalitatea religioasă (care singură de sine se înțelege și nu cere dovezi) a statornicit egalitatea economică, socială și politică. Privit din această latură, statul lui Moise, după temeiul și natura sa, prezintă un contrast hotărât față cu toate statele vechi orientale, care aveau la baza lor silnicia și nedreptatea. În contrast cu dănele, care denaturase adevărul primordial al raporturilor dintre oameni, el prezenta realizarea în marginile posibilului adevărata idee de stat în starea sa normală, ~ realizare, posibilă negreșit de cugetat numai cu condiția unei deosebite călăuziri și purtări de grijă a Regelui suprem. Pentru adevărarea ideilor generale expuse, vom examina principiile de stat ale lui Moise în aplicarea lor la raporturile cele mai principale ale vieții sociale.

La temelia bunei stări economice a statului său, Moise a așezat agricultura. Alegerea unei astfel de temelii pentru stat aparținea mai curând legiuitorului însuși, decât poporului, care în istoria sa premergătoare a cunoscut puțin agricultura. Deși cu lucrarea pământului se ocupaseră deja primii oameni: Adam, Cain și Noe, dar în perioada următoare patriarhală ocupațiunea predominantă a fost creșterea vitelor, cum se vede între altele din istoria vieții lui Avraam. Sunt știri, că Isaac și Iacov s'au ocupat și cu agricultura (Fac. XXVI, 12; XXXVII, 7), dar se pare că ocupația principală a lor a fost totuși creșterea vitelor, așa că după strămutarea în Egipt, cu tot desgustul egiptenilor față de creșterea vitelor, frații lui Iosif la întrebarea lui Faraon: care este ocupația lor? ~ ei au răspuns: „robii tăi sunt păstori de oi, și noi și părinții noștri“ (Fac. XLVII, 3). Creșterea vitelor a rămas ocupația liberă principală a israeliților și în Egipt, ceea ce se vede din aceea, că frații au cerut dela faraon îngăduința să se așeze în pământul Gesem, anume în vedere ca acesta era îndămănos pentru acest lucru și erau vestiți ca cei mai buni crescători de vite, așa că faraon alegea dintre ei supraveghetori peste propriile sale turme (Fac. XXVII, 4-6). Tot creșterea vitelor fu o necesitate a ocupației poporului și în timpul celor 40 de ani de pribegie prin pustiu. Astfel ideea despre fondarea statului

mai ales pe agricultură aparține lui Moise. Indemn pentru aceasta au servit atât condițiile geografice ale țării, cât și calculele superioare cu privire la viața de stat. Palestina în vechime se distinge prin o rodnicie neobișnuită (Fac. XXVI, 12), și deaceea prin înseși aceasta ea imbia pe locuitorii ei să se folosească de produsele sale prin lucrarea pământului. Terenul roditor negreșit prezintă îndămânări și pentru creșterea vitelor; dar pentru creșterea vitelor se mai cer afară de asta și întinderi mari de pământ, pe când Palestina, destinată pentru a locui în ea poporul evreesc, față cu populațiunea lui de peste două milioane de locuitori, nu prezenta asemenea îndămânări pentru creșterea vitelor. Judecând după numărul poporului, porțiunile de pământ nu puteau fi mari, și deaceea, pentru a primi pentru trai cantitatea trebuitoare de produse, era nevoie să se ocupe cu lucrarea pământului, cu agricultura. Dar încă și mai mare importanță la întemeierea statului pe agricultură aveau calculele superioare a vieții de stat. Poporul israelit până la acea vreme fusese un neam nomad, care nu avea încă principii solide cetățenești; era în așa situație, în care era imposibilă viața normală de stat. Dar iată, el primise o înaltă chemare, devenise „împărăția lui Iehova, poporul cel ales, care trebuia să servească drept păstrătorul și răspânditorul adevărurilor superioare. Deaceea viața nomadă, care se afla în dispreț la lumea civilizată de atunci (Fac. XXVI, 34), nu putea răspunde înălțimii situației poporului: el trebuia să înceapă o nouă viață, o viață culturală, și deaceea în locul vieții nomade, prin necesitate legată cu creșterea vitelor, trebuia să-și aleagă felul de viață agricol, ca având mai multe garanții pentru dezvoltarea obștească. Pentru scopurile de stat agricultura prezintă incomparabil mai mari avantaje, decât creșterea vitelor; ea dezvoltă iubirea de muncă, acest motor principal al dezvoltării de stat, — leagă pe om de pământul locuit, și prin asta pe de o parte face posibilă stabilirea de principii anumite de cetățenie, iar pe de alta dezvoltă iubirea de țară sau patriotismul, care alcătuiește sufletul statului; cu un cuvânt prezintă toate condițiile pentru dezvoltarea și tăria statului.

Această condiție a și avut-o în vedere probabil legiuitorul la fondarea statului său pe agricultură. Dar agricultura înseși nu mai atunci poate servi cu adevărat în folosul statului, când ea este bazată pe dreptatea economică, în vederea căreia fiecărui membru al statului trebuie să i se rezerve o egală proprietate de pământ și o deplină folosire de toate produsele mânilor sale. Vechile state nu cunoșteau asemenea dreptate: pământul de obicei îl posedau numai castele privilegiate, iar celelalte clase nu aveau pământ, și

prin necesitate intrau în atârnare de sclavie economică de cele dintâiu, lucrau pământul lor, și ele primeau firește nu toată suma produselor muncii lor, ci numai ceea ce le repartizau lor castele proprietare, adică atâta, cât le ajungea să nu moară de foame. De aici rezultau extremitățile izbitoare de bogăție și sărăcie, de lux și mizerie, cu care ne întâlnim în statele vechi răsăritene chiar și în perioadele lor de mare înflorire. Statul lui Moise nu cunoaște asemenea nedreptate. Intemeind statul pe agricultură, legiuitorul în același timp l-a îngrădit cu asemenea dispozițiuni, mulțumită cărora el putea deveni izvorul prosperității pentru toți. Deoarece în legământul cu Iehova era dăruirea pământului făgăduinței, apoi firește toți membrii statului trebuiau să se folosească egal de pământ: nu trebuiau să fie nici apucări arbitrare de pământ, nici avantaje legiuite a unora față de alții. Bazându-se pe acest principiu teocratic, legiuitorul împărți pământul egal între toți israiliții. Ca unitate de împărțire a pământului au fost admise numai unitățile mari colective ale poporului: triburile, neamurile și familiile (Numer. XXVI, 55; XXXIII, 54), dar împărțirea s'a făcut așa, că tribul care era mai numeros, acela primea și pământ mai mult, iar care era mai puțin numeros, acela și pământ primea mai puțin (Numer. XXIV, 54); așa că, la urma urmelor, la împărțirea specială, s'au putut primi părți egale de fiecare israilit de parte bărbătească, ca șef al unei familii sau gospodării particulare. Față de asemenea rânduială a proprietății de pământ fiecare israilit era proprietar a unei anumite porțiuni de pământ, hotărâtă pentru dânsul, din care el putea primi toată suma produselor dobândite prin munca sa liberă. Și deoarece pământul trebuia să servească de izvor principal al prosperității, apoi în vederea egalității împărțirii pământului între israiliți e neapărat nevoie să se presupună egalitatea după stare sau egalitatea economică. Dacă însă la intrarea în pământul făgăduinței înainte de îngrămădirea de averi în turme a diferite persoane particulare le-a putut da preponderanță peste alții, care nu aveau turme, apoi asemenea violare a egalității economice a fost înlăturată prin aceea, că anume triburile cele mai bogate în turme au rămas în țara de dincolo de Jordan și oarecum s'au separat de marea masă principală a poporului, unde cu preferință trebuia să se desvolte viața de stat, bazată pe principiul teocratic, și de aceea n'au putut să exercite vreo influență asupra raporturilor lui economice (Numer. XXXII, 1).

Dar buna stare economică depinde nu numai de întinderea de pământ, ci și de cantitatea de muncă aplicată pământului, de păstrarea bunurilor câștigate și de o mulțime de condiții particu-

lare, întâmplătoare. Dar deoarece hărnicia, păstrarea bunurilor și celelalte calități, dependente de particularitățile personale ale omului, nu sunt la fel la toți oamenii, apoi negreșit și buna stare dependentă de ele nu poate neconținut să se mențină la gradul, în care se afla la împărțirea pământului: bunăstarea unora, mulțămirea hărniciei și economiei lor crește mereu, iar bunăstarea altora, mulțămirea calităților contrare, scade mereu. Desvoltându-se treptat în aceste direcțiuni opuse, bunăstarea unora se poate ridica până într-atâta, încât ei capătă puțința de a dobândi noi porțiuni de teren, ca apoi să înceapă pe dănsese o agricultură în proporție mai mare; alții însă din potrivă, sărăcesc până într-atâta, încât nu vor avea puțința să lucreze nici porțiunile lor, și deaceia, ca să capete ceva pentru ele, vor fi nevoiți să le vândă. De aceea în timp ce unii devin mari proprietari de pământ, alții devin cu totul lipsiți de pământ, și după cheltuirea banilor, luați pe pământul vândut, sunt nevoiți să între ca lucrători la cei dintâi și prin asta devin în dependență economică și personală de aceia. Acesta este procesul obișnuit al desvoltării inegalității economice. În statul lui Moise între altele asemenea inegalitate nu trebuia să aibă loc, deoarece prin el s'ar fi violat egalitatea membrilor statului înaintea lui Iehova, ar fi fost violat așezământul încheiat cu El, la care deopotrivă au participat toți. Deaceia legiuitorul a ocrotit proprietatea de pământ cu așa dispozițiuni, mulțămirea cărora procesul indicat al desvoltării inegalității a suferit mărginiri însemnate. Procesul indicat a primit toată puterea sa numai în acel caz, dacă pământul, izvorul principal al bunei stări, era proprietate deplină a stăpânului lui, așa încât acesta să fi putut dispune în totul de el după voia sa, și prin urmare putea să-l și vândă. Dar o asemenea posesiune deplină de pământ era neconformă cu conducerea supremă a lui Iehova, care numai El singur este marele proprietar al pământului, iar israiliții sunt numai chiriașii Lui. „Al meu este pământul, zice Iehova; voi sunteți venetici și chiriași la Mine; deaceia pământul nu trebuie vândut pentru totdeauna” (Lev. XXV, 23). În puterea acestei legi israilitul putea vinde porțiunea sa de pământ numai până la un anumit termen, până la anul iubileu, la care porțiunea vândută iarăși se întorcea la proprietarul său (Lev. XXV, 13), și prin asta se restabiea egalitatea în ce privește proprietatea de pământ. Față cu o așa ordine de lucruri egalitatea economică în genere nu putea fi mult violată și în tot cazul nu se putea forma extremități de bogăție și sărăcie, nu se putea ivi o aristocrație de proprietari de pământ și o sărăcime. Pentru sus-

ținerea unei egalități economice erau și alte multe dispozițiuni și așezăminte în statul lui Moise¹⁾.

Dacă, astfel, statul consta din agricultori egali, având izvor egal de prosperitate, atunci negreșit nu se putea găsi nici clase deosebite în popor, care să se deosebească între ele prin deosebire ca prosperitate economică și situațiune socială. Și în această privință statul lui Moise prezintă un izbitor contrast cu celelalte state antice. În aceste din urmă inegalitatea odată formată se întări prin lege, care recunoștea normală acea organizare de viață socială, după care unele clase, ce au apucat în mâinile lor toată puterea și tot pământul, se recunoșteau oarecum născute pentru stăpânire și pentru bogăție, iar celelalte oare cum născute pentru muncă și sărăcie. De aici și formarea castelor, care alcătuiau violarea strigătoare a drepturilor persoanei. În statul lui Moise, care se afla sub înrăurirea principiului teocratic, o asemenea călcare a drepturilor persoanei nu putea să aibă loc. Aicea cum toți participase la așezământul cu Iehova la formarea statului, tot așa toți trebuiau să se folosească de drepturi egale în statul întemeiat de dânsii. Aicea toți membrii statului erau egali liberi cetățeni și în dezvoltarea lor nu erau stingeriți de nici un fel de mărginiri. Egalitatea cetățenească era condiționată de egalitatea înaintea legii. Și de oarece legiuitorul era Iehova, înaintea căruia toți sunt egali, atunci negreșit și legile Lui sunt pentru toți deopotrivă, și această egalitate în fața legii este trasă cu o astfel de conformitate, încât ea se recunoștea și pentru veneticii, care trăiau în mijlocul poporului israilit. „Legea este una și drepturile la fel, zice legiuitorul, să fie pentru voi și pentru veneticul, ce locuiește la voi (Numer. XV, 16, 20; Lev. XXIV, 22; Eș. XII, 49).

Din această cauză în statul lui Moise nu erau nicidecum persoane fără drepturi, astfel, care de exemplu se presupun după legile romane despre robi, căroro aceste legi le neagă cu totul personalitatea și le prefac în obiecte, și care ar fi fost date cu totul în dependența de capriciul altora, cum erau de exemplu la romani femeile și copiii, care erau în deplină atârănare de bărbați și de părinți. Aicea, din contra, legea recunoștea personalitatea deplină pentru toți membrii statului și corespunzător despăgubea deopotrivă și apăra la fel drepturile tuturor. Stăpânul, care se purta rău cu robul său, perdeea orice drept asupra lui și trebuia să-l pună în libertate. Aicea nici părinții nu aveau dreptul asupra vieții copiilor lor, și autoritatea tatălui, în contrast cu legile romane, era

1) Mai amărunit vezi mai la vale, în capitolul următor.

mărginită până întru atâta, încât el nu putea după capriciul său să dispună de moștenire, ci trebuia să se supună la anume legi asupra moștenirii. În genere și drepturile sexelor erau egale. Sprijinindu-se pe egalitatea economică, această egalitate juridică sau civilă capătă importanță deplină și deplină tărie. Din această pricină în statul lui Moise lipsea împărțirea în caste în sensul oriental al acestui cuvânt. Dar principiul egalității drepturilor aicea era dus încă și mai departe: aicea nu numai că nu sunt caste în înțeles oriental, dar nu sunt chiar nici în genere împărțirea în clase în înțeles de categorii privilegiate și neprivilegiate. Nici aristocrație ereditară sau democrație, care existau în vechea Grecia, nici împărțirea poporului în patricieni cu depline drepturi și plebei politicește inegali în drepturi, admise de legislațiunea romană, nici feudalismul în înțelesul evului mediu, — nimic de felul acesta nu cunoaște legislația lui Moise: ea oferă egalitatea socială tuturor cetățenilor.

Clasă deosebită în statul lui Moise este numai clasa preoților și a leviților, cari se trăgeau exclusiv numai din singurul trib al lui Levi. Dar examinarea mai deaproape nu îngăduie a da acestei clase preoțești acea însemnătate, pe care o aveau în cazul paralel castele sacrificatorilor ale celorlalte popoare. În timp ce aceste din urmă alcătuiau deosebite clase de oameni separate chiar prin derivarea lor din divinitate, înzestrați cu tot felul de drepturi și privilegii sociale de stat, care-i așezau mai presus de celelalte clase și prin urmare care le dedeau o mare importanță politică și o situație înaltă socială, în statul lui Moise toate drepturile și privilegiile preoților se reduc exclusiv la sfera religioasă, iar nu se extind asupra sferelor politice sau sociale. Insuși despărțirea tribului lui Levi exclusiv pentru slujirea religioasă, după sensul legii lui Moise, se condiționa de dorința slujitorilor lui Iehova permanent gata și educați din copilărie în respect și evlavie pentru lucrul lor; deși și prin această deosebire clasa preoților nu avea o importanță exclusivă, pentru că poporul israelit în toată alcătuirea sa era „popor sfânt“, „împărăție preoțească“ (Eș. XIX, 5, 6; Deut. VII, 6). Ce se atinge de sfera socială și politică, apoi în acestea drepturile clasei preoților sufăr chiar mărginiri în comparație cu celălalt popor. Așa sub raport economic ei au fost lăsați în stare inferioară față de popor, pentru că la împărțirea pământului lor nu li s'au dat porțiuni de pământ (Numer. XXVI, 62). Sub raportul cu mijloace de asigurare materială ei astfel au fost puși în dependență de popor, se nutreau dela jertfelnic, din zeciuile și din daruri (Numer. XVIII, 20-24). Situația social-eco-

nomică a tribului lui Levi se determină suficient deja prin aceea, că legea, vorbind de hrana văduvelor, orfanilor, veneticilor și în genere a membrilor desmoșteniți ai statului, totdeauna pomeneste printre ei și pe „levit“ (Deuter. XIV, 27-29; XVI, 11, 14). Sub raport cetățenesc drepturile leviților erau deasemenea mărginite. Adevărat, ei câteodată ocupau funcția de judecător (Deut. XVII, 9), dar această demnitate nu era moștenirea exclusivă, ci se oferea lor numai cunoștinței lor deaproape cu legea; în chip deosebit însă judecătorii se alegeau din popor de dreptul (Eș. XVIII, 25, 36; Deut. I, 13-16). De la treburile proprii de stat ei erau cu totul înlăturați, așa că nu vedem participarea lor nici măcar în adunările publice de stat, și ei nu aveau reprezentanți nici în adunarea bărbatilor aleși ai societății, a căpeteniilor triburilor părinților lor, a căpeteniilor miilor lui Israel (Numer. I, 16), deși în același timp arhiereul, ca omul cel mai înalt după cinul religios în statul teocratic, în cazuri deosebite stătea în fruntea judecății, care avea caracter teocratic (Numer. XXVII, 2; 2 Paral. XIX, 8-11). În genere, cum se vede, din cele expuse, dacă tribul preoților deși exista ca o clasă deosebită, apoi în tot cazul prin asta nu se viola egalitatea generală socială și politică: toți membrii statului aveau dreptul deopotrivă într'insul.

Cu egalitatea drepturilor în stat se leagă egalitatea datoriilor față de dânsul. Statul lui Moise și aicea se arată ca un contrast tăios al statutelor antice, nenormal dezvoltate. Într'însele de obicei nu era corespondență între drepturi și datorii, cum cere dreptatea de stat, ci din contra, clasele cu drepturi depline sau castele se bucurau de totală scutire de datorii și de angaralele grele față de stat, iar clasele fără drepturi purtau pe umerii lor toate greutatea statului. O asemenea rânduială e necorespunzătoare nici celei mai simple dreptăți de stat, și cu atât mai mult nu corespunde cu principiul superior teocratic, care însușește statul lui Moise. În acest stat în adevăr își găsi realizarea corespunderea justă a drepturilor și datoriilor; și de oarece drepturile la toți membrii statului erau egale, atunci și datoriile față de stat deasemenea erau egale. Datoria cea mai întâi și mai principală față de stat și astăzi, și cu atât mai mult în lumea veche, este datoria apărării statului; de aicea serviciul militar este datoria cea mai grea și în același timp cea mai importantă, și deci distribuirea ei dreaptă este una din problemele cele mai însemnate ale legiuitorului. În statul lui Moise distribuirea ei dreaptă, mulțămită simplității raporturilor sociale, a fost simplă: deoarece toți membrii statului se foloseau deopotrivă de drepturi, date de stat, apoi negreșit toți și trebuie să-l apere și să-l păzască. De aici

principiul de a face toți serviciul militar: lui era supus fiecare israelitean de la 20 de ani în sus (Numer. I, 3; XXVI, 2). Generalizarea serviciului militar, afară că era o dreptate de stat, era reclamată și de condițiile politice ale stării poporului, de oarece țara, care-i era menită lui pentru locuință, el trebuia să o dobândească cu armele; dar și după cucerire și așezare într'însa, poporul înconjurat din toate părțile de dușmani, trebuia neconținut să fie gata pentru apărarea de năvălirile de dinafară, adesea neașteptate (Eș. XVII, 8; Jud. VI, 3). Ce se atinge de înseși ordinea executării obligațiilor, apoi ea se distinge prin o organizațiune regulată. În slujba militară se înscriau proporțional din fiecare trib, generațiune și familie (Numer. I, 2), și corespunzător cu aceste unități ale poporului se formau diferitele părți ale armatei. Toată armata se împărțea, se pare din două chemări, din care prima consta din oameni tineri de la douăzeci de ani în sus, iar a doua din cealaltă populație bărbătească. Ambelor secțiuni de armată li se ținea scrise deosebite, după care ele se și cheamau la vreme de război. Generalitatea prestației militare totuși trebuie să o înțelegem nu în sens deosebit, ci numai în raport cu obligațiunea tuturor de a face armata. Legea admite unele mărginiri ale generalității. Așa de serviciul militar erau cu totul scutiți leviții, ceea ce se condiționa atât de destinația lor proprie, cât și de absența la dâșii a proprietății de pământ în stat; deaceia ei nu intrau la socoteală la numărarea poporului pentru îndeplinirea serviciului militar (Numer. II, 33). Erau scutiți de serviciul militar deasemenea aceia, pentru cari după împrejurări deosebite ale vieții lor familiare, era cu deosebire greu să se despartă de familie sau de gospodărie. Înainte de începerea războiului, supraveghetorii trebuiau să arate scutirile tuturor categoriilor prevăzute de lege. „Supraveghetorii să arate poporului, zicând: cine a zidit casă nouă și nu a terminat-o, acela să se ducă și să se întoarcă acasă, ca să nu moară în război și să termine altul casa lui; și cine a sădit vie și nu s'a folosit de ea, acela să se întoarcă acasă, ca să nu moară în război și altul să se folosească de ea“. În asemenea caz israelitul, va să zică, se scutea de serviciul militar pentru patru ani, deoarece după lege de roade se putea folosi abea în anul al cincilea după sădire (Lev. XIX, 25). „Și cine s'a logodit cu femeie și n'a luat-o, acela să se întoarcă acasă, ca să nu moară în război și s'o ia altul“ (Deut. XX, 5-7). Deasemenea se scutea de serviciul militar (ca și de toate celelalte) omul abea căsătorit. „Dacă cineva, spune legea, și-a luat femeie nu demult, acela să nu meargă la război, ci să rămână la casa sa timp de un an și

să veselească pe femeea sa, pe care a luat-o" (Deut. XXIV, 5). Afară de aceasta la slujba militară nimenea nu era obligat cu sila și deaceea se scuteau de ea toți cei ce se simțeau neapți de războiu, nu aveau destulă bărbăție pentru slujba ostășească. „Supra-veghetorii deasemenea să arate poporului și să zică: cine e fricos și puțin la suflet, acela să se întoarcă la casa sa, ca să nu facă fricoși pe frații săi, cum este el" (Deut. XX, 8). Astfel în statul lui Moise la obligația generală a serviciului militar se observa, totuși dreptatea față de unele persoane, pentru care din cauza unor anumite împrejurări a situației lor publice, familiare sau personale această slujbă putea fi cu deosebire grea.

Principiul egalității în statul lui Moise își păstra însemnătatea sa și față de alte datorii către stat. La rând cu datoria militară, care impunea cetățenilor apărarea externă a statului, stă altă datorie, impusă de obligația susținerii și păstrării instituțiilor interne ale statului: datoria impozitelor. În statul lui Moise și această datorie nu se impunea exclusiv pe o singură clasă oarecare de oameni, ci avea caracter general, se extindea deopotrivă asupra tuturor membrilor statului. Obligația impozitelor, de altfel, mulțămită simplității organizației statului, care nu născocise astfel de instituțiuni, care ar fi avut nevoie de sprijinul particular, nu avea sub Moise și chiar nici sub judecători un caracter determinat de stat. Singura instituție, care în acest timp avea nevoie de susținere și pentru care propriu se statornicise prin lege obligația impozitului, era instituția religioasă cu cortul ei și cu clasa preoților, deaceea și plata impozitului are caracter exclusiv religios. La felul acesta de obligație aparținea mai întâiu de toate așa numita răscumpărare a impozitului, pe care o plătea fiecare din „cei ce intrau la numărătoare", adică în tabela celor vrednici de serviciul militar (Numer. I, 2-3). Ea consta din o jumătate siclu de argint (Eș. XXX, 12-14), și se întrebuința „la servirea cortului adunării" (Eș. XXX, 16). După aceea urmează zeciuiala din toate roadele, care mergea în folosul leviților, „pentru slujba lor" (Numer. XVIII, 21). O altă zeciuială „din toate produsele semănăturilor", dela vin și ulei, dela animale mari și mici" pentru solemnitățile publice (Deut. XIX, 22-23); primele roade din toate produsele, care se aduceau deasemenea pentru organizarea solemnităților publice, la care luau parte între alții mai ales membrii săraci ai statului (Deut. XXVI, 1-6). Toate aceste impozite religioase erau deopotrivă obligatorii pentru toți; legea nu făcea deosebire în popor de impuși și neimpuși. În legile despre obligația impozitelor e de remarcat încă

aceea, că darea, determinată prin zeciuială era după venit, adică nu era odată pentru totdeauna stabilită, ci neconținut se conforma cu cantitatea venitului¹⁾ și numai neînsemnata răscumpărare de jumătate de siclu se plătea deopotrivă și de bogat și de sărac. Legea totuși admitea scutiri speciale de toate dările în osebite cazuri ale vieții familiare. „Dacă cineva și-a luat femei nu demult, acela să nu meargă la război și nimic să nu se impună asupra lui; să rămână acela liber la casa sa timp de un an“ (Eș. XXX, 15). Prin această lege cel de curând căsătorit se scutea nu numai de serviciul militar, ci și de toate celelalte datorii, și prin urmare și de dări pe un an întreg. Legiuitorul oferă prin această omului libertate, ca să-și îndrepte toată atențiunea sa la întărirea gospodăriei lui, decurând înjghebate. Asemenea excepție dela legea pentru impozitele generale în folosul unor persoane particulare nu violează egalitatea, deoarece de scutirea oferită de ea s'ar putea folosi deopotrivă toți israeliții după căsătorie.

Astfel, cum se vede din cele expuse sub influența principiuului teocratic în statul lui Moise e realizată cea mai superioară dreptate socială, care se exprimă în introducerea succesivă în toate sferile vieții sociale de stat a egalității. Membrii acestui stat toți sunt deopotrivă egali, după stare și situație, după drepturi și datorii. Dacă însă toți membrii sunt deopotrivă egali și în drepturi depline în stat, atunci evident ei toți au drept și la conducerea statului lor. Deosebirea hotărâtă între cărmuitori și supuși există de obicei acolo, unde după deosebite împrejurări istorice s'au statornicit deosebite clase privilegiate, care mulțumită bogăției și culturai lor, primesc firește importanță de cărmuitori ereditari ai statului. Unde însă asemenea clase privilegiate nu sunt, și unde toți sunt deopotrivă egali în toate privințele, acolo natural la treburile mari de stat sau la cărmuirea statului iau parte toți membrii statului, măcar desigur prin alegerea reprezentanților lor. De aicea reprezentanța, ca expresie principală a formei de cărmuire în statul lui Moise, parte pe temeiul dreptului vechiu, parte pe temeiul legiurilor directe ale lui Moise existau în proporții largi principiul electiv, care se aplică în toate sferile vieții de stat și sociale. Particularitatea și caracterul principiului electiv și a formei reprezentative a cărmuirii se va lămuri, când va fi dezvoltată ordinea internă a organismului social a poporului evreesc. Trăsăturile fundamentale ale organizațiunii interne a organismului național al israeliților s'a format încă mai înainte de încheierea

1) Saalschutz, Mos. Recht, cap. 35, §71.

așezământului cu Iehova, și prin urmare în afară de influența principiului teocratic, așa că la întemeierea statului pe baza principiului teocratic, organizația internă a poporului se prezintă deja ca un material gata, din care legiuitorul a înființat noul stat. De aceea, ca să pricepem particularitatea organizației noului stat, e nevoie să examinăm trăsăturile fundamentale, care istoricește s'au așternut și au întărit construcția organică a înseși poporului.

Poporul israilit s'a produs în Egipt din doisprezece frați, fiii lui Iacov. Acești străbuni ai poporului, cu toată înrudirea lor de sânge, purtau asupra lor așa de pronunțate pecetei deosebitoare, care caracteristic îi deosebea unul de altul după cum între altele s'a exprimat în binecuvântarea profetică dată lor de către tatăl lor care după particularitățile caracterelor lor le-a prevestit și soartă deosebită (Fac. XLIX), încât ei și în urmașii lor n'au alcătuit o masă înformă, ci au alcătuit douăsprezece neamuri deosebite¹⁾, care și-au păstrat particularitatea lor independentă și care s'a așternut în organismul poporului. Aceste neamuri sau triburi, cum se numesc ele de obicei, au alcătuit prima împărțire a poporului, membrele cele mai măscate ale organismului poporului, care au genealogia lor, istoria lor, organizația lor lăuntrică și cărmuirea de sine. Fiecare din triburi la rândul său s'a subîmpărțit în câteva părți mai mici și în fine în familii sau case. Prima din aceste subîmpărțiri este neamul sau generațiunea, care prezenta o întreagă grupă de familii, legate între dânsule prin pogorârea dintr'un singur străbun comun, tatăl tribului. Generația se împărțea astfel în familii sau case părinților, înțelegi în sens larg, deoarece fiecare din aceste case se împărțea în câteva gospodării. Dar în genere această unitate pare-se că se considera ultima, care avea însemnătate cetățenească în viața socială, deoarece locul principal, pe care se bazează subîmpărțirea expusă, anume cu dânsa se încheie gradația subîmpărțirilor, punând deja după dânsa persoanele singurite. Iată în ce ordine apar aceste subîmpărțiri după un proces criminal prin urmare cu toată rigoarea unui proces juridic: „Veniți toți după triburile voastre; tribul însă, pe care-l va arăta Domnul, să vină după neamuri; neamul, pe care-l va arăta Domnul, să se apropie după familia lui; familia, pe care o va arăta Domnul, să vină după inși“ (I. Navi, VII, 14). Astfel

1) Propriu vorbind triburi s'au format treisprezece, deoarece după deosebite împrejurări generația lui Iosif, rezultată dela cei doi fii ai săi - Efreim și Manase - a alcătuit două triburi; totuși în viața politică a poporului, care este supusă propriu examinării noastre au avut importanță, numai douăsprezece triburi, deoarece tribul lui Levi a fost eșcis din viața politică.

în viața oficial-socială se lua în considerație și avea însemnătate socială gradația numai a trei trepte de desmembrare a organismului poporului: tribul, neamul și familia. Conform cu aceste trepte s'a lucrat și organismul de stat al poporului.

În periodul patriarhal al existenței poporului, când el propriu vorbind nu alcătuia un popor în înțeles politic, ci era un neam neînsemnat, se administra firește pe temeiurile stărei începătoare sau primitive, când toată autoritatea și civilă și religioasă o concentrează în mâinile sale capul neamului, părintele familiei. Așa s'a cărmuit poporul sub patriarhii: sub Avraam, Isaac și Iacov. Dar deja în Egipt, când dintr-o familie s'au format 12 triburi deosebite, care se simțau membre independente ale poporului, ordinea patriarhală se dovedi îmbătrânită și necorespunzătoare gradului de dezvoltare a poporului, și de aceea fu înlocuită prin cea reprezentativă, când poporul se cărmuia nu de un singur cap, ci de reprezentanții triburilor, de așa numiții „bătrânii fiilor lui Israel” (Eș. III, 16; IV, 29). Acești „bătrâni”, care constau din oameni înțelepțiți de viață și de experiență, se înfățișau deja drept capi ai deosebitelor triburi nu în înțeles patriarhal, adică nu ca stăpâni absoluți ai triburilor, care și avea autoritatea însoțită numai în virtutea principiului ereditar, ci ca reprezentanți ai poporului în înțeles social, ca aleși și expresie a conștiinței lui. Reprezentanța în deplină putere s'a manifestat deja în Egipt. Așa noi vedem, că Moise cu propunerea sa despre eliberarea poporului din robie se adresează către „bătrânii poporului lui Israel”, cu deplină convingere, că învoirea sau hotărârea lor va fi învoirea și hotărârea întregului popor (Eș. IV, 29). Și în adevăr, când Aaron, care vorbea din partea lui Moise din pricina defectului de limbă, redete cuvintele lui Iehova bătrânilor, iar Moise săvârși înaintea lor¹⁾ semne, bătrânii au crezut misiunea marilor frați, și hotărârea lor până întru atâtă a exprimat hotărârea poporului, care lipsea, încât textul identifica în totul pe bătrâni cu poporul, zicând: „Și a crezut poporul. Și au auzit că Domnul a cercetat pe fiii lui Israel și a văzut suferințele lor și s'au plecat ei și s'au închinat” (Eș. IV, 29-31).

Astfel era baza stărei istorice, pe care legiuitorului i-a fost dat să zidească noul stat.

Constând din douăsprezece triburi independente, poporul israelit prezenta în organizațiunea sa externă o alianță, încheiată pe principiul teocratic, pe interesul politic și pe înrudirea de sânge.

1) În text se zice: „semne înaintea ochilor poporului”, în care caz „popor” se numesc evident bătrânii, de oarece din versetul 29 se vede, la aceasta au asistat numai bătrânii. Eș. IV, 29.

Asemenea organizație de cărmuire reprezentativă în triburile deosebite, care se formase istoricește și care demult exista în popor, presupunea și pentru viața socială de stat a poporului o astfel de formă de cărmuire, în care fiecare trib, păstrându-și independența sa, să participe la cărmuirea generală a poporului prin mijlocirea reprezentanților săi. Așa a și fost în realitate. Trebile obștești ale poporului de obicei se rezolvau de reprezentanții tuturor triburilor, aleși din sânul său de popor. Sistema reprezentativă a statului lui Moise s'a format treptat, cu cerințele împrejurărilor istorice, dar totdeauna pe temeiul acelor date pentru ea, care se prezentau atât în înseși organizația poporului, cât și în obiceiurile lui de drept. Deaceia ea are strânsă legătură cu organizația internă a poporului.

Corespunzător cu împărțirea poporului în douăsprezece triburi, în capul lui stăteau doisprezece reprezentanți ai lor, aleși câte unul de fiecare trib (esceptând tribul lui Levi, care din pricina destinației sale deosebite și a situației sale nu participa la trebile politice ale poporului). Aceștia sunt așa numiții „bărbați aleși ai obștei, căpeteniile triburilor părinților săi, capii miilor lui Israil¹⁾. Fiecare din ei în tribul său ocupa pozițiune de principe, iar în genere în popor ocupa situația de reprezentant al tribului său. Adunarea acestor reprezentanți alcătuia prima grupă, care stătea în capul cărmuirii poporului. Ei se convocau pentru treburi importante politice, având importanță pentru tot poporul (Numer. I, 2-4).

A doua grupă de reprezentanți ai poporului o alcătuiau cei 70 de bărbați aleși: „Și a zis Domnul către Moise: adună-Mi Mie șaptezeci de bărbați din bătrânii lui Israil, pe care-i știi tu, că sunt bătrâni și supraveghetori ai lui, și ia-i în cortul adunării ca ei să stea acolo cu tine. Eu mă voi pogorâ și voi vorbi acolo cu tine, și voi lua din Duhul ce este peste tine, și voi pune peste ei, ca ei să poarte cu tine sarcina poporului, iar nu s-o porți numai tu“ (Numer. XI, 16-17). Acești 70 de bărbați erau aleși, cum se vede din text, dintre bătrânii poporului lui Israil. E greu de precizat, ce servea ca măsură a alegerii lor și pentru ce anume erau aleși 70. Potrivit cu descompunerea organică a poporului, după care fiecare trib se împărțea în neamuri sau generațiuni, se poate crede, că acești șaptezeci de bărbați se alcătuiau între altele din șefii neamurilor sau ai generațiunilor²⁾. Acești reprezen-

1) Numer. I, 16 „mîla“ adesea se întrebuintază în senz de mulțime nedeterminată; în locul dat e în înțeles de trib.

2) După tabela geneologică (Numere XXVI), alcătuită după numărarea exactă a

tanți ai poporului alcătuiau un senat permanent, pe care Moise îl avea neconținut lângă sine în calitate de sfetnici și ajutoare. Și o astfel de instituție corespunde în totul scopurilor legiuitoare ale lui Moise, de oarece acordul bătrânilor și a reprezentanților poporului și aceea încredere, pe care ei o inspirau măsurilor luate de legiuitorul și legilor așezate de dânsul, în tot cazul puteau să aibă o mare însemnătate morală pentru popor. Ei deasemenea, cunoscând bine poporul și nevoile lui, puteau servi drept cei mai buni exprimatori ai intereselor poporului, pe care legiuitorul trebuia să le aibă în vedere întru atingerea celor mai înalte scopuri de stat. Acest sfat a celor șaptezeci se pare că se înțelege la Numer. XVI, 25, unde se vorbește, că după Moise, cu prilejul răscoalei lui Daton, Aviron și Coree, urmau „bătrânii lui Israel”.

În fine a treia și cea mai numeroasă grupă de reprezentanți a poporului o alcătuiau așa numiții „șefi” sau „judecători” ai poporului. Această slujbă a fost înființată de Moise în pustie, după sfatul socrului său Iotor, pentru ușurarea muncii de cărmuire a poporului. Când Iotor a văzut, că Moise în fiecare zi de dimineață până sara era nevoit să se ocupe cu cercetarea lucrurilor mărunte, ce se ridicau în popor și să pătrundă în toate amărănțimile celor cărmuiți de dânsul, așa că din această pricină putea perde din vedere interesele superioare din viața poporului, i-a zis: „Ce faci tu nu faci bine. Tu te muncești și pe tine și poporul, căci e prea greu pentru tine acest lucru: tu singur nu-l poți duce. Așa dar ascultă cuvintele mele: eu îți dau sfatul acesta: fii tu pentru popor mijlocitor la Dumnezeu și prezintă Domnului treburile lui. Învață-i rânduețele și legile, arată-le calea, pe care trebuie să meargă, și faptele ce trebuie să facă. Tu însă alegi din tot poporul oameni capabili, oameni drepti, care urăsc mita, și pune-i căpetenii peste mii, peste sute, peste cincizeci și peste zece. Aceștia să judece poporul în toată vremea, și orice lucru însemnat să-ți raporteze ție, iar toate lucrurile mărunte să le judece singuri: și va fi și pentru tine mai ușor, și ei vor duce cu tine sarcina” (Eș. XVIII, 14-26). Moise a ascultat sfatul înțelept al socrului său.

poporului, se vede, că protopărinții, dacă astfel se consideră fiii și nepoții protopărinților triburilor, iar în triburile lui Iosif, strănepoții (din Galaad), au fost de toți 58. De oarece în lege nu se spune despre aceea, că cei 70 de bătrâni au fost aleși în afară de cei 12 șefi ai triburilor, atunci reprezentanții acestor 58 de generațiuni împreună cu cei 12 capi după toată probabilitatea și alcătuiau acea adunare de șaptezeci bărbați (58+12=70), care era chlamată să împartă cu Moise sarcina cărmuirii poporului. Asemenea părere asupra alcătuirii acestei adunări de 70 de bătrâni se prezintă mai simplă și mai naturală, decât de exemplu părerea lui Ewald, după care adunarea se alcătua din reprezentanții triburilor, câte șase din fiecare trib. Această părere constrânge la schimbarea cifrei bătrânilor, prin adăugirea încă a doi membri Ewald, Alterthümer, pag. 328.

El propuse acest lucru poporului, și când acesta a spus: „acesta e un lucru bun“, a propus însuși poporului să-și aleagă „pe triburi bărbați înțelepți, pricepuți și încercați“ și i-a pus șefi (Deut. I, 9-15). Acești „șefi“, cum se vede din înseși motivul numirii lor, erau datori să se ocupe cu cercetarea afacerilor particulare mărunte, în care caz trebile după importanța lor mai mare sau mai mică se raportau spre judecarea unora sau altora din șefi, după linia ascendentă sau descendentă. Pentru definirea caracterului și înșămătății acestor auto-ități mărunte e important să determinăm raportul lor către gradația firească a deciocălării organismului poporului. Primele două grupe ale reprezentanților poporului corespund în totul, cum s'a arătat mai sus, la două trepte a deciocălării: triburilor și generațiilor. Nu corespund oare și acești mici șefi celei de a treia treaptă de gradație: familiilor? În legislație nu sunt indicațiuni lămurite la asta: pelângă aceste alcătuirea matematică a sistemului pe zeci a acestei rânduirii de slujbă evident deodată face imposibilă presupunerea despre identitatea acestor șefi din nou aleși cu capii familiilor, de oarece familiile firește niciodată nu prezintă această determinare numerică. Cu toate acestea această sistemă se apropie anume de treapta a treia a împărțirii a organismului popular, anume de împărțirea după familii. Fiecare familie avea în capul său un reprezentant, așa numit „bătrânul“, care până la înființarea noii sisteme negreșit cărmuia trebile, ce se atingeau exclusiv numai de familia lui, deși această cărmuire nu avea caracter oficial, recunoscut de lege. Numărul unor astfel de bătrâni, corespunzător cu numărul familiilor era mare, ceea ce se poate vedea din aceea, că ele în conjurația lui Coree au participat 250 de oameni (Numer. XVI, 2). Acum, când a fost propusă alegerea unor noi șefi, poporul mai întâi de toate negreșit s'a îndreptat cu alegerea către bătrâni, pentru că el într'însii se deprinsese a vedea pe acei „bărbați înțelepți, pricepuți și încercați“, pe care Moise a propus să-i aleagă. Dacă însă bătrânii n'au putut să fie în așa număr, care să fie de ajuns pentru ocuparea noilor locuri de șefi, atunci numărul ce nu ajungea putea fi ales și din bărbați simplii, care dovedeau că posedă însușirile arătate. Așa după toată probabilitatea a și fost, de oarece „familiile“ prezentau în tot cazul o grupă mult mai numeroasă decât zecile sau decadele, și prin urmare și capii familiilor sau bătrânii nu puteau fi de ajuns pentru ocuparea a toate locurile de șefi, așa că mulți șefi prin necesitate a trebuit să fie aleși din bărbați simpli. Și astfel de alegere nu s'a arătat în contradicție cu desfacerea poporului în trei categorii, nu distrugea vechea

ordine a cărmuirii de sine, ci dinpuțrivă îi transmitea o mai mare armonie a alcătuirii sociale introducând în principiile ereditare un nou element „obștesc”, care dădea mai mare libertate persoanei, eliberându-o de dominațiunea exclusivă a principiului ereditar.

Ochirea prezentată asupra împărțirii organismului poporului, cu determinarea pentru fiecare membru al cercului și a organelor de activitate ale lui, ne arată ce sistemă armonică prezenta acest organism, atât în alcătuirea lui, cât și în activitatea sa. În această sistemă armonioasă sunt observate două condițiuni foarte importante, necesare pentru dezvoltarea normală a organismului: tăria și unitatea întregului și independența părților lui.

Independența părților organismului se condiționa atât prin origina lor, cât și prin separarea riguroasă a lor unele de altele. Examineate aparte, fiecare trib prezenta oarecum o republică cu totul independentă – cu guvernul său deosebit, cu viața sa deosebită național-socială, cu raporturile sale deosebite și cu interesele sale. El avea în capul cărmuirii pe reprezentantul tribului, care era de sine stătător, prinț independent al republicei sale independente, deși în puterea dezvoltării neobișnuite a conștiinței de sine în subdiviziunile inferioare ale tribului, puterea lui era mărginită: el cărmuia tribul ca reprezentant ales de dânsul, iar nu ca stăpânitor independent al lui. Autoritatea lui se mărginea prin bătrânii tribului, ca reprezentanți ai subdiviziunilor lui inferioare, ai generațiunilor și familiilor. Fiecare trib se cărmuia astfel propriu de reprezentanții tuturor părților lui: de bătrânii generațiunilor, familiilor și reprezentanții părților sistemii decadelor, adică de căpeteniile peste mii, de căpeteniile peste sute, de căpeteniile peste cincizeci și de căpeteniile peste zece, care cu toții împreună alcătuiau adunarea națională a tribului cu prințul tribului în cap, oarecum ca președinte al adunării ¹⁾. Această adunare conducea și cerceta lucrurile, care priveau tribul întreg, și în această privință triburilor li era rezervată independența deplină. În istorie se întâlnesc câteva exemple, care ne arată că adunarea generală a tribului rezolva chestiunile despre războiul tribului său cu popoarele înconjurătoare și în genere despre raporturile cu dânsule. Așa, deputații triburilor lui Efreim și Manase („fiii lui Iosif”) au spus lui Iisus Navi, lor nu le ajunge partea dată lor,

1) Indicațiuni exacte asupra acestei „adunări” nu avem, dar ea se presupune ca organizație comună a unui organism național, așa și expresiunile ce adesea se întâlnesc, neapărat presupun o reprezentanță. Așa adesea se întâlnesc expresiunile „au spus fiii”, cutărui trib (I. Nav. XVII, 14). Evident, aicea se subînțeleg nu toți israeliții unui anumit trib, ci numai deputații lui, membrii aleși ai adunării lui.

el lăsa slobozenie să-și câștige pământ prin cucerire dela popoarele vecine (I. Navi, XVII, 14-18). Cel mai remarcabil exemplu de felul acesta ni se prezintă în mărturia din 1 Paral. V, 19-23, după care triburile de peste Iordan chiar sub domnia lui Saul au dus independent război foarte însemnat, la care celelalte triburi aproape nu au luat parte - numai „li s'a dat ajutor contra dușmanilor“ (vers. 20), adică li s'a dat ajutor în acel înțeles, cum dă un stat altui stat ajutor.

Douăsprezece triburi de acestea libere alcătuiau un stat comun, un organism obștesc național. Unitatea comună a acestor comunități libere, își află pentru dănsese un sprijin puternic atât în înrudirea firească dintre ele, cât și în istoria comună și bogată în marile amintiri, abea trăite, despre robia de toți suferită și despre eliberarea primită. Verigă supremă de legătură între ei a fost pus principiul teocratic, în puterea căruia toate triburile deveniră o singură împărăție a lui Iehova¹⁾, un singur popor al lui Dumnezeu, cu care Iehova a încheiat un așezământ, care a impus asupra tuturor triburilor obligațiuni egale și dând tuturor aceleași drepturi, care-i lega prin unitatea interesului moral și material. În puterea tuturor acestor condițiuni, care dădeau sprijin conștiinței de unitate, poporul israelit, cu toată dezvoltarea neobișnuită a independenței a părților lui deosebite, simțea limpede unitatea sa și se raporta cu însuflețire la toate evenimentele, care aveau însemnătate nu numai pentru poporul său, ci și pentru părțile lui deosebite. Dar cel mai puternic mijloc, care servea de element de coeziune pentru toate triburile, erau adunările naționale obștești, care se adunau pentru trebile însemnate, care priveau poporul întreg. Aceste adunări atât după însemnătatea lor în viața socială și de stat a vieții poporului, cât și după alcătuirea lor merită o deosebită luare aminte¹⁾.

Adunarea națională generală avea o mare importanță în statul teocratic. Era cea mai înaltă expresie a voinței poporului și

1) La examinarea organizației politice din statul lui Moise fără să vrei uimește asemănarea lui cu organizația cărmuirii Statelor Unite ale Americii de Nord. Triburile după independența lor administrativă corespund, în totul statelor, dintre care prezintă fiecare deasemenea o republică cu guvernul său, cu parlamentul său deosebit și cu legile sale deosebite, și ca părți independente intră în alianța comună a statului. Guvernul federal se alcătui din reprezentanții tuturor statelor, alcătuește așa numitul congres care constă din două grupe: senatul și camera reprezentanților, care corespund în totul celor două grupe superioare de reprezentanți în statul lui Moise - 12 și 70 de bătrâni. În locul adunării naționale a evreilor acolo există sistemul perfecționat al votului universal. Deosebirea esențială dintre aceste două sisteme de stat constă numai întru aceea, că în statul lui Moise n'a reușit să se prelucereze juridicește un anumit organ al puterii executive, cum există el în Statele Unite ale Americii de Nord în persoana președintelui guvernului federativ.

cum nu se poate mai mult corespundea normei de bază a organismului național. Statul israilit, cum s'a arătat mai sus, consta din câteva părți, care duceau viață independentă, independent își rezolvau treburile lor particulare, ce priveau pe fiecare din ele în parte. Dar erau și astfel de lucruri, care aveau interes pentru toate triburile împreună, și prin urmare cereau soluțiuni ce trebuiau date de toate părțile, adică de tot poporul. Pentru a obține o asemenea deslegare, era nevoie să se cunoască voința tuturor triburilor sau voința întregului popor. Pentru a obține o asemenea deslegare, era nevoie să se cunoască voința tuturor triburilor sau voia întregului popor. Expresia acestei voințe se și prezenta adunarea obștească. Definițiuni juridice referitoare la această adunare, la instituirea, alcătuirea și ordinea ocupațiilor ei în lege aproape nu sunt deloc; ea era astfel un fenomen obișnuit pentru poporul israilit, că nu avea nevoie de asemenea definițiuni. Legea, lăsând deplin pentru ea acele rândue, care sunt statornicite de ordinea obișnuită, face relativ de adunare numai o dispoziție, și anume despre ordinea convocării membrilor ei (Numer. X, 1-4). Relativ de existența adunării naționale istoria prezintă multe indicațiuni. Ea se numește când simplu „adunare” (Deut. XXXI, 30; Numer. XVI, 2), când „obște”, care câteodată apare cu prefixul „toată” - toată adunarea (Eș. XII, 3; Numer. XXVII, 21; Deut. XXXI, 30). Astfel de adunare se alcătuiă din bătrânii poporului și în organizația ei se reflecta deplin organizația generală a poporului. Într'însa luau parte atât capii triburilor și ai generațiilor, cât și ceilalți bătrâni și șefi ai poporului. Judecând după numărul mare al bătrânilor și a șefilor în popor, adunarea națională generală prezenta o adunare mare, care consta din mai bine decât din 1/10 parte a întregii populații bărbătești¹⁾, pentru că într'însa intrau și căpeteniile peste zece (Deut. XXXI, 28). Cu toată această mare mulțime, ea nu prezenta o mulțime desordonată, ci mulțămită treptalității riguroase a importanței reprezentării a unora sau a altora din membrii adunării, ea prezenta o adunare națională riguros organizată. Ea se împărțea mai întâi de toate în două secțiuni. Aceste secțiuni se deosebesc lămurit în lege și puteau să se adune deosebi, cum se vede aceasta din legea pentru convocarea adunării (Numer. X, 1-4). Prima secțiune se alcătuiă din cei mai principali reprezentanți ai poporului, capii triburilor și ai generațiilor. Acești băr-

1) În Jud. XX ni se prezintă prilejul, când adunarea consta din 400.000 „pedeștri, care scoteau sabia”. Dar această adunare evident consta nu din reprezentanți numai, ci din înseși poporul și avea caracter extraordinar: adunarea poporului în scop militar.

bați aleși alcătuiau consiliul permanent al adunării naționale (Numer. XI, 16-17). Consiliul acesta la rândul său se diviza în două serii : inferior și superior. Primul se compunea din 12 prinți ai poporului, șefii celor 12 triburi, și se convoca câteodată separat de sfatul al doilea, cum era de exemplu la numărătoarea poporului, când se convocabau numai acești „bărbați aleși ai societății, căpeteniile triburilor părinților lor, căpeteniile miilor lui Israel (Numer. I, 16). A doua secție consta din căpeteniile generațiilor lor, dar separat de prima nu se convoca, și împreună cu dânsa intra în alcătuirea secțiunii superioare (Numer. X, 4 ; XI, 16 ; Eș. XXIV, 1), alcătuind împreună cu ea „consiliul celor șapte zeci“. Această secție alcătuia, se pare, de obicei adunarea administrativă, care se ocupa cu lucrările curente ale vieții statului, cum se poate vedea aceasta din destinațiunea sa „de a purta sarcina“ de ocărmuire a poporului (Numer. XI, 17). Ceialaltă secțiune a adunării naționale generale consta din ceilalți reprezentanți ai poporului, din bătrânii familiilor sau, după noua organizație dată de Moise, din supraveghetorii poporului și șefii părților lor decade, adică căpeteniile peste mii, peste sute, peste cincizeci și peste zece, sau în genere din judecători (Deut. XXIX, 10 ; I. Navi, XXIII, 2). Această secție interioară de obicei se numea „societate“ spre deosebire de secția superioară, care se numea a „prinților“ (Numer. X, 3 ; XXVII, 2). În contrast cu cea superioară, ea nu era permanentă, ci se convoca cu prilejul cazurilor mai importante. Afară de diviziunea generală după importanța reprezentativă, adunarea negreșit își păstra și subdiviziunile sale pe triburi, neamuri și familii, așa că fiecare trib putea să exprime a parte părerea sa în anumite chestiuni. Ce se atinge de ordinea consfățuirii, apoi, cum se vede din descrierea (I. Nav. XXIII, 2 ; XXIV, 1, 16, 21) a adunării naționale, ce s'a adunat înainte de moartea lui Iisus Navi să primească dela dânsul ultimele porvețe, sfătuirea s'a produs astfel, că povețele le-au primit din gura căpeteniei numai cei mai de aproape de dânsul, numai bătrânii cei mai de seamă (capii triburilor și generațiilor), iar după aceea cele primite de dânsii le-au predat celorlalți reprezentanți, care și-au exprimat consimțământul lor sau contrarul prin aclamații¹⁾. E foarte probabil, că tot în chipul acesta se săvârșeau și în genere toate adunările: membrii celor două secțiuni principale se sfătuiau între dânsii, luau anumite dispozițiuni și după aceea

1) Iis. Nav. XXIV, 1, 16, 21. Același ordine de lucru era cum se știe, în Grecia și Roma în timpurile primitive.

rezultatul acestor sfătuiri îl propuneau la judecata celeilalte adunări, care-și și exprima părerea sa pro sau contra.

Adunarea se convoca intenționat prin două trâmbițe de argint, anume pregătite pentru asta (Numer. X, 2). „Când va trâmbița din o trâmbiță, se vor aduna la tine prinții și căpeteniile peste mii ai lui Israel¹⁾, adică membrii camerei întâia, ai celor prime două secțiuni principale ale adunării: căpeteniile triburilor și ai generațiunilor, iar când se va trâmbița cu amândouă atunci trebuie să se adune toți membrii adunării, „toată obștea“ (Numer. X, 3). Asemenea mod de convocare ai reprezentanților poporului la adunare era posibil numai în acel timp, când poporul alcătuia din sine numai o singură tabără, îngrădită într'un singur loc, când însă el s'a așezat prin orașele Palestinei, așa că cu două trâmbițe deveni imposibil a le da de știre prin diferite orașe, atunci adunarea națională se convoca prin intermediul a anumiți vestitori (2 Reg. XXX, 6). Adunările de obicei lucrau la un loc oarecare deosebit, sfânt pentru popor. Asemenea loc la început servi cortul mărturiei, partea de dinainte a lui (Numer. X, 3), din care cauză se numea câteodată „cortul adunării“ (Lev. IV, 4, 5, 7) iar apoi adunarea se ținea în diferite orașe, și ca preferințe în orașul Masifa (Jud. XI, 11; XX, 1; 1 Reg. VII, 5; X, 17). Adunarea generală a poporului se convoca la diferite evenimente importante pentru slujbele solemne publice religioase (Eș. XII, 47), pentru rugăciunea obștească pentru abaterea nenorocirilor ce amenințau poporul (Numer. XXV, 5-6; Ioil, II, 15), pentru admiterea nouilor legi (Eș. XIX, 7 și 8; Lev. VIII, 3-5), pentru ținerea judecăților și executarea sentințelor în anumite cazuri grave de crimă (Numer. XV, 32, 35; Lev. XXIV, 14), pentru stabilirea raporturilor politice cu statele vecine, declararea de războiu, încheierea păcii și a alianțelor (Iis. Nav. IX, 18); și în genere în competența ei intrau toate trebile însemnate interne și externe ale vieții poporului, chiar și înseși forma de cârmuire, cum a fost asta mai târziu la întemeierea puterii regale.

Astfel, după organizația sa lăuntrică statul israilit trebuia să prezinte forma de independență națională sub conducerea supremă a lui Iehova. „Teocrația“ în acest caz nu este oare care formă deosebită de guvernământ, spre deosebire de monarhie, oligarhie

1) Numer. X, 4. Alcea, după toată probabilitatea trebuie a înțelege nu căpeteniile peste mii în înțelesul propriu al cuvântului, ci căpeteniile triburilor sau generațiunilor, Comp. Numer. I, 16.

sau democrația (cum greșit credea I. Flavie), ci este numai o conducere generală a lui Dumnezeu, sub care viața de stat a poporului putea să se desvolte liber și să primească toate formele care se puteau dovedi folositoare sau necesare după împrejurările istorice din viața poporului. Deaceea, în timpul rătăcirii prin pustiu și a cuceririi pământului făgăduinței în capul lui stăteau oarecum ca dictori militari (Moise și Iisus Navi); după aceea apăreau conducători întâmplători și judecători (în timpul judecătorilor) și în fine a fost întemeiată monarhia. Toate aceste forme de cărmuire au putut fi conciliate cu „teocrația“, numai ca ocăruiitorii să lucreze după indicațiunile legii și manifestările speciale ale voinței Regelui suprem al poporului, adică ale lui Iehova.

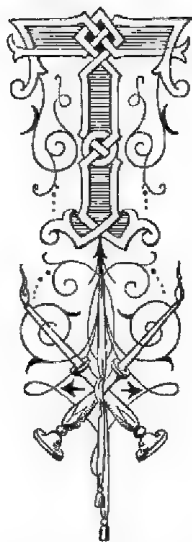

Măr Granat.

CAPITOLUL XXII.

LEGILE SOCIAL-ECONOMICE.

teocrația, urmele căreia sunt indicate în sfera legilor de stat, cu o claritate nu mai mică apar și în legile, care se ating și de viața social-economică, în care ea instaurează deasemenea principiile superioare de înțelepciune și de dreptate, necunoscute la vechile popoare ale lumii păgâne. Noi vom examina pe cele mai principale din aceste legi și mai întâiu de toate legile privitoare la proprietatea de pământ.

Ideea generală a legislației lui Moise asupra pământului, ca obiect principal al proprietății, poartă asupra sa pe deplin caracterul teocrației miraculoase. Aicea în locul principiului natural de proprietate, care se exprimă prin răpire, în puterea căreia, cum spune Rousseau,

omul samavolnic își îngrădește o bucată de pământ și zice: „acesta e al meu“, fără să ia seama la faptul de va ajunge și la ceilalți tot atâta cât a apucat el, sau nu, deși și ei au deopotrivă drept ca și el. Aicea în legiuirea lui Moise predomină principiul teocratic, care esclude orice răpire. Pământul după această le-

giuire, este proprietatea numai a lui Iehova, ca dispunător sau proprietar cu drepturi depline de dânsul, după dreptul de creator în genere și după dreptul de dăruitor al pământului Palestinei poporului celui ales în special. „Al meu este pământul“, zice Iehova: „voi sunteți pibegi și venetici la Mine“ (Lev. XXV, 20-21). Dacă însă pământul e proprietate deplină și exclusivă numai a lui Iehova, atunci prin însuși aceasta se exclude deja posibilitatea răpirei samavolnice a lui în proprietate particulară. Astfel poate deveni el numai cu învoirea proprietarului deplin al lui, iar în cazul acesta se înlătură deja și acea nedreptate, care este firească în acapararea samavolnică. Însă o așa părere despre pământ, ca proprietate exclusivă a vreunui principiu oarecare general, se întâlnește, pare-se, și în alte oarecare legislațiuni, ca de exemplu în cea egipteană, unde pământul deasemenea nu alcătuia proprietatea cuiva particular, ci aparținea numai lui faraon (Fac. XLVII, 20-21). Răzemându-se pe această asemănare vădită, unia presupun, că legea lui Moise despre aparținerea exclusivă a pământului lui Iehova este o imitare a normelor sociale egiptene, cu care din copilărie erau deprinși israiliții¹⁾. Dar în această părere, afară de neajunsul comun tuturor explicațiilor anumitor credințe sau instituțiuni ale unui popor prin împrumutarea lor dela altul²⁾, se observă încercarea de a compara fenomene în fond incomparabile, deși după exterior ar fi și asemănătoare între dânsule. Între ordinea socială egipteană și legislația lui Moise există o deosebire radicală. La egipteni ordinea socială indicată este rezultatul condițiunilor istorice naturale, produsul nenorocirii poporului, care a dat puțință lui faraon să cotească tot pământul țării în proprietatea sa desproprietărind pe micii proprietari și să se facă singurul proprietar cu depline puteri al tuturor pământurilor egiptene. Prin urmare această ordine deja după înseși originea ei este fenomen nenormal. Mai departe acest fenomen nenormal a dus la alte stări nenormale: micii proprietari lipsiți de pământ prin necesitate au intrat în dependență de robi la faraon, s'au predat lui în deplina lui voință, au devenit robii lui „dela un capăt al Egiptului până la celălalt“, și această dependență de robi se exprima prin impuneri în folosul lui faraon, egală cu a cincea parte a veniturilor. Mai departe, deoarece pământul se da agricultorilor în arendă,

1) Michaelis, *Mosaiches Recht*. part. II, pag. 19, anul 1777.

2) În alt loc Michaelis însuși recunoaște indirect neajunsul explicațiunii prin împrumut. Vorbind, că baza statului său agricol Moise l-a împrumutat dela egipteni, el cu nedumerire adaugă: „dar se știe de altminterlea, că după oarecare întâmplare și statul vechilor romani avea o organizație la fel“. Erster Theil, §, 161.

apoi firește, că el se da nu egal fiecăruia, ci potrivit cu starea fiecăruia. De aici rezulta un nou lucru nenormal, în puterea căruia agricultorii cei mai înstăriți puteau la rândul lor să facă acapărări de pământ, lăsând pe cei mai puțin înstăriți sau cu totul fără pământ, sau cu o întindere cu totul insuficientă, și expunându-i astfel la tot felul de necazuri ale sărăciei. Astfel, ordinea socială egipteană a proprietății de pământ, ca rezultat al nenorocirii poporului, ducea încă și la mai mari nenorociri ale poporului, la grozava desvoltare a sărăciei. Cu totul alt caracter are părerea legislației lui Moise asupra agriculturii. După această părere, pământul este proprietatea numai a lui Iehova singur nu în puterea cotorpirii lui dela proprietarii anteriori, ci după dreptul de creator. Această proprietate veșnică a lui Iehova după alegerea liberă o dăruiește poporului israilit, impunând asupra lui pentru asta anumite îndatoriri, prevăzute în așezământ. Dând pământ poporului israilit, Iehova nu-l lasă tuturor întâmplărilor acapărării personale, cum era la egipteni, care neapărat introducea cu sine inegalitatea și nedreptatea, ci introduce o împărțire egală a pământului „după numărul numelor” de genul masculin (Numer. XXVI, 58). Astfel, precum în ordinea socială a proprietății de pământ la egipteni predomină în totul legea istorico-naturală a acapărării cu toate nenorocirile și nedreptățile ei, așa din contra în legea statului lui Moise principiul teocratic, în puterea căruia ideea supremă de dreptate își supune sieși legea naturalo-socială și în locul acapărării samavolnice introduce principiul împărțirii proporționale a pământului și a proprietății. Miezul principiului teocratic în cazul dat alcătuiește dreptul egal al tuturor membrilor statului lui Moise asupra pământului.

Când poporul israilit a fost numărat după generațiuni și familii în linia bărbătească, Iehova a zis lui Moise: „Acestora trebuie să le împarți de moștenire pământul după numărul numelor”. „Cu sorți trebuie să împarți pământul; după numele triburilor părinților lor trebuie să primească ei partea” (Numer. XXVI, 53-54). În aceste porunci se coprinde esența legilor agrare ale lui Moise, care determină situația economică a poporului. O determinare mult mai specială a acestei legi generale se exprimă în următoarea poruncă: „cine-s mai numeroși, aceloră să le dai parte mai mare, iar cine-s mai puțin numeroși, aceloră să le dai parte mai mică; fiecăruia trebuie să-i dai parte proporțional cu numărul intrat la numărătoare” (Numer. XXVI, 55). Deoarece numărătoarea s'a produs după tustrele gradele de împărțire a poporului: după triburi, după neamuri și după familii, apoi e evident că și pământul s'a împărțit tot după aceste grupe.

Deoarece legea nu ne arată alte unități la împărțirea pământului, apoi trebuie să credem, că împărțirea s'a mărginit numai la aceste trei, și lotul, ce s'a destinat pentru familie, ca unitatea cea mică trebuie socotită drept cea mai mică unitate de pământ după care deja nu se mai estindea împărțirea, determinată de lege. Dar aceasta nu înseamnă, că împărțirea nu se extindea mai departe și nici în realitate. Unitatea de pământ indicată este inferioară numai sub raport general juridic și e statornicită corespunzător cu gradul inferior al desmembrării organismului poporului, corespunzător familiei. Dar după cum familia natural se împărțea în câteva case particulare sau gospodării, atunci nu există nici un temei de a nega, că și lotul familiei se împărțea corespunzător numărului acestor gospodării, deși în timp ce aceste case aparte sau gospodării nu se luase în seamă de legislație, în tocmai tot așa nu se luase de ea în considerațiune nici aceste mici loturi, despărțite pentru casele sau gospodăriile din lotul general, ce aparținea familiei. Această împărțire parțială legea o lasă la chibzuința comunităților deosebite și dreptului obișnuit, și ea se putea pogori până la cea mai de jos unitate: lot pentru fiecare persoană aparte. Deosebirea acestei împărțiri speciale de cea legiuită sau oficială, constă se pare în aceea, că unitățile ultimei diviziuni erau stabile și neschimbabile, iar unitățile împărțirii speciale neconținut se schimbau potrivit cu schimbarea cantității și compunerii proprietarilor prezenți. Indicațiunile la proprietatea personală de pământ în lege sunt multe. Așa de exemplu proprietatea personală de pământ se presupune de legea despre anul iubileu, în care se vorbește de vânzarea și răscumpărarea proprietăților particulare, care aparțin persoanelor particulare (Numer. XXXVI, 7). Deoarece persoanele în mod organic intră în familie, generațiunilor și triburilor, apoi și proprietatea de pământ din seria porțiunii, care alcătuește proprietatea personală normal se vărsa în unitățile de pământ, care alcătuiau moștenirea comună a familiilor, generațiunilor și triburilor. Și aceste din urmă prin dreptul lor asupra pământului trebuiau să servească nu spre mărginirea drepturilor proprietății personale, ci din potrivă, ca unități mai durabile, trebuia să servească de garanție a proprietății personale, a observa riguros integritatea proprietății sale. Integritatea proprietății tribului se definește prin dispozițiunea, „ca lotul fiilor lui Israel să nu treacă din trib în trib” (Lev. XXV, 25, 26, 28), ceeace se obținea prin lege, care nu admitea puțința trecerei moștenirii dintr'un trib la altul. Deasemena și generația trebuia să vegheze riguros proprietatea sa

(Numer. XXXIII, 64), ceea ce se exprima în menirea riguroasă în sarcina căroră era datoria să păstreze cu ajutorul răscumpărării integritatea proprietății generațiunii. Asemenea gradăție a drepturilor la proprietatea de pământ asigura minunat intangibilitatea proprietății atât obștești cât și personale.

Fără cu această ordine de lucruri și în vedere că statul lui Moise trebuia să fie cu preferință agricol și că, după cum delăsine se presupunea, fiecare israelit va lucra singur pământul căzut ca lot al său, membrii statului vor consta din agricultori liberi proprietari, toți locuitorii statului, și având în vedere rodnicia terenului palestinian, chiar de nu vor fi așa de bogați, totuși puteau să aibă o însemnată parte de stare bună, aproximativ egală, și mulțămire materială. Dar, după cum observă savantul cercetător al dreptului lui Moise, Saalschütz ¹⁾, astfel este deja natura raporturilor omenești, că o asemenea egalitate de stare și de neatarnare personală legată de ea nu pot să se păstreze multă vreme depline. Necazurile firești, nenorocirile familiare și personale, gradul inegal de hărnicie și de economie la diferiți membrii ai societății și o mulțime de alte pricină cu timpul duc la aceea, că din niște oameni deopotrivă înstăriți încep a se arăta unii mai bine înstăriți și alții mai puțin înstăriți. În dezvoltarea mai departe a acestor raporturi, dintre cei mai puțin înstăriți se separă asemenea persoane, care neavând mijloace îndeajuns pentru a lucra pământul cum se cade și în același timp având nevoie imperioasă pentru satisfacerea nevoilor sale, e nevoit să vândă lotul său de pământ, care firește trece în mâinile unuia mult mai înstărit și-l face deja bogat. Astfel, sub dominația nemărginită a condițiilor firești economice a diviziunii bogăției, sau sub domnia principiului cunoscut în științele economice al dezvoltării fără control ²⁾, egalitatea economică primitivă se schimbă prin inegalitatea distribuției bunurilor materiale. În timp ce unii sărăcesc mereu, alții îngrămădesc mereu bogății, și la urma urmelor se arată extremitățile uimitoare de sărăcie (pauperism) pe de o parte, și de bogăție peste măsură (plutocrația) pe de altă parte. Asemenea distribuție nenormală a bunurilor materiale este cel mai mare rău social și servește ca pricină turburărilor interne, a slăbirii și a distrugerii statului, cum s'a petrecut de exemplu în imperiul Roman, și cum se observă aceasta întrucâtva în statele Europei apusene în timpul de astăzi. Mulți legiuitori s'au încercat să pună îngrădire contra dezvoltării acestui rău, dar silințele lor în cea mai mare parte au fost zadarnice. Această

1) Mos. Recht. Cap. 12 § 140.

2) Care a căpătat numire tehnică, de principiul laissez passer, laissez faire.

mare încercare este și în legiuirea lui Moise, dar aicea are caracter nu numai de încercare, ci și de lege activă.

Pentru a împedeca dezvoltarea răului social arătat, legiuirea lui Moise mărginește dreptul proprietății personale exclusive. Această mărginire se obține prin diferite legiferări, care pelângă oferirea unei însemnate libertăți proprietății personale au tendința să așeze alături cu dănsule, fără să o contrazică sau să o vătămă, în anumite limite folosirea obștească de proprietate. O astfel de determinare, după care se oferă fiecăruia dreptul să se folosească liber de produsele din ogorul străin sau din via altuia, deși această folosință se mărginește prin întrebuințarea personală într'un timp dat, cu opreliștea de a face provizie: „Când vei intra în via aproapelui tău, poți să mănânci până te vei sătura, cât va voi sufletul tău, dar în vasul tău să nu pui. Când vei merge la ogorul aproapelui tău rupe spice cu mâinile tale, dar secerea să nu o vâri în secerișul aproapelui tău (Deut. XXXIII, 24-25). Această hotărâre are negreșit în vedere pe călători și pe săraci. Dar tot ea putea să servească de contrapond tendinței de a aduna bogății peste măsură. Dar măsura asta avea numai importanța secundară în contra dezvoltării sărăciei extreme. O însemnătate mai mare pentru păstrarea egalității economice și neadmiterea dezvoltării extreme a pauperismului și plutocrației o are altă indicațiune, care deasemenea mărginește dreptul proprietății personale. Astfel este legiferarea referitoare la neînstrăinarea proprietății de pământ. „Pământul nu trebuie să fie vândut pentru totdeauna, căci pământul e al Meu, zice Iehova. Voi sunteți venetici și pribegi la Mine“. (Lev. XXV, 23). Senzul teocratic al acestei legi este acela, că Iehova, ca singurul proprietar al pământului și dăruitorul lui poporului celui ales, nu lasă folosirea pământului tuturor întâmplărilor și condițiilor istorico-materiale, care neapărat duc la indicatul rău social, ci aceste condițiuni le supune principiului de dreptate superioară, după care trebuie neconținut a se menține și a se desvolta egalitatea statornicită la început. Principiul teocratic în această privință corespunde altei teorii politico-economice, teoriei intervenției statului, după care statul trebuie să ia asupra sa problema regulării raporturilor economice dintre cetățeni. Legislațiunea lui Moise, cum s'a spus mai sus, obține această mărginire a dreptului proprietății personale. Israelitul proprietar putea vinde lotul său numai pe anumit timp, după care lotul iarăși după lege fără nici o recompensă trebuia să se întoarcă la proprietarul cel vechiu, sau la moștenitorii lui. Aseme-

nea legiuire se realiza practic prin vestita instituție a sistemii anilor sămbătăli.

Sistema anilor sămbătăli are cea mai mare importanță teocratică economică în sistemul legiurilor lui Moise. Bazându-se pe însemnătatea generală a „sâmbetei“, după concepția Vechiului Testament, ca zi de odihnă de orice lucru întru amintirea închinării activității creatoare a lui Iehova și ca zi a mărturisirii „bunătății“ faptei, sistemul anilor sămbătăli avea de menire supremă a sa să servească periodic de punct normal de revenire a raporturilor sociale, care în cursul dezvoltării sale se abătuse dela norma în care fusese ele puse la stabilirea lor primitivă și dela care se abătuse sub înrăurirea condițiilor istorico-naturale. Această sistemă este fără exemplu în istoria universală și instituirea ei a fost posibilă numai în statul teocratic, unde principiul teocratic, principiul ideii supreme de dreptate, domina asupra principiilor păcătoase, care distrugau total dezvoltarea celeilalte omeniri de dinafara așezământului. Sistemul anilor sămbătăli consta din o dublă gradație, care, începând cu anul al șaptelea, se termină cu anul cincizeci, care încheia o săptămână de câte șapte ani ($7 \times 7 + 1$) și care servea de punct despărțitor, după care se începea o nouă săptămână de ani. Fiecare al șaptelea an poartă numirea de „an sămbătal“, și fiecare al cincizecelea an se numește „an iubileu“.

Principala dispozițiune a legislațiunii lui Moise relativ de anul sămbătal este cerința repausului pentru pământ. „Pământul trebuie să se odihnească în sămbăta Domnului; șase ani să sămenei câmpul tău și șase ani să tai via ta, și să aduni produsele lor, iar în anul al șaptelea să fie sămbăta odihnei pământului sămbăta Domnului; câmpul tău să nu-l sameni și via ta să nu o tai“ (Lev. XXV, 2-4; Eș. XXII, 10-11). Senzul teocratic al acestei legi s'a arătat mai sus: el se definește prin însemnarea generală a sâmbetei, și referitor la pământ se exprimă în restabilirea acelei întregimi, în acea feciorie (dacă ne putem exprima așa) pe care o avea el la facere, dar de care el s'a lipsit în timpul cultivării și epuizării lui. Dar cu însemnarea teocratică a anului sămbătal s'au legat multe și alte însemnări ale lui, care au caracter social economic. Așa „repausul pământului“, repetându-se periodic, sub raport agronomic avea însemnare de îngrășare, de îmbunătățirea pământului. Îmbunătățirea terenului în înțeles propriu în vechime era necunoscută. De aceea lăsarea pământului în repaus, față cu marea dezvoltare a creșterii vitelor, care produceau materialul natural pentru îmbunătățirea pământului (deoarece turmele întreg acest an puteau rămâne

nea pe ogoară, servea drept cel mai bun mijloc pentru restabilirea pământului epuizat de puterea vegetațiunii. Încă și mai importantă și mai caracteristică față cu vederile legislației lui Moise asupra pământului și a proprietății este o altă lege despre anul sămbătal, sau, vorbind mai exact, complectarea primei legi despre repausul pământului. Oprind în anul al șaptelea lucrarea pământului și sămănarea lui, legea continuă: „Ce va crește în secerișul tău, să nu aduni, și bobitele din via ta netăiată să nu le culegi: să fie acesta anul repausului pământului. Și va fi aceasta în timpul anului sămbătal al pământului tău de hrană pentru voi, fie și robului tău, și roabei tale, și năimitului tău, și veneticului tău, ce s'a strămutat la tine; și dobitoacelor tale, și fiarelor, care-s pe pământul tău, să fie toate produsele lui întru hrană” (Lev. XXV, 5-7). Prin această lege toate produsele pământului, crescute¹⁾ fără îngrijire iscusită a lui, se prezintă pentru folosința obștească a tuturor celor care aveau nevoie de ele, chiar și a acelor care în timpul obișnuit, mărginit prin condițiile dreptului de proprietate, nu au drept să se folosească de dănsle, fără învoirea stăpânului sau proprietarului. Însemnătatea teocratică a acestei legi constă în aceea, că prin ea oarecum se restabilea acel period de viață omenească, când oamenii, – nestricați încă prin păcat și nemolipsiți de instincte înguste egoistice, care închid pe om în sfera intereselor personale și care întunecă chiar conștiința frăției generale umane, – neîmpărțite încă în clase după neam și stare trăiau viața obștească și se foloseau de bunurile naturii după drepturi de deplină egalitate. Din asemenea însemnătate teocratică a acestei legi se deduce și importanța ei socială.

Propunând proprietatea particulară la folosința obștească, legea obținea acest folos îndoit: sub raport social-economic și social-moral. Condițiile natural-istorice oricât se înăbușau ele și oricât influența lor se regula prin principiul teocratic, totuși duceau repede la distribuția neproporțională a bunurilor și încetul cu încetul ajungeau la separarea bogaților de săraci, produceau inegalitatea social-economică cu toate nenorocirile ei. Legea examinată netezea în anumită măsură inegalitatea produsă. Nimicind pentru un an întreg dreptul la folosință exclusivă de produsele pământului de către proprietari și lăsând folosirea de ele tuturor nevoișilor, făcându-le pe acestea moștenire obștească, legea prin înseși aceasta lipsea pe bogații proprietari de puțința în cursul unui an întreg de a îngrămădi bogății peste bogății. Și între acestea săracii și toți desmoșteniții în lupta crudă cu viața, lipsiți de loturile lor de

1) Și ele, cum vom vedea mai la vale, erau tare multe.

pământ, fiind nevoiți să le vândă bogaților. Acum puteau liber să se folosească de produsele tuturor lanurilor și viilor. Această idee este clar exprimată în altă formă a aceleiași legi: „În anul al șaptelea lasă pământul în pace, ca să se hrănească săracii din poporul tău, iar din rămășițele de după ei, adaugă legea, să se hrănească fiarele câmpului,” cum se știe, tot adesea se lipseau, mulțămirea lăcomiei omului, de cele destinate lor de natură. „Dease-menea la fel să faci cu via ta și cu maslinul tău” (Eș. XXIII, 11). Sub raport social-moral această lege avea acea influență binefăcătoare, că lăsarea produselor în folosință obștească înlesnea întărirea și stârnirea conștiinței frățietății dintre oameni, care adesea se întuneca prin dezvoltarea inegalității în situație și stare, și împedea dezvoltarea puternică egoismului îngust și interesat care izola pe om de toate elanurile nobile ale iubirii de oameni din sfera intereselor personale.

Dar se naște întrebarea, nu se putea oare, ca din pricina legii, care oprea lucrarea pământului în anul al șaptelea, să se nască greutăți economice? Cu alte cuvinte: putea oare solul palestinian fără cultivare și fără sămănătură să producă atâtea produse, ca să ajungă pentru hrana poporului? Aceasta e o întrebare serioasă, și mulți cercetători s’au oprit asupra ei, încercând chiar greutatea de a împăca rezolvarea ei cu înțelepciunea generală a legiurii. Dar chestiunea se explică ușor, dacă luăm în considerațiune datele istorico-geografice relative la particularitățile Palestinei.

Oprind sămănăturile, legiuitorul cu toate acestea vorbește de folosirea produselor și fructele pământului și așa de abundente, că după îndestularea gospodarilor cu toți casnicii, lucrătorii și animalele lor, și după îndestularea săracilor și străinilor, care evident nu aveau ogoarele lor și va să zică se foloseau de roadele de pe aceleași ogoare ale proprietarilor avuți, presupune încă rămășițe (Eș. XXIII, 11), care lasă spre hrană fiarelor câmpului. E clar deci, că legea presupune produse bogate fără sămănătură, și datele istorico-geografice confirmă în totul această presupunere. Se știe, că scriitorii biblici, clasici și în genere vechi, cari au scris despre Palestina, unanim, esceptând pe Strabon, care cunoștea puțin Palestina, se rostesc cu entuziasm despre condițiile ei climatice și despre rodnicia ei neobișnuită. Aceasta, după sentința lui Iehova, „este țara, unde curge lapte și miere” (Eș. III), „podoaba tuturor pământurilor” (Iezec. XX, 6), „pământ după descrierea lui Moise, bun unde este grâu, orz, viță de vie, smochini și mere granate, maslini și meod; pământ, unde poporul fără lipsă va mânca pâine și de nimic nu va avea lipsă” (Deut. VIII, 7-9). În aceleași culori descriu rodnicia Palestinei și Tacit, Amian Marcelin,

Iosif Flavie, Iustin Filosoful, etc. Asemenea mărturisiri ale celor vechi se confirmă și de cercetătorii cei mai noi. Așa, Gretz observă: „Adevărat, pământul, care cândva izvoră lapte și miere, s'a schimbat; ochiul pretutindenea vede pustiire. Dar și acum acolo, unde mâna omului lucrează pământul, se arată o rodnicie neobișnuită“. Dacă se ia în samă asemenea lux și rodnicie a pământului făgăduinței, apoi nu-i nimica de mirare, că și fără un sămănat iscusit creșteau holde bogate exclusiv numai din căderea întâmplătoare a seminței. Și un atare fenomen nu-i fără exemplu: După mărturia lui Strabon, în Albania dela o singură sămănătură se putea lua două sau trei recolte. În Numidia din semințele scuturate în vara următoare ce creșteau se producea un seceriș obișnuit, și în Hircania, unde nu era nici chiar agricultură regulată, grâul creștea din semințele scuturate la seceriș¹⁾. Probabilitatea acestui fenomen în Palestina e încă și mai mare, dacă se ia în considerațiune legea, care oprea seceratul până la ultimul fir, și de a aduna spicele căzute sau rămase (Lev. XIX, 9; XXIII, 22). În asemenea condițiuni producția putea fi însemnată și fără sămănat, fără să mai vorbim de grădini și de vii, care puteau să aducă roade fără îngrijire chiar și în țările mai puțin roditoare decât Palestina. Dar explicând pe cale naturală posibilitatea recoltei fără sămănătură, noi chiar prin asta nu escludem aicea acțiunea deosebită a biuecuvântării dumnezeiești, care a fost făgăduită de însuși Iehova asupra anului al șaselea. Dinpotrivă, nouă ni se pare, că și temere deosebită de dificultăți, ce ar putea să se producă din cauza legii pentru odihna pământului, care face pe unii cercetători învățați să recurgă la diferite teorii și trageri de păr (Michaelis), a rezultat din părerea unelaterală și naturalistică îngustă asupra obiectului, care ignorează sau chiar esclude cu totul²⁾ elementul miraculos din soarta poporului celui ales. Aceasta trebuie să o spunem cu atât mai mult relativ de anul iubileu, unde, cu prilejul trecerei a doi ani de odihnă a pământului, teoria naturalistică e cuprinsă încă și de mai mare încurcătură, dar unde în schimb cu atât mai vădit apare elementul miraculos.

Anul iubileu alcătuiește treapta cea mai superioară din dezvoltarea ideii de sămbătă și gradația mai departe a sistemului sămbătalesc după legile lui Moise despre pământ și proprietate. „Să-ți numeri șapte ani sămbătați, de șapte ori câte șapte ani, ca să ai în șapte ani sămbătați 49 de ani. Și să sfințești anul al cincizecelea, ca să vă fie iubileu“ (Lev. XXV, 8-11). Dacă se urmează înțe-

1) Citatele vezi-le în scrierea noastră „Legea lui Moise“ pag. 111-112.

2) Asemenea părere străbate vâdit lucrările lui Michaelis și Saalschütz. Vezi de exemplu Michaelis, 2 Th. 31; Saalschütz, Mos. Recht, pag. 142-143.

lesul literal al textului acestei legi, atunci nu poate fi nici vorbă despre aceea, când se prăznuia acest an. Sensul direct și literal al legii e acela, că iubileul a fost pus în anul cincizeci, după înșirarea succesivă a șapte săptămâni de ani și a fost deosebit de anul al șaptelea sâmbătal. Dar față cu asemenea înțelegere se prezintă puțința unei dificultăți economice încă și mai mari decât se prezintă în legea despre anul sâmbătal, de oarece atunci ar fi trebuit] să admitem, că pământul ar fi rămas nelucrat timp de doi ani la rând. Ne putând pune de acord asemenea înțeles cu înțelepciunea legiuitoare, unii învățați dovelesc, că iubileul putea fi numai în anul 49, adică el nu era altă ceva decât anul al șaptelea sâmbătal, ca punct de încheiere a întregului ciclu sâmbătal. Dar anticitatea, afară de câțiva savanți de mai târziu, nu sunt de această părere. Filon și Iosif Flavie vorbesc clar despre anul iubileu, ca al cincizecilea¹⁾. Motivul principal pentru această explicațiune trasă de păr se cuprinde, cum s'a spus mai sus, în temerea de a nu se ivi dificultăți economice din lăsarea ogoarelor nelucrate timp de doi ani la rând. Tendința naturalistică a acestei teorii a fost indicată mai sus și tot acolo s'a arătat lipsa ei de temei. Aicea noi vom complecta numai cele spuse, arătând cauzele lipsei de temei a acestei teorii la aplicarea specială la anul iubileu. Teamă de puțința ivirii de dificultăți economice, sub dominația completă a condițiilor economice obișnuite, se presupune și de însuși legiuitorul (Lev. XXV, 20), dar tot de dânsul ea se și înlătură: „Dacă veți zice: ce dar să mâncăm în anul al șaptele, când nici nu vom sămăna, nici nu vom aduna produsele noastre? Eu voi trimite binecuvântarea mea peste voi în anul al șaselea, și ea va aduce produse pentru trei ani“ (Lev. XXV, 20-21). Prin urmare aicea, afară de mijloacele naturale Palestinei, examinate de noi mai sus, pentru înlăturarea dificultăților economice, capătă deplină importanță principiul teocratic, la esența căruia se referă între altele și subordonarea condițiilor fizice principiului suprem conducător. Predominarea unui asemenea principiu, înțeleasă și în instituția anului sâmbătal, devine chiar indispensabil în instituția anului iubileu, care după măreția problemelor sale este fenomen complet fără exemplu în istorie.

Miezul legiuirilor lui Moise referitor la anul iubileu în ce privește cerința restabilirii acelei ordine de lucruri, care se statornicise la împărțirea pământului în stăpânirea israiliților și delă care se făcuse abatere în mersul dezvoltării sub înrăurirea con-

1) Philon, Op. II, 391; Jos. Antiq. III, 12, 3.

dițiunilor naturale-istorice. Dar de oarece asemenea ordine constă în împărțirea uniformă a pământului la proprietari și în libertatea personală a fiecărui membru al statului teocratic, apoi restabilirea ei trebuia să se cuprindă în înapoerea proprietății de pământ și libertatea personală la aceia, care se lipsiseră de dănele în lupta aspră a vieții în cursul periodului de cincizeci de ani. „În anul iubileu să se întoarcă fiecare la proprietatea sa” și „până la anul iubileu să lucreze fratele tău la tine, iar atunci să se ducă de la tine el și copiii lui cu dânsul, și să se întoarcă la neamul lui, și să intre iară în proprietatea părinților săi” (Lev. XXV, 13, 40-41). În aceste puține cuvinte e exprimată esența legii despre anul iubileu și tot din ele se vede întreaga mare valoare a acestor legi sub raport teocratic și social. După sensul acestei legi anul iubileu trebuia să servească drept timp anumit, în care odată deranjată ordinea statornicită a raporturilor sociale-economice: ordine, al căruia principiu fundamental era egalitatea, se restatornicea iară în starea sa de la început. Anul sămbătal avea de numire restabilirea în starea de mai înainte numai a pământului, iar anul iubileu cuprindea și pământul și oamenii. „Însămnătatea specifică a anului iubileu, spre deosebire de cel sămbătal, se cuprinde în ideea în restabilirea mântuitoare și întoarcerea teocrației la ordinea dumnezească primitivă în care toți sunt liberi și fiecăruia i se asigură buna stare pământească. Dumnezeu, care izbăvise cândva pe poporul său din robia Egiptului și-l luase drept proprietate a sa, se arată și acum izbăvitor, ca să restabilească libertatea personală a celor căzuți în robie și a înapoia celor sărăciți acea pârție de părtășie la bunurile pământești, de care ei se lipsiseră”¹⁾. Sub raport social instituția anului iubileu avea de problemă a sa a reacționa și a nimici acele lucruri nenormale, care sunt inevitabile în viața omenească în dezvoltarea social-economică obișnuită, lăsată pe sama sa. În această privință instituția anului iubileu prezintă o fericită deslegare a problemei, asupra căreia s’au trudit mult legiuitorii diferitelor popoare, cum se exprimă Saalschütz²⁾. S’a spus deja în ce constă această problemă universală: ea constă în atingerea unei așa regulări a raporturilor omenești, în care să fie imposibil apariția sau cel puțin o dezvoltare puternică a răului social, adică ivirea a unei distribuiri inegale a bunurilor materiale, a bogăției peste măsură pe de o parte și a unei sărăcii extreme de altă parte. Instituția anului iubileu, pe cât e posibil,

1) Oehler, Theologie d. A. Testament, 8, 510-541.

2) Mosaisches Recht, 8, 154.

a ajuns acest scop. Periodul de cincizeci de ani, dând proprietarului o libertate însemnată pentru regularea proprietății sale, în același timp a mărginit această libertate, punându-i limitele necesare, peste care ea ar fi servit spre vătămarea însuși proprietarului, expunându-l tuturor întâmplărilor și pericolelor de a se lipsi pe totdeauna de proprietate. Numai această instituție a servit ca mijloc de nădejde pentru reacția contra unui astfel de rău și a fost anume adaptarea la aceea, ca să se împedecă împărțirea poporului în diferite clase după stare, și anume în aristocrația bogată și muncitori săraci, și să susțină neconținut egalitate între ei, ca proprietari de pământ egali.

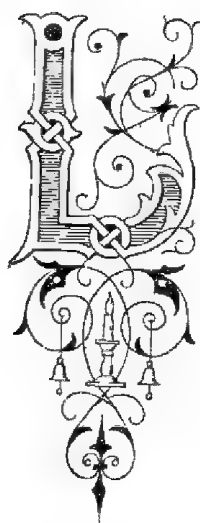

Ramură de laur dulce.

CAPITOLUL XXIII.

LEGI PRIVITOARE LA DATORII

Legile privitoare la datorii, care prezentau una din formele regulării averii, în legiuirea lui Moise sunt strâns legate cu legiuirea generală despre proprietate și pătrunse de acelaș spirit înalt teocratic, prin care se distinge și toată legislațiunea lui Moise despre proprietate. Acest spirit teocratic alcea se exprimă în instituția, deși nu identică după numire, totuși identică după natură cu instituția anului sâmbătal. Aceasta e instituția așa numitului „an al ertării”. „În anul al șaptelea să faci ertare” (Deuter. XV, 1), glăsuște legea. Legea nu specifică, care-i acest an al șaptelea : coincidea el care cu anul al șaptelea sâmbătal, sau alcătuia o osebită sistemă săptămânală. Dar în vederea acelui lucru, că caracterul acestui an corespunde perfect caracterului anului sâmbătal și că legea nu specifică momentul, din care trebuie a începe calculul anilor săptămânali ai ertării, ceace ar fi necesar, dacă el ar prezenta o nouă sistemă, deosebită de cea sâmbătală, se poate cu deplin temei a identifica anul ertării cu anul sâmbătal. Așa privesc lucrurile majoritatea cercetătorilor. În asemenea caz anul

ertării își pierde importanța sa independentă și se prezintă numai ca o latură a anului sâmbătal, dar prin aceasta el nu-și pierde marea sa însemnătate; din contra, anul sâmbătal îi dă încă și mai multă putere, introducându-l în marea sistemă sâmbătală, care cuprinde întregul ciclu al vieții socialo-cetățenească. Dar înainte de a arăta importanța anului sâmbătal în sfera legilor privitoare la datorii, să examinăm mai întâi particularitățile caracteristice a raporturilor de credit și datorii dintre membrii statului lui Moise.

Membrii statului lui Moise, întemeiat exclusiv pe agricultură și în parte și pe creșterea vitelor, erau străini de spiritul de speculă, susținut și dezvoltat în popor de comerț și de alte asemenea întreprinderi. De aceea lor li era străin și acel credit - izvorul de obligații de datorii a oamenilor între dâșii - care alcătuiește primul atribut necesar al timpului nostru speculant industrial, când o enormă mulțime de oameni trăesc nu cu extragerea nemijlocită a produselor din pământ, ci prin ridicarea artificială a prețului acestor produse, pentru care se cer grandioase combinațiuni și întreprinderi, care cer mari cheltueli, ce sunt posibile numai într-o mare dezvoltare a creditului. În statul lui Moise obligațiile creditoriale se provocau numai de nevoie, când din pricina dezvoltării inegalității unii, sărăcind, pentru îndreptarea împrejurărilor lor materiale, erau nevoiți să se adreseze către alții îmbogățiți, cu rugămintea să-i împrumute. Dacă la tine va fi sărac careva din frații tăi pe pământul tău, atunci să nu-ți învârtosezi inima ta și să nu-ți închizi mâna ta înaintea fratelui tău sarac, ci să-i deschizi mâna ta și-i dă împrumut, potrivit cu nevoea lui (Deut. XV, 8). Creditele în cazul dat, ca unele ce servesc nu ca mijloc de speculă, ci ca mijloc de ușurare a unui rău social inevitabil, ca mijloc al eșirei din nevoie, au trebuit să capete o reglementare prin lege, corespunzătoare necesității lor. Singure de sine, creditele, care serveau de expresie a inegalității economice, au tendința să întărească și mai mult această inegalitate, de oarece a restabili pe datornic, care nădăjduiește ca cu ajutorul împrumutului să-și îndrepte starea sa grea, rămânea în stare dependentă de creditor care primea, în puterea creditului, anumit drept asupra acțiunii și averii datornicului și în anumit senz și asupra persoanei lui. Această dependență se sporește prin acele condițiuni, care însoțesc creditul și care pe lângă asta se destinează în majoritatea cazurilor din partea creditorului. Încă și mai mult se simt apăsările creditului, când împrumutul nu produce ușurarea așteptată a împrejurărilor vieții și când

din cauza vre unei nenorociri adauge numai o nouă povară pe capul nefericitului sărac. Atunci creditul, care are de scop să ușureze greutatea răului social, devine înseși un asemenea rău, și găsirea mijlocului de a-l înlătura din viața socială alcătuește tot o așa de mare problemă socială, care o prezintă și înseși chestiunea pentru înlăturarea inegalității sociale în genere. Legislația lui Moise prezintă următorul metod de rezolvire a acestei probleme.

De oarece creditele în statul lui Moise se provocau de nevoi strigătoare, apoi legislația s'a silit prin toate mijloacele să înlesnească aceste obligații. Așa, ea oprește luare de procente, obișnuită la asemenea obligații, sau adaoase și în genere orce forme de interes. „Dacă fratele tău va săraci și va ajunge la scăpătate la tine, atunci să-l susții, fie el venetic sau locuitor al țării, ca el să trăiască cu tine. Să nu iai dela dânsul adaos și venit, și te meste de Dumnezeul tău. Argintul tău să nu i-l dai cu dobândă, și pâinea ta să nu i-o dai ca să primești venit” (Lev. XXV, 35-37). S'a discutat mult relativ de dreptatea și scopul acestei dispozițiuni legale. Procentele, după știința politică-economică, sunt sufletul creditului: Numai prin ele și în genere prin avantaje se motivează darea unei anumite părți din bogăția sa sau în genere din banii săi altuia spre folosire. Fără a avea în vedere avantajele sunt de necugetat creditele. Dreptatea luării de procente se determină de trei condițiuni: 1) primejdia de a perde suma împrumutată, care cere recompensă pentru risc; 2) avantajul, pe care-l trage datornicul din suma împrumutată, prin urmare de participarea creditorului la procurarea puținței acestui avantaj, și 3) de recompensa pentru acel avantaj, pe care l-ar putea trage creditorul însuși din suma dată împrumut¹⁾. Aceste condițiuni ale justeței de a lua procente pentru capitalul dat împrumut stau parecă în contradicere cu legiuirea lui Moise, care oprește categoric orce „spor” și „venit”. Dar asta numai se pare. În realitate aceste condițiuni, numai în aparență inevitabile în obligațiile de credit, în sfera raporturilor sociale ale membrilor statului lui Moise își perdură importanța lor. Așa, pericolul pierderii sumei date împrumut se înlătura prin despăgubirea de nădejde prin lotul de pământ, pe care-l poseda fiecare israilitean, prin urmare și datornicul, și afară de asta împrumutul se asigura, cum vom vedea mai la vale, prin sistema amanetelor larg dezvoltată. A doua condiție a justeței de a lua procente, anume aceea a avantajului, pe care îl trage împrumutătorul din suma împrumutată se pare justă numai acolo,

1) Michaelis, Mos. Recht. Th. III § 8, 51-53,

unde iubirea de interes este patima predominantă. „O parte foarte mică de dreptate, vorbește Michaelis, se află în aceea, că eu trebuie să apuc o părtică din acel venit, pe care-o primește altul fără nici o știrbire pentru mine, deși cu ajutorul banilor mei. Doar eu nu cer răsplată dela altul pentru lumânarea, pe care altul o aprinde dela lumânarea mea, deși el prin lumina luată dela mine câștigă bani. În aceeași situație se află acela, care fără nici o osteneală și pericol dă altuia împrumut niște bani, care stau la el fără nici o întrebuințare — quasi lumen de suo lumine accendere facit”¹⁾. Această socotință capătă încă și mai mare însemnătate în statul lui Moise, unde, cum s'a spus mai sus, împrumutul nu se făcea pentru speculă, ci în vederea înlăturării unei nevoi și sărăcii apăsătoare. Asemenea părere, negreșit, mai firește și mai lămurit ca orice putea fi în statul teocratic, în împărăția umanității și a dreptății superioare.

Oare care greutate pentru justificarea legislației lui Moise prezintă, se pare, condiția a treia a dreptății luării de procente, anume necesitatea recompensei pentru acel avantaj, pe care l-ar trage însuși proprietarul la ajutorul banilor dați împrumut sau în genere a averii sale. Dar și această dificultate se înlătură prin particularitățile organizației social-economice a statului lui Moise. Mari avantaje aduc capitalurile acolo numai, unde este puțința unei rapide circulații, și anume în cazul unei mari dezvoltări a comerțului și a spiritului întreprinderilor de speculă. Asemenea condițiuni nu erau în statul lui Moise agricol. Deaceia capitalurile, adesea sub formă de argint, ba în cea mai mare parte sub forma de produse crude: cereale, fructe, etc. trebuiau să stea la proprietarul lor fără întrebuințare, expuse ruginii, putrezirii și stricăciunii șoarecilor, verminilor și altor insecte vătămătoare. Față de asemenea stare de lucruri firește, că capitalistului îi era mai avantajos să-și dea capitalul său împrumut altuia sub o garanție sigură decât să-l lese la sine, de oarece datornicul, obligat să întoarcă datoria în aceeași cantitate și calitate, cum a împrumutat-o, se arăta conservatorul capitalului de orice stricăciune. Astfel, în condițiile organizației social-economice ale statului lui Moise a treia condiție a justeții luării de dobânzi, inevitabile în ordinea noastră europeană contemporană, își pierde cu totul puterea sa, de oarece capitalistul, dând capitalul său care stă fără întrebuințare, nu pierde nimic, ci din contra câștigă, economisindu-l și păzindu-l de o stricăciune inevitabilă.

1) Michaelis § 155, 8, 65.

Astfel e legea privitoare la datorii și condițiile executării ei referitor de israilit, în sfera ordinii social-economice a statului lui Moise. Un alt caracter capătă legea față de străin. După ce legea oprește a da capitalul cu dobândă israilitului, ea adaugă: „străinului să dai cu dobândă, iar fratelui tău să nu dai cu dobândă” (Deut. XXIII, 20). La prima privire asupra unei asemenea deosebiri, ce face legea între israilit și străin, ~deosebire, care înclină în favoarea celui dintâiu și în paguba celui din urmă ~se poate vedea în acest exclusivism îngust național al legii, care exclude pe orice neisrailit de a se folosi de avantajele instituțiunii israilite naționale. Dar o asemenea părere nu e în totul întemeiată. Adevărat, exclusivismul din lege nu se poate tăgădui în totul: el din necesitate se prezintă deja din pricină, că Iehova, în împărăția sa, cu principiile sale deosebite, l-a întemeiat numai între și pentru fiii lui Israil; dar în cazul dat deosebirea ce face legea despre datorii, făcută de legiuitor față de străin, este provocată nu de egoism național, care predomina la toate popoarele lumii vechi, ci de particularitățile naturale ale condițiilor, în care se pun obligațiunile datoriei față de străin. Aicea obligațiile datoriiilor ies din sfera rânduiei social-economice a statului lui Moise, care le da particularitatea caracteristică examinată de noi și trec în sfera condițiilor obișnuite economice, și din această pricină capătă iarăși putere legală acele condițiuni, care îndreptătesc luarea de procente, pe care o perduse, mulțămirea particularităților rânduiei sociale economice în statul lui Moise. Astfel, dând capitalul său străinului, de pildă unui negustor bogat din Tir, sau din Sidon (căci în majoritatea cazurilor numai unii ca aceștia plecau după împrumut peste hotar), împrumutătorul expunea integritatea lui unui pericol însemnat, în tot cazul mult mai mare decât dându-l înăuntrul țării sub o asigurare sigură. De aicea dreptatea cere răsplată pentru risc. În cazul dat capătă putere și condiția a doua, care cere luarea de procente. Dacă speculantul bogat din Sidon pe 10 talanți de argint împrumutați dela israilit prin o mânuire îndămânoasă a câștigat alți zece talanți, apoi asemenea câștig el e dator nu altui cuiva, ci israilitului, de oarece fără împrumutul lui toată îndămânarea lui și toată ghibăcia speculantului ar fi fost zadarnice. Va fi deci nedrept să recompenseze pe israilit pentru împrumut? De sigur nu. Obișnuita sa importanță o capătă, în fine, și a treia condiție a îndreptățirii luării de procente dela străin. Adevărat, capitalul, aflându-se la proprietar, putea să și nu-i aducă lui personal avantaje, cum s'a arătat mai sus, dar în cazul dat capătă o deosebită importanță interesul social și de stat. Dacă ca-

pitalul deși nu afla o întrebuințare avantajoasă personal pentru proprietarul lui, apoi în tot cazul el putea totdeauna să găsească întrebuințare avantajoasă pentru societate sau pentru stat în vederea împrumuturilor membrilor saraci ai societății pentru îndreptarea stării lor. Ba și afară de aceasta capitalul de rezervă în stat totdeauna e de folos, de oarece el totdeauna poate servi drept garanție contra nenorocirilor sociale, a foamei, etc. De aceea scoaterea capitalului peste graniță pentru stat alcătuește dacă nu o știrbire directă, apoi cel puțin indirectă, pentru care el are dreptul să primească răsplată, în cazul dat în formă de procente prin folosință personală a proprietarului capitalului. Noi presupunem cazul, când capitalul nu și-a găsit o întrebuințare avantajoasă în țară personal pentru posesorul lui; dacă însă a găsit asemenea întrebuințare, atunci justificarea primirii de procente dela străin este incontestabilă.

Deosebirea din legea despre datorii între obligațiile referitoare la israiliți și străini se justifică suficient și prin deosebirea impulsurilor și scopurilor încheierii obligațiilor datoriiilor cu unii și cu alții. În timp ce străinul, negustor bogat din Tir sau din Sidon, a împrumutat capitalul cu scopuri comerciale, în vederea unei specule îndrăznețe și, poate, în scopul unei ușoare îmbogățiri pentru îngrămădirea de bogății peste bogății, israilitul a împrumutat numai pentru îndreptarea stărei lui economice, cum și presupune legea, pururea numind pe datornic „frate sarac“, „frate lipsit“, „săracii poporului“ (Eș. XXII, 25; Deut, XV, 8). De aici se înțelege motivul moral-social, care cere deosebirea ce o face legea. Dacă pentru primul împrumutul a fost opera setei de înavuțire, iar pentru ultimul a fost cerința nevoilor, apoi și luarea de procente pentru primul nu alcătuește o greutate, pe când pentru al doilea ar fi o povară greu de purtat. Că legiuitorul a avut în vedere această deosebire în legea încheierii împrumutului, se vede din aceea, că același străin, dar care trăiește în Palestina, prin urmare în sfera condițiilor social economice ale statului teocratic se folosește prin legea despre datorii de aceleași avantaje, care sunt rezervate israilitului. „Dacă fratele tău sărăcește și ajunge la cădere la tine: atunci susține-l, fie venetic sau băstinaș, ca să trăiască el cu tine. Să nu iai dela dânsul spor și venit“ (Lev. XXV, 35-36). În vederea aceleiași deosebiri de situație a împrumutătorilor, legiuitorul, lăsând încheierea împrumutului cu străinul la buna și liberă învoire a lui cu împrumutătorul, găsește necesar în chestia încheierii împrumutului cu israilitul sau străinul sarac să adauge un sfat moral deosebit către cei bogăți, ca aceștia să

nu refuze împrumutul". Să nu-ți învârtosi inima ta", se adresează legiuitorul către cei bogați, „și să nu-ți strângi mâna ta față de fratele tău sarac. Ci deschide-i mâna ta și dă-i împrumut, potrivit cu nevoea lui, de ce are el trebuință (Deut. XV, 7-8).

Împrumutul se garanta prin un amanet. Sistema amanetului în legea lui Moise are o dezvoltare, deși origina sa o datorește obiceiurilor juridice ale poporului. Legiuitorul numai a sistematizat sistema amanelor statornicite prin obicei, înlăturând dintr'însa acele lucruri nenormale, care se așterneau ca o sarcină grea asupra datornicului și încuraja lăcomia creditorului. Aceste lucruri nenormale puteau consta în aceea, că împrumutătorul lăcom, folosindu-se de situația grea a săracului, care cerea împrumut la dânsul, putea apuca ca zelog sau lucruri de preț, care întrecă de multe ori costul împrumutului, în scopul ca în caz când datornicul nu poate plăti, să se folosească de ele, sau lucruri de primă necesitate, lipsirea de care face viața saracului încă și mai grea. Deaceia legiuitorul prescrie oarecare mărginiri relativ de cererea de amanete. Așa creditorul nu avea dreptul să intre însuși în casă, ca să ia amanet, ci trebuia să aștepte în uliță până i se scotea amanetul de însuși împrumutătorul.

„Dacă tu vei da aproapelui tău ceva împrumut, apoi să nu intri cu el în casă, ca să iai dela dânsul amanet; ci să stai în uliță, iar acela, căruia tu i-ai dat împrumut, îți va scoate amanetul tău în uliță" (Deut. XXIV, 10-11). Importanța practică a acestei legiuiri constă în aceea, că ea apăra pe datornic de lăcomia îndrăzneală a împrumutătorului, care, intrând în casă, și folosindu-se de situația grea a datornicului, putea să apuce lucrul cel mai bun, ce-i cădea sub ochi, și să-l ia în locul zalogului convenit, sau chiar împreună cu amanetul și ca mulțămită pentru facerea împrumutului, ne întâlnind împotrivire mai tare din partea celui nevoiaș. „Dacă vei lua amanet haina aproapelui tău, până la apusul soarelui să i-o întorci. Căci ea este singurul acoperemânt; ea e învălitoarea trupului său; în ce va dormi el? (Eș. XXII, 26-27). Aicea evident, în cazul dat e haina de deasupra, cum se vede aceasta din altă redactare a acestei legi în Deut. XXIV, 12-13. Pentru a înțelege importanța acestei legi, trebuie să luăm în seamă, că haina (de deasupra) în orient încă și astăzi adesea constă din o bucată de materie în patru colțuri, care servește totodată și de pătură de învălit noaptea, apărând pe celce doarme în aerul liber de frigul de noapte, care în multe locuri este foarte simțit, mai ales în părțile dinspre Liban, unde suflă și vânturi tare reci, și omul poate răci foarte ușor și așa de tare, încât să i se tragă

moartea. Această haină ziua nu o purtau, de oare ce, din cauza greutateii ei prea mari, și de o croială incomodă, era neîndemânănoasă la mers, și încă și mai neîndemânănoasă era la lucru; de aceea datornicul ușor o putea da amanet pentru ziua, dar nu putea să rămână fără ea noaptea. Încă și mai mult se mărginește dreptul de a lua amanet dela văduvă. „Dela văduvă să nu i-ai amanet haina” (Deut. XXIV, 17). Legea declară categoric, interzicând absolut a lua ca amanet haină dela văduva lipsită de ajutor. Așa de exemplu se interzice a lua amanet rășnița, care servea în vechime, când nu se cunoșteau morile mari mecanice, lucrul cel mai de nevoie în fiecare gospodărie, satisfăcând nevoea pregătirii hranei zilnice. „Nimenia nu trebuie să ia ca amanet peatra de deasupra și pe cea dedesupt a rășniței¹⁾, căci unul ca acesta ia sufletul” (Deut. XXIV, 6), adăugând legiuitorul, arătând prin aceasta nu numai lipsirea datornicului de un lucru de prima necesitate în gospodărie, în viață. Această legiuire, exprimată concret de exemplu în exemplul morii de mână, negreșit se extinde și asupra altor obiecte de prima necesitate în gospodărie, ca de exemplu uneltele agricole, animalele de muncă, etc. deși legiuitorul direct nu mai vorbește de ele (Comp. Iov, XXIV, 3).

În caz că datornicul nu se ținea de vorbă sau a insuficienței amanetului luat pentru stângerea împrumutului, împrumutătorul are despăgubire toată averea datornicului mișcătoare și nemișcătoare. Legiuitorul nu vorbește despre asta direct, dar se presupune limpede din condițiile legiuite a înstrăinării proprietății. Dacă prin condiția principală a acestui fenomen social se prezintă sărăcire (Lev. XXV, 25 și 39), apoi după logica obișnuită condiția ei putea fi și neținerea de vorbă în obligațiile de credit, ca una din formele „sărăciei”.

Sistema amanetelor, cum se prezintă ea mai sus, ar fi putut desvolta din obligațiile creditului un rău social, care prin toată greutatea lui s'ar fi lăsat peste membrii săraci ai statului. Dar ea n'a putut să devină așa mulțămită legii înțelepte, prin care legiuitorul a mărginit sfera raporturilor creditoriale. El și în sfera raporturilor creditoriale a introdus o astfel de instituție teocratică, care era chemată să restabilească periodic raportul normal, dintre membrii statului teocratic, violat de condițiile naturale-economice. Acesta este anul ertării, amintit deja mai sus. „În anul al șaptelea să faci ertare”, zice legea (Deut. XV, 1). Mai sus s'a spus deja

1) Morile de mână sau rășnițele erau compuse din două petre, din care cea de deasupra era mișcătoare, iar cea de dedesupt fixă. Lucrarea se executa de obicei în familiile sărace de către femei, iar în cele bogate de către robi.

despre coincidența acestui al șaptelea an¹⁾ cu anul sâmbătal. Acum să trecem la examinarea definițiilor speciale ale acestei legi și la indicarea importanței ei teocratice și social-economice.

Vorbind laconic despre înființarea anului ertării, legiuitorul explică imediat miezul acestei instituiri. „Iertarea însă constă în aceea, spune legea, ca fiecare împrumutător, care a împrumutat pe aproapele său, să ierte datoria și să nu urmărească pe aproapele său sau pe fratele său; căci s'a proclamat iertare-remissio pentru Domnul“. Așa este textul acestei legislațiuni vestite și fără exemplu în istorie, textul legii lui Moise despre ertarea datoriilor. Sensul direct al legii, cum se prezintă el la prima privire în textul citat, evident este acela, că în anul al șaptelea trebuia să se producă ertarea totală a datoriilor, conținerea absolută a dreptului împrumutătorului de a cere dela datornic suma dată lui împrumut, cu un cuvânt conținerea deplină a oricăror raporturi de datorie dintre dânsii¹⁾. Dar așa înțelege această lege este atât de înaltă și așa de în desacord cu dreptatea noastră mercantilă de astăzi, încât rămâne cu totul neînțeleasă pentru majoritatea cercetătorilor celor mai noi a dreptului lui Moise, care de aceea se silesc să-i dea alt înțeles, și anume, că ertarea consta nu în curmarea absolută a dreptului împrumutătorului să ceară dela datornic suma dată lui împrumut, ci numai în conținerea acestui drept în cursul anului al șaptelea, după care împrumutătorul iar intra în drepturile sale și iar putea cere dela datornic suma împrumutată de dânsul. Așa explică această lege Michaelis, Saalschutz și alți cercetători ai legii lui Moise. De temelie pentru asemenea înțelegere servește de obicei închipuirea lui Michaelis, după care „ertarea totală a datoriilor în anul al șaptelea pe de o parte ar face sărăcia o meserie ușoară și ar acoperi prea mult lenea și trândăvia, iar pe de altă parte pentru cel ce poate da împrumut ar servi, în tot cazul, de temelie suficient și drept de a refuza pe celce cere împrumut. „Ce despotism grozav, exclamă Michaelis, nu a unui singur tiran, ci a multe mii, a tuturor acestora, care poartă un costum rupt, ar apăsa asupra celor bogați? Despre dreptate eu nici să vorbesc nu mai vreau: aceasta o va înțelege fiecare singur, dacă va fi pus în asemenea situație, că mâine va trebui să se nimicească toate obligațiile creditoriale, iar astăzi a venit la el săracul să-i ceară împrumut, care a-l refuza legea oprește sub pedeapsă a trece drept un sgârcit și nemilostiv. Eu

1) În sensul deplinei ertări a datoriilor se pare că înțeleg aceasta talmudiști și învățații iudei Knobel, Kurzgoi, exeg. Handbuch, etc.

întreb numai : ce stat ar putea rezista sub un atare drept ? Cine ar avea dorința de a câștiga și a fi bogat, dacă el peste fie care șapte ani trebuie să se expună la impozit din partea fiecărui sărac ? Bogatul numai decât ar trebui sau să părăsească acea țară (și cu cât mai curând, cu atât mai bine), unde există asemenea legi nedrepte, sau să se prefacă că este sărac, cum se și întâmplă asta în țările despotice, unde despotul lacom sub toate motivele posibile se silește să-și însușească starea oamenilor bogați¹⁾. Pe temeiul unor asemenea calcule se ajunge la părerea arătată a legii. Dar cum e ușor de văzut, aceste calcule pleacă dintr'un punct de vedere inexact asupra lucrului. Toți numiții cercetători privesc la legea examinată din punctul de vedere contemporan, aplică la ea măsura raporturilor noastre sociale obișnuite și perd din vedere deosebirile tăioase ale ordinii sociale din statul lui Moise. De aceea și pleacă păruta nedreptate a ei, — același fenomen, care a fost deja observat de noi la examinarea legii lui Moise despre neluarea de procente.

Ca să judecăm despre posibilitatea sau imposibilitatea priceperii directe a legii examinate, trebuie să luăm în considerație particularitățile stării morale și a organizației social economice a societății israelite. Descrierea lui Michaelis în culori negre a fenomenelor nenormale ce ar fi putut să se producă de legea despre ertarea datoriilor, presupun o demoralizare așa de extremă, pe care nicidecum nu o putem admite la poporul tânăr, care de-a-bea trecuse prin școala grea de educație, care-l regenerase, în cei patruzeci de ani de pribegie prin pustie. Mai departe, ele presupun o așa deosebire socială a săracilor de cei bogați, un așa contrast dușmănos dintre ei, care iarăși nu-i firesc organizației social-economice din statul lui Moise. Adevărat legislația lui Moise adevărește pozitiv existența inevitabilă a săracilor („săraci pururea vor fi între voi” — Deut. XV, 11), dar legile sociale, îndreptate către neîngăduirea creșterii sărăciei și expresia presupunătoare a legii despre posibilitatea de a nu exista săraci (Deut. XV, 4) ne dau destul temei pentru a conchide, că sărăcia era fenomen exclusiv și în statul lui Moise predomina prosperitatea. În asemenea caz nu mai are deja temei presupunerea lui Michaelis despre miile de rufoși lacomi și lipsiți de conștiință, care s'ar năpusti asupra nefericitului bogătaş. Dacă mai departe se ia în seamă caracterul de comunitate a cărmuirii de sine și ordinea socială, în care persoana se află totdeauna sub control mai mult

1) Michaelis, Mos. Recht, § 158.

sau mai puțin riguros al comunității, care poate cu o exactitate aproximativă să determine starea morală și economică a persoanei atunci obrăznicia leneșului, care contează să-și îndrepteze starea prin împrumut dela bogat fără înapoiere, nu poate avea loc: ea totdeauna se prețeluește după vrednicie de comunitate și primește mărghinirea cuvenită. Astfel din acest punct de vedere legea despre ertarea indispensabilă a datoriilor nu se prezintă ca imposibilă în înțeles social.

Dacă acum ne întoarcem la cercetarea pozitivă a legii pentru ertarea datoriilor, apoi în particularitățile sale se prezintă multe date pentru directă ei înțelegere. Mai întâiu de toate tonul legii puternic, laconic solemn ne dă deodată a înțelege, că aicea e chestia nu de oare care lege de rând (doar asemenea ea ar fi, dacă ea s'ar înțelege în înțelesul amânării plășilor pe un an din pricina nelucrării și nesămănării ogoarelor), ci de o lege extraordinară, care poartă asupra sa pecetea vie a teocratismului. „In anul al șaptelea să faci ertare“. Această presupusă trăsătură neobișnuită a legii, necorespunzătoare înclinațiunilor egoiste ale posesorilor de averi, a servit de motiv suficient pentru legiuitor să se adreseze către dânșii cu un deosebit sfat de a nu refuza pe ceice cer împrumut. „Dacă va fi la tine sărac cineva din frașii tăi, atunci să nu-ți învârtoșezi inima ta și să nu-ți strângi mânile tale înaintea fratelui tău sărac. Ci deschide-i mâna ta și dă-i împrumut, potrivit cu nevoea lui, din cele ce are el nevoie“ (Deut. XV, 7-8). Dar în vederea deosebirilor de înțelegere a legii examinate, e cu deosebire remarcabil următorul loc al legii: „Păzește-te să nu între în inima ta cugetarea nelegiuită: se apropie anul al șaptelea, anul ertării; și ca deaceea ochiul tău să nu se facă nemilostiv către fratele tău sărac, și ca tu să nu-i refuzi; căci el va striga către Domnul și va fi asupra ta păcat mare“ (Deut. XV, 9). Această insistență deosebită a legiuitorului către oamenii avuți de a nu refuza săracului cererea de împrumut din pricină că se apropie anul al șaptelea, ne arată cum nu se poate mai limpede care este adevăratul înțeles al legii despre absoluta ertare a datoriilor. În adevăr, ce temei suficient ar fi pentru legiuitor să se adreseze cu sfat deosebit și stăruitor către împrumutători să nu refuze împrumutul cerut, dacă ertarea datoriilor ar fi constat într'o simplă amânare numai pentru anul al șaptelea? Ce motiv suficient ar fi avut expresia legii: „și când îi vei da, nu trebuie să se întristeze inima ta“ (Deut. XV, 10)? Dacă legea despre ertare ar consta într'o simplă amânare a cererii de restituire după anul al șaptelea, atunci pentru împrumutător n'ar fi nici un

motiv de temere de anul al şaptelea, de oarece în cursul anului al şaptelea, sâmbăta, capitalul în tot cazul trebuia să rămână fără întrebuinţare, în vederea repausului legiuit al pământului, şi deci nu se puteau prezenta nici motive suficiente pentru cererea lui dela datornic. Deci orice temere şi întristare ar fi fost de neînţeles şi fără rost. Astfel, teama şi întristarea puteau fi provocate numai de ertarea completă a datoriei în anul al şaptelea.

Dar în asemenea caz aceste temeri şi întristări se puteau ridica nu din pricina acelei situaţiuni triste a bogatului, pe care şi-o închipue Michaelis, în care ar fi fost pus bogatul de către lege, ci din pricina iubirii vicioase de avuţie a bogatului, din pricina căria el era apăsător de legea, ce servea spre binele public şi prezenta expresia juridică a iubirii de oameni şi a facerei de bine fraţilor suferinzi şi desmoşteniţi de soartă. Pentru a înţelege deplin sensul acestor sfătuiri, dreptatea socială a cerinţelor lor, trebuie a lua în samă esenţialul vederilor legiuiturilor lui Moise asupra datoriilor. Datoria, după această legiuire, se motiva exclusiv de sărăcie, şi aicea se privea ca una din formele de binefacere, sau chiar ca milostenie, pentru care se făgăduia răsplata corespunzătoare. „Pentru aceea te va binecuvânta Domnul, Dumnezeul tău, zice legiuitorul, în toate lucrurile tale şi în toate câte vor face mâinile tale” (Deut. XV, 10). Sensul sfaturilor în acest caz va fi acela, ca să nu refuzi nevoiaşului a-i face bine, chiar dacă acest bine ar rămânea, din pricina anului ertării, nerăsplătit din partea celui ajutat. Adevărat, forma împrumutului, în care este îmbrăcată această binefacere, îi dă într-o câtva alt caracter, care presupune se pare răsplată, restituirea, înapoarea celor primite, şi deaceia, în vederea apropierei anului ertării, care se pare că justifică întristarea şi teama împrumutătorului, care dă împrumut fără nădejdea de a mai primi suma dată. Dar în realitate şi această justificare nu are destul temei. Dacă creditorul a dat împrumut cu mult înainte de anul ertării, atunci negreşit împrumutul a căpătat forma juridică a obligaţiei de credit, cu oferirea împrumutătorului a dreptului de a cere în cinci-şase ani dela datornic suma împrumutată de el şi prin urmare potrivit cu termenul pentru restituire, împrumutătorul, în caz de neputinţă sau a abaterii intenţionate a datornicului dela plata datoriei, putea dobândi satisfacţia pe calea justiţiei. Dar împrumutul capătă forma de binefacere, când el se făcea înainte de anul ertării şi, judecând după starea economică a împrumutătorului, nu prezenta garanţii de plată. În asemenea caz negreşit şi împrumutătorul putea primi împrumu-

tul ca o formă de binefacere. Cu toate acestea nimic nu oprea pe datornic, dacă el mulțămitea împrumutului și-a îndreptat starea sa, să răsplătească pe împrumutător sau să stângă împrumutul și după anul ertării.

Astfel, sub raport civil-obștesc nu există pedici pentru înțelegerea directă a legii despre ertarea datoriilor. Încă și mai puține pedici pentru atare înțelegere a legii există din punct de vedere teocratic. Din potrivă în această privință legea capătă cea mai mare confirmare și un senz înalt. Esența principiului teocratic din punct de vedere social-economic stă în contrast cu principiul natural-economic de dezvoltare, care avea tendință statornică către violarea egalității social economice, și prin urmare spre susținerea acestei egalități, și în caz de violare, spre restabilirea ei. Obligațiile creditoriale sunt produsul neegalității social-economice, produsul dezvoltării natural-economice, și chiar de aceea stau în contradicție cu principiul teocratic. Acțiunea principiului teocratic în cazul dat și trebuie să se exprime, ca și în totdeauna, în tendința spre restabilirea egalității, și prin urmare spre înlăturarea inegalității și a tuturor urmărilor ei, între care stau la rând cu altele și obligațiile de credit. Datoria astfel, ca fenomen nenormal din punct de vedere teocratic, în momentul triumfului deplin al teocratismului (în anul ertării), dacă el n'a fost stâns, trebuie să sufere stângere completă sau ertare.

Acțiunea anului ertării negreșit se extinde asupra tuturor formelor de datorii. Prin urmare, s'au ertat datoriile în înțeles propriu, s'au înapoiat amanetele, luate spre asigurarea sumei împrumutului. Dar probabil ertarea nu s'a extins asupra unor astfel de lucruri, care se aflau la împrumutător nu numai în calitate de amanet, ci intrase deja la el în calitate de plată a datoriei, prin urmare juridicește devenise oare cum proprietatea lui. Aci se referă între altele porțiuni de pământ, intrate pe cale juridică în plata datoriei. O asemenea concluzie logic rezultă din această temă, că datoria plătită nu mai este deja supusă acțiunii anului ertării, în cazul contrar ar trebui a admite ideea, că în anul ertării împrumutătorul era obligat să erte datoria deja plătită și prin urmare să înapoeze datornicului suma luată dela dânsul pentru stângerea datoriei. Loturile de pământ luate în plata datoriei, autrecut sub influența altor legi speciale, după care loturile se reîntorceau la primul proprietar la anul jubileu.

Tot prin un asemenea caracter înalt teocratic legislația lui

Moise se distingea și prin toate celelalte dispozițiuni, din care mai amărunit sunt examinate aicea numai cele mai remarcabile. În concluziune se poate face încă o caracteristică generală a legislației lui Moise, ca sistemă integrală, pătrunsă de spiritul adevărului și înțelepciunii dumnezeiești.

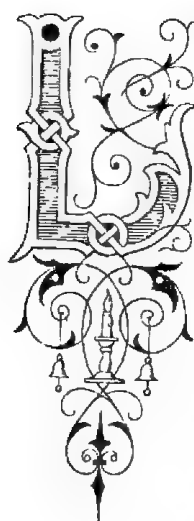

Urzică de Palestina.

CAPITOLUL XXIV.

CARACTERUL GENERAL AL LEGISLAȚIEI LUI MOISE ȘI INCHEIEREA

Legislația lui Moise, fiind miraculoasă și extraordinară după înseși mijlocul comunicării ei externe, e încă și mai miraculoasă după menirea sa istorică și esență. Destinația ei corespunde complet situației deosebite a poporului israelit în istorie. Acest popor dintre toate popoarele a fost ales de Dumnezeu în calitate de purtător al marilor principii istorice, care aveau în urmă să se răspândească asupra întregii omeniri. După căderea omului păcătoș și stricăciunea au căpătat stăpânire peste toată omenirea, au devenit principiul fundamental mișcător a întregii ei vieți, au pătruns în toate instituțiile și raporturile lui, așa că au înăbușit aproape cu totul germenii sănătoși ai adevăratei dezvoltări, așezați la creare în temelia vieții și activității ei. Dezvoltarea omului, începută într-o direcțiune falsă, firește nu putu să-l ducă la scopul destinației lui, ci treptat îl depărtă tot mai mult de dânsul, micșorând neconținut suma binelui și dreptății, și din contra măbind neconținut suma răului și a nedreptății. În asemenea ordine de lucruri scopul istoriei universale n'ar fi primit niciodată realizarea sa. Oamenii acestei direcțiuni,

în cari, în virtutea stricăciunii puterilor și însușirilor firești, căpătară preponderanță însușirile fizice asupra celor spirituale, cedară tot mai mult curentului ordinii firesc păcătos și într'insul își găsiră cea mai bună satisfacere a tendințelor istorice. Rezultatul unei asemenea dezvoltări ar fi fost înăbușirea totală a puterilor celor mai nobile și înălțătoare ale spiritului omenesc, dominațiunea nemărginită a puterii grosolane, a egoismului necruțător, coruperea totală a raporturilor omenești în care în locul dreptății ar fi apărut capriciul, apăsarea celui slab de către cel puternic, și la urma urmelor omenirea ar fi ajuns la cel mai extrem grad de corupție și la călcarea oricărui simț de demnitate omenească, cum a și fost aceasta în parte la vechile popoare, unde pe lângă denaturarea completă a concepțiilor religioase, morale și sociale, chiar legile înlesneau mai departe corupția, sporirea nedreptății, servind ca mijloc de apăsare a celor slabi și săraci. Pecând scopul final al dezvoltării universal-istorice – împăcarea cu Dumnezeu și restabilirea treptată a stărei celei dela început, trebuia să capete realizarea sa, dacă omenirea nu trebuia să piară moralmente la urma urmelor. Pentru realizarea acestui mare scop a și fost ales poporul, care încă în protopărinții săi se distinse prin mai multă capacitate pentru păstrarea concepțiilor adevărate, prin germini sănătoși ai adevăratei dezvoltări și prin mai multă energie morală, care le da putința să se lupte contra răului ce domina pretutindenea, cum se vede aceasta din istoria lui Avraam, Isaac, Iacov și a altor protopărinți ai poporului evreesc. Deja cu Avraam a fost încheiată o alianță (Fac. XVII, 7) în scopul păstrării adevăratei religii și în genere a bazelor adevăratei dezvoltări, dar acolo asemenea scop al lui nu află încă o deplină expresie. Sfințirea și întărirea deplină, această alianță, o primi în clipa legislațiunii. Aicea se produse alegerea solemnă a poporului israilit ca purtător marilor adevăruri ale dezvoltării universal-istorice. „Voi veți fi“, zice Iehova către poporul israilit, „partea mea din toate popoarele; voi veți fi la Mine împărăție preoțească și popor sfânt“ (Eș. XIX, 5-6). Aceasta este determinarea juridică a situației poporului israilit în istorie. Prin asta se lămurește și menirea lui. El trebuia contrar principiului predominant al dezvoltării păcătoase nenormale să prezinte norma adevăratei dezvoltări, să păstreze în sine semnele acestei dezvoltări, să le crească și după puțină să le răspândească în lumea înconjurătoare; să fie, după expresiunea prorocului, făclie pentru popoare (Is. XLII, 6). Deaceia într'insul trebuia să-și găsească recunoaștere și realizare tot ce-i sfânt, drept și umanitar, ce nu avea loc în lumea păgână. Contrar principiilor

grosiere ale lumii păgâne, care constau în predominarea puterilor trupești asupra celor duhovnicești; aicea trebuia să capete preponderanță principiul spiritual; egoismul nemărginit trebuia să capete mărginire în recunoașterea egalității altei persoane; nedreptatea trebuia să cedeze locul legii superioare a dreptății; de aicea și întreaga ordine a vieții obștești și particulare trebuia să capete o astfel de direcție, în care mai fără pedică ca orunde să se poată exprima principiile așternute în temelie sa. Dominațiunea unor astfel de principii ne și prezintă istoria poporului israilit. Dar aceste principii sunt create nu de el însuși; ele îi sunt date lui în legislație. Prin urmare, destinația lui, arătată mai sus, el o putea realiza numai prin primirea și împlinirea legii, prin întruparea principiilor ei în toate formele vieții sale. În aceasta se și coprinde miezul așezământului sau al alianței dintre Dumnezeu și poporul israilit.

Corespunzător cu acest scop al alianței și legislația, ca mijloc principală a alianței, ne prezintă esența și conținutul corespunzător. După caracterul său lăuntric, legislația se prezintă ca în totul teocratică. Astfel se prezintă ea nu atât după originea sa, pe cât după pomenirea și esența sa. Teocratismul biblic prezintă două laturi. O latură, pe care de obicei cercetătorii o iau drept expresie deplină a teocratismului, constă în aceea, că Iehova se află în anumite raporturi cu poporul israilit, este regele lui, și potrivit cu această situație „unește în sine toate raporturile de stat”, prezentându-se nemijlocit sau mijlocit prin organele sale – prin anumiți aleși – prin legiuitorul, judecătorii, conducătorul¹⁾ etc. Dar aceasta e numai o latură a teocratismului și pelângă aceasta, putem zice, cea externă. În acest sens teocratismul este un fenomen general pentru un anumit period din dezvoltarea istorică a popoarelor (distingându-se numai prin gradul de adevăr sau de falsitate) și de aceea nu prezintă ceva deosebit, propriu exclusiv pentru poporul ales. În raport cu acest popor are o deosebită însemnătate cealaltă latură a teocratismului, interioară și putem zice, filosofică. Ea se definește prin situația deosebită, arătată mai sus, a poporului israilit în istoria universală. Iehova l-a ales pentru ca să-l facă păstrătorul principiilor de dezvoltare adevărat normală, care nu și-au găsit loc în cealaltă omenire, care s'a datat cu totul principiilor de dezvoltare firească păcătoasă. Principiile acestea, pătrunzând în conștiința și viața poporului ales, după

1) Ochler, *Alttestam. Theologie*, p. 305.

îdeea teocratismului trebuiau să cultive un teren istoric, pe care s'ar fi putut cel mai bine să se desvolte și să se păstreze marile adevăruri, ce trebuiau să ducă omenirea către realizarea menirii sale. Deaceia Iehova prin alianța sa cu poporul lui Israil l-a luat din vârtejul dezvoltării naturale – păcătoase, l-a eliberat de înrâurirea puterilor întunecate istorice și l-a dat legea sfințeniei, pe care împlinindu-o, poporul în adevăr putea să realizeze Misiunea universal-istorică, pusă asupra lui. Această lege a sfințeniei ne prezintă în temeiul ei toate datele care confirmă înțelesul prezentat al sensului intern a teocratismului biblic. Legislațiunea lui Moise în principiile ei generale în adevăr prezintă norma adevăratei dezvoltări omenesti, singura care putea să ducă omenirea la realizarea menirii sale și pânăla care nu s'a ridicat înțelepciunea legiuitoare a nici unuia din înțelepții lumii vechii. Aceste idei dovedesc mai limpede ca orice acel fenomen remarcabil, că și în timpul cel mai nou înțelepciunea legiuitoare sau știința juridică de stat în dezvoltarea sa treptată, săvârșită pe teren independent al cercetărilor științifice, în cele mai bune rezultate ale sale nu prezintă altă ceva, decât numai o apropiere de principiile legislațiunii lui Moise. Tot ce e mai bun, spre ce tind științele sociologice moderne și ce consideră drept cel mai bun produs al lor în determinarea normei sub raport social, – toate acestea se coprindeau în principiile legislațiunii lui Moise și în majoritatea cazurilor s'a realizat în practica vieții sociale de stat a statului lui Moise. Această părere își găsește confirmarea deplină în determinarea raportului dreptului lui Moise cu starea vieții sociale de stat în timpul de față. „În dreptul lui Moise“, vorbește un profund cercetător al lui¹⁾, „noi cu mirare ne întâlnim cu multe din acele întrebări interesante, care agită timpul nostru, amenință să zgudue întreaga ordine statornicită de veacuri a vieții noastre sociale și de stat, în fața cărora stă nedumirită știința modernă, și care totuși în dreptul lui Moise și-au găsit deslegarea lor satisfăcătoare pe calea pașnică a înțelepciunii legiuitoare. În acest drept sunt multe lucruri instructive și pentru timpul nostru, și noi demult ne-am fi folosit deja de indicațiile lui, dacă alătura de dreptul roman, cu problemele și structura expunerii sale deși uimitor de mărețe, dar în același timp și cu formalismul împilator al lui, cu legile lui familiare crude, ce poartă asupra lor pecetea neștearsă a robiei, care nu recunoaște și calcă în picioare orice demnitate a persoanei omului; dacă alătura de dânsul dease-

1) Saalschütz, Mosaisches Recht, Einl. Bemerk, pag. XV,

menea am fi studiat cu îngrijire și trăsăturile nobile și simple ale legislației lui Moise, care, cum unanim au recunoscut toți cercetătorii ceice au pătruns adânc în conținutul ei, se destinge prin un spirit cu adevărat înalt și liber¹⁾.

Acest spirit pătrunde și verifică toate formele vieții sociale ale statului lui Moise, începând chiar dela forma de stat pânăla formele raporturilor familiare. Iată cum același cercetător grupează și caracterizează principiile fundamentale ale vieții de stat și sociale după dreptul lui Moise, având la aceasta în vedere raporturile lor cu principiile acestei vieți din față¹⁾.

În vechime la cea mai mare parte dintre popoare persoana era înghițită de stat. Chiar reprezentanții celei mai înalte dezvoltări a spiritului omenesc, filosofii, ca de exemplu Platon, nu s'au înălțat până acolo, ca să prețuiască persoana în propria ei demnitate, independent de raporturile ei cu statul, și deaceia în tratatele lor „obștiile ideale” o deteră pe ea și familia jertfă statului. În evul mediu din potrivă persoana a primit o predominare ilegală asupra statului; fiecare, biziindu-se numai pe arma sa, cu îndrăsneala de cavaler, cu spirit independent își mergea drumul său propriu. O asemenea stare de lucruri, din punctul de vedere al adevăratei sociologii, e nenormală atât una, cât și cealaltă, neavând pentru sine o justificare, ca niște extremități ce erau. Adevărata sociologie găsește norma în așa împreunare a acestor extremități, în care orce individ aparte ar aparține deopotrivă și sie însuși, și societății; el folosindu-se de libertate, ar împăca-o în același timp cu legea, cu libertatea tuturor; alcătuind o parte a totului, nu s'ar înghiți de aceasta, ci ar rămânea independent și pelângă asta s'ar afla în astfel de condițiuni de viață și activitate, care, dând toate mijloacele pentru atingerea scopurilor personale, în același timp ar aduce aceste scopuri personale în acord cu scopurile societății sale, așa că satisfacerea primelor ar fi în același timp satisfacerea și a celor din urmă. Pentru rezolvirea unei atari probleme sociale muncesc în timpul de față, dar fericita soluțiune a ei până acum încă a rămas numai o dorință evlavioasă (Pia desideria) a științelor politico-sociale. Și totuși o asemenea deslegare se prezintă deja gata în organizația socială de stat a statului lui Moise, deși negreșit sub forma proprie lui după vremea veche, ale raporturilor patriarhale. Aicea grăuntele fundamental al formelor sociale se prezintă „comunitatea”, în care tot poporul prin mijlocirea capilor lui își găsea expresia deplină a tuturor nevoilor și cerințelor sale; fiecare membru al ei găsea

1) Idem, pag. XV-XVIII.

într'însa apărarea deplină și asigurarea drepturilor sale și libertatea sa. După legătura sa organică tare, comunitatea nu înghița și nu înăbușa independența personală a membrilor singuratici ei, cum se petrecea aceasta în toate statele cele vechi; din potrivă, servea de asigurare a acestei independențe contra pretențiilor nelegale a unor membri deosebiți, realizând prin aceasta scopul principal al legislației lui Moise: dezvoltarea cât mai mare a simțului de libertate în popor. Deaceia și provine acel fenomen remarcabil, ce se observă în poporul israilit, că la dânsul adesea persoane necunoscute deodată s'au arătat în capul poporului și au devenit eroii evenimentelor istorice. Aicea prorocii, acești mari lucrători în istoria poporului israilit, au fost apărători ai libertății cuvântului și au biciuit neîmpedicați viciile și crimele nu numai ale oamenilor derând, dar chiar și ale regilor. Aicea omul capabil, în orice situație s'ar fi aflat până atunci, deodată putea să dobândească importanță istorică; agricultorul simplu devenea conducătorul taberei de luptă și elibera poporul din robia străinilor. Pentru noi ar fi fost cu totul neînțelese aceste fapte; ar fi fost de neînțeles, cum o personalitate, ba chiar și o femeie, deodată se așeza în capul poporului, primea recunoașterea generală în popor, dacă noi nu am ști structura acelui organism social viu, în care toți membrii se aflau în raport organic normal atât cu totul, cât și între ei. Negreșit asemenea reprezentanță populară patriarhală e mai comodă într'un popor puțin numeros decât în marile națiuni, dar pentru noi în cazul dat are importanță principală ideea acestei reprezentanțe, iar nu aplicarea ei în statele moderne. În legătură strânsă cu asemenea idee fundamentală a organizației obștești stau alte instituțiuni ale statului lui Moise, care alcătuiesc și în timpul de față obiectul tendințelor pentru științele social politice. Aicea se referă obligația militară generală, ca expresie a participărei egale a tuturor membrilor statului la cele mai importante întâmplări a vieții lui; absența deosebirilor și privilegiilor de castă, ca expresie a egalității tuturor înaintea legii și a statului. Ideea egalității drepturilor statului lui Moise și-a găsit o astfel de aplicare largă, încât chiar și străinii nu erau excluși dela folosirea de ea deopotrivă cu membrii statului. Această egalitate de drepturi și-a găsit un puternic sprijin în egalitatea economică, în distribuirea egală a bunurilor materiale. Această din urmă împreună cu celelalte instituțiuni, care aveau de scop să păstreze egalitatea economică și de a împedeca violarea ei, este fenomenul cel mai remarcabil în genere din istoria instituțiilor omenești, și în vederea faptului, că mulți legiuitori în zadar au tins la statornicirea lui, privită chiar numai ca experiență a în-

telepciunii legiuitoare, prezintă un mare interes. Pe terenul acestei instituirii n'a avut loc fenomenul nenormal al timpului nostru: extremitățile bogăției și sărăciei, și grozava chestiune a timpului nostru: înlăturarea dezvoltării pauperismului, care amenință să sguđue și să doboare întreaga ordine socială, acolo și-a găsit o deslegare fericită. În raporturile obștești-familiare în statul lui Moise s'a realizat deasemenea principiul sociologiei moderne: egalitatea sexelor și raporturile normale ale părinților către copii. Cu deosebire atrage atențiunea asupra sa statornicirea juridică a situației femeii. Aicea ea n'a fost o roabă fără drepturi a bărbatului despot, nu era închisă în harem, ci se considera ca doamnă cu drepturi depline a casei alături cu bărbatul, și deci era tot așa de independentă, ca și bărbatul, lua parte deschis în adunările solemne ale poporului și chiar la evenimentele politice; în genere se folosea de o libertate fără exemplu în orient, aproape la fel, cu aceea, pe care sociologia modernă o consideră normală pentru statele cele mai nouă. Și seria faptelor remarcabile ale istoriei biblice ne arată, cât de nobil și cu ce folos pentru stat s'au folosit ele de această libertate. În fine, legislația lui Moise singura în răsărit, care nu cunoaște robia în înțelesul propriu (vechiu și nou) al acestui cuvânt, robia care înjosa vrednicia de om, respingea egalitatea de drepturi firească a oamenilor, crease din oameni mulțimi de un fel de ființe mijlocii între oameni și animale, și în genere prezenta o nedreptate strigătoare, plină de încălcarea demnității și drepturile persoanei omului. Dumnezeuescul geniu al legiuitorului a știut să înalte acest fenomen rușinos al robiei pânăla raporturile normale de slujire, necesară în viața obștească, aproape pânăla acel grad, cum există astăzi. Toate aceste drepturi, remarcabile după vreme, ale persoanelor și claselor poporului își găsiră sprinjin puternic în știința generală a legilor, care s'a obținut prin mijlocul cel mai simplu, ca de exemplu prin conferințele publice asupra legilor, rostite în adunările naționale. Această educație juridică, largă pentru acea vreme, făcu pe toți membrii poporului nu numai capabili să-și apere drepturile lor, ci dădu și posibilitatea formării și existenței de judecătorii curat populare. De aicea legislația lui Moise și sub raport judecătoresc se prezintă ca expresie a judecăței adevărat omenească. Ea, începând din antichitatea adâncă inclusiv pânăla veacul trecut, prezintă singurul exemplu de judecată, care nu știe de torturi și în genere de chinuri crude și rușinoase. Imparțialitatea cea mai deplină și incoruptibilitatea cea mai severă erau datorită supremă și vrednicia acestei judecăți. Prin urmare și aicea legislația lui Moise ser-

vește de reprezentantă a normei, care are însemnătate veșnică, și prin urmare însoțită de sociologia modernă. Într'un cuvânt, toate principiile acestei legislații, în expresiile lor ideale generale, sunt principii ale dezvoltării normale ale raporturilor sociale și ca atare, își păstrează neschimbat importanța lor și pentru sociologia modernă.

Din ochirea dată asupra formelor fundamentale ale legislațiunii lui Moise rezultă clar acea concluzie, că principiile legislației lui Moise în adevăr prezintă norma adevăratei dezvoltări omenști, cum trebuie să fie ea, pentru ca omenirea să-și poată realiza menirea sa, și de aceea în acest sens ele sunt universale, adică aplicabile pretutindenea. Aceste principii trăesc până acum și zac în fundamentul civilizației moderne, deși aceasta din urmă nu se folosește conștient totdeauna de ele. Esența dezvoltării culturii moderne și constă anume în aceea, că ea a primit în sine principiile, ce sunt așezate la temelia dezvoltării legislației lui Moise, în forma lor creștină spiritualizatoare, care le-a tras din aplicarea îngustă unilaterală la viața unui popor mărginit. Cultura propriu europeană (greco-romană) are însemnătate numai ca putere suplimentară, ce pune numai bază materială pentru civilizația modernă: iar tot ce e mai sus de materie, în care se exprimă dominația spiritului, mai sus de puterea mișcătoare a adevăratei dezvoltări, — toate acestea sunt împrumutate din principiile dreptului lui Moise, ceea ce între altele ne arată însemnătatea obligatorie a decalogului, admisă de toate codicile morale juridice ale Europei. Asemenea universalitate a principiilor legislațiunii lui Moise, dovedite în deplin acord cu cel mai înalt grad de concepție religioasă, cu creștinismul, care a stabilit definitiv pentru toată omenirea principiile adevăratei dezvoltări, se dovedește mai limpede ca orice rolul lor arătat mai sus în istoria universală, ca norme în mijlocul rătăcirii generale, care concepție numai ea singură a putut să aducă omenirea la realizarea scopului ei: restabilirea stărei celei dela început, pierdute prin păcat. În aceasta se cuprinde și latura filosofică a teocratismului biblic, care a inspirat legislația lui Moise.

Astfel se prezintă legislația lui Moise în principiile sale ideale. În această privință ea este universală. Dar aceste principii ideale au fost destinate să se realizeze în viața unui popor, care în istoria universală, afară de importanța sa generală, are și caracterul său special, care-l deosebea de toate celelalte popoare. Acest popor are istoria sa originală, obiceiurile și drepturile sale originale; e popor, care poartă asupra sa pecetea neștearsă a condițiilor și

particularităților timpului, locului și ginței. De aceea e firesc, ca și principiile ideale, realizându-se în viața acestui popor unic, în aplicarea lor au suferit schimbarea corespunzătoare poporului: după idee rămânând universale, în practică au luat forma de legi temporale, locale, excluzive. De aceea legislația lui Moise afară de latura universală examinată, mai are și altă latură, din care ea se prezintă legislațiune particulară, având însămnătate condițională, locală, națională.

Privită din această latură din urmă, ea mai întâiu de toate are raport apropiat cu starea poporului israilit din acel moment al istoriei, când l-a găsit ea. Acesta a fost momentul trecerii lui Israil dela starea de trib la starea de națiune, când el apără determinat pe scena istoriei universale, luă asupra sa problema determinată și ocupă o situație determinată. În viața poporului, ca și în viața persoanei, se succed câteva trepte de creștere și dezvoltare morală și fizică. Pentru Israil periodul patriarhal a fost periodul copilăriei, când el s'a condus în chip deosebit de simțuri și de puterea creșterii naturale cu adăogirea a puține legi simple și fragmentare. Periodul național a fost periodul tinereții, în care legile simțului creșterii cedară locul unor deosebite dispozițiuni ale dreptului, sistemului de legi exacte, necesare ca să controleze activitatea clocotitoare și expansivă a tinereții. Pribegia premergătoare prin pustia mută deosebi cu Dumnezeu a putut servi drept mijloc suficient pentru deșteptarea în popor a conștiinței importantei momentului vieții, către care el pășa, și astfel el a putut să intre conștient în periodul ființei naționale. Legislația cu formele riguroase juridice se prezintă astfel ca semn și pecete a trecerii poporului israilit la starea de existență națională.

Totodată legislația lui Moise are raport apropiat și cu toată viața trecută a poporului israilit. Impărțindu-se în perioade, istoria fiecărui popor este cu toate acestea un singur organism nedespartit; pentru ea diferitele perioade sunt numai diferite stări ale unuia și aceluiași organism. De aceea stările premergătoare prin necesitate condiționează pe cele următoare, servesc de bază, pe care și sub înrăurirea căria se prelucrează momentul următor al dezvoltării. De aici în istoria poporului e de necegetat oarecare inconsecvență în dezvoltare; nu se poate ivi ceva nou de așa fel, care nu ar avea sprijin sau contact cu vechiul trecut. Legislația lui Moise nu prezintă în această privință o excepție. Prezintându-se ca nouă în principiile și formele sale, ea nu este cu totul nouă după cuprinsul său, pe care adesa îl împrumută din dreptul obișnuit anterior, prelucrat de istoria trecută. Orcât de simplă

a fost istoria poporului israilit înainte de legislația din Sinai, ea cu toate acestea și-a avut dreptul ei, legea sa, prelucrat și întărit de obicei. În istorie sunt indicații limpezi asupra ei. Așa cu mult înainte de legislația lui Moise în istorie se întâlnesc indicațiuni la cinstirea sâmbetelor, la anumite pedepse pentru ucidere, pentru adulter; la existența legii . . ., la deosebirea de animale curate și necurate (Fac. IX. 6; XXXVIII, 8, 24; Eș. XVI, 23, 27-29). Toate acestea sunt astfel de fapte de drept obișnuit, care apoi în întregime au intrat în legislația lui Moise, alcătuind din sine acel teren istoric, pe care ușor a putut să se altuiască noua legislație. Înțeleptul legiuitor n'a putut să lese fără atențiune acest drept vechi obișnuit, pentru că numai acea instituție legislativă sau de stat este tare, care este așezată pe temelie puternică istorică. Trăsătura distinctivă a geniului legislativ în aceea și constă, ca să efectueze lucrarea de transformare deja pe un material gata, dar crud, neprelucrat, să prelucereze pentru dânsul principiile fundamentale și să-l înviorizeze cu un spirit nou superior. Așadar în asemenea raport cu dreptul obișnuit stă legislația lui Moise. Legiuitorul se folosește de materialul dat al dreptului obișnuit, îl pune în temelia lucrării sale legislative, și pe această bază ridică edificiul legislativ, nou și minunat.

În principiile sale fundamentale legislația sinaită, mai ales în expunerea pe scurt a principiilor sale morale din Decalog, are importanță generală și a fost destinată pentru conducerea întregii omeniri. În temelia raporturilor reciproce dintre oameni ea a pus adevărul, care a fost definitiv întărit de Legiuitorul Noului Testament, și anume adevărul: „Să iubești pe aproapele tău, ca pe tine însuși” (Lev. XIX, 18). Multe dispozițiuni speciale sunt îndreptate spre aceea, ca să introducă acest adevăr în conștiința poporului. Dar pe de altă parte, de oarece această legislație în chipul cel mai direct s'a destinat pentru un popor a parte, care avea deja obiceiurile și deprinderile sale înrădăcinate, stătea pe treapta de jos a dezvoltării morale și culturale, incapabil să se ridice deodată la înălțimea adevărilor divine și sociale propuse lui, de aceea în puține dispozițiuni ale legii nu se poate a nu vedea cedări părerilor înrădăcinate ale poporului israilit, nivelul lui pogorât al dezvoltării sale morale, cu un cuvânt „cerbiciei” lui ¹⁾.

1) Astfel de dependență și adaptare la particularitățile poporului ne arată cunoscuta sentință a lui Iisus Hristos asupra legii lui Moise despre divorț (Mat. XIX, 7-8), care în acea formă, cum e dată în legislația lui Moise, nu răspunde scopului și sfințeniei alianței conjugale și principiilor fundamentale ale legii lui Moise, și alcătuiește o cedare directă caracterului poporului, nivelului scăzut al dezvoltării sale morale, cu un cuvânt „cerbiciei” lui.

Prin asta se explică dispoziția cunoscută a pedepsei echivalente: „ochiu pentru ochiu, dinte pentru dinte“ (Eș. XXI, 24). Și în genere influența acestei condițiuni așa de mare asupra legislației, că în multe cazuri ea mai curând se acomodează vechilor obiceiuri, decât introduce legi nouă, așa încât fără referirea la această împrejurare adesea ar rămânea neînțeles adevăratul sens și importanța uneia sau alteia din legi. Așa, pedeapsa pentru neascultarea fiască de părinți, prin uciderea cu pietre (Deut. XXI, 18-21) se poate părea crudă; dar dacă noi vom lua seama în genere puterea autorității părintești în periodul stărei patriarhale a poporului, sau în genere în perioadele timpurii a existenței naționale (ca de exemplu în Roma), apoi legea lui Moise ne prezintă deja un însemnat pas înainte în sfera umanitară și a drepturilor persoanei, deoarece ea mărginește abuzul și capriciul autorității părintești prin trecerea pricinii la judecata obștească. Legea care consta în obligația fratelui sau a rudei celei mai apropiate să ridice sămânță fratelui său mort fără copii a fost admisă deasemenea ca o cedare a obiceiului înrădăcinat. În timpul trecut obiceiul acesta exista se pare în proporții mult mai mari la popoarele asiatice, și în legislația din Sinai mai curând a suferit o mărginire decât o consfințire. Legea răsbunării sângeroase prezintă deasemenea o pildă de mărginire înțeleaptă și o slăbire a vechiului obicei barbar, care se înrădăcinase până întru atâta, în obiceiurile și moravurile poporului, încât a fost cu neputință a-l nimici cu totul. Această latură a legislației în genere avansează puternic în legile despre pedepse pentru crime. Având de a face cu un popor crud și capricios, legiuitorul nu cruță toașgul pentru învățătura acestui popor să împlinească exact legile date, și multe crime mai ales contra religiei și a curăteniei morale, se pedepsesc cu moartea. Anume prin această latură legislația sinaită a arătat, că ea avea numai o menire vremelnică de a pregăti poporul pentru primirea unei alte legi superioare, și anume a legii harului, dată de Mântuitorul lumii pentru toate timpurile. Iar înseși venirea Lui se însemna prin toate dispozițiunile legii rituale, care era numai umbra celor viitoare și apoi trebuia să înceteze odată cu arătarea a înseși lucrului, adică a răscumărării în persoana lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

Legislația sinaită marchează prin sine timpul intrării israiliților în periodul existenței lor independente, naționale. Dar ea în același timp servește ca expresie a unei noi trepte a dezvoltării sale spirituale și de civilizație. Până acum poporul israilit se aflase sub influența civilizațiunii egiptene, și nu avea scrisul său

propriu. Acum pentru prima oară apare la ei literatura, și încă sacră-istorică, în care se descrie soarta sa istorică chiar dela facerea lumii. Această literatură a avut de protopărinte al său pe Moise, care a scris cinci cărți, cunoscute sub numirea generală de lege sau Pentateucul, și în deosebi sub numirile de Facerea, Eșirea, Leviticul, Numerile și Deuteronomul. În cartea Facerea se descriu soarta lumii și a omului dela facerea lumii până la moartea lui Iacov și Iosif în Egipt. Ea cuprinde periodul de 3800 de ani și e scrisă de Moise, după tradiția iudaică, când el se afla deja în pământul - Madiam, anume cu scopul de a deștepta în israiliți amintirea despre marile făgăduinți, date părinților lor. În cartea Eșirea se propune istoria șederei israiliților în Egipt, a eșirii lor de acolo, darea legii sinaite și facerea cortului mărturiei. În cartea Levitic se expune amărunit laturea rituală a legislației sinaite ce e numită așa pentru că săvârșirea tuturor acestor rituale se rezervase tribului lui Levi, ca ales pentru slujbele sfinte. Cartea Numerile și-a căpătat numirea sa dela numărarea poporului, descrisă într'însa, și cuprinde istoria celor patruzeci de ani de pribegie prin pustie până la ajungerea la Iordan. În Deuteronom se descriu evenimentele ultimelor două luni a petrecerii în pustie și și-a căpătat numirea sa dela aceea că într'însa se face repetarea tuturor legilor edate mai înainte și adunarea lor într'o carte a legii mai accesibilă. Ea se termină cu descrierea morții lui Moise cu o încheiere de laudă în cinstea lui (Cap. XXXIV). Toate aceste cărți în coprinderea lor totală (afară de ultimul capitol din Deuteronom) sunt scrise de însuși Moise și sururile lor, ca un lucru sfânt de mare preț, se păstra în sicriul legii. Dar Moise n'a fost numai legiuitor și istoric al poporului său, ci și poet și psalmist insuflat de Dumnezeu. După dânsul au rămas câteva imne și rugăciuni inspirate de Dumnezeu, din care unele sunt inserate în cărțile sale istorice, iar o rugăciune a intrat în alcătuirea cărții imnelor sau în Psaltire, și alcătuește psalmul 89, cum arată și titlul lui: „Rugăciunea lui Moise, omul lui Dumnezeu“. Ea se începe cu cuvintele: „Doamne! Tu ești scăparea noastră din neam în neam. Înainte de a se naște munții și de a face Tu pământul și lumea, și din veac în veac Tu ești Dumnezeu“.

Moise a murit de 120 de ani, din care 80 au trecut înainte de eșirea israiliților din Egipt și 40 după eșire. Aceste cifre, împreună cu indicațiunea generală, că dela dăruirea făgăduinței lui Avraam până la lege au trecut 430 de ani (Gal. III, 17), servesc de bază pentru calculul anilor acestui period. Dacă jumătate din

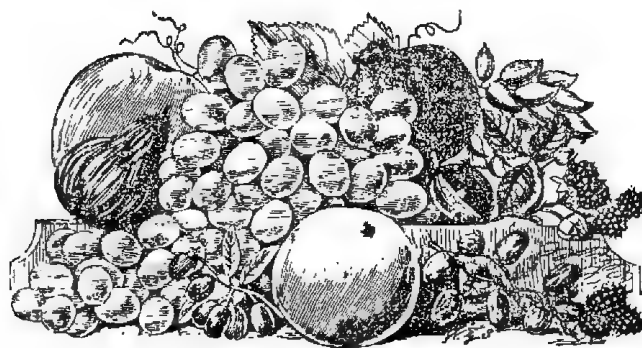
ultima cifră se calculează la timpul şederei în Egipt până la dăruirea legii (ceea ce conglăsuşeşte deplin cu indicaţiunea relativ de anii lui Moise, şi deasemenea şi cu aceea, că el era reprezentantul generaţiei a treia după Levi, adică strănepotul lui) şi adăugând cei 40 ani ai pribegiei prin pustie, atunci suma acestor cifre ($215 + 40 = 255$) va şi fi aproximativ durata periodului indicat de istoria biblică.

Periodul acesta, care conform cu datele istoriei universale trebuie a-l raporta între veacurile XVII şi XV a. Hr. a fost însemnat prin câteva evenimente importante şi în viaţa celorlalte popoare ale omenirii. Din Egipt (poate contimporan cu Moise) a eşit vestitul Cecrops, care cel dintâiu a strămutat roadele înaltei civilizaţii ale Vechiului Egipt pe pământul virgin al Greciei şi a întemeiat oraşul Atena, mult vestit mai târziu. Aproape tot cam de acest timp Ellin, fiul miticului Daucalion, a intrat în Tesalia, şi după izgonirea de acolo a pelesgilor s'a aşezat într'însa şi a devenit protopărintele poporului Elen. Pe malul răsăritean al Mărei Mediterane, în vecinătate cu pământul făgăduinţei, a fost întemeiat vestitul mai târziu oraş Tirul, care într'un timp concentrase în mâinile sale comerţul maritim universal şi în urmă stătea în alianţă prietenească cu regii poporului israilit. Astfel odată cu intrarea poporului ales pe scena istoriei universale, păşiră pe ea şi alte popoare nouă, care trebuiau să servească de reprezentanţi ai păgânismului în desvoltarea puterniciei lor superioară. Poporului celui ales îi sta înainte să-l birue prin puterea adevăratei religii şi a legii lui Dumnezeu.

CARTEA A TREIA

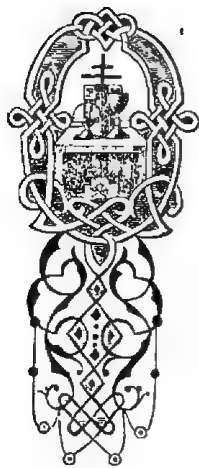
Cucerirea Hanaanului și timpul judecătorilor

Fructe de Palestina.

CAPITOLUL XXV.

PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

șușiniță nu tocmai mare de pământ muntos, care astăzi e cunoscută sub numele de Palestina, era pământul făgăduinței, la hotarele căruia stătea acum Israel. Intinzându-se dealungul țărmului răsăritean al mării Mediterane dela poalele Libanului la nord pânăla pustiul Arabiei la sud, ea are în total aproximativ 30 mile geografice în lungime și pânăla 12 mile în lățime, socotind la aceasta și laturile de peste Iordan. Dar cu toată neînsemnătatea sa exterioară, ea ocupa o situație importantă și avantajoasă în cel mai înalt grad în lumea veche. Țara aceasta în realitate era izolată; nicăieri nu venea în atingere direct cu popoarele idolate mari, și cu toate acestea nu era așa de îndepărtată de dănele, ca să nu aibă nici un fel de informațiuni despre ele. Din contra, mulțămită situației sale suigeneris, ea se afla tocmai în mijlocul unor monarhii puternice, care se luptau între dănele pentru preponderanță, dar așa, încât această luptă nu atinge inevitabil existența ei. Căile negustorilor și luptătorilor atât pe uscat, cât și pe marea treceau pe hotarele ei; caravanele și regimentele, ce se mișcau dela malurile Eufratului spre țărmurile Nilului și înăpoi, se atingeau de marginile ei, dar nici o cale importantă nu trecea chiar prin țară. Ingrădăturile naturale, care o separau de

lumea ce o înconjura, o despărtau de această lume, oferind populațiunii sale libertatea de a intra după dorință în contact cu țările străine sau să păstreze înstrăinarea și deplina independență a sa de dănsule. Ea se atingea oare cum cu tustrele părțile lumii de atunci. Lângă ea se întâlneau între dănsule Asia, Africa și Europa. Acesta era un centru, din care la timpul dat lumina se putea răspândi în toate țările înconjurătoare. Siguranța ei se garanta de înseși natura: pustiul fără de apă la sud, colinele de munți de nestrăbătut la nord, o mare nemărginită și țărmurii ei neospitalieri la apus și valea cea adâncă a Iordanului la răsărit, o făceau cu oare care pricepere și privighere aproape inaccesibilă pentru cuceritori. Acolo adevărata religie, departe de orice înrăuriri străine, putea să înflorească fără pedică în mijlocul poporului celui ales, care cu toate acestea singur avea toate mijloacele să intre în contact cu lumea înconjurătoare și astfel să se împărtășească cu dânsa din comoara încredințată lui. De oarece pământul făgăduinței ocupa tocmai situația din mijlocul vechii lumi istorice și în vecinătatea ei anume se întâlneau și se despărtau acele mari drumuri, pe care se scurgea viața istorică a acestei lumi și treptat se strecura dela răsărit spre apus, către marele bazen al mării Mediterane, apoi poporul, căruia îi căzuse avantajul să stăpânească acest pământ, nu numai devenise observatorul întregului mers al vieții istorice a lumii înconjurătoare, dar în același timp deveni moștenitorul întregii bogății a vechilor popoare ale răsăritului și odată cu asta ținea în ambele mâini ale sale cele mai bune speranțe ale tinerei lumi, ce se năștea la apus. Mai avantajos decât această situație pentru poporul, căruia Pronia hotărise să fie „lumină pentru popoară“, nu putea fi nici o altă țară de pe globul pământesc.

După caracterul său extern Palestina este țară cu deosebire muntoasă. Incepând dela hotarul de nord, dela grupa munților Libanului și Antilibanului, lanțul de munți prin grupe regulate și neîntrerupte se lasă paralel chiar până în sudul țării și se întind pe ambele părți ale Iordanului. Inclinand către apus, culmele de munți se prefac în șesuri, din care pe unul curge râul Iordan, iar celălalt se atinge de însuși țărmul mării Mediterane și era cunoscut în vechime sub numele de șesul Filistenilor și a Saronului. Grupa apusană de munți, ce se întinde prin Palestina în înțelesul propriu al acestui cuvânt, la mijloc se întrerupe de marele șes al Ezdrilonului, care împarte țara în două părți: nordică și sudică. În amândouă părțile acestea lanțul muntos se risipește în numeroase dealuri, mărginite de văi, și printre dealuri, pe alocu-

rea se înalță munți, remarcabili prin înălțimea lor deasupra locușilor înconjurătoare. Astfel sunt la nord Ermonul, Taboșul și Carmilul, și la sud Garizimul, Ghevalul și muntele Eleonului. Din ei cel mai mare munte Ermonul, care ridicându-se la 2790 metri deasupra nivelului mării, cu piscul său înzăpezit, pare că privește tot pământul făgăduinței și el însuși este văzut dela o sută cincizeci de kilometri din toate locurile mai mult sau mai puțin înalte ale țării. Ceilalți munți nu întrec o treime din această înălțime și sunt mai renumiți prin amintirile istorice, legate de dănsii, decât prin măreția lor externă. Văile și șesurile de prințre ei prezintă când platouri înalte, care câteodată se ridică până la 1000 de metri deasupra nivelului mării, cum e de pildă șesul Hebronului, când văgăuni adânci, care câteodată sunt sub nivelul mării, cum este valea Iordanului, care se află aproape la 400 metri sub nivelul mării Mediterane.

Din cauza unei atări configurațiuni suigeneris, Palestina facea pează prin particularități, care deja nu se mai întâlnesc nicăieri pe globul pământesc. Pe spațiul nu tocmai mare, ocupat de ea, se întâlnesc cele mai izbitoare contraste. Piscurile înzăpezite ale Libanului și Ermonului privesc, așa zicând, la văile și pustiorile sudului, unde arșița dogoritoare din când în când arde orice vegetațiune. În vecinătate apropiată cresc arborii cei mai diferiți: falnicii palmieri, cărora le place arșița, și mărețul stejar, care cere un climat mai temperat și mai umed. Pe laturile de răsărit și de apus Palestina e garnisită cu apă: la apus marea Mediterană și la răsărit râul Iordan, care luându-și începutul său din sârmurile Ermonului, curge aproape în direcție dreaptă dela nord la sud, abea șerpuind pe vale. În drumul său Iordanul străbate două lacuri: Merom și Genisaret, și cade în marea Moartă, având astfel până la o sută cincizeci de kilometri lungime și cam cincizeci de metri lățime, și aproximativ 5 sau 6 metri adâncime în timpul verii. Din cele două lacuri, străbătute de dânsul, e cu deosebire însemnat lacul Genisaretului, numit astfel din cauza formei sale, asemănătoare cu o arfă (*chinneret* = *arfă*). El are aproape douăzeci de kilometri în lungime și zece în lățime, distingându-se prin limpezimea extraordinară a apelor sale, pline de pești de tot felul. Localitatea cea înconjoară frapează prin pitorescul și rodnicia sa. Pe țărmurile lui cresc frumos palmierii, smochinii, vița de vie și arborii fructiferi de tot felul. Văzduhul extraordinar de cald și sănătos contribuie la aceea, că toate roadele de pe țărmu-

rii lui se coc cu o lună mai devreme decât pe dealurile dinprejur. Nu degeaba ziceau iudeii, că dacă mai este rai pe pământ, apoi anume aceea e ușa, care duce la dânsul. Un contrast desăvârșit cu el îl prezintă marea Moartă, unde se varsă Iordanul. Ea are pânăla 70 kilometri în lungime și 20 în lățime. Zăcând posomorâtă într'o cotlovină, ea produce o impresiune grea și depri-mantă. Apele ei galbene-turburi sunt până întru atâta îmbibate de sare și amărală, încât într'insele nu poate exista nici un fel de viață. Insuși aerul împrejurul ei e îmbibat cu amărăciune sărată, și terenul împrejur, cu dărăburile de sare și pucioasă, prezintă un pustiu grozav. Țărmurii ei de cremene, ce se ridică în formă de trepte dela suprafața ei la mai bine de 600 metri și lipsiți de orice vegetație, completează tabloul posomorât, care prin toată înfățișarea sa ne amintește strașnica judecată a lui Dumnezeu, ce a ajuns cândva cetățile nelegiuite și păcătoase din înfloritoare vale. Ca urme ale rodniciei dinainte servesc numai micile oaze, în care și acum cresc plante balsamice și diferiți palmieri.

Situația Palestinei în punctul de trecere dela zona temperată la cea călduroasă între gradele 31 și 38 de lățime nordică și 34 și 36 . . ., comunică climatului ei o anumită regularitate, care e proprie numai ei. Durata zilei și a nopții e totdeauna aproape aceeași, egală cu 12 ore, și numai în cele mai călduroase luni de vară și în cele mai reci de iarnă între zi și noapte se produce o diferență de două ceasuri. Trecerea dela zi la noapte și invers se săvârșește cu o iuțală neobișnuită. Noaptea apare aproape deodată, după ziua plină, și zorile ziii cu aceeași iuțală imprăștiie întunerecul nopții. Cu aceeași regularitate se schimbă și vremile anului. În Palestina propriu vorbind sunt numai două anotimpuri: uscat și umed. La începutul toamnei vin așa numitele ploi timpurii, care cad cu așa regularitate, că în cazul întârzierilor populația începe a se neliniști serios despre recolta viitoare. În curgere de câteva luni zilele ploioase se rânduesc succesiv cu cele înso-rite: tunetul și fulgerul, vestesc și însoțesc căderea ploiei, care câteodată se preface în fulgi de zăpadă și grindină. Către sfârșitul timpului umed ploaia începe a cădea încă și mai abundentă și capătă numirea de ploi târzii, care câteodată completează insuficiența celor timpurii. Această regulată distribuție a ploilor se află în atâr-nare directă de două isvoară principale de umiditate: munții Libanului la nord și marea Mediterană la apus. Zăpada ce se topește în cursul verei pe acești munți umple toamna atmosfera de umiditate, formează nourii de ploae, care de curenții ce se

formează toamna pe marea sunt gonii spre sud, unde ei și cad în calitate de ploae. În timpul uscat al anului, adică vara, care durează dela Aprilie pânăla Octomvrie, cerul devine cu totul senin și nu cade nicio picătură de ploae pentru răcorirea pământului sau a omului. Dar vegetațiunea nu pierе, de oarece roua bogată, ce cade noaptea, înlocuește cu îndestulare absența ploei, și vântul de nord vest, ce în cursul întregii veri suflă dinspre marea, temperează considerabil arșița zilei. Din când în când băntue vântul dogoritor de răsărit (cadim), care vără praful usturător în toți porii hainelor și ai trupului. Dar și acest vânt în Palestina nu are acel efect ucigător, prin care se distinge somumul african. În puterea regularității predominantă, climatul Palestinei este foarte sănătos și favorizază statura înaltă și sănătoasă trupească a populațiunii. Într'insa nu-s deloc niscaiva bălți putrede, care să otrăvească atmosfera. Boalele în genere sunt rari, ba și acelea, care băntue câteodată pe acolo, în cea mai mare parte sunt venite.

În timpul de față Palestina se pare o pustietate neroditoare. Dar ea nu totdeauna a fost așa mai ales în vechime. Când ea a fost dată în stăpânire poporului ales, atuncia ea prezenta o adevărată grădină cultivată și cu îngrijire sădită în mijlocul pustietăților dinprejur și se distingea prin o rodnicie uimitoare, care-i da dreptul la numirea de țară „unde curge lapte și miere“ (Eș. III, 8), „Podoaba tuturor țărilor“ (Izech. XX, 6). Acesta, după descrierea lui Moise, era „pământ bun, unde crește grâul, orzul, vița de vie, smochinii și merele granate, maslinii și mierea; pământ, în care poporul va mânca pâine și de nimica nu va avea nevoie“ (Deut. VIII, 7-9). Încă și astăzi văile ei se disting prin o mare rodnicie și prin oare care hărnicie dau câte două recolte într'un an. Chiar localitatea, situată la nord de șesul Ezdrilonului, este foarte bogat înzestrată dela natură, și în vechime acolo erau așa de mulți maslini, încât acel trib, căruia i-a revenit ea, se îneca așa zicând în ulei¹⁾. Mijlocul țării, situat la sudul acestui șes, deasemenea se distingea de belșug în toate și răsplătea galantonește osteneala. Pretutindenea din stânci murmură părae, udând pământul dând putere pentru mori. Localitatea asta, dată în stăpânire fiilor lui Iosif, Efreem și Manase, se distingea prin „darurile cele alese ale cerului, cu roua și cu darurile adâncului celui de desupt, cu roade alese dela soare și cu cele mai alese roduri din câte face luna, din cele mai alese din câte dau munții cei vechi și cu darurile

1) Indicând aceasta, Moise în binecuvântarea dată tribului lui Așir a zis, că el „și va mola în ulei piciorul său“ (Deut. XXXIII, 24).

alese ale darurilor celor veșnice" (Deut. XXXIII, 13-15). Pe coastele dealurilor pretutindenea erau livezi luxoase și vii, și înseși munții, care acum te uimesc prin pustietatea lor, erau acoperiți cu pădure deasă de stejar, fag, castani și de multe alte soiuri. În anumite locuri calde se ridicau falnic palmieri, cari aduceau roșduri dulci. Spre sud rodnicia se micșorează pe măsura, în care văile erau înlocuite cu dealuri calcaroase, dar și acolo erau pășuni bune pentru turme. Numai deja la sud de Hebron localitatea capătă un caracter cu totul de pustietate, și numai pe alocurea se întâlnesc oaze udate de apă de izvor, în care e cu atât mai bogată vegetația. În schimb toată fășia de țarm prezenta o rodnicie uimitoare și chiar și acum, cu toată dărăpănarea generală a țării, plantele de cereale dau recolte îmbelșugate cu toată cultivarea și munca neînsemnată, ce se depune, iar din arbori cresc

Ramură de măslin.

luxos tot felul de palmieri, maslini, migdali, lămâi și banani, deși din nefericire, din pricina lipsei de populație harnică, nisipul țarmului pe fiecare an împotmolește tot mai mult această binecuvântată fășie de pământ.

Pelângă rodnicia sa neobișnuită și a tuturor înlesnirilor pentru trup, pământul făgăduinței prezenta o hrană sănătoasă și pentru suflet. El era mic ca o nimica în comparație cu marile întinderi care le cu-

prindeau astfel de state ale lumii vechi, cum erau Egiptul, India, Asiro-Babilonia, etc. Din oare care puncte de pe vârful munților din mijlocul țării se putea deodată vedea hotarele ei și dinspre răsărit, și dinspre apus, deoparte valurile mării Mediterane, și de ceea parte marea Moartă, ce lucea posomorît, cu Iordanul și cu munții Galaadului, ce se înalță dincolo. Din muntele Ermonului ochiul cuprinde încă un mare spațiu, și înaintea noastră se deschide minunata panoramă a frumoaselor peisaje, care în văzduhul uimitor de limpede se desenează înaintea privirilor asemenea unei serii de tablouri fermecătoare, lucrate de mâna unui artist divin. Câtă hrană sănătoasă au dat asemenea vederi pentru suflet, și câte sentimente și cugete înalte au deșteptat ele! În acest pământ binecuvântat fie care deal și fiecare vale erau capabile să deștepte în sufletul simțitor sentimente de respect și mulțumită nemărginită către Făcătorul, degetul căruia se simțea pretutindenea. Numai

sub impresiunea unei asemenea frumusețe dumnezeiești a putut să se reverse din sufletul regelui poet al lui Israil, adică a de Dumnezeu inspiratului psalmist David, acei psalmi divini, în care toată natura inspirată și neinspirată, soarele și luna, flăcările și păsările, dealurile și munții, tinerii și fecioarele, bătrânii și tinerii; toți sunt chemați să laude numele Domnului, slava Căruia e în cer și pe pământ (Ps. 148).

Nu-i de mirare, că această țară binecuvântată n'a rămas fără oameni. Din cea mai adâncă antichitate ea a avut o populație deasă de diferite neamuri, și anume descendenți de ai lui Hanaan, fii de ai lui Ham, din care pricină și înseși țara s'a numit Hanaan. Hanaan a avut unspezece fii, care au devenit protopărinții a unsprezece neamuri deosebite. Patru din ele s'au așezat în Siria și Fenicia, iar celelalte șapte (heteii, ebuseii, amareii, gergeseii, evreii, hananeii și fariseii) au ocupat și au populat Palestina. Partea de sud a țărilor maritime au ocupat-o filistenii, în atingere cu care au venit încă Avraam și Isaac, și cari în urmă ajunseră la așa putere, încât dela ei înseși țara începu să se numească Palestina (filistimleane, Peleștin, de aicea Palestina). Printre ei pealocurea se întâlneau și rămășițe de ale neamului primitiv uriaș al refaimilor, urmele căruia s'au păstrat până în timpurile cele mai târzii.

Toate aceste poporașe, pelângă deosebirile lor speciale, vorbeau o limbă tare apropiată de cea evreească, așa că israiliții puteau să le înțeleagă tare bine și să vorbească cu ele. În tot cazul, la orice contact cu dânsele, atât patriarhii, cât și israiliții de mai târziu, înțelegerea se putea face fără tălmăci, și înseși numele regiilor acestor neamuri și numirea orașelor sunau în totul pe evrește (ca de pildă: Abimeleh, Melhisedec, Sihem, Chiriath-Sefer, etc.). Împreună cu limba se păstra pe alocurea și adevărata religie pentru dânsele, cum vedem în persoana lui Melhisedec, care era preotul Dumnezeului celui preatnalt, și chiar în persoana regelui filistean Abimeleh, care deasemenea se manifestă ca un cunoscător al adevăratului Dumnezeu: Elohím, chiar Acela, în Care credea Avraam (Fac. XXI, 22-23). Dar în afară de aceste urme ale adevăratei religii, în genere popoarele acestea erau cufundate în politeismul lor întunecat. Într-o formă mai dezvoltată era el la Fenicieni, care ca cei mai luminați între ele, serveau pentru dânsele drept model și sub raport religios. Precum fenicienii, așa și toate celelalte popoare hananienii zeificau puterile naturii, pe care le personificau în perechea divină a lui Baal și Astartei. Baal era personificarea soarelui, iar Astarta a lunii, dar nu ca pe niște

roși luminători cerești, ci ca pe niște producători ai puterilor naturii, întrucât ei stărnesc spre rodnicie pământul, genul animal și pe oameni. Afară de asta hananii mai cinstiau încă șapte zei mai mici, care erau personificarea a șapte planete, cunoscute pe atunci, și pelângă aceștia încă pe un al optulea zeu sub numele de Asmun, care se personifica sub chip de șarpe și se considera ca zeul vindecător. Slujirea în cinstea acestor zei se distingea prin o senzualitate extrem de grosolană. Pelângă aceasta un rol principal îl jucau femeile. Jertfelnicul și capiștele se ridicau pe culmile munților, sub arbori și se consacrau lui Baal și Astartei. În fiecare capiște a lui Baal se afla o piatră sub formă de cal, ca închipuire a organului reproducător, ce servea de obiect principal a cinstirii religioase. La sfârșitul toamnei se săvârșea praznicul tristeții, care se încheia cu desfrâul cel mai grosolan. Femeile timp de șapte zile de întristare cântau pe Baal întristatul, adică închipuirea lui de lemn sau de piatră, de întristarea lor istovitoare își rupeau de pe sine părul și se băteau în pept. Sacrificatorii în sunetul unei muzici sfâșietoare își ciopârțau mâinile și trupul cu cuțite și se împungeau cu sulite. Dar iată spre sfârșitul sărbătorii întristării toți exclamau până la tâmpenie: „Baal e viu” și în bucuria asta tâmpă fetele cu nerușinare își jerfeau cinstea lor pentru bani, cari erau destinați ca jertfă pentru Astarta. Pe la temple se aflau anumite femei desfrânate ale templelor, care în cursul întregului an se dedeau la desfrâu atât în templu, cât și pe ulițe și se numeau „consacrate” (chedéșot) în cinstea Astartei bărbații și tinerii se castrau și se îmbrăcau în haine femești, ca prin aceasta să așamene zeului, care în același timp era și Baal și Astarta, principiul bărbătesc și femeesc. Acești scapeți fanatici, care se ocupau cu cerșitul milosteniei pentru capiște, se mai numeau deasemenea „consacrați” (chedeșim). De sine se înțelege, că o astfel de religie făcea necurată și grețoasă toată viața acestor popoară, care atrăsese deja asupra sa grozava mânia a lui Dumnezeu, în pedepsirea Sodomei și Gomorei¹⁾. Din pricina aceasta Moise opri hotărâtor israiliților de a intra în alianță cu popoarele hananiene. Pentru a elibera și a curăți pământul făgăduinții de asemenea necurățenie, ei au trebuit să stărpească cu totul sau să izgonească pe aceste popoară, ca neamuri, ce atrăsese asupra-le osânda lui Dumnezeu pentru că pentru binecuvântatele daruri ale pământului fericit populat de ele nu numai nu slăveau pe Dumnezeu cel adevărat, ci din potrivă găsiră întru inșele izvorul idolatriei și necredinței rușinoase.

1) Despre religia hananienilor mai amănunțit se va vorbi mai la vale.

Sub raport cetățenesc popoarele hananiene se aflau deja pe o înaltă treaptă de civilizație. Fără a mai vorbi de fenicieni, cari în acest timp duceau deja un întins comerț maritim și erau cunoscuți cu toate laturile vieții civilizate, și celelelalte popoare hananiene pe urma lor știau să procure metale din mine, lucrau lucruri de aur și de argint pentru podoabe, pregăteau arme și care de războiu, construiau temple și palate, știau să întărească orașele cu ziduri, purtau comerț și cunoșteau contabilitatea și scrisul. Despre marea dezvoltare și răspândire a literaturii se vorbește în semnata împrejurare, că unul din orașele din sudul Palestinei purta numele de Chiriat Sefer, adică orașul cărții, care numire presupune, că exista într'insul o întreagă bibliotecă sau o casă de cărți. Dezvoltarea vieții cetățenești o înlesnea înseși marea populațiune, țara era plină de orașe și de sate, între care se desfășura cele mai luxoase lanuri și pășuni. Orașele, în cea mai mare parte puternic întărite, se construiau cu preferință pe înălțimile munților, ceea ce le făcea și mai inaccesibile pentru pătrunderea dușmanilor și ceea ce le făcuse între altele și mai înfricoșate pentru spionii israeliților. Cu toate acestea popoarele hananiene totuși n'au putut exercita o influență de neînvins asupra israeliților, de oarece între dâșii nu exista nici o unitate de stat. Nu numai deosebitele neamuri, ci și orașe aparte se considerau cu totul independente unele de altele, se cărmuiau de regișorii lor a parte, cari neconținut se rivalizau între dâșii și în neconținute lupte reciproce își storceau puterile. Chiar primejdia generală, ce-i amenința pe toți, nu-i putea uni la o laltă, și fiecare oraș se apăra cu propriile sale puteri. Numai abea în urmă se formară alianțe din câteva orașe, care prin puteri obștești se încercară să-și apere independența. Dar chiar și în această desbinare politică a triburilor hananiene, ca să cucerească pământul făgăduinții cu numeroasele lui fortărețe, care cereau pentru luarea lor o mare artă militară și mașini de asediu, pe care negreșit nu le puteau poseda un asemenea popor de păstori, ca israeliții, și a birui pe regii, cari dispuneau de armate încercate în lupte, și de strașnice care distrugătoare de războiu. Pentru acestea s'au cerut nu numai bărbăție neobișnuită din partea conducătorului și a poporului său, ci și un ajutor deosebit din partea lui Dumnezeu. Și acest ajutor fusese făgăduit noului conducător al poporului lui Israel - încercatului și strălucitului ostaș Iisus Navi.

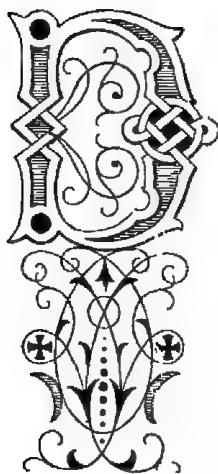

CAPITOLUL XXVI.

CUCERIREA PĂMÂNTULUI FĂGĂDUINȚEI.

in tribul lui Efrem, se trăgea gloriosul succesor al lui Moise și era unul din acei doi oameni curajoși și devotați lui Moise, cărora numai singurilor din cei scoși din Egipt, le-a fost dat să vadă pământul făgăduinței. La eșirea din Egipt Iisus Navi era cam de 45 de ani, și astfel, către timpul intrării în pământul făgăduinței, pe umerii săi purta deja greutatea a 85 de ani. Dar, asemenea marelui său predecesor, Iisus Navi și la vrâsta asta era încă plin de putere și de bărbăție neînfricată, și răspunde în totul înălțimei situației sale. Ca cel mai deaproape colaborator al lui Moise, el cunoștea în totul tot ce se referea la cărmuirea poporului și deci nu avea nevoie de îndrumări amărunțite. Pentru dânsul era destul singurul cuvânt dumnezeesc: „Fii tare și curajos”, ca să se consacre în totul împlinirii problemei ce i se dase: cucerirea pământului făgăduinței.

În timpul din urmă tabăra israilită se afla în Sitim, la muntele pe care răposase Moise. Localitatea dimprejur se distingea prin o vegetație luxoasă și curat tropicală, susținută de pâraele numeroase ce murmurau pretutindenea. De pământul făgăduinței israiliții erau despărțiți numai de râul Iordanului, dincolo de care

străluceau în toată măreția munții și dealurile pământului, care izvorau lapte și miere. Dar el nu era cu totul deschis pentru dânșii. Mai înainte de toate trebuia trecut acest Iordan, și apoi la o depărtare de vreo 12 kilometri dela el se ridicau groaznicele fortărețe ale Ierihonului, care ținea oarecum în mâinile sale cheia pământului făgăduinței. De aceea trebuia examinat atât locul trecerei Iordanului, cât și îndeosebi starea Ierihonului. În acest scop Iisus Navi trimise doi spioni, care trebuiau să pătrundă tainic în Ierihon și să afle starea atât a lui, cât și a țării dimprejur. Strecurându-se în Ierihon, spionii de bună seamă se mirară de luxul și bogăția localității înconjurătoare, care și astăzi uimește prin dărnicia darurilor naturei sale. Dumbrăvile de palmieri și a livezilor de balsamini umplu văzduhul de aromele minunate, și toată localitatea răsună de ciripitul mulțimei paserilor de tot felul și din cele mai rari. În înseși Ierihonul era adunată mulțime de bogății atât naturale, cât și industriale, și cucerirea lui însemna cea mai bogată pradă. Dar orașul era unul din cele mai tari din țară și cetățenii lui erau la pază. Ca să nu-și atragă asuprași bănuiala, spionii, pătrunzind tainic în oraș, se opriră chiar la marginea lui și-și găsiră adăpost la oarecare femeie Raav, care întreținea la marginea orașului, chiar lângă zidul orașului, ceva în fel de restaurant, dar atât de murdar și îndoelnic, că și însuși stăpâna se bucura în oraș de faima urâtă de desfrânată. Cu toată băgarea de seamă a spionilor, ierihonenii, aflându-se negreșit în mare neliniște și urmărind cu mare luare aminte pe toate persoanele bănuite, aflară de sosirea lor și raportară regelui, care îndată ceru Raavei predarea lor. Dar ea uimită de spusele lor despre minunile ce însoțeau înaintarea israeliților, către pământul făgăduinței, și recunoscând superioritatea Dumnezeului lor, îi ascunse în maldării de în de pe acoperișul casei sale ¹⁾, și apoi pe furiș îi slobozi pe fereastra casei sale afară din cetate, îndreptându-i cu totul pe alt drum, decât acela, pe care, după spusa ei, alergaseră ierihonenii în urmărirea lor. Presimțind căderea inevitabilă a orașului, ea luă dela spioni făgăduința de a fi cruțată ea și neamurile ei în timpul luării orașului, învoindu-se că semnul casei

1) Această indicare privitoare la ascunderea spionilor sub maldării de în, întinși pe casa Raavei ca să se usuce, ne prezintă una din coincidențele izbicioare, care confirmă ultimul istorisirea biblică. Acesta era timpul seceratului orzului, și inul și orzul se coc în valea Iordanului în același timp, așa că maldării de în foarte firește se uscau la Raava anume în acest timp. Că la Raava erau asemenea snopi de în, asta dovedeste apoi, că femeile acestei țări se ocupau singure cu pregătirea pânzei de în, pregătind singure și materialul pentru asta. Inul crește în valea Iordanului până la înălțimea de peste 1,20 m. și are trunchiul în grosimea trestiei.

sale, spre deosebire de celelalte, va servi tocmai acea frânghie roșie cu care slobozise ea peste zid pe israiliți.

Întorcându-se cu bine la tabără, spionii vestiră, că atât locuitorii Ierihonului, cât și celelalte popoare sunt izbite de groază în fața biruințelor israiliților, și Iisus Navi chiar în dimineața următoare porunci să plece peste Iordan. Aceasta era în luna Aviv¹⁾, când se coace orzul și inul. Iordanul în acest timp iese dintre malurile sale, mulțămită topirei zăpezilor de pe Ermon, așa că inundă cu apele sale și acele locuri ridicate de pe malurile sale, care delaolaltă sunt acoperite cu trestie, împedecând chiar și apropierea de albia râului. Cât de umflate erau atuncea apele, în istorisirea biblică nu ni se spune, dar unul din cei mai noi cer-

In de Palestina.

cetători, care a vizitat nu demult Iordanul anume în acest timp al anului, mărturisește, că apa ieșise și se ridica case cu 7-8 metri mai sus de nivelul său obișnuit¹⁾. În vederea acestora, trecerea peste Iordan în acest timp era mult mai dificilă, decât în oricare alt timp al anului. Dar acest moment anume a fost ales pentru trecere cu acel scop, ca să insuflă poporului, că el continuă și până acum să se folosească de ajutorul supranatural și de aceea a trebuit să fie cu-
rajos la întâlnirea orcăror pedici în calea sa pe pământul făgăduinței. Și iată, în adevăr, când după o revelație deosebită preoții, care purtau sicriul legii, în fruntea poporului, au intrat în apă, apa râului se desfăcu: partea de dinsus se făcu perete, iar cea de dinjos se scurse spre marea Moartă, așa că se formă o trecere ca pe uscat spre malul celălalt. Preoții se mișcară cu sicriul legii către mijlocul râului și stătură acolo, oprind oarecum apa, pânăce trecură râul toți israiliții. Pentru eternizarea acestei minuni, 12 bărbați aleși luară din albia râului 12 pietre, din care în urmă fu ridicat un monument în Galgala, în fața Ierihonului, unde israiliții își așezară tabăra după trecerea Iordanului, iar din alte 12 petre, luate de pe uscat, fu așezat un monument chiar pe acel loc, unde stătuse preoții cu sicriul legii. În Galgala fu construit un lagăr întărit, care deveni nu numai locul unui popas îndelungat, ci și un punct de rezistență pentru cucerire. În timpul de

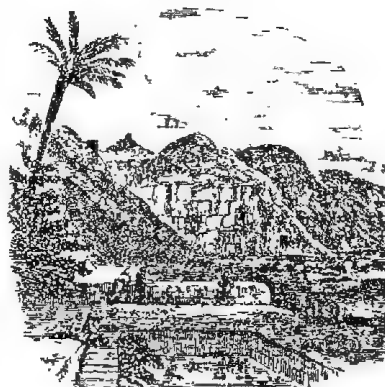
¹⁾ Tristram, *Land of Israel*, p. 223.

față s'a găsit chiar acel loc, care a servit pentru prima tabără a israeliților în pământul făgăduinței. Cuvântul Galgal până acum se aude în locul numirii Djił-Djula, care și până astăzi se numește movila, care se află cam la 6 kilometri spre sud est de acel loc, unde se afla, pare-se, vechiul Ierihon, aproape de minunatul izvor, cunoscut sub numirea „Isvorul Sultanului”, lângă coastele imponente ale dealurilor calcaroase ale Iudeei. Armata israelită, în tabăra aleasă astfel pentru dânsa, se afla la 250 metri mai sus de fundul văii Iordanului. Râul, peste care trecuseră ei, se afla jos la depărtare cam de zece kilometri spre răsărit. În toate părțile se întindea un șes deschis, dând libertate de mișcare, pe lângă care zidul dealurilor Iudeei, care se ridică la peste 500 metri deasupra nivelului taberei, se afla la distanță de cinci kilometri spre apus. Galgala, după sensul ei literal, înseamnă „cerc” și indică înseși forma dispoziției acelor pietre, din care fusese construit monumentul. Multe asemenea pietre rotunde există încă și acum în Moab și în alte locuri, și în genere asemenea construcțiuni de piatră sau dolmani ne arată forma primitivă a religiozității. Galgala a devenit baza pentru viitoarele acțiuni militare și a rămas cfortira principală a armatei și a întregului popor israelit în curgere de câțiva ani; într'nsa s'a așezat cortul mărturiei, ca sanctuar al poporului, până ce el în urmă a fost mutat la Silom. Intre altele anume aicea israeliții, a patruzecoa oară după eșirea din Egipt, au săvârșit paștile, și deoarece în timpul pribegiei prin pustiu, din pricina neconținutelor alarmări și nenorociri, de nevoie adesea rămăsese neîndeplinită legea tăerii împrejur, apoi, înainte de săvârșirea paștelor, pe teritoriul pământului făgăduinței, poporul a trebuit să îndeplinească această lege, și toți cei de partea bărbătească au fost supuși tăerii împrejur. A fost nevoie ca în pragul unei așa de mari întreprinderi, care în realitate cerea dela Iehova împlinirea făgăduinței, date de Dânsul părinților lor, anume a făgăduinței de a-i introduce în țara Hanaan în calitate de biruitori, ei trebuiau din partea lor să îndeplinească condiția pusă de El ca amanet și consacrarea lor pentru Dânsul, ca un popor deosebit ales. Deasemenea a fost săvârșit neapărat, ca în israeliți să se întărească simțământul contrastului lor desăvârșit față cu acele popoare, care aveau ei să le cucerească și a deplinei lor superiorități față de ele, ca popor ales al lui Dumnezeu. Însfârșit aicea a conținut și mana cu care până acum se nutrise poporul, și acum el trebuia să se nutrească cu roadele înseși pământului făgăduinței.

În fine, trebuia să se pășască la cucerirea grozavelor fortă-

rețe ale Ierihonului. Acest oraș se ridica chiar în capul drumurilor principale, care duceau în interiorul Palestinei, și astfel ținea în mâinile sale cheia întregii țări. Până ce n'a căzut el, israiliții nu s'au putut mișca înainte, de oarece spatele lor ar fi fost necontenit amenințat de primejdie. Ei ar fi putut să se miște slobod înainte numai după cucerirea acestei fortărețe. Însuși orașul cu toată localitatea luxuriantă ce-l înconjura prezenta o mare ispită pentru israiliți, de oarece prezenta un izbitor contrast cu privațiunile de mulți ani ale lor în pustie. Din tabăra din Galgala înaintea ochilor poporului se deschidea o întinsă duminică de palmieri falnici cam de 6 kilometri lățime și 12 kilometri lungime; duminică, care pe alocurea se vrâsta cu lanuri de grâne coapte. Dealurile sure, ce se ridicau în urmă, numai măreau, prin pustietatea lor posomorâtă, farmecul acestui peisaj. La poalele munților, în înșeși centrul luxoasei localități, se zărea Ierihonul cu templele și palatele sale mărețe. Orașul acesta era centrul acelei idololatrii, care a lăsat o amintire așa de amară printre israiliții din timpul căderii lor în Baal-Fegor. Acesta era locul de reședință al cultului Astartei, concubina lui Baal, și însuși numele Ierihon însemnă „orașul lunii“, care era simbolul acestei zeițe. De

Ierihonul.

aceia în Ierihon se concentrase tot ceea ce era mai murdar și mai revoltător în religia hananienilor, la care israiliții erau nevoiți să privească ca la uriciune pentru Iehova și, ca atare, trebuia să stârpească cu sabia dreptății dumnezeieștii. Singura idee, pe care ei trebuiau să o nutrească față de orașul ce se arăta frumos înaintea privirilor lor, se cuprindea în strașnica urâciune, ce se exprima în acea poruncă, pe care ei o primiseră de la Iisus Navi, și anume în porunca de a nimici totul din Ierihon, exceptând numai unele obiecte metalice, care puteau fi curățite de întinare cu ajutorul focului. Însuși metoda luării Ierihonului, acest oraș puternic întărit, a trebuit să servească pentru israiliți drept o nouă lecție, că puterea lor nu se cuprinde în propriile lor arme, ci în puterea lui Dumnezeu. Când Iisus Navi observa întăriturile orașului dușman, el văzu deodată înaintea sa un om cu sabia goală în mână. „Al nostru ești tu, sau dintre neprietenii noștri?“ îl

întrebă viteazul conducător. „Nu, eu sunt căpetenia oștirii Domnului”, răspunse necunoscutul. Iisus Navi cu respect căzu cu fața la pământ și primi descoperirea, cum poate fi luat Ierihonul. Potrivit cu această indicație de sus, Iisus Navi porunci preoților să înainteze cu sicriul legii și să-l poarte împrejurul zidurilor Ierihonului, în care timp șapte preoți trebuiau să meargă înaintea sicriului și să sune din trâmbițe, iar ostașii înarmați tăcând se mișcau înaintea și în urma sicriului. Șase zile ocoliră ei astfel orașul câte odată pe zi, spre marea mirare a ierihonenilor, care negreșit așteptau atacul contra zidurilor. În ziua a șaptea procesiunea se repetă de șapte ori. La sfârșitul procesiunii a șaptea deodată răsună strigătul zguduitor al poporului, care până atunci tăcuse, și grozavele fortificații ale Ierihonului căzură de o puternică zguduitură, lăsând orașul cu totul fără apărare înaintea israeliților. Toți locuitorii, afară de Raav și rudele ei, au fost nimiciți, orașul distrus și se rostă blestem asupra orcuia s'ar încerca să-l construiască din nou. Raav pentru credința sa în atotputernicul și adevăratul Dumnezeu fu răsplătită prin primirea ei în comunitatea poporului celui ales. Și această ramură de maslin sălbatec aduse roade bune. Măritându-se cu Salmon, ea deveni mama lui Booz, străbunul lui David, și numele ei, la rând cu alte trei femei, e introdus în genealogia lui Hristos.

Asprimea grozavă, cu care Iisus Navi a supus nimicirii toată populațiunea orașului și chiar animalele aflate acolo, după părerea unora, se află în grozavă contradicție cu acea iubire de oameni, care pretutindenea se propovăduiește în Biblie, și chiar cu sentimentul natural de compătimire. Israeliților li se porunci expresiv „să lovească pe toți cei de parte bărbătească eu ascuțitul sabiei și să nu lase printre vii nici un suflet” (Deut. XX, 13, 16); și din istoria următoare se vede că Iisus Navi a îndeplinit această poruncă generală. Nu numai în Ierihon, ci și în toată Palestina, pe unde a trecut oștirea israilită, el „pe nimenea n'a lăsat, care să fi rămas întreg, și toată suflarea a fost dată jungherei, cum poruncise Domnul Dumnezeu lui Israil” (Iisus Navi, X, 40). Deși te miră de putem înțelege aceste expresii în sens literal, de oare ce se știe, că în pământul făgăduinței și mai târziu au trăit mulți hananieni, cari au exercitat o influență în cea mai mare măsură păgubitoare asupra înseși israeliților, dar în tot cazul rămâne neîndoelnic acel fapt că distrugerea a tot poporul în adevăr s'a avut în vedere la intrarea israeliților în pământul făgăduinței, și că împlinirea nu destul de severă a acestei porunci s'a dovedit păgubitoare pentru israeliți în cea mai mare măsură,

Pentru a înțelege sensul acestei porunci trebuie să se aibă în vedere, pe de o parte, însuși caracterul religiunii hananienilor, iar pe de alta acel scop divin, ce plănuia crearea în statul israilit o teocrație curată și înaltă, cu ajutorul căria în urmă cea mai înaltă arătare a împărăției lui Dumnezeu pe pământ ar putea să se răspândească în toată omenirea. Păgânismul Palestinei și Siriei era atât de greșos și corupător sub toate raporturile, că chiar în timpul de față nu este un asemenea stat, care nu ar nimici, supunând pe asemenea idololatrii, dacă s'ar cere asta, la cele mai aspre pedepse. O mie cinci sute de ani trecând această idololatrie, cu ceremoniile grețose ce-l însoțeau, au pătruns în Roma și satiricii romani ai timpului aceluia se ridicară contra ei, ca și contra unei nenorociri, care servea de cauză principală la descompunere. De aceea a fost necesar ca pământul, în care poporul ales avea să primească educația în religia cea adevărată cu scopul de a deveni răspânditorul adevăratei credințe în toată lumea, să fie cu totul curățit de tot ceea ce într'un fel sau altul stătea în contradicție cu planurile înalte ale Celui Preaînalt. Nu e de mirare nici acea împrejurare, că pentru stărpirea unei imoralități așa de grețose și a stricăciunei ne mai pomenite legiuitorul sau cuceritorul israilit n'a găsit nici un mijloc altul, decât numai nimicirea idololatriilor murdare cu ascuțișul sabiei. Și viața istorică următoare a dovedit pe deplin, cât de dumnezeiește de drept a fost o asemenea poruncă și cât de triste au fost rezultatele, că israiliții n'au împlinit această poruncă cu toată exactitatea. Sîlindu-se să se folosească cât mai curând de pământul nou dăruit lor, israiliții curând perdură elanul religios de mai înainte, și virtuților militare începură să prefere alianțele urâte cu idololatrii indigeni. Dar dese și profunde decăderi în idololatrie în tot cursul istoriei următoare dovedesc în totul, cât de mare era pentru dânșii primejdia, pentru înlăturarea căria a și fost dată lor porunca de a nimici pe hananieni. Nu trebuie să uităm deasemenea, că popoarele Palestinei au primit prevenirea de îndreptare. Patruzeci de ani trecuseră dela acel timp, când vestea despre trecerea prin marea Roșie și despre minunile din Egipt trebuia să arate tuturor popoarelor măreția lui Iehova peste toți dumnezeii. Infrângerea nu așa de îndepărtată a regilor Galaadului și ai Vasanului cu o groază nu mai mică arată, că de partea israiliților stătea o putere nebiruită și cerea cu dreptate adorarea obștească. Oare care pedeapsă pentru corupție se dăduse din partea atotputernicului Iehova și în acea infrângere, pe care o încercă și însuși poporul ales pentru participarea la urciunile din Baal-Fegor.

Raav în Ierihon auzise de aceste evenimente, și fără îndoială convingerea întregului popor în genere în tot pământul Hanaan, deși ea fu înăbușită de atașamentul la vechiul său cult, era aceeași ca și a ei, și anume, că „Domnul Dumnezeul lui Israil este Dumnezeu în ceriu sus, și pe pământ jos (I. Navi, II, 11). La judecarea acestor evenimente nu trebuie după aceea a uita nici obiceiurile acelor vremuri îndepărtate, pentru că acel fel de săvârșire al judecății dumnezeiești asupra hananienilor, care s'ar putea părea aspru în timpul nostru, a fost numai o expresie a dreptului de război obișnuit în vechime. A ucide pe toți bărbații sau chiar toată populațiunea unui oraș cucerit era regula obișnuită a războiului în acel timp. „Eu am luptat contra orașului (Atarot, din tribul lui Gad), zice regele Moabului Mesa pe vestita piatră moabită, și l-am luat, și am nimicit pe toți bărbații, spre plăcerea lui Hamos, zeul moabit“; „și eu am așezat într'insul, în locul lor bărbați din Șiran și Șaharot, ca aceștia să locuiască acolo“. „Eu am luat orașul Nevo (dela israiliți), și am supus stăpânirii prin sabie pe toți locuitorii lui, șapte căpetenii ai triburilor femeile și copiii, pentru că Hamos a rostit blestăm asupra lui“. În vederea acestei mărturii, care se referă la un timp comparativ mai târziu, și anume către timpul împărțirii israiliților în două regate, războiul nimicitor al lui Iisus Navi se dovedește a fi fost cu totul în spiritul acelor obiceiuri, de care se călăuzau însuși hananienii în războaie și care fără îndoială ei singuri le-ar fi realizat asupra israiliților, dacă ar fi rămas biruitori, așa că ea comparativ își găsește justificarea chiar în acea împrejurare istorică, fără să mai vorbim, că ea avea și un alt scop superior, anume pedepsirea pentru acel rău moral, pe care aceste popoare îl instaurase în pământul Hanaanului. Dar chiar dacă am lua aceste evenimente în sine înseși, fără a le referi la scopul înalt, apoi totuși se va vedea că asprimea lui Iisus Navi față de popoarele cucerite a manifestat mai multă omenie, de câtă aveau ceilalți cuceritori ai timpului aceluia. Pentru a ne convinge de aceasta, trebuie numai să comparăm, de exemplu, aceea, cum a procedat cu captivii Asur-Nazirpal, regele Asiriei. În inscripțiile de pe monumentele, ce se referă la timpul lui, se cuprind asemenea mărturii:

„Mie mi s'a adus știrea (zice acest monarh),
Că orașul Suri s'a răsvrătit . . .
Cară și oștire am adunat eu. De pe frunțașii răsvrățiți
Eu li-am jupoiat peile, și am făcut trofee din ele.
Pe unii i-am lăsat grămezi să putrească
Pe alții i-am pus în pari, pe vârful dealului,

Iar pe alții i-am pus în rând cu grămezile ucișilor, în pari.
 Eu am jupuiat pe mulți în vederea țării mele,
 Și am întins peiele lor pe ziduri...
 Eu am adus pe Aghiiababu la Niniva și l-am jupuiat eu,
 Pironind pelea lui pe zid.
 Și m'am apropiat de Til.
 Eu am asediat acest oraș și l-am asaltat.
 Mulți ostași am luat în robie de vii.
 Unora le-am tăiat mâinile și picioarele,
 Altor le-am tăiat nasul și urechile și am scos ochii multora.
 Eu am înălțat un deal de trupuri când ei erau încă vii,
 Și alt deal am ridicat eu de capete în orașul lor.
 Pe tinerii și fetele lor eu i-am necinstit¹⁾.

Că israeliții în acest război pustitor n'au scăpat din vedere nici acea înaltă destinație, care alcătuia scopul principal al introducerii lor în pământul făgăduinței, ne arată unul din cele mai mărețe evenimente, care s'a petrecut îndată după luarea Ierihonului, și anume proclamarea solemnă a binecuvântării asupra împlinitorilor legii și a blestămului asupra călcătorilor ei (I. Nav. VIII, 33, 34). Simpla plăcere de sânge sau de sălbătăcie nu se poate atribui unui popor capabil pentru un lucru așa de măreț, orce idei nu s'ar fi stărnit la vederea înseși activității cuceritoare. În Ierihon, cum s'a spus deja, ei au văzut numai stricăciunea, care cândva atrăsese asupra lor înseși o grozavă pedeapsă la Baal-Fegor, și cruzimea lor era numai cruzimea poporului, care și arăta râvna de a lucra în calitate de slujitor al lui Iehova, atât pentru a împiedica respectarea unei ispite așa de grozave, cât și de a arunca groaza în genere asupra țării în sensul pregătirii cuceririi ei. „Sabia israeliților“, vorbește un interpret, „în acțiunile ei cele mai sângeroase, săvârși fapta milei pentru toate țările pământului și până chiar la sfârșitul lumii. Acum nouă ni se par tare neînsemnate aceste bătălii neconținute cu hananienii, madianiții, amoniții și filistienii; aceste bătălii, de care sunt aproape pline cărțile lui Iisus Navi, ale Judecătorilor și ale Regilor. Noi aproape ne mirăm, că Dumnezeu să se fi amestecat în asemenea certuri sau să fi schimbat cursul naturii, în scopul de a da unuia din aceste popoare ale Palestinei biruință asupra celorlalte. Dar în aceste bătălii de soarta unuia din aceste popoare ale Palestinei depindea fericirea întregului neam omenesc. Israelii se luptau nu numai pentru sine, ci și pentru toată omenirea. De dinafară se putea

1) Records of the Past. Vol. III, p. 34—50. Cuneiform Inscript. of Western Asia Vol. I, pag. 17-27.

chiar părea, că ei se păreau oarecum dușmanii întregii omeniri, și că înseși însușirea lor distinsă le dădea motiv să disprețuiască toate popoarele celelalte. Și totuși chiar prin aceste acte ale lor ei îndeplineau lucrul Domnului, ei păstrau neschimbat în sine sămânța vieții veșnice și erau mijlocitori binecuvântării pentru toate celelalte popoare, deși acestea nu se arătau în stare să se folosească de ea¹⁾.

Căderea unui oraș așa de tare, ca Ierihonul, a fost foarte importantă pentru israeliți, de oarece iscusința unui asediu regulat a orașelor în acel timp se afla în genere în starea copilărească, și cu atât mai mult la un popor de păstori, cum erau israeliții. Orașele spre răsărit de Ierihon se luaseră prin lupte pe câmp deschis, iar unele orașe întărite în înseși Palestina, cum se știe, s'au ținut mult și după așezarea într'însa a israeliților. Incurajat prin asemenea izbândă, Iisus Navi trimise un detașament de 3.000 oameni asupra orașului vecin Hai, care, după mărturia spionilor, era prea slab, ca să obosască toată oștirea. Drumul dela Ierihon ducea printr'o adâncă văioagă, la capătul de sus al căreia se și afla orașul Hai, care domina drumul spre Iebus sau Ierusalim și în genere drumurile ce duceau în adâncimea Palestinei. În rând cu el, pe alt deal, se ridica Betelul, și pentru a se mișca mai departe spre centrul Palestinei, era nevoie să cucerească amândouă aceste orașe. De oarece israeliții se

Cruzimea.

raportară către aceste orașe cu oarecare trufie, apoi trufia lor a fost pedepsită prin aceea, că haitii zdrobi detașamentul israelit și-l puse pe fugă. Această neizbândă aruncă frica și asupra întregului popor, și Iisus Navi cu bătrânii sfâșindu-și hainele, căzură la pământ înaintea cortului mărturiei. Atunci căpeteniei poporului i se făcu revelațiunea, că pricina acestei nenorociri era un israelitean, care din lăcomie ascunse o parte din prada din Ierihon. Atunci s'a aruncat sorț, și sorțul căzu pe Ahav din tribul lui Iuda, care a și fost ucis cu pietre, și trupul său cu toată averea a fost ars, ca prevenire pentru toți aceia, care ar mai voi să se lese târați de lăcomie și să-și însușască ceva din moștenirea ob-

1) Arnold, Sermons, V, p. 35-37.

ștească a poporului. După aceasta israiliții iar se îndreptară ca să cucerească cetatea Hai și învățați din experiență, luară toate măsurile, întrebându-se pentru cucerire toate vicisugurile războiului. Tot ținutul acesta e plin de văgăuni adânci și de cotlovine și în unele din ele se ascunse aproape de oraș un detașament de 30.000 de oameni israiliteni, iar alt detașament mai mic, numai de 5.000 oameni se arătă pe șes de cealaltă parte și atrase armata haiților după sine, prefăcându-se că fuge. De oarece haiții urmăritori, sărbătorind presupusa izbândă, lăsară porțile cetății deschise și neapărate, de aceea la un semnal dat de Iisus Navi prin ridicarea sulitei în direcția cetății Hai, armata asediatoare să năpusti pe neașteptate în cetate, îi dete foc și chiar la porțile cetății întâlnește pe haiți, care abea acum se întorceau înapoi în oraș. Obosiți de urmărire, ei deja nu mai erau în stare să susțină întâlnirea cu armata puternică a israiliților și fură puși pe fugă. În câteva ceasuri orașul Hai fu distrus și nu mai rămase nimic din el, decât doar pietre pârлите de foc. Regele cetății fu în aceeași zi spânzurat de un arbore din apropierea orașului, și locuitorii nimiciți, deși israiliților li se îngăduie de data asta să rețină pentru dănsii prada și vitele¹⁾. Betelul, care se afla la trei kilometri spre apus de Hai, a căzut deasemenea și el sub mâna lui Iisus Navi, deși în urmă el a fost luat înapoi de hananieni.

Cucerirea primelor două orașe întărite puse la dispoziția israiliților un vast ținut din pământul făgăduinței și servi ca asigurare pentru succesele mai departe întru cucerire. Dar înainte de a continua activitatea cuceritoare, poporul israilit trebuia să-și ia obligația solemnă de a păstra cu sfințenie legea încredințată lui Dumnezeu. Scopul dumnezeesc la predarea israiliților a pământului făgăduinței n'a fost numai pentru a schimba vechii locuitori prin alții noi, ci de a nimici pe păgâni și a așeza în locul lor pe poporul ales și consacrat, așa ca pe ruinele împărăției lumii acesteea să înființeze împărăția lui Dumnezeu. Ca mărturie a acestui lucru poporul trebuia să facă jurământ în cea mai solemnă situație. Pe blocuri de piatră au fost bătute dispozițiunile principale ale legiuiirii din Sinai, și pe muntele Gheval s'au adus bogate jertfe. După aceea preoții cu sicriul legii ocupară valea dintre munții Garizim și Gheval, iar poporul, împărțit în două, câte 6 triburi, trebuia să se așeze pe munții cei doi. Și iată când preoții rosteau o anumită dispoziție a legii, atunci la binecuvân-

1) Locul cetății Hai și astăzi e însemnat prin o movilă de ruine, care așa se și numește movila sau în arăbește „Tell“.

tare ei din muntele Garizim și la blestemul ei din muntele Gheval poporul răspundea printr'un „Amin“ tare și armonios, adevărind prin aceasta adevărul și inevitabila putere atât a binecuvântării pentru îndeplinirea legii cât și a blestemului pentru călcarea ei. Locul, unde s'a săvârșit acest act, a fost în stare împreună cu asta să reverse o nouă bărbăție în popor și să-l însușească prin cele mai înalte sentimente. Înprejur se întindeau ca valurile unei mări dealurile, cu coastele înverzite de vii și lanuri; printre ele, ca o dungă de smaragd se întindea valea Sihemului, chiar aceea, unde cândva Avraam și-a înălțat primul său altar lui Dumnezeu, și Iacov și-a făcut primul său popas în pământul făgăduinței (Fac. XII, 7; XXXIII, 19), și pe ambele ei laturi se ridicau ca niște uriași munții Garizim și Gheval, răsunătorul „amin“ de pe cări prin ecouri tunăroare se purta deasupra văii, stângându-se în

Muntele Garizim.

dealurile depărtate. Și de pe acești munți înaintea ochilor uimiți ai poporului, se desfășura minunatul tablou al întregului mijloc al Palestinei. La nord se înălțau succesiv Ghelevva, Taborul, Carmilul și Ermonul, albitul de zapadă străjar de miază noapte al Țării, cu văi și șesuri verzi printre dâșii. Spre răsărit scânteiau apele cele limpezi ale lacului Genisaret, întinzându-se dela dânsul ca o lentă albastră Iordanul, iar spre apus se zărea minunatul azur al mării Mediterane cu dunga gălbue de nisip, ce o garnisește. Astfel, oarecum toată țara făgăduinței a fost martoră la marele jurământ al lui Israil, și ea toată, cu munții, lacurile, râurile, dealurile și văile ei, au fost solemn consacrată Domnului. Cu ocazia acestui eveniment între altele se exprimă îndoiala relativ de puțință, că glasul citirii legii a putut fi auzit de popor, de pe acei munți așezați opus unul de altul. Dar un nou explorator zice, că un singur glas a putut fi bine auzit de mii întregi

de popor, care era așezat sus și jos pe munții dinprejur. „Disde dimineată, zice Tristram, noi am putut nu numai să vedem din Garizim un om, care-și mâna asinul pe o carare de pe muntele Gheval, ci am putut auzi fiecare cuvânt, pe care îl rostea el, mănându-și asinul. Ca să ne convingem de aceasta și mai bine, data următoare doi din noi intenționat stătură opuși de o parte și de alta a văei, și cu o perfectă amărănțime și descifrare pentru noi am citit poruncile¹⁾).

Astfel încă odată consacrându-se lui Iehova și intrând în stăpânirea Palestinei în numele Lui, poporul se întoarse iar în Galgala, care rămăsese încă tabăra principală a poporului. Între acestea făcea cu o sută de guri despre victoriile și purtarea cu siguranță a israiliților, care dispuneau în Palestina, ca în propria sa țară, sbură în toată țara și aruncă încă și mai mare groază asupra triburilor hananiene. Locuitorii satelor fugiră cuprinși de groază în munți și-și căutară refugiu prin văgăuni și prin peștere. Unii din ei hotărâră chiar să se strămute din pământul făgăduinței și urmele lor mai târziu se găsiră chiar și prin Africa. Așa, dacă e să credem mărturia lui Procopie²⁾, în Tighize, un oraș din Numidia, se puteau vedea mai târziu doi stâlpi de marmoră cu o inscripție feniciană, care glăsuiește: „Noi suntem din aceia, cari au fugit dela fața lui Iisus prădătorul, fiul lui Navi“. Suida deasemenea confirmă aceasta, redând inscripția prin următoarele cuvinte: „Noi suntem hananienii, pe care i-a izgonit prădalnicul Iisus“. După mărturia Talmudului, gergeseii, izgoniți de Iisus Navi, în adevăr s'au strămutat în Africa³⁾. Locuitorii câtorva orașe, nebuzuindu-se să reziste cuceritorilor, începură să recurgă chiar la viclesuguri. La tabăra israilită sosiră soli, care, judecând după hainele lor prăfuite și boțite, și după încălțămintele lor, păreau a fi de departe. Ei declarară bătrânilor, că în adevăr au sosit dintr-o țară depărtată, unde totuși au ajuns știri despre marile victorii ale lui Israil și se rugară pentru încheierea unei alianțe de pace. Israiliții conveniră să încheie alianță cu dânșii, dar apoi se dovedî, că aceștia erau soli din partea locuitorilor, care nu erau departe de orașul Gavaon și aparțineau satelor lui. Alianța se credea sfântă și deaceia locuitorii lui au fost cruțați, dar au fost

1) Tristram, *Land of Israel*, p. 152. În Mesala, după mărturia acelui Tristram, el și companionul său au putut întreține conversația cu un al treilea la distanța de 200 de stănjini, și fură auzite clar și unele din observațiile, pe care le făcură Tristram și prietenul său între dânșii. *Land of Moab*, p. 33.

2) *De Bello Vandalice*, II, 10.

3) Ewald negă această mărturie a lui Procopie, dar Gretz recunoaște autenticitatea ei istorică. În tot cazul mărturia aceasta coincide în chip ulmitor cu istorisirea biblică.

prefăcuți în robi pentru îndeplinirea de lucrări la cortul mărturie, în care stare au fost întâlniți și în timpurile următoare.

Celelalte popoare între acestea văzând, că fiecare din ele în parte nu poate rezista în fața israiliților, încheiară între dânsule alianță de apărare. Și anume se uniră cinci regi sub conducerea lui Adonisedec, regele Ierusalimului, și aceștia mai întâiu de toate se hotărîră să pedepsească pe gavaoniți pentru trădarea de către ei a cauzei comune. Gavaoniții alergară după ajutor la Iisus Navi, care și plecă contra puterilor unite ale dușmanilor. Printr'un marș repede de noapte ajungând pe dușman, el tăbări fără de veste asupra lui, îl zdrobi și-l puse pe fugă. Dușmanul biruit se aruncă în desordine spre o trecătoare, care eșea la câmpie. Singur de sine trecătoarea asta îngustă prezenta toate neîndemănările pentru fugari, deoarece drumul acesta era în cea mai mare măsură hăpuros, stâncos și strâmtat de stâncele ce atârnav deasupra lui. Anume pe această cale filistenii mai târziu atacară pe israiliți în timpul lui Saul. Aicea Iuda Macabeul pricinui o mare înfrângere lui Nicanor, comandantul armatei siriene, și tot pe acest drum a trebuit să treacă ap. Pavel în calitate de arestat în călătoria sa de noapte spre Cezareea. Dușmanul fugar, firește îngrădindu-se pe acest drum îngust, fu ajuns încă de o nouă nenorocire și anume de o furtună neașteptată, care se deslănțui asupra hananienilor cu o cumplită grindină¹⁾. Soarele dase deja îndesară, și între acestea urmărirea nu era încă încetată. Atuncea Iisus Navi, puternic în credința în atotputernicia lui Dumnezeu, exclamă poruncitor: „Oprește-te soare, în dreptul Gavaonului, și tu lună, deasupra văii Aialonului! Și s'a'oprit soarele, și luna a stătut, până ce poporul își răzbună pe dușmanii săi. Și n'a fost o asemenea zi nici mai înainte, nici după aceea, în care Domnul să asculte așa glasul omenesc, căci Domnul se luptă pentru Israil". Această nouă minune neobișnuită arată iarăși israiliților, ce ajutor puternic și ce ocrotitor au ei, și împreună cu asta încă mai tare îngrozii pe hananieni, care acum văzuseră, că chiar zeii lor (Soarele și Luna) trecuseră de partea poporului cuceritor. Regii aliați, fugind de pe câmpul de luptă, se încercau să se ascundă într'o peșteră, din care totuși au fost luați și dați morții.

1) E de remarcă, că istoria chiar decurând a fost martoră unui fenomen tocmai la fel. În anul 1859 o nenorocire la fel ajunse pe austriaci în bătălia de la Solferino. Porter descrie o ploaie de platră pe Bosfor în 1831, când el la trecut într'o barcă. Unuia din barcații lea sfărmat brațul, altui a fost rănit la umăr și toți ceilalți au fost răniți mai ușor. O grindină a sfărmat capătul unei vase. Doi oameni au fost uciși pe țărm și mulțora li s'au frânt membrele. Unele din firele de grindină, ridicate în urmă, aveau până la 400 de grame în greutate. Vezi Gelkie, Hours t. II, p. 416. (Ediția americană din anul 1882).

Înainte de a urmări mersul mai departe al activității cuceritoare, să ne oprim asupra acestei minuni neobișnuite. De oarece minunea se atinge de latura astronomică, unde cu o deosebită precizie, se recunoaște existența a anumite legi regulate și ne schimbabile, apoi nu-i de mirare, că ea întâmpină multe obiecțiuni. Mai întâi de toate indică la neregularitatea înseși expresiunii „stăi soare“, de oarece pentru lungirea zilei se cerea să se oprească pământul, care prin mișcarea sa împrejurul osiei sale produce fenomenul zilei și al nopții. Dar la obiecțiunea asta trebuie să spunem, că Iisus Navi n'a avut în vedere în toată lupta să observe exactitatea expresiunilor astronomice, ci își exprimă porunca sa prin termenul obișnuit de vorbire, care admite în totul asemenea expresiune. Doar astronomii însuși spun că răsare soarele, soarele s'a urcat la amiază și că soarele apune. Această stare a soarelui a avut ca rezultat al său lungirea zilei într-o atâta, încât ziua aceea a fost cu totul neobișnuită, „a fost oarecum ca două zile“. Unii interpreți, ca să evite obiecțiunea arătată, șa și pe altele de felul ei contra minunii, se încercară să explice această lungire a zilei prin impresiunea subiectivă a lui Iisus Navi și a israeliților, și anume în acel sens, că înfrângerea, pricinuită de ei dușmanilor, a fost așa de desăvârșită, încât pentru dânsa parcă n'ar fi fost de ajuns o zi obișnuită, și deci ziua aceea parecă ar fi fost în realitate de două ori mai lungă. Spre adevărarea acestora se recurge la aceea, că însuși istorisirea despre minune s'a ia din „Cartea Dreptului“, adică colecțiunea de imne eroice, în care se cântau cu obișnuita libertate poetică diferite evenimente și vitezile ale eroilor israeliți. Dar la acestea trebuie de răspuns, că citatul din „Cartea Dreptului“ se aduce nu ca izvor de a evenimentului însuși, ci numai ca confirmare a spuselor înseși ale lui Iisus Navi, în acel înțeles, că acest mare eveniment la timpul, când a scris Iisus Navi cartea sa (la sfârșitul vieții sale) devenise deja obiectul geniului creator al poporului, se cânta în „Cartea Dreptului“, și astfel era eveniment general, care nu cerea vreo adevărare deosebită a realității sale. Ce se atinge de înseși durata zilei, apoi, în vederea precizării insuficiente a expresiunilor din istorisirea despre minune, e imposibil a o preciza. Ziua evident dăduse în desară, de oarece se vedea pe cer zi secera lunii. De aceea putem numai să presupunem, că din momentul opririi miraculoase a soarelui noaptea deja nu mai veni încă așa de multă vreme, încât israeliții avură puțință deplină să încheie actul înfrângerii dușmanului și însuși ziua deveni oarecum dublă față de cele obișnuite.

Dar cum s'a putut săvârși o asemenea minune fără să violeze întreaga curgere armonioasă a ordinii universale? La această întrebare, pusă de astronomie, Biblia nu răspunde nici un cuvânt, rezervând rezolvarea puterilor proprii a înseși rațiunii. În asemenea caz sunt posibile două presupuneri: 1) sau Dumnezeu în adevăr a oprit globul pământesc, din mișcarea sa zilnică împrejurul osiei sale, sau 2), ne oprind pământul, a făcut soarele văzut de Iisus Navi în tot cursul aceluși timp, care-i trebuia pentru victorie. Contra primei presupuneri se obiectează, că oprirea bruscă a pământului ar fi pricinuit o strașnică zguduire a tuturor lucrurilor de pe suprafața lui, precum și o însemnată desordine între corpurile cerești, de oarece pământul ar fi eșit din orbita sa și ar fi violat regularitatea mișcării lunii. Dar obiecțiunea asta nu e greu de deslegat. Așa, Celce putea să oprească pământul din mișcarea lui, este atât de preaințelept și de atotputernic, încât să prevină și urmările primejdioase ale unei astfel de opriri. Pelângă aceasta obiecțiunea, care presupune posibilitatea violării ordinii în înseși raporturilor reciproce a corpurilor cerești, nu poate rezista nici în sine, pentru că mișcarea anuală a pământului împrejurul soarelui și mișcarea lunii împrejurul pământului sunt independente de învârtirea globului pământesc împrejurul osiei sale; din cauza aceasta, chiar și în timpul opririi învârtirii lui împrejurul osiei sale mișcarea lui în spațiu împrejurul soarelui și mișcarea lunii nu puteau să primească vreo zguduire puternică sau vreo schimbare. Ce se atinge de a doua presupunere, și anume care admite oprirea părută a soarelui fără oprirea reală a pământului, apoi ceice preferă o asemenea explicare a minunei examinate trebuie să admită o miraculoasă înclinare a razelor soarelui, în dreptate spre luminarea Palestinei. Iar această înclinare s'ar putea produce sau prin acțiunea nemijlocită a atotputerniciei lui Dumnezeu, care a binevoit să dea razelor soarelui anume acea înclinare și direcție, Care trebuia pentru lungirea zilei, sau cu ajutorul mijloacelor naturale a reflexiunii sau a frângerei razelor, ceea ce de asemenea ar da puțința de a vedea soarele în asemenea ceasuri, când el în starea lui obișnuită ar fi cu totul dosit dela ochi.

Contra verității istorice a minunei se face încă o obiecțiune, și anume, că ea neapărat după caracterul său neobișnuit ar fi frapat și pe alte popoare; pe când noi nu găsim despre ea absolut nici un fel de mărturie în cronicile altor popoare. La asta trebuie de răspuns, că dela acel timp până la noi au ajuns în genere puține cronici a unor astfel de popoare, care ar fi putut fi martore acestui miraculos eveniment. Deși la chinezi se întâlnește mărturia

despre o zi, care ar fi fost mai lungă ca de obicei, dar în genere trebuie să presupunem, că prelungirea miraculoasă a zilei te miră de a putut fi observată aiurea undeva, afară de Palestina.

În afară de însemnătatea sa curat fizică, minunea aceasta avea și o însemnătate foarte mare religioasă și morală. Ea arăta popoarelor hananiene, care adorau soarele și luna sub chipul lui Baal și Astarta, că Iehova, Dumnezeuul israilit, este singurul Dumnezeu adevărat și la dispoziția sa atotputernică se află acele astre, pe care nebunește le divinizau păgânii. Acești din urmă astfel, afară de înfrângerea crudă externă fizică de către israiliți, au suferit și o înfrângere nu mai puțin puternică morală, care trebuia să le ridice definitiv orice curaj în lupta cu veneticii.

După această minunată victorie, cucerirea începu să se săvârșască ușor și repede. Orașele căzură unul după altul și împreună cu ele se supuseră nimicerii sau se izgoniră și popoarele ce le posedau. Așa a fost cucerită toată partea de sud a pământului făgăduinței, afară de câteva fortărețe, ca de pildă Ierusalimul, și Iisus Navi cu bogată pradă se întoarse la Galgala.

Tot mijlocul și sudul Palestinei erau acum supuse și israiliții își asigurase un domiciliu puternic în pământul făgăduinței. Dar acțiunea contrară tot se continua încă, pentru că partea de nord a țării tot era încă necucerită, și acolo în diferite părți se aflau încă orașe și comunități hananiene, care continuau să-și păstreze independența. Dărâmarea Ierihonului, prădarea și arderea cetăților Hai și Betel, supunerea Gavaonului cu satele aparținătoare lui, ocuparea Palestinei centrale în urma fugirii locuitorilor ei, înfrângerea totală a regilor din sud și cuprinderea posesiunilor lor arătau, că activitatea cuceritoare a israiliților amenința să se extindă asupra întregii țări. Văzind furtuna ce înainta, regii neamurilor nordice începură să se pregătească de apărare și încheiară între dânsele alianțe de apărare. În capul acestei alianțe stătu Iavin, regele orașului puternic întărit Asor, situat între dealurile nordice la jumătatea drumului între lacul Meromse și țărmul mării Mediterane. Acest rege războinic, pentru ca să-și sporească forțele sale, trimise invitațiuni pentru a intra în alianță de apărare către căpeteniile comunităților din prejur, și anume către Iovan, regele din Madon¹⁾, către regele Șimronului, actualul sat Șimunie, spre apus de Nazaret, către regele Ahesafei, rămășițele căreia există și astăzi în satul El-Iasif, în tribul lui Asir, către toate căpeteniile

¹⁾ Rămășițele orașului Madon cu probabilitate se văd în ruinele Madiamului, spre apus de lacul Galileei.

nordice din munții, ce se întind spre Liban; către toate neamurile ce trăiau în valea Iordanului, spre sud de lacul Galileei, și deasemenea către toate cele ce trăiau la șes și prin alte locuri, până la Dar, oraș de țarm, ce se afla aproape de muntele Carmil; către toți hananienii din apus și răsărit, la amorei, hetei și ferezei, la iebusei, ce trăiau în munții viitorului Ierusalim spre sud, și la ievei, ce locuiau la poalele muntelui Ermon spre nord. Între toate aceste neamuri, care negreșit deja tremurau pentru independența lor, invitația găsi ecou rapid și ele cu toatele se folosiră de ocazie, ca prin puteri unite să răpună pe dușmanul lor comun. Pentru dânsii aci era chestia de viață și de moarte, și ei deciseră să întrebuințeze toate puterile lor, ca să-și apere existența. Și iată în adevăr se adună o oștire enormă, a căria mulțime se aseamăna cu nisipul de pe țărmul mării, și puterea ei deosebită o alcătuiă cavaleria numeroasă cu numeroasele și groaznicile căruțe de război, contra cărora israiliții puteau opune numai o pedestrimă rău înarmată. Punctul de adunare pentru această

Lacul Merom.

mare armată fu aleasă șesul din partea răsăriteană a lacului Merom, actualul El-Gule, la jumătatea drumului dintre lacul Galileei și munții Libanului. Și șesul acesta se umplu repede de trupe.

Asemenea alianță în adevăr cerea din partea israiliților o mare încordare a puterilor lor, de oarece aicea le sta înaintea o luptă cu puterile mari a vrăș-

mașilor, cari până acum fuseseră zdrobiți pe rând. Dar Iisus Navi, deși purta deja pe umerii săi aproape nouăzeci de ani, stătea la înălțimea situației sale. El chemă îndată la arme pe toți ostașii triburilor, care stăteau în tabăra în Galgala și gata pentru luptă în fiecare clipă, și, printr'un marș tainic rapid ajungând la punctul de adunare a dușmanilor, tăbări asupra lor pe neașteptate, cum se făcea aceasta totdeauna în războaiele orientale, și-i puse într'o mare turburare și pe fugă. Atuncea încă odată se începu o înverșunată urmărire și o ucidere necruțătoare a dușmanului ce fugea. Urmărirea se continuă pe o distanță de 50 kilometri spre nord, și toată distanța asta, pe care se risipi dușmanul înfrânt, căutând mântuire în văgăunele dealurilor până la Sidon, fu acoperită de corpurile ucisilor. Urmărirea se opri abea în valea Mițpa, la poalele Libanului,

când se obosise cu totul însuși israiliții biruitori. Oastea obișnuită după asemenea victorie, negreșit, mai întâiu de toate nu a ezitat să se folosească de caii apucați dela dușmanu robii și de carele lui, pe care înseși israiliții nu le aveau. Dar, nădăjduind la povața dumnezească, israiliții nu dădură nicio importanță unui asemenea ajutor omenesc. Ei credeau, că puterea lor neînfrântă o alcătuiau căruțele nevăzute ale lui Dumnezeu. Psalmistul lor inspirat mai târziu, exprimând sentimentele, ce însufleța armata lui Iisus Navi, cânta cu entuziasm:

„Când Cel Preainalt a risipit regii în țara asta
 Ajuns'a ea albă ca zăpada de pe Selmon ¹⁾.
 Muntele lui Dumnezeu e muntele Vasanului;
 Munte înalt e muntele Vasanului!
 Ce priviți cu zavistie, munți înalți,
 La muntele, în care Dumnezeu a binevoit a locui,
 Și unde Domnul va locui veșnic?
 Carele lui Dumnezeu întunerece și mii de mii,
 Între ele e domnul pe Sinai, în locașul cel sfânt“
 (Ps. LXVII, 14-17).

Această nădejde în ajutorul de sus însuflețea pe toți israiliții ostași, cum vorbește de asta același Psalmist cu cuvinte semnificative:

„Unii se laudă cu căruțele, alții cu caii se laudă,
 Iar noi ne lăudăm cu numele Domnului Dumnezeului nostru“.
 (Ps. XIX, 8)

Astfel o singură bătălie hotărî și soarta acestei părți de țară. Dușmanii au fost zdrobiți până la unul, cavaleria luată în robie și nimicită, orașul Asor, ca „conducător al tuturor regatelor acestora“, a fost ars, locuitorii nimiciți și toată bogăția lor a devenit prada biruitorilor. Această biruință deplină a dat în mâna cuceritorilor toată țara făgăduinței. Ei nu mai puteau deja să întîmpine protivnici puternici, deși mai rămăsese încă orașe întărite, care se susțineau mulțămîta tăriei zidurilor lor. Războiul se continuă aproape șapte ani; în cursul lui au fost supuse, deși nu nimicite cu totul, șapte popoare, și în luptă căzură treizeci și unu de regi. În sfârșit, israiliții se obosiră în războiu și doreau să se folosească de rodul victoriilor lor. Ostașii triburilor de peste Iordan plecați demult din familiile lor, începură să se roage să li se dea concediu la posesiunile lor. Din pricina asta, războiul a fost oprit,

¹⁾ Un deal aproape de muntele Garizim.

deși cucerirea nu era terminată și mulți hananieni rămăsese între hotarele pământului făgăduinței; care în urmă au devenit izvorul unor grozave rele și a tuturor relelor posibile pentru israiliți.

Însfârșit a urmat împărțirea pământului. Afară de cele două și jumătate triburi de peste Iordan, care și-au căpătat parte încă înainte de trecerea Iordanului, tot pământul cucerit a fost împărțit între nouă și jumătate triburi. Împărțirea s'a produs prin sorți, care a indicat fiecărui trib lotul de pământ potrivit cu numărul membrilor săi. Primul sort căzu tribului lui Iuda, căruia îi căzu un ținut vast cu Hebronul în centru. Alături de dânsul, însă mai spre sud, căzu lotul tribului lui Simeon, care alcătui granița de sud a țării, și după aceea, începând de la nord loturile se distribuie în chipul următor: cea mai dinspre nord parte de pământ căzu ca lot tribului lui Neftalim, anume în frumoasele văi ale Antilibanului. Tribului lui Asir i se rândui țarmul mării, o șușiniță lungă și îngustă de pământ, dela granița Sidonului până la muntele Carmil. Tribul lui Zabulon ocupă șușinița de pământ în curmeziș dintre lacul Genisaretului și marea Mediterană. Mai la sud de el unul după altul se așezară triburile lui Isahar, a doua jumătate a tribului lui Manase și a lui Efreim, ocupând spațiul dintre Iordan și marea Mediterană. Tribul lui Efreim astfel a ocupat chiar mijlocul pământului făgăduinței și, mulțămăit acestei situațiuni fericite precum și populațiunei lui numeroase, el căpătă o deosebită importanță în destinele poporului israilit, de oarece și centrele principale ale vieții religioase și politice ale poporului se aflau anume între hotarele acestui trib. În jumătatea de sud a țării țarmul mării și partea de apus a continentului căzu de partea tribului lui Dan. Tribul lui Veniamin se așază în șesul Ierihonului și pe valea Iordanului până la marea Moartă, ajungând la apus până la fortăreața necucerită a Ierusalimului. Și după aceea celelalte părți ale jumătății de sud a țării, cum s'a spus mai sus căzu ca parte triburilor lui Iuda și Simeon. În genere loturile de peste Iordan se distingeau prin pășuni bogate; cele nordice și mijlocii cele mai mari înlesniri și îndămănări pentru agricultură, iar cele sudice abundau în vii și măslinișuri. După împărțirea pământului, după o deosebită revelațiune, se dădu lot și însuși conducătorului poporului Iisus Navi, și anume orașul Tamnat-Sarai în tribul lui Efreim. De oarece tribul lui Levi, după slujba sa deosebită, rămase fără parte de pământ, apoi lui i se deosebiră în diferite triburi 48 de orașe cu înlesnirile ce le aparțineau lor; din ele 13 orașe se designară propriu pentru preoți și 6 orașe deosebite cu rezervarea pentru dânsule a dreptulul de refugiu

pentru ucigașii nevinovați. „Astfel dădu Domnul lui Israil acest pământ, pentru care se jurase să-l dea părinților lor, și ei îl primiră de moștenire și se așezară într'insul, Și le-a dat Domnul pace din toate părțile, cum se jurase părinților lor; și nimenea din toți vrășmașii lor nu se putură susține în fața lor; pe toți vrășmașii lor i-a dat Domnul în mâinile lor. N'a rămas neimplinit nici un singur cuvânt din toate bunele cuvinte, pe care le grăise Domnul casei lui Israil; toate s'au implinit“ (Iisus Navi, XXI, 43-45).

Se întoarseră în loturile lor și triburile de peste Iordan, pe ostașii cărora Iisus Navi, cu exprimarea recunoștinții pentru ajutorul lor la opera comună și cu sfatul de a se ținea de credința în singur Dumnezeu cel adevărat, găsi în fine puțința de a-i concedia. Cu prada bogată, ce căzuse de partea lor din bogățiile hananienilor, ei plecară în Transiordania și la locul trecerei israiliților peste râu ridică ră un mare jertfelnic. Dar această împrejurare neliniști tare mult pe celelalte triburi, care văzură în aceasta dorința triburilor de peste Iordan de a se despărți de frații lor în privința religioasă. Indignarea a fost așa de mare, încât era gata să se deslănțuiască într'un războiu intern. Dar din fericire înțelepciunea înlătură această primejdie. O deputație deosebită numită cu acest prilej, alcătuită din preotul Finees și zece bătrâni aleși, lămurii esența chestiunii și din explicațiunile triburilor de peste Iordan se ajunse la convingerea, că zidind jertfelnicul, ei nu numai nu se gândiră să se separe de religia părinților lor, ci din contra, prin acest jertfelnic văzut au voit să afirme vădit legătura lor cu celelalte triburi și pentru viitoarele lor generațiuni.

Silom.

Ca legătură comună între toate triburile servea cortul mărturiei cu sicriul legii; dar pentru a face această sfințenie populară accesibilă tuturor triburilor, Iisus Navi o strămută la Silom, în tribul lui Efreim, ca unul ce ocupa partea centrală a țării. Și de aicea Iisus Navi continuă administrația pașnică a poporului chiar până la moarte. Toată administrațiunea sa a durat douăzeci și cinci de ani. Însfârșit „el intră în anii înaintați“. Simțind apropierea morții, el adună la patul său de moarte pe reprezentanții și șefii

tuturor triburilor și se adresează către ei cu puternică sfătuire să împlinească toate cele poruncite în cartea legii lui Moise. El le amintește cu acest prilej despre toate, celece Dumnezeu a făcut popoarelor hananiene pentru dânsii, și deasemenea despre făgăduința Lui, că, dacă ei îi vor rămânea credincioși, toată țara va deveni proprietatea lor deplină, toți păgânii vor fi izgoniți dintr'însa. Tot această indemnare o repetă el și în Sihem, locuința sfântă a lui Avraam și Isaac, și încheie convorbirea sa dinaintea morții cu cuvintele: „Așa dară temeți-vă de Domnul și-l slujiți Lui în curățenie și sinceritate; lepădați dumnezeii, cărora au slujit părinții voștri peste râu și în Egipt, și slujiți Domnului. Iar dacă nu vă place să slujiți Domnului, atunci alegeți-vă acum, cui aveți să slujiți . . . iar eu și casa mea vom sluji Domnului, căci El este sfânt”. „Și a răspuns poporul și a zis: nu, nu va fi una ca aceea, ca noi să părăsim pe Domnul și să ne apucăm să slujim la alți dumnezei!” Conducătorul muribund a înscris aceste cuvinte în cartea legii, luă o mare piatră și o puse sub stejar la sanctuar, zicând poporului: „Iată, piatra aceasta vă va fi martoră; să fie ea martoră contra voastră în zilele cele din urmă, ca voi să nu mințiți înaintea Domnului, Dumnezeului vostru” (Iisus Navi, XXIV, 19-27). Dând apoi drumul poporului pela loturile lor, Iisus Navi răpose în pace și cu conștiința împlinirii datoriei, în vârstă de 110 ani și a fost îngropat în lotul său de moștenire în Tamnat-Sarai.

Timpuțului celui mai nou i-a căzut partea fericită de a descoperi însuși grobnița marelui succesor al lui Moise. Victor Gerin, căruia aparține această descoperire, scrie despre asta următoarele ¹⁾: cale de 2½ ceasuri spre nord vest de Djufna, vechea Gofna, se află ruinele Tibnei. De ele sunt pline coastele și culmea unui deal, care este înconjurat dinspre nord și răsărit de o văioagă adâncă. În partea de sud dealul se lasă în terase spre valea, fostă în timpurile de dinainte acoperită în parte de case și umbră de un stejar mare și veșnic verde, unul din cei mai frumoși în Palestina. Mai departe spre sud se mai găsesc încă povârnișuri de dealuri înstoaarse cu fața spre Tibna: pe părțile lor stâncoase se află câteva grobnițe, resturile unei vechi necropole. În vârful înălțimei se află un mic sat musulman cu câteva cisterne vechi; precum și cu pietre frumos tăiate, rămase dela vechile construcțiuni și intrate la construcțiunile nouă. Grobnițele sunt săpate pe diferite podișuri depe coasta nordică a dealului, dintre care opt mai remarcabile decât celelalte. Dar cu deosebire

1) În referatul, citit de el în Academia de inscripții și literatură, Paris, 28 Oct. 1864.

remarcabilă se prezintă un pridvor lungăreț, săpat în stâncă, susținut de patru coloane, din care două deoparte semidespărțite de deal, iar celelalte în centru cu totul separate de el. Ele nu au nici un fel de capitele și vârfurile lor sunt ornate numai cu câteva forme simple. Imediat după ele se afla păretele de dinainte al stâncii, formând peretele de dinainte al grobniței, în care sunt scobite nu mai puțin de 288 de găuri în 8 rânduri; din ele unele prezintă niște patrate, celelalte sunt triunghiuri, în cea mai mare parte semicercuri. În partea dreaptă a acestui perete de stâncă se află ușa joasă și îngustă a grobniței, care duce în încăperea cu 15 despărțituri, din care totuși numai 14 se pare a fi fost destinate pentru trupuri. Locul de cinste în această tristă adunare evident a fost rezervat pentru acela, căruia i se destinase mica cameră din fața intrării, iar celelalte camere fuseseră destinate pentru membrii acestei familii. La prima privire a acestei grobnițe, fără voie se prezintă concluzia, că ea a fost predistinată pentru vreo persoană foarte renumită, locului de odihnă al căruia, din când în când, i se dădea o deosebită cinste prin aprinderea solemnă a sfeșnicelor, așezate în număr mare în numeroasele nișe ale pridvorului. În interiorul grobniței nu arare ori se pot vedea asemenea adaptare pentru sfeșnice, dar nu se întâlnește nicăierea exemplului, ca adaptarea pentru luminat să se fi făcut de dinafară. E greu să nu crezi, ca unei asemenea cinstiri deosebite s'ar fi învrednicit altcineva, și nu om, care a fost obiectul cinstirii generale; și cine putea fi o asemenea persoană, îngropată în acel loc, care, fără nici o îndoială este vechiul Timnat-Sara (Tamnat-Sarai), dacă nu Iisus Navi? Grobnița asta poartă asupra sa semnele unei vechimi mari, de oarece e asemenea acelor grobnițe, care se făceau de hananieni pentru ei înșiși înainte de venirea israiliților în țara lor. Înseși proporțiile, date la construirea ei, la o amărunită examinare se dovedesc asemenea vechilor sisteme egiptene, pe care israiliții, după cum știm, le aduseseră cu sine depe malurile Nilului. Această minunată descoperire a fost confirmată în urmă de alți cercetători, așa că nu rămâne nici o îndoială, că această grobniță este anume a lui Iisus Navi. Așa abatele Richard, examinând ruinele Galgalei, unde Iisus Navi a poruncit fiilor lui Israil să se circumcidă cu cuțite de piatră, a găsit în adevăr în acest loc o mulțime de cuțite de cremene, adesea aruncate pe jos, iar parte îngropate în pământ. De oarece în traducerea greacă a Bibliei se spune, că israiliții, îngropând pe Iisus Navi, au pus împreună cu dânsul în mormânt și cuțitele de cremene, întrebuințate de ei pentru circumciziune în Galgala, apoi Richard s'a hotărât să cerceteze, n'au rămas oare

și astfel de cuțite în grobniță, care, după părerea lui Guérin, eră anume grobnița lui din Timnat-Sarai¹⁾, Și ne putem închipui care a fost bucuria lui, când el la vizitarea acestei grobnițe, însoțit de un preot din Ierusalim și de șeicul satului El-Birzeit, în adevăr a găsit într'însa o mulțime de cuțite de cremene și anume în tere-nul diferitelor încăperi ale grobniței²⁾.

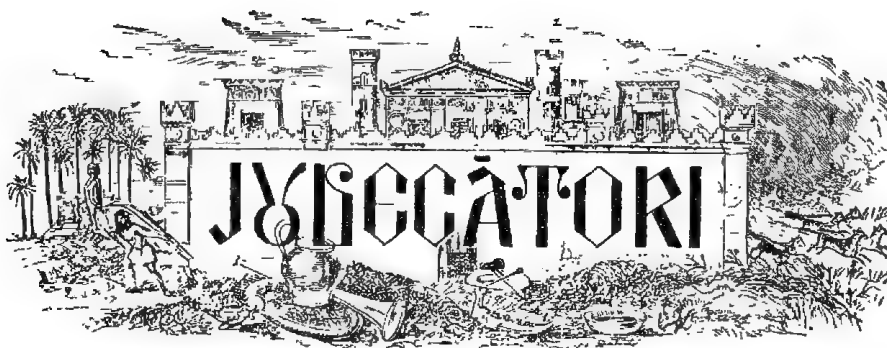
Curând după Iisus Navi a murit și arhiereul Eliazar, fiul lui Aaron. Rămășițele lui Iosif, scoase de israiliți din Egipt, au fost în chip cuviincios redade pământului la Sihem, pe acel lot, care fusese cândva cumpărat de Iacov și dăruit iubitului său fiu.

„Și a slujit Israil Domnului în toate zilele lui Iisus Navi și în toate zilele bătrânilor, a căror viață s'a prelungit după Iisus Navi și cari văzuseră toate faptele Domnului, pe care El le făcuse lui Israil. Educația de patru zeci de ani, în pustie evident a avut o înrăurire tare binefăcătoare asupra poporului. Un astfel de devotat credinței în Dumnezeu, cum a fost Iisus Navi, aproape nu mai întâlnim nici în unul din perioadele istoriei următoare a poporului lui Israil.

1) Despre asta se vorbește în traducerea celor șaptezeci în două locuri: așa, în Iisus Navi XXI, 42, se citește: „Când Iisus Navi a terminat împărțirea pământului între hotarele lui, atunci fiii lui Israil au dat parte lui Iisus Navi, după porunca Domnului l-au dat orașul, pe care l-a cerut el, Timnat Sarai, l-au dat, în muntele Efreim. Și a construit Iisus Navi orașul pe care l-a cerut, și a trăit într'însul. Și a luat Iisus Navi cuțitele de piatră, cu care tălase împrejur pe fiii lui Israil, care se născuse pe cale în pustie, căci ei nu fuseseră tăiați împrejur în pustiu; și le-a pus în Timnat-Sarai“. A doua mărturie despre aceeași se află în cap. XXIV, 30: „Și au pus acolo cu dânsul în mormântul, în care l-au îngrogat, cuțitele de piatră, cu care Iisus Navi tălase împrejur pe fiii lui Israil în Galgala, când l-a scos din Egipt, cum poruncise Domnul și ele sunt acolo până în ziua de astăzi.

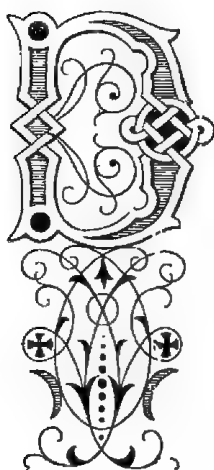
2) Guérin, Descrip. de la Palestine, Samarie, Vol. II, pag. 100-104. Între altele, această descoperire servește drept combatere izbitoră a acelor deducțiuni fantastice, pe care le fac paleontologii relativ de vechimea uneltelor de piatră. Cu această ocazie Guérin, între altele observă: „Această descoperire dovedește cât de riscate, ca să nu zic mincinoase, sunt teoriile acelor, care atribue uneltelor de piatră o vechime fantastică și se sprijinesc pe acest temelu necumpănit, ca să dărâme adevărul sf. Scripturi, referind origina omului pe pământ incomparabil mai departe decât acea epocă comparativ mai aproape, decât cea pe care o arată Biblia.

Judecătorii

CAPITOLUL XXVII.

ISTAREA SOCIALĂ ȘI POLITICĂ A ISRAILITILOR IN PALESTINA

upă moartea lui Iisus Navi, israiliții au rămas fără căpetenie. A sosit un period, în care trebuia să se realizeze în totul acea teocrație, care era așternută în temelia legislației lui Moise despre cărmuirea de stat a poporului israilit. Fiecare trib trebuia să se cărmuească de proprii ei bătrâni, cu un prinț deosebit sau șef al tribului în frunte, și drept verigă de unire pentru ele, în afară de înrudirea firească și de amintirile istorice comune, trebuia să servească credința lor comună în singurul Dumnezeu adevărat, ca unicul Rege și Judecător al poporului, — trebuia să servească conștiința vie comună, că toate triburile alcătuiesc o singură împărăție nedespărțită a lui Iehova. Ca semn văzut al ace-

tei uniri religioase și de stat era sanctuarul obștesc, cortul mășuriei, așezat în acest scop în Silom în mijlocul țării, în tribul lui Efreim. Dar o asemenea cărmuire presupune în adevăr un înalt grad de stare religioasă-morală a poporului, și deaceia primii ani de viață a israiliților în pământul făgăduinței, când Israil sluzea Domnului, adică era credincios așezământului Lui ascultător de legile Lui, au fost timp de pace generală și de prosperitate, și fie-

care israilit trăia în pace sub smochinul său. O asemenea stare a continuat până atunci, cât a fost încă în viață acea generațiune, care a fost martoră marilor binefaceri ale lui Dumnezeu și a minunilor săvârșite pentru poporul ales. În acest timp unele triburi (a lui Iuda, a lui Simeon, etc.) au reușit să continue cucerirea pământului făgăduinței, dar de oarece cucerirea definitivă n'a fost făcută mai înainte prin sforțările obștești, apoi israiliții au trebuit să se mulțamească cu această împrejurare și suferind alături de ei pe uricioșii și blestâmații hananieni, erau datori să-i birue prin puterea superiorității lor religioase-morale și astfel să-i împărtășască din moștenirea obștească a împărăției lui Dumnezeu de pe pământ. Din nefericire, poporul israilit, chiar în acele cazuri, când avea puțină să birue pe hananieni cu puterea armelor, nu-i izgonea întotdeauna și nu-i nimicea, ci adesea prefera să-i lese în calitate de tributari ai lor, călcând astfel din interes porunca lui Dumnezeu. Dar prin aceasta însuși israiliții își pregăteau mari nenorociri, pentru că, după cum le prezisese îngerul Domnului, aceste popoare rămase deveniră pentru dânsii cursă și mulți din aceștia deveniră pentru ei cursă. Generațiunea tânără, care luă locul celei precedente, ce văzuse toate marile binefaceri și minuni dumnezeiești pentru popor, nu știa și nu voia să știe de Domnul și de lucrurile Lui, pe care le făcuse El lui Israil, și se abătu dela religia cea adevărată, căzând în idololatrie, adorând zeii hananienilor, cufundându-se în cea mai greșoasă impietate și imoralitate. După abaterea dela adevărata religie urmă și slăbirea obștească a moralității în popor, se instaură domnia nedreptății, a capriciului neînfrânt, a nesupunerei autorităților, după care la rândul lor urmă desorganizarea totală a ordinii sociale și de stat și slăbirea totală a puterii politice a poporului. De asemenea stare negreșit s'au folosit popoarele străine vecine, care năvăliră și prădară nepedepsite pe israiliți, ucizindu-i sau silindu-i să le plătească bir; așa că acel period, care ar fi trebuit să servească de realizare a adevăratei teocrații, din cauza nestatorniciei și a neascultării poporului israilit, a devenit pentru dânsul timp de grozave încercări, o nouă școală de educație religioasă-morală. Pentru pedepsirea apostasiei și a fărâdelegii, Dumnezeu i-a dat pe mâna vrășmașilor locali, dar din compătimire pentru nefericitul popor, le-a ridicat anumiți izbăvitori, pe așa numiți judecători, care, cu ajutorul lui Dumnezeu, eliberară poporul din mâna împilatorilor, și de jugul străin. Dintre acești judecători sunt mai cunoscuți Hotoniil, Aod, Debora cu Varac, Ghedeon, Iftae, Samson, Elie și Samuil. Cărmuirea judecătorilor israiliți cuprinde un period de aproape 350 de ani și a

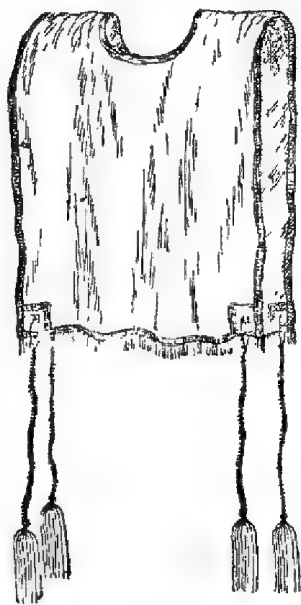
alcătuit un period foarte remarcabil, în timpul căruia s'au prelucrat multe din principiile, ce s'au aşternut în temeliile vieţii poporului ales, pentru timpurile următoare. Singur de sine periodul acesta e atât de important şi interesant, că cere o examinare mult mai amănunţită; dar pentru a pricepe acele fenomene istorice, ce se întâlnesc în acest timp, trebuie neapărat să facem o privire generală asupra stării sociale şi politice a poporului.

În starea socialo-politică poporul israilit în timpul judecătorilor prezenta un fenomen cu totul suigeneris, care nu intră sub formele politice cunoscute nouă. Asta nu era nici monarhie, pentru că în fruntea poporului israilit nu se afla nici o căpetenie supremă; nici republică, cum se înţelege ea în timpul de faţă. Deşi Moise prin legislaţia sa arătase norma pentru organizaţia obştească, dar poporul nu fusese indeajuns educat pentru realizarea acestor legiuiri înalte şi de aceea viaţa socială-politică a lui se clădise într-o formă, care are un caracter aproape exclusiv primitiv şi patriarhal. Şi această cărmuire patriarhală alcătuieşte particularitatea caracteristică a periodului judecătorilor. Ca să pricepem miezul acestei cărmuiri, trebuie să avem în vedere, că ocăruierea patriarhală e cu totul primitivă: aceasta e o obşte, aşa zicând, în starea sa de începătoare; asta-i autoritatea tatălui de familie, care continuă şi se extinde în curgerea generaţiunilor asupra descendenţilor lui, în persoana primului fiu şi a primilor născuţi. Asemenea cărmuire, prin urmare, se întemeiază în totul pe familie, pe dreptul primului născut şi nu are altă organizaţie decât cea familiară. Capul familiei dispune în calitate de căpetenie, iar copiii se supun. Autoritatea lui se mărgineşte numai de obiceiuri şi supunere sau împotrivire a acelor, care sunt supuşi lui. Această organizaţie aşa de simplă era cu totul străină acelor complicaţiuni artificiale, care se observă în societatea noastră, şi ea explică şi toate particularităţile vieţii israiliţilor din acest timp. Mecanismele complicate a cărmuirii contemporane în acea vreme erau încă cu totul necunoscute; trebuie să adăogăm, că ele erau chiar şi cu totul nefolositoare, de oarece în acel timp nu era nimeni, afară de tata şi copiii lui. La israiliţi nu exista nu numai ceeace noi numim acum raporturi internaţionale, reprezentanţă diplomatică (toate acestea nu existau în genere la vechile popoare), dar ele nu se ocupau chiar nici de comerţ, nici de industria în înţelesul propriu al acestui cuvânt; la ei nu era nici un fel de relaţiuni externe, nu era nici chiar legătură politică între diferitele triburi.

De aceea nu trebuie să ne închipuim, că din timpul lui Iisus Navi până la Saul, la israiliţi în capul guvernului stătea totdeauna

cineva, poruncind la tot poporul israilit. Nouă ni e greu să ne închipuim un popor, care nu ar avea nici o putere centrală și nu ar avea fire de legătură; și totuși studiul atent a istorisirii sfinte ne dovedește, că la israiliți în acest timp în adevăr nu exista nici un fel de guvern, înțeles în sensul nostru. La dânsul nu exista nici o căpetenie guvernială, pentru că nu exista în realitate nici cărmuire, nici administrație. Pentru existarea unui asemenea guvern nu erau nici un fel de date, de oarece fiecare trib era independent, toate autoritățile locale erau ereditare și nu exista în genere o autoritate legislativă; poporul nu eda nici un fel de lege nouă. Totul se cărmuia după obiceiul și legea lui Moise; nu se întreprindea nici un fel de lucrări publice, de oarece acest fel de întreprinderi erau cu totul necunoscute. Astfel, propriu vorbind la israiliți nu exista niciun fel de putere executivă, și prin urmare nu exista nimene de acest fel, care ar fi putut distribui funcțiile sau să numească în anumite posturi; nu era nici tezaur public, nici impozite. Israiliții, adevărat, erau datori să plătească zeciuiele, dar acestea nu erau impozit în înțeles propriu, ci un simplu prinos religios lui Dumnezeu și leviților, care nu primise parte la împărțirea pământului făgăduinței. Israiliții puteau fi priviți ca arendași a posesiunilor lui Iehova și a preoților lui: ei plăteau zeciuială, cum arendașul plătește arenda agricultorului, când fiecare împlinește această datorie după conștiința sa, de oarece în genere nu erau nici strângători de desatine, nici vameși care să constrângă plățirea desatinei.

Peptar oriental cu ciucuri.

Această simplitate a organizației sociale se observa și în viața particulară. După cum fiecare oraș era cu totul independent și se administra singur, independent de toate celelalte, afară poate de o anumită autoritate, mai mult nominală decât reală, din partea capului neamului; așa și fiecare familie, fiecare casă în genere se îngrija singură de satisfacerea vieții sale zilnice. Mulțimea lucrurilor, care ni se pare nouă necesare, pentru israiliții acelor vremi, ca pentru beduinii de astăzi, erau cu totul nefolositoare sau chiar necunoscute. Toate nevoile noastre născocite, toate finețele

luxului și a mesei nu existau pentru oameni simpli. Între dânzii nu se afla nici măcar o clasă deosebită de meseriași, și chiar de se iveau meseriași în genul turnătorilor sau maeștrul lucrurilor de aur în timpul eșirii din Egipt, apoi ei erau puțini și ei prezentau un fenomen exclusiv. Fiecare trăia cu venitul dela pământul său și dela turmele sale: cu pâinea, pe care o aduna singur, cu laptele și carnea dela turmele sale, cu fructele din via sa și dela smochinul său, — erau singura hrană a israiliților. Gospodinele casei nu numai pregăteau pâinea și hrana, ci și torceau singure, țeseau și coseau hainele și pregăteau încălțăminte. La ei nu erau nici meserii deosebite, nici meseriași: nici cismari, nici pitari, nici prăvăliași, nici casapi; erau numai agricultori sau crescători de vite¹⁾. Numai întâmplător se făcea schimbul prisosului produselor ogorului sau turmelor cu fenicienii industriași sau cu caravanele, ce treceau prin Palestina, cu unele materii bogate sau cu unele podoabe, arme sau cu unele metale prețioase. Astfel, poporul era tot așa de independent în nevoile sale, cum era neatârnat în cârmuirea sa. Precum poporul o ducea fără ajutorul altora în viața sa obștească și privată, așa o ducea el între altele fără orce organizație deosebită pentru menținerea ordinii și păcii. El nu avea judecători deosebiți pentru instaurarea dreptății, dar era poliția pentru supravegherea îndeplinirii legilor și respectul proprietății și nu era nici chiar case de judecată. Când trebuiau îndepărtate certurile, atunci lucrurile litigioase, după obicei, se cercetau de către bătrânii poporului adecă de capii familiilor, la porțile orașului. Când bătrânii pronunțau condamnarea lor, atunci persoanele interesate trebuiau să o aducă la îndeplinire de oarece nu erau nici un fel de autorități îndeplinitoare deosebite pentru aceasta. Fiecare trebuia să se îngrijască singur, ca dreptul său de proprietate să nu sufere vreo vătămare. Afacerile între persoanele particulare se produceau la porțile orașului fără amestecul notarilor și fără nici un fel de scripte, ci simplu înaintea locuitorilor din localitate, care apăreau în calitate de martori (Vezi Deut. XVI. 18; Fac. XXIII, 3; Rut, IV, 7).

Organizația obștească a israiliților era astfel în cea mai mare

1) De la sine se înțelege, că în caz când se găsea că e nevoie, se iveau oameni pentru pregătirea uneltelor agricole sau arme. Fără îndoială, printre israiliți nu erau așezăminte deosebite de stoleri sau dulgheri; nimenia nu apărea în calitate exclusiv de ferar, dar fiecare sau el însuși întru câtva cunoștea aceste meșteșuguri, sau, la caz de nevoie, recurgea la omul mai capabil fie în satul său propriu, sau în satul vecin, de oarece se știe, că printre israiliți erau oameni, cari, la caz de nevoie, puteau face căruțe sau deosemena și arme.

măsură simplă și autoritate centrală nu exista. Inseși nevoea de autoritate supremă putea să se simtă numai în două cazuri: în chestiuni importante de judecată și în caz de războiu. Moise în legislația sa a prevăzut primul caz, dar n'a determinat nimic pentru al doilea. Dacă judecătorii nu puteau fi de acord, atunci Moise a stabilit, ca chestiunea să se strămute la hotărîrea preoților¹⁾. Afară de unitatea religioasă, această ultimă urmă de unitate, este singurul fir, care lega la un loc pe toate cele 12 triburi, ce se poate descoperi în legislația lui Moise. În caz de război, cum am spus, nu exista nici un fel de dispozițiuni. În asemenea societate nu era nici o armată permanentă. Propriu vorbind, nu era nici chiar în genere oștire în acel înțeles, cum o înțelegem noi acum, adică oameni, care să facă din oștire o meserie deosebită. Când poporul se așeză în pământul făgăduinței, el s'a gândit numai la aceea, ca să trăiască în pace. El nu avea nici o dorință să-și lărgească proprietățile sale peste hotarele Palestinei prin o armată cuceritoare, și numai în cazuri de extremă nevoie el a dus războaie de apărare. În vederea acestora, laturea războinică era foarte insuficientă sub cârmuirea patriarhală. În acel timp nu era nici o pregătire militară și de disciplină. Dacă trebuiau să se apere contra dușmanilor, se înarma fiecare, cum putea și cu ce-i cădea la îndemână. Comandanți erau nu alții, ci capii de familie, și în armata adunată în pripă, în care intra numai cine voea, nu era nici autoritate consecventă, nici disciplină, nici ordine severă, nu erau nici cadre, nici formă militară, nici rezerve de provizie, nici strategie. Puterea și viclesugul, iată tot din ce consta știința războiului în acele timpuri. O campanie serioasă astfel evident nu se putea duce cu o armată, care nu avea o pregătire serioasă și nici nu primea nici leafă, nici provizie. Fiecare soldat trebuie singur să aducă cu sine provizie (1 Reg. XVII, 17); sau să-și procure prin pradă sau prin orcare alt mijloc (Jud. VIII, 6). Astfel, ca să nu moară de foame, era nevoie sau să înfrângă pe dușman prin atacuri neașteptate, sau să facă incursiuni prădalnice, cum le fac și astăzi beduinii, care au în totul aceeași organizație, pe care o aveau și israeliții în acel timp, adică să pustiască țara dușmană și să se îmbogățască pe contul ei. În lipsa organizației militare, poporul prefera să se supună la tribut, ce se punea asupra lui de dușmanii cei mai puternici decât să lepede jugul cu armele (Jud. III, 8, 14). O parte de po-

1) Deut. XVII, 8, 9. Unii afirmă, că chestia în asemenea caz se strămută la rezolvirea sinedrului, dar sinedrul a fost statornicit abea după câteva veacuri mai târziu.

por, care se supunea astfel, plătea ceea ce cerea dela dânsa, în care caz sau însuși biruitorul hotăra, cât trebuia să plătească fiecare sat, sau bătrânii țării conveneau între dânsli cât trebuie să plătească fiecare.

De aicea e ușor de înțeles, că fiecare sat era în realitate aproape neatârnat, fiecare târgușor „făcea tot ce voea, cum spune istorisirea biblică (Jud. XVII, 6; XVIII, 1, 31). E ușor de asemenea de înțeles, că acest fel de guvernare contribui în chip deosebit la dezvoltarea egoismului și dădu predominanțune celor mai tari. Nimenea nu avea dreptul să stea în capul populațiunei, să facă chiemare la arme contra dușmanului comun și să impună deasupra lui autoritatea sa. Fiecare se gândea numai la sine însuși. Persoanele aparte nu se gândeau la nimica alta, decât numai la orașul său propriu, patriotismul lor nu se extindea peste gardul viei sale proprii și a măslinișului lor. Numai când deja apăsarea devenea prea puternică și jugul prea insuportabil, unii din cei mai îndrăzneți și dintre oamenii cei mai întreprinzători apăreau din mijlocul populațiunii și făceau chiemare la arme. Nu fiecare cap de familie sau de sat negreșit era îndrăzneț și curajos ostaș. De aceea în capul unor astfel de mișcări se așezau totdeauna cei mai curajoși și cei mai viteji. Un astfel de om devenea atunci judecător al lui Israil (Jud. X, 18). De aicea au și provenit acei eroi ai poporului israilit, care sunt cunoscuți sub numele de judecători, ajungând la această vrednicie cu totul pe diferite căi, dar mai ales apariția lor se condiționa prin împrejurări cu totul întâmplătoare.

Când un astfel de judecător făcea strigare la arme, sub autoritatea lui intra fiecare, din cei ce voiau. Aname alegere nu exista, precum nu exista nici slujbă forțată. Numai fiecare din cei ce voiau și era capabil, se făcea ostaș. Dar el mergea să se lupte numai atunci, când însuși simțea dorința de acesta sau, cel puțin, când căpetenia satului hotăra să ia parte în acest războiu. Judecătorul avea asupra oștirii numai atâtă putere, câtă putea el însuși să o dobândească prin autoritatea personală sau pe câtă i-o dădeau. El putea fi și poruncitor absolut, ca un dictator roman, dacă era capabil la asta; dar totul atârna de însușirile sale proprii și de priceperea lui de a cărmui oamenii și a-i face să i se supună. Dacă el era biruitor, atunci biruința îi dădea dreptul să dispună poruncitor și să pedeptască pe vinovați; dar el nu avea dreptul înainte de luptă să impună voința sa, cu sila. Singurul izvor al autorității sale era convingerea din partea lui (Jud. VIII, 1-3). Când primejdia obștească, care pusese pe judecător în

fruntea poporului înarmat, trecea, când se curma nevoea, ce conștrângea pe toți să se supună lui, atunci israeliții și însuși eliberatorul lor se întorcea la ogoarele lor și la loturile lor (Jud. VIII, 29), și se apucau iar de treburile lor, ne îngrijindu-se deloc de binele obștesc, de care nimenea nu avea o idee exactă și care chiar nici nu exista în acea formă, cum îl înțelegem noi astăzi. Judecătorul nu guverna, pentru că nu era nici o administrație: el nu avea nici un interes de stat și în afară de periodul de impozitare el nu avea nici un fel de alte interese, decât ale sale proprii, particulare. Fiecare judecător fără îndoială se folosea de mare respect, era înconjurat ca de o aureolă de biruință și de strălucirea slavei lui, așa zicând, se revărsa asupra întregului popor. Slava lui asigura pacea internă prin o frică mântuitoare, pe care o inspira el vrășmașilor de dinafară, și el continua astfel a fi binefăcătorul și eliberatorul întregului Israel. Dar, contrar părerii răspândite, el nu ocărmuia în înțeles propriu al acestui cuvânt: el era, cum am spus deja, mai curând un judecător de onoare, decât un judecător real, dispunând de puteri depline. Firește, el se bucura de mare respect și de influență legală; cu dânsul, poate, se sfătuiau în cazuri grele, dar el nu avea nici un fel de autoritate determinată și legală. El era numai primul cetățean al țării, mai mult respectat și mai mult cinstit decât toți¹⁾.

Moravurilor și obiceiurilor poporului în aceste timpuri primare li era atât de străină ideea autorității absolute a unui singur om asupra celor 12 triburi, încât, judecând după mărturia cărților sfinte, Ișus Navi, după terminarea cuceririi pământului făgăduinței și facerea împărțirii, cu toată autoritatea sa necondiționată și excepțională, de care se bucurase el așa de multă vreme, cu toate meritele lui neobișnuite, dovedite lui Israel și de strălucitele minuni prin care Dumnezeu a înălțat activitatea lui, s'a depărtat singur dela treburi la lotul său de moștenire la Pamno-Sarai și și a trăit acolo ca un simplu om particular, ocupându-se exclusiv cu treburile sale casnice și ne manifestând pretenție la nici un fel de autoritate alta asupra triburilor, afară de dreptul de a le aduce

¹⁾ Anume în acest sens trebuie a înțelege sentința din Cartea Judecătorilor: Cutare a judecat pe Israel în curgere de atâția ani (Jud. XII, 7, 9, 11, 14; XVI, 31); traducerea adevărată ar fi aceasta: cutare a mântuit, a fost eliberatorul lui Israel cât a trăit. Slava dobândită de el la eliberarea poporului servi ca asigurare a lui Israel. Vrășmașii lui, îngroziți de victoriile judecătorului, nu mai îndrăsneau să atace poporul lui, câtă vreme trăia el, și el astfel continua să fie judecătorul și izbăvitorul lui Israel. Așa despre activitatea judecătorească a lui Hotoniil, de exemplu, se spune: „și s'a odihnit pământul 40 de ani, și a murit Hotoniil, fiul lui Chenaze” - Jud. III, 11 - frază, care adesea se repeta și despre alți judecători. Jud. III, 30; V, 32; VIII, 28.

aminte într-o cuvântare înainte de moartea sa despre binefacerile, pe care le-a primit poporul dela Dumnezeu, și să-i sfătuiască să se țină tare de credința în Iehova. El chiar nu avea nici idee să-și numească succesor și nu a transmis nici un fel de autoritate urmașilor săi, despre care Biblia nu ne vorbește absolut nimica. O pildă încă și mai izbitoră în această privință ne dă primul rege al lui Israil, Saul. Triburile au hotărât să aibă rege în fruntea lor; dar vechile obiceiuri erau încă atât de vii, în cât Saul nu văzu în noua lui demnitate nimic alta, decât comanda armatelor, și la terminarea războiului, în care el răpuse pe amoniți, el socoti, că nu-i mai rămăsese nimic de făcut, decât să se întoarcă la plugul său și să-și lucreze pământul său. (I Reg. X, 26; XI, 5). În cursul primilor ani ai domniei lui, el n'a fost altcineva, decât un simplu judecător, fără armată permanentă, fără venituri regale, fără capitală, — cu un cuvânt fără toate celelalte prerogative și obligații regale, decât numai apărarea țării de dușmanii de dinafară. Nu mai puțin câte puțin și-a format el o curte,

Sulite orientale.

și-a înjghebat un grup de armată și a făcut poporul israilit încetul cu încetul să se refacă și să treacă de la cărmuirea patriarhală la cărmuirea monarhică. Se poate indica numai o singură excepție de această ordine generală, și anume exemplul lui Eftae, care, punându-se în fruntea triburilor transiordaniene pentru lepădarea jugului amoniților, a cerut expresiv dreptul să rămână capul aliaților și după înfrângerea dușmanului; dar chiar această cerere, ca și propunerea, făcută lui Ghedeon să-și păstreze autoritatea sa, ne arată, că aicea era vorba de o abatere dela obiceiul îndătinat (Jud. VIII, 22; XI, 9). Excepție face în realitate numai Abimelech, dar el nu era judecător în sensul propriu al acestui cuvânt, ci a fost simplu un uzurpator și tiran. Nu e neinteresant a observa cu acest prilej, că nici Abimelech, nici Ieftae, nu se numesc *sofetimi*, adică judecători în înțelesul propriu al acestui cuvânt. Abimelech se numește *Melec*, adică „rege“, iar Ieftae *roș* sau *cafin*, adică „cap“, „principe“ (Jud. IX, 6; XI, 6, 9, 11). Judecătorii în genere erau căpetenii așa ziș când vremelnice, autoritățile întâmplătoare, pe care Dumnezeu le statornicea în cazuri excepționale, după nevoile poporului său. Autoritatea fiecăruia din ei tot în puterea aceasta era foarte diferită, atât după însemnătatea sa reală, cât și după întinderea teritorială: totul atârna de împrejurări și de inși persoanele în cauză. Numirea de judecător, prin urmare, nu trebuie a o înțelege în

acel senz, pe care îl are acest cuvânt la noi; el însemnă mai curând căpetenie decât judecător în înțelesul propriu al acestui cuvânt: prima și principala funcție a judecătorilor israiliți era militară, iar nu judecătorească. Aceasta din urmă putea fi pentru dânsii numai secundară și adițională, cel puțin până la timpurile lui Elie și Samuil¹⁾.

Cartea Judecătorilor vorbește expresiv, că funcția de judecători sau sofetimi era militară și eliberatorie²⁾; aceasta nu le atribue lor nici o altă sarcină. Judecătorul era eliberatorul poporului său; după înțelesul adevărat sofetul este „izbăvitorul”. Judecătorii israiliți astfel nu erau nicidecum căpetenii cărmuitoare în înțelesul nostru al acestui cuvânt; autoritatea lor nu era ereditară și nici chiar nu se extindea asupra întregului popor, ci în cea mai mare parte avea un caracter local și mărginit. La prima privire s'ar fi putut părea, că fiecare din judecătorii cunoscuți nouă își întindea autoritatea sa asupra întregului pământ israilit, dar după o cercetare mai amănunțită și din comparațiunea unor deosebite mărturii între ele nu se poate să nu observăm, că aceasta nu era așa. Nici unul din judecători, exceptăm pe Hotoniil, nu și-au întins autoritatea lor asupra triburilor lui Iuda și a lui Simeon³⁾. Debora a fost eroina și prorocița concetățenilor săi dela nord; Ghedeon a fost eliberatorul Palestinei centrale; Ieftae a fost eliberatorul israiliților, care trăiau spre răsărit de Iordan; Samson se pare, că niciodată n'a avut nici o altă autoritate decât asupra propriului său trib, cel al lui Dan; Tribul lui Iuda atât de puțin l'a recunoscut de șef al său, încât se raporta către dânsul aproape ca și către un dușman, și l'a dat pe mâna filistenilor (Jud. XV, 16-18); el a apărut pe Israil exclusiv cu luptele sale personale. Ne răspândind autoritatea lor asupra tuturor triburilor, cel puțin până la Eli și Samuil, judecătorii totodată nu se moșteneau regulat unul pe altul. După însuși caracterul istoriei, cum se expune ea în cartea Judecătorilor, nu avem posibilitatea să stabilim o cronologie riguroasă a acestui timp; dar e posibil, că între judecătorii amintiți într'însa au fost intervale însemnate, precum deasemenea

1) Chiar Elie și Samuil se îngrijeau în chip deosebit de apărarea țării. Elie trimitea pe fiii săi la războiu (1 Reg. IV, 4), iar Samuil a participat la luptă lângă Masifa (1 Reg. VIII, 5-11). Între altele Samuil și fiii lui, și probabil și Elie, a exercitat și funcția de judecător în înțelesul propriu al cuvântului, cel din urmă în calitate de arhieru, iar primul în calitate de proroc (1 Reg. VII, 16; XIII, 12; IV, 18).

2) „Și l'a ridicat Domnul judecători, cari l'a mântuit din mâinile jăfuitorilor lor” (Jud. II, 16).

3) Aceste două triburi nu se pomenesc nici chiar în cântarea Deborei. Jud. V.

pe de altă parte se poate și aceea, că în diferite părți ale pământului făgăduinței concomitent erau câțiva judecători.

Din toate cele spuse se poate vedea, cât e puțin întemeiate sunt acele apropieri, care s'au făcut câteodată între judecătorii israeliți și căpeteniile altor popoare. Ei au fost comparați cu sufeții cartagineni. Dar acești din urmă erau căpetenji regulate, care căpătau autoritatea prin alegere regulată din partea comunităților și aveau o anumită împuternicire; de aceea între ei și judecătorii israeliților nu există nimic comun, decât numai consonanța numirilor. Deasemenea pe judecătorii israeliți i-au comparat unia cu consulii romani, dar tot pe temeiuri insuficiente. Cu mai mult temei au fost comparați cu dictatorii, pe care Roma îi destina în caz de mare primejdie socială, și cărora ea le încredința toate împuternicirile. Autoritatea judecătorilor israeliți era aproape nelimitată de oarece ei au dreptul la toate ce voiau și se institueau în capul poporului în împrejurări critice excepționale¹⁾, cu toate acestea acel metod, prin care își adunau ei armata și o ocârmuiau, nu avea nimic asemănător cu cel roman. Ce se atinge de starea politică a poporului în timpul judecătorilor, apoi ea poate fi comparată poate numai cu starea cantoanelor elvețiene, dar cu excepția autorității centrale a confederațiunii elvețiene și cu înlocuirea căpeteniilor alese a fiecărui canton și a fiecărui sat de către bătrâni și de capii familiilor. Singurul chip de ocârmuire care se apropie mai mult de felul de ocârmuire al israeliților din acel timp, se poate vedea la beduini²⁾. Fiecare seminție arabă își are șeicul său deosebit. Dar, stând în capul conașionalilor săi, el, propriu vorbind, nu are nici o stăpânire asupra membrilor siguranței; prin însușirile sale personale el poate să câștige o influență însemnată, dacă el se bucură de o slavă de om înțelept și cuminte, atunci poporul urmează sfaturile lui; dar poruncile lui ar fi imediat respinse, dacă el ar voi să ocârmuiască poruncitor. În toate cazurile discutabile convingerea lui nu e în stare să instaureze buna înțelegere; singură numai puterea, iar autoritatea poate urma numai divergența. Câteodată el se alege ca mediator, dar el nu are dreptul să aducă sentința cu puterea la îndeplinire. Beduinul se consideră pe sine capabil și se laudă, că el nu recunoaște nici pe un alt stăpân afară de stăpânul universului³⁾. Prerogativa șeicului constă în aceea, că el are dreptul să

1) Din această pricină I. Flavia îi numește monarhi voluntari, și autoritatea lor e a „monarhiei” (Antiq. XI. 4 § 8), în contrast cu aristocrația preoțească sau autoritatea imperială.

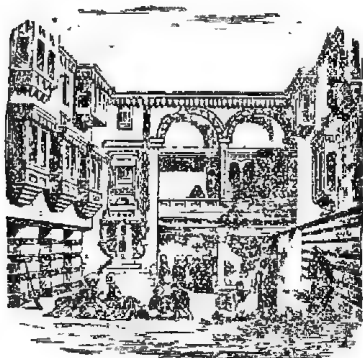
2) „Sistemele ocârmuirii patriarhale exista încă și acum în pustiu, cum a existat ea acum 4000 de ani”. Loyard, Nineveh and its Remains, tom. I, p. 95.

3) Burckhardt, Notes on the Bedouins, vol. I, p. 115—119. Vrednicia de șeih se

fie în capul neamului la vreme de război și să cârmuiască mersul treburilor în timp de pace, dar el nu poate nici să declare războiu, nici să încheie pace fără consfătuirea cu membrii principali ai poporului său. El nu primește nici un fel de dare dela aceia, pe care el îi socotește șefi; dincontra, asupra lui însuși se pun o mulțime de îndatoriri însoțite de cheltueale, ca, de exemplu, primirea de oaspeți. Diferite familii, care alcătuiesc poporul, sunt neatașate unele de altele; capii lor alcătuiesc oarecum un sfat permanent al șecului, care nu poate întreprinde fără dâșii nici o treabă importantă. Astfel anume, cum se vede din Istorisirea biblică, și era situația triburilor israelite până la întemeierea monarhiei lor.

Dar pentru ce a lăsat Dumnezeu așa de mult poporul său în astfel de stare primitivă și nedesăvârșită din punct de vedere politic? Pentru lămurirea acestei întrebări se pot indica câteva te-

Curtea unei case orientale.

meiuri. Dumnezeu a binevoit ca poporul Său să trăiască în stare patriarhală. Când cu trecerea timpului toate cele 12 triburi ajunseră la convingerea, până în ce măsură această sistemă paraliza energia lor, când ele simțiră nevoia de o unire reciprocă, când din toate triburile răslețe s'ar putea face un singur popor puternic, capabil de a se împotrivi cu izbânda vrășmașilor, care doreau să-l răpună, apoi și atunci chiar Dumnezeu a socotit necesar să

le prezinte o obiecțiune contra acestei dorințe, prin prorocul Samuil¹⁾. Aceste obiecțiuni ne arată limpede, pentru ce Dumnezeu voia, ca poporul Lui să rămână sub această formă nedesăvârșită de cârmuire. La israeliți totul se aducea jertfă misiunii

poate reda sau trece dela un membru la altul în aceeași familie, dar în același timp ea nu-i ereditară. Compară Layard, vol. I, pag. 95-96.

1) „S'ar putea presupune”, zice Ewald, „că israeliții n'au avut în aceste prime timpuri rege, pentru că puterea regală în genere era de trebuință în acele vremi de simplitate, ca la oarecare neamuri germane vechi și la arabi. Dar această presupunere ar fi cu totul falsă. Egiptenii și hananienii, contra cărora israeliții aveau mai mult de luptat, aveau regi din vremi depărtate; același lucru și moabiții, și amoniții, și idumeii, care erau cei mai apropiați după înrudire. Madianiții, ca și majoritatea triburilor arabe se pare că nu aveau regi. Iar lucrul principal și singurul esclusiv pentru israeliți se coprindea în aceea, că ei nu escludea autoritatea regală, dar o avea întocmai tot așa, ca oarecare popor; dar ei voia numai să aibă pe Regele cel nevăzut. Geschichte, anul 1865, II, 214.

religioase, care era menirea lor principală. Așezându-se în Palestina, ca și cum i-ar fi închis într-o ogradă, pentru a-i feri de orice contact cu străinii, Dumnezeu nu voia nicidecum, ca acest popor, care cândva trebuia să manifeste o astfel de capacitate în comerț, să se predea ca în robie comerțului și industriei, pentru că contactul lui cu popoarele vecine putea să vatame curățenia credinței lui. Dela sud și dela răsărit el era înconjurat de brăul pustiuului; la nord se ridicau munții de nepătrus ai Libanului. Lui nu-i era permis nici chiar să atingă țărmurile mării Mediterane, acest mare drum de comunicație între vechile popoare; Dumnezeu a așezat pe acest țărm al acestei mări niște puternici luptători, cu care israiliții neconținuți s'au aflat în război și pe care ei niciodată nu i-au putut supune cu totul. De aceea israiliții, în puterea lucrurilor, au fost nevoiți să trăiască cu totul izolați în pământul Hanaan, în cea mai mare parte inaccesibil străinilor. Dar separându-se de restul lumii, Dumnezeu, ca să-i facă să simtă mai mult, până unde ei se află cu totul la deplina Lui dispoziție, n'a voit nici măcar să aibă la început rege¹⁾ care ar fi fost în stare să-i apere contra vrășmașilor lor, ca ei cu atât mai tare să simtă dependența lor de Dumnezeu. Iehova, deși nevăzut, era pentru ei ce este regele pentru celelalte popoare, și de oarece ei niciodată nu s'au îndoit de atotputernicia Lui, apoi la nevoile lor ei alergau la dânsul; ei cu dreptate atribuiau necazurile lor mâniei celei drepte a Domnului asupra necredincioșiei lor; ei îi făgăduiau să îndeplinească cât mai bine legea Lui în viitor și Iehova se milostivea spre dânsii, lupta în fruntea lor și-i izbăvea de împilatorii lor²⁾. De aceea, nimic nu putu să imprime așa adânc în sufletul israiliților ideea despre adevăratul Dumnezeu și despre adevărata religie, ca acest fel de cârmuire patriarhală, care i-a dat, așa zis când, în chip pipăibil sub mila lui Iehova și nu li-a dat altă apărare și alt ajutor, afară de cel dumnezeesc.

Dar pentru a înțelege mai bine, întrucât această organizație socială era conformă cu scopul principal, pe care Dumnezeu îl avea în chemarea poporului său și care consta în totul în păstrarea adevăratei religiuni, e interesant de cercetat, ce s'ar fi întâmplat, dacă dela înseși intrarea în pământul făgăduinței poporul acesta ar fi avut în capul său un rege. Despre asta e ușor să ne facem o idee, după ceea ce s'a întâmplat după stator-

1) Compară Jud. VIII, 23. Ghedeon răspunde israiliților, care-i ofereau autoritatea supremă: „Nici eu nu vă voi stăpâni pe voi, nici fiul meu. Dumnezeu să vă stăpânească”.

2) Jud. V, 13. Increderea, pe care o însușea atunci ajutorul lui Dumnezeu, apare în toată istoria poporului israilit. Vezi Ps. LXVII, 2; LXIII, 2, 10, 11; CIX, 1, XVII, 48.

nicirea autorității regale. Neajunsul centralizării politice avea marele cusururi, care nicidecum nu se pot nega. Dar nu le-ar fi avut oare încă și mai mari intemeierea imediată a autorității regale? Lecțiile, ce decurg din cartea Judecătorilor, aceste lovituri ale Providenței cu care s'a pedepsit sau s'a răsplătit poporul potrivit faptelor sale: Toate acestea fără îndoială ar fi fost întunecate sub cărmuirea unui rege. Răspunderea ar fi căzut pe capul regelui, iar nu asupra poporului. Afară de asta, poporul poate s'ar fi dedat fără reîntoarcere înclinațiunii sale către idolatrie, care ar fi găsit, cum s'a văzut în urmă, încurajare din partea regilor. Reprezentând puterea politică a lui Israil, acești din urmă în același timp au fost izvorul unei permanente primejdii pentru curățenia credinței lui. N'ai decât numai să deschizi istoria și vei vedea, câți regi au fost credincioși chemării lor: nu mai mult de trei sau patru din cei patruzeci, care au domnit în regatele Iudeu și Israilit. Primul din ei a călcat legea până într-o atâta, că Domnul l'a lepădat; acela, domnia căruia a dat o deosebită strălucire poporului israilit, și anume Solomon, deasemenea a căzut în idolatrie. Sub succesorul său, Roboam, zece triburi au produs desbinare și în genere se ținură de idolatrie până chiar la distrugerea regatului. Dacă abea după câteva veacuri israiliții tot au fost încă înclinați să urmeze pe regii lor în idolatrie, închinându-se lui Baal și Astartei, apoi cu cât mai mult primejdia s'ar fi prezentat în această privință mai rapidă după eșirea din Egipt, când israiliții se pomeniră în atingere cu popoarele hananiene, care aveau cu dânșii atâta asemănare și chiar înrudire, și care erau așa de dedați la cultul zeilor mincinoși. Această înclinațiune era așa de puternică la israiliți încât ei de câteva ori cedară ei în cursul timpului judecătorilor. Dar lipsa de unitate între triburi, fărimțarea și diferențiarăa lui Israil făcură răul mai puțin greu și mai ușor de îndreptat, de oarece el totdeauna rămase local. Necredințioșia față de Iehova de obicei nu era generală. Căpeteniile deosebite localnice nu aveau nici decum acea înrăurire, ca regii. Când triburile dela nord aveau slăbiciunea să se supună divinităților feniciene, cele dela sud nu le urmau lor întru aceasta. Dacă atunci în capul poporului ar fi stătut un rege, dedat idolatriei, atunci dispunând de autoritatea unui despot oriental, el necredința sa ar fi impus-o și tuturor triburilor, și te miră de s'ar fi găsit câțiva oameni atât de tari și curajoși, care să fi îndrăsnit să i se împotrivescă. De aicea se înțelege, ce primejdie putea să amenințe într-o asemenea stare a religiei celei adevărate. Anume din pricina unora ca acestora Dumnezeu a îngă-

duit, ca la început între deosebitele triburi ale poporului israilit să nu fie unitate deplină și ca legătură unică pentru dânsule a servit numai sanctuarul sfânt, care era întruparea adevăratei religii.

Lipsa centralizației a avut încă și alte avantaje. Impărțirea a fost necesară poporului ales pentru îndeplinirea misiunii lui religioase. Poporul israilit trebuia să rămână fără contact cu popoarele vecine, ca să nu fie înghițit sau cel puțin stricat de către ele. Dar această lipsă de contact putea exista numai cu acea condiție, ca israiliții nu numai să nu se dedee la comerț, dar să nu facă de asemenea nici un fel de cuceriri, pentru că nimica nu schimbă în așa măsură moravurile și caracterul popoarelor, ca anume cuceririle. În marele monarhi, afară de primejdia idolatriei și luptele între taberile de sacrificatori și autoritatea de stat, totdeauna există patima de întindere. Aceasta e ca o boală inevitabilă a marilor monarhi de la timpul lui Nimrod până la Napoleon I. Dacă ne aruncăm privirea asupra vechei istorii a Haldeei, Egiptului, Asiriei și Midiei, apoi ce ne prezintă ele oare? Deja în timpul lui Avraam, Chedorlaomer făcea incursiuni asupra părților de sud ale Hanaanului. Domnia lui faraon mai cu samă începând cu dinastia XVIII, neconținut s'a strecurat în războaie de cucerire sau de apărare. Asiria neconținut ducea războaie, întocmai precum mai târziu le purtau perșii și romanii. Mai departe beduinii, care duc o viață cu totul nomadă și nu au așezare prin orașe și prin sate, neconținut duc războaie între triburi și trăiesc din prădăciuni. Între altele această viață, care consta din nenumărate turburări, prădăciuni și războaie, cum ar fi fost și viața israiliților, dacă chiar dela început ar fi avut stăpânire regală, era contrară planurilor divine, referitoare la acest popor, de oarece acest din urmă a putut să se întărească în credința sa, în tradițiile lor religioase și să păstreze în toată curățenia amanetul încredințat lui al revelațiunii, numai evitând contactul cu străinii.

Cu toate acestea nu se poate crede, că între cele 12 triburi n'ar fi existat nici un fel de legătură. Dacă în viața socială-politică particularitatea principală a israiliților era despărțirea, statornicită, putem zice, de însuși Dumnezeu în interesele religiei, apoi pe de altă parte în tabloul acestei epoci există o trăsătură esențială, care cu deosebire e capabilă să ne arate importanța evidentă a religiei în viața fiilor lui Israil, și împreună cu aceasta să ne și arate, cum a găsit Dumnezeu mijlocul, la despărțirea triburilor poporului său, să le dea totodată adevăratul fir de unificare. Cele 12 triburi, neatârinate în administrația lor, adesea desbinate în interesele lor sociale-economice, din pricina situației lor

În diferite părți ale țării, cu toate acestea aveau unitatea religioasă. Aceea, în ce se exprima mai ales în vechime naționalitatea nu numai la israiliți, ci și la toate celelalte popoare, era religia. Fiecare țară își avea religia sa, și fiecare religie, dacă se poate zice așa, își avea țara sa deosebită. Când Iroboam a despărțit cele zece triburi de la nord de casa lui David, el imediat le-a dat o nouă religie, de oarece acest rege ambițios înțelegea foarte bine, că dacă el nu distruge unitatea religioasă, atunci lui nu-i va fi cu puțină multă vreme să distrugă nici unitatea politică. Dacă în genere e adevărat, că religia în acele depărtate vremuri era cel mai puternic ciment al naționalității, apoi cu deosebire se poate spune aceasta despre religia lui Moise, care avea în sine mai multă tărie și exclusivism, decât toate religiile păgâne. Fără temei Dumnezeu n'ar fi repetat așa de des, că El e Dumnezeu răvnitor (Eș. XXXIV, 14; Deut. IV, 24; V, 9; VI, 15; Iis. Nav. XXIV, 19). Afară de aceasta, alături de această organizație religioasă internă, Dumnezeu, în calitate de mijloace mai exterioare, a dat cunoscutele prescripțiuni cu acel scop, ca în fiecare an să se reînnoiască între fiii lui israil legătura, care altmintrelea ar fi putut să slăbească între dâșii. În religia Vechiului Testament, cum se știe, totul era organizat pe legea strictei unități. Din cauza acestei legi jertfa lui Dumnezeu putea aduce numai într'un singur loc, și pentru ca să participe la aducerea solemnă de jertfe și la sărbătorile în cinstea lui Iehova, toți israiliții trebuiau măcar odată pe an să viziteze cortul sfânt, unde se afla sicriul așezământului. Aceste adunări anuale, prin necesitate, aduceau aminte israiliților, că ei cu toții alcătuiau un singur popor, cum se și închinau numai unui singur Dumnezeu. Odată cu împlinirea datoriilor religioase, de obicei discutau și interesele sociale ale întregului popor (Jud. XX, 1), și astfel aceste adunări, în puterea înseși împrejurărilor, deveneau oare cum o mare adunare de consfătuire a întregului popor, care cu scurgerea timpului trebuia să ducă la o alianță mult mai strânsă între triburile singuratece și în fine să pregătească întemeierea monarhiei, cum asta în adevăr s'a și întâmplat în urmă.

Nu se poate afirma, ca legea, care poruncea tuturor israiliților cel puțin odată pe an să asiste la marile sărbători, ce se săvârșau în acel loc, unde era cortul mărturie, neconținut să se păzească cu rigoare. Ea nu odată a fost călcată nu numai de persoane singurate, dar poate chiar și de triburi întregi, când acestea au căzut în idololatrie. Cartea Judecătorilor, care ne prezintă nu o istorie succesivă, ci o simplă adunare de evenimente istorice,

nu ne vorbește de toate amărănțimile acestui period. Intre altele noi din întâmplare știm, că în Silom erau adunări religioase (Jud. II, 15), cum prescrisese Moise, și acolo se puneau la cale lucruri interesante. Scriitorii sfințiți, care așa de adesea aveau prilej să reproșeze israiliților pentru idololatria lor, nu spun nimica despre această violare a legii, și poate de aceea, că ea nu se săvârșea în realitate. De altmintrelea nu trebuie să uităm, că dacă cultul lui Iehova nu suferea alături de dânsul nici un alt cult, apoi aceasta nu era deloc așa și cu cultul altor zei. E foarte probabil, că israiliții, care au căzut în păcatul idololatriei, totuși în majoritate continuau să cinstească pe Iehova și voiau numai să lege religia părinților lor cu religia acelor ținuturi, în care trăise ei. Ei în acest caz împărtășau credința obștească a politeiștilor aceluși timp, și anume credința, că fiecare țară își avea zeii săi deosebiți, și deci conchideau, că fiecare alături de Dumnezeu părinților săi e dator să se închine deasemenea și zeilor acelei țări, unde el a trăit. Ieroboam, ridicând jertfelnice vitelului de aur pentru triburile deslăpite, se considera nu numai dator să constrângă la acest cult, care de altmintrelea, i se părea, că este numai o formă ilegală de slujire lui Iehova, ba chiar se considera în drept să interzică călătoria la Ierusalim, care era locul sanctuarului adevăratului Dumnezeu.

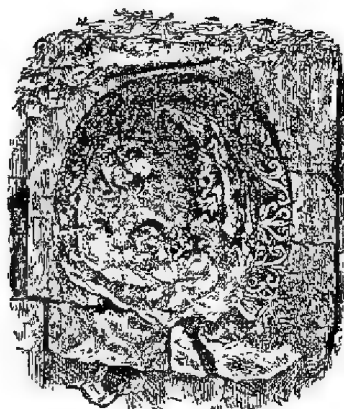
Astfel poporul în fiecare an se aduna la sărbători la cortul Domnului, unde el prin Urim și Tumim se adresa cu întrebări către Iehova. În Silom anume lângă sicriul legii Iisus Navi a început împărțirea pământului făgăduinței. Acolo preoții primiră orașele destinate lor pentru locuință; acolo Iisus Navi, fără îndoială, se adresa și cu cele din urmă sfaturi ale sale către popor. În Masifa și Silom la sicriul legii triburile israilite hotărâră să pedesească crima veniaminiților (Jud. XXII, 1 ; XX, 18). Tatăl lui Samuil, cum arată istoricul biblic, anual mergea la Silom în anumite zile, și tot israilul făcea la fel cu el (1 Reg. I, 3 ; II, 22). Aceste adunări periodice deprinseseră poporul și pe conducătorii lui cu sfaturile reciproce și cu discutarea intereselor lor obștești. Astfel se adunau și capii poporului, care plecară la Samuil în Rama, ca să ceară de la dânsul rege (1 Reg. VIII, 4). Unitatea religioasă astfel susținu o anumită unire politică, până când ea cu trecerea timpului a dus la unitatea monarhică, care a fost pregătită sub arhieratul lui Eli, și desăvârșită de prorocul Samuil. În fine se mai poate observa, că înștițuția levitismului a contribuit foarte mult deasemenea la susținerea religiei în Israil și a putut deasemenea să arate înrăurire mult mai puternică în timpul cărmuirii patriar-

hilor decât sub cea monarhică, unde puterea monarhului nimic nu cu totul această înrăurire; această înrăurire în realitate a slăbit până întru atâta cu trecerea vremii, că Dumnezeu a trebuit ne-
 contentit să ridice proroci, ca să susțină opera religiei contra stă-
 pânirei regale.

Orcare ar fi asemănarea între cărmuirea patriarhală a israi-
 liților și cărmuirea de trib la beduini, între ele este o deosebire
 foarte vizibilă, care se cuprinde anume în instituția preoască.
 Această instituție nu are nimic asemenea în popoarele răsăritului.
 Preoția israiliților alcătuia o comparațiune deosebită, care nu era la
 nomazi. Ea totodată nu era o castă stăpânitoare și guvernatoare,
 cum era în Egipt și Haldeea. Foarte curios e faptul, că la un ase-
 menea popor teocratic, cum erau israiliții, tribul lui Levi n'a avut
 parte la împărțirea pământului făgăduinței. Slujirea lui era cu totul
 duhovnicească și el fu lipsit de orice autoritate politică; el nu se
 putea nici măcar gândi, să se folosească de toată deplinătatea în-
 răuririi sale, care le asigura datoriile lor preoțești, pentru că el nu
 prezenta nici un fel de concentrare strânsă. Chiar și acolo, unde
 el ar fi putut cel puțin a face simțită influența sa, anume în sanctuar,
 influența lui se paraliza prin aceea, că sanctuarul nu se afla în acel
 oraș, care aparținea tribului preoțesc, ci în Silom, în tribul lui Efre-
 m, iar mai târziu în Ierusalim, capitala lui Veniamin și a lui Iuda.
 Afară de asta, mulțămită dispozițiunei deosebite, orașele date tri-
 bului preoțesc pentru locuință, erau risipite prin toată Palestina, și
 această risipire a leviților prin toate triburile putea să contribuie
 extraordinar la susținerea pretutindenea a legii și amintirea neconte-
 nită a israiliților despre aceea, că ei sunt copii ai aceluiasi Părinte.
 Așa religia umplea neajunsurile cărmuirii patriarhale.

După cercetarea organizației politice a poporului lui Israil
 din timpul judecătorilor, e nevoe să cercetăm și religia popoare-
 lor, ce-l înconjurau, înainte de a păși la expunerea amărunită a
 istoriei acestui popor, care altmintrelea ar fi nu destul de înțeleasă
 și clară.

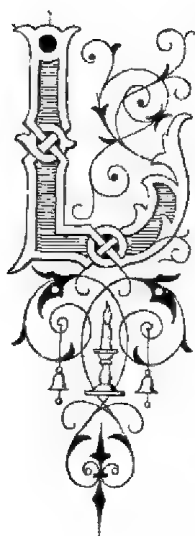

Un medalion cu fața lui Baal.

CAPITOLUL XXVIII.

RELIGIA HANANIENILOR

La începutul periodului judecătorilor, israeliții se întemeiaseră deja solid și definitiv în Palestina, dar ei nu izbutiseră să izgonească cu totul pe vechii locuitori ai țării. La nordul țării, la poalele Ermonului și pe granița feniciană rămăseseră încă hananieni, pentru un timp desorganizați și înfrânți, dar gata de a-și ridica capul la prima ocazie potrivită. La apus, țărmul mării Mediterane, luxurianta câmpie a Saromului, spre sud de Carmil, bogatul șes Șefel, ce se întindea până la Gaza, nu trecuseră cu totul în stăpânirea israeliților. Pe șesul Șefel cinci principii filistenii, cu căruțele lor de fer, își păstraseră neatârarea, și de aceea adesea se năpusteau asupra vecinilor lor. Spre răsărit de Iordanul de jos și de Marea Moartă continuau să trăiască descendenții lui Lot: amoniții și moabiții; descendenții lui Avraam respectau dreptul lor teritorial, după porunca lui Dumnezeu, dar acești nomazi cu toate acestea deveniră vecini primejdioși pentru israeliți și chiar îngrozitori. Încă și mai departe, dincolo de Moab și Amon, spre răsărit rătăceau triburile arabe, beduinii, amaleciții și madianiții. Dar chiar și înăuntrul inșei Hanaanului nu toți locuitorii de altă dată fuseseră

nimiciți sau izgoniți. Nu numai unele orașe, ca Iebusul, devenit în urmă sub denumirea de Ierusalim, capitala poporului Israilit, rămăseseră încă în mâinile amoreilor, dar chiar și în orașele ocupate de israiliți, ca Betsana, Taanah, Dara, Megidan, Hazara și altele multe¹⁾, lăsaseră resturi din populațiunea anterioară, și această locuire laolaltă a israiliților cu infocații lor vrășmași nu odată se dovedi păgubitoare pentru slujitorii adevăratului Dumnezeu.

Asemenea situație expunea pe israiliți la o îndoită primejdie: politică și religioasă. Dacă ei ar fi avut mai multă bărbăție pentru stărpirea dușmanilor lor, și mai multă ascultare de poruncile lui Dumnezeu, care le poruncise să nimicească cu totul pe hananieni, atunci situația Palestinei i-ar fi făcut cu totul asigurați către orice atacuri. Dacă ei ar fi izgonit pe toți hananienii, ce trăiau pe malurile mării Mediterane, atunci marea ar fi început să le servească ca adăpost deplin dinspre apus. Dacă chiar ei ar fi lăsat în pace pe fenicieni la nord, atunci ar fi fost apărați și din această parte de munți, parte de înseși caracterul comercianților Sidonului, care nu tindeau deloc la lărgirea posesiunilor teritoriale, fiind ocupați în totul numai cu înmulțirea contorelor lor comerciale, în scopul de a vinde mărfurile lor și de a produce schimbul comercial. Dinspre răsărit și sud pustietățile apărau pe Israil de năvălirea nomazilor, și dacă la acești din urmă s'ar fi ivit dorința să atace pe israiliți, atunci aceștia le-ar fi putut împede năvala: beduinilor cu întăritura puternică a munților Galaadului, iar moabiților și pe amoniți prin ocuparea pușinelor vaduri ale Iordanului, a acestei granițe naturale, și foarte puternice a pământului Hanaanului în înțelesul propriu al acestui cuvânt. Între acestea israiliții, din pricina timidității și slăbiciunii lor, îngăduite de Dumnezeu din pricinile expuse mai sus, au fost lipsiți de acele avantaje, pe care le dădea lor această minunată pozițiune a Palestinei: ei au lăsat pe vrășmași la toate hotarele lor, și ceea ce e și mai rău, i-au lăsat și printre dâșii, și acești din urmă, în timpul războaelor, de obicei se uneau cu protivnicii lor și împreună cu acești din urmă tăbărau asupra poporului israilit.

Dar la rând cu această primejdie politică, mai era și alta, încă și mai serioasă, ce stătea în directă contrazicere cu destinația poporului lui Dumnezeu: și anume primejdia stricăciunii religioase.

1) Jud. I, 27-33. Țărmlul fenician rămăsese, "cel puțin partea cea mai Mare, în mâinile indigenilor. Nu trebuie să uităm această împrejurare pentru explicarea aceluia fapt, pentru marele expediții egiptene, ce au avut loc în secolele XV—XIII a. Hr. nu atinseseră pe israiliți. Armatele faraonilor trecură pe drumul, ce se întinde pe țărmul Mării Mediterane, fără să pătrundă în țara ocupată de triburile lui Israil.

Vecinătatea popoarelor idololatre putea deveni, și în adevăr a devenit păgubitoare pentru religia israiliților. Popoarele ce-i înconjurau, hananienii, cărora le îngădui să trăiască printre dâșii, deveniră pentru ei izvorul neconținutelor decăderi religioase. Fiii lui Avraam nu se putură împotrivi totdeauna momelilor politeismului egiptean, cu toate că acești din urmă se deosebeau de ei prin drepturile lor, prin obiceiuri, prin educație și prin concepțiile generale. Cum dară puteau ei să reziste contra momelei cultului, care, în afară de tristul avantaj, ce consta în ademenirea desfrâului, era totodată cultul unui popor, care avea atâta înrudită cu ei în limbă, moravuri, obiceiuri și în modul de traiu? Cum puteau ei, mai cu samă, să reziste influenței fatale a căsătoriilor, pe care ei inevitabil trebuiau să le contracteze cu hananienii, care trăiau în aceeași localitate, unde trăiau și ei înseși? Scriitorul cărții Judecătorilor indică expresiv aceste căsătorii ca mijloc de căpetenie și ca pricină a idololatriei, în care așa de adese cădeau israiliții (Jud. III, 6). În acele condițiuni, în care ei se pomeniră, totul în realitate îi duse la aceea: și ideile ce predominau atunci, și patimile omenești, încă și mai puternic, care se manifesta încă și mai puternic în climatul moleșitor al Orientului.

Cu toate stăruințele lui Moise și Iisus Navi de a inspira poporului israilit ideea unității lui Dumnezeu, cu toate măsurile prevăzute de lege cu scopul amintirii acestei învățături fundamentale tuturor fiilor lui Iacov, adevărul acesta era atunci așa de puțin cunoscut, încât el nu pătrunsese încă adânc în spiritul majorității poporului. De aceea era așa de ușor în genere a se abate dela el în mijlocul popoarelor, care nu-l primiseră. Se știe ce influență exercită asupra omului mediul, în care trăiește el, și cât îi este de greu a evita molipsirea de obiceiurile și ideile predominante. Politeismul hananian era cu atât mai primejdios, cu cât el nu era asemenea politeismului grec și roman, și nici măcar celui egiptean și haldeian. Deși noi știm nu destule despre el, totuși noi cunoaștem deja mult mai mult decât era aceasta posibil acum câțiva ani, și cunoașterea lui ne va arăta mai limpede ca orce, cât de ușor putea el să ispitească pe israiliți.

Zeul hananian principal era Baal¹⁾. După sensul său literal, cuvântul Baal înseamnă „Domnul“, „Stăpânul“, și numirea aceasta

1) Baal era deasemenea zeu aramean și zeu siro-haldeian. Colonile feniciene adorau acestui zeu o duse cu sine pretutindenea și el era cu deosebire cunoscut în Cartagina, cum ne arată chiar numele așa de cunoscute, ca Azdrubal, adică „Baal este ajutor“, și Anibal, adică „Baal este milă“. Baal, zice Mauvers, era zeitatea supremă, comună la toate popoarele siro-feniciene“. *Religion der Phönizier*, 69.

era una din numirile primitive ale adevăratului Dumnezeu¹⁾. Până la timpurile cele mai târzii el a păstrat însușirile de atotputernicie supremă. O coloană feniciană deja din o epocă târzie și grosolan lucrată, care se păstrează astăzi în muzeul Louvrou, îl închipuiește cu capul strălucitor; pe laturile coloanei sunt închipuiți peruni, ca semne a puterniciei sale dumnezeiești. Baal a devenit numire politeistă numai atunci, când el, căpătând caracter local, a pierdut însemnătatea sa generală, când i s'a dat epitet local sau nume local. Intocmai precum politeismul haldeian și asirian își avea izvorul său primitiv personificarea diferitelor numiri dumnezeiești, care la început designau pe singurul Dumnezeu adevărat după diferitele Lui însușiri, așa și politeismul hananian avea ca izvor al său personificarea însușirilor ale lui Baal sau localizarea cultului lui. Privit ca dispunător al alianțelor și contractelor, el a devenit Baal Berit (Jud. IX, 4); ca rege, el primi la amoniți numirea de Moloh, Milcom și Malcom; ca zeu al muștelor, acele insecte care sunt așa de nenumărate și neplăcute în Palestina, el se numea Beelzebut (4 Reg. I, 2). Pe muntele Ermon el se numea Baal-Ermon, în Hazore deveni Baal Baal-Hazor, în Peore sau Fegor = Baal-Fegor; ca zeu al soarelui, el se numea Baal-Sala, zeul care răspândește raze, sau Baal-Āman, zeu strălucitor²⁾. Baal, ca tată altor Baali secundari, când deja se ștersese amintirea de unitatea primitivă a baalilor, se numea cu articol Ha-Baal, adică „Baal cu preferință” (Jud. II, 13; Ierem. XIX, 5; XXXII, 35). El ar fi revărsat înrăurirea lui asupra roadelor pământului, iar ceilalți Baali, care se considerau mult mai tineri, închipuiau influența parțială a soarelui asupra pământului. „Ca Dumnezeu egiptean suprem, Baal”, zice un cercetător modern, „era absolut deosebit de natura creată, cel puțin în acele epoci ale istoriei, care sunt accesibile cercetărilor noastre; pe cât putem să pătrundem în cronicile popoarelor hananiene, găsim, că cultul lui se împreună cu cultul unor arbori și a unor anumite pietre, ce se considerau oarecum ca locuințe ale divinității Bent-El; altminterlea grăind, poporul diviniza în persoana acestui zeu puterea ascunsă a naturii, începutul vieții, materia înviorătoare. Acest cult se încununa aicea prin aceea, că primea caracterul astronomic. Popoarele asiatice, ca păstori nomazi și din această cauză, prin necesitate, contemplatori

1) Din pricina abuzului, ce hananienii au făcut cu numele lui Baal, Biblia niciodată nu dă acest nume Dumnezeului celui adevărat, și pentru exprimarea acelei idei, că Dumnezeu este Domnul, Stăpânul, ea se folosește de cuvântul Adon, Adonai. Numele Baal cel întrebuintază numai în sensul de nume apelativ, pentru designarea de zeu mincinos.

2) Jud. III, 3; 2 Reg. XIII, 23. Vezi Gesenius, Thesaurus, p. 190.

ai cerului, uimiți de minunile armoniei stelelor și de influența soarelui asupra fenomenelor vieții vegetale, ajunseră la aceea, că începură a raporta toate la stele și în deosebi la cea mai strălucitoare din ele. Ei ajunseră anume la acea idee, pe care Iehova a voit să o interzică israeliților, când el le-a interzis să se distreze prea mult cu frumusețea stelelor (Deut. IV, 19); și se închinau lor nu simplu, ca unei manifestări din cele mai strălucite a divinității, ci ca înseși divinității. Baal a devenit zeul soarelui; ca atare, el a dobândit numirea deosebită de Baal-Samin; dar acest caracter s'a răspândit mai mult sau mai puțin și asupra tuturor formelor diferite ale zeului asiatic, care era cunoscut sub diferite numiri de Baal, Melcart, Moloh, Adad și Tammuz.

Noi nu posedăm vechile închipuiri ale lui Baal fenicianul. În timpurile de mai târziu el a fost închipuit sub formă de om. Un mic medalion de argint, bătut în Tars și atribuit lui Dernes, satrap fenician, ni-l închipuește șezind pe tron, împodobit cu cap de bou. În mâna stângă el ține un spic și o ramură de viță de vie spre a arăta, că anume el dă pământului produsele lui și roadele. Alt Baal, aproape la fel cu precedentul, deasemenea e închipuit pe un medalion din biblioteca națională, bătută tot în cinstea satrapului Dernes în Fenicia sau în Cilicia. În capiştile consacrate lui Baal se închipuia sub forma unei pietre conice, consacrată soarelui. Sub această formă închipuirea lui se poate vedea pe câteva monete romane de pe vremea împăraților. Locul principal al cultului lui se află în Fenicia și Tir, dar înainte de cucerirea pământului făgăduinței de Iisus Navi el era cinstit pe toată întinderea

Hanaanului. Pentru închinat lui de preferință se alegeau locurile înalte. Munții, unde se putea găsi aer curat și umbră, așa de scumpe în acea țară dogoritoare a Răsăritului, totdeauna atrăgeau gloatele adoratorilor săi. Acolo ei cântau din gură și din instrumente muzicale, aprindeau miresme și se dădeau la tot felul de corupțiuni posibile. Muntele de obicei aparținea lui Baal, iar dumbrava Așerei, zeița plăcerilor. Cultul lui se săvârșa cu mare lux și avea numeroși sacrificatori, așa că Biblia pomenește de vreo 450 de sacrificatori ai lui Baal și vreo 400 ai Așerei (3 Reg. XVIII, 19-40). Jertfelnicile lui erau numeroase. Lui i se aducea cirezii întregi de boi și chiar jertfe umane (Ierem. XIX, 5). Jertfitorii săvârșau împrejurul jertfelnicului jocuri amețitoare, însoțite de stri-

Simbolurile lui Baal.

găte sălbatece; ei se biciuiau și cu unelte tăioase tăiau bucăți de carne din trupul lor, ca prin înfățișarea corpurilor lor însângerate să-și atragă bunăvoința lacomului de sânge zeu.

Natura și soarele erau cinstite de moabiți și amoniți sub numele de Moloh. Amoniții cinsteau deasemenea pe Hamos¹⁾. Dar cu toate aceste diferite nume, toate reprezentau pe unul și același zeu Baal. De aici se vede, că politeismul hananian, mai puțin dezvoltat și mai puțin complicat, nu era atât de grosolan, ca politeismul grec și roman, care cinsteau deodată o mulțime de zei. Fiecare oraș hananian nu avea nicidecum panteon, asemenea latiniilor; el în genere își avea numai zeul său deosebit, deși de obicei nu-l despărțea de zeița lui.

Ideea, ce se lega cu aceste religii locale, era, cum e ușor de închipuit, cea mai primejdioasă și mai ucigătoare pentru israeliți. Privirea generală, ce se admitea de hananieni, este mai mult sau mai puțin clară și se cuprindea expresiv în aceea, că fiecare popor, ca și fiecare localitate, își are zeul său deosebit, care apără, binecuvintează și păzește pe adoratorii săi contra dușmanilor lor. După această părere, fiecare popor, care e silit să părăsască pământul strămoșilor săi, trebuie să ia cu sine și cultul zeului părintesc, ca să păstreze mila protectorului neamului său. Dar el odată cu aceasta trebuie deasemenea să cinstească și pe dumnezeul noii sale țări, unde el s'a oprit pentru locuință, pentru că a neglija adorarea lui ar însemna numai a se priva pe sine de protecția lui și împreună cu asta a se expune la nenorociri inevitabile din partea răzbunării lui²⁾. De aici e ușor de înțeles, cât de ucigătoare putea să fie înrăurirea unor asemenea păreri, așa de înrădăcinate la hananieni, pentru israeliții slabi de minte, care nu se întărise destul în adevărurile monoteismului. Aceste rătăcirii nu se atingeau de Iehova, așa zicând direct. El admitea puțința credinței, că El e anume zeul suprem, Făcătorul cerului și al pământului, Dumnezeuul lui Avraam, Isaac și Iacov, care a eliberat pe poporul său de sub jugul egipt

1) Hamos sau Hamos se pomeneste pe renumita plată moabită, monumentul regelui Mesa. Numirea Hamos se reproduce, probabil, în numirea Car-Hams, ce trebuie să însemne orașul Hamos. Moloh nu era zeul exclusiv al amoniților sau al moabiților. Câteva numiri proprii feniciene dovedesc, că el se cinstea și de negustorii Tirului și de termul fenician, de exemplu Malchiatan: „Moloh a dat”, Bodmate: „slujitorul lui Moloh”, etc. Numirea Melcart ne arată de asemenea la acest cult. Melcart este numai o prescurtare a cuvintelor Melec-cherat, adică regele orașului, și acest rege al orașului nu este altă ceva, decât Baal.

2) Această rătăcire cu deosebire adesea se combate în Biblie, unde Dumnezeu adesea spunea poporului său ales: „Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru; să nu cinstiți (sau mai bine, să nu vă temeți) de zei amoriei, în pământul cărora aveți să trăiți”. (Jud. VI. 10. Comp. 1 Reg. XXVI, 19). Această idee, proprie religiiilor naționale, era în circulație deasemenea la greci și romani.

tenilor; ei nu împedecau nici chiar să continue să l se închine Lui; acesta era Dumnezeuul străbunilor și, prin urmare, Lui trebuiau să-i slujască, cum au slujit Avraam, Isaac și Iacov. Dar la adorarea lui Dumnezeu a lui se putea adăoga și închinarea la dumnezeii altei țări, pentru a-și asigura apărarea și protecțiunea zeilor Hanaanului și a nu se expune răzbunării lor. Ca să primească mila acestor zei locali și să nu se expună peirei sub loviturile lor, trebuia, de exemplu, la Baal-Fegor sau la Baal-Ermon să se închine lui Baal, zeul Fegorului sau al Ermonului. În vederea dominațiunii unor asemenea părerii, devine înțeles pentru ce sf. Scriptură cu așa expresivitate avertizează a nu se închina zeilor amoreilor. Prin ele se explică suficient, de exemplu, pentru ce în cărțile lui Moise Dumnezeu adesa repetă, că El este Dumnezeu râvnitor și pentru că El totdeauna compară idololatria nu cu divorțul, ci cu adulterul sau cu curvia (Jud. II, 17; VIII, 27, 33). În realitate israeliții nicidecum n'au părăsit cu desăvârșire pe Iehova. Ei au fost numai infideli Lui împreunând la adorarea Lui închinarea la dumnezeii amoreilor sau în genere la zeii Hanaanului¹⁾.

A doua momeală, care atrăgea pe israeliți la idololatrie, se coprindea în acea slăbiciune, pe care patimile josnice o găseau în cultul hananian. Acest cult se distingea prin două trăsături deosebite, care corespundeau la două înclinațiuni foarte diferite, dar foarte puternice ale inimii omenești: anume senzualității și fricii. Pecăt religia lui Iehova era curată și umană, pe atâta cultul zeilor hananiene era murdar și crud, sensual și sângeros.

Când ideile primitive despre adevărata ființă a lui Dumnezeu au fost pierdute, omul încetul cu încetul începu să-și prezinte pe Făcătorul după chipul său propriu. Oamenii au uitat, ce anume a fost Dumnezeu, și-L confundară cu cerul sau mai adesa cu soarele, strălucirea căruia lovea ochii și căldura căruia producea rodnicia și viața. După îngrosolănirea mai departe a ideilor religioase, firește a apărut părerea, care a silit pe om să-și închipe pe Dumnezeu pururea însoțit de tovarășa sa zeița. Această închipuire, cea mai contrară adevăratei idei de Dumnezeu, era așa de generală, că din toate religiile vechi, ea lipsește numai din singura religie a Vechiului Testament, unde până și cei mai îndrăzneți raționaliști nu au putința să descopere sau să-și imagineze

1) „Indepărtați din mijlocul vostru pe zeli străini și Astartele și dispuneți înima voastră către Domnul și slujiți Lui singur”. „Și au îndepărtat fiii lui Israel pe Baali și Astartele, și ei au slujit numai Domnului singur” (1 Reg. VII, 3-4). Israelii astfel la cultul zeilor mincinoși adăugeau și adorarea adevăratului Dumnezeu, chiar și când erau necredincioși, de oarece Samuil îi sfătuia ca deacum să slujască numai lui Iehova singur.

nici cea mai mică urmă a ei. Groaza era inspirată de zeu, iar sensualitatea se exercita mai ales din partea zeiței. Deși cultul lui Baal adesea era întovărit de scene rușinoase ale corupției omenești, dar particularitatea principală a lui erau ceremoniile grozave și singeroase. Noi am văzut deja, cum sacrificatorii lui Baal în tâmpenie până la sânge își ciopârțau trupul; dar ei făceau și mai rău, aducând zeilor lor jertfe umane. Sunt cunoscute jertele monstruoase ale cartaginezilor. Acele jertfe, care se aduceau lui Moloh, ne interesează cu deosebire aicea. Moloh, zeul focului, a soarelui dogoritor, se închipuia, după tradiția iudaică, sub forma unui bou de aramă cu interiorul gol. Monstrul acesta îl înferbânta până se roșea și după aceea i se aduceau mulțimi întregi de jertfe nevinovate, anume copii, care imediat se și ardeau. Ca și petele lor să nu sfâșie de tot inima părinților lor, în acel timp de obicei băteau tobele, prin care se înăbușa aceste plânsete. În unii oameni zeul acesta stârnea așa groază, încât se găseau părinți, care erau în stare astfel să expună flăcărilor pe proprii lor copii, mai ales în timpul marilor nenorociri sau de mare primejdii amenințătoare (2 Reg. III, 2).

Dar pentru israeliți încă și mai distrugătoare decât influența lui Moloh era influența zeiței Astarta. Închipuirea zeiței feminine era izvorul nesecat a celor mai sălbatece născociri mitologice și descompuneri ale religiei. Hananiienii nu scoteau de aicea întreaga istorie a religiei, cum făceau înduşii, grecii și romanii, nici chiar cum făceau egiptenii și haldeii; ba chiar nu împărțeau totdeauna despărțirea divinității în două persoane deosebite, și nu despărțeau elementul masculin de elementul feminin, ci uneau pe unul și pe altul în o singură persoană. Totuși așa sau altminterlea, deosebirea exista, și cu deosebire adorarea se aducea și zeiței feminine. În cartea Judecătorilor se pomenește adesea de ea concomitent cu Baal; ea se numește Astarta, Astarta grecilor¹⁾. Astarte erau câteva, după cum erau și câțiva Baali; fiecărui Baal i se atribuia Astarta sa deosebită, așa că odată cu înălțarea deosebitelor forme ale zeului se înmulțeau și formele deosebite ale zeiței. După cum Baal în oarecare înțeles închipuia cerul, așa și Astarta

Astarta.

1) Autorii clasici o numesc Astarta, Afrodita și zeița Siriel.

închipuia pământul, fertilizat de ceriu. Dar multe semne arată, că ea totodată adesea prezenta luna, simbolul vrednic al delicateții și frumuseții femeiești, mai ales în acele țări orientale, unde ea fusese că prin frumuseța și duioșia sa, după cum soarele, care produce plantele și le păleşte, era singurul simbol al forței producătoare și distrugătoare; ea era principiul pasiv și producător, mama, precum Baal era principiul activ și producător, adică tată. O figură de alabastru din muzeul Louvrou închipuiește pe Astarta cu o semilună de aur pe cap, ceea ce ne arată anume ca simbol al lunii. Același lucru ne arată și un imn asirian, care ne prezintă o formă de dialog, adresat lunii nouă. Imnul acesta se citește așa:

CÂNTĂREȚUL :

Lumina cerului, ce apare ca flacăra în țară,
Fructificătoarea pământului, dispariția ta este ca o călătorie,
Întreprinsă de tine prin țări.
Pe tine te așteaptă soluția dreptății, când tu apari în semnul următor
Tu ești leopard, ce așteaptă prada sa în fugă;
Tu ești leu, ce se plimbă în vârtej,
Ziua miresei, ad-o, o cerule!
Ziua miresei Istar, ad-o, cerule!
Ziua, a căria întoarcere o cârmuește fluxul și refluxul, ad-o, cerule!
Și schimbările soarelui, ad-o, cerule!

ASTARTA :

Pentru schimbările timpurilor anului dispar eu, mai pe rând;
Pentru tatăl meu Sân, schimb eu anotimpurile, dispar eu pe rând.
Tatăl meu Nadpar m'a obligat să dispar; pentru schimbarea ano-
[timpurilor dispar.
Pe cerul înalt, pentru schimbarea anotimpurilor dispar și dispar
[pe rând.
Pentru fratele meu Samos (soarele, care schimbă anotimpurile)
[dispar eu pe rând ¹⁾.

În Biblie, cu deosebire în cartea Judecătorilor, de câteva ori se pomenesc zeița Așera, „buna și fericita zeiță” ²⁾. Așera, fără îndoială, este numai o altă numire a Astartei, cel puțin se arată a fi nedespărțită tovarășă a lui Baal. Unde era jertfelnicul lui Baal,

1) Layard, Recherches sur les cultes de Venus, pl. IV, II, 12. Oppert, fragments, mytol. Paris, 1887, p. 28—29.

2) Așera, statuia de lemn a căria profana cândva templul lui Iehova (4 Reg. XXI 7; XXIII, 6), era în realitate aceeași, ce era Astarta, care se numea câteodată Astarta în Vechiul Testament. Una din aceste zeițe era în raport cu alta aceeași, ce era Baal în raport cu Moloh. Jertfa umană, care se aducea ei, nu din junghlere, ci în desfrânarea femeilor chiar în templu sau în duminicile sacre, care înconjurau templul.

acolo neapărat se afla și închipuirea Astartei, ce prezintă simbolul conus, care era obiectul adorării corupției. Ce se atinge de închipuirea Astartei, apoi mai târziu pe dânsa o închipuiau sub formă omenească, cum se poate vedea ea în statuile și medalioanele sale, ce se află în diferite muzee. Dar câteodată ea, ca semn al superiorității sale, era închipuită sub formă de femeie cu cap de vacă. De regulă însă ea avea cap de femeie. În ruinele unui templu nu tocmai mare, construit în stil corintic, la oarecare distanță de Conovat¹⁾, în Avrana, încă și astăzi se poate vedea colosala figură a Astartei. Deși ea s'a expus unor mari stricăciuni, cu toate acestea are o întâișare foarte impunătoare. Ochii ei sunt plăcuți și frumos formați; sprincenile înalte și unite; fruntea joasă, împodobită cu semiluna. De oarece Astarta reprezenta luna, apoi ea se și închipuia cu semiluna și cu raze, ca embleme ale acestei zeițe, ceea ce se poate vedea pe monetele feniciene și romane. De aceea numirea de Astarat-Carnoim, adică Astarta cu două coarne, a fost dată unuia din orașele, unde era cu deosebire dezvoltată adorarea ei (Fac. XIX, 5; Deut. I, 4; Iis. Nav. XII, 4). Deasemenea tot de aceea numirea ei de „regina cerurilor“, care i se dă ei la prorocul Ieremia, ca regina cerului înstelat (Ier. VII, 18; Comp. 2 Reg. XXIII, 4). Fenicienii de mai târziu iubeau să reprezinte pe monetele lor pe zeița Astarta, așa de scumpă strămoșilor lor.

Astarta hananiană este reflexiunea Istarei asiro-haldeene. Istara joacă un mare rol în mitologia acestor țări. În inscripții se vorbește cu deosebire des de Istara, zeița Ninivei și a Arbellei. Istara de Arbela se deosebește de Istara Ninivei prin aceea, că ea are cu preferință caracter războinic, este Istara „zeița luptelor“. Pe când Istara Ninivei, istoria căria se povestește în epopeea lui Izdrubal, avea în sine întrucâtva caracterul senzual al Așerei. În timpul lui Saul, filistenii cinsteau pe Astarta și în templul ei depozitau prada, luată dela învinși, precum și armele lui Saul (1 Reg. XXXI, 10).

Israelii nu au fost în stare să evite primejdiile tentațiunei, pe care li-l prezenta cultul senzual al Așerei și cultul crud al Astartei. În cursul întregului period al judecătorilor și adesea mai târziu în timpul regilor, idololatria a fost la ei oarecum o boală cronică, de care ei s'au lecut numai pentru o vreme, ca în curând să cadă iară în ea. Ei totdeauna se întorceau la Baal, ca omul dedat la vin, incapabil de a se lecu de beție neconținut se în-

1) Canații grecilor sunt chenații Bibliei, 1 Paralipomena, II, 23.

toarce la băuturile bețive. Ei erau prea grosolani, ca să priceapă toată măreția religiei lor, tot ce era curat, mare și înălțător în acea concepție, pe care legea lor o dădea despre Iehova, ca Dumnezeu, care a făcut cerul și pământul, care crease chiar pe om și se îngrijise de dânsul, ca un tată; despre Dumnezeu, care alesese din mijlocul omenirii pe Avraam, pe Isaac și pe Iacov, străbunii lor, săvârșind minuni pentru eliberarea lor din robia Egiptului, dându-le biruință asupra tuturor vrășmașilor, și introducându-i în stăpânirea pământului făgăduinței, care curgea lapte și miere. Simțul recunoștinței, precum și puterea adevărului ar fi trebuit să-i facă devotați neclintii cultului adevăratului Dumnezeu. Ei făgăduise lui Iisus Navi la moartea lui să slujască Domnului lor fără abateri și cu credință, dar toate acestea le-au uitat. Aceștia erau copiii acelor israeliți, care spusese lui Aaron la poalele Sinaei: „Fă-ne dumnezei, ca să-i vedem”. Ei aveau nevoie de dumnezei, care să fie pipăibili de simțurile lor. Iehova le vorbise numai în spirit, și nu se arătase lor sub formă simțită, și ei L-au uitat. Baalii și Astartele li se arătase sub formă pipăibilă, și ei începură să li se închine. Deja în timpul cuceririi, contrar poruncilor primite (Eș. XXXIV, 13; Deut. VII, 5; XII, 3), ei n’au dărâmat toate jertfelnicile dumnezeilor celor mincinoși (Jud. II, 2). Această primă neascultare a devenit izvorul multor altor neascultări. Ei s’au făcut vinovați de neascultare și necredincioșie față de Dumnezeu după ce fusese încărcăți de tot felul de binefaceri, dar în schimb ei au și fost pedepsiți de însuși acest păcat al lor. Ei primise de la Dumnezeu poruncă să izgonească pe toți amoreii din ținuturile lor (Comp. Jud. II, 1-4 cu Eș. XXXIV, 12-15). După slăbiciunea, frica și egoismul lor, ei n’au împlinit această poruncă și din această pricină și-au creat o mare primejdie politică. În același timp și-au creat și un izvor de neconținute atacuri și și-au expus credința lor la grele ispite.

Între acestea Providența chiar și în aceste împrejurări a prefăcut un rău pentru dregerea altuia. La fiecare dată, când israeliții au căzut în nelegiuirea idololatriei, vrășmașii lor au devenit mai tari și supunându-i sieși mai întâiu din punct de vedere religios, și după aceea și din punct de vedere politic, făcându-și-i tributari ai lor. Anume această acțiune miraculoasă a proniei să și închiepuește cu așa uimitoare limpezime în cartea Judecătorilor, unde se expune amărunit căderea poporului, și împreună cu aceasta și acele victorii, pe care el le-a obținut după întoarcerea sa la adorarea adevăratului Dumnezeu.

Judecător iudeu călare pe astn alb.

CAPITOLUL XXIX.

PRIMI JUDECĂTORI

Religioasa însuflețire a poporului iudeu, înflăcărată de Moise în timpul traiului în pustiu și așijată de evenimentele miraculoase ale cuceririi pământului făgăduinței, s'a continuat în anumită măsură nu numai în cursul ultimilor ani ai vieții lui Iisus Navi, dar chiar și ai acelor bătrâni care au rămas după dânsul și „văzuseră toate lucrurile Domnului, pe care El le făcuse pentru Israel“, prin cel de al doilea mare conducător. Totuși treptat-treptat, pe măsură ce părăsea scena istoriei generațiunea, care văzuse lucrurile cele mari ale acestei vremi începătoare a petrecerii în pământul făgăduinței și minunatul ajutor, dăruit poporului de Dumnezeu, în popor începură să pătrundă influențe mai josnice, și tonul înalt al trecutului începu să slăbească. Arhiereul Eleazar, fiul lui Aaron și succesorul lui, muri aproximativ aproape tot pe acel timp, ca și Iisus Navi¹⁾ și a fost îngropat, se pare, cam la 6 kilometri

1) Așa mărturisește I. Flavie (Antiq. V, 1 § 29). Eleazar era a treia persoană, afară de Iisus Navi și Haleb, din acea veche generațiune, care eșise din Egipt și intra în pământul făgăduinței. El poate s'a învrednicit de această înaltă fericire, ca arhiereu și moștenitor direct al marilor daruri duhovnicești a marelui său părinte.

dela valea Sihemului, pe vârful unuia din dealurile lui Efraim, cunoscut sub numele de Dealul lui Finees¹⁾, cum se pare, numele renumitului fiu a eclipsat numele tatălui său. Fiind consacrat în calitate de al treilea arhieriu după succesiune și, după mărturia răbinilor, fiind fiul unei mame madianite, el deveni în oarecare măsură succesorul lui Iisus Navi. Arzând de râvna înflăcărată și distingându-se de severă neduplecăre în devotamentul său către Iehova, el deja în tinerețe se glorifică printr-o faptă, care puse capăt desfrâului nelegiuit al poporului în Baal-Fegor și prin aceasta opri molima, care nimicea atuncea pe Israil. Din acel timp deveni el om cunoscut și însemnat în popor, mai ales ca moștenitor al arhieriei, care-i fusese făgăduită după o deosebită revelație une dela Iehova²⁾. Fiind pe cât preot, tot pe atâta și ostaș, anume el conduse oastea israilită pentru răzbunarea contra madianiților, când luă cu sine sicriul legii (Numer. XXXI, 6). Deși nominal în situație inferioară până la moartea tatălui său, el cu toate acestea mai mult decât Eleazar era râvnitorul principal al susținerii vechi insuflețiri religioase și a devotamentului către lege în timpul slăbirii ce începuse a puterii religios-morale în popor. Așa el anume a fost căpetenia pazei levitice la cort și în tabără, și când veniaminiții săvârșiră actul de revoltătoare imoralitate, anume el a dat poruncă să înceapă războiul contra lor, care s'a terminat aproape cu nimicirea totală a lor (Jud. XX, 28). Încă mai înainte, când membrii triburilor de peste Iordan construiseră un mare jertfelnic pe una din înălțimile de pe malul apusan al Iordanului, Finees anume a stătut în capul unei deputațiuni pentru cercetarea acestui lucru, și numai asigurarea lor ferbinte, că ei n'au avut nici o intențiune de a părăsi pe Iehova, l-a reținut de a nu se declara războiu. Așa de mare era bărbăția lui, zice I. Flavie, și așa de însemnată era tăria lui trupească, încât el niciodată nu

1) După părerea lui Conder, cel mai nou cercetător, „Dealul lui Finees” este acel loc, pe care stă actualul sat Averia, pe șesul de peste hotarele văii Sihemului, din partea de răsărit a lanțului de dealuri, o parte a căruia o alcătuiesc munții Gheval și Garizim. Mormântul lui Eleazar ne prezintă o construcție de piatră grosieră într-o curte, cu totul deschisă pentru aer. El are 2 metri în lungime, tot acoperit cu var și umbrît de un minunat terevint. Mormântul lui Finees se pare că prezintă o construcție mult mai veche, și zidurile curții lui are o arcadă din arcuri rotunde, care astăzi susțin grilajul, acoperit de viță de vie și înseși clădirea are podeala de beton, Teut Work, p. 41.

2) Dumnezeu a făgăduit, că arhieria niciodată nu va conțina în familia sa, și aceasta s'a împlinit literal. Adevărat, ea pentru oarecare timp a fost călcată, când arhieriu a fost Elie din familia lui Itamar. Dar neamul lui Finees păși iară în această vrednicie în persoana lui Sadoc, arhieriu al timpurilor lui Solomon, și a continuat a se păstra în acest neam până la căderea Ierusalimului. 1 Paral. XVI, 39—40.

nu slăbi nici într-o întreprindere, orcât de grea și periculoasă ar fi fost ea, ca să nu obțină izbândă deplină¹⁾.

Totuși cu toată râvna sa, încă în timpul vieții sale în poporul israilit s'a început o degenerare vizibilă și puternică a ideii religios-morale și începu să calce adesa așezământul cu Iehova. Obosit de anii de luptă, mulțămindu-se cu aceea, ce se dobândise, simțind ispita de a intra în legături de prietenie cu hananienii, susținute de asemănarea limbii, de puțința unor înțelegeri avantajoase, de momelele vecinătății, de lipsa cunoștințelor proprii a meșteșugului războiului și de slăbiciunea desbinărilor triburilor: poporul însăfârșit părăsi activitatea războinică și dorea să se organizeze cumva în pământul făgăduinței mai îndămănos și mai liniștit. Omeneste vorbind, aceasta și era de așteptat. Fenicienii și ceilalți hananieni fără îndoială ar fi fost înfrânți cu totul, dacă triburile israilite ar fi rămas în unire între dănele sub conducerea conducătorului puternic și experient și dacă s'ar fi folosit de însuflețirea înflăcărată, la prima intrare în pământul făgăduinței, ca să continue războiul până la supunerea deplină a țării. Dar când Iisus Navi părăsi însărcinarea sa supremă de conducător și triburile se risipiră pela loturile lor, atunci condițiile favorabile pentru complectarea operei de cucerire au dispărut și nu s'au mai întors niciodată. În primul elan de cucerire deja se epuizase considerabil puterile poporului, și acum acele vergi, care n'ar fi putut fi nici măcar îndoite, când ele erau împreună, ușor ar fi fost rupte fiecare aparte²⁾. Puterea fenicienilor în realitate n'ar fi putut să se compare cu puterea israiliților. În timpurile lui Iisus Navi ei plăteau încă tribut Egiptului, cum se petrecea și cu 400 de ani mai înainte, folosindu-se în schimb de acest monopol al comerțului egiptean, pe care ei îl dezvoltase cu mare succes. Activitatea lor pe Marea Egee fusese strâmtorată de puterea crescândă a grecilor și a altor popoare, dară ei reținuse încă pentru sine diferite insule, ca porturi externe ale lor. Ei se întemeiasă deja în Sicilia, Malta și în îndepărtatul țărm al Africei, și pretutindenea organizase contorele lor comerciale, asemenea contorelor popoarelor europene ale timpurilor moderne în India, și aceste

1) Mama lui Finees era fiica lui Putlii, - nume însemnat prin aceea, că el e alcătuit din cuvintele egiptene Puti, ce înseamnă „consacrat” și din cuvântul evreesc El=„Dumnezeu”.

2) Dumnezeu chiar de la început făgăduise, că El va izgoni pe indigeni „încetul cu încetul”, dar „nu într'un singur an”, „ca pământul să nu devină pustiu și să nu se înmulțască fiarele câmpului”, spre vătămarea lui Israil. Eș. XXIII, 29-30.

colonii erau, probabil, întărite încă prin o puternică strămutare de popor din Palestina, care fugise de sabia grozavă a lui Iisus Navi. Dar chiar aceste strămutări în țări depărtate nu designase hotarele întreprinderilor lor comerciale, de oarece acesta era timpul, când, după expresiunea lui Humboldt, „Steagul fenician se desfășurase cândva în Britania și în Oceanul Indian”¹⁾. Enorma bogăție a Sidonului și a celorlalte orașe feniciene, stârnise, probabil, puternic lăcomia israiliților, dar el era inaccesibil pentru dânșii. Ei nu puteau rezista contra sulitelor lungi ale acestui popor de țărm și se temeau de grozavele lor căruțe de fer. Renunțând deci la nădejdea de a pune mâna pe bogatul țărm al mării, ei se ținură de dealuri; dar de oarece drumurile, pe care se purta comerțul între Egipt, Arabia, Babilonia și Asiria, treceau prin aceste dealuri, apoi fenicienii nu puteau să nu dorească să trăiască în pace cu aceia, prin posesiunile cărora treceau aceste drumuri. De aceea israiliții căpătară putința să se așeze prin orașele lor (Jud. I, 27-36), poate chiar cu condiția oarecărei dependențe, deși ei continuau să trăiască deosebi, ținându-se mai ales de propriile lor legi și obiceiuri. După aceea populația internă hananiană, ce mai rămăsese după grozava activitate de cucerire a lui Iisus Navi, se îndreptă curând de dărâmările războiului, și la rândul lor trecură la avansare. Nenorocirea suferită pare că în genere contribuise la regenerarea populației rămasă a poporului hananian și trezi într'insul intrucâtva hotărîrea disperată, în fața căria curând trebuiră să se plece israiliții. Chiar sidonienii de obicei nerăzboinici, trecând oarecare vreme începură să-i apese, luându-i în robie, vânzându-i în robie și se purtau cu ei acasă ca și cu niște cumpărați.

O asemenea stare firește a influențat puternic la scăderea spiritului religios-moral în popor, și curând poporul ales cedă până întru atâta influenței vecinilor dușmani ce-l înconjurau, încât violă credincioșia față de Iehova și începu să se închine zeilor indigeni. Asemenea infidelitate trebuie să sufere pedeapsă, și ea nu întârzie să se realizeze. Popoarele hananiene, lovite de Iisus Navi încă nu aveau destulă putere, ca să servească de unealtă pentru asemenea pedeapsă, și de aceea drept unealtă pentru asta servi un popor depărtat. Spre răsărit de Palestina, peste hotarele pustiului, unde rătăceau popoarele nomade ale beduinilor, se afla un popor războinic, un rege al căruia făcu invazie asupra Palestinei. Regele acesta se numea Husar-Safom, conducătorul unui neam mesopotamian²⁾.

1) Jud. X, 16. Vezi deasemenea pe Mövers, *Die Phönizier*, Vol. II, p. 302-315.

2) Încă și astăzi beduinii plătesc tribut în natură. În vechea țară a moabiților neamul cheracilor plătește neamului Beni-Sacru tribut anual ovăș, lână, etc. În schimb această

Regele acesta făcu incursiune în Palestina și puse asupra poporului bir. Puternicia acestui rege, care i-a dat puțința să pătrundă cu armele în mâni așa de departe în inima pământului Hanaan, a trebuit să facă invazia lui una din cele mai grozave, de care a putut să sufere israiliții timpului judecătorilor. Ea se extinse, probabil, asupra întregii Palestine. Eșind de pe malurile râului Hovar, unde, probabil, se afla regatul său, biruitorul pătrunse probabil în Palestina pe la nord și toate ne face să credem, că el străbătu Palestina chiar până la sud și supuse chiar și tribul lui Iuda, de oarece în fruntea israiliților, care tindeau să scuture acest jug, păși Hotoniel, care aparținea acestui trib și trăia cu totul în sudul țării și anume în Hebron.

Birul, impus de biruitor, consta negreșit în supunere naturală ce era de obicei în orient în vechime. Mai amărâșit nu avem puțința de a determina, în ce anume consta această dare. Se știe numai, că israiliții au plătit-o timp de opt ani. Ea, probabil, se aduna de bătrânii orașelor și satelor, conform cu acele hotărâri, care se luaseră în adunarea căpeteniilor poporului, și de oarece cuceritorii nu lăsaseră în țările cucerite strângători ai dărilor, apoi înseși israiliții și trebuiau să ducă tributul lui Husar-Safem în capitala statului lui. Noi vom vedea, cum israiliții însuși duceau tributul și regelui Moabului în capitala lui. Tot în chipul acestor toate monumentele asiriene închipuiesc, cum principii supuși și în deosebi liui, regele lui israil, duceau la Niniva produse naturale, din care consta tributul pus asupra lor de biruitor. A nu duce acest tribut la timpul hotărât însemna a se răscula contra biruitorului și a declara război, și însemna totodată a se expune primejdiei unei noi incursiuni: așa era asta și înainte, anume când regele Sodomei și a orașelor văii Sidimului refuzară să plătească tributul, pus asupra lor de Chedor-Laomer și de aliații lui. La fel a fost și mai târziu în timpul lui Saniherim și Nabuhodonosor, când israiliții încetară de a plăti darea impusă lor. La fel a fost, probabil, și acum: când israiliții conteniră să trimită darurile lor lui Husar-Safem, el din nou făcu incursiune în Palestina.

După trecerea celor opt ani de asemenea robie, poporul israilit în fine ajunse la convingerea, că el după dreptate a fost pedepsit pentru necredincioșia sa și în urma acestei convingeri, se întoarse din nou către Domnul. Din timpul morții lui Iisus Navi trecuse încă puțină vreme: amintirea despre minunile, săvârșite de Dumnezeu pentru izbăvirea poporului, precum și amintirea

populație puternică trebuia să le dea apărare lor, precum și turmelor lor contra pradărilor din partea altor triburi. Tristram, Land of Moab, p. 18, anul 1873.

despre marele povește ale lui Iisus Navi încă nu se șterseseră cu totul. Și iată, când poporul se căi, atunci Dumnezeu îi trimise izbăvitor în persoana lui Hotoniel. Acesta era nepotul lui Haleb, tovarășul lui Iisus Navi la cercetarea pământului făgăduinței; el era încă plin de putere și de curaj, deși înclina deja spre bătrânețe. Fiind în același timp ginerele lui Haleb și anume bărbatul fiicei lui Axa, femeie foarte energică și înțeleaptă, el se bucura pentru vitejia sa și pentru mintea sa de respectul obștesc în popor. Prin influența sa el a trebuit să contribuie nu puțin la întorcerea poporului către adevăratul Dumnezeu, aducându-i aminte de toate câte făcuse Iehova pentru israeliți, și de toate celece Iisus Navi făgăduise părinților lor. Bucurându-se de însuflețirea lor, el stătu în fruntea poporului, încredințându-l, că îndată ce va lepăda idololatria, Dumnezeu îi va arăta apărarea sa și-l va izbăvi de robia sub un rege idololatră. Și în adevăr, renașterea spiritului religios trezi în popor și bărbăția politică, și Hotoniel avu putința să păsească cu îndrăsneală contra lui Husar-Safem, când acesta din urmă făcu din nou incursiune în Palestina pentru o nouă supunere a poporului răsculat. Dumnezeu dăruî putere poporului Său celui ales și acesta triumfă asupra vrășmașului său. Noi nu cunoaștem nici un fel de amărănțimi cu privire la această biruință; nu știm nici chiar unde s'a petrecut ea. Dar în tot cazul nouă ni e cunoscut, că jugul mesopotamic a fost aruncat, și poporul a dobândit iară libertatea și s'a bucurat de pace timp de patruzeci de ani, până la moartea lui Hotoniel.

Cât a trăit Hotoniel, prin influența sa el a susținut râvna religioasă în popor. Dar după moartea lui, acest popor necredincios din nou nu întârzie să se abată la idololatrie. După această nelegiuire nu întârzie să urmeze din nou pedeapsa, și ca armă a pedepsei de data asta au servit vecinii cei mai apropiați ai lui israel. Hananienii nu aveau însă destulă putere pentru a se răscula contra israeliților, dar la sud-est de Palestina trăia un popor, care mai puțin ca hananienii suferise dela armele lui Moise și Iisus Navi, anume moabiții¹⁾. Poporul acesta fusese cruțat din porunca lui Dumnezeu din respect pentru sângele lui Lot. Groaza, pe care o răspândise pretutindenea victoriile israeliților în timpul cuceririi pământului făgăduinței, ținu pentru multă vreme pe moabiți în liniște. Ei erau în genere slabi și ocupau în acest timp numai o provincie foarte mică spre răsărit de Marea Moartă, spre sud de pârăul Arnon. Cu toate acestea, încetul cu încetul, ei deveniră

1) Moabiții se aflau în relațiuni dese cu tribul lui Iuda. Din nefericire, noi din aceste relațiuni cunoaștem numai aluziuni din cartea 1 Paralip. IV, 22; Rut. I, 2,

mai îndrăsneți și se hotărâră să tăbărescă cel puțin asupra triburilor vecine ale lui israil. Considerând propriile lor puteri insuficiente, ei chemară în ajutor pe amoniți, ce se trăgeau tot din Lot și trăiau spre nord est de posesiunile lor, precum și pe amaleciți, un neam prădălnic, care cutierau pustiul spre răsărit de Moab și erau pururea înclinați spre jaf, asemenea beduinilor, care încă și astăzi trăesc în aceste locuri și păstrează aceleași moravuri. Susținuți de acești aliați, moabiții, sub conducerea regelui lor Eglon, trecură Iordanul. Israiliții voră să oprească năvala lor, dar fură înfrânți și zdrobiți. Moabiții, prea strâmtorați în propria lor țară, presupuseră nu numai să impună bir israiliților, cum făcuse Husar-Safem, ci voiau în genere să răpească dela dâșii o parte de pământ și să se așeze în locul lor. Eglon puse stăpânire pe orașul Palmiera, sub care se înțelegea probabil Ierihonul, și făcură acest oraș rezidența sa. În curgere de 18 ani el apăsă de aicea pe israiliții triburilor înconjurătoare. În fiecare an ei erau nevoiți să aducă lui Eglon tribut în noua lui capitală.

În anul al optsprezecelea darea a fost adusă lui Eglon de un israilit din tribul lui Veniamin, cu numele Aod. Tribul lui Veniamin, ținutul căruia îl ocupase Eglon, era tocmai acela, care suferea mai mult din pricina apăsărei lor și, poate, era singurul trib spre apus de Iordan, care le plătea lor tribut. Orcum ar fi fost, el era înfine înțeleptit de nenorocire, lepădă idololatria și se rugă lui Dumnezeu pentru eliberare. Dumnezeu ascultă rugăciunea lui și trimise izbăvitor în persoana celui Aod, care fusese ales pentru ducerea tributului. Aod era stângaciu, adică mai bine era om care folosea mâna stângă cu aceeași îndămânare, ca și dreapta¹⁾. Și iată, i se ivi ideea să se folosească de această însușire a sa pentru izbăvirea fraților săi de uriciosul jug moavitean. Ne având nădejde să scuture acest jug cu puterea armelor, el se hotără să recurgă la vicleșug, mijloc, care în răsărit se prețuia nu mai puțin decât forța. Istoricul sacru descrie amărunit, cum a realizat el planul său. Cu secretul propriu oamenilor orientali, pe care ei știu bine să-l păstreze în asemenea împrejurări, el pregăti din vreme toate și prevăzu toate împrejurările cele mai mărunte, a lucrului întreprins. El își pregăti un cuțit cu două tăiușuri, foarte lat, cu care ar fi putut să se folosească ca de un pumnal. Plecând la le-

1) Aod nu era unicul israilitean, care putea să acționeze în luptă cu deopotrivă îndemânare cu amândouă mâinile. Veniaminiți, la tribul cărora aparținea Aod, în genere erau laudați ca arcași și prășitești, știind deopotrivă de îndemânos să lucreze cu stânga și cu dreapta și capabili, după mărturia biblică, să nimerească din prășie într'un firicel de păr. Jud. XX, 16; 1 Paral. XII, 2. Muciu Scevola, care era slăvit la romani prin aceeași izbândă, era stângaciu, și anume această însemnare are porecla sa Scevola.

rihon, pentru ca să înlăture cât mai bine orice bănuială, el ascunde arma sa nu de partea stângă, ci de partea dreaptă, unde nimeni nu ar fi putut presupune armă. Pe dânsul îl însoțiră câțiva israeliți, cărora li se dăse însărcinarea de a duce acele obiecte, cu care se făcea plata tributului lui Eglon ¹⁾. Dar planul pus la cale el nu voia să-l realizeze în prezența lor, de oarece prin aceasta el i-ar fi expus la moarte și în același timp să se piardă și pe sine, pentru că în cazul încercării de a ucide pe vrășmașul lor, el negreșit ar fi fost imediat ucis împreună cu însoțitorii săi de moabiți, care ar fi putut fi martori ai faptei sale. Din această cauză, el predete în liniște regelui tributul și se întoarce împreună cu ceilalți veniaminiți până la Galgala, aproape de Ierihon. Dar de acolo el se întoarce deodată înapoi, și ca să capete o nouă audiență la rege, spuse, că el are să-i spue ceva. Ca să izbutească în intențiunile sale, el avea nevoie ca să fie îngăduit să intre singur la Eglon, și de aceea el rugă îngăduința să-i comunice fără martori o taină foarte însemnată, anume „cuvântul lui Dumnezeu“ (Jud. III, 20). Din cei dinprejur, negreșit, nimeni n'a putut bănuia pe omul, care deja plătitese tributul și se prezenta din nou cu o comunicare importantă fără arme. Regele porunci tuturor să iasă ²⁾. În acest timp el se afla într-o încăpere deosebită a casei, la etajul de sus, folosindu-se acolo de răcoare. Toți cei de aproape ai săi se pogorâră jos și-l lăsă singur cu Aod.

La răsărit, din pricina căldurei dogoritoare, totdeauna se făceau încăperi la înălțime, construite exclusiv cu scopul de a avea oarecare răcoreală. Aceste încăperi, după cum astăzi, tot așa întotdeauna, se numeau tot așa, cum se numesc ele și în textul evreesc al cărții Judecătorilor, anume *aliia*. Un călător ne dă descrierea, care ne înlesnește puțința de a pricepe evenimentul de care e vorba. „În rând cu cea mai mare parte de case“, zice el, „se

1) Actualele obiceiuri ale răsăritului și numeroasele încăpuri asiriene, care prezenteau aducerea tributului potentatilor, arată că tributul de obicei se aducea cu mare solemnitate și totdeauna cu o suită numeroasă. De obicei fiecare om purta un obiect oarecare orcât de mic ar fi fost el. De aceea totdeauna se cerea un număr însemnat de purtători. Un călător, vorbind despre darurile, făcute în orient, spune că în acest caz, pentru aparență de obicei se întrebuințază patru sau cinci cai, deși toate darurile le putea duce un singur cal, și obiectele de preț se așezau în cinci vase întregi, deși ele puteau ușor să fie puse într'un singur vas. Maiffet, Description de l'Égypt, Paris, 1755, lettre X, p. 86. Judecând după aceste obiceiuri, Aod a trebuit să aibă nu puțini însoțitori.

2) Eglon a trebuit fără zabavă să trimită pe toți slujitorii lui, deoarece așa este obiceiul oriental în asemenea împrejurări. Slujitorii de obicei se depărtează când se aduce vreo comunicare stăpânului lor. „Eu am băut o ceașcă de cafea la un șef în orient (istorisește Bus), și i-am spus, că am să-i comunic o veste confidențială dela Ali-Bei de Caprela, și de aceea aș dori să-i transmit această veste fără martori, unde ar dori el. În urma acestora îndată toți s'au retras din încăperea“. Travels, V, 1, p. 153.

construiește o încăpere nu mare, care de obicei se ridică cu un etaj mai sus decât acea casă, căria ea aparține. Câteodată în locuința aceea nu s mai mult de două camere și acoperișul. În alte cazuri ea se așază chiar deasupra porții principale, și atunci, exceptând etajul de jos, care de regulă nu există la această încăpere, ea are toate înlesnirile unei case în înțelesul propriu al acestui cuvânt. Aceste două case, mare și mică, are o ușă de unire a lor, care duce din prima în galeria celei de a doua și poate fi deschisă sau închisă după dorința stăpânului casei. Casa mică mai are și altă ușă, care dă deadreptul în poarta principală de intrare sau chiar la uliță, așa că se poate intra într'nsa și eși, neliniștind deloc pe cei ce trăesc în casa mare. Această din urmă se numește dar sau bait, iar casa mică se numește aliă, și în aceasta din urmă de obicei și face ospitalitatea străinilor. Fiilor casei se îngăduie deasemenea să aibă în aceste încăperi concubinele lor. Bărbații se retrag acolo, când doresc să se ocupe cu lucruri serioase sau în genere să se folosească de odihnă departe de șgomotul casei. Acolo în fine se află și garderoba și toată provizia¹⁾.

Anume în asemenea încăpere de sus se afla și regele Moabului, și anume acolo Aod a rămas cu dânsul în patru ochi, ca să-i comunice presupusa taină. „Eu am pentru tine, o rege, cuvântul lui Dumnezeu“, îi spuse Aod. Prin aceste cuvinte el a voit să îndemne pe rege să se scoale din scaunul său, ca astfel să-l poată lovi mai bine. Regele în adevăr se ridică îndată dela locul său, evident din respect către acel cuvânt al lui Dumnezeu, pe care voia să i-l comunice Aod, pentru că simțul religios totdeauna a fost foarte dezvoltat printre aceste popoare răsăritene. Și iată, când Eglon se sculă, veniaminitul într'o clipă scoțind cu mâna sa stângă cuțitul ascuns la dreapta, cu o putere neobișnuită și cu o repereziciune fulgerătoare îl înfipse în pânțele regelui moabit. Eglon era peste măsură de gras și din cauza aceasta chiar și mânerul pumnalului intră în trupul său până într'u atâta, încât se ascunse

Locuință de vară în răsărit.

1) Shaw, Travels, Oxford, 1738, p. 280; Rosenmüller, Morgenland, V, III, p. 19, 20. Compară 4 Reg. IV; 2 Reg. XVIII, 33; 4 Reg. XXIII, 12; IX, 2.

cu totul în încreșturile trupului. Și Aod chiar nici n'a voit să-l scoată înapoi. Săvârșind această faptă grozavă, el după aceea singurul lucru, la care se gândi fu, ca să isprăvească planul alcătuit de el al eliberării pe israeliți. Moartea lui Eglon era numai primul act al tragediei pentru eliberarea poporului apăsător, mai trebuia încă să izgonească pe moabiți, supuși lui Eglon, din posesiunile israeliților.

Aod plănuise toate din timp. El știa foarte bine toate intrările și ieșirile. De aceea închise cu toată grija ușa ce dădea în încăperea lui Eglon, ca să aibă timp și puțința să scape. Când el eși și dispăru, oamenii de aproape ai lui Eglon, nedumeriți de audiența prea lungă, intrară să vadă ce s'a petrecut și spre marea lor mirare văzură ușa camerei de sus încuiată. Dar nici atunci nu se născură în mintea lor nici o bănuială, ci pur și simplu crezură: „de bună seamă el se află în cameră pentru nevoia de răcoare“. Dar după aceea așteptând destul de mult și văzind că nimenea nu deschide camera de sus, ei însfârșit luară cheia și deschiseră și ochilor lor li se înfățișă o grozavă priveliște: regele lor zăcea semiviu, și câtă vreme ei, cuprinși de groază, stătură în nedumerire neștiind ce să însemneze aceasta, Aod izbuti să dispară și sosind la Secrat, o localitate necunoscută din munții lui Efreim trâmbiță triumfător din trâmbiță și chemă tot poporul la arme. Când el povesti despre izbânda lui, nu i-a fost greu să convingă pe compatrioții săi, că acum se poate ușor izbândi contra vrășmașilor lor, aruncați în înfrângere și durere atât de neașteptată prin moartea regelui lor. Israeliiți ocupară imediat trecătorile Iordanului și prin asta închiseră drumurile de retragere pentru acei moabiți, cari trecuseră în partea de apus a Iordanului, ca să se așeze în pământul făgăduinței. Moabiții înspăimântați, voră să fugă în țara lor, de unde venise, dar nu izbutiră să facă asta acum și fură uciși cu toții. Astfel moabiții deși nu fură cu totul slăbiți, căci propriu regatul lor n'a fost atins, dar totuși fură smeriți, de oarece sub lovitura israeliților căzură pânăla zece mii de oameni, și încă din cei mai tari și mai curajoși.

La toate popoarele și în toate timpurile sângele rece, îndrăzneala, bărbăția și curajul s'au prețuit și se prețuesc ca mare lucru; și deaceia asemenea fapte, ca cea săvârșită de Aod, totdeauna s'au preamărit, deși în același timp nici nu s'au considerat absolut ireproșabile. Atenienii laudau pânăla proslăvire pe Armodie și pe Aristogiton, romanii proslăveau pe Muciu Scevola. Deaceia și la aprecierea vredniciei morale a faptei săvârșite de Aod, trebuie să se aibă în vedere părerile generale ale vechimei. „Nu este

nimica", spune cu toată dreptatea Herder, „mai jalnic, decât acele obiecțiuni, care se exprimă contra cărții Judecătorilor și contra faptelor ce se istorisesc într'însa; pentru că autorii acestor obiecțiuni nu consideră, pare-se, de datoria lor, să-și aducă aminte de acel timp, când a fost scrisă acea carte. Popoarele vechi își îngăduiau în timpul războaelor cele mai fine viclenii; același lucru se observă încă și astăzi la popoarele sălbatece (și de asemenea, ne îngăduim a spune, și la cele răsăritene), care, cu toată bravura lor, mai presus de orice îndoială, le place să se folosească de vicleșug mai mult decât de putere. Asemenea unealtă totdeauna a fost necesară pentru poporul apăsător de dinafară, neconținut agitat înăuntru și la poporul, unde spiritul național există numai la unele persoane singuratece; de oarece un om singur, oricare ar fi bărbăția și puterea sa, negreșit, nu s'ar fi putut să se mângâie cu nădejdea să reziste unor întregi regimente, mai ales când popoarele nu dispuneau de avantajele acelor invențiuni, care făceau din războiu știință și artă. Dealtmîntrelea, înseși aceste invențiuni alcătuiesc ele oare alta decât vicleșuguri? Și putem noi oare să indicăm vicleșug mai nebun și bărbăție mai fricoasă decât aceea, care pleacă din țava tunului?“.

La răsărit și până astăzi sunt în uz isprăvi, asemenea celor săvârșite de Aod. Când Layard era consul în Mesopotamia, unul din cei mai vestiți conducători ai țării, Ibraim-Aga, se preamărea pentru o faptă îndrăznească, foarte asemănătoare cu fapta lui Aod. Un bei al curzilor acum câțiva ani trăia într-o fortăreață de nepătruns din insula Zacko, formată de râul Hovar. De acolo el respingea orice autoritate a lui Mahomet Pașa, reprezentantul Porții Otomane în aceste țări, și jăfuia nepedepsit împrejurimile. „Se poate oare să nu se găsească la mine nimenea, care să gâtuie pe acest câine de Curd?“ Strigă odată Mahomed-Pașa în salaulicul său, după o încercare neizbutită de a lua castelul. „În numele lui Dumnezeu și a prorocului, cea mai bogată haină de onoare va fi a celuiia, care-mi va aduce capul lui.“ Această dorință a stăpânului său o auzi Ibraim-Aga. El curând părăsi Palatul, adună câțiva oameni hotărâți și împreună cu dâșii se duse în munți. Sosind la ținta călătoriei sale, el ascunse pe toți oamenii săi, afară de vreo cinci-șase, în grădinile, care înconjurau orașul Zacko, și când sosi noaptea, el intră în fortăreața războinicului Curd. Acesta îl primi ca pe un oaspe al său, și, potrivit cu obiceiurile de ospetie ale răsăritului, îi oferî o gustare. Când

1) Herder, Geschichte der Hebräischen Poesie, pag. 436.

Ibraim termină cina sa, el se sculă liniștit de pe divanul său și se îndreaptă spre beiu, care ședea pe perne în partea opusă a camerei. Apropiindu-se de dânsul, el cu sânge rece scoase pistolul și-l impușcă drept în piept; apoi scoase sabia sa și-i tăie capul. Curzii mirați de așa îndrăsneală ne mai auzită, nu fură în stare să arate nici o împotrivire. Ibraim-Aga jăfui tot castelul, puse mâna pe toate comorile lui și le aduse la Mozul împreună cu capul, pentru care a și primit recompensa făgăduită¹⁾.

Rezultatul faptei lui Aod a fost, că pământul făgăduinței s'a odihnit optzeci de ani. Dar și în curgerea acestui timp îndelungat de odihnă s'au întâmplat cazuri singuratece de incursiuni ale hanienilor asupra israiliților, care totuși au avut apărători vrednici. Anume cam pe vremea aceea în partea de sud-vest a Palestinei, pe șesul de pe țarm, începură să se întărească filistenii, care și începuseră a face incursiuni asupra israiliților. Pentru izbăvirea de acești prădători, în fruntea poporului păși judecătorul Samegar. El s'a făcut vestit printr'o faptă răsunătoare și anume nimici personal o întreagă ceată de 600 filistenii, care venise pentru prădăciune și jaf. Aicea e de remarcat, că singura unealtă a acestei victorii a lui Samegar ar fi fost un strămurar pentru mânat boii, care și până astăzi se întrebuințază încă în Palestina și a putut fi unealtă grozavă în mâna unui om voinic. „La arat locuitorii Palestinei întrebuințază niște strămurare deosebite de o mărime neobișnuită. Măsurând pe unele din ele, zice un cercetător, am găsit că ele aveau peste doi metri în lungime și la capătul cel mai gros aveau 6 sau 7 centimetri împrejur. La capătul cel mai subțire se fixează de obicei un bold sănătos pentru mânat boii, iar la celalalt capăt se atașază o mică lopată de fer, masivă și tare, pentru curățirea plugului de pământul, ce se prinde de dânsul în timpul aratului²⁾“. Cu o așa unealtă primitivă Samegar a produs așa groază asupra filistenilor, încât ei multă vreme nu au mai supărat pe israiliți.

1) Layard, Nineveh and its Remains (V, 1 p. 27-28).

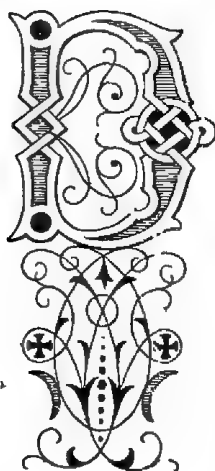
2) Maundrell, Journey, p. 149.

Muntele Tabor.

CAPITOLUL XXX.

DEBORA ȘI BARAC

upă timpul de pace îndelungată, care a urmat după strălucita înfrângere a vrășmașilor de către primii judecători, poporul israilit începu repede să prospereze sub toate raporturile vieții sociale. Printre dâșii începu vizibil să se înalțe prosperitatea și se iviră nu puțini oameni, cari știau să prețuiască comoditățile vieții bogate și chiar întrucâtva luxoase. Căpeteniile triburilor și neamurilor făceau preumblări solemne pe asini albi, iar oamenii bogați își făceau tarnițe scumpe, iar prin case covoară de șezut comod pe dâșele (Jud. V, 10). Triburile lui Ruvim, Gad și jumătate din al lui Manase posedau turme enorme, ce se înmulțiseră în întinsele stepe de dincolo de Iordan (Jud. V, 16). Tribul lui Dan

intră în legături strânse cu filistenii orașului Iopi, și însuși se ocupa cu industria maritimă și cu navigația. Asir la nord tot astfel se îndeletnicea cu industria din vecinătatea mării în localitatea, pe care o poseda el nominal, dela golful Acra până la Tir (Jud. V, 17). Prosperitatea poporului se dezvoltă până întru atâta,

că femeile și fetele purtau haine de diferite culori și la gât baste brodate, iar prin orașe erau multe tezaure, care puteau întârîta instinctele prădalnice ale vrășmașilor. Împreună cu acestea începuse să se desvolte și comerțul, așa că pe drumurile anterioare ale caravanelor de pe văi și de pe șesuri începu să circule mărfuri (Jud. V, 6), și în genere poporul devenea pe fiecare an mai bogat și mai puternic.

Din nefericire, alături de dezvoltarea acestei prosperități externe, nu se dezvoltă în popor și independența religioasă, ci, din contra, ea oarecum slăbi. Poporul, atras de bunurile externe, începu să uite pe Binefăcătorul său, pe Iehova, și supunându-se influenței culturale externe a popoarelor idololatre înconjurătoare, începu și el însuși să cadă în idololatrie și a se închina zeităților indigene, lui Baal și Astartei. Când această necredincioșie deveni în fine destul de vizibilă și religia lui Iehova era amenințată de mare primejdie, Dumnezeu recurse iară la mijlocul mântuitor de îndreptare a necredinciosului popor prin ajutorul necazurilor externe, ca prin o lecție aspră să amintească din nou poporului despre menirea lui duhovnicească. Și iată, când poporul „facea rele înaintea ochilor Domnului”, atunci el și trebuia să îndure jugul greu. Folosindu-se de slăbiciunea israiliților, hananienii din nordul Palestinei se întăriseră foarte mult. Regele hananian Iavîn probabil succesorul celui Iavîn de Asora, puterea căruia cândva fusese zdrobită de Iisus Navi, alcătui din triburile mărunte înconjurătoare o² puternică alianță și trecu la atac. Comandantul oștirii sale, crudul Sisara, întreprinse o invazie pustiitoare asupra triburilor de nord, care n'au putut să reziste contra înfricoșatei lui cavalerii, alcătuită din 900 de cară de război¹⁾.

Înăbușite cu puterea, triburile nordice, simțind desăvârșita lor lipsă de ajutor, au trebuit să suporte douăzeci de ani întregi cea mai grea împilare de la dușmanul triumfător, care având la dispoziția sa astfel de fortărețe puternice, cum era Taanacul, Meghidonul și Betzanul, la sud de șesul Ezdrilionului, tăie cu totul contactul lor cu sudul și-l lipsi de orice putință de a aștepta ajutor din-

1) Un așa mare număr de cară de război nu are în sine nimica improbabil. Ramzes II în poema lui Pentaur adevărește, că heteii în bătălia de la Ezdrilion au dispus de 2500 cară de război; și monumentele egiptene arată, că Ramzes III tot în acest șes a luat în robie nu mai puțin de 2041 de cai și 924 cară. Cavalerie în sensul celei a noastre atunci încă nu era în uz. Ocrotitoarea căruțelor de război se considera Astarta. Unele căruțe hananiene, cum arată monumentele egiptene, erau trase de bol, care, în acest scop, erau deprinși să fugă foarte tare. Dar carăle de război, luate de Iisus Navi, toate erau înhamate cu cai (Iisus Navi, II. 6). Căruțele hananiene de război nu aveau pedelături coase sau cuțite, cum socoteau unii la început.

tr'acolo. Din această pricină orice comerț și chiar orice mișcare industrială se curmă în țară. Poporul se ascunse în văile înalte sau se adăpostii după puternicile ziduri ale orașelor. Bătrânii orașelor și triburilor deasemenea căzură cu duhul, și simțindu-și neputințioșia lor, nimenea nu îndrăsni să arate vreo împotrivire. Poporul, pentru contactul între dânsul, se putea folosi numai de potecile muntoase tainice și drumurile deschise fură părăsite. Toată populația în genere fu lovită de groază și căzu în deplină desna-dejde și amorțală, de oarece contra puterilor strivitoare ale hananienilor ei, în cel mai bun caz, puteau opune numai o gloată aproape fără nici o armă, la care, în loc de săbii, drept armă le serveau strămurările de mânăat boli, și erau puțini ostași, cari să fie înarmați cu sulețe sau scuturi. Dar iată, când poporul își perduse deja nădejdea de izbăvire, și până și bărbații cei mai viteji nu îndrăsneau să cugete, la aruncarea jugului groznicului vrășmaș, izbăvitoarea triburilor apăsate apăru o femeie. Inflăcărată de patriotism și de un înalt spirit religios, ea simți așa de adânc nenorocirea fraților săi, încât sufletul ei eroic se inflăcăără de o râvnă de neînfrânat pentru răsturnarea împilatorului lor și de indignarea împotriva timidității poporului, care nu îndrășnea să se ridice pentru izbăvirea sa. Dar mai remarcabil ca orice e aceea, că înseși ea nu aparținea triburilor împilate, deoarece trăia la sud, în munții lui Efrem, între Rama și Betel, pe calea centrală a Palestinei, în localitatea unde anume ei îi era mai ușor să afle de nenorocirea grea a triburilor de nord. Aceasta era Debora = „albina”. Ea era femeie măritată, având de bărbat pe Lapidot, despre care, din nefericire, nu se știe nimic. Posedând dela natură înalte daruri duhovnicești, ea întrupă ideile sale înalte în stihuri inspirate, care umplură de entuziasm pe conaționali săi. Căntecele ei se purtară în lung și în lat peste toată țara, stârnind bărbăția prin triburile ce căzuseră cu duhul, de oarece într'însele, fără îndoială, se zugrăvea slava vremurilor trecute, precum și marile lucruri ale Domnului, săvârșite pentru poporul prin mânilor conducătorilor, pe care Dumnezeu îi ridicase între dânsii, și totodată, poate, se reproșa pentru acea lipsă totală de slavă, la care ajunsese acum izrailiții, supunându-se ca niște sclavi vrășmașilor. Slava înțelepciunei ei răsuna tunător în toată țara, așa că ea devenise centrul puterii morale și chiar administrative peste tot ținutul ce se lărgea mereu. Șezind la umbra palmierului care în urmă a purtat numele ei și, care probabil a fost nu departe de Vaal-Famar, adică de Vaal palm, ea a rostit prin inspirație înțelepciunea sa, „și au ve-

nit la dânsa acolo fiii lui Israil la judecată¹⁾. Marea prorociță, judecând poporul, odată cu aceasta îl însufleți cu sentimentele ce o însuflețeau pe dânsa. Și iată, sub înrăurirea ei toată țara dela tribul lui Veniamin până la îndepărtatul nord al tribului lui Neftalim se mișcă dela tendința obștească către libertatea națională și dela hotărârea bărbătească de a și-o reintoarce. Pretutindenea se începură pregătiri tainice pentru răscoală și în locul bătrânilor obișnuiți, în capul poporului pretutindenea se așezară oamenii cei mai tari și mai energici. Dar pentru izbutirea întregii mișcări trebuia un conducător comun, care încă nu era, și Debora se îngrijă, ca să găsească un asemenea conducător.

Pe țărmurii lacului Galileei, spre sud de Tiberiada de mai târziu, chiar în centrul țării împilate, în orașul Chedesa, în tribul lui Neftalim, trăia un oarecare Barac, însuși numele cărui de „fulger“, indica oarecum spiritul său bărbătos. Numele Barac sau Varac este de origină hananiană, și e remarcabil, că tot acest nume îl purta și vestita familie cartagineană Barca, din care a eșit în urmă genialul comandant Hanibal. El deja și mai înainte izbucnise, se pare, să dobândească faimă prin curajul său, și era cunoscut nu numai în tribul său, ci și în toată țara, până la hotarele tribului lui Veniamin. Anume asupra lui a căzut alegerea Deboarei, care adresându-se către dânsul, îi porunci, în numele lui Iehova, să ia loc în fruntea unui detașament de zece mii de ostași din triburile lui Neftalim și Zabulon și să plece cu ei în muntele Tabor, prin șesul Ezdrifonului, făgăduind că Dumnezeu va da în mâinile sale pe crudul Sisara, cu toate căruțele sale și cu toată oastea lui. Dar chiar și curajosul Barac se înspăimântă de o asemenea însărcinare și el nu îndrăzni să se apuce de asemenea lucru, până ce nu se prezintă la dânsul personal însuși Debora. Ca răspuns la chemarea Deboarei, Barac zise către dânsa: „Dacă tu vei merge cu mine mă duc, iar de nu vei merge cu mine, nu mă duc“. Atunci curajoasa Debora răspunse: „De mers voi merge cu tine. Dar să știi, că nu a ta va fi slava în drumul acesta, în care mergi tu, ci în mâinile unei femei va da Domnul pe Sisara“. Și iată, grăbind spre nord, ea în adevăr apără personal în mijlocul poporului apăsător, și apariția ei nu numai încurajă pe Barac, ci deșteptă și spiritul poporului, care începu să se adune sub steagurile ei. Vestea despre sosirea ei se răspândi repede prin

1) „Mil de palmieri încă și astăzi își înalță nobilile lor vârfuri în văzduh aproape în toate părțile țării, cu deosebire pe malurile mării dela Gaza până la Beirut. Chiar în Ierusalimul cel situat sus ei cresc în aerul deschis și în vecinătatea Nazaretului eu am văzut o întreagă dumbravă alcătuită de dânsii“, Schenkel, Lex. V, 1, pag. 580.

împrejurimi la triburi și în punctul hotărât pentru adunare la muntele Tabor în adevăr se adunase 10.000 de bărbați înarmați. Tribul lui Isahar, care locuia chiar în șesul Ezdrilonului, aruncă îndată depe sine jugul robiei și trimise detașamente de voluntari. Efremitii deasemenea începură să se adune din munții lor, fostele salașuri ale amaleciților, cel mai crud vrăjmaș al israeliților, și după dâșii sosi și bărbătosul detașament al veniaminiților, neamul cel mai războinic dintre israeliți, ostașii căruia erau slăviți ca arcași și erau atât de iscusiți prăștiași, că cu o îndămânare uimitoare aruncau cu pietre din prăștie, lucrând afară de asta cu o deopotrivă iscusință și putere atât cu dreapta cât și cu stânga. La lucrul comun au luat parte și membrii ambelor jumătăți ale tribului lui Manase, care deasemenea au trimis luptători. Din timpul cuceririi, aceasta era întâia oară, când spiritul național fu prins cu așa însuflețire, stăruind singuratecele triburi să lucreze împreună cu așa înflăcărare. Dar n'a fost lipsă nici de referințe reci către lucrul obștesc. Locuitorii orașului Merozi, ce se afla se pare la intrarea trecătorii Betsan, la capătul răsăritean al șesului, ar fi putut arăta frumoase servicii operei naționale; dar ei refuzară să meargă în ajutorul fraților apăsăți și pentru asta își atrase asupra-le blestemul obștesc, care a dus evident la nimicirea lor totală și la înșeși dărâmarea locuințelor lor. N'a luat parte la lucrul comun nici tribul lui Ruvim, care părăsind pe frații lor să-și apere libertatea lor cu propriile lor puteri, preferă să pască în liniște turmele lor, cu atât mai mult, că printre dâșii în acel timp erau mari dihonii și neînțelegeri (Jud. V, 15-16). Refuză să vină în ajutor deasemenea și tribul lui Gad; Dan nu voi pentru lucrul obștesc să se despartă de corăbiile sale din Iopi, și Asir cu o indeferență rușinoasă se ocupa cu industriile sale în porturile sale. Despre triburile din sud, al lui Iuda și Simeon nu se știe nimica, și această împrejurare ne dă putința să conchidem, că ele deasemenea n'au luat parte la lucrul comun. Deaceea, rolul principal în bătălia ce se apropia căzu de partea tribului lui Zabulon, care mai cu râvnă decât toate adună ostași eliberatori și se hotări să-și pună viața pentru o faptă mare, și în această privință el își găsi un ajutor activ în tribul lui Neftalim.

Punctul de adunare pentru ostașii eliberatori a fost designat muntele Tabor. Rădicându-se la 1500 picioare deasupra șesului Ezdrilonului, la capătul de nord-est al acestui șes, el este foarte înponcișat dinspre nord, dar gol și fără formă dinspre sud, și stă izolat cu excepție în ce privește partea de apus, unde un îngust lanț îl unește cu dealurile Nazaretului. El încă și astăzi e acoperit

cu stejeri, fâstăci și alți arbori și tufișuri, unde și găsesc refugiu căprioarele; dar vârful lui e cu totul despădurit și prezintă comparativ o suprafață plană, de unde se deschide o largă vedere asupra întregului șes dinprejur¹⁾. Era greu de ales un loc mai nimerit pentru adunarea israiliților, de oarece, după înponcișarea sa, muntele acesta nu putea fi expus la atacul căruțelor hananiților, iar vârful lui prezenta oarecum un minunat turn de supraveghere, de pe care Debora și Barac puteau urmări toate mișcările dușmanului.

Vestea despre adunarea revoluționară a israiliților ajunse când la Sisara, șeful principal al forțelor armate a lui Iavin și ale aliaților săi. Despre asta i-au raportat cheneii, locuitorii Taanîmului, sătucean ce încă și astăzi poartă același nume și situat pe o înălțime deasupra lacului Genisaret, spre răsărit de Tabor. Acesta era un neam arab, care deși vremelnic se afla în raporturi pașnice cu Iavin, dar totdeauna s'a aflat în raporturi de prietenie cu israiliții, din cauza amintirii despre căsătoria lui Moise cu fata șefului lor Iotor. O parte din acest neam a rămas în pustiu spre sud de tribul lui Iuda, iar o altă ramură s'a mișcat spre nord și un timp și-a întins corturile sale sub terevinții Taanîmului = „locurile pribegiei“. Cu duplicitatea arabă, Ței de data asta se schimbă în folosul celui mai tare dintre protivnici, pentruca apoi după ciocnirea definitivă, să treacă de partea biruitorului. Insuși numele comandantului hananeu, Sisara, înseamnă „căpetenie“, și el după cât se pare era regele vasal al Hareșotului, numit așa pentru minunata pădure ce crește pe malurile Chesonului. În acel timp aceasta fără îndoială era o puternică fortăreață, care domina asupra țării, pe care și-o supusese Iavin. Dar acum aceasta e o jalnică cătună. Și iată, la știrea despre răscoală, Sisara pregăti repede căruțile sale purtătoare de moarte și ocupă șesul Ezdrilonului, acest câmp principal de război al Palestinei. Cartierul său principal îl așează în Taanach, o fortăreață hananiană în partea sud-vestică a șesului în coada culmei Carmilului, localitate acoperită astăzi de maslini. Taborul, asemenea unui turn colosal, se înalță în depărtare ca la 25 de kilometri spre nord-est. Vârful lui se vede limpede de după dealurile micului Ermon, ocupat de două sate, de Endor și Nain și închide acest mare șes, în capul căria și sta Taborul. Toată suprafața Ezdrilonului este brăzdată de pârae seci, care primesc apă de pe toți murașii înconjurați numai după ploi, când se prefac în râuri. Toate pâraele

1) Un sat de pe coasta Taborului poartă încă și astăzi numele Deborai,

acestea în partea de nord-vest se unesc într'un râu, cunoscut pe vremea lui Sisara sub denumirea de Chison, adică curs de apă plin de cotituri, care curge repede pe o vale șerpuitoare adâncă, având apa o adâncime pânăla doi stânjini, și 7-8 stânjini lățime, vărsându-se în Marea Mediterană. Cea mai primejdioasă parte în curgerea sa se afla tocmai aproape de Tabor, unde izvoarele, din care iese Chisonul, alcătuiesc o întreagă rețea de iazuri și pârăiașe, care fiind garnisite cu stufărie și tufișuri, după ploi repede se prefăceau într'o apărie vastă și primejdioasă. Aicea, în Ender, armata lui Sisara a și fost menită la perzare.

Șesul Ezdrilonului în toate timpurile era câmpul principal de războiu al Palestinei. Aicea cândva se luptase Totmes III, Ramzes II, Ramzes III. Aicea faraon Necho obținu victoria în acea tristă bătălie Megidonica, în care a fost ucis regele Iosia în timpul celui așa de grozav măcel, că însuși această bătălie a devenit în timpurile următoare modelul celor mai crâncine înfrângeri¹⁾. Aicea rând pe rând s'au bătut armatele cuceritorilor asirieni, ale cruciaților și a lui Napoleon I, și în munți, anume Gheluvua, în capătul răsăritean, au perit în urmă Saul și Ionatan.

Și iată, când cele două oștiri dușmane își ocupaseră pozițiile lor, trebuiau să pășască la acțiunea de luptă. Israiliții singuri de sine te miră de ar fi putut să îndrăsească să pășească contra dușmanului celui așa de grozav pentru dânșii. Dar cu dânșii era curajoasa Debora, care și dădu semnalul de atac. „Scoală“, zise ea poruncitor lui Barac, „căci aceasta e acea zi, în care Domnul va da pe Sisara în mâinile tale. Insuși Domnul va merge înaintea ta“. Zicând acestea, ea dădu semnalul lui Barac cu o neașteptată repeziciune să se arunce asupra dușmanului. Mândru de puterea sa și de căruțele de fer, Sisara probabil se referi cu neglijență către oștirea israilită, în capul căria pelângă asta se afla împreună cu Barac, după cum desigur i se raportase, stătea femeia Debora. Dar aceasta trebuie cu atât mai mult să fi dat importanță fulgerătoarei năvale a lui Barac. Uimită de un atac atât de neașteptat și îndrăzneț a detașamentul i de zece mii, oștirea lui Sisara se cutremură, intră în panică și o luă la fugă în desordine. Această înfrângere a dușmanului evident a fost ajutată de ajutorul de sus, de oarece parecă însuși cerul s'a luptat pentru Israil și stelele în mersul lor se întoar-

1) Pozițiunea Meghidonului, a fost găsită de Conder în Migheda la poalele muntelui Gheluvua, în acel curgan, dela care pleacă cinci izvoare, așa numitele, apele Meghidonului Conder, Teut Work. p. 232.

seră contra lui Sisara. Pe șes se deslănțui o strașnică furtună, care era tocmai în fața hananienilor. Pârăul Chison, care în vremea aceasta era se pare sec, momentan se umplu de valuri spumoase. Ostașii lui Sisara văzând că însuși stihiiile s'au sculat contra lor, s'au încredințat, că Dumnezeul lui Israil e mai tare decât dâșii, și ei au fost cuprinși de frică și deplină desordine se introduse între dâșii și între carele lor; într'o strașnică desordine se izbeau unii de alții și de groază se aruncară în pârău, apele căruia târau repede cadavrele lor în direcția mării¹⁾. Inchipuind această mare victorie, Debora o cântă în următoarele versuri entuziaste:

„Venit-au regii și s'au luptat.
S'au luptat atunci regii hananei
În Taanah la apele Meghidon,
Dar n'au câpătat nici pic de slavă.
Ceriul s'a luptat (pentru noi),
Stelele din drumul lor s'au luptat cu Sisara.
Pârăul Chison l-a luat atunci,
Pârăul Chedumim, pârăul Chison.
Calcă, suflète al meu, puterea!
Atunci și-au rupt caii capetele fugind,
Când fugeau cei puternici ai lui”.
(Jud. V, 19-22).

Măcelul a fost atât de mare, încât chiar după un veac psalmistul spunea, cum trupurile ucișilor au servit de gunoi și îngrășămintă pentru pământ (Ps. LXXXII, 11). Cauza hananienilor negreșit a fost pierdută, și nimic nu le mai rămăsese, decât să-și caute mântuirea. Părăsind căruța sa, Sisara o luă la fugă pe jos spre nord-est, dosindu-se pe coastele Taborului, în o mare poiană acoperită cu lavă, în care se aflau aproape de noul Bersum corturile negre ale lui Hever cheneianul, aliatul lui lavin. Deoarece fulgerătorul Barac îl ajunse, apoi Sisara, ne văzind altă mântuire, voi să se ascundă măcar în cortul cheneianei laila, nădăjduind să găsească la dânsa un refugiu vremelnic. Corturile arabilor în toate timpurile au fost cu totul deopotrivă construite. Ele de obicei sunt vaste și se susțin pe nouă stâlpi în trei rânduri așezați, pe care stă acoperișul dintr'o materie groasă de păr de cămilă, sau din pei de bou cusute la un loc, adesea lăsate până jos. Frânghiile pe care se susține acest acoperiș, se prind de niște țăruiși bătuți în pământ cu maiuri mari de lemn, și această grosieră construcție se înfășură împrejur cu diferite perdele, care, după dorință, se pot rădica sau lăsa în scopul de a

1) Jud. V, 21-22. Pârăul Chison se numește astăzi Nar-El-Mucatta, adică râul măcelului.

opri pătrunderea aerului de afară. Cortul de obicei se împarte în două părți, despărțite prin covoară, atârdate pe un rând de stâlpi prin mijlocul cortului, una la stânga la intrare rezervată bărbaților, și alta la dreapta, alcătuește secțiunea femeilor. În aceasta din urmă se află toate lucrurile casnice pentru bucătărie, burdufuri cu apă, vase cu lapte, cu untdelemn, etc. Patul, ca de obicei în orient, constă numai din unul sau două piei, așternute pe pământ sau pe o prispă de pământ, ce se ridică pe marginea cortului. De acoperământ în timpul nopții servește aceeași manta, care se poartă ziua în calitate de haină. Astfel era fără îndoială și cortul lui Hever. La intrarea într'însul Sisara întâmpină pe laila, femeia șeihului, și bizuindu-se pe pacea ce exista între iavîn și acest neam, îi ceru un refugiu vremelnice. Fost-a oare la dânsa chiar dela început ideea să săvârșească ceea ce a făcut, nu se știe; în tot cazul poftindu-l cu amabilitate pe Sisara, laila nu numai i-a oferit protecțiunea, pe care o cerea el, ci l-a luat la sine, în despărțitura sa proprie a cortului, unde nimenea nu putea presupune prezența lui și nimenea nu s'ar fi apucat să-l caute acolo, deoarece dintre străini nimenea nu

avea dreptul să intre în apartamentul femeii fără o deosebită invitațiune. Dar următorul pas al ei ne desvăluie intenția ei tainică. Arabii știu să pregătească o băutură minunată din lapte acru, care se numește *lebben* și care se oferă oaspeților pentru răcorire. Dar în-

Vase orientale pentru apă.

fluențind într'o mare măsură la răcorirea celui obosit și chinuit de arșiță, ea în același timp lucrează mijloc puternic și rapid de adormire. La ruga lui Sisara să i se dea apă pentru potolirea setei sale celei grozave, laila îi aduse îndată băutura *lebben* într'o ceașcă deosebită, care se socotea un lucru deosebit de scump în cortul ei, și-i oferă să se răcorească cu această băutură, poate nu fără gândul ascuns referitor la influența lui aducătoare de somn. Obositul Sisara cu bucurie se folosi de oferta gazdei, se întări din destul cu băutura și, fiind peste măsură de obosit, se culcă să se odihnească și repede căzu într'un somn adânc. Folosindu-se de ospitalitate, el era în plină încredințare că-și va găsi în acest cort un refugiu sigur. Dar la vederea cum marele dușman al lui Israil fără ajutor dormea în cort, lailei fără să vrea îi veni gândul, cât de ușor era acum a izbăvi pe poporul israilitean de acest vrășmaș așa de grozav al lor. Sub înrăurirea acestui gând, ea-și făcu numaidecât

planul să ucidă pe Sisara. Și iată, luând un țăruș dela cort și împreună și un maiu, cu care se băteau acești țăruși, ea se apropie încetîșor de dînsul și cu toată puterea îi înfipse țărușul în tîmplă, așa că-l țintui la pămînt. Lovitura a fost mortală și Sisara, după câteva svârcoliri, rămase un trup fără suflare. Când Barac, urmărind pe Sisara, sosi la Senim, atunci Iaila îi alergă întru întîmpinare și-i spuse: „Intră, eu am să-ți arăt pe omul, pe care tu îl cauți”. „El a intrat la dînsa, și iată Sisara zăcea mort cu parul în tîmpla lui”¹⁾.

Astfel victoria asupra hananienilor a fost deplină și slava despre dînsa s'a răspîndit în toate părțile țării. Victoria a fost așa de deplină, încât israiliții după aceea n'au mai avut a se bate cu hananienii, și ei singuri au înțeles avantajele acelei unități naționale, care acum le dase această strălucită biruință. După aceea ajutorul lor reciproc se întări extraordinar, de oarece din timpul lui Iisus Navi aceasta fu cea mai mare izbîndă a lor, și încă o obținuse ei asupra unui astfel de vrășmaș, care era așa de grozav pentru dînșii prin puterea lui. Biruința aceasta nu a putut să

Sulite orientale.

nu aibă și o puternică înrăurire în istoria religioasă a poporului, de oarece el a văzut, că nenorocirea lor a conținut îndată ce el a părăsit idololatria și a căutat ajutor și apărare la Iehova. Că biruința aceasta poporul o datora nu sîciei anume lui Dumnezeu, aceasta nu numai se recunoștea limpede de toți, dar și-au găsit ecou în cîntecele populare și cu deosebire s'a exprimat în vestita cîntare a Deborei, care se începe direct cu recunoștința sinceră către Dumnezeu. Cîntarea aceasta se începe cu cuvintele:

„Israil e răzbunat, poporul a arătat răvnă;
Preamăriți pe Domnul!
Ascultați dar împărați, căpetenii luați aminte!
Căci cîntare voiu cînta Domnului,
Cînta-voi Dumnezeului lui Israil;

1) Această izbîndă a Iailiei, cîntată în cîntarea Deborei, adesea a stîrnit nedumerire de oarece ea se prezintă ca o trădare. Dar cînd judecăm despre ea, trebuie să avem în vedere, condițiile și moravurile aceluia timp. „Eu convîn”, cu dreptate zice Herder, „că Iaila n'ar fi meritat decorațiile, ce se oferă astăzi pentru marele merite militare; dar lauda poporului, care se cuprinde în cîntarea Deborei, după dreptate îi aparține ei. Înainte de a aplica israiliților morala și legile războaielor moderne, ar trebui mai întîiu să ne închipuim acele oarde sălbatece, cu care ei trebuiau să se lupte în calitate de oștiri regulate și disciplinate; și mai cu seamă trebuie a da aceluia timp îndepărtat spiritul și moravurile timpului nostru”. Vezi deasemenea justificarea Iailiei și scrierea: Thomson, Land and Book 1870, p. 438.

Când ești Tu, Doamne, din Seir
 Când treceai prin câmpiile Edomului,
 Atuncea pământul se cutremura și cerurile se topeau,
 Norii picurau picuri de ploae,
 Munții se năruiau înaintea Domnului,
 Ca și acest Sinai la vederea Dumnezeului lui Israel“.

O paralelă izbitoare a biruinței Deborei se istorisește la Plutarh în scrierea sa „Viața lui Timoleon“. Acest comandant în bătălia de pe râul Crimas a atacat pe cartagineni; acești din urmă totuși cu armamentul lor greu și cu scuturi de nepătruns, respinseră ușor atacul grecilor. Dar deodată, când lucru ajunsese la încălțarea cu săbiile, răsună un bubuit puternic de tunet, din munți scânteară fulgere și nori negrii, care acoperiseră până acum culmile dealurilor înconjurătoare, se lăsară peste câmpul de bătae și se descărcară într-o furtună de ploae și de grindină, lovind pe greci în spălare, iar pe cartagineni direct în față. Această furtună neașteptată cu fulgerile orbitoare, puse pe cartagineni în învălmășală, și totodată bubuitul tunetelor, sgomotul căderii ploi și a grindinei, ce lovea armele și scuturile, îi împedeca de a auzi comanda comandantilor lor. Pe deasupra tuturor acestora, curând se făcu glod, care alcătuia o mare pedică pentru mișcarea cartaginenilor, împovărați cu greul lor armament; hainele lor cele de desubt s'a udă, creștii ei dela piept se umplură de apă, ceea ce și mai mult împovăra pe luptători, așa că grecilor li era ușor să-i culce la pământ. Râul Crimas deasemenea se umflă parte de ploae, iar parte de gloatele întregi de cartagineni, care treceau prin el; din această cauză râul eși din matca sa, și tot șesul înconjurător se umpluse de pârăiașe și gârle, ce nu aveau un curs regulat, din care pricină situația cartaginenilor se înrăi încă și mai mult și au perit gloatele întregi.

Când Debora și iaia dănțuiau în triumful lor, celelalte femei încercau cu totul alte sentimente. În cântarea Deborei, între altele se descrie, ce puteau simți în acest timp femeile hananiene:

„Pe fereastră printre gratii privește,
 Se uită mama lui Sisara și strigă:
 Ce nu mai vin oare căruțele lui
 Oare ce războesc ele așa de mult?
 Cea mai pricepută din femeile ei zice,
 Și ea singură-și răspunde la întrebare:
 Se vede c'au găsit și'npart prada,
 O fată sau două de cap de om,
 Haine pestrițe pentru Sisara,

Pradă de haine pestrițe cu aur cusute
 Două trei șaluri vârgate
 Pentru grumazii vitejilor“.

Cântarea Deborei se termină cu cuvintele solemne:

„Așa să piară toți vrășmașii Tăi, Doamne!
 Iar ceice Te iubesc să fie ca soarele,
 Când răsare el în toată strălucirea lui !“

Iavin, pierzând oștirea sa și pe comandantul său, nu se mai putu împotrivi israiliților. Victoria era deplină, puterea regelui din Asor și a tuturor hananienilor fu înfrântă pe totdeauna și ei niciodată n'au mai pășit împotriva lui Israil. Aceasta servește drept cel mai bun indiciu a măreției acelei victorii, pe care a reputat-o Debora și Barac. Credincioșia lui Israil, și împreună cu asta și prosperitatea lui, după un triumf așa de slăvit, au continuat timp de 40 de ani, așa că poporul lui Israil din nou i se prezentase puțința pentru desvoltarea multă laterală a puterilor sale externe și interne.

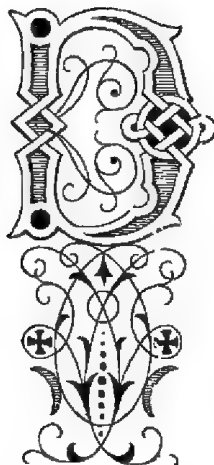

Bătălie (după o închipuire sculpturală din Nintoa).

CAPITOLUL XXXI.

G H E D E O N

Deși izbăvirea miraculoasă, săvârșită de Deborah și Barac de jugul străin, a instaurat în pământul făgăduinței pacea și prosperitatea pentru patruzeci de ani întregi, dar înseși starea poporului sub raport religios și cetățenesc era astfel, că și în viitor putea să amenințe nenorociri la fel. Trăind printre idololatrii, poporul israelit, văzând formele desfrânate a idololatriei lor, se lăsa și însuși sedus de ele, puterile morale ale lui slăbeau, înăuntrul se întârea desbinarea dintre triburi, ceea ce ducea la urma urmelor la aceea, că fiecare trib începea a se considera stat deosebit și cu totul neatârnat. Când această sfărâmițare a statului slăbea cu totul poporul, atunci de asta nu întârziiau să se folosească străinii, triburile nomade înconjurătoare, pe care neconținut le momea bogăția și luxul pământului făgăduinței. Și iată, când „fiii lui Israel se apucară să facă iară rele înaintea ochilor Domnului, Domnul îi dădea în mâinile madianiților” și a triburilor nomade, înrudite cu dânsii. Madianiții neconținut se aflau în fruntea unor asemenea invaziuni în Palestina. Deși erau descendenții lui Avraam prin Hetura¹⁾ ei se considerau dintre cei mai neîmpăcați dușmani ai israeliților. Ei luptaseră deja contra lor în oștirea lui Sargon, regele amoreilor și fiicele lor împreună cu moavitencele momeau pe israeliți.

Deși erau descendenții lui Avraam prin Hetura¹⁾ ei se considerau dintre cei mai neîmpăcați dușmani ai israeliților. Ei luptaseră deja contra lor în oștirea lui Sargon, regele amoreilor și fiicele lor împreună cu moavitencele momeau pe israeliți.

¹⁾ Fac. XXV, 2. Din următorul istoric (Jud. VII, 13) se vede, că madianiții în vremea lui Ghedeon încă vorbeau o limbă, asemănătoare ca limba evreilor.

iliți cu mometele desfrânatei idololatrii la Sittim, atrăgându-i la cultul lui Baal-Fegor. Moise, pentru pedepsirea lor, a dus contra lor cel mai sângeros războiu; dar înfrângerea lor a întărit într'înșii numai ura contra biruitorilor lor. Trăind la început spre răsărit de golful Elanit, ei puțin câte puțin se mișcă spre nord, ca să pască numeroasele lor turme pe vastele pășuni, ce se întindeau spre răsărit de Amon, Moab și dincolo de triburile de peste Iordan ale lui Israil¹⁾. Aproape 200 de ani trecuse deja din timpul acelei lovituri, aplicate lor de Moise; ei avuseseră destul timp să-și refacă puterile. Stârniți acum de ura lor ereditară și din iubire de pradă unindu-se cu amaleciții, care trăiau alături de dânsii, spre nord de peninsula Arabică, precum și cu beduinii pustiuului, ei, alcătuind o oardă enormă de 120.000 de oameni „care trăgeau sabia“, se îndreptară spre vadurile Iordanului, trecu peste el și, sfărâmând orice împotrivire, ce le putu opune puterile fărămeșate ale israiliților, inundară toată țara dela șesul Ezdrifonului spre nord până la Gaza din partea cea mai dinspre sud, și această invazie se repeta din an în an. Așa se produceau de israiliți sămănăturile țarinelor, și apăreau iară aceste oarde sălbatece, care cu chibitcele lor acopereau toate dealurile și văile, luau toate vitele ce întâlneau și nimiceau cu turmele lor toată vegetația. Nimica nu putea fi mai greu și mai ruinător decât aceste invazii, de oarece după dânsule nu rămânea nici pâine, nici vite. Focul și sabia răspândeau groaza peste toată țara; împotrivirea disperată a detașamente singuratice israilite ducea numai la măcelărirea fără cruțare a vitejilor apărători ai patriei lor, și în fine singura mântuire rămânea numai fuga pe un cap a populațiunii în munți, unde ea și dispărea prin peștere.

Asemenea invazie a oardelor prădalnice asupra Palestinei nu-i nicidecum un fenomen fără pildă și se repeta în timpul cel mai de pe urmă, deși în proporții mai reduse. Câțiva ani acum în urmă toată adâncă vale a Iordanului era în mâinile felahilor sau a țăranilor localnici și se sămăna cu ceriale. Acum însă toată localitatea aceasta se află în stăpânirea beduinilor, cari au nimicit orice agricultură, exceptând câteva petecute cultivate ici coala de robii lor. Aceeași s'a petrecut și pe tot șesul Saron, unde atât în

1) În Arabia, la nord-vest, încă pe timpul lui Abulbeda, se aflau aproape de Tebuca ruinele unui oraș medianit. El era așezat lângă golful Arabic, vizavi de capătul sudic al peninsulei Sinai, spre est. De oarece medianiții în unul și același timp purtau un comerț cu caravanele și se ocupau și cu incursiunile prădalnice, apoi situația acestui popor era extraordinar de avantajoasă pentru asemenea industrie a lor. Despre comerțul lor vezi Facerea XXXVII, 26, 28. Despre bogățiile ce le-o aducea ea, vezi Iud. VIII, 24, 26.

partea nordică așa și în cea sudică pământul s'a reîntors la starea primitivă și sate întregi au dispărut cu totul de pe fața pământului. Dela anul 1838 au dispărut mai bine de 20 din ele cu toată populațiunea lor. Exceptând partea răsăriteană, în tot șesul Ezdrilonului astăzi nu-i nici un sat locuit, și în tot șesul se lucrează nu mai mult de o șesime din terenul lui. Țaranii preferă să-și caute refugiu pe undeva prin dealurile vecine, decât să locuiască în șesul deschis, unde arabii sălbatici acuși-acuși săvârșesc incursiuni pe cai lor iuți ca vijelia în scopul de a prăda. Tot astfel de incursiuni se săvârșau și în timpul lui Ghedeon, dar într-o formă mult mai puternică, răspândind pretutindenea groaza și distrugerea. Războiul totdeauna e crud, dar el era infinit mai crud în timpurile vechi. O izbitoare ilustrație a unor asemenea raporturi dușmănoase între două popoare ne prezintă istorisirea lui Sineh, care fiind aproximativ contemporanul lui Avraam, istorisește, cum s'au dus lucrurile în timpul unor încălcări nu așa de mari a unei căpetenii de trib asupra altuia. Acesta e strămutat din Egipt, care-și găsisse refugiu la un rege din sudul Palestinei, istorisind despre năvala asupra lui a unui șef de trib, zice:

„El voia să mi ridice măt le, câinii și vacile,
Și să-mi ia boii, țapii, bivoli, să se folosească de ele...”

Sineh izbuti să răspingă pe dușman și l-a luat în robie și din partea sa procedă, după povestirea sa, astfel:

„Eu am consacrat femeile lui, lui Mentu (zeul egiptean al războiului).
Și am luat averea lui, am împărțit-o în părți turmei lui;
Tot ce am plănuit să-i fac, eu i-am făcut.
M'am folosit de lucrurile, ce erau în casa lui,
Și am jafuit locui ța lui,
Am răpit comorile și bogățiile lui
Și am dobândit multe vite¹⁾).

Cum era pe vremea lui Sineh, așa era și pe vremea Judecătorilor se repeta pe vremea lui David și se repetă încă și acum. „În primăvara anului 1857, chiar în acest loc,” spune un călător din cei mai noi, „eu am avut prilej să văd ceva asemănător cu invazia madianiților, când șeful beduin Acheil-Aga își adună oamenii săi și pe aliații săi, după pustiirea făcută de curzi în Hattin, pentru împărțirea prăzii. Ei s'au adunat pe șes tot așa de mulți, ca lăcusta, și cămile aveau ei o mulțime nenumărată, ca nisipul de pe malul mării. Când m'am uitat eu la aceste gloate sălbatece și furioase ale unei ar-

1) Records of the Past Goodwin, Story of Saneho, V, VI (1876) p 175-176, 208-212.

mate desordonate și am privit la prada jăfuită de dâșii, atuncea mi s'a părut, că parcă înaintea mea se află o priveliște a acelei mari invazii ale madianiților, care a fost pe vremea lui Ghedon¹⁾". „Tot celce numai a străbătut în timpul nostru", zice decanul Stanley, „prin șesul Ezdrilonului, a avut prilej să vadă sau, cel puțin, să audă de năvălirile beduinilor, când ei inundă acest șes, venind din pustiul vecin. Ici și colo, pe malurile pâraielor sau prin tufișuri, pe munți, totdeauna se pot vedea corturile lor sau figurile lor sălbatece, care revarsă groază deopotrivă atât asupra localității liniștite, cât și asupra călătorilor pașnici. Ceeace noi vedem astăzi numai în proporții mărginite, nu este decât numai tabloul redus a acelei mari invazii asupra israiliților²⁾". Beduinii timpului de față cu o exactitate uimitoare se asemănă vechilor madianiți. Totul, ba și haina lor, ne amintește pe acești din urmă: Costumul de pe ei e același, care era și acum 3000 de ani. Șefii totdeauna sunt îmbrăcați cu manta de purpură; caii lor și cămilele lor poartă la gât lanțuri de aur și de argint cu podoabe în formă de semilună; femeile lor deasemenea sunt împodobite cu salbe, având afară de asta cercei la urechi și inele deosebite în nas, - totul anume așa, cum era vechii madianiți³⁾. „Tribul Benî-Sacrov", zice Tristram, „prezintă pe adevărații madianiți cu toate obiceiurile lor⁴⁾". Șesul Ezdrilonului totdeauna a avut pentru acești fii ai pustiului o atracțiune deosebită. Din vremi memorabile la începutul primăverii ei de obicei treceau Iordanul și se îndreptau spre Veesan care pentru dâșii era un fel de poartă a cerului. Șesul Ezdrilonului este în adevăr ca un mic raiu așa că, după părerea unui rabin, „dacă raiul în genere se poate găsi în Palestina, apoi porțile lui se află în Betsana". Ea farmecă pe toți călătorii prin bogăția solului său și prin belșugul vegetației sale. Aceasta din urmă este așa de luxuriantă și abundentă, încât călătorul călare aproape dispare prin erburile înalte. În Aprilie aicea se leagănă lanurile gălbii de grâne, curmate ici-colea de arbori de maslini. Dar în orice timp al anului palmierii, ca niște umbrele, umbresc orașele și satele, care de obicei sunt înconjurate de ei.

Și iată, anume astfel de incursiuni pustiitoare ale sălbatecei oarde se continuau de șapte ani întregi. „Și israil s'arăcise cu totul". În asemenea nenorocire el iară strigă către Domnul. Atunci

1) Porter, Handbook for Palestine, p. 346.

2) Stanley, Sinai and Palestine, 1868, p. 340.

3) Jud. VIII, 24-26.

4) Land of Moab, 1873, Predoslovie, p. IV.

Domnul iar se milostivi asupra poporului său necredincios și nestatornic, și-i trimise izbăvitor în persoana lui Ghedeon. Ghedeon se trăgea din orașul Ofra, situată în dealurile Palestinei de mijloc, anume din acel ținut al ei, care a fost expus mai mult pustiirilor oardei sălbatece. Acesta era, cum arată însuși numele lui „ostaș falnic”, distingându-se prin o măreție regească în exteriorul său. El era membrul cel mai tânăr al unei familii, care dăduse deja câțiva ostași viteji și renumiți apărători ai patriei contra străinilor, și doi frați mai mari ai lui își pusese rădăcina în lupta întocmai cu acești prădători într-o încercare disperată sub Tabor. Trăind în mijlocul unui popor căzut cu duhul, el singur numai nu-și pierduse nădejdea de izbăvire și aștepta să se trezească în popor duhul căinței și al regenerării. În acest timp în popor se ivise un proroc, care prin o cuvântare înflăcărată chemă la pocăință, reproșând israiliților, că au uitat toate binefacerile lui Dumnezeu din timpul eșirei lor din Egipt (Jud. VI, 8-10). Aceasta firește deșteptă spiritul poporului, care încă și mai înflăcărat începuse să ceară izbăvirea de jugul cel greu. Și anume atunci Ghedeon primi chemarea de sus la opera izbăvirii poporului celui greu încercat.

Era cam către mijlocul lui Mai, și vădit se răspândise zvonul despre apropierea unei oarde sălbatece, ce dorea să se folosească de recoltele israilite. Ghedeon pe furiș și cu grabă trieră grâul, ca să dispară cât mai repede, și să se ascundă de oarda ce se apropia. Lucrarea aceasta el o făcu în linul de călcat strugurii¹⁾. Linul de struguri în Palestina de obicei consta din două gavane, de adâncime diferită, cum se pot vedea și astăzi. Bobițele de struguri se zdrobeau în gavanul de sus, iar mustul se scurgea prin un jgheab de piatră în gavanul de jos, care de obicei era mai mare, așa că într'insul se puteau ascunde rezerve și chiar puteau găsi refugiu oamenii²⁾. Pentru a nu fi simțit de madianiți, care poate mișunau împrejur, Ghedeon trieră snopii nu sub cerul deschis, ci anume în lin, și probabil turnă grâul trierat în linul cel mai mare, care era pentru vin. Alături de stâncă, unde era săpat linul, se înălța un palmier falnic sau un stejar, care aparținea deasemenea familiei lui Ghedeon și acum dădea lui Ghedeon apărare contra dogoarei soarelui. Ocupat cu o lu-

1) Linul de struguri era săpat în piatră, în stâncă.

2) Linul de deasupra propriu se numea teasc (Apoc. XIV, 20), iar cel de jos se numea zăcătoare (Marc. XII, 1). Ghedeon triera grâul, evident în teasc sau în linul de sus (Jud. VI, 11). Ziva, ucis în teasc, cum vom vedea mai departe, s'a ascuns în linul de jos sau în zăcătoare.

crare grăbită, Ghedeon nu observa, cum sub stejar se ivise un oarecare călător. Dar acela era „Îngerul Domnului“, care îi zise: „Domnul cu tine, bărbat puternic!“ Salutarea aceasta impresionă straniu pe Ghedeon și dureros stăruî întruînsul simțul situației apăsătoare, în care se afla atât el, cât și tot poporul. Dar era oare aceasta o ironie rea din partea necunoscutului? „Doamne!“ răspunse Ghedeon, „dacă Domnul e cu noi atunci de ce ne-a ajuns pe noi toată nenorocirea asta? Și unde-s toate minunile Lui, de care ne-au povestit părinții noștri; din Egipt ne-a scos pe noi Domnul? Acum ne-a părăsit Domnul și ne-a dat în mâinile madianiților“, încheie cu tristețe și disperare Ghedeon. Dar Domnul, „privind la dânsul“, zise: „mergi cu acea putere a ta și mântuește pe Israil din mâinile madianiților. Eu te trimit“. Asemenea însărcinare turbură fără să vrea pe Ghedeon, care, ca și toți oamenii mari, își simțea tare puțin mărirea și niciodată n'a avut nici idee despre o chemare a sa așa de mare. Deaceea răspunse turburat: „Doamne, cum voi mântui eu pe Israil? Iată și neamul meu în tribul lui Manase e cel mai sarac, și eu în casa părintelui meu sunt cel mai mic“. Dar îngerul i-a dat încredințare încurajatoare: „Eu voi fi cu tine, și tu vei lovi pe madianiți, ca pe un singur om“. Spre confirmarea acestei chemări, Ghedeon primi semne sub forma ivirii focului în chip miraculos la jertfa adusă. Atunci Ghedeon se convinse de menirea sa de sus pentru izbăvirea poporului, și din sufletul său dispăru și acea fărâmbă de îndoială și desnădejde, care începuse să se furișeze și în sufletul său curajos și credincios.

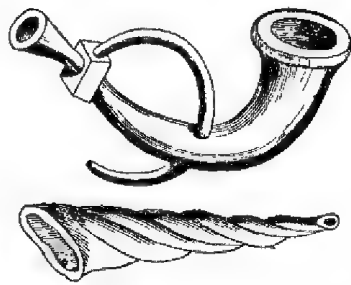
Dar, pentru ca să aibă izbândă mai mare în lucrarea pusă în sarcina sa, Ghedeon a trebuit mai întâi să stărneasca spiritul adevăratei religii în popor, înăbușit de idololatrie. Idololatria pătrunse până și în familia, în care cel mai tânăr membru era Ghedeon. Tatăl lui, Ioas, desperat de ajutorul lui Iehova, cedă idolatriei și pe vârful acelei stânci, unde se afla teascul, ridică jertfelnic lui Baal, zeului soarelui al popoarelor hananiene vecine; arborele ce se ridica lângă teasc a fost deasemenea consacrat Astartei. Ghedeon a primit dumnezeiasca inspirație să dărâme acea capiște și prin aceasta să exprime protestul față de idololatrie. Și el arzând de râvnă pentru credința în adevăratul Dumnezeu, îndeplini îndată această inspirație. Luând zece oameni robi de ai săi, și o pereche de juncani, el noaptea distruse capiștea, tăie arborele consacrat, în locul jertfelnicului lui Baal înălță altar adevăratului Dumnezeu și aduse jertfă pe unul din juncani, întrebuițând ca lemne arborele Astartei. Toate acestea au fost făcute

noaptea, de oarece ziua asta ar fi stârnit groaza superstițioasă și răscoala casnicilor săi și a târgoveților. Dar cu atât mai mare mirare și indignare cuprinse pe acești din urmă, când la sosirea zilei aflară și văzură, ce se făcuse cu capiștea și cu lucrurile lor cele sfinte. Zvonul obștesc nu întârzie și atribue această pretinsă „apostasie” lui Ghedeon, și pînă la locuitorii orașului răsunau glasuri furioase, cerând moartea vinovatului, dar pe dânsul l-a mîntuit hotărârea bărbătească și prezența de spirit a tatălui său, Ioas. Acest din urmă înainte de toți ceilalți se convinse, din fapta fiului său, de nimihnicia jalnică a lui Baal, și la cererea gloatei de a preda pe Ghedeon, răspunse cu îndrăsneală: „Oare voi să interveniți pentru Baal? Oare voi să-l apărați? Dacă el e Dumnezeu, atunci să pășască el pentru sine”. Această vorbire îndrăsneată și luminată în adevăr rușină gloata și o sili să se convingă de rătașirea sa, și Ghedeon căpătă numirea de Ierobaal, adică „luptător contra lui Baal”.

Slava despre fapta asta sbură repede peste țară, numele lui Ghedeon ajunse pe buzele tuturor și el putea acum să pășască în calitate de izbăvitor al poporului de jugul străinilor. „Duhul Domnului cuprinse pe Ghedeon și el trâmbiță din trâmbiță”. Sunetele acestei trâmbițe găsiră repede ecou la triburile înconjurătoare, și sub steagurile lui Ghedeon se adunară 32.000 de ostași, gata să-și pună viața pentru adevărata religie și pentru patria lor. Între acestea oarda sălbatecă începuse deja să înainteze spre Palestina și la apropierea ei fără să vrea se tulbură și sufletul curajos al lui Ghedeon. De aceea pentru a se încredința din nou de menirea sa, el ceru din nou adevărarea, care i s'a și dat prin două semne miraculoase, și anume prin arătarea rouei pe lână și lipsa ei de pe pământul înconjurător, și al doilea prin absența ei de pe lână în timp ce încolo peste tot se afla din belșug¹⁾. Aceste semne zugrăveau oare cum însuși caracterul lui Ghedeon, deosebit: el era aprins și râvnitor, când totul împrejur era indiferent și rece; el era liniștit și cu sânge rece, când totul împrejur era în agitație neobișnuită din pricina năvălirii apropiate a oardei. Primind o asemenea încredințare, Ghedeon păși contra dușmanului. Dar izbăvirea trebuia să se săvârșască nu în deosebi prin puterile poporului, ci prin puterea lui Dumnezeu, și de aceea

1) Roua în Palestina este foarte bogată. „Pe noi ne-a costat mare trudă”, zice Irvin, „să ne apărăm de rouă noaptea, ca și de arșiță ziua. Roua e așa de înbelșugată, încât dimineața plapomele noastre, sub care dormeam noi, erau totașa de ude, ca și cum ar fi fost mulate în marea”. Rosenmüller, Morgenland, V, III, pag. 32. „Adeea”, zice Fournier, „roua este așa de abundentă, încât dimineața corturile se par ca și cum ar fi fost stropite de o ploaie puternică”. Bibl. Lex. tom V, pag. 496.

lui Ghedeon i se porunci să micșoreze oștirea sa, dând drumu la toți cei fricoși și timizi. Rămăsese numai zece mii de oameni; dar și aceștia erau prea mulți pentru victoria, în care Iehova trebuia să-și arate puterea sa. La poalele muntelui Ghelvua, în partea de nord-vest a Ezdrilonului, încă și astăzi curge un râuleț bogat, cunoscut sub denumirea de Ain-Djalut, dar care înainte se numea Ain-Hairot, „izvorul fiorului“, evident primind numirea sa din cauza evenimentului ce se petrecuse pe dânsul. El curge de sub o enormă stâncă, ce se presupune, că are sub dânsa o peșteră, care formează acolo un mare ezer cu cea mai limpede apă. Acum într'insul se afla mult pește mărunț și cândva fundul era pavat. Eșind de acolo, apa aleargă pe două pârae, care adesea sunt pardosite cu petre, dau putere la două mori, și după aceea curg spre răsărit, îndreptându-se în jos pe valea repede El-Djalut, spre Iordan. Anume la acest bazen a și adus Ghedeon pe oamenii săi la adăpătoare, și aicea a observat, care din ei era destul de liniștit și înfrânat, chiar și în vederea apropierei dușmanului, la luarea

Trâmbiță din vechime

apei. Din aceștia el a ales pe aceia, pe care se putea bizui mai mult, desconcentrând pe toți aceia, care în vederea primejdiei din partea dușmanului, se plecară cu grabă la apă și o băură direct din pârâu cu gura. Dar ostași cu sânge rece s'au aflat numai 300. Și numai cu această mână de oameni s'a și hotărât Ghedeon să pășască contra dușmanilor, care cu o gramadă enor-

mă de oaste, cam de 135.000 de oameni se așezase în câmpia Ezdrilonului. Înainte de a păși contra dușmanului, Ghedeon noaptea în taină pătrunse în tabăra dușmană și acolo află de starea îngrijorată a dușmanilor, până la care ajunsese, probabil, zvonul despre mișcarea din tabăra israelită. Și iată, anume atuncea Ghedeon hotărî să-i atace printr'o năvală neașteptată, recurgând la o deosebită stratagemă, nu arareori întrebuințată în vechime: împărțind detașamentul său în trei părți, el dădu fiecărui ostaș câte o trâmbiță și câte o torță într'o oală, poruncind acestor părți să pășască noaptea împrejurul dușmanului, cu înțelegerea că la dairea semnalului, toți ostașii trebuiau să trâmbițeze deodată din trâmbițe, să spargă oalele și să strige tare: „sabia Domnului și a lui Ghedeon“. Anume o astfel de tactică militară, spre mirarea tuturor, s'a repetat într'o luptă arabă pe la mijlocul veacului trecut,

cum e descrisă ea de Nebur, și în Egipt se știe până astăzi în trebuințarea oalelor în scopul ascunderii torțelor. „Zobitul sau poliștutul“, zice unul din cercetătorii cei mai noi, „făcând inspecțiile sale de noapte, de regulă poartă torță, care arde fără flacăra, exceptând acele cazuri, când el o vântură puternic în aer și când momentan se arată într'însa lumină. Capătul torței câte odată se ascunde într'o mică oală de lut sau se ascunde într'alt chip oarecare, când nu se voește, ca cineva să zărească această lumină.

Când totul era gata, atunci ostașii pășiră contra dușmanului, și după semnalul dat, aproape de ora unsprezece noaptea, munții înconjurători deodată se luminau de mulțime de torțe și după ele răsună sunetul a trei sute de trâmbițe, însoțit de sunetul bărbătesc de războiu al năvălitorilor. Asemenea lucru neașteptat deodată puse pe dușman într'o mare turburare. Oștirea triburilor orientale nomade prezenta mai curând o gloată în desordine, decât o armată în adevăratul înțeles al acestui cuvânt. Această gloată felurită fără nici o legătură sau disciplină, și deci foarte ușor expuse la panică, în timpul căria comandanții nu sunt în stare să restabilească vreo ordine și să înlăture cele mai grozave urmări ale ei. De aceea și madianiții, loviți de groază, în învălmășală se ucidău unii pe alții și negândindu-se deloc la atacarea israiliților, se aruncară într'o fugă desordonată. Prima idee a madianiților cuprinși de groază fu ca să fugă cât mai repede posibil. Ceice n'au devenit jertfa primului măcel, ce se produse în tabără, fugeau din toate puterile, scofînd strigăte sfâșietoare, proprii lor, de care istorisesc toți călătorii; în desordine ei se îndreptară către orașul Betsanu din actuala vale Nar-Djalud, care ducea din șesul Ezdrilonului la acest oraș, și după aceea pe orice cale se sileau să ajungă la vadurile Iordanului și să se mântuiască pe celălalt mal al acestui râu. Nu e ușor de închipuit acea învălmășală, ce trebuie să fi domnit în această gloată în debandadă, împovărată în același timp de turme și de cămile. Detașamentul de trei sute al lui Ghedeon, întărit de triburile lui Neftalim, Asir și Manase, urmărea energic pe dușmani și pricinua între ei măcel grozav. Între acestea Ghedeon, în timpul acestei urmăriri, trimise soli la efremiți, ca ei să ocupe toate vadurile Iordanului dela gura lui, adică dela căderea lui în Marea Moartă, la sud, și pe tot cursul lui spre nord, dar înainte de a se împlini această poruncă, o parte de madianiți, sub comanda a doi șefi de seamă Ziv și Salmon, izbutise deja să treacă râul, probabil prin acel loc, unde râul Iavoc se varsă în Iordan, vizavi de Sokhot. În schimb, când celelalte gloate ale dușmanului se rostogoliră spre vadurile Iordanului, cunoscute lor, ei fură întâmpinați de efremiți și aicea,

pe malurile râului, s'a dat lupta crâncenă între israiliți și dușmanii lor, care fugeau sub comanda a doi regi madianiți Oriv și Ziv. Madianiții fură înfrânți și aicea s'a produs un măcel al lor așa de strașnic, încât prorocul Isaia mai târziu vorbește de bătaia aplicată lor aicea, ca de una ce se putea egala numai cu peirea egiptenilor în Marea Roșie, sau cu perirea armatei lui Saniherim (X, 26). Victoria lui Ghedeon s'a proslăvit în urmă și de celelalte sfinte scripturi. Psalmistul, descriind acest triumf al poporului său, spune că dușmanul a fost risipit, ca praful în vânt, ca pleava în fața furtunei, ca pădurea cuprinsă de foc, ca munții cuprinși de flăcări (Ps. LXXXII, 14-15). Printre dușmanii uciși, căzură și amândoi comandanții lor: unul pe o stâncă, care de atunci a început să poarte numele lui, Oriv, și celalalt într'un lîn de vie, unde el voise să se ascundă și care de atunci a început a se numi Ziv, după numele lui.

Între acestea Ghedeon hotărâ să ducă biruința până la capăt și să se folosească toate rezultatele ei posibile. El obținuse deja două biruințe, dar voi să dea dușmanului o înfrângere încă și mai decisivă, și în acest scop trecu peste Iordan, unde, cu toată obosala ostașilor săi, continuă urmărirea regilor madianiți ce fugeau și anume pe Ziv și Salmon, și în fine ajungându-i, sfărâmă toată oștirea lor, iar pe regi îi luă în robie de vii. Astfel biruința era deplină. Începând dela acest timp, madianiții, care până acum fuseseră niște dușmani așa de grozavi, deja nu se mai numărau mai mult printre dușmanii poporului lui Dumnezeu; „așa se umiliră madianiții, înaintea fiilor lui Israil, și nu-și mai ridicară capul lor“ (Jud. VIII, 28), așa că se părea că dispăruse cu totul din istorie ¹⁾.

Dacă numele biruitoarei madianiților și a oardelor lor dobândi o așa răspândire printre urmași, apoi strălucirea slavei lui n'a fost mai puțin mare și printre contemporanii săi. Slava lui a fost așa de mare, încât israiliții îi propuseră chiar autoritatea supremă. Nenorocirile suferite de dânsii pentru lipsa unui conducător, care ar fi știut a organiza apărarea și a sta în capul lor, și deasemenea vitejia, neînfricarea, ghibăcia, înțelepciunea și tăria lui Ghedeon le dădu putință să priceapă avantajele unității strânse între diferitele triburi sub conducerea omului, care unind la un loc puterile lor risipite, ar fi putut să-i facă nebiruiți. De aicea,

1) Această zi a madianiților, cum o numește prorocul Isaia (IX, 4), a fost ultima pentru ei. Despre amoniți se amintește apoi numai în cartea Iudit, II, 16, unde se spune, că fiii lui Madiam au fost biruiți de Olofern. Apoi despre madianiți se mai pomenesc încă la prorocii de mai târziu.

cum vom vedea, pentru prima oară se ivi ideea de o autoritate centrală și de întemeierea monarhiei în Israel. Ghedeon cu adevărat ar fi fost vrednic să fie primul rege al poporului său. El nu era numai viteaz ostaș și erou, ci și politic iscusit. Când, după întoarcerea din expediție, efremiții, care totdeauna își arătau mândria și caracterul lor poruncitor, îi reproșară obraznic pentru că el nu i-a chemat mai înainte la luptă cu madianiții, el le-a răspuns în așa ton, care i-a desarmat cu totul: „Făcut-am eu oare ceva așa, cum ați făcut voi acum?” le spuse el; „nu e mai fericit oare Efreim că a cules via, decât Aviezer care a lăsat-o? În mâinile voastre a dat Dumnezeu pe prinții Madiamului Oriv și Ziv, și ce aș fi putut face eu așa, cum ați făcut voi?” adevărat, a vrut el să spună: „eu am scăpat pe Oriv și Ziv din șesul Ezdrilonului, iară voi i-ați prins și i-ați ucis; astfel victoria voastră e mai presus de a mea”. Cu așa tact politic el unea, unde trebuia, și o tărie neșovăitoare. Locuitorii orașelor Sokhot și Penuel, în loc de a se uni cu dânsul, îi refuzară chiar proviziile de hrană, când avea el nevoie de ele în timpul urmăririi rămășițelor oastei madianiților. Acest refuz dovedea, că față de nenorocirea israeliților ei se raporta cu totul indiferent, sau mai curând că ei se temeau ca niște lași, ca nu cumva madianiții, la înfrângerea căror ei nu se așteptau, să nu-i constrângă apoi să plătească scump pentru acel ajutor, pe care ei l-ar fi putut arăta fraților lor. Ce anume a servit pentru dânsii drept indemn, nu se știe, dar în tot cazul acum era nevoie să amintească diferitelor triburi de acele legături, care trebuia să le unească între ele, pedepsind aspru pentru această indiferență și egoism criminal pe aceia, care nu au voit să facă nici cea mai mică jertfă în folosul binelui obștesc. Ghedeon în adevăr le pedepsi aspru pe acele orașe: el distruse turnul Penuel și nimici pe locuitorii lui; pe reprezentanții principali ai familiei lor din Sokhot deasemenea i-a dat unei morți chinuitoare, supunându-i pedepsei „cu spinii pustiului și cu scândurile zimțuite de măcinat”¹⁾.

Slava despre victoria lui Ghedeon se lăți peste toată țara, și israeliții recunoscători ziseră lui Ghedeon: „să ne stăpânești tu pe noi, și fiul tău, și fiul fiului tău; că tu ne-ai mântuit din mâinile madianiților”. Dar curajosul izbăvitor al țării era mulțămît cu con-

1) Ce fel de pedepse erau acestea, propriu vorbind nu se știe exact. Dar David supuse tot unei asemenea pedepse pe amoniți, 2 Reg. XII 31; 1 Paralipomena, XX, 3. Diodor Sicilianul zice, că în Egipt ucigătorii de tată se pedepseau cu aceea, că îi preumbla pe arbuștii ghimpoși până atuncea, până când ei scoteau cel de pe urmă oțet.

știința datoriei împlinite și renunță cu modestie la autoritatea ereditară, oferită lui, zicând: „Nici eu nu vă voi stăpâni, nici fiul meu nu vă va stăpâni. Domnul să vă stăpânească“. El se mulțămii numai cu o parte din pradă (cu 1700 siclii de aur, afară de căruțe, nasturi și haine de purpură de ale regilor madianiți, și afară de lanțurile de aur dela gâtul cămilelor lor). Din nefericire, el avu imprudența să facă din aceste prăzi Efod sau un vestmânt preoțesc, și poporul cel superstițios, dându-i înămnătate magică, „începură să meargă desfrânat acolo după dânsul“, să vârsii ceva în felul idolatriei. Dealtmintrelea țara s'a liniștit 40 de ani, și însuși Ghedeon a trăit în pace până la bătrânețe adânci, lăsând dela multele sale femei 70 de fii și mai ales acea slavă aleasă, care-i dădu în urmă marea cinste de a fi înscris în numărul celor mai slăviți eroi ai credinței (Ezdr. XI, 32).

Credincioșia nobilă, cu care Ghedeon a refuzat coroana regală, pentru că el considera pe Iehova singurul rege adevărat al lui Israel, își găsi ecou în pieptul unora cel puțin din aceia, pe care el îi asculta așa de slăvit. Nu-i de mirare totuși, că între numeroșii săi fii, cu trecerea timpului, a trebuit să se ivească oarecare sentiment de ambiție. Prada bogată de tot felul, dobândită în timpul marei biruințe asupra madianiților, fără îndoială a contribuit mult la îmbogățirea poporului și a răspândit în el gustul către oarecare lux, care cu deosebire deveni vizibil prin orașe. Unul din rezultatele acestui lucru, contactul mai strâns cu comerțianții mai curajoși ai Feniciei, orașele mari deveniră tot mai mult piețe pentru mărfurile hananiene și sălașuri pentru coloniști străini. Evident în scopul de a-și asigura siguranța persoanei și averii și de a-și asigura caravanele lor comerciale, care neconținut se mișcau cu mărfuri, străinii alcătuiră alianțe, sub protecția zeului lor Baal-Berit, și obținură chiar aceea, că li se îngădui să zidească templu în Sihem, ba poate deasemenea și în alte orașe. Față cu asemenea creștere a prosperității, din nefericire, se începu o puternică manifestare și a concurenței între diferitele orașe și localități. Orașul Ofra, patria lui Ghedeon, a început, se pare, să umbrească această veche capitală a tribului lui Efreim, anume mulțămii că locuiau într'însa fiii lui Ghedeon, care în genere susțineau demnitatea marelui lor părinte. Dar între dânsii se dovedi un membru nevrednic, anume Abimeleh, fiul concubinei din Sihem a lui Ghedeon, care socoti să se folosească de concurența ce se ivise cu scopuri de ambiție. Considerând starea de lucruri, ce se instaurase, ca prielnică pentru sine, el, împreună cu mama sa, alcătuii un plan îndrăzneț, ca Sihemul cu orașele dimprejur

să-l proclame pe dânsul rege și astfel să se înalțe pentru totdeauna deasupra Ofrei. Pentru dânsii era mai bine, le dădea el a înțelege, să se afle sub cârmuirea unuia, decât sub a celor 70 de fii ai lui Ghedeon, în care număr se enumera, poate, și nepoții lui. Afară de asta el, Abimeleh, era „din carnea și din oasele lor”. Acest pas îndrăsneț al lui Abimeleh izbuti. La el luară parte și străinii, ce se stabiliseră în Sihem, așa că-i dădură chiar ajutor bănesc dela templul lui Baal, și el deodată păși la năimirea de ostași din diferiți oameni fără treabă, de care erau tare mulți în aceste timpuri turburi. Cu oștirea adunată, el declară îndată războiu fraților săi, pe care-i înfrânse cu totul și fără milă îi dădu morții, decapitându-i probabil pe o „piatră”, care se bucura, poate, de un deosebit renume, din cauză că pe dânsa cândva Ghedeon își adusese jertfa sa. Dela acest măcel a scăpat numai singur Iotam, fiul cel mai mic al lui Ghedeon, care izbuti să fugă. El a fugit pe muntele Garizim, ce se înalță deasupra văii Sihemului, și de acolo văzu, că locuitorii orașului și ai locurilor din împrejurimi s’au adunat jos în vale, în scopul de a proclama pe Abimeleh rege. Această priveliște insuflă imediat lui Iotam, care se distinge prin îndrăsneală și ghibăcia genialului său tată și unchiu – ideea să se adreseze către adunare cu o cuvântare. Cățărându-se pe un pisc stâncos, ce se ridica pe Garizim și care era inaccesibil pentru ostașii lui Abimeleh din cauza povârnișului stâncilor, el declară cu îndrăsneală poporului uimit de prezența sa și se adresă către dânsul cu o parabolă plină de mustrări, prima de care se istorisește în Biblie. Figura pentru ea o împrumută el din scena înconjurătoare. Din basmele Indiei și Greciei de obicei vorbesc sau lucrează fiarele și paserile; dar în Palestina comparația de obicei se lua din regnul vegetal. „Ridicându-și glasul său, Iotam strigă și zise poporului: Ascultați-mă pe mine, locuitori ai Sihemului, și să ne audă Dumnezeu! S’au dus cândva arborii să ungă peste dânsii rege, și ziseră maslinului: să domnești peste noi. Maslinul le zise: Lăsa-voi eu oare grăsimea mea și mă voi duce să rătăcesc printre arbori? Și au zis arborii smochinului: vină tu și domnește peste noi. Smochinul răspunse: lăsa-voi eu oare dulceața mea și rodul meu cel bun și mă voi duce să rătăcesc printre copaci? Și au zis arborii viței de vie: vină tu și domnește peste noi. Vița de vie răspunse: lăsa-voi eu oare mustul meu, care veselește pe zei și pe oameni și mă voi duce să rătăcesc printre copaci? În fine au zis toți arborii spinului: vină tu și domnește peste noi. Iar spinul a zis către arbori: dacă voi cu adevărat mă puneți rege peste voi, apoi mergeți și vă supuneți sub

îmbra mea; dacă nu, atunci va eși foc din spini și va arde cōșdrii cedrii Libanului. Deci, luați sama, oare după adevăr și după dreptate, punând pe Abimeleh rege? Și ați procedat voi bine cu Ierobaal (Ghedeon) și cu casa lui și potrivit cu facerea de bine a lui ați procedat voi? Pentru voi tatăl meu s'a luptat, nu și-a crușat viața sa și v'a izbăvit pe voi din mâinile madianiților, iar voi acum v'ați ridicat contra casei tatălui meu, și ați ucis pe cei 70 de fii ai tatălui meu pe o singură stâncă, și ați pus rege peste locuitorii Sihemului pe Abimeleh, fiul concubinii lui, pentru că el e fratele nostru. Dacă voi acum ați procedat după adevăr și după dreptate cu Ierobaal și casa lui, atunci să fie peste voi

Spinți și plante ghimpoase în Palestina.

binecuvântare și să vă bucușrați de Abimeleh, și el să se bucure de voi. Dacă însă nu, atunci să iasă foc din Abimeleh și să ardă pe locuitorii Sihemului și toată casa lui Milo, și să iasă foc dela locuitorii Sihemului, și toată casa lui Milo și să ardă pe Abimeleh" (Jud. IX, 8, 20). Terminând această cuvântare expresivă, Iotam imediat dispăru, lăsând pe locuitorii din Sihem să cugete asupra urmărilor nechibzuitului și așa de bine zugrăvitului lor procedeu.

Dar sihemiții, târâți de avantajele întăetății lor în popor, nu ascultară de sfatul bun și în adevăr proclamară pe Abimeleh rege; totuși curând ei au trebuit să se convingă, cât de dreaptă a fost prevenirea făcută lor de Iotam. Abimeleh se dovedi anume acel spin, care-i invită să se odihnească sub umbra lui. Pentru asigurarea situației sale, el nu se mărgini la uciderea fraților săi, ci continuă aceeași politică sângeroasă, nimicind pe toți aceia, care într'un fel sau altul se puteau părea lui periculoși pentru autoritatea lui. O asemenea politică în răsărit nu-i fără exemplu. În urmă recurse la ea Iui, când a nimicit el familia lui Ahab, și deasemenea Hotolia, când ea ucise copiii lui Ohozia. Asemenea barbarie a fost totdeauna în obicei la răsărit. În Turcia ea a existat până la timpul cel mai din urmă, iar în Persia încă și astăzi există obiceiul de a orbi pe frații șahului și pe toți

ceilalți moștenitori colaterali ai tronului la începutul fiecărei domnii nouă¹⁾. Un astfel de început al domniei lui Abimeleh demască în totul caracterul lui, și el rămase credincios sieși în tot timpul cărmuirii sale. Iubitor de sine până la cruzime, fără principii și fără scrupule, el din această cauză curând a trebuit să silească pe supușii săi să se răscolească. Jucând rolul de rege, el avea armată, strângea dări și organizează administrația, găsindu-și în persoana lui Zabul locotenent, căruia el îi încredințase guvernarea Sihemului, iar el însuși se mută la Aruma, pe vârful unui munte, cam la cinci kilometri spre nord-vest. Tirania lui între acestea deveni așa de insuportabilă, că în Sihem s'au format bande de răsculați, care începură să prade totul ce aparținea lui Abimeleh, ba se încercau să-l prindă și pe dânsul însuși. Pentru domolirea sehemitelor, Abimeleh trimise pe Gaal, un hananeu din Sihem, cu un detașament de armată. Dar Gaal însuși se tutuia cu sihemii. La un ospăț vesel în timpul culesului viei, ce s'a dat în templul lui Baal, lucrurile au ajuns până acolo, că Gaal se adresă către cei adunați cu o cuvântare de răzvrătire trădătoare, în care el propuse să lipsască pe Abimeleh de tron și să înceapă el însuși a conduce pe frații săi. Despre această tradare se raportă de către Zabul lui Abimeleh, care arată că el a moștenit de la tatăl său dacă nu vrednicia morală, apoi cel puțin energia. El imediat se arată în oraș cu detașamentul, lovi pe Gaal și pe adepții lui, îi izgoni din oraș și după aceea în a doua luptă a doua zi lovi și pe sihemii, care căzură în asprele mâni ale lui Abimeleh; toți aceia cari se dovediră în viață după măcel, fură alungați din case. Usurpatorul furios, dărâcă orașul și-l presură cu sare în semn ca să fie uitată și însuși localitatea Sihemului. Celelalte părți de populație totuși fugiră la templul lui Baal, în turnul căruia nădăjdudeau ei să-și găsească refugiu, dar Abimeleh acum nu știa nici de compătimire, nici de respect. Indreptându-se spre muntele învecinat Selmon, el însuși împreună cu detașamentul său, tăiară ramuri de pomi și apoi, aducându-le în orașul lor, le puse sub turn și dete foc, așa că în turn arsese de vii până la o mie de bărbați și femei²⁾.

1) Doamna M'Heli, femela fostului ambasador englez în Persia, a văzut odată, cum unul din prinți, băiat de zece ani, legându-și ochii cu batista, rătăcea prin cameră. La întrebarea, ce face, băiatul răspunse, că deoarece știe, că după moartea tatălui său, care e rege, lui au să-l scoată ochii, apoi el a și cercat acum, ce va să zică a fi orb. Tatăl lui și-a asigurat sieși tronul cu ajutorul unchiului fostului rege, nimcînd toată „familia regală”. În timpul din urmă aceeași a făcut Tibo, regele Birmaniei, pentru a-și asigura tronul.

2) Casa lui Milo, pomenită la Jud. IX. 20 era probabil numită pentru acest turn întărit, în care căuta refugiu în Sihem. El probabil era pe muntele Garizim.

Din Sihem Abimeleh plecă către alt oraș răsvrătit Teveț, actualul Tubas, pe drumul principal, la jumătate de ceas între Sihem și Beosan, și recurse la același mijloc pentru nimicirea locuitorilor lui, care fugiseră în puternicul turn al orașului după prima înfrângere. Dar blestemul lui Iotam urmărea acum pe Abimeleh pas cu pas, și el își găsi aicea peirea sa. Când el, în scopul de a pune dedesupt material inflamabil sub turn, se apropia de zidul lui, atunci o femeie turnă asupra lui de sus o piatră de râșniță și-i zdrobi capul. Rușinându-se să moară de mâna unei femei, Abimeleh porunci armașului său să-l înjunghie cu sabia. „Așa a plătit Dumnezeu lui Abimeleh pentru crima care o făcuse tatălui său, ucizind pe cei 70 de frați ai săi“, și deci așa de neslăvit se termină prima încercare de a întemeia cu de la sine putere autoritatea regală a poporului lui Israil.

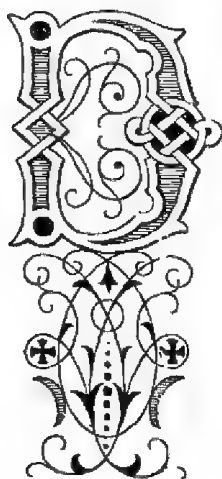

Galaadul.

CAPITOLUL XXXII.

I E F T H A E

După detronarea lui Abimeleh, urmă un timp destul de îndelungat, în curgerea căruia israeliții se bucurară de pace și prosperitate. Încercările anterioare au fost atât de edificatoare pentru popor, că el, evident, ajunsese la recunoașterea necesității de a pune în rânduială raporturile sale sociale și cetățenești, și în acest scop chiar și în timp de pace recunoscuseră persoane particulare, care erau judecătorii lor. Ca atari după Abimeleh se amintesc judecătorii Tola și Iair. De oarece acesta era un timp de liniște și de pace, apoi existența acestor judecători avea un caracter cu totul civil. Ei erau judecători în înțeles deplin al acestui cuvânt, adică scopul lor principal era instaurarea rân-

duelilor cetățenești lăuntrice în popor. Dar această prosperitate, în timpul căreia încetul cu încetul se uitau încercările din timpurile trecute, iarăși se dovediră vătămătoare pentru un popor atât de nestatornic și ușuratic, cum erau israeliții. Uitând încercările și lecțiile din timpurile trecute, ei începură iară să incline către idololatrie; între ei se întări corupția obișnuită. Folosindu-se de

prosperitate, poporul începu să intre în atingere încă și mai strânsă cu neamurile idololatrice înconjurătoare și lucrurile ajunseră până acolo, că poporul, care ar fi trebuit să servească de învățător al credinței în singurul Dumnezeu adevărat pentru toate popoarele înconjurătoare, însuși începu să le imiteze ca un sclav cultele și principiile lor idololatre și începu fără alegere „să slujască Baalilor, Astartelor și zeilor amoreilor, și zeilor sidonienilor, și zeilor Moabului, și zeilor amoniților și zeilor filistenilor”, uitând numai pe Domnul Dumnezeu cel adevărat. „Și s'a aprins mânia Domnului asupra lui Israil, și El i-a predat în mâna filistenilor, și în mâinile amoreilor. Aceștia strâmtorară și chinură pe fiii lui Israil optsprezece ani”. Nenorocirea asta a fost cu atât mai grea, că vrășmașii strâmtorau poporul în același timp din două părți, dinspre răsărit și dinspre apus. Vrășmașii dela apus, adică filistenii, până acum fusese numai niște păstori neînsemnați și pașnici, dar acum ei începură, vădit, să apară în calitate de cuceritori așa de groaznici, care în urmă aruncară așa groază asupra israiliților. Dar actuala lor incursiune a fost, se pare, o oarecare incursiune neînsemnată, care a servit numai o prevenire vremelnică pentru poporul israilit. Dușmanul principal se dovedi amoniții, descendenții lui Lot. Amoniții amenințaseră pe israiliți în timpul lui Lot, dar în același timp ei nu mai susțineau pe moabiți, ei evident ne manifestând dispozițiuni dușmănoase față de israiliți; acum însă ei singuri erau atât de puternici, ca să facă incursiuni asupra Palestinei. Caracterul lor aspru și prădalnic îi făcuse deosebit de groznici. Ei duceau viață nomadă și erau cu totul dedați pasiunii războinice și jafului, calități proprii beduinilor. Israiliții, din timpul eșirii lor din Egipt, niciodată n'au întâlnit vrășmași mai cruzi. Din timpul eșirii acești descendenți ai lui Lot refuzară descendenților lui Avraam rezerve pentru traiu în pustie; ei chiar se sileau să abată pe israiliți dela calea datoriei morale, urmărind împreună cu moabiții sfaturile viclene ale lui Velaam (Deut. XXIII, 4). Unde anume trăiau ei în acel timp, când au făcut incursiune asupra israiliților, nu se știe, dar e neîndolnic aceea, că ei trăiau spre răsărit de țara Galaadului. Orcât de greu era de pătruns în această din urmă țară, munții căria pare că ar alcătui pentru dânsa o fortăreață inespugnabilă; amoniții totuși au reușit să facă incursiune asupra ei, și de acolo ei au trecut peste Iordan, au început să facă incursiuni prădalnice și răspândiră prădăciunile lor în adâncime până la triburile lui Efreim, Veniamin și Iuda.

Ca de obicei nenorocirea asta iarăși constrânse pe israiliți să se adreseze cu rugă de ajutor către Domnul lor cel uitat de

dânşii. Dar de data asta şi Domnul, în mânia lui cea dreaptă, le răspunse: „Voi M'aţi părăsit şi v'aţi apucat să slujiţi altor dumnezei. De aceea Eu nu vă voi mai mântui. Mergeţi de strigaţi către dumnezeii pe cari vi i'aţi ales: să vă mântuiască ei la vreme de strâmtorare pentru voi“. Aceasta a fost o straşnică lecţie pentru israiliţi, cari au trebuit să cunoască, cum zeii păgâni din împrejurimi, servind pentru ei izvor de desfătări vinovate în timp de pace şi din contra servesc pentru dânşii drept laţ de prins în aceste nenorociri. Dar îndurarea dumnezească e nemărginită. Când israiliţi în pocăinţe se îndreptară spre Dânsul iară şi lepădără zeii străini, începând să slujască numai Domnului, atunci „n'a suferit sufletul Lui suferinţele lui Israil“, şi El le trimise izbăvitor în persoana lui Ieftae. Acesta era, chiar după origina sa, în totul fiul vremii sale corupte. Mama lui era o desfrânată din Galaad, din tribul de peste Iordan al lui Manase, şi el, lipsit de fraţi săi vitrigi de moştenire în casa tatălui său nelegitim, se retrase în pământul liber Tov, care propriu nu se ştie unde se afla, dar probabil era situat la hotarele stăpânirii amoniţilor, dacă nu alcătuiă chiar partea lui. Acolo el, adunând împrejurul său oamenii fără casă şi leneşi, deveni căpetenia unei bande de prădalnici. Dar Ieftae nu uita datoria sa patriotică, şi de aceea el făcu incursiune asupra vrăşmaşilor ţării sale, răpindu-le turmele şi caravanele. Faima şi vitejia lui întoarse asupra lui atenţiunea bătrânilor din Galaad, care în chip deosebit suferiseră de năvălirile amoniţilor, şi ei îl poftiră să stea în capul lor pentru luptă cu duşmanii. Lui Ieftae îi veni tare greu să primească poftirea dela bătrânii oraşului, unde el suferise o straşnică ofensă şi nedreptate, dară iubirea de patrie birui şi el primi propunerea, cerând totuşi pentru sine la această condiţie întâietate în popor în calitate de judecător. Aicea noi vedem astfel un nou pas către o treptată întărire a ei după anumite persoane. Condiţia aceasta fu primită din partea bătrânilor şi ea fu solemn întărită în faţa Domnului.

Apărând în calitate de conducător, Ieftae curând formă împrejurul său un detaşament, gata să păşască pentru eliberarea ţării sale de cumpliţii vrăşmaşi; dar înainte de a păşi la expediţie, Ieftae încercă deocamdată să pună la cale trebile pe cale paşnică şi intră cu amoniţi în tratative pentru definirea drepturilor celor două popoară duşmane asupra provinciei transiordaniene. Cu acest prilej Ieftae dovedi o cunoştinţă fină a întregii istorii premergătoare a cuceririi pământului tăgăduinţei şi, sprijinindu-se pe date istorice, ceru îndepărtarea amoniţilor. Aceşti din urmă justificară atacurile lor asupra triburilor transiordaniene prin aceea,

cumcă pământul, ce se afla între râurile Arnon și Iavoc, alcătuija proprietatea lor ereditară. Prin trimișii săi Ieftae le dovedi netemeinicia acestor pretenții. Această țară, în timpul cuceririi israilite, aparținea lui Sihon, regele amoreilor. Adevărat, amoreii n'au fost stăpânitorii ei primordiali, de oarece ei au luat-o dela moabiți (Numer. XXI, 26). De aceea pretenția asupra ei ar putea să și-o arate Valac; dar deși el invită pe Valac, ca să apere ceea ce rămasese din regatul lui, contra atacului posibil al israiliților, de care el se temea, el totuși niciodată nu se încercă să întoarcă ceea ce israiliții răpise dela amorei, deși pământul acesta îi aparținuse la început lui. Afară de asta, chiar în raport cu amoreii, după cum înainte în raport cu edomiții și cu moabiții, posesiunile cărora israiliții în realitate le-au ocolit printr'un mare cerc, acești din urmă la vremea lor au manifestat o neobișnuită bunăvoință. Dacă amoreii ar fi și fost lipsiți de posesiunile lor, apoi asta pentru că ei însuși ar fi făcut o incursiune prin nimic justificată asupra israiliților, care la început numai i-au rugat să le îngăduie să treacă prin țara lor. În fine, dacă stăpânirea de trei sute de ani incontestabilă a țării nu le da încă dreptul pozitiv la stăpânirea acelui pământ, atunci e greu de închipuit, după care drept mai puteau ei să-l stăpânească. Deci Ieftae nu se turbură să transporte chestiunea chiar pe punctul de vedere religios. Adresându-se către amoniți și generalizând discuțiile și tratativele de până acuma, el le zise: „așa dară Domnul Dumnezeuul lui Israil a izgonit pe Amoreu dela fața poporului său Israil, iar tu vrei să iai moștenirea lui? Nu stăpânești tu oare ceea ce ți-a dat Hamos, Dumnezeul tău? Așa și noi stăpânim tot ceea ce ne-a dat de moștenire Domnul Dumnezeuul nostru (Jud. XI, 23-24). Când toate aceste tratative nu au dus la scopul dorit și toate propunerile pașnice au fost respinse cu trufie de amoniți, care își arătară pretențiile lor asupra tuturor ținuturilor transiordaniene, atunci Ieftae se văzu nevoit să-și asigure dreptul său cu armele. „Și a fost peste Ieftae duhul Domnului“. Puternic prin bărbăția proprie și însuflețit de popor, care de pretutindenea începu să se adune sub steagul său, Ieftae însfârșit se mișcă asupra dușmanului; dar înainte de aceasta după obiceiul vremilor vechi, dădu făgăduință Domnului, zicând: „dacă Tu vei da pe amoniți în mâinile mele, atunci la reîntoarcerea mea cu pace dela amoniți, ce va eși pe poarta casei mele întru întimpinarea mea, va fi a Domnului, și voi înălța acea ardere de tot“. Expediția fu reușită. Ieftae zdrobi pe dușman urmărindu-l dela Aroer pânăla Minot și a luat douăzeci de orașe

până la Avel-Cheramim, așa că amoniții se umiliră înaintea fiilor lui Israil.

Topografia provinciei, situată la răsărit de Iordan, încă și astăzi e prea puțin cunoscută, ca să putem da o idee despre acea localitate, care a fost martora victoriilor lui Ieftae. Puțina siguranță a acestor țări, inundate și astăzi, ca și atunci, de beduini, împedează pe cercetători să facă studii temeinice. Un călător englez, Tristram, totuși cercetă pământul lui Moab în anul 1872, și unul din rezultatele cele mai interesante ale călătoriei lui a fost descoperirea orașului Avel-Cheramim. „După 20 de minute după părăsirea localității Divan“, zice el, „călătoria noastră ne duse într-o vale așa de puțin adâncă, încât ea te miră de merită această denumire. Acolo se pot încă vedea urmele zidurilor și a teraselor, devenite astăzi simple movile de pământ, acoperite cu iarbă și înșirate regulat în lungul unui deal pe distanță de aproape trei sute de picioare. Când noi am întrebat, ce au fost acestea, nu ni s'a putut da vreo lămurire, ci au spus numai, că această vale se numește Hurm-Divan, adică viile Divanului. Această poiană joasă are aproape trei mile engleze în lungime (5 kilometri). Numirea aceasta era păstrată de niște oameni, cari probabil nu văzuseră niciodată via și cari chiar nu au nici o idee despre destinația primitivă a acestor vechi șanțuri, cum s'ar putea numele. Acesta e un interesant exemplu despre perzistența numirilor semite. Dar asta nu e încă totul: aceasta e o interesantă ilustrație a unei cunoscute sentințe din cartea Judecătorilor. Când Ieftae în războiul său contra amoniților l-a înfrânt în acest șes, atunci citim: „și l-a înfrânt cu înfrângere mare foarte, dela Aroer până la Minit douăzeci de orașe și până la Avel-Cheramim, adică până în șesul viilor, și l-a dat lovitură mare“ (Jud. XI, 33). Astfel aicea pe această cale, pe care firește trebuia să fugă oștirea zdrobită a amoniților, îndreptându-se dela răsărit după înfrângerea dela Aroer, vechea numire se păstrează și până astăzi, deși exprimată în altă limbă, dar cu aceeași însemnare. Dar unde era situat Minit? Noi asta nu o știm. Se presupunea că acesta e poate Menia, sătuc, care se află la șapte mile spre răsărit de Eсевon. Dar noi n'am putut găsi nici cea mai mică urmă, nici numele, nici chiar locul, nici acolo, unde ni-l arată, nici în alt loc. Aicea însă noi avem cel puțin niște rămășițe, care mărturisesc de numirea exactă a șesului viilor“. Acea împrejurare, că Ieftae a voit la început să evite războiul prin o înțelegere pașnică, arată că el avea o înaltă părere despre puterea amoniților. Asediul Avisului Galaadului, pe care acești din urmă o întreprinseseră în curând, anume în tim-

pul lui Samuil (1 Reg. XI, 13), arată, că înfrângerea pricinuită lor de Ieftae nu zdrobiseră cu totul puterea lor. Săvârșind opera de eliberare, Ieftae se întoarse în triumf în cetatea sa Masifa și se duse la casa sa. Sub înrâurirea triumfului și aprobărei generale a poporului, care lăuda nevoințele eliberatorului lor, Ieftae a putut deja să uite și acea făgăduință, pe care el îl dăduse înainte de războiu. Dar când el se apropia de casa sa, „iată fiica lui îi iese întru întâmpinare cu timpane și jocuri, unica sa fiică, care voise mai mult decât toți să sărbătorească victoria tatălui său cu ceritorul. Nefericitul tată fu lovit ca de un trăsnet, care abea atunci își aduse aminte de toată nechibzuința făgăduinței negătate ce dăduse. Când el o văzu, „își rupse haina sa și zise: ah, fiica mea! tu m'ai zdrobit; și tu ești printre turburătorii liniștei mele! Eu am deschis despre tine gura mea, înaintea Domnului și nu mă pot lepăda“. Aflând grozava taină, curajoasa fiică a vi-teazului tată, totuși nu se dădu în brațele unei disperări desăvârșite, ci ceru dela dânsul numai o amânare de două luni, ca să se ducă în munți să-și plângă fecioria sa cu prietenele sale. „După trecerea celor două luni, ea se întoarse la tatăl său și el săvârși asupra ei făgăduința sa, pe care o dăduse, și ea nu cunoscuse bărbat¹⁾“.

Dar cum să înțelegem împlinirea acestei făgăduințe? Din cauza tainicei neclarități a textului biblic, ea se înțelege diferit. Unii interpreți, mai ales cei vechi, o înțeleg în sens literal, că în adevăr fata a fost adusă jertfă ca ardere de tot; dar în timpurile mai nouă capătă importanță altă interpretare, anume că fiica lui Ieftae a fost numai consacrată la slujire Domnului. Pentru a înțelege mai bine această împrejurare, trebuie rezolvite două chestiuni: ce anume a înțeles Ieftae, dând făgăduința sa? Și s'a simțit el oare pe sine obligat, în puterea sensului literal al votului său, să aducă fiica ardere de tot? Chiar dela început ne întâlnim aicea cu următoarele două fapte, și anume, că până la acest timp Ieftae a lucrat și a vorbit, ca slujitor adevărat al lui Iehova, și că numele său ocupă un loc de cinste în acea listă a eroilor credinței, care e scrisă de apostolul în epistola către Evrei (XI, 32). Deja din asta devine aproape imposibil a crede, că un adevărat slujitor al lui Iehova ar fi putut cândva să dea făgăduință să aducă jertfă umană, și încă și mai puțin, ca el în adevăr să o fi adus, ne mai vorbind deja, ca de obiect al acestei jertfe să fi servit propria și unica sa fiică. Astfel de jertfe erau în cel mai înalt grad

1) Tristram, Land of Moab, p. 139-140.

străine și protivnice întregului spirit și litere a legii lui Dumnezeu (Levit. XVIII, 21; XX, 2-5; Deut. XII, 31; XVIII, 10), și noi nu întâlnim nici o amintire despre ele până la necredincioșii regi Ahab și Manase. Chiar Iezabela n'a îndrăsnit să le introducă; și noi știm de ce groază au fost cuprinși israiliții, când ei au văzut, cum păgânul rege al Moabului aduse pe fiul său ca jertfă de răscumpărare pe zidurile capitalei sale (4 Reg. III, 26). Dar dificultatea devine aproape de neînvinș, anume când întâlnim după asta numele lui Ieftae în lista Noului Testament printre eroii credinței. Un vinovat de asemenea crimă contra legii fără îndoială n'ar fi putut să-și găsească loc acolo? Dar aceste socotele deși sunt importante, trec peste hotarele înseși istorisirii, și pentru adevărata înțelegere a chestiunii e nevoie să se examineze mai exact înseși istorisirea biblică. Făcând aceasta, noi mai întâi de toate trebuie să lepădăm, ca ne necesare în cauză, toate dovezile de acest fel, ca barbaria acelor vremi, nedesăvârșirea concepțiilor religioase sau neștiința religioasă din partea unui astfel de căutător de aventuri, cum fusese la început Ieftae, care petrecuse cea mai mare parte a vieții sale departe de israiliți. Istorisitorul biblic, adevărat, ne prezintă pe Ieftae ca pe un sălbatec și îndrăzneț muntean al Galaadului, care se îndeletnicea cu hoția și cu incursiunile asupra locuitorilor din împrejurimi. Dar, pe de altă parte, Ieftae ne conținește lucrează și vorbește în totul ca un adevărat slujitor al lui Iehova; și votul său, care în Vechiul Testament totdeauna dovedește cel mai înalt simț religios (Fac. XXVIII, 20; 1 Reg. I, 11; Ps. CXV, 14; Eș. XIX, 21), a fost pentru dânsul cu atât mai sfânt, cu cât el a fost dat lui Iehova. După aceea în solia către regele amoniților, Ieftae manifestă cunoștința cea mai apropiată cu Penateucul, în care caz nu odată dovezile lui alcătuiesc citate aproape pe literale din cartea Numere (XX). Omul care cunoștea așa de bine și de amăruiț istoria sfântă, n'a putut să nu știe principiile fundamentale ale adevăratei credințe. Având toate acestea în vedere, putem să pășim la cercetarea istorisirii biblice despre votul dat de dânsul, și din acea istorisire se arată următoarele:

Insuși expresiunile, în care a fost dat votul de către Ieftae, în tot cazul nu exclud posibilitatea, că oarecare ființă omenească să iasă pe ușa casei sale întru întâmpinarea lui la întoarcerea sa. Textul original fără să vrei stărnește asemenea idee și probabilitățile evidente ale chestiunii au vorbit puternic în favoarea unei atari întâmplări. În realitate, expresiunea votului lui Ieftae, pe cât se pare, intenționat a fost făcut în asemenea termeni generali, care ar acoperi toate întâmplările ce s'ar putea întâmpla. Dar

chiar și în asemenea caz e imposibil de presupus, ca Ieftae să fi putut să dea intenționat un vot, în care el ar fi avut în vedere anume o jertfă umană. Ba încă e și mai imposibil de presupus, că lui Ieftae i s'ar fi ivit ideea, că Iehova va voi să lege victoria sa eliberatorie cu o crimă așa de grozavă. Expresia, întrebuintată de Ieftae la facerea votului, e remarcabilă și sub alt raport. Într'însul s'a spus: „ce va eși pe poarta casei mele întru întimpinarea mea, va fi a Domnului, și voi aduce acea ardere de tot“. Marii interpreți iudei din evul mediu, contrar Talmudului, au dovedit, că aceste două pozițiuni din urmă nu sunt identice. În lege niciodată nu se vorbește despre animalul adus ardere de tot, că el „va fi al Domnului“, și aceasta din acea cauză simplă, că prin fiecare ardere de tot se înțelege anume aducere Domnului. Dar când se aduceau lui Iehova ființe umane, apoi atunci se și întrebuinta această expresie, ca de exemplu aducerea întâilor născuți dintre israiliți și a tribului lui Lêvi (Numer. III, 12-13). Dar în asemenea caz niciodată, negreșit, nu se subînțelegea, ca asupra lor să se fi săvârșit adevărata aducere de jertfă umană. După aceea trebuie de amintit, că după rânduiala legii lui Moise ca jertfă a arderii de tot se aduceau numai exclusiv ființe de genul masculin (Lev. I, 3), și asta singură de sine esclude deja puțința presupunerii din partea lui Ieftae, că fiica sa putea să devină obiectul unei astfel de jertfe. Dar chiar dacă se presupune, ca fiica care-l iubea așa de mult în adevăr s'a consacrat pe sine la moarte, apoi e aproape cu totul improbabil, ca ea să dorească să petreacă două luni din viața rămasă nu cu întristatul său tată erou, ci în munți cu prietenele sale cele de o vrâstă cu dânsa. Pentruce era să plângă în această izolare nu tinerețea sa, ci „fiecioria“ sa, nu faptul că ea trebuia să moară, ci faptul că ea trebuia să moară necăsătorită. Expresia evreească în cazul întâiu ar fi fost cu totul deosebit de cea care e întrebuintată aicea în sf. Scriptură și care poate însemna numai ultima. Acea împrejurare, că ultimul copil trebuia să moară necăsătorit și astfel să condamne numele tatălui la dispariție în Israil, în lumina timpurilor Vechiului Testament se considera cu adevărat mare nenorocire și o grea lovitură. Stârpiciunea era una din pedepsele, ce se rânduia pentru păcate mari (Levit. XX, 20), și una din marele pedepse pentru apostasia poporului era, după expresia psalmistului, aceea, că „pe tinerii lui îi mânca focul, și fetelor lui nu le cânta imnele de nuntă“ (Ps. LXXVII, 63). Cercarea aceasta se arată cu atât mai grea pentru Ieftae, când noi ne închipuim, că ea a căzut asupra lui și asupra unicii sale fiice în ceasul celui mai înalt triumf, când toată pros-

peritate se părea că se află la dispozițiunea lor. Omul cel mai mare și mai fericit în Israel devine deodată cel mai de jălit și ne fericit, deja pentru că chiar după asemenea senz al votului lui Ieftae se lipsi de fericirea supremă, singura de care se socotea vrednic omul Vechiului Testament, și anume de fericirea continuării neamului său. În sfârșit, e foarte semnificativ, că înseși mărturia despre săvârșirea votului se vorbește numai că Ieftae „a săvârșit asupra ei votul său, pe care l-a dat“, fără alte amărunchimi, nu se spune, că el în adevăr ar fi adus-o ardere de tot, ci din contra numai se adaugă, că „ea n'a cunoscut bărbat“, oarecum ca o aluzie la aceea, că asupra ei n'a fost săvârșită arderea de tot, ci ea a rămas în feciorie și a fost consacrată să slujască lui Dumnezeu.

Toate aceste temeluri sunt așa de serioase, că în timpurile cele mai nouă interpreții înclină tot mai mult către acel înțeles al votului lui Ieftae, că îndeplinirea lui s'a coprins nu în aducerea de către el a fiicei sale ardere de tot, ci în consacrarea ei lui Dumnezeu să slujască la cortul mărturiei pentru toată viața. Și în adevăr, la evrei era obiceiul să se dea asemenea făgăduințe. Asta se poate vedea deja din cartea Leviticul, unde se definește exact prețul răscumpărării pentru sufletul omenesc, consacrat lui Dumnezeu (Levit. XXVII, 4). Se consacrau atât bărbați cât și femei mai bătrâne și tinere, robi și liberi. Pentru omul consacrat se îngăduia a se aduce o răscumpărare, statornicită prin lege, dar unii nu voiau să se bucure de acest drept. Așa Ana a consacrat lui Dumnezeu pe Samuil pentru toată viața (1 Reg. I, 11, 29). Tot un astfel de vot a dat și l-a împlinit asupra fiicei sale Ieftae Judecătorul, și în amintirea curajoasei fiice a lui Ieftae, „intră în obiceiul la israeliți, că anual fiicele lui Israel mergeau și plâneau pe fiica lui Ieftae galaaditeanul, patru zile pe an“ (Jud. XI, 40).

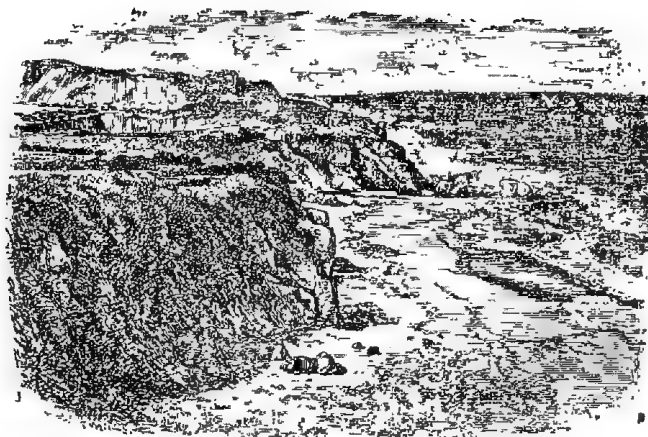
Un remarcabil ecou al acestui eveniment biblic servește obiceiul, care încă și astăzi se păstrează în peninsula Sinai. Când fetei i se spune, că ea trebuie să se mărite, atunci, după un vechiu obicei, ea de regulă fuge pentru câtva timp în munți. Fuga aceasta la multe este numai o prefăcătorie aparentă; dar la unul din cele patru triburi, ce trăesc astăzi în acea peninsula, anume la emzenchi, fuga aceasta e reală: mireasa pleacă în munți pentru trei zile și acolo se ascunde tot timpul, ca și cum ar plânge fecioria sa¹⁾. Tot acestui lucru corespunde și curiosul obicei, ce

1) Nu va fi de prisos să observăm cu acest prilej, că propriu în textul evreesc verbul întrebuințat la Jud. XI, 40 înseamnă nu „a plânge“ ci „a lăuda“,

se păstra printre iudei chiar pe vremea Mântuitorului. De două ori pe an, în ziua de 15 a lunii Aviv, când se termină strângerea dărilor pentru templu, și în ziua de pocăință generală, fetele din Ierusalim, în haine albe, înadins date lor în acest scop, așa ca la fel să fie îmbrăcate toate, și bogate și sarace, plecau la viile din apropierea orașului, unde dănuiau și cântau. Nu era oare acest interesant obicei deasemenea un ecou îndepărtat a laudei ce se aduceau de fete fiicei lui Ieftae?

Oricum ar fi, întreg acest evniment a trebuit să se lase ca o povoaară grea peste sufletul întristat al lui Ieftae, dar pe el îl mai aștepta și altă nenorocire, și altă cercare. El a trebuit să fie martor al tristului eveniment, care a arătat până la ce grad ajunsese desbinarea între triburi în vremea aceea. Efremiții orgolioși, se purtau cu trufie față de triburile de peste Iordan și mai ales față de jumătate de trib al lui Manase, pe care ei îl considerau o parte a tribului lor și refuzau să-i recunoască dreptul la o existență independentă, și mai ales dreptul de a-și avea din el judecător al poporului, și duse lucrurile până la lupte intestine. Agitația poporului totuși a fost puternică: Efremiții au suferit o grozavă înfrângere în bătălie și căutară să scape cu fuga pe țărmul opus al Iordanului. Dar galaaditenii iritați ocupară vadurile și, cunoscând pe efremiți după pronunția cuvântului *sibboleț* (ei pronunțau *sibboleț*), uciseră din ei 42.000 de oameni, supunându-i astfel la o groaznică pedeapsă pe turburătorii păcii generale. Acest eveniment dureros a trebuit încă și mai mult să apese sufletul unui patriot așa de înflăcărat, cum era Ieftae. El a fost judecător în Israel numai șase ani după aceasta și a murit, fiind îngropat în unul din orașele Galaadului. El a trăit singuratec, singuratec a și murit, ne lăsând în posteritate nici măcar amintirea exactă despre locul unde a fost îngropat.

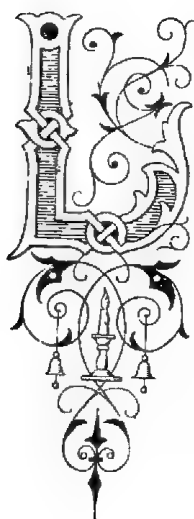

Vederea țărmului din apropierea orașului filistean Ascalon.

CAPITOLUL XXXIII.

S A M S O N

La sfârșitul furtunosului period al judecătorilor cel mai activ și puternic popor al Palestinei a fost filistenii. Despre existența lor în Palestina s'a pomenit deja într'un timp așa de îndepărtat, ca timpurile lui Avraam. Ei, după cât se pare, s'au strămutat din insula Cipru și erau de origine pelasgică, deși în urmă au cedat înrâuririi semite a popoarelor hananiene. Alcătuind o alianță dintre cinci orașe, ei către acest timp dobândiră o deosebită influență în țară și au fost singurul popor hananian, care nu numai a rămas cu totul independent de israeliți, ci i-a și ținut pe aceștia neconținut sub groază prin incursiunile lor neașteptate. Puternici prin organizația lor militară, curajoși prin spiritul lor rășboinic și înbogățiți prin poziția avantajoasă a orașelor lor pe marele tract comercial spre Egipt, ei amenințau chiar înțietatea veche comercială a fenicienilor. Orașele lor erau centre vitoare a tot felul de industrie. Azotul și Gaza, ca cheia spre Egipt, comanda întregului comerț, ce se îndrepta spre Egipt și care eșea

de acolo, și serveau drept puncte principale de depozite de intrare și eșire a mărfurilor. Toate aceste orașe, afară de aceasta, făceau comerț de sclavi cu Edomul și cu sudul Arabiei, și comerțul lor înflorea și în alte direcțiuni, așa că cu aplicare la ei însuși numele hananean deveni sinonim cu numele comerciant. Ei erau renumiți deasemenea și prin meșteșugul lor de ferari și făuritori de arme. Tăria orașelor lor mărturisea despre progresul lor în meșteșugul construcțiilor, iar idoli lor și feluritele lucruri și figuri făcute de ei din aur arătau, că ei erau iscusiți și în lucrurile de industrie pașnică. Dar mai cu samă ei erau devotați războiului atât pe uscat, cât și pe marea. Cu căruțele lor de fer răspânditoare de moarte ei acuși-acuși săvârșau incursiuni asupra neamurilor înconjurătoare și revărsau groaza asupra tuturor, puterea căria se simțea chiar până în țara faraonilor. Egiptul numai nu demult înainte de aceasta fu expus atacului flotei lor, și curând după aceea, probabil în vremea când leftee se lupta cu amoniții pe înălțimele Galaadului, corăbiile lor, plecând din porturile Gaza și Ascalon, făcu navală asupra Sidonului, marele oraș al Feniciei de nord, înfrânse flota lui și luară chiar orașul, care din acest timp își perdu însemnătatea sa. Toată aristocrația lui se văzu nevoită să fugă la Tir, și chiar mulți locuitori ai acestui oraș curând au trebuit să-și caute refugiu în insulele din apropiere, ca să fie în mai mare siguranță contra acestor grozavi stăpâni ai mării. Sidonul de acum își perdu importanța sa în calitate de capitală și pentru câteva veacuri dispăru de pe paginile istoriei, și căderea lui fără îndoială a fost întâmpinată cu bucurie din partea triburilor de nord ale lui Israil, care însfârșit puteau să respire liber, eliberându-se de groznicul lor împilator.

Deja cu câteva veacuri înainte de acestea, anume pe timpul lui Samegar, triburile lui Dan și Iuda suferiseră din pricina incursiunilor bandelor filistene, care năvăleau în văile lor de sus și făceau prădăciuni, așa că strămutarea a așa de mulți locuitori din primul trib, vădit, erau cauzate de aceste incursiuni. Dar aceste incursiuni singuratece încetul cu încetul au trezit până într-o atâta îndrăzneala filistenilor, că însfârșit, ei s'au încercat să cucerească de tot țara lui Israil vecină, ceea ce s'a și făcut către timpul nașterii lui Samson. Această cucerire fu una din cele mai mari nenorociri pentru poporul lui Israil, și jugul filistean fu până într-o atâta de greu, încât se părea că a răpit tuturora orice nădejde de izbăvire. Filistenii zdrobiră cu totul puterea israiliților, care, ca popor agricol, nu erau în stare să împedecă năvălirile unui popor, meseria principală a căruia era războiul. Chiar și vi-

teazul trib al lui Iuda a fost nevoit să pună înaintea lui armele sale și să se supună jugului greu și rușinos, pentru asigurarea căruia filistenii în acel scop desarmând cu totul pe învinși, duseră la ei în robie pe toți ferarii și meșterii de arme, așa că israeliții pentru orice lucru de ferărie și de tâmplărie erau nevoiți să alerge la cumpliții lor apăsători. Nu-i de mirare deci, că în asemenea împrejurări jugul filistean a putut să-i apese 40 de ani întregi, fără să provoace măcar o încercare cât de mică pentru eliberarea de sub el. Poporul căzu cu duhul, și cuprins de desnădejde totală, perdu orice speranță la vre un chip de eliberare. Dar izbăvitorul se arătase deja în mijlocul lui și era gata să pășască la apărarea poporului său. Acesta era un erou neobișnuit cu numele de Samson.

La marginea acestei țări muntoase, cam la 30 de kilometri dela Azot, pe coasta unui deal, ce se ridică deasupra văii Surar (vechiul Sorec), între vii și smochini, se cuibărea satul Tora. Ținutul acesta e situat la 2000 picioare deasupra nivelului mării și e cunoscut sub denumirea Arcub sau „culme” – o lungă colină muntoasă cu numeroase ruine, culmi mai mici, ce se ramifică dintr’însa, ca niște dungi spre nord și spre sud, între care se întind două văi: Sorec și Elah. Prima din ele, cu o lățime de jumătate kilometru, vara e acoperită de sămănături bogate, printre care șerpuește un râuleț pe un așternut calcaros; pelângă asta pe ambele laturi se întind dealuri albe nu tocmai înalte. Pe un munte, înconjurat de dumbrăvi de măslini, anume acolo, unde se unesc aceste două văi, se află ruinele Betsamisului = „casa soarelui”; în partea de sud a Sorecului e situată Tîmna, iar în partea de nord sunt situate două mici sătucene murdare: Tora și Estaol. Incepând depe coastele Șefelei, în direcția șesului filistenilor, se întinde minunata vale, acoperită de holde, care prezintă un măreț tablou atât de pe înălțimele dimprejur, cât și de pe șes, și totodată dintr’o parte se deschide vederea spre un bogat șes, iar din cealaltă parte se deschide vederea asupra munților, situați dincolo de dânsa a munților stâncoși. Anume acest mic ținut era piața renumitelor nevoințe a lui Samson.

În una din așezările, ce se află alcea, anume în Tora, trăia una din acele puține familii, care în mijlocul apostasiei ce creștea mereu a acestui timp rămăsese încă credincioasă lui Iehova, și în această familie se născu un fiu, destinat chiar din copilărie să atragă asupra sa atențiunea a întregii populațiuni dinprejur. Samson era fiul a unei perechi fără copii până atunci, și anume a lui Manoe cu o femeie din tribul lui Dan, vecin cu

pământul filistenilor și deci care suferise mai mult din partea cruzilor vrășmași. Inseși nașterea lui a fost vestită de un înger, care spuse femeii lui Manoe, că ea va zemiși și va naște un fiu, și briciu nu se va atinge de capul lui, pentru că chiar din pântec pruncul acesta va fi nazoreul lui Dumnezeu, și el va începe să izbăvească pe Israil din mâinile filistenilor. Aceiași veste fu repetată și lui Manoe, cu afirmarea ei prin o nouă vedenie a îngerului, care se ridică din flacăra jertfelnicului. La timpul hotărât în adevăr s'a născut lui Manoe un fiu, căruia i s'a dat numele de Samson.

Tribul lui Dan, căruia aparținea Samson, totdeauna comparativ a fost mic și nu a fost în stare să-și cucerească șesul destinat lui și se îngrămădi în munți. Situația lui era așa de strâmtorată, că în urmă el a fost nevoit chiar să strămute dintr'insul o mare parte, lăsându-i libertatea să-și caute loc de traiu la hotarul de nord al țării. Dar el avea o tabără fortificată în munți, care predomina șesul filistenilor, și anume acolo a crescut Samson. Fiind nazoreu, adică om consacrat în totul să slujască lui Dumnezeu și împărăției Lui și prezentând lecție vie, că puterea și mântuirea poporului ales se coprindeau numai în nevăzutul lor Împărat, care dădea ajutorul său numai pentru împlinirea legilor Lui sfinte. Samson creștea în fața orașelor și satelor apăsătorilor săi. La vederea situației împilate a poporului său, care suferea tot felul de împilări dela locuitorii acestor cetăți idololatre, și suferind pentru cinstea patriei sale și a Dumnezeului său, tânărul nazoreu se turbură cu duhul și prin popor circulau deja zvonuri, cum „duhul Domnului” se arăta din timp în timp în tânărul cu părul lung, care începea deja să dea probă de o putere neobișnuită.

Fiind dela naștere consacrat Domnului, Samson a crescut anume în calitate de nazoreu. Insuși votul de nazoreu exista deja de mult, și relativ de el existau anumite dispozițiuni în legea lui Moise (Numer. VI, 1-21). Dar exemplu personal de nazoreism pentru întâia oară ne dă Samson. Deosebirea între acțiunile curate și necurate se stabilise deja cu câteva veacuri înainte de asta, dar toată sistemă rituală se expusese, probabil, unei mari uitări în cursul turburărilor și idololatriei, care neconținut au domnit mai mult sau mai puțin din timpul morții lui Iisus Navi. În vederea acestora, orunde se arăta acest tânăr nazoreu, el era astfel singur de sine un reproș viu pentru popor, amintindu-i datoritiile lui și apostasia lui. Pe măsura creșterii lui, tot mai mult se dovedea, că această consacrare a sa lui Iehova desvoltase într'insul anumite daruri, care asigurau nădejdea în ceea ce demult avea ne-

voe Israil, anume acea putere neînfrântă și energie, care numai singur ar fi putut servi de amanet al independenței naționale, dacă astfel de daruri ar fi fost tot așa primite de mulți. Duhul Domnului, care îmbrăcase pe Iftae cu bărbăție și hotărîre, se manifestă și în tânărul Samson, dându-i o putere miraculoasă și neînfricare nebiruită. Ce ar fi deci, dacă Israil, întorcându-se să slujască singurului Dumnezeu adevărat, ar dobândi tot posedarea unor asemenea puteri și daruri, așa de neprețuite în starea lui de astăzi? Inviorarea religioasă din timpul lui Samuil, care și însuși a fost nazoreu din naștere, fără îndoială a căpătat prima sa însuflețire tocmai din povestirile despre acest erou, care a fost atât de puternic tocmai pentru că era consacrat lui Iehova și trăise abea cu câțiva ani înainte de nașterea marelui proroc. Despre influența lui ne putem face o închipuire regulată, numai având în vedere acea situație, pînă la care fusese pogoriți israiliții în timpul lui. Filistenii impuseseră jugul lor greu chiar și asupra marelui trib al lui Iuda și pînă întru atîta umiliseră duhul lui, că el nu numai nu îndrăsnea să pășască contra stăpînitorilor lor, ci se tîra înaintea lor și erau gata să le predea lor și pe singurul erou, care se lupta pentru libertatea poporului. Numai nevoințele lui Samson singur mai susțineau simțul nădejdei în izbăvire în asemenea împrejurări. Pilda lui aprindea în popor spiritul și bărbăția pînă întru atîta, că în anii următori în fața a tot felul de împilări a poporului neconținut a făcut încercări nouă de a scutura jugul uricioșilor străini netăeți împrejur. Lupta inegală s'a susținut cu îndărătnicie uimitoare în curs de generațiuni întregi în mijlocul a dese înfrîngerii din timpul lui Elie pînă la vremea lui David, care în sfîrșit frânse definitiv cornul filistenilor (Sirah, XL^{VII}, 7). În curgerea acestui întreg period, chiar și când israiliții se aflau în cea mai apăsătoare stare și erau nevoiți să se ascundă în peștere și prin văgăunile munților sau să fugă peste Iordan, eroi singuratici, în genul lui Saul și Ionatan, inflăcărați de povestirile despre trecut, se sculau în mijlocul fraților lor desarmați cu sabia în mână, pentru ca încă odată să intre în luptă pentru libertate. Stăpînirea îndelungată a filistenilor a fost, mulțămîtă lui Samson, un fel de period eroic al lui Israil. Sub înrîurirea izbânzelor lui, poporul nu s'a disperat, ci a nădăjduit din ce în ce mai mult, că la urma urmelor Iehova le va ajuta. Acesta a fost timpul, când neatîrnarea și folosirea liberă de așezămintele lor au fost cucerite de dînșii cu ajutorul lui Dumnezeu prin mijlocirea sforțărilor viteze ale poporului și a diferiți patrioți. Generațiunile de mai târziu priveau cu mîndrie la acel timp, când curajoșii lor predece-

sori eșau la luptă contra eveilor uriași, care rădeau și-și băteau joc de Israil; contra lui Goliat și Iezvie, cu sulița lui grozavă, și contra uriașului cu douăzeci și patru de degete la mâni și la picioare (2 Reg. XXI, XXIII). Atrăgătoare povestiri despre faptele acestor eroi fără îndoială stărnea spiritul fiecărei generațiuni nouă și cu mândrie se transmiteau de cronicari, cari comunicau o asemenea istorie a slavei poporului lor. Din nefericire totuși cu trecerea timpului aceste povestiri se perdură și până la noi au ajuns numai frânturi scurte din ele.

În această listă de luptători nobili pentru libertate, fără îndoială, stătea Samson, care în același timp prin vitejiile sale strălucite îi întrecu pe toți. Inzestrat cu o putere suprafirească, el singur a întreprins greaua problemă să reacționeze contra apăsătorului, când israiliții se supuseseră deja cu totul jugului lui. El niciodată n'a avut nici un ajutor dela populația dinprejur. Indiferența, lipsa de bărbăție sau frica l-au lipsit de ajutor fie măcar și din partea unui singur trib oarecare. Inseși numele lui caracterizază silințele lui

„Mânta regelui e ca mugetul de leu”.
Intel. XIX, 12 (de pe un monument asirian, descoperit în Arbela).

și cea groază, pe care el a stârnit-o printre dușmani, pentru că numele lui însemnă „distrugătorul”, iar nu „eroul soarelui”, cum credeau alții¹⁾. În toate nevoințele sale, el se prezintă cu adevărat ca slujitor eroic al lui Dumnezeu, de oarece simțul celui însușește în toate aceste nevoințe era exclusiv simțul urii contra vrășmașilor lui Iehova și ai poporului său. Ajungând la vârsta bărbătească, Samson nu deodată păși la mântuirea poporului său de vrășmași, ci manifestă la început aceeași

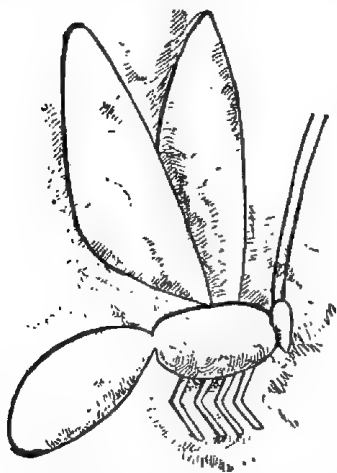
slăbiciune, de care sufereau în genere toți israiliții. El era sub raport moral oarecum oglinda poporului său. Fiind, ca și tot poporul, consacrat lui Dumnezeu, el întrupa în viața sa atât virtuțile, cât și viciile poporului său, și de aceea în primul timp s'a alipit de o femeie filisteancă și rugă pe părinții săi să-i îngăduie să se căsătorească cu dânsa. Văzind cât de zadarnică ar fi împotrivirea lor planului nechibzuit al tânărului lor fiu înflăcărat, îngăduiră și

1) Decanul Stanley, împreună cu interpreții germani, a înțeles cuvântul Samson în sensul „eroul soarelui”, dar interpreții cel mai noui, și cu deosebire Berto și Schenckel evident mai regulat traduc acest cuvânt în sensul de „distrugătorul”.

plecară împreună cu dânsul să contracteze căsătoria la Tamnata, unde locuia mireasa lui. Tamnata se afla cale de un ceas spre apus de Betsamis, dar era dosită de un lanț de munți. Pe cale într'acolo, poate în acea văioagă, care duce la Tamnata, pe malul pârâului, el întâlnește un tânăr leu. Această localitate în timpul trecut abundă în fiare sălbatece, cum arată înseși numele satelor de prin prejur, ca Levasot, adică „leoaice“¹⁾ *Saalabbîn*, adică „șacalii“. Aceste două numiri sunt cu deosebire interesante în sensul confirmării existenței în tribul lui Dan a două feluri din acele animale sălbatece, de care se pomeneste în istoria lui Samson. Acum leii au dispărut din acești munți, dar șacalii și până astăzi sunt numeroși. Insuși orașul Tamnata sau Tamna există și astăzi în forma de un mic sat, cunoscut sub denumirea de Tibne. Dealurile înconjurătoare erau complet acoperite cu vii, renumite în toată Palestina. Anume în această localitate se afla valea Sorec, vegetația căria prorocii Isaia și Ieremia au proclamat-o cea mai bună din pământul făgăduinței. Anume între aceste vii în fundul unei cotlovine sau văiugi cursul cărora spintecă în diferite direcțiuni această localitate, a și întâlnit Samson leul cel tânăr. Simțind în sine o putere neobișnuită, el nu numai nu s'a turburat de atacul acestui rege al pustului, ci îl apucă cu vânjoasele sale mâni și-l gâtuî, ca pe un ied și încă așa de repede și cu așa sânge rece, încât părinții săi, care călătoreau cu dânsul și rămăsese puțin în urmă, nici nu bănuiau ce se întâmplase cu fiul lor. Insuși Samson deasemenea n'a spus nimănui despre asta, poate în primele momente s'a mirat și el însuși de izbânda sa; dar trecând altă dată pe același drum, se desfăta privind la obiectul minunatei sale izbânzi și văzu, că în trupul leului ucis de dânsul se încuibase un roi de albine. Această împrejurare însă de demult dădu material pentru cele mai felurite obiecțiuni contra veracității istorisirii despre Samson. Anume, raționaliști neagă puțința, ca într'un trup de leu ucis să se fi putut așeza un roi de albine. Dar înainte de a fi făcut această obiecțiune ei ar fi trebuit la început să ia în considerațiune, că istoricul israelit a descris viața lui Samson chiar la locul evenimentului, și de aceea trebuia să știe mai bine decât ei, întrucât evenimentul descris de el a fost posibil și a putut să se pară verosimil cititorilor. Dar și în afară de asta obiecțiunea nu e greu de rezolvat. „Se știe, zice Stolberg, că albinele evită trupurile sau cadavrele, dar nu evită scheletele

1) *Isus Navi*, XV, 32. În tribul lui Simeon se afla deasemenea orașul Bet-Levaot. *Isus Navi*, XIX, 6.

uscate. Expresia „după câteva zile” nu odată se întrebuințază în sf. Scriptură pentru designarea a intervale de timp destul de lungi și chiar câțiva ani. Samson a putut rămânea mire al miresei sale timp de câteva luni, deoarece mireasa lui se putea părea încă prea tânără. Herodot după aceea povestește, că albinele au făcut faguri de miere în craniul lui Onesil, tiranul insulei Cipru, capul căruia a fost spânzurat de locuitorii Amotont¹⁾. Dar nu-i nevoie nici chiar să admitem nici un interval prea mare de timp între moartea leului și apariția în cadavrul lui a mierei. Se știe, că în aceste țări, în anumite timpuri ale anului, arșița în cele 24 de ceasuri usucă până întru atâta cadavrele cămilelor moarte, ne lăsându-le să se descompună, încât trupurile lor se păstrează multă vreme în felul mumiilor fără nici o putrefacție sau miros greu. Același lucru s'a întâmplat fără îndoială și cu leul ucis de

Albina (de pe un monument egiptean).

Samson și de oarece, pădurile Palestinei totdeauna au abundat în ne-
numărate rouiri de albine sălbatece, care locuiesc nu numai în scorburile arborilor, ci pentru lipsa altor, își găsesc adăpost chiar în crăpăturile stâncilor și în peșterile subterane; apoi în vederea tuturor acestora, povestirea istoricului biblic în-
lătură orice puțință pentru obiecțiuni serioase. Și iată, văzind ce s'a în-
tâmplat cu leul ucis de dânsul, Samson luă cu sine toată mierea și, so-
sind din nou la Timiat, în calitate
de mire, aranjă un ospăț de șapte
zile, la care a invitat treizeci de fi-
listeni în calitate de prieteni ai nunții. Fiind în dispozițiune (ve-
selă, el se gândi să le propună să găcească o găcitură, cu con-
diția, ca în caz de izbândă, să le plătească treizeci de sindoni (că-
meși de pânză țesută) și treizeci de schimburi de haine, cerând
la fel și pentru sine, în caz când ei nu vor ști de a o găci. Lu-
birea locuitorilor orientului de găcitorii și de jocuri de cuvinte
alcătuește una de trăsăturile cele mai vădite ale caracterului lor,

1) Ce se atinge de belșugul de miere în Palestina, apoi despre asta mărturisesc toți călătorii. Iată ce vorbește de pildă cercetătorul și cunoscătorul locurilor sfinte Thomson: „nu de mult încă albinele erau așa de multe în pădure, la o mică depărtare de acest loc, că mierea picura din arbori pe pământ și eu am cercetat văgăurile des acoperite de pădure pe Ermon și Libanul de sud, unde albinele sălbatece sunt încă și acum, atât în arbori, cât și în crăpăturile stâncilor.

și de aceea nu-i nimica de mirare, că și Samson a dorit să se distreze în acest mod, ca având în vedere să dovedească puterea sa fizică, în același timp să arate și ingeniositatea sa. Când prietenii nunții conveniră la propunere, atunci el le spuse:

„Din celce mănâncă a eșit mâncare,
Și din cel tare a eșit dulceață”.

Trei zile se sbătura zadarnic prietenii nunții lui cu deslegarea găciturii tainice pentru dânsii; în fine, văzând că ei nu sunt în stare să o găcească, ei se adresară către noua sa nevastă și începură să stăruească la dânsa, ca ea să obțină dela Samson deslegarea, amenințând în caz contrar să o ardă cu foc pe ea și casa tatălui ei. „Oare voi ne-ați chemat, ca să ne jefuiți?” tăbărără asupra ei prietenii nunții nedumeriți. Cu lacrimi și mari rugăminți înduplecă noua căsătorită pe Samson să-i deslege găcitura și, obținând dela dânsul deslegarea, o dădu prietenilor nunții, care cu ifos o și spuseră lui Samson. „Ce-i mai dulce ca mierea și mai tare ca leu”, ziseră ei către indignatul Samson, care pricepu numai decât trădarea femeii sale, și le observă: „dacă voi n'ați urlat la junca mea, n'ați fi găcit găcitorea mea”. Totuși a trebuit să plătească după învoială, și aicea Samson pentru prima oară se folosi de ocazie ca să-și răzbune pe filistenii. Venind în orașul filistean Ascalon, el ucise acolo treizeci de oameni, desbrăcă de pe ei hainele și le dăde schimb de haine deslegătorilor găciturii lui. Cu mânie părăsi el pe necredincioasa sa soție, și ea se mărită cu unul din prietenii nunții. Chinuit de răvnă, el voi din nou să se împace cu femeia sa, dar fu respins de fostul său socru. Supărat de aceasta, Samson părăsi Timnata, rostind cu acest prilej o strașnică amenințare: „Acum eu voi fi drept față de filistenii, dacă le voi face rău” (Jud. XV, 3). Și el se ținu de cuvânt.

Cinci orașe ale filistenilor erau situate pe vastul șes, care se numește în Biblie Șefela sau „țara de jos”¹⁾. Pe litoralul mării se întinde o șușiniță lată de nisipuri neroditoare, dar toată cialaltă

Mire orient.

¹⁾ Numirea Șefela se reproduce, se pare, în numirea orașului spaniol Ispalis, Sevilla modernă, care a fost numită așa de primii coloniști fenițieni din cauza așezării lor pe șesul Guadalquivir.

parte a șesului prezintă o câmpie nemărginită, uimitor de roditoare de cereale, numai 'ici' colea întreruptă de dealuri, acoperite de livezi verzi și de vii bogate. Acest șes roditor era mândria și totodată izvorul de bogăție al filistenilor. Aceasta era oarecum un mic Egipt, jinița, unde în timpul anilor de foamete toți își căutau refugiu, ca să scape să nu moară de foame. Încă și astăzi rodnicia acestei localități adesea atrage într'acolo pe beduinii prădalnici. Când Samson a fost așa de rușinos lipsit de femeea sa, de către tatăl ei filistean, atunci Șefela se afla în toată strălucirea ei de vegetație luxuriantă, și poporul se pregătea deja de secerișul orzului, care se copsese în acest timp. Aceasta era pela începutul sau mijlocul lui Mai, adică după timpul palestinian deja vară, adică în acel period, când nu cade nici o picătură de ploaie. Eroul israelit, hotărându-se să-și răzbune pe filistenii, voi anume să pustiască acest bogat șes și să distrugă din rădăcină lanurile deja coapte. Pentru asta el se folosi de vreo trei sute de vulpi sau, mai exact, șacali. Cuvântul întrebuintat aici *sual* în evreește propriu însemnă nu vulpe, ci șacal. Deși acest din urmă are multă asemănare cu vulpea, totuși se deosebește de dânsa prin câteva trăsături interesante și în deosebi prin statura sa. Șacalul alcătuește mijlocia între lup și vulpe. El e de culoare brun închis în partea de sus a trupului său și are pantecele alb. El nu umblă singuratec, ca vulpea, ci alcătuește cârduri întregi, care ajung până la două și trei sute. El se poate întâlni în tot orientul și cu deosebire în Palestina, în împrejurimile Iafei, Gazei și în Galileea. Șacalii sunt extraordinar de mândăcioși. Ei au o deosebită poftă de cadavre, și în timpul nopții, când ei mișună după pradă, adesea se pot auzi glasurile lor țipătoare și triste. Unul din călătorii mai noi, care nu de mult a vizitat câmpia Șefela, povestește următoarele: „După cină, frumuseța lucitoare a lunii ne-a făcut să eșim din cort, ca din vârful dealului, pe care era situat satul, ca să ne desfătăm de aspectul vastei câmpii spre laturea filistenilor, luminată de lumina dulce a astrului de noapte. Câinii rătăcitori nu dormeau încă și latrau, evitându-ne totuși cu prudență; șacalii le răspundeau din câmpiile vecine prin urlatul lor jalnic și trăgănat¹⁾. Alt călător istorisește deasemenea: „Când a sosit noaptea, șacalii ne dădură cel mai neamunos concert, pe care l-am putut eu auzi vreodată în viața mea. Aceste urlete, eșite din toate peșterile, din toate dărâmurile stâncelor, care răsună numai în timpul nopții, și în cele mai grozave

1) A. H. Philister Städte (Das Heilige Land) VI, Heft pe 1876, p. 181.

locuri după depărtarea lor, deșteaptă sentimente foarte stranii... Eu nu știu fost-au ei vreo trei sute, dar sunt încredințat, că dacă un nou Samson ar fi voit să aprindă toate lanurile ale vechii țări a filistenilor, apoi el ar fi găsit numai în această yale încă și astăzi mai multe vulpi decât i-ar fi trebuit... Tot în aceea zi am găsit aceeași câmpie, unde Samson a dat drumul la trei sute de vulpi în ogorul filistenilor, și în noaptea următoare descendenții acestor vulpi, prin țipetele lor trăgănate mi-au dovedit, că ele au întrecut cu viața toate acele popoare, care au trăit cândva pe acest pământ și, căzând sub ascuțișul săbiei, au devenit prada șacalilor¹⁾. Prin țipetele lor șacalii singuri își trădează locul, unde se găsesc, din care pricină ei nu sunt greu de vânat. Deaceea Samson n'a avut nevoie de sforțări deosebite, ca să prindă trei sute de șacali și cu ajutorul lor să-și săvârșască răzbunarea pusă la cale. „Dealtmintrelea“, zice Herder, „el nu putea să aibă lipsă de tovarăși, gata să-l ajute la asemenea întreprinderi, răspundere pentru care Samson și-o lua întreață asupra sa“²⁾. Șacalii prinși, Samson îi lega câte doi de coadă. După aceea lega de ei facile de smoală și aprinzându-le, slobozi toate aceste animale prin holdele filistenilor. În timpul lunilor de vară tot șesul Șefela prezintă o mare de holde coapte și afară de asta lipsită de orice umezeală. Toată câmpia aceasta prezintă o piață compactă, neîntreruptă nici de ziduri, nici de garduri. O parte de holde erau deja secerate și era puse în căpiți, iar parte stătea încă nesăcerată și își aștepta rândul³⁾. Dobitoacele speriate într-o clipă împreăștiară flacărele peste tot șesul și totul se aprinse, nu numai cerialele, ci și vile și chiar și maslinii. De pe înălțimile Țorei se deschide ve-

Vulpe de Palestina.

1) Mistlin, Les Saints Lieux, 1848, II, 156. Porter spune la fel, că urletul șacalilor adesea îi împedea să doarmă în Palestina. Kitto, Biblical Ciclopedia, 1866, III, 843. Vezi deasemenea Thomson, Land and Book I. VII, 93-94.

2) Herder, „Istoria poeziei ebraice“, în traducere franceză, 1845, p. 439. În același loc Herder cu dreptate spune: „istoria celor trei sute de șacali și torțele aprinse, legate de cozile lor, e cu totul în caracterul lui Samson și derăderile, cărora s'au încercat a supune această istorisire, nu merită nici măcar să le combatem“.

3) Din comparație între Jud. XV, 1 și Jud. XV, 5 se poate vedea, că din timpul vizitării de către Samson a femeii sale până la împlinirea răzbunării sale a trecut câteva zile. În acest interval o parte din holde a fost deja săcerată.

derea depărtată peste tot șesul Șefela, și se prea poate, ca Samson să fi urmărit deacolo lăptirea pustitoare a focului și să se fi desfăștat de rezultatul răzbunării sale. Uneia găsesc improbabil, ca toată câmpia să fi putut fi aprinsă de aceste animale. Dar nu trebuie să uităm, că Samson era judecătorul lui Israil, așa că pentru dânsul în tot cazul nu a fost greu, ca cu ajutorul supușilor, să fi prins aceste dobitoace în număr mare și să fi luat toate măsurile pentru a pricinui vrășmașilor săi o pagubă cât mai simțită. El, evident, a vrut să aducă foametea asupra vrășmașilor săi și prin asta să smerească trufia lor. Inseși Israiliții te miră de ar fi putut aduce filistenilor mai mare vătămare, dacă ei cu propriile lor mâni ar fi aprins holdele lor, de oarece în tot cazul ar fi putut întâlni împotrivire din partea filistenilor. Deaceea, ideea de a lega șacalii câte doi de coadă prezintă mijlocul cel mai bun pentru atingerea scopului pus la cale. Animalele singuratece, în fuga iute, ar fi stâns curând faclele legate de ele; din contra, două animale legate nu numai se împedica în mers, dar nici nu puteau găsi o ascunzătoare îndestulătoare ca să intre amândouă; din această pricină ele au fost silite să fugă turbate în toate părțile câmpiei, răspândind pretutindenea focul printre snopi și orzul nesăcerat, precum și printre vii și măslinișuri. Filistenii în același timp n'au avut nici o putință să prindă pe toți vinovații și pe toți autorii răului. Insuși faclele fără îndoială consta din cucuruzi de brad smoliți, care se aprind repede și se sting tare greu.

Asemenea mijloc de luptă cu dușmanul, anume prin nimicirea recoltei lui, era cunoscută din cea mai depărtată vreme. În inscripția egipteană Ună, care se referă, după părerea Schab la veacurile 28 sau 30 a. Hr. citim următoarele:

„Oștirea a trecut în pace :
Ea a dărâmat posturile întărite.
Oștirea a trecut în pace :
Ea a nimicît livezile de măslini și ville țării.
Oștirea a trecut în pace :
Ea a aprins toate holdele“.

În alte texte, unde e vorba de sud-vestul Palestinei, anume poate chiar despre Șefela, se vorbește deasemenea, că pâinea și recolta au fost date flăcărilor. Deasemenea în inscripția, pe care Osortes III porunci să o scrie în Semna, pe malul Nilului, se spune :

„Acești oameni sunt nevrednici de stlmă ¹⁾.
 Eu am pus stăpânire pe femeile lor,
 Și am răpit populația lor, ce eșea la fântâni,
 Eu am lovit turmele lor,
 Eu am pustiit recoltele lor cu incendiu ²⁾“.

Inseși ideea de a da foc recoltei prin darea drumului vulpi-
 lor cu făclii aprinse nu alcătuia propriu o invenție exclusivă a lui
 Samson. Diferite locuri din vechii autori dovedesc, că ceea ce a
 făcut Samson, au făcut deasemenea și alții. Casandr, în poezia Li-
 cofron, numește pe Ulise „vulpe, care poartă în coadă torță aprin-
 să“, pentru că orunde se arăta el, după dânsul urma tot felul de
 nenorociri³⁾. Ovidiu deasemenea descrie sărbătoarea, ce se săvâr-
 șa în Roma în luna lui Aprilie sub denumirea „caerealia“, și care
 consta în aceea, că în circ silea pe vulpi să alerge cu făclii aprinse,
 legate de coada lor. După părerea unora din interpreți, inseși
 sărbătoarea asta își trage origina delă istoria lui Samson, dar mai
 exact motiv pentru instituirea acestei sărbători a fost un eveni-
 ment oarecare local. Ovidiu spune, că asta s'a făcut în amin-
 tirea vulpei, care a aprins recolta la Carseol, și tradiție transmisă
 lor corespunde, poate, exact cu realitatea⁴⁾.

Orcum ar fi fost, se știe, că arabii luau drept o jignire de moarte
 pentru dânsii procedura vrășmașului, care dă foc la recoltă. Fi-
 listenii negreșit în această privință se țineau de aceleași păreri,
 ca și beduinii actuali. Dar e greu de închipuit, din această pri-
 cină, de ce furie au fost cuprinși ei, când toată recolta lor s'a
 pierdut. Când au aflat ei, cine anume era autorul nenorocirii lor,
 și când deasemenea aflară și pricina, care a îndemnat pe Sam-
 son la acest act pustiitor, atunci ei, de acord cu grozavele obi-
 ceuri, destul de răspândite în orient, ca răsbunare contra lui, au
 ars casa socrului său și odată cu aceasta arse și pe femeia lui⁵⁾.
 Auzind de o asemenea răzbunare a filistenilor, Samson însuși păși
 contra lor și, producând între dânsii un însemnat măcel, dispăru
 în văgăunile stânței Etom. Această văgăună prezenta probabil una
 din acele așa de bogate în numeroase peștere, care se afla la ca-

1) E vorba de negrii din Nubia.

2) Lepsius, Denkmäler, II, 136. Chabas, Etudes sur l'antiquité, edit. I, p. 122, 123,

3) Casandr. V, 34.

4) Pastes, IV, V, 681. Din istorie se știe de alte asemenea cazuri. Anibal a dat dru-
 mul la bol cu torțe legate de coarnele lor (Tit Liviu, XXII, 16 și următoarele). Grecii decla-
 rau război prin mijlocul aruncării de torțe aprinse asupra ogorului vrășmașului.

5) Jud. XV, 6. Compară XII, 1; XIV, 15. Arabii așa se tem de incendiu în timpul
 secerișului, încât ei încă și astăzi pedepsesc cu moartea pe tot celce aprinde câmpul cu
 holde chiar și întâmplător. Thomson, Land and Book, 553.

pățul răsăritean a șesului Șefela în ultimele piscuri ale munților Iudeei, aproape de Lechie și Deir-Dubban. Suprafața terenului stâncos, ocupat de Deir-Dubban este sfredelit pe alocurea de deschizături rotunde, în care se află câteva încăperi subterane. Toate împrejurimile abundă deopotrivă în asemenea pestere, vechile locuințe ale troglodiților, despre care Biblia a păstrat amintirea sub denumirea de gorimi sau locuitorii peșterelor¹⁾. Ele de obicei sunt separe într'un *tuf* foarte moale și totuși foarte tare, deoarece el se întărește dela aer și capătă o albeață strălucitoare. Peștera, cunoscută astăzi sub denumirea Arac-ed-Deir-Dubban, prezintă trei grupe diferite de încăperi. Cea mai însemnată din ele cuprinde nu mai puțin de 15 încăperi, care comunică între ele și se termină sub formă de cupole. Lumina ele o primesc prin o deschizătură deosebită. Înălțimea lor diferă dela 4 la 6 stânjeni, în diametru ele au în termen mijlociu până la 3 stânjeni. Aceste galerii subterane mărețe există, cel puțin în cea mai mare parte a lor, din timpul lui Samson, și lui i-a fost ușor să găsească acolo refugiu de urmărirea dușmanilor săi. După nenorocirea pricinuită de dânsul filistenilor, el, negreșit, a trebuit să aștepte din partea lor o strașnică răzbunare. Și el nu s'a înșelat întru aceasta. Filistenii se hotărîse să-l prindă în persoană și în acest scop făcură cu armata incursiune asupra tribului lui Iuda. Din timpul lui Hotioniel, leul lui Iuda nu se mai arătase în lupte. Și acum, ca să evite ciocnirea războinică cu grozavii dușmani, tribul lui Iuda nu numai nu păși la apărarea eroului național, dar vedea într'insul pe turburătorul păcii poporului și se hotărî să predea pe Samson dușmanilor lui. Eroul de bună voce conveni să se predea în mâinile fraților săi, cu o singură condițiune, ca ei singuri să-l lege și să-l ducă în lagărul filistenilor. Dar când aceia, văzînd pe dușmanul lor de moarte în asemenea situație, făcură să răsune lagărul de glasuri de bucurie, asupra lui Samson s'a pogorît Duhul Domnului: el încordă puternicile sale brațe, și frînghiile cele nouă se rupseră ca niște ațîșoare dogorite; apoi el apucînd o falcă proaspătă de asin, ce-i căzu la îndemână, se năpusti cu ea asupra filistenilor și ucise o mie de dușmani de ai săi. Acestea și alte eșuri vitejești ale lui Samson se pot părea fabuloase, dar pentru discutarea lor trebuie mai întăiu să ne amintim, că Samson era inzestrat cu o putere fabuloasă, și în aceste vitejii îl ajuta pe dânsul acel Duh al Domnului, care totdeauna l-a întărit în asemenea cazuri. Dar

1) Gorimii își trăgeau probabil numirea dela cuvîntul Gor „peșteră”. Încă și astăzi în împrejurimile orașului Petra se pot vedea peștere, în care au locuit ei.

și în afară de asta, pentru înțelegerea cuvenită a faptei eroice a lui Samson nu e de prisos să avem în vedere unele trăsături din viața de războiu atât a vechilor arabi, cât și a celor de astăzi. Războaiele arabilor de obicei nu sunt sângeroase; două neamuri se pot găsi în războiu în curgerea unui an întreg, fără să piardă ambele părți 30 sau 40 de oameni. Dar când arabul se află, în fața dușmanului național, atunci el adesea manifestă un eroism deosebit, ba chiar uimitor. Printre dășii și astăzi se întâlnesc ostași, numele cărora sunt glorificate prin toată pustia. Eroismul atribuit lor se pot părea fabuloase, dacă nu vom pricepe, că războaiele arabilor prezintă o vastă carieră pentru curajul personal. Așa în istoria lui Antar citim, că acest arab curajos, stând pe calul său Gabar, ucise cu sulița sa în timpul unei bătălii 800 de oameni. Dacă în această cifră s'ar admite și o exagerare, atunci în faptul înseși nu e nimic improbabil, de oarece și în timpul cel mai nou au fost cunoscuți asemenea eroi, eroismul cărora pot fi adevărate de martori oculari. Așa, eroul arab Gedda-Ibn-Geian-El-Șamsi într-o încăierare a ucis el singur 30 de dușmani și era glorificat pentru faptul, că el niciodată n'a fugit din fața dușmanului și a câștigat cea mai bogată pradă. Șeriful Gamud, cârmuitorul Țermului lemen, a fost respins cu delașamentul său de 24 călăreți numai de Șamer singur. Amadzei și Dmilmei, doi ostași arabi, după tradițiile arabe, odată numai amândoi se împotriviră unei întregi armate înarmate de 500 oameni și-i ucise pe toți¹⁾. În vederea unor atare fapte, și nevoințele lui Samson, privite chiar din punct de vedere natural, înlătură orice puțință de obiecțiuni contra verității lor. Măcelul produs a obosit extrem de tare pe Samson, și el simți o sete de nesuferit, pe care a și potolito dintr'un izvor miraculos format. După aceasta Samson se întoarse acasă, și de oarece slava despre isprăvile lui se răspândise în popor, apoi el a și fost judecător în Israil în zilele filistenilor timp de 20 de ani.

Cu trecerea timpului, totuși, corupția proprie întregului popor încetul cu încetul birui eroul judecător, și minunatul biruitor al unor ostași viteji, cedă pasiunii senzuale pentru femeile viclene. Odată fu surprins în Gaza, un oraș filistean, dormind la o femeie desfrănată, Samson fu înconjurat de dușmani, care hotărâse ca dimineața să-l ucidă. Dară el, sculându-se la miezul nopții, a ridicat porțile orașului împreună cu ușorii și punându-le pe puter-nicii săi umeri, le duse pe vârful muntelui, cale de jumătate de

1) Burckhardt. Notes on the Bedaeins, I, 133—135. Palmer, the desert of the Exodus, II, 415.

ceas depărtare de oraș. Pentru a înțelege această împrejurare, trebuie avut în vedere însuși construcția porților orașului în Palestina. Porțile orașului acolo de obicei erau în formă de boltă; noaptea ele se păzesc și se încue. Ele sunt mari, masive, în două canaturi din lemn tare, căptușit cu fer. Un zăvor tare de fer, terminat la un capăt prin un cârlig de obicei atârnat de un belciug gros de fer, care este fixat în ușor și ambele părți ale porților sunt date de perete. Dacă porțile se închid, atunci zăvorul se fixează cu celălalt capăt într'un belciug din celălalt ușor, așa că porțile sunt în stare să reziste celei mai mari presiuni de dinafară. Incuetoarea se face masivă din fer ciocănit, și cheia având o coadă lungă, se poartă de strejer sub brâu, sau atârnat undeva

Gaza.

aicea în anumit loc pregătit pentru ea. Ca să smulgă porțile din Gaza cu amândoi ușorii lor și cu toate celece țineau de ele, să le scoată din zid și să le ducă pe vârful dealului vecin, se cerea, în adevăr, puterea lui Samson. În rând cu porțile de obicei se construia un turn, ba adesea două turnuri. Deamândouă părțile intrării se puneau bănci, pe care adesea ședeau străjerii care locuiau tot aicea într'o anume încăpere. Pia-

țeta din fața porților servește drept locul iubit de adunare pentru locuitori în deosebi bogați, pe care-i atrage aicea curentul răcoritor al aerului, precum și acea distracție, pe care o produce vederea celor ce veneau și intrau aicea pe porți, fie popor, fie animale. Judecătorii și chiar căpeteniile orașului adesea se află la acest loc, pentru ca acolo să cerceteze chestiunile cele mai importante. Chestiunile civile și criminale adesea se cercetează anume aicea. Porțile orașului se închid odată cu apunerea soarelui. Cele mai multe din ele au alături o porțiță mică, care rămâne deschisă câteva ceasuri și după apusul soarelui, ca să dea puțină pedes- trașilor, care au întârziat din întâmplare, să pătrundă în oraș sau să iasă din el. Ea se poate deschide și mai târziu, dacă pentru asta se dă un bun bacșiș. Dar animalelor nu li se îngăduie să treacă pe această porțiță, și călătorii întârziți adesea sunt nevoiți să mână afară de oraș, dacă nu au ajuns la poartă înainte de apusul soarelui. Ce se atinge de acel munte, pe care a dus Sam-

son porțile orașului, apoi tradiția încă și astăzi îl arată la sud-est de oraș¹⁾.

Astfel Samson încă odată a evitat răsbunarea filistenilor; dar ceasul căderii lui era deja aproape. Nazoreismul său el îl violase prin o desfrânare uricioasă, și deaceea, deși purta părul lung, totuși nu mai purta asuprași Duhul lui Dumnezeu, și peirea lui curând fu săvârșită de o nouă femeie, care-l încurcă în mrejele ei și anume de vicleana Dalila. Asta a fost vestita femeie frumoasă, care abuza de frumuseța sa. Ea trăia în valea Sorec, chiar acea cotlovină, ce se întinde la poalele muntelui Sarai, și se îndreaptă spre apus. Cunoșcând năravul iubitor de plăceri al lui Samson, principii filistenii hotărâra să se folosească de această femeie pentru pierderea grozavului lor dușman și, cum aceasta adesea se făcea în vechime, o cumpărară, ca ea cu desmerdările sale să-l înduplece ca să-i spună ei în ce se cuprinde taina puterii lui supranaturale. În scopul de a smeri și a pierde pe vrășmașul lor, filistenii nu cruțară nici un mijloc și făgăduiră să plătească Dalilei pentru serviciile ei o sumă mare de bani, și anume fiecare din cârmuitorii filistenii făgăduiră să-i dea ei câte 1.100 sicli de argint. Ispita era mare, și Dalila își dădu cuvântul că dorința va fi împlinită. Și iată, ea începu să stăruiască pe lângă Samson cu întrebări viclene: „spune-mi, în ce constă marea ta putere, și cu ce să te lege, ca să te birue?” Samson, negreșit a înțeles deodată scopul acestei întrebări, și răspunse glumeț: „de mă vor lega cu șapte vine crude și încă neuscate, voi ajunge slab și voi fi ca și ceilalți oameni”. Când Dalila a comunicat în taină aceasta filistenilor, atunci ei îndată i-au procurat vinele necesare, cu care a și îngăduit Samson să fie legat. Unul din prinții filistenii, între acestea, se dea ascuns în dormitorul Dalilei, ca să dea semnal, la caz de nevoie, celorlalți filistenii să vină să prindă pe eroul lipsit de putere. Dar când Dalila spuse lui Samson: „Samson, filistenii vin asupra ta”, atunci el mișcându-și puternicele sale mâni, „rupse vinele, ca și cum ar fi rupt niște ațe de câlți arși dogorite de foc”. Astfel filistenii de data asta n’au izbutit să-și ajungă scopul, și Dalila se văzu amăgită. Încă de două ori după aceasta Samson se feri să descopere taina puterii sale neobișnuite, dar șiretenia Dalilei învinse în cele din urmă. Dalila neconținut stăruia la dânsul, zicând: „Cum poți tu să zici te iubesc, când inima ta nu-i cu mine? Iată tu de trei ori m’ai amăgit și nu mi-ai spus în ce constă puterea ta

1. Dealul acesta se numește El-Montar, după numele unei mecețe, construită pe vârful acestui deal.

cea mare". Și când ea, cu insistența femeii șirete, prin asemenea cuvinte îl necăjea și-l chinuia în fiecare zi, „atunci sufletului lui i se făcu scârbă de moarte“, și ca să se izbăvească însfârșit de aceste reproșuri nesfârșite, se hotărâ să-i descopere adevărul, nădăjduind că ea, din dragoste către dânsul, nu va arăta această taină vrășmașilor săi cei atât de răi. „Și el deschise ei toată inima sa și-i spuse: briciul nu s'a atins de capul meu; căci eu sunt nazoreul lui Dumnezeu din pânțelele mamei mele. Dacă însă mă vor tunde, atunci se va depărta de la mine puterea mea, și voi deveni slab și voi fi ca și ceilalți oameni“. Aflând această taină și văzând sinceritatea declarației lui Samson, Dalila imediat hotărâ să se folosească de această descoperire, ca să primească plata făgăduită. Ea plecă îndată la prinții filistenii să-i vestească, că ea acum știe în ce constă taina puterii lui Samson și că e gata să-l lipsească de putere, dacă ei îi vor aduce argintul făgăduit. Aicea negreșit n'au întârziat să apară tainic cu prețul trădărei și așteptau lipsirea de putere a eroului. „Și l'a adormit Dalila pe brațele ei, și a chemat un om și-i porunci să taie șapte şuvițe din capul lui, și a început el a slăbi și s'a depărtat de la dânsul puterea sa“. Când ea, săvârșind lucrul ei viclean, deșteptă pe Samson și, ca de obicei, scoase exclamația sa: „Samson, filistenii vin asupra ta!“ Atunci eroul, deșteptându-se din somn și ne simțind încă slăbiciunea sa neputincioasă, sări curajos întru așteptarea întâlnirii cu dușmanii; dar când vrășmașii se arătară, atunci se văzu că puterea de altă dată îl părăsise cu totul, și el era așa, cum sunt toți oamenii. Atunci filistenii încredințându-se lipsirei reale de putere a lui Samson, îl apucară cu mare zgomot și cu barbarie crudă, arătând pânăla ce măsură urau ei pe Samson, îi scoaseră acolo pe loc ochii, după aceea îl duseră în orașul Gaza, îl legară cu două lanțuri de aramă și-l siliră să triere grâu în casa condamnaților, adică, ca să-și bată joc, îl puseră la o treabă, care aparținea numai femeilor și robilor.

Scriitorii sfințiți adesea vorbesc de mori de mână, care se întrebuințau în timpul lor în Palestina și care încă și astăzi se întrebuințază în diferite localități ale răsăritului¹⁾. Sgomotul morilor,

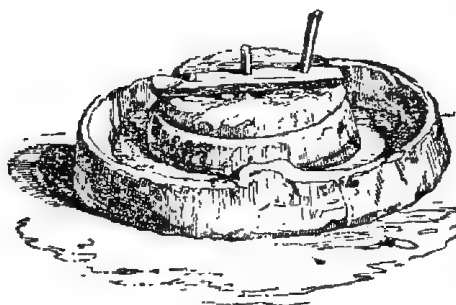

Bărbier orientat.

1) Numer. XI; Deut. XXIV, 6. etc. Morile de apă sau de vânt au fost inventate destul de târziu. Mijlocul cel mai primitiv de măcinat era zdrobirea grăunțelor între două pietre

care zdrobesc grăunțele, alcătuește trăsătura caracteristică a locașilor locuite ale răsăritului, cum sgomotul trăsurilor alcătuește trăsătura caracteristică a majorității orașelor apusene. Trecând pe ulițele Gazei, sgomotul acesta se poate auzi încă și astăzi, cum se auzea și pe vremea lui Samson.

Nu se știe câtă vreme s'a chinuit la această muncă grea și înjositoare de rob marele erou. Dar iată odată filistenii, în cinstea zeului lor național Dagon, organizează un mare ospăț, unind la asta solemnitatea în amintirea biruinței lor contra grozavului lor, dușman. Ca să se distreze de neputinciosul lor uriaș, ei aduseră la ospăț și pe Samson, unde l-au și expus la felurite batjocuri

Moară din Orient.

și ironii. Între acestea părul lui Samson crescuse iară. Simțind din nou putere în sine, eroul orbit porunci conducătorului său să-l ducă între coloanele, pe care se rezăma casa banchețului, plină tixită de filistenii. Bîzuindu-se acum mai mult pe Dumnezeu, decât pe puterea revenită, el se îndreptă spre Domnul cu o atingă-

toare rugăciune, care după tonul ei smerit, de două ori atingătoare în gura acestui leu ferecat, suna: „Doamne Dumnezeule, adu-ți aminte de mine și mă mai întărește numai acum o, Dumnezeu! ca măcar odată să-mi răzbun pe filistenii pentru cei doi ochi ai mei“. După aceea apucând doi stâlpi din mijloc ai clădirii și exclamând: „Mori suflete al meu cu filistenii!“ Samson a urnit stâlpii din loc și toată casa cu toți cheflii din ea, se prăbuși peste Samson, îngropându-l sub ruinele ei, împreună cu miile de filistenii, care și bătuseră joc de dânsul.

Explicarea acestei părți din istoria lui Samson totdeauna a fost cea mai grea și a dat frâu cel mai larg imaginației interpreților. Dar cercetările cele mai nouă, efectuate în legătură cu Gaza și cu starea filistenilor vechi, lămuresc în chip considerabil această istorie și adevăresc veracitatea ei. Iată cum explică toată istoria asta unul din cei mai noi cercetători (Stark): „Lui Da-

una fixă și una purtată cu mâna peste cealaltă. Un barelief egiptean închipuiește doi oameni, pisând grăunțele în pluă. Lennep, Bible Lands, II, 417, compară Eneid, I, 179. Moara de mână exista deja pe vremea lui Avraam, de oarece există știri de făină măcinată, iar nu bătută la pluă sau frecată. Fac. XVIII, 6

gon i se aducea o mare jertfă și anume în fața prinților filistenii, și în prezența unei mari mulțime de popor. Bait (adecă casa sau templul, în înțelesul propriu al acestui cuvânt) cu acest prilej se umplu de oameni, atât bărbați cât și femei. Afară de asta, până la trei mii de oameni, care voiau să vadă batjocurile contra lui Samson, se adunase pe hage, adecă pe acoperișul plan al clădirii. Aceste particularități ne explică deja, că aicea este vorba de un mare templu „care stătea la larg, înconjurat de o mare ogradă, ce alcătuia în același timp și o parte a templului, cum a fost așa ceva mai târziu și la zidirea templului din Ierusalim. Jertfa solemnă, precum și batjocurile asupra lui Samson, însoțite de cântări și jocuri, se făcure anume în această ogradă. Poporul privea la toată această priveliște de pe terasă și coperișul plan al templului, cum și din galeriile dinprejurul curții. Și iată când Samson a zguduit cele două coloane principale, toată clădirea se prăbuși și îngropă în dărâmături și pe cei de sus, și pe cei de jos împreună cu Samson.

Cuprinși de groază, filistenii n'au împedecat pe rudele lui Samson să ia trupul lui, care a fost îngropat în patria lui, între Tora și Estaol, în grobnița tatălui său, Manoe. Guerin nu demult a descoperit chiar locul grobniței lui Samson. „Noi ne-am oprit“, zice el, „pentru un timp în mijlocul lui Hirbet-Aselin. Eu trecusem deja odată prin acest ținut, pentru vizitarea căruia m'am întors încă odată, dar în acel timp am scăpat din vedere cu totul multe ruine interesante, nesupunându-le cercetării. Când însă m'am întors la Beit-Atab, atunci mulți locuitori, cărora eu le-am făcut întrebări despre anticități și tradițiile localității cunoscute lor, m'am întrebat, de am cercetat eu acest ținut din apropiere cu Sarai și Artuf. Acolo, îmi spuneau ei, se află un locaș sfânt, care de regulă se numește vali Șeih-Gerig și pe care ei o cinstesc tot odată sub denumirea Cahr-Șamsem (grobnița lui Samson). Această indicațiune a fost pentru mine ca o rază de lumină. Locuitorii adăosereă pelângă asta, că târgușorul Așua înainte se numea Așual sau Aghitua, - numire, care, în care ușor se aude ecoul numirii Estaol. Această adoua comunicare m'a făcut să vizitez din nou țărmul Ched-Es-Serara și în deosebi Hirbet-Aselin, cu nădejdea, că acolo, prin mijlocirea acestor informațiuni neașteptate, se va putea găsi grobnița celui om extraordinar, care așa de îndelungat a făcut să tremure pe filistenii înaintea sa. Sosind de aicea în sus numitul Hirbet, unde se pot vedea ruinele aproape a patruzeci de case nu tocmai mari, eu m'am grăbit să pătrund în valea Seih-Gerib, dar am găsit acolo numai un loc sfânt al musulmanilor, pe

din afară în formă dreptunghiulară și înăuntru în formă de boltă, umbrită de smochini bătrâni. Înăuntru, în unul din unghere, se putea vedea un sarcofag de piatră, pe care era un capac în forma unei spinări de asin, cum se poate adesea întâlni asta în aceste încăperi pentru grobnițe. Eu însuși mă îndoiesc, de provine această grobniță de la timpurile vechi iudaice, dar clădirea ce înconjoară grobnița a putut fi ridicată pe locul acelei vechi grobnițe iudaice, care acum este dărâmată, sau ascunsă sub clădirea musulmană, și care conform cu tradiția comunicată mie de locuitorii din Beit Ataba, nu poate fi nimic alta, decât grobnița lui Samson: însuși numele lui s'a păstrat în numirea acestui loc, în care e îngropat totodată și un Șeih. În tot cazul, se poate observa, că această tradiție se află în acord deplin cu versetul 31, cap. XVI din cartea Judecătorilor. În acest verset anume se vorbește, că Samson a fost înmormântat între Tora și Estaol, în grobnița tatălui său Manoe. Acesta din urmă, trăgându-se din unul din aceste două orașe, care e identic cu actualul Saraa și e situat aproape la doi kilometri spre sud de Hirbet-Aselin, își avea țarina și mormântul său familiar între Tora și Estaol în acel loc, care se numea Magane-Dan sau tabăra lui Dan (Iud. XIII, 24-25). Tora, cum se recunoaște de toți cercetătorii, e identică cu actualul târgușor Saraa, care cu mici modificări și-a păstrat vechea numire a acestui oraș. Ce se atinge de Estaol, care în Biblie totdeauna se pomenește împreună cu dânsa și, prin urmare, trebuie să se fi aflat în apropiere de ea, apoi tradiția îl identifică cu Așua, cu fostul Așual sau Aștial. De oarece Hirbet-Aselin este situat între Saraa la sud și Așua la est-nord-est, apoi de aici și conchid, că Șeih-Gerib cu dreptul se poate să-și recunoască cinstea, atribuită lui de tradiție, și că într'insul putem vedea tocmai locul grobniței lui Samson. Rabinul Ișac Helo, care a călătorit prin Palestina cam pe la anul 1333, în descrierea sa, intitulată „Căile Ierusalimului“, vorbește următoarele: „De la Ierusalim până la Saraa la mormântul lui Samson. Acum se numește Sara și acolo e mormântul lui Samson. Acest monument prea vechiu, îi împodobit cu falca de asin, cu care Samson a ucis pe filistenii“. Acest loc conglăsește în totul cu tradiția, de care am vorbit și care pune mormântul lui Samson nu departe de Saraa. Din nefericire monumentul descris de Ișac Helo nu mai există, și probabil pe locul acestui mormânt a și fost construit în urmă mormântul lui Șeih-Gerib (Judec. XIII, 24-25).

Astfel, toate amărunchimile, comunicate de istorisirea biblică, relativ de viața lui Samson și de acele localități, unde el a trăit,

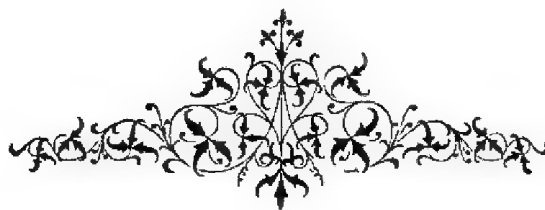
a lucrat și a murit, în chip izbitor dovedesc, cât de adevărat, ba putem zice, cât de detaliat este pânăla amărunchimi cuvântul cărții Judecătorilor relativ de acest om neobișnuit.

Ca să pricepem și să apreciem toată măreția lui Samson, trebuie să luăm în samă împrejurările timpului său. Cu adevărat mare și puternic prin credința în neschimbabilitatea făgăduinței dumnezeiești despre destinația poporului ales a fost omul, care singur, în mijlocul desnădejdei generale a îndrăsnit să pășască contra grozavilor apăsători. Și asta s'a petrecut într'o vreme așa de posomorâtă de căderea morală, când chiar și tribul lui Iuda căzuse cu totul cu duhul și era gata să predea pe eroul israilit dușmanilor lui de moarte făcându-i reproșuri jignitoare: „oare tu nu știi“, îi ziceau confracții mici la suflet și servili, „că filistenii sunt stăpânii noștri? Ce ne-ai făcut tu nouă, atrăgând răzbunarea filistenilor?“ Poporul se împăcase deja cu situația sa grea și era de acord să trăiască în robia idololatriilor; și pentru un asemenea popor Samson, ne având nici un sprijin din partea lui, a trebuit să ducă cea mai disperată luptă cu dușmanii. Și el însuși greu și adesa cădea moralmente, dar, cu toate aceste căderi, păstra cea mai atingătoare credincioșie lui Iehova, care încă și mai mult întărea într'insul sub influența grelelor încercări din viața următoare. Cu toată păruta părăsire a lui de către Dumnezeuul părinților, când el se afla în robie la filistenii și era condamnat la muncă silnică, credința lui nu slăbi nici acolo, și iată aceasta o dovedi el în chip de nerespins, când a zguduit stâlpii clădirii, în care se veseleau idololatrii, sărbătorind biruința zeului lor Dagon contra ostașului lui Iehova. Și nu-i de mirare, că amintirea lui s'a păstrat sfântă din veac în veac și din această amintire poporul a scos nouă bărbăție și noi puteri de viață¹⁾.

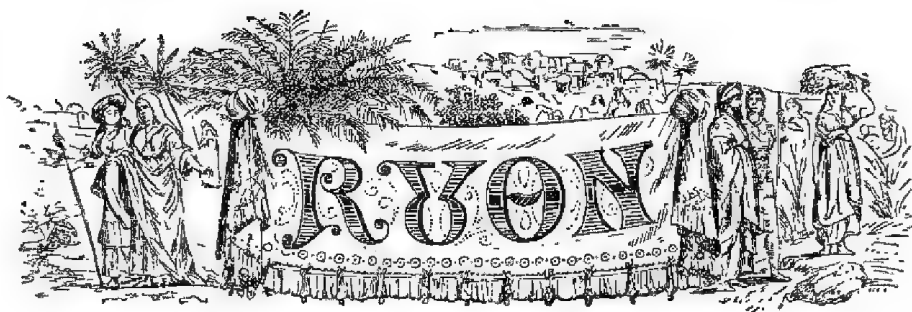
Dar în afară de măreția personală, istoria lui Samson a avut un caracter profund educativ și pentru poporul întreg. Tot senzul ei constă în aceea, că el a fost nazoreu. Puterea sa neobișnuită el o datora nazoreismului său, ca consacrare lui Dumnezeu; iar slăbiciunea lui consta în dedarea la poftă senzuale trupesti, la care dedându-se, el viola votul său. Sub ambele raporturi el era nu numai tipul poporului său, ci și oglinda, în care Israil se putea vedea cu ochii și pe sine, și istoria sa. Israil deasemenea era în felul său nazoreu, ca popor consacrat lui Dumnezeu, și câtă vreme a păzit așezământul său cu Dumnezeu, el a fost nebiruit în puterea sa; iar când el a violat testamentul său, s'a dat sensua-

1) Guérin „Description“, III, 324.

lităței și uricioasei idololatrii, acestui adulter duhovnicesc, atunci puterea lui slăbi, el deveni un mizerabil rob și s'a expus unei adânci căderi duhovnicești și cetățenești. Astfel istoria lui Samson este oarecum personificarea a înseși istoriei poporului israelit, și ea arăta, că puterea poporului se cuprinde numai în păstrarea de către el a testamentului său cu Dumnezeu. Samson prin viața sa dădu întregului popor o lecție profundă și uimitoare, că Israil, violând așezământul său cu Dumnezeu, inevitabil își va găsi a sa Dalila, care, lipsindu-l de nazoreismul său, îl va da vrășmașilor spre călcare în picioare și batjocoriri.

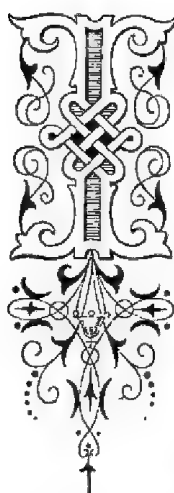

Rut.

CAPITOLUL XXXIV.

STAREA LĂUNTRICĂ A POPORULUI. RUT.

În pământul făgăduinței, viața lui Samson, precum și a altor Judecători ai lui Israil, ne arată limpede, până la ce decădere religio-morală ajunsese poporul Israilit. Toată istoria periodului Judecătorilor este istoria tristă a neconținute rătăcirii, nelegiuiri și a idolatriei, cu nedespărțite nenorociri, ce au urmat după ele. Chiar în viața înseși judecătorilor viciile adesea au predominat asupra virtuților și dorințele rele au înăbușit glasul timid al conștiinței și al simțului datoriei. În poporul ales a fost aproape uitată cu totul adevărata religie și în locul ei se iveau superstițiile ticăloase, răspândite de diferiți leviți rătăcitori și corupți. Imoralitatea ajungea până întru atâta generală, încât conveșuirea desfrânată se considera lucru obișnuit și înlocuia oarecum căsătoria, iar în unele orașe se încuibau așa vicii grețoase, care cândva au atras asupra pentapolei Sodomei grozava mânie a lui Dumnezeu. Anarhia internă și capriciul general completează tabloul vieții poporului israilit „din acele zile, când el nu avea rege și când fiecare făcea ce i se părea drept“. Întru confirmarea tuturor acestora „Cartea Judecătorilor“, care expune istoria timpului judecătorilor până la moartea lui Samson, drept încheiere dă câteva cazuri și evenimente izbitoare, care caracterizează limpede starea religio-morală și socială de stat a poporului în acel timp.

În tribul lui Efreem trăia un oarecare Miha, care a furat dela mama sa o mie și o sută de siclii de argint. Mama blestemă pe hoțul necunoscut ei, dar fiul, înspăimântat de blestem, își recunoscuse vina și întoarse banii. Mama destină acești bani ca să se toarne niște idoli, cari au fost puși în casă, devenită prin aceasta oarecum „casa lui Dumnezeu“. Ca să desăvârșască asemănarea de sanctuar, Miha făcu efod și terafimi și samavolnic consacră pe unul din fii săi ca preot. Dar văzînd ilegalitatea procedurii sale, el curînd se folosi în acest scop de un levit, ce umbla fără rost, din Betleemul Iudeei și-l năimi să-i slujască în calitate de preot pentru un salariu anual de zece siclii de argint cu vesminte și hrană de-a gata. Dar iată se întîmplă să treacă pe aicea fii lui Dan în căutarea de noi posesiuni pentru dînșii. Abătîndu-se odată pela casa lui Miha, aceștia furară lucrurile sfinte și năimîră pentru ei pe tînărul levit, iar după aceea, cucerînd orașul Lais, numit de dînșii Dan, făcură din idolul lui Miha sanctuarul lor deosebit, căruia i se și închina în tot acel timp, cînd adevăratul sanctuar al poporului, „casa lui Dumnezeu“, se afla în Silom.

Altă întîmplare încă și mai limpede descopere descompunerea grozavă morală și socială a poporului israilit în periodul de conducere al judecătorilor. Un levit, care mersese la Betleem după o concubină a sa ce fugise dela dînsul, întorcîndu-se spre casă, pe drum se abătu cu dînsa să mîe în orașul Gava, din tribul lui Veniamin. Dar cînd el, găsînd adăpost în casa unui bătrîn, se folosi de ospitalitatea lui, corupții locuitori ai orașului au năvălît asupra acestei case și cerură să iasă la dînșii însuși levitul călător pentru satisfacerea grețoașei lor poște. Bătrînul se interpușe pentru oaspetele său. „Iată am o fiică fecioară și el are o concubină, zise el cetei celei corupte, smeriți-le și faceți cu ele ce voîți, iar cu omul acesta să nu faceți această nebunie. Dar el n'au voit nici să audă“. Totuși levitul, temîndu-și cinstea sa și viața, în adevăr scoase concubina sa în uliță și mulțimea zoioasă, „își bătură joc de ea toată noaptea până dimineața“, și dimineața ea a fost găsită moartă la pragul ușei casei. Atunci levitul tăie trupul nefericitei femei în douăsprezece părți și le trimise la toate cele douăsprezece triburi cu știrea despre crima întîmplată. Și „tot cel ce vedea zicea: ne mai pomenît și ne mai auzit lucru ca acesta din zilele eșirei din Egipt a fiilor lui Israil și până astăzi n'a fost“. Și o indignare grozavă se revărsă peste toată țara și de pretutindenea începură să se adune ostași pentru pedepsirea criminalilor nelegiuîți. Cei ce s'au adunat în orașul Masifo, cerură

dela tribul lui Veniamin predarea criminalilor, ca să fie dați morții și astfel „să se stărpească răul din Israil“. Dar veniaminiții refuzară aceasta, și atunci deveni inevitabil războiul intestine. De două ori israiliții suferiră ne izbândă în ciocnirea lor cu oștirea veniaminiților, dar apoi unei șiretenii militare cuceriră orașul Ghiva, criminalul oraș al desfrânării l-au distrus până în temelie, dărâmară și celelalte orașe vecine cu toată populația lor și bogăția lor. 50.100 din fiii lui Veniamin căzură în luptă și au rămas numai 600 de oameni, care se mântuiră prin fugă pe muntele pustiu Rimon, unde au și rămas ei patru luni. Intre acestea, când simțul răzbunării fu satisfăcut și focul indignării trecu, israiliții și fără să vrea se îngroziră de cele petrecute și adunându-se în casa Domnului, începură să plângă amar: „Doamne, Dumnezeu lui Israil, pentru ce s'a petrecut aceasta în Israil, încât acum lipsește din Israil un trib!“ Au fost aduse jertfe de ardere de tot în semn de împăcare, și atunci se hotărî să se îngrijască pentru refacerea tribului nimicit. Dar în mânia lor ei se jurase să nu îngăduie fiicelor lor să se mărite cu criminalii veniaminiți. Ca să iasă din încurcătură, ei se folosiră de necredincioșia locuitorilor din orașul Iavisul Galaadului, care refuzase să ia parte la lucrul comun al pedepsirii vinovaților, și ca pedeapsă pentru asta, îi masacrară, afară de 400 de fete, pe care le-au și dat în căsătorie veniaminiților rămași vii. Ceilalți 200 de oameni trebuiau să-și procure femei pe calea furtului de fete din Silom în timpul sărbătorilor cu danț la vii, cum au și făcut ei aceasta cu învoirea bătrânilor lui Israil. Atunci liniștindu-se pentru soarta tribului al doisprezecelea, israiliții se împrăștiară pela casele lor, fiecare în lotul său. „Atunci nu era rege în Israil, încheie povestitorul această istorie tristă; fiecare făcea ceea ce i se părea drept (Jud. XVII-XXI, 25).

Orcât de întunecată a fost această epocă în istoria poporului israilit, dar într'însa se întâlnesc și laturi luminoase, care arată, că lumina adevăratei religii și virtuțile luminau încă în acest întunec înspăimântător, deși razele ei, spre rușinarea înseși israiliților, câteodată plecau chiar dela hananeii urți de dânsii. Anume către acest timp, spre sfârșitul periodului judecătorilor ni se dă istoria unei femei, care a căpătat în urmă o mare însemnătate pentru istoria poporului și a omenirii întregi. Aceasta e anume istoria evlavioasei Rut.

În timpul cărmuirii judecătorilor, cu toată nerânduiala din popor, erau încă familii singuratece, care-și păstrau credința în Dumnezeu cel adevărat și se țineau de principiile morale sănătoase ale timpurilor vechi. O asemenea familie trăia în Betleem,

și ea consta din patru persoane: Elimelec (Dumnezeul meu este rege) cu femeea sa Noemina (plăcuta) și cu doi fii Mahlon și Hileon. Viața acestei familii se scurgea pașnic și liniștit. Dar iată se întâmplă foamete în ținut, care-i duse până acolo, că fură lipsiți de orice mijloc de traiu și au fost nevoiți să se strămute undeva într'un loc mai roditor. Ei în adevăr plecară spre înălțimile lui Moab, bogat udate, unde lumea vorbea aceeași limbă, deși era de altă credință. Dar nenorocirea, pe care voia să o încunjure această familie evlavioasă, o urmări și în țară străină, ba încă într'o formă mult mai rea. La câțva timp după strămutarea de acolo, Elimelech muri, așa că Noemina rămase văduvă cu doi fii. Cu toate acestea familia aceasta până întru atâta se apropiase de împrejurările localnice, încât ea hotărî să rămână în pământul Moabului, și cei doi fii ai Noeminei se căsătoriră cu moabitence, din care numele uneia era Orfa, iar numele celeilalte era Rut. Nurorile se dovediră bune și modeste, și familia aceasta a trăit

Munții Moabului și marea Moartă.

acolo aproape zece ani. Dar apoi și cei doi fii ai Noeminei, Mahlon și Hileon, au murit, așa că Noemina rămase singură cu cele două nurori ale sale. Fiind cu totul singură în țară străină, Noemina firește își aduse aminte de țara sa natală, unde rămăsese rudenii de ale ei, și auzind că în pământul lui Israil sosisse ani roditori, ea se hotărî să se întoarcă în pământul natal și începu să-și ia rămas bun dela nurorile sale. Eșind cu ele la calea, ce ducea în pământul lui Israil, ea se întoarse către ele cu aceste cuvinte: „mergeți și vă întoarceți înapoi, fiecare la casa mamei sale. Să facă Dumnezeu cu voi milă, cum v'ați purtat și voi cu răposaii și cu mine! Să vă dea Domnul, ca să vă găsiți adăpost fiecare în casa bărbatului său!” și le-a sărutat. Dar ambele nurori se deprinsese așa cu buna lor soacră, încât nu se puteau despărți de dânsa, începură a plânge amar și răspunseră hotărît: „Nu, noi ne întoarcem cu tine la poporul tău”. Noemina, presupunând, că nurorile ei, ca moabitence, vor trăi greu pîntre israeliți, din pricina prejudițiilor lor față de streini, iar începu să le sfătuiască în tot felul să se întoarcă în țara lor, dar ele continuară să stărue întru părerea lor și plâneau. În fine Orfa își luă rămas bun dela soacra sa și se întoarse, dar ceialaltă noră,

Rut, rămase. Adresându-se către ea, Noemina zise: „iată sora ta s'a întors la poporul său și la zeii săi; întoarce-te și tu după cum-nata ta“. Rut însă se apropiase și se alipise de mama răposatului ei bărbat și plângând, răspunse: „nu mă sili să te părăsesc-și să mă întorc dela tine; dar unde te vei duce tu, acolo voi merge și eu, și unde vei trăi tu, acolo voi trăi și eu. Poporul tău va fi poporul meu, Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu, și unde vei muri tu, acolo voi muri și eu și voi fi îngropată. Să-mi facă Dom-nul cutare și cutare, și încă și mai mult să-mi facă; numai moar-tea mă va despărți de tine!“ Atunci Noemina văzind, că Rut s'a hotărît cu tărie să meargă cu dânsa, încetă de a o mai îndemna să rămână, și ele în adevăr plecară spre țara lui Israel și sosiră la Betleem. Sosirea Noeminei la Betleem puse în mișcare pe toți locuitorii, care o cunoșteau bine mai înainte, și toți cu mirare ziceau: „Asta-i oare Noemina? Asemenea întâmpinare bucuroasă lovea încă și mai tare cu întristare sufletul Noeminei, mai ales când își aduse ea aminte de viața ei de altă dată petrecută la Betleem, în familia sa mulțămită și îndestulată, și de singurătatea de acum, și ea răspunse locuitorilor din Betleem: „nu mă mai numiți Noemina (plăcuta), ci mă numiți Mara (amară), pentru că Atotțiitorul m'ă dat mare amărăciune. Eu am eșit de aicea cu îndestulare, și m'a întors Dom-nul cu mâinile goale. La ce să mă numiți Noemina, când Domnul m'a făcut să sufăr și Atotțiitorul m'ă trimis nenorocire?“

Betleemul.

Noemina cu nora sa se așază chiar în Betleem, undeva la marginea orașului, cum și era aceasta potrivit cu situația ei de văduvă. Sosirea lor în Betleem a coincident cu timpul seceratului orzului. Betleemul e situat pe o colină de munte de calcar alb și era la 2500 picioare deasupra nivelului mării; coastele colinei prezentau oarecum un fel de livezi suspendate cu șiruri lungi de smochini și viță de vie; frumoasa vale ce se întindea jos, de trei părți ale căria murmurau vesel pârae, iar cu capătul său ră-săritean aproape atingea grozava pustie a Iudeei. Ea totată în vremea asta era acoperită cu holde gălbui de orz și cu lanuri de grâu verzi, care începeau să dea în copt. Pe lanurile de orz deja clocotea munca, și săcerătorii se ocupau cu ridicarea pânei. Ca

să se hrănească ea și soacra sa, Rut, neavând încă nici un fel de ocupație, hotărî să se ducă măcar să adune spice rămase pe urma săcerătorilor, cum se îngăduia aceasta locuitorilor săraci după legea lui Moise. Ogorul, pe care s'a întâmplat să adune ea spice, se nimeri să aparțină unui om bogat și cunoscut, anume Booz, rudă cu răposatul ei socru, Elimeleh. Când Rut se ocupa cu adunarea de spice, la ogor veni și însuși Booz din Betleem și se adresă către săcerători cu o salutare binevoitoare, zicând: „Domnul să fie cu voi!” la care ei în cor îi răspunseră: „Domnul să te binecuvinteze!” Aruncându-și ochii asupra lucrătorilor și observând pe Rut, el întrebă pe supraveghetorul peste secerători, a cui e această femeie tânără? Slugă răspunse, că această femeie tânără este moabiteancă, și că ea, după sărăcia ei, a venit să adune spice printre snopi pe urma săcerătorilor, și lucrează așa de zelos, încât foarte puțin se duce acasă. Numele de Noemina, pomenit lui de slugi, îi aminti de raporturile sale de rudenie cu ea, și deoarece el auzise deja câte ceva și de Rut, apoi cu bunătate de rudenie se adresă către dânsa, zicând: „ascultă fiica mea, să nu mergi să aduni în alt ogor și să nu treci de aicea, ci fii aicea cu slujnicile mele; în ochii tăi să fie acel câmp, unde seceră ele și umblă în urma lor. Iată eu am poruncit slugilor mele să nu te atingă, când vrei să bei, mergi la vase și bea, de unde iau apă slugile mele”. Rut fu strașnic de bucuroasă de asemenea luare în seamă și închinându-se bunului stăpân, îi zise: „cu ce am dobândit eu milă în ochii tăi, că mă primești deși sunt o străină?” Booz răspunse: „mie mi s'a spus totul, ce ai făcut tu pentru soacra ta după moartea bărbatului tău, că tu ai lăsat pe tatăl tău și pe mama ta, și patria ta, și ai venit la poporul, pe care tu nu l-ai știut eri și alaltăeri. Să-ți plătească Domnul pentru această faptă a ta, și să ai plată deplină dela Domnul Dumnezeul lui Israil, la care ai venit ca să te liniștești sub aripele Lui!” „Să fiu eu în milă înaintea ochilor tăi, Domnul meu!” răspunse Rut. „Tu mângâindu-mă pe mine, ai vorbit după inima roabei tale, pe când eu nu merit nici cât una din roabele tale”.

Când a venit vremea prânzului, atunci Booz chiar a poftit-o la masa obștească, la care împreună cu ceilalți lucrători, prânzi chiar și el însuși. Cu bunăvoința gospodarului ales, el însuși îi dădea pâine și încă așa de multă, că nu numai ea singură se sătură, ci i-a rămas și pentru soacra ei. După prânz Booz dădu ordin slugilor sale, ca ei să nu împedecă pe Rut să adune printre snopi, și porunci chiar și din snopi să arunce o parte, ca să i se dea puțină să adune mai mult. Din cauza aceasta, ea către sară adună

nu puține spice, tot aicea le trieră și-i eși aproape o efă de orz. Luând pânea trierată și punând-o pe umerii săi puternici, ea plecă în oraș și aduse orzul acasă, împreună cu restul de mâncare ce apucase la prânz pentru soacra sa. Atât cantitatea de orz, cât și provizia de pâne, toate acestea fură atât de neașteptate pentru Noemina, încât ea mirată o întrebă: „unde ai adunat tu astăzi și unde ai lucrat? Să fie binecuvântat cel ce te-a primit”. Când Rut îi povesti amărunit tot ce s'a întâmplat cu dânsa, și că a lucrat ea în țarina unui oarecare Booz, atunci Noemina de bucurie exclamă: „binecuvântat este el dela Domnul pentru că el n'a lipsit de mila sa nici pe cei vii, nici pe cei morți! Omul acesta e aproape de noi; el e din rudeniile noastre”. Rut, folosindu-se de învoirea lui Booz, continuă să adune spice și în ziua următoare până ce s'a isprăvit seceratul orzului și seceratul grâului, care a urmat după aceea, așa că în tot timpul acesta ea a putut să se hrănească fără lipsă și ea și pe bătrâna sa soacră.

Dar iată, când s'a terminat secerișul, atunci Noemina socotind, că toate cele întâmplate cu Rut, s'au săvârșit după un anumit plan a lui Dumnezeu, începu să vorbească către Rut, că i-a venit vremea să se gândească, ca să-și caute adăpost, de oarece n'are să trăiască totdeauna cu bătrâna sa soacră și să-și cheltuiască tinerile sale puteri în muncă grea. Odată cu aceasta Noemina explică nurorii sale Rut, că deoarece Booz este cea mai apropiată rudă a bărbatului ei răposat și după lege trebuie să restabilească seminția bărbatului ei, mort fără copii, atunci pentru ea e lucrul cel mai bun să se folosească de dreptul la măritat cu acest om bogat. Pentru a ajunge la asta Noemina sfătui pe Rut să ia cuvenitele măsuri. „Iată, zise ea, Booz, cu slugile căruia ai fost, e ruda noastră, și iată el în această noapte trieră la arie orzul. Spală-te, unge-te, îmbracă pe tine hainele cele bune ale tale și du-te la arie, dar nu te arăta lui până nu va isprăvi de mâncat și de băut. Când însă se va culca să doarmă, află locul, unde se va culca; atuncea să mergi și să te așezi la picioarele lui și să te culci. El are să-ți spună ce ai să faci”. Rut supunându-se spuselor Noeminei a îndeplinit, cum i se spusese. „Booz a mâncat și a băut și își veseli inima sa, și se duse de se culcă să doarmă lângă o clae. Și ea veni încetișor și se ascunse la picioarele lui și se culcă. Pe la miezul nopții el tresări, se ridică și iată la picioarele lui doarme o femeie. Și i-a zis Booz: cine ești tu? Și ea a zis: eu sunt Rut, roaba ta, întinde-ți aripa ta asupra roabei tale, căci tu îmi ești rudă. Booz zise: binecuvântată ești tu dela Domnul Dumnezeu, fiica mea! Această faptă bună din urmă a ta pe

care ai făcut-o tu încă și mai bună decât cele dinainte, că nu te-ai dus să cauți oameni tineri, nici saraci, nici bogați. Așa dar fiica mea, nu te teme, eu am să-ți fac tot ce tu ai spus, căci în toate părțile poporului meu se știe, că tu ești femeie cum se cade. Deși e adevărat, că eu ți-s rudă, dar sunt oameni încă și mai de aproape rude cu tine decât mine. Măi noaptea aceasta; dimineată însă, dacă acela te va primi, bine, primească-te, iar dacă nu te va lua, te voi lua eu. Viu este Domnul! dormi până dimineată. Și a dormit ea la picioarele lui până dimineata, și s'a sculat înainte de a fi putut ei să se cunoască unul pe altul".

Dimineata Booz dădu poruncă slugilor, ca ei să nu spună nimănui, că a venit la arie o femeie, iar lui Rut îi zise: „dă-mi haina de deasupra a ta, care e pe tine și ți-ne-o". Și când ținea ea haina sa, atunci Booz îi măsură șase măsuri de orz, și punându-o pe dânsa, însuși plecă în oraș. Intorcându-se acasă, Rut istorisi toate soacrei sale, și aceea răspunse bucuroasă: „așteaptă, fiica mea, până ce vei afla, cu ce se va termina lucrul acesta; căci omul acela nu se va lăsa, până nu va termina chiar astăzi lucrurile".

Frumuseța trupească și virtutea sufletească a tinerei Rut izbucniseră deja a încanta în totul pe Booz, și el după ce se întoarse în oraș, păși îndată să aranjeze lucrările căsătoriei. Eșind la porțile orașului, locul obișnuit deslegării tuturor lucrurilor obștești, Booz șezu acolo, și văzind trecând pe alături ruda, de care vorbise el către Rut, îl cheamă la sine și-i zise: „Vină încoace și șezi colea". El mai cheamă deasemenea încă zece oameni dintre bătrânii orașului, pe care deasemenea îi pofti să șadă. După aceea adresându-se către rudenia sa, Booz începu tratativele cu dânsul despre chestiunea la ordine. „Noemina", îi explică el aceleia, „care s'a întors din șesurile Moabiților, vinde jumătate din pământ, ce aparține fratelui nostru Elimeleh. Eu m'am hotărât să aduc până la urechile tale și să-ți spun: „cumpără față de ceice stau aicea și față de bătrânii poporului meu. Dacă vrei să cumperi, cumpără, iar de nu vrei să cumperi, spune-mi și voi ști, căci afară de tine n'are cine să cumpere, iar după tine sunt eu". Ruda răspunse: „Eu am să cumpăr". Atunci Booz continuă: „Dacă tu cumperi țarina dela Noemina, atunci trebuie să cumperi și dela Rut moabiteanca, soția mortului și trebuie să o iai în căsătorie, ca să restabilești numele celui ce a murit în lotul său". La asta ruda răspunse: „Nu pot eu să o iau soție mie, ca să nu turbur treburile mele; primește-o tu, căci eu nu pot să o iau". Pentru adevărarea a tot lucru, la israeliți era la cumpărare și la schimb astfel de obicei: unul scotea încălțări

mintea sa și o dădea celuilalt, care primea dreptul de rudenie, și asta se considera dovadă suficientă a încheerii afacerii. Și iată în adevăr ruda scoase încălțăminte sa și o dădui Booz, și Booz adresându-se către bătrâni și către tot poporul, zise: „voi sunteți acum martori, că eu cumpăr dela Noemina toate ale lui Elimeleh, și toate ale lui Hileon, și ale lui Mahlon. Deasemenea și pe Rut moaviteanca, mi-o iau de femeie ca să păstrez numele răposatului în locul său și ca să nu dispară dintre frații lui. Voi sunteți astăzi martori acestora“. Precum bătrânii, așa și tot poporul adunat în poartă răspunseră într'un glas: „noi suntem martori. Să facă Domnul, pe femeia ce intră în casa ta, ca pe Rahila și ca pe Lia, care ambele au zidit casa lui Israil; să dobândești bogăție în Efrafa și să se slăvească numele tău în Betleem, și să fie casa ta, cum a fost casa lui Fares, pe care l-a născut Tamara din Iuda, din acea seminție, pe care ți-o va da Domnul din această femeie tânără“.

Și iată astfel a fost încheiată căsătoria. Booz a luat pe Rut și ea a devenit femeia lui. Căsătoria aceasta a fost binecuvântată de Dumnezeu și lui Booz și soția sa Rut li s'au născut un fiu, care a fost bucuria obștească atât pentru părinți cât și mai ales pentru bătrâna Noemina. Exprimându-și bucuria sa către ea, femeile din Betleem ziseră către dânsa: „Binecuvântat este Domnul, că nu te-a părăsit acum fără moștenitor! Și să fie slăvit numele lui Israil. El îți va fi bucurie și nutritor la bătrânețe ta, că l-a născut nora ta, care te iubește și care pentru tine e mai bună decât șapte fii“. Inseși Noemina nu mai cunoștea marginile bucuriei sale; ea purta pruncul în brațele sale și-i fu mână iubitoare. Pruncul acesta a fost numit Ovid, și el a fost apoi tatăl lui Iesei, tatăl regelui David. Și astfel această moaviteancă evlavioasă, care a arătat credință rară și în Israil, și bărbatul căria era din posteritatea Raavei, credincioase desfrânate din Ierihon, a devenit una din strămoașele lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

Istoria vieței moaviteancei Rut prezintă o rază luminoasă a adevăratei virtuți și legalității în mijlocul întunericului corupțiunii predominante și a nelegiuirii; și acest întunec din această pricină devine încă și mai posomorât. Starea religioasă-morală și socială a poporului lui Israil ajunsese deja până la trista cădere în timpul judecătoriei lui Samson; dar după dânsul curând se întâmplă un eveniment, care amenința cu peirea definitivă a poporului, deși odată cu aceasta ea servi și drept început al mântuirii, al renașterii religioasă-morale și sociale de stat.

TABLA DE MATERIE

CARTEA ÎNTÂIA

MOISE ȘI VREMEA LUI

CAP. I.

Israelii în Egipt.

Pagina

Starea politică a Egiptului în vremea lui Iosif. Centrele principale ale vieții țării. Venirea la putere a dinastiei XVIII și politica ei internă și externă. Situația socială a claselor de jos ale populației egiptene. Situația israeliților sub forța dinastiei. Starea lor cetățenească și religioasă. Influența culturii egiptene asupra lor. Schimbarea de raporturi ale guvernului față de ei și cauzele ei. Robia egipteană. Faraonul prigonitor. Urmele monumentale ale șederei israeliților în Egipt. Facerea de cărămidă. Greutatea muncii și cruzimea supraveghetorilor. Furia despotismului și licărirea nădejdel. 5

CAP. II.

Ținerețea lui Moise.

Nașterea lui Moise. Fata lui faraon. Regina Hatasu și importanța ei în istoria Egiptului. Sicrieșul de papură în stufișul Nilului. Educația începătoare a lui Moise. Primele impresii. Aspectele capitalei. Copilul și faraon. Educația lui Moise. Educația fizică și intelectuală în vechiul Egipt. Citirea și scrisul. Centrele principale ale erudiției în vechiul Egipt. Școala superioară de înțelepciune din Iliopole. Înțelepciunea egipteană și științele ce o alcătuiau. Știința despre religie și raportul probabil al lui Moise către dânsa 25

CAP. III.

Viața lui Moise în Egipt.

Chestiunea felului de traiu. Felurile genuri de traiu în Egipt și avantajele și dezavantajele unite cu dânsule. Situația funcționarilor și scriitorilor. Viața clasei militare. Îndeletnicirile militare. Războiul cu Etiopia și victoria lui Moise asupra ei. Situația lui Moise la curtea

	Pagina
egipteană. Tristeță și amărăciune. Întrebarea fatală. Intervenirea pentru confrații apăsați. Uciderea involuntară și fuga silită. Călătoria lui Sineh. În casa lui Iotor	49

CAP. IV.

Moise în pustul Sinai.

Neamul Madianit. Situația lui Iotor. Căsătoria cu Sephora. Viața lui Moise și Sineh. Particularitățile fizice ale peninsulei Sinaia astăzi și în vechime. Țara singurătății. Școală îndelungată. Rugul nears și dumnezeiasca arătare a lui Iehova. Marea misiune. Semnele. Despăr- țirea de Iotor. Marele călător. La Caravan-Seraî. Intoarcerea Sepforei la tatăl ei. Întâlnirea cu Aaron și comunicările reciproce. Adunarea poporului și primirea misiunii marilor frați.	63
--	----

CAP. V.

Plăgile Egiptului.

Noul faraon și reședința lui. Prezentarea la faraon a fraților eli- beratori. Ingreuiera poporului cu munca și murmurul lui. O nouă mijlocire și semnele. Caracterul plăgilor egiptene. Raportul lor cu na- tura fizică a Egiptului și caracterul miraculos. Prima plagă și Insem- nătatea ei pentru Egipt. Fenomen asemănător cu dansa în Nil. Broaș- tele și caracterul lor insuportabil. Muștele și alte insecte. Muștele că- nești. Plaga a cincea, a șasea și a șaptea. Lăcustele. Intunecul. Întâr- zierea săvârșirii a marelor evenimente. Ultima noapte a robiei. Paș- tele. A zecea plagă și mișcarea spre libertate.	85
--	----

CAP. VI.

Eșirea israeliților din Egipt.

Greutatea operei de eliberare. Punctul de mișcare, de eșire din Egipt și planul eșirei înseși. Tabăra dela Marea Roșie. Urmărirea. Groaza printre israeliți. Barbăția și stăpânirea de sine a lui Moise. Între marea infuriată și carele aducătoare de moarte. Ajutorul de sus. Tre- cerea israeliților prin marea. Peirea oștirilor lui faraon. Veselia popo- rului. Teoria lui Bruksch. Personalitatea faraonului, care a perit în Marea Roșie.	109
---	-----

CAP. VII.

Caracterul miraculos al trecerii prin Marea Roșie.

Necredința timpului de față. Metodele explicării trecerii prin ma- rea pe cale naturală. Teoria lui Iosif Flavie și a savanților francezi. Geografia fundului mării. Imposibilitatea explicațiunei naturale. Marele număr al poporului. Elementul miraculos. Mărturiile de mai târziu.	119
---	-----

CAP. VIII.

In drum spre Sinai.

Pagina

Amărăciunile și ispitele vieții libere. Greutatea drumului și apa amară. Semnul misterios. Mina faraonilor și portul egiptean. Lipsa de provizii și complectarea miraculoasă. Stolurile de prepelițe. Mana și teoria despre esența și origina ei. Minele egiptene și eliberarea condamnaților. Izvorul din piatră. Ciocnirea cu amaleciii și înfrângerea lor. Socrul lui Moise și reformele administrative în Israel, făcute după indicațiunea lui. 127

CAP. IX.

La muntele Sinai.

La poalele muntelui Sfânt. Muntele legislațiunii. Decalogul. Legislația lui Moise și însemnătatea ei în istorie. Vișelul de aur și chemarea cultului, cărui aparține el. Pedepsirea poporului și reînnoirea așezământului. Cortul mărturiei și planul construirii lui. Sicriul legii. Înființarea preoției. Vestimentele sfinte. Numărarea poporului și plecarea la drum mai departe. 141

CAP. X.

Religia lui Moise în raport cu cea egipteană.

Izvorul religiei lui Moise. Raportul exterior al ei cu cea egipteană. Trăsăturile caracteristice ale religiei egiptene. Politeismul și bogăția manifestărilor lui. Inchipuirile senzuale ale zeilor în Egipt și interdicerea a orșice fel de chipuri în legea lui Moise. Cinstirea morților în Egipt și dispozițiile lui Moise. Ritualele și ceremoniile. Corelațiunile lor în religia lui Moise și cea egipteană. Asemănările și deosebiriile. Racla egipteană. Alte lucruri pentru templu și sfinte. Căile educative ale providenței 157

CAP. XI.

Arta israelită pe vremea lui Moise.

Necesitatea de cunoștințele artistice și industriale la construirea cortului. Dependența artei israelite de cea egipteană. Felurile artei și industriei egiptene. Metalurgia. Industria stoleriei și dulgheriei. Țesătura materilor. Broderia. Lucrarea și vopsirea peilor. Sculptura în lemn și gravura. Arta scrisului. Combaterea obiecțiunilor critice. 179

CAP. XII.

Pășirea în Pustiu.

Pregătire de plecare. Dispoziția taberei și ordinea mișcării ei. Iar în pustiu. Cărtirea poporului pentru lipsa de hrană. Săturarea.

	Pagina
Mormintele poștei. Locul pribegiei. Cades. Spionii. Informațiunile lor și îngrozirea poporului poltron. Pedepsa. Intoarcerea în pustiu.	193

CAP. XIII.

Pribegia de 40 ani în pustiu.

Descrierea geografică a pustiei pribegiei. Vegetația și animalele. Felul și mijloacele de traiu. Severitatea legilor. Uciderea cu pietre pentru huirea de Dumnezeu și violarea sâmbetei. Răscoala lui Core cu părtașii săi. Judecata lui Dumnezeu. Toiagul lui Aaron înverzit. Privire asupra trecutului. Minunea forțată și condamnarea fatală a lui Moise	205
---	-----

CAP. XIV.

În ajunul cucertirii pământului făgăduinței.

Generațiunea nouă. Insuflețirea religioasă și ostășască. Moartea Mariamnei. Muntele Or și istorisirea atingătoare despre moartea lui Aaron. Suirea în munte și moartea marelui arhiereu. Plângerea lui de popor. Cărtirea poporului și navala șerpilor veninoși. Apropierea de pământul făgăduinței. Înfrângerea lui Sihon al Amoreei. Cucerirea țărmului răsăritean al Iordanului. Temerea lui Valac moabiteanul și chemarea în ajutor a lui Valaam. Personalitatea lui Valaam. Binecuvântările lui involuntare, date poporului ales și prorocia despre Mesia. Vicleșugul lui Valaam și decăderea morală a lui Israel. Uciderea desfrânaților. Pregătirea pentru intrarea în pământul făgăduinței.	217
---	-----

CAP. XV.

Ultimile zile ale lui Moise.

La pragul pământului făgăduinței. Ultimile povești ale lui Moise date poporului eliberat de dânsul. Designarea succesorului. Binecuvântările date triburilor. Ultimile zile. Prima și ultima privire asupra pământului făgăduinței. Priveștița din muntele Nebo. Istorisirea despre moartea lui Moise. Personalitatea lui Moise, ca om credincios, căpetenie și legiuitor. Prototip al viitorului Proroc și legiuitor.	239
--	-----

CARTEA A DOUA

RELIGIA ȘI LEGILE POPORULUI ALES

CAP. XVI.

Monoteismul, ca credință a poporului ales.

Misiunea poporului ales. Vederile raționalismului modern. Originalitatea monoteismului. Monoteismul, ca învățătură tainică a sacrificatorilor în Egipt. Mărturiile egiptologilor. Rămășițele monoteismului

in Astro-Babilonia. Monoteismul strămoșilor poporului ales. Mărturiile sf. Scripturi. Urmele lui în numele regilor și poporului.	Pag. 259
--	-------------

CAP. XVII.

Diferite nume ale lui Dumnezeu și vechimea monoteismului

Naturaletă a diferitelor nume ale lui Dumnezeu pentru exprimarea diferitelor Sale însușiri. Vederile criticei moderne. Ilu și El. Elohim și senzul pluralului acestui cuvânt. Identitatea diferitelor numiri cu aplicarea la unul și același Dumnezeu. Mărturiile sf. Scripturi. Pretinșii inventatori ai monoteismului.	275
--	-----

CAP. XVIII.

Jertfele umane și chedeșimii.

Sforțările raționaliștilor de a pogorâ religia lui Iehova la nivelul religiilor păgâne. Presupusele exemple de jertfe umane la poporul ales. Jertfa lui Avraam și Ieftae. Adevăratul înțeles al lor. Clevețirea josită a religiei lui Iehova. Desfrânatelile dela templele popoarelor hananiene și aspra interzicere a lor în religia lui Moise. Concluzia generală.	291
--	-----

CAP. XIX.

Nemurirea sufletului și viața viitoare.

Credința generală în nemurirea sufletului. Credința în nemurire în Astro-Babilonia. Ritualul înmormântării în Haldeea. Invățătura Egipteană despre nemurire și înrăurirea ei asupra grecilor. Judecata de dincolo de mormânt și cântărirea sufletelor. Mărturiile în sprijinul credinței israeliților în nemurirea sufletului. Șeulul ca loc al petrecerii sufletelor morților. Starea celor din urmă în Șeol. Răsplata de pedeapsa în viața viitoare. Invățătura despre învierea trupurilor în Vechiul Testament.	303
--	-----

CAP. XX.

Instituțiuni religioase.

Cortul mărturiei, construcția și lucrurile sfinte. Persoanele sacre. Leviții, preoții și arhiereul. Slujirea și vestmintele lor. Vremile sacre. Sămbăta și sărbătorile sămbătale. Paștile, cincizecimea, sărbătoarea cuștelor și ziua curățirii. Actele sfințite. Aducerea de jertfe și darul ridicat	323
---	-----

CAP. XXI.

Legile de stat și sociale.

Baza statului lui Moise. Teocrația și însemnătatea ei. Principiile vieții de stat și sociale, ce decurg din principiul teocratic. Egalitatea	
--	--

ca principiu general al statului lui Moise. Egalitatea economică și însemnătatea ei pentru egalitatea socială. Absența castelor și claselor. Situația tribului Levi. Egalitatea în datoriile către stat. Serviciul militar obligator pentru toți. Scutirea de serviciu. Obligația impozitelor și determinarea lor. Participarea la conducerea statului. Organizație internă a poporului Iudeu. Forma reprezentativă a cărmuirii. Grupele reprezentanților. Predominarea principiului electoral relativ de reprezentanții poporului. Organizarea politică a statului lui Moise. Independența părților și unitatea statului. Adunarea națională, organizația ei și însemnătatea sa politică. Concluzia. 333

CAP. XXII.

Legile social-economice.

Privirile generale a legislației lui Moise asupra proprietății de pământ. Generalitatea principiului teocratic, ca opus principiului aca-parărei naturale. Impărțirea egală a posesiunii de pământ. Procesul natural al dezvoltării, al inegalității și legile ce-l mărginesc. Neînstrăinarea proprietății personale. Sistema anilor sămbătăli și importanța ei economică și de stat. Repausul pământului și neîtemeinicia presupuse-lor dificultăți economice. Anul jubileu. Însemnătatea social-economică a instituirii lui. 355

CAP. XXIII.

Legi privitoare la datorii.

Legătura legilor despre datorii cu legile despre proprietate. Caracterul teocratic al acestor legi. Cauzele obligațiilor datoriilor în statul lui Moise. Explicarea acestei legi. Legile despre amanet. Anul ertării. Diferitele înțelegeri a lui și adevăratul lui înțeles. Chestiunea ertării datoriilor la anul jubileu. 369

CAP. XXIV.

Caracterul general al legislației lui Moise și încheierea.

Caracterul miraculos al destinației istorice al legislației lui Moise. Latura filosofică a teocratismului biblic. Raportul legislației lui Moise cu deducțiile sociologiei moderne. Universalitatea principiului său fundamental. Trăsăturile condiționale, locale și temporale ale acestei legislații. Raporturile ei cu istoria, dreptul obișnuit și cu particularitățile etnografice ale poporului israelit. Umbra celor viitoare. Literatura istorică sacră. Cronica. Lumea păgână. 383

CARTEA A TREIA

CUCERIREA HANAANULUI ȘI TIMPUL JUDECĂTORILOR.

CAP. XXV.

Pământul făgăduinței.

Pagina

Particularitatea remarcabilă a situației geografice a Palestinei. Situația ei centrală în vechea lume istorică. Caracterul exterior al țării. Munții și bazinurile cu apă. Climat temperat și permanent. Produsele naturale. Înalta importanță pentru viața sufletească a omului. Populațiunea și ceremoniile ei religioase. Starea socială a popoarelor hananiene. 399

CAP. XXVI.

Iisus Navi și cucerirea pământului Făgăduinței.

Caracterul lui Iisus Navi. Ultima tabără dincolo de Iordan. Spi-onii la Ierihon. Raav. Revărsarea Iordanului și trecerea miraculoasă peste el. Tabăra întărită din Galaad. Luarea Ierihonului. Privire istorică și purtarea aspră cu popoarele cucerite. Dreptul de războiu în vechiul orient. Cucerirea cetății Hai. Binecuvântările și blestămurile de pe munți Garizim și Gheval. Lupta cu aliații hananieni și minunea opririi soarelui. Lupta cu coaliția nordică și înfrângerea ei. Împărțirea pământului și nedumerirea cu triburile transiordanice. Lotul de moștenire al conducătorului poporului. Descoperirea mormântului său. Starea poporului. 409

CAP. XXVII.

Starea socială și politică a israeliților în Palestina.

Caracterul general al timpului Judecătorilor. Simplitatea vieții. Cărmuire patriarhală. Apariția întâmplătoare a judecătorilor. Judecătoria și sufletele cartagineze. Cărmuirea beduinilor contemporani. Cauzele unei asemenea nedesăvârșiri din viața de stat a poporului israelit din punct de vedere superior. Primejdia unei autorități centrale pentru popor. Avantajele desbinărilor temporale sub raport religios-moral. Legătura unității. Religia și cortul mărturie. 433

CAP. XXVIII.

Religia hananienilor.

Neterminarea cuceririlor de israeliți a indigenilor și pericolul religios-moral a convețuirii cu dâșii. Smintelele religioase. Zeitățile principale ale hananienilor. Baal și numirile lui diferite. Naționalizarea zeilor în vechime. Astarta, formele și cultul ei. Sminteala pentru israeliți a cultului hananeu și deseale lor decăderi. 451

CAP. XXIX.

Primii judecători.

Activitatea lui Finees. Rezultatele vrednice de plâns ale conve-
tuirii cu indigenii. Influența fenicienilor. Decăderea poporului dela ade-
vărata credință. Jugul lui Husarsatem. Răscoala sub conducerea lui
Hotoniel și aruncarea jugului mesopotamian. O nouă decădere și nă-
vala moabiților. Bir plătit lui Eglon moabitul. Aod ca izbăvitor. Pla-
nul izbăvirii de vrășmaș. Viclesug politic. Uciderea lui Eglon și uci-
derea moabiților. Caracterul moral al biruinței. Obiceiurile în orient. 463

CAP. XXX.

Debora și Barac.

Iarăși necredință față de Iehova. Desbinarea morală și socială a
israeliților. Întărirea hananeilor din nord. Regele Iovin și Comandantul
trupelor sale. Crudul Sisara. Împilarea poporului ales. Curajul proro-
ciei Debora. Tendințele spre libertate. Barac, = „fulgerătorul“. Adu-
narea oștenilor. Tabor și localitățile înconjurătoare. Năvala fulgeră-
toare asupra vrășmașului, Peirea oșirei hananiene și fuga lui Sisara.
Refugiul lui în cortul lailei cheneanca. Moartea vrășmașului. . . . 475

CAP. XXXI.

Ghedeon,

O nouă decădere a poporului dela adevărata religie. Năvala
unei oarde răsăritene. Situația insuportabilă. Rugăciunea de izbăvire
și Ghedeon ca izbăvitor. Origina lui Ghedeon. Arătarea îngerului la
arie. Recunoașterea și semnele. Dărâmarea capîștii lui Baal. Slava lui
Ghedeon și adunarea oștirii. Detașamentul de 300 oșteni izbăvitori.
Năvala de noapte asupra oardei și fuga ei în desordine. Urmărirea.
Pedepsirea trădătorilor. Viața următoare a lui Ghedeon și a popo-
rului. Ambiția lui Abimeleh și sfârșitul lui desonorat. . . . 487

CAP. XXXII.

Ieftae.

Judecătorii intermediari. Tola și Iair. Cărmuirea pașnică a lor.
Nou adulter religios. Năvălirea amoniților. Origina lui Ieftae. Pășirea
la lucrul izbăvirei. Votul necugetat. Tratatative diplomatice cu duș-
manul. Victoria și întoarcerea triumfală a biruitorului. Nefericita fiică.
Împlinirea votului. Diferite feluri de interpretare. Incercarea politică a
lui Ieftae. Masacrarea Efremiților la trecerea Iordanului. Șiboleț. Moartea
lui Ieftae. . . . 503

CAP. XXXIII.

Samson.

Întărirea vrășmașilor israeliților la apus. Filistenii, origina și pu-
terea politică a lor. Împilarea triburilor vecine și cu deosebire pe a

	Pagina
lui Dan. Nașterea izbăvitorului. Tinereța lui Samson și căsătoria lui cu o feniciancă. Lupta cu leul și găcitura. Trădarea femeii și răzbunarea lui Samson. Incendierea holdelor feniciene prin ajutorul vulpelor sau șacalilor. Trădarea tribului lui Iuda și darea lui Samson în mâinile filistenilor. Bucuria zadarnică a acestui din urmă. Judecătoria lui Samson. Slăbiciunea sensuală a eroului. Găzduirea de noapte în Gaza și luarea porților cetății. Dalila și lingușirile ei viclene. Secretul puterii și tunderea părului. Neputința eroului și batjocurile filistenilor. Munca umilitoare a lui Samson orbul. Sărbătoarea în cinstea lui Dagon și ultima răzbu-nare a lui Samson. Descoperirea grobniței lui Samson. Senzul făuntric al istoriei vieții lui.	513

CAP. XXXIV.

Starea făuntrică a poporului. Rut.

Desorganizarea totală a vieții religioso-morale și sociale de stat a poporului. Tabloul grozav al moravurilor. Miha și sanctucrul său ilegal. Furtașagul în Palestina după mărturia unui monument egiptean. Desorganizarea morală și socială. Moartea concubinei levitului în Ghiva și indignarea generală. Nimicirea tribului lui Veniamin. Mijlocul restabilirii lui. Raza luminoasă cu împărăția întunerecului. Familia evlavioasă a Noeminei și Rut moaviteanca. Soacra iubitoare. Betleemul. Pe lanul în seceriș a lui Booz. Raporturile de rudenie. Căsătoria lui Booz cu Rut și rodul binecuvântat al ei. Concluzia.	537
---	-----

Tabla de materie.	547
Ilustrațiile.	557

ILUSTRAȚIILE.

	<u>Pagina</u>
1. Facerea cărămizii (După un monument egiptean).	5
Pradă de războiu (după un monument egiptean).	9
Recrutarea armatei (după un monument egiptean).	9
Marea piramidă Gizeh în Egipt.	17
5. Arcaș înarmat pentru războiu (după un monument egiptean) .	18
Cărătorii materialului de construcție (după un monument egiptean).	22
Valea orașului Teba.	25
Trestia papirus din Palestina apusană.	27
Judecători (după un monument egiptean).	34
10. Obiecte ce servesc la scris (după un monument egiptean). .	36
Cântat din arfă (după un monument egiptean).	37
Veche cutie de scrisori (după un monument egiptean). . . .	41
Idoli egipteni (din muzeul Britanic).	44
Expediția soldaților egipteni (după un monument egiptean)	49
15. Steaguri egiptene.	52
Soldat egiptean (după un monument egiptean).	54
Etiopeni (după un monument egiptean).	56
Vederea pustiului Sinai.	63
Pescuitul (după un monument egiptean).	67
20. Ruinele Tebei.	70
Spini de Siria.	74
Caravan serai sau han oriental.	78
Ședință judecătorească (după un monument egiptean). . .	85
Ruinele Tanisului sau Teanului.	86
25. Descântători de șerpi din orient.	91
Toege, cârje și sceptre egiptene.	96
Vase și vase egiptene (din muzeul Britanic).	98
Musca cănească.	101
Sobă egipteană (din muzeul Britanic).	103
30. Lăcusta.	103
Isop (capparis spinosa $\frac{1}{2}$ din mărimea naturală).	107
Eșirea.	109
Etam (Actualul Aljrud).	110
Arbori de finici.	114
35. Timpan.	116
Marea Roșie.	119

	Pagina
Trecerea apelor cu ajutorul burdufurilor umplute cu aer (după un monument asirian).	123
Pustiul dela poalele Sinaiului.	127
Marea Roșie (văzută din Suez).	129
40. Prepelițe.	131
Paseri la cușcă (după un monument egiptean).	132
Coriandru.	133
Muncile silnice ale israeliților.	135
Strauși și antilope prinse (după un monument egiptean).	136
45. Muntele Ras-Salsafeh (Sinaia biblic).	141
Idoli egipteni (în muzeul Britanic).	143
Piramida Dașur în Egipt.	145
Boul Apis egiptean.	148
Dans (după un monument egiptean).	148
50. Salcâm (arborele sitim).	151
Levit.	152
Peptar egiptean.	154
Ruinele unui templu egiptean.	157
Divinizarea soarelui (după un monument egiptean).	161
55. Idoli egipteni înaripați.	164
Grobniță din Cair.	166
Bucătari egipteni (după un monument egiptean).	267
Serapionul din Memfis.	170
Templușorul sfânt sau sicriul (după un monument egiptean).	171
60. Sacrificatori îmbrăcați în piei de leopard.	176
Jertfelnic egiptean (din muzeul Londrei).	177
Sfeșnic iudeu (de pe arcul 1 : Tit).	179
Meșter de lucruri de aur (după un monument egiptean).	182
Topoare egiptene.	182
65. Stoleri (după un monument egiptean).	184
Țesetorie (după un monument egiptean).	185
Haine semite.	186
Petre și cărămizi cu inscripții.	187
Ierburi mirositoare.	188
Aparate de scris : 1) în vechime; 2) în Egiptul nou.	191
70. În pustie.	193
Planul corturilor cu triburile.	194
Steaguri egiptene și asiriene.	196
Usturoi, pur și ceapă.	197
Pelinul.	200
75. Mere granate.	203
Presupusele împrejurimi ale Cadesului.	205
Leu (după un monument asirian).	207
Spice siriene.	208
Inscripție runică pe toege.	213
80. Sceptururi egiptene.	214
Pustiul Faran (Numer. XIII, 1).	217
Muntele Or.	220
Vederea ruinelor orașului Petra.	222

	Pagina
Serpi veninoși.	224
85. Vedere din Moab.	227
Vespe.	228
Sarcofagul lui Esmunațer, regele Sidonului.	228
Ramură de aloe.	235
Ann Nebbe (muntele Nebo, unde a murit Moise)	239
90. Bivol de Siria.	243
Obelisoul din Iliopolis.	250
Legea.	259
Idoli babiloneni.	266
Leu asirian înaripat cu cap de struț.	275
95. Bou înaripat asirian (în muzeul Britanic).	291
Cântărirea sufletelor (după un monument egiptean).	303
Judecata de dincolo de mormânt a sufletului (după un monu- ment egiptean).	307
Animale de jertfă.	323
Masa pânelor punerii înainte.	324
100. Arhiereu iudeu.	327
Vase egiptene pentru jertfe.	331
Smochin și smochine.	333
Măr granat.	355
Ramură de laur dulce.	369
105. Urzică de Palestina.	383
Fructe de Palestina.	399
Ramură de maslin.	404
Iisus Navi.	409
În de Palestina.	411
110. Ierihon.	413
Cruzimea cu captivii (de pe un monument sirian).	418
Muntele Gorizim.	420
Lacul Merom.	426
Silom.	429
115. Judecătorii.	433
Peptar asirian cu ciucuri.	436
Sulițe orientale.	441
Curtea unei case orientale.	444
Medalion cu fața lui Baal.	451
120. Simbolurile lui Baal.	455
Astarta.	458
Judecător iudeu călare pe asin alb.	463
Locuință de vară în răsărit.	471
Muntele Tabor.	475
125. Vase orientale pentru apă.	483
Sulițe orientale.	484
Bătălie (după o închipuire sculpturală din Niniva).	487
Trămbițe din vechime.	494
Spini și plante ghimpoase în Palestina.	500
130. Galaadul.	503

	Pagina
Vederea țărmului din apropierea orașului filistean Ascalon.	513
Leu. „Mânia regelui e ca mugetul de leu“. Inșelep. XIX, 10 (de pe un monument asirian, descoperit în Arbela).	518
Albină (de pe un monument egiptean).	520
Mire oriental.	521
135. Vulpe de Palestina.	523
Gaza.	528
Bărbier oriental.	530
Moară din orient	531
Rut.	536
Munții Moabului și Marea Moartă.	540
140. Betleemul.	541

